

BETÆNKNING

VEDRØRENDE

DE STORE FØDELSÅRGANGE

*med særligt henblik
på uddannelsesproblemet*

•

AFGIVET AF DEN AF ARBEJDS- OG BOLIG-
MINISTERIET I DECEMBER 1949 NEDSATTE
ARBEJDSMARKEDSKOMMISSION

BETÆNKNING NR. 143

1956

Arbejdsmarkedskommissionen blev i december 1949 nedsat af regeringen efter forhandling med De samvirkende Fagforbund, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Dansk Arbejdsgiverforening og Industrirådet. Kommissionen har til opgave at undersøge forholdene på arbejdsmarkedet, behandle de til enhver tid eksisterende beskæftigelsesproblemer og udarbejde forslag til løsning af disse. (Jfr. iøvrigt det for kommissionen fastsatte kommissorium, der er aftrykt som bilag 1 til kommissionens rapport om overvejelser vedr. bevægeligheden på arbejdsmarkedet).

Kommissionen har ved nærværende betænkningens afgivelse følgende sammensætning:

Formand: departementschef *Axel Skalts*.

Forbundsformand *Eiler Jensen*, sekretær *Johs. Berg*, næstformand *Niels Christensen* udpeget af De samvirkende Fagforbund.

Sekretær *Carl P. Jensen*, udpeget af Byggefagenes Landssammenslutning.

Forretningsfører *Lorents Petersen*, udpeget af Dansk Arbejdsmands Forbund.

Kontorchef *J. Paldam*, udpeget af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Fabrikant *Hans L. Larsen*, civilingeniør, fabrikant *H. Johansen*, direktør *P. Christiansen*, udpeget af Dansk Arbejdsgiverforening.

Oldermænd *Poul Persson*, udpeget af Håndværksrådet.

Godsejer *Th. Junker*, udpeget af Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger.

Direktør *P. Wonsild*, udpeget af Industrirådet.

Gårdejer, *P. Karishøj*, udpeget af Landbrugsrådet.

Husmand *J. Chr. Andreasen*, udpeget af De samvirkende danske Husmandsforeninger.

Direktør *Otto Müller*, udpeget af handelsministeriet.

Sekretariatschef *Erik Ib Schmidt*, udpeget af finansministeriet.

Kontorchef *M. Olufsen*, udpeget af økonomi- og arbejdsministeriet.

Arbejdsdirektør *H. Borreschmidt*, arbejdsdirektoratet.

Professor *Jørgen S. Dich*, Århus Universitet.

Professor, dr. polit. *F. Zeuthen*, Københavns Universitet.

Desuden deltager kontorchef *H. N. Skade* i kommissionens forhandlinger som tilforordnet fra Det statistiske Departement.

Kommissionen har hidtil offentliggjort:

- Rapport om overvejelser vedr. *Bevægeligheden på arbejdsmarkedet*. København 1952.
Betænkning om virkningerne af en *Arbejdstidsnedsættelse i Danmark*. København 1952.
Betænkning vedr. *Beskæftigelsens sæsonsvingninger*. København 1953.
Betænkning vedr. *Arbejdsløshedsøerne i Jylland*. København 1955.

Desuden er i februar 1955 for sekretariatets regning udsendt:

- De store fødselsårgange* med særligt henblik på uddannelsesproblemet. (Redegørelse udarbejdet af arbejdsmarkedskommissionens sekretariat).

INDHOLD

	Side
Forord	9
 Hovedafsnit A. Beskrivelse af problemet.	
<i>Kapitel I. Fødselstallet og befolkningsudviklingen.</i>	11
1. Hovedtrækkene af befolkningsudviklingen 1900—55.	11
2. Fødselstallets stigning under og efter 2. verdenskrig.	12
3. Årsagerne til fødselstallets stigning.	12
4. Fødselstallet i de forskellige landsdele.	13
5. Udviklingen i andre lande.	14
<i>Kapitel II. Virkningerne i almindelighed af stigningen i fødselstallet.</i>	15
1. De umiddelbare og senere virkninger af det stigende børnetal.	15
2. Væksten i tilgangen til småbørnsinstitutionerne og skolerne.	15
3. Det øgede udbud af ung arbejdskraft.	17
4. Boligbehovet.	18
<i>Kapitel III. Tilgangen af unge til arbejdsmarkedet og dens fordeling på erhverv og uddannelsesfelter</i>	20
1. Tilgangen af unge 1945—55.	20
2. Tilgangen af unge til arbejdsmarkedet fremover.	22
<i>Kapitel IV. Udviklingen i arbejdsudbud og beskæftigelse fremover.</i>	25
1. Udviklingen i arbejdsstyrken i de kommende år.	25
2. Beskæftigelsen i perioden 1945—55 og udsigterne for beskæftigelsen fremover.	28
<i>Kapitel V. Beskæftigelsen fremover fordelt på hovederhverv.</i>	32
1. Landbrugets beskæftigelse i perioden 1955—70.	32
2. Beskæftigelsen indenfor byerhvervene i perioden 1955—70.	35
<i>Kapitel VI. Tilpasning af nytilgangen til de forskellige fagområder.</i>	39
1. Har den hidtidige tilpasning været tilstrækkelig?	39
2. Mulighederne for tilpasning fremover.	42
 Hovedafsnit B. Midler.	
<i>Kapitel VII. Midler til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer.</i>	44
1. Behovet for indgriben.	44
2. De to hovedgrupper af uddannelser.	44
3. Erfaringerne fra andre lande.	45
4. Principielle synspunkter på foranstaltninger her i landet.	47

	Side
<i>Kapitel VIII. Forhandlinger med fagene om målsætningen for lærlingetilgangen i de kommende år.</i>	49
1. Indledning	49
2. Budgettering af tilgangen til arbejdsmarkedet	49
3. De hidtidige forhandlinger med fagene	50
4. Nødvendige indgreb for at tilpasse tilgangen til fagene	51
<i>Kapitel IX. Midler til forøgelse af uddannelsespladsernes antal.</i>	52
1. Indledning	52
2. Propaganda og oplysning	52
3. Udligning mellem læremestrene af omkostningerne ved lærlinguddannelsen	53
4. Supplerende uddannelse, forøget fagskoleundervisning, værkstedsskole, lærlingefdelinger	53
5. Justering af lærlingelønningerne	57
6. Ændringer af lærlingskalaer	57
7. Ændrede uddannelsesregler, ændret opdeling af fagene	59
8. Kortere læretid	59
9. Lokal tilpasning	60
<i>Kapitel X. Det offentlige indsats.</i>	61
1. Indledning	61
2. Propaganda	61
3. Lærlingeantagelser i offentlige virksomheder	61
4. Det lokale initiativ	62
5. Støtte til undervisningen på tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler	62
6. Rejsetilskud, lærlingestipendier, lærlingekollegier	66
7. Erhvervsvejledningen	68
<i>Kapitel XI. Videregående uddannelser m. m.</i>	70
1. Højere skoleeksaminer	70
2. Seminarier	71
3. Uddannelse ved universiteter og højere læreanstalter	72
4. Uddannelse af teknikere	74
<i>Kapitel XII. Det 8. skoleår og arbejdsmarkedet.</i>	77
1. Den beskæftigelsesmæssige betydning af indførelse af det 8. skoleår	77
2. Den uddannelsesmæssige betydning af indførelse af det 8. skoleår	79
3. Kommissionens henstillinger og deres nærmere begrundelse	79
<i>Kapitel XIII. Problemer vedrørende de ufaglærtes erhvervsuddannelse.</i>	81
1. Behovet for bedret uddannelse af de ikke-faglærte	81
2. Uddannelse udenfor de faglærtes eller den videregående uddannelses område	81
3. Lovgivningen vedrørende undervisning og uddannelse af ufaglærte under 18 år	82
4. Uddannelse af de ufaglærte på 18 år og derover	84
<i>Kapitel XIV. De særlige problemer vedrørende pigernes uddannelsesmuligheder.</i>	86
1. Pigernes uddannelsesmæssige forhold	86
2. Kvindernes hidtidige beskæftigelses- og uddannelsesområder	86
3. Forventet udvikling indenfor pigernes hidtidige uddannelsesområder	88
4. Udvidelse af kvindernes uddannelsesområde	89
<i>Kapitel XV. Afsluttende bemærkninger.</i>	93
<i>Kapitel XVI. Resumé.</i>	95

BILAG

	Side
1. Skrivelse af 12. januar 1954 fra økonomi- og arbejdsminister Krag til arbejdsmarkedskommissionen	107
2. Foreløbig indstilling af 25. juni 1955 til regeringen vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer	108
3. Skrivelse af 22. august 1955 fra økonomi- og arbejdsminister Krag til formanden for arbejdsmarkedskommissionen	119
4. Antal fødte efter folkeregistrene 1931—54	120
5. Antal levendefødte og døde samt fødselsoverskud i årene 1903—54	121
6. Fødselshyppighed, dødelighed, fødselsoverskud pr. 1 000 indbyggere i årene 1900—54	123
7. Det beregnede antal kvinder i forskellige aldersgrupper 1930—54 pr. 1. januar	124
8. Antal levendefødte pr. 1 000 kvinder i forskellige aldersklasser 1931—54	125
9. Fødselstallets stigning i 1940'erne (uddrag af U. N. Population Studies nr. 17, 1953)	127
10. Skrivelse af 21. juni 1955 fra Det statistiske Departement vedrørende antallet af børn i de enkelte landsdele i 1940 og 1950	129
11. Befolkningens beregnede fordeling på forskellige aldersgrupper 1901—07	131
a. Mænd	132
b. Kvinder	133
c. Mænd og kvinder	134
12. Skrivelse af 23. september 1955 fra Staden Københavns statistiske Kontor vedrørende afgang af elever fra hovedstadsområdets skoler i årene 1951—60	135
a. Beregnet afgang af elever fra hovedstadsområdets skoler 1951—60	136
13. a. Skrivelse af 28. november 1955 fra Det statistiske Departement vedrørende antallet af beståede eksaminer ved skolerne i hele landet i årene 1950—64	137
b. Skrivelse af 27. september 1955 fra Det statistiske Departement vedrørende antallet af beståede eksaminer ved skolerne i provinsbyerne i årene 1950—64	139
14. Arbejdsstyrken 1940—70	141
15. Skrivelse af 21. juni 1955 til landbrugets organisationer vedrørende beskæftigelsesmulighederne i landbruget for de store fødselsårge	147
a. Udtalelse af 6. august 1955 fra Dansk Arbejdsmands Forbund	148
b. Udtalelse af 28. juni 1955 fra Centralforeningen af Tolvmandsforeninger og større landbrugere i Danmark	150
c. Udtalelse af 22. august 1955 fra Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger	151
d. Udtalelse af 9. august 1955 fra De samvirkende danske Landboforeninger	156
e. Udtalelse af 27. juli 1955 fra husmand I. C. Andreasen	160
f. Udtalelse af 7. september 1955 fra gårdejer Poul Karishøj	161
16. Redegørelse for tilgangen af arbejdskraft til landbruget (af universitetsadjunkt Holger Gad, Århus)	162
17. Antal medlemmer og ledige i de statsanerkendte arbejdsløshedskasser i juni måned 1950—55 ordnet efter faldende ledighedsprocent i juni 1955	170
18. Antal overarbejdstimer i henhold til Dansk Arbejdsgiverforenings lønstatistik	172
19. a. Skrivelse af 7. juni 1955 fra Kemigraflauget i Danmark og Dansk Litograflaug vedrørende mangelen på arbejdskraft i kemigraf- og litograffaget	173
b. Udtalelse af 15. november 1955 fra Dansk litografisk Forbund vedrørende mangelen på arbejdskraft i kemigraf- og litograffaget	174
20. Skrivelse af 11. juli 1955 fra Dansk Provins Bogtrykkerforening, Københavns Bogtrykkerforening og Organisationen af Bladudgivere i Provinsen vedrørende manglen på arbejdskraft i bogtrykfaget	175
21. Lærlingetilgangen i årene 1939—54	177
a. Det statistiske Departements opgørelse af lærlingetilgangen i 1939—54, hovedstaden: mænd og kvinder	178
b. do. provinsbyerne: mænd og kvinder	180
c. do. landkommunerne: mænd og kvinder	182
d. do. hele landet: mænd	184
e. do. hele landet: kvinder	186
1 do. hele landet: mænd og kvinder	188

	Side
22. Udlandets foranstaltninger i anledning af de store årganges indtræden på arbejdsmarkedet	190
a. Antal levendefødte i en række lande i årene 1932—54, absolutte tal	204
b. Antal levendefødte i en række lande i årene 1932—54, relative tal	205
c. Fødselshyppigheden i en række lande i årene 1932—54.	206
d. Den østrigske forbundslov af 9. juli 1953 om ansættelse og beskæftigelse af unge (Jugendein- stellungsgesetz).	207
e. Aflønning af ung arbejdskraft i udlandet	210
23. Oversigt over resultaterne af forhandlingerne med fagene om en forøgelse af lærlingetilgangen... 214	214
24. Skrivelse af 25. november 1955 fra Metalindustriens lærlingudvalg vedrørende lærlingefdelinger på større virksomheder.	239
25. Oversigt over fastsatte mindstelønninger for lærlinge ved kontraktoprettelse pr. 1. juli 1955.	240
26. Gennemsnitlige mindstelønninger i hele læretiden for lærlinge ved kontraktoprettelse pr. 1. juli 1955 244	244
27. Den gennemsnitlige faktiske løn for lærlinge, juli kvartal 1954.	245
28. Lærlingskalaer.	246
a. Oversigt over lærlingskalaer og andre bestemmelser om regulering af lærlingetilgangen	248
29. a. Fastlagte regler for læretidens længde indenfor de forskellige faglige områder.	254
b. De i 1954 påbegyndte læreforhold procentvis fordelt efter læretidens længde.	256
30. Det lokale initiativ.	257
31. Undervisningen af lærlinge på de tekniske skoler, fagskoler, handelsskoler o. lign.	260
a. Aftale af 17. april 1953 mellem Jern- og Metalindustriens Sammenslutning og Centralorgani- sationen af Metalarbejdere i Danmark angående lærlingenes teoretiske uddannelse.	267
32. Skrivelse af 5. september 1955 fra statskonsulenten for undervisningsministeriet i sager vedrørende folkeskolen og seminarierne.	269
33. Forespørgsel til Universiteterne og en række højere læreanstalter.	271
a. Svar af 29. november 1955 fra Københavns Universitet	272
b. Svar af 29. november 1955 fra Aarhus Universitet	274
c. Svar af 30. november 1955 fra Danmarks farmaceutiske Højskole.	275
d. Svar af 24. november 1955 fra Danmarks Tandlægehøjskole.	277
e. Svar af 15. december 1955 fra Det kgl. Akademis Arkitektkskole.	279
f. Svar af 3. december 1955 fra Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.	280
g. Svar af 30. november 1955 fra Danmarks tekniske Højskole.	281
34. Folkeskolens struktur samt beregninger af afgang fra skolen ved indførelse af et 8. skoleår.	282
35. a. Skrivelse af 6. september 1955 til Statskonsulenten for ungdomsundervisningen	287
b. Skrivelse af 28. september 1955 fra statskonsulenten for tilsynet med ungdomsskolerne vedrø- rende undervisningen på ungdomsskolerne.	288
36. a. Skrivelse af 6. september 1955 til Arbejdsteknisk Skole, København.	290
b. Skrivelse af 2. december 1955 fra Arbejdsteknisk Skole, København.	291
37. Antal 15—19-årige kvinder beskæftiget ved husgerning i 1940 og 1950.	293
38. Kvindernes fordeling på erhverv.	294
39. Skrivelse af 9. september 1955 fra sundhedsstyrelsen vedrørende uddannelse af sygeplejersker.	295
40. Skrivelse af 3. september 1955 fra Danske Kvinders Nationalråd vedrørende de unge pigers uddannelsesforhold	296
41. Skrivelse af 5. september 1955 fra Fagbevægelsens Kvindesekretariat vedrørende faglig uddan- nelse af kvinder.	300
42. Skrivelse af 7. september 1955 fra Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark vedrørende oplæring af kvindeligt arbejdskraft	302
43. Pigernes andel af de i 1954 godkendte lærekontrakter.	303
44. Skrivelse af 25. juni 1955 fra Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark til stats- minister H. C. Hansen.	304
45. Skrivelse af 30. november 1955 fra Tilsynsrådet for handelshøjskolerne til handelshøjskolerne 305	305
a—f. Svar fra handelshøjskolerne i København, Århus, Odense, Svendborg og Ålborg.	306

Forord.

I januar 1954 anmodede økonomi- og arbejdsministeren (jfr. den som bilag 1 gengivne skrivelse af 12. januar 1954) kommissionen om at tage de store årganges indpasning i beskæftigelsen, herunder evt. særlige uddannelsesmæssige foranstaltninger, op til overvejelse; det blev samtidig af ministeren fremhævet, at spørgsmålet om lærlingeuddannelsen i almindelighed var genstand for overvejelser i den i 1952 nedsatte lærlingekommission.

I henhold hertil førte sekretariatet i foråret 1954 en række indledende orienterende forhandlinger med nogle udvalgte større fag for derved at få fremskaffet et konkret grundlag for kommissionens drøftelser af de store årganges uddannelsesmæssige problemer. På grundlag af det derved fremkomne og andet materiale førtes i efteråret 1954 nogle drøftelser i kommissionen om de omhandlede problemer, hvorunder der bl. a. var enighed om, at kommissionen først kunne tage endelig stilling til de store årganges uddannelsesmæssige problemer, efter at der ved forhandlinger med et større antal fag var fremskaffet et mere omfattende materiale end allerede sket. Disse mere indgående forhandlinger — der tillige havde til hensigt at belyse fagenes vurdering af den ønskelige lærlingetilgang fremover og parternes stilling til spørgsmålet om de midler, der kan bringes i anvendelse for at realisere den opstillede målsætning — blev af sekretariatet ført i foråret 1955. På grundlag heraf førtes i maj—juni 1955 forhandlinger i kommissionen, der i første omgang afsluttedes med afgivelsen af en foreløbig indstilling til regeringen af 25. juni d. å. (jfr. bilag 2). Regeringen har i august d. å. drøftet denne foreløbige indstilling og i henhold til denne

pålagt arbejdsmarkedskommissionen gennem løbende forhandlinger med fagene at søge lærlingetilgangen fremmet i det ønskelige omfang samt truffet forskellige andre beslutninger (jfr. økonomi- og arbejdsministerens skrivelse af 22. august 1955, bilag 3).

Arbejdsmarkedskommissionen har i løbet af efteråret 1955 påbegyndt sit arbejde for at øge tilgangen ved at træde i forbindelse med de respektive faglige organisationer.

Den her fremlagte endelige betænkning er udarbejdet i perioden siden afgivelsen af den ovennævnte foreløbige indstilling til regeringen og færdigbehandlet ved møder i kommissionen i oktober—december 1955. Gennem nedsættelse af et særligt kontaktudvalg med repræsentanter for lærlingekommissionen og arbejdsmarkedskommissionen har disse gensidigt haft føling med arbejdet i de respektive kommissioner, ligesom kommissionernes sekretariater har stået i forbindelse med hinanden under betænkningens udarbejdelse.

Da hele spørgsmålet om tilrettelæggelsen af lærlingeuddannelsen som nævnt har været til behandling i lærlingekommissionen i forbindelse med dennes overvejelser om en revision af den eksisterende lærlingelovgivning, har arbejdsmarkedskommissionen afholdt sig fra at drøfte de problemer, der i al almindelighed vedrører tilrettelæggelsen af den faglige uddannelse, og har på dette område holdt sig til de særlige problemer, som de store fødselsårsgange rejser for lærlingeuddannelse m. v.¹⁾

Det skal iøvrigt her kun fremhæves, at man i nærværende betænkning i det store og hele har indskrænket sig til at behandle *de store årganges uddannelsesmæssige problemer set ud fra hensynet til arbejdsmarkedet og beskæftigelsen*. Heri ligger, at man ikke

¹⁾ Det bør i denne forbindelse nævnes, at kommissionen i overensstemmelse med sit kommissorium i 1951 påbegyndte overvejelser om principperne for den faglige uddannelse — ikke mindst med henblik på spørgsmålet om bevægeligheden på arbejdsmarkedet — men disse overvejelser blev efter nedsættelsen af lærlingekommissionen i efteråret 1952 stillet i bero.

er gået nærmere ind på de problemer vedrørende den almindelige økonomiske politik¹⁾, som vil komme til at foreligge fremover, og som kan blive af væsentlig betydning for beskæftigelsen i det hele taget og for beskæftigelsen af de unge i særdeleshed. Endvidere har man afholdt sig fra at behandle de forskellige sociale problemer, som de store årgange rejser (førstærket social beskyttelse af de unge etc.)²⁾.

Ved behandlingen af de store årganges uddannelsesmæssige problemer set ud fra hensynet til arbejdsmarkedet og beskæftigelsen er hovedvægten blevet lagt på spørgsmålet om en forøgelse af læringeuddannelsens omfang, da dette problem melder sig først. Dernæst berører betænkningen de unge ufaglærtes stilling, der især vil blive af interesse, såfremt det mod forventning ikke lykkes at forøge læringeuddannelsen i tilstrækkelig grad. Endelig har kommissionen også taget spørgsmålet om den videregående uddannelse — og de i forbindelse hermed stående skoleproblemer — op til en foreløbig drøftelse bl. a. under hensyn til en forventet stigning i behovet for højt kvalificeret arbejdskraft fremover. Dette problem vil dog bortset fra spørgsmålet om den fornødne skolekapacitet først melde sig om nogle år.

De problemer, som drøftes i nærværende betænkning, rækker således ind over en række forskellige ministeriers og styrelsers områder. Man har derfor under arbejdet

med udformningen af betænkningen haft samråd med de forskellige styrelser. De i betænkningen fremlagte forslag er for en dels vedkommende af ret skitse-mæssig karakter og ikke søgt nøjere specificeret, da man har anset det for mest hensigtsmæssigt, at den eventuelle nærmere udformning af de forskellige forslag og henstillinger finder sted i de respektive ministrier.

Man vil i denne forbindelse pege på, at regeringen i den ovennævnte skrivelse af 22. august 1955 har anmodet kommissionen om, under de allerede påbegyndte forhandlinger med fagene, løbende at fremkomme med indstilling om eventuelle ændringer i lovgivning og administration, der kan fremme tilgangen til uddannelsesområderne.

Forretningsfører Vilh. Rasmussen, Dansk Arbejdsmands Forbund, af gik i november 1955 ved døden, og i hans sted deltog forretningsfører Lorents Petersen, Dansk Arbejdsmands Forbund, i de afsluttende behandlinger af betænkningen. Professor Jørgen S. Dich har på grund af bortrejse været forhindret i at deltage i udarbejdelsen af betænkningen.

Sluttelig bemærkes, at sekretariatet efter henstilling fra økonomi- og arbejdsministeren i februar d. å. offentliggjorde en sammentrængt oversigt over væsentlige dele af det i nærværende betænkning indeholdte stof.

København, i december 1955.

J. Chr. Andreasen	Johs. Berg	H. Borreschinidt	N. Christensen	P. Christiansen
Carl P. Jensen	Eiler Jensen	H. Johansen	Th. Junker	P. Karishøj
Hans L. Larsen	Otto Müller	M. Olufsen	J. Paldam	Poul Persson
Lorents Petersen	Erik Ib Schmidt	Axel Skalts	P. Wousild	F. Zeuthen
		formand		

P. Kirstein

1) Disse spørgsmål har været underkastet en foreløbig behandling i den af Det økonomiske Sekretariat i marts 1954 udgivne økonomiske årsoversigt, kap. V.

2) De sociale ungdomsproblemer har — uden tilknytning til de store årganges særlige problemer — været underkastet indgående undersøgelser og overvejelser i en række af de af ungdomskommissionen afgivne betænkninger og indstillinger.

Kapitel I.

Fødselstallet og befolkningsudviklingen.

1. Hovedtrækkene i befolkningsudviklingen 1900—1955.

Befolkningsudviklingen har i de sidste årtier været præget af betydelige ændringer i det årlige antal fødsler. Medens fødselstallet i den første del af århundredet var ret konstant — bortset fra en mindre nedgang under og en lidt større opgang efter første verdenskrig —, faldt det jævnt fra begyndelsen af 20'erne til henimod midten af 30'erne, hvor en moderat stigning satte ind. Denne blev i 1942 afløst af et pludseligt spring. Efter 1946 er fødselstallet påny faldende, men har dog i de senere år ligget på et ret konstant niveau noget over 30'ernes fødselstal, jfr. figur 1 samt bilagstabel 5.

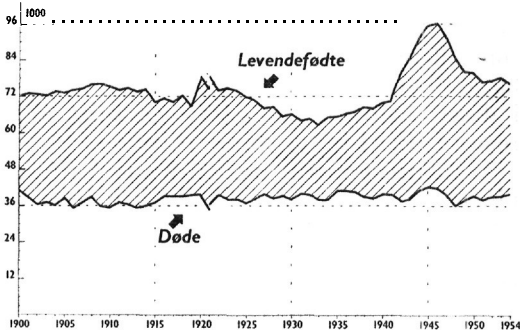
Antallet af døde har været præget af en vis stigende og faldende bevægelse indenfor kortere åremål, men niveauet har gennem hele perioden dog stort set været konstant med en svagt stigende tendens, jfr. ligeledes figur 1 og bilagstabel 5. Det er således ændringerne i fødselstallet, der i første række har bestemt befolkningstilvækstens størrelse, jfr. tabel 1.

Tabel 1. Befolkningsudviklingens hovedtal 1901—54 (i tusinder).

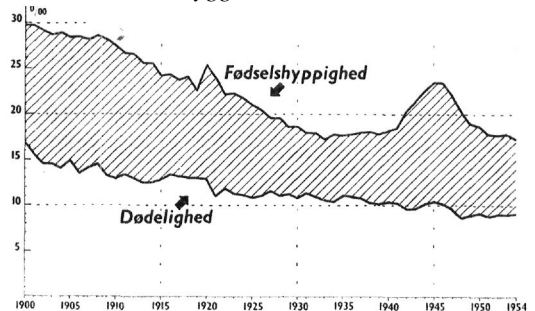
	Gnst. antal levendefødte	Gnst. antal døde	Gnst. fødselsoverskud
1951—54	77	39	38
1941—50.	85	39	46
1931—40.	66	39	27
1921—30.	71	38	33
1911—20.	73	38	35
1901—10.	74	37	37

Betragter man fødselshyppigheden og dødeligheden, d. v. s. henholdsvis antallet af levendefødte og døde pr. 1000 indbyggere, har forløbet været noget anderledes. Dødeligheden har således gennem hele perioder været faldende. Samme hovedtendens gør sig gældende for fødselshyppigheden, der frem til 1933 — bortset fra en mindre stigning i 1920—21 — faldt endnu stærkere end dødeligheden. Derefter holdt fødselshyppigheden sig på nogenlunde samme lave niveau indtil 1942, hvor den stiger stærkt — uden dog at nå op til niveauet fra første verdenskrig. Efter 1946 falder fødselshyp-

Figur 1. Antal levendefødte og døde 1900—54.

Figur 2. Antal levendefødte og døde r. 1000 indbyggere 1900—54.

De skraverede arealer mellem kurverne i figur 1 og figur 2 angiver henholdsvis det absolutte fødselsoverskud og fødselsoverskudet pr. 1000 indbyggere.

pigheden påny og kommer allerede i 1951 igen ned på samme lave niveau som i 1930'erne, jfr. figur 2 samt bilagstabel 6.

2. Fødselstallets stigning under og efter

2. verdenskrig.

Som nævnt steg fødselstallet moderat fra ca. 65 000 i midten af 30'erne til 70 000 årligt i begyndelsen af 40'erne.

Denne stigning var dog kun ringe i sammenligning med den voldsomme stigning, der tog sin begyndelse i 1942, og som i løbet af nogle få år bragte fødselstallet op på et niveau, der lå ca. 50 pct. højere end før-krigsårenes, jfr. tabel 2.

Tabel 2. Fødselstal, fødselshyppighed og netto-reproduktionstal 1931—54.

	Antal le- vendefødte (i tusinder)	Fødselshyp- pighed	Nettorepro- duktionstal
1954	76,4	17,3	1 124
1953	78,3	17,9	1 142
1952	76,9	17,8	1 119
1951	76,6	17,8	1 098
1950	79,6	18,7	1 140
1949	79,9	18,9	1 132
1948	84,9	20,3	1 187
1947	91,7	22,1	1 269
1946	96,1	23,4	1 319
1945	95,1	23,5	1 297
1944	90,6	22,6	1 242
1943	84,3	21,4	1 165
1942	79,5	20,4	1 069
1941	71,3	18,5	964
1940	70,1	18,3	965
1939	67,9	17,8	919
1938	68,5	18,1	935
1937	67,4	18,0	947
1936	66,4	17,8	941
1935	65,2	17,7	922
1934	65,1	17,8	930
1933	62,8	17,3	907
1932	64,7	18,0	950
1931	64,3	18,0	949

Stigningen kulminerede i 1946 med et fødselstal på godt 96 000, d.v.s. ca. 30 000 flere fødsler end i årene før krigen. I løbet af de 5 stigningsår fra 1942 til 1946 incl. fødtes ialt godt 100 000 flere børn end i det

forudgående 5-år eller gennemsnitlig ca. 20 000 flere børn pr. år.

Efter kulminationen i 1946 er der sket en vis tilbagegang i fødselstallet. Der fødes dog stadig 75—80 000 børn årlig eller mere end 10 000 flere end i 1930'erne.

Alt i alt fødtes der i 1941—50 ca. 850 000 eller godt 190 000 flere børn end i det forudgående årti, jfr. tabel 1, der viser udviklingen fra årti til årti. I forhold til de tre første årtier i dette århundrede er stigningen i 1941—50 lidt mindre, idet fødselstallet fra 1901—30 pr. tiår androg omkring 725 000.

3. Årsagerne til fødselstallets stigning.

Fødselstallet vil til enhver tid være påvirket af befolkningens størrelse og specielt af antallet af kvinder i de fødedygtige aldersgrupper.

Disse steg med 27 000 fra 1940—46, jfr. bilag 7. Langt det overvejende antal børn fødes imidlertid af mødre i alderen fra ca. 20—35. år, og i disse aldersgrupper steg antallet af kvinder i denne periode kun med 7000. Den store stigning i fødselstallet kan derfor kun i ringe grad tilskrives et større antal kvinder i de fødedygtige aldre, men skyldes i langt overvejende grad en stigende frugtbarhed.

I de yngste aldersklasser steg frugtbarheden allerede fra slutningen af 1930'erne. Imidlertid steg frugtbarheden efterhånden også stærkt for de lidt ældre aldersklasser. Fra 1942 mærkedes således en kraftig stigning for de 25—39-åriges vedkommende, og fra omkring 1945 viste der sig også en stærk stigning for aldersgrupperne over 40 år. Da langt det største antal børn, som allerede nævnt, fødes af mødre under 35 år, bevirkede den stigende frugtbarhed i disse aldersgrupper, at fødselstallet allerede i 1942 viste sin største stigning.

I aldersgrupperne under 25 år er stigningen i frugtbarheden fortsat helt frem til 1954, og der fødes nu 75 pct. flere børn af mødre under 20 år end i 1935 og næsten 60 pct. flere børn af mødre i alderen 20—24 år end i 1935, mens frugtbarheden i alle aldersgrupper mellem 15 og 50 år taget under eet kun er steget med 22 pct. fra 1935 til 1954. I aldersgruppen 25—29 år er

frugtbarheden nu lavere end i 1945—46, men ligger dog stadig betydelig højere end i 1930'erne. For aldersgrupperne over 30 år er frugtbarheden derimod nu lavere end i 1930'erne, for de ældste aldersgruppers vedkommende endda meget væsentligt lavere. Der er således i løbet af perioden sket en mærkbar forskydning i retning af, at et stadig større antal af børnene fødes af mødre i de yngste aldersgrupper, jfr. bilagstabel 8.

Som et udtryk for, hvad frugtbarheden på et givet tidspunkt betyder for befolkningsudviklingen fremover, anvendes i almindelighed nettoreproduktionstallet, der angiver, hvor mange døtre 1 000 piger født i et bestemt år vil føde i løbet af alderen 15—50 år, såfremt frugtbarheden og dødeligheden i de enkelte aldersklasser igennem alle årene er den samme som i fødselsåret.

Som det fremgår af tabel 2 var nettoreproduktionstallet gennem hele perioden i 1930'erne under 1 000, hvilket var et udtryk for, at de i disse år fødte piger — med uændret frugtbarhed og dødelighed — i løbet af deres liv ville føde færre piger — d.v.s. vordende mødre — end deres egne årgange bestod af, og at befolkningstallet derfor ikke ville kunne opretholdes med denne frugtbarhed. Fra 1942 bragte den stærke stigning i frugtbarheden nettoreproduktionstallet op over 1 000.

Efter at nettoreproduktionstallet havde kulmineret i 1946, faldt det i løbet af 2 år til det nuværende niveau, hvor det med små årlige variationer har holdt sig i de sidste 6 år.

En række lande har haft en befolkningsmæssig udvikling, der i det store og hele svarer til udviklingen her i landet, og der er af befolkningsteoretikerne fremsat mange teorier til forklaring af denne udvikling. Til belysning af spørgsmålet er i bilag 9 bragt et uddrag af en F.N.-publikation af 1953 (Population Studies No. 17: The Determinants and Consequences of Population Trends), hvori omtales forskellige af disse teorier.

Der synes at være enighed om, at en væsentlig del af forklaringen på de store

fødselstal i 1940'erne må søges deri, at et stort antal fødsler og ægteskabsindgåelser udsattes under depressionen og i krigens første år. Dette førte senere til en ophobning af fødsler, idet en del af de udsatte fødsler nu indhentes af de lidt ældre årgange samtidig med, at der skete en fremskyndelse af fødselstidspunkterne for de yngre årganges vedkommende.

Den foreliggende statistik giver ikke noget sikkert holdepunkt med hensyn til en bedømmelse af, i hvilken udstrækning fødselstallets højere niveau i de senere år er udtryk for en forøgelse af familiernes gennemsnitlige størrelse, eller om fødslerne blot gennemføres i en yngre alder. De i bilag 9 omtalte undersøgelser synes dog at tyde på, at der i nogle europæiske lande er en svag tendens til en forøgelse af familiestørrelsen.¹⁾

4. Fødselstallet i de forskellige landsdele.

Stigningen i fødselstallet siden 1930'erne har ikke gjort sig gældende med samme styrke i de forskellige landsdele. Stigningen har været stærkest i provinsbyerne inklusive disses forstæder, lidt mindre i hovedstaden og langt mindre i landkommunerne, jfr. bilag 4.

Den forskellige udvikling i fødselstallene i de forskellige landsdele er bl. a. en følge af de i perioden foregåede stærke vandringer fra land til by, herunder særlig til provinsbyerne med forstæder samt fra hovedstaden til forstæderne. Andre faktorer har dog antagelig også spillet en rolle. Den foreliggende fødselsstatistik gør det ikke muligt gennem en længere årrække bagud at skelne mellem udviklingen i de bymæssige bebyggelser og i de rene landdistrikter, der tilsammen henføres under landkommunerne. Imidlertid synes forskellige detailoplysninger at tyde på, at landbrugsbefolkningen, herunder specielt de selvstændige landbrugere slet ikke eller kun i ringe grad har forøget børnetallet i 1940'erne, jfr. den som bilag 10 aftrykte skrivelse af 21. juni 1955 fra Det statistiske Departement.

¹⁾ For Danmarks vedkommende har Staden Københavns Statistiske Kontor foretaget forskellige undersøgelser om dette spørgsmål, jfr. Statistisk Månedsskrift 1950 nr. 1—2, men det er på disse undersøgelser nuværende stadium ikke muligt at drage sikre slutninger af dem.

u

Fødselshyppigheden var dog i forvejen så meget større på landet end i byerne, at den niveau i de senere år blot er et udtryk for, forskellige udvikling under og efter krigen blot medførte en formindskelse af forskellen mellem de to niveauer, uden at byernes fødselshyppighed på noget tidspunkt tangerede landets.

5. Udviklingen i andre lande.

Den nedgang i fødselstallet som fandt sted her i landet indtil slutningen af 1930'erne gjorde sig også gældende i en række andre lande. På tilsvarende måde har disse lande i krigsårene og i årene derefter haft en befolkningsudvikling, der stort set svarer til udviklingen her i landet, jfr. bilag 22.

De vesteuropæiske lande har som Danmark haft den stærkeste stigning i fødselstallet fra begyndelsen til slutningen af 1940'erne med maksimum i 1946—47. Østrig har haft sit største antal fødsler i 1939—40, medens fødselstallet i USA, der der først steg kraftigt i 1946—47, stadig er i stærk stigning. I Finland, Frankrig, Norge og Holland ligger fødselstallet også på et relativt højt niveau helt frem til 1953—54.

I Holland, Norge, Sverige, USA, Østrig og Finland har den procentvise stigning i fødselstallet været noget større end her i landet. I England har stigningen været nogenlunde af samme størrelse som her, medens den i Frankrig, Schweiz, Belgien og Irland har været mindre end her.

Kapitel II.

Virkningerne i almindelighed af stigningen i fødselstallet.

1. De umiddelbare og senere virkninger af det stigende børnetal.

Den store stigning i antallet af børn måtte umiddelbart medføre en stigning i efterspørgslen efter en række varer og tjenesteydelser, som særlig finder anvendelse i forbindelse med børnenes fødsel og første opvækst. Der kan således f. eks. nævnes efterspørgslen efter børnetøj, barnevogne, senge og sengeudstyr til børnene, forskellige fødemidler, legetøj og hjælp til børnenes pasning. Den øgede efterspørgsel efter disse varer og tjenesteydelser betød vel i første række en flytning af efterspørgslen fra andre områder, og en yderligere knaphed på en række af de varer, som det under de særlige krigsforhold var vanskeligt at tilvejebringe i tilstrækkeligt omfang.

Efterhånden som børnene fra de store årgange vokser op og gør sig gældende i stadig nye aldersgrupper, skabes stigende behov på en række områder. Vuggestue- og børnehavealderen er allerede passeret, og skolerne har i en årrække mærket presset af de mange børn. I løbet af de nærmeste år forlader en meget stor del af børnene skolerne og søger ud på arbejdsmarkedet. Efterspørgslen efter lærepladser og anden uddannelse vil derfor stige stærkt, ligesom der også vil blive brug for en øget indsats for at sikre ungdommen gode muligheder for fritidsbeskæftigelse. Når de unge derefter om nogle år når op i den alder, hvor de begynder at gifte sig, vil efterspørgslen efter boliger stige meget kraftigt.

Grønnem en meget lang årrække vil de store årgange gøre sig gældende og påvirke befolkningens fordeling på aldersgrupper. jfr. tabellerne i bilag 11, der viser aldersfordelingen tilbage til 1901 og forudberegnet frem til 1970.

I de følgende afsnit vil der i korthed nærmere blive gjort rede for nogle af de områder, hvor virkningerne af de store fødselsårgange i første række har gjort eller i de nærmeste år vil gøre sig gældende.

2. Væksten i tilgangen til småbørnsinstitutionerne og skolerne.

Fra 1942—43 steg antallet af børn i 0—6-års alderen i stadig voksende takt for hvert nyt fødselskuld. I løbet af tiåret 1940 til kulminationen i 1950 steg antallet af børn i disse aldre med ialt 165 000. Selvom kun en mindre del af disse børn benytter børneinstitutionerne, blev mangelen på vuggestuer og børnehaver hurtigt alvorlig og dette så meget mere, som stigningen i børnetallet netop har fundet sted i en periode, hvor kvinderne i stigende grad har erhvervsarbejde udenfor hjemmet.

Fra 1953—54 er den væsentligste del af børnene fra de store årgange nået op i næste aldersgruppe, den undervisningspligtige alder, og presset på børneinstitutionerne er derfor nu igen aftaget.

Fra slutningen af 1940'erne begyndte børnene at strømme til skolerne.

Det første store hold børn fyldte 7 år i 1949, og antallet af børn, der rykkede op i den undervisningspligtige alder, steg herefter stærkt fra år til år. Medens der således i 1940 var ca. 58 000 børn, der fyldte 7 år, var antallet i 1948 steget til ca. 67 000, og i kulminationsårene 1952 og 1953 fyldte godt 90 000 børn — eller ca. 50 pct. flere ned i 1940 — 7 år.

I 1940 var der i alt 427 000 børn i de undervisningspligtige aldre fra 7 til 14 år. I 1950 var antallet steget med ca. 30 000 til 459 000. Omtrent fra dette tidspunkt be-

gyndte de store fødselsårangange at nå op i denne aldersgruppe, og antallet af undervisningspligtige børn steg stærkt i de følgende år. I 1954 er antallet, jfr. bilagstabel 11c, nået op på ca. 554000, d. v. s. en stigning på næsten 100 000 siden 1950, jfr. tabel 3. Da udvidelsen af skolernes kapacitet ikke holdt trit med stigningen i børnetallet, har den forløbne periode været præget af overfyldte skoler. Desuden har undervisningen lidt under en stærk mangel på lærerkræfter.

Efter forudberegningerne jfr. bilagstabel 11c, vil antallet af børn i den undervisningspligtige alder kulminere i 1956—57 med 590 000 børn. Derefter falder antallet i de følgende år til godt 520 000 i 1963—64, på hvilket niveau det antagelig vil holde sig indtil 1970, hvor de store årganges børn vil begynde at nå frem til skolealderen.

Antallet af skolesøgende børn er siden 1940 steget lidt mere end antallet af børn i de undervisningspligtige aldre. Dette skyl-

des bl. a., at en relativt stigende del af hver årgang går i eksamensskolen. Til trods for, at børnene fra de store fødselskuld først fornylig er nået frem til mellemskolen, er antallet af børn i eksamensmellemskolen således steget med 55 pct. fra 1940 til 1954, medens børnetallet i underskolen og den eksamenfri mellemskole i samme periode blot er steget med 28 pct. Der har også i realklassen og gymnasiet i denne periode været en betydelig stærkere stigning i elevtallet, end hvad man under hensyn til årgangens størrelse skulle forvente, omend denne stigning er knapt så stor som for mellemskolens vedkommende.

For underskolens og den eksamenfri mellemskole kan man regne med, at elevtallet har kulmineret i 1954. For eksamensskolens vedkommende er det vanskeligere at skønne over kulminationstidspunktet og det maksimale elevantal under hensyn til de strukturelle tendenser, der har gjort sig gældende, og som antagelig vil fortsætte fremover.

Tabel 3. Antal undervisningspligtige og skolesøgende børn 1940—54 pr. 1. januar (i tusinder).

	Antal undervisningspligtige børn	Antal skolesøgende børn	Heraf:				
			i eks.-fri folkeskole	i eksamensmellemskolen	i realklassen	i gymnasiet	lait i eks.-skolen
1954	554	610	508	82	11	9	102
1953	527	583	486	78	10	9	97
1952	500	555	461	76	10	8	94
1951	477	532	443	72	9	8	89
1950	459	511	428	67	8	8	83
1949	444	495	416	63	8	8	79
1948	437	487	412	60	7	8	75
1947	429	481	408	58	7	8	73
1946	424	472	401	55	8	8	71
1945	419	459	389	55	7	8	70
1944	418	456	386	54	8	8	70
1943	416	458	389	53	8	8	69
1942	419	459	390	54	8	7	69
1941	421	459	392	52	8	7	67
1940	427	464	397	53	8	6	67

Såfremt man blot regnede med, at samme andel af de 12—15 årige børn som nu fremover vil gå i eksamensmellemskoleklasserne,

ville antallet af elever i disse klasser kulminere i 1960 med omkring 110 000, det vil sige en fordobling af elevtallet i forhold til

1946, man må dog være forberedt på en betydelig stærkere stigning. For gymnasie-klassernes vedkommende vil noget tilsvarende gøre sig gældende. Antallet af elever i disse klasser var i 1954 ca. 9 000, og ville, såfremt stigningen sker i samme takt som stigningen i det samlede antal unge i 16—18 års aldersgrupperne, i 1963 nå op på ca. 13 000. Antagelig vil stigningen dog blive betydelig større, da man må regne med, at en del af det stigende antal børn, der søger mellemskolen, vil gå videre til gymnasiet.

3. Det øgede udbud af ung arbejdskraft.

Som omtalt i afsnit 2 har de store fødselskuld allerede rejst problemer i forbindelse med skolegangen og vil også i de kommende år både for mellemskolens og for gymnasiet vedkommende stille krav med hensyn til udvidet kapacitet og flere lærerkræfter. Imidlertid forlader henimod $\frac{3}{4}$ af de unge skolen med undervisningspligtens ophør og en meget væsentlig del af de problemer, der melder sig, når de store årgange når op i 14—15 års alderen, er derfor knyttet til disse unges indtræden på arbejdsmarkedet.

Det første store fødselskuld — fra 1942 — når 14 års alderen i løbet af 1956. Da godt $\frac{1}{4}$ af børnene, som nævnt, fortsætter skolen efter undervisningspligtens ophør — heraf hovedparten i eksamensskolen og en mindre del i eksamensfri klasser — sker der imidlertid en vis udjævning af tilgangen til arbejdsmarkedet, således at stigningen i denne tilgang bliver noget mindre end stigningen i antallet af 14-årige. Hertil kommer, at de børn, der udskrives af skolen efter undervisningspligtens ophør, ikke alle tilhører samme fødselsårgang, idet de gældende regler for, hvornår et barn kan påbegynde skolegangen, og hvornår det kan udskrives, muliggør variationer i alderen ved udskrivningen fra $13\frac{3}{4}$ til henimod 15 år.

Uanset den udjævning, der således finder sted, giver stigningen i antallet af 14-årige og i den samlede bestand af unge mellem 14 og 20 år et udtryk for størrelsen af de problemer, der melder sig på arbejdsmarkedet i de kommende år, jfr. tabel 4.

Tabel 4. Antal 14-årige samt antallet af 14—19-årige 1955—66 (i tusinder)¹⁾.

	Antal 14-årige ved årets begyndelse:		Antal 14—19-årige ved årets begyndelse	
	Antal	Tilvækst	Antal	Tilvækst
1966..	74		484	
1965..	77	÷3	500	÷16
1964..	76	+1	509	—0
1963..	82	÷6	512	—8
1962..	86	÷4	506	+6
1961..	90	-r4	486	+20
1960..	90	0	461	+25
1959..	86	+4	434	+27
1958..	79	+7	413	+21
1957..	75	+4	395	+18
1956..	66	+9	381	+14
1955..	66	0	375	+6

¹⁾ Jfr. bilag 11.

Stigningen i det årlige antal unge, der søger ud på arbejdsmarkedet, vil tage sin begyndelse i 1956—57. Tilgangen vil antagelig kulminere i 1960—61, medens tilvæksten i det samlede antal unge mellem 14 og 20 år først vil ophøre i 1963, hvor antallet er steget til ca. 512 000, d. v. s. med godt 135 000 mere end i 1955. Fra 1961 kan man regne med, at antallet af 14-årige vil være faldende til omkring 1966, hvorefter det i hvert fald i nogle år vil holde sig ret konstant.

Da fødselstallet i de rene landkommuner, som tidligere omtalt, ikke er steget i nævneværdig omfang vil det i første række være byerne og disses forstæder, der vil mærke den øgede tilstrømning til arbejdsmarkedet. På den anden side fortsætter en noget større del af byernes elever i skolen udover den undervisningspligtige alder, hvilket virker noget afdæmpende på tilstrømningen til arbejdsmarkedet i de første år.

En betydelig del af de unge, der afslutter skolegangen i 14—15 års alderen, søger straks eller lidt senere lære indenfor håndværks- og industrifagene, handels- og kontor-fagene m. v. I de kommende 6—7 år, hvor antallet af unge, der for første gang kommer ud på arbejdsmarkedet, vil stige fra ca. 65 000 til ca. 90 000, vil der derfor i første række blive behov for et stærkt forøget antal lærepladser indenfor de fleste fagområder. På samme tid vil der også ske en stærk

stigning i tilstrømningen til og dermed behovet for pladser på tekniske skoler, handelsskoler og lignende skoler, der supplerer den faglige oplæring. En mindre del af de unge vil efter skolegangens afslutning søge videre uddannelse på læreanstalter, såsom seminarierne, universiteterne og de øvrige højere læreanstalter, og disse institutioner vil derfor til sin tid mærke presset fra de store årgange. For den del af de unge, der ikke søger faglig eller anden systematisk uddannelse efter skolens afslutning, vil der endelig være behov for en udvidelse af den almindelige ungdomsundervisning på aftenskoler m. v.

Alle disse spørgsmål om uddannelse af det stigende antal unge vil blive behandlet nærmere i de efterfølgende kapitler.

4. Boligbehovet.

De store årgange vil, efterhånden som de rykker op i nye aldersgrupper, gøre sig gældende på stadig nye områder. Det er således omtalt, hvorledes det store antal børn og unge i forskellige aldersklasser vil påvirke efterspørgslen efter forskellige varer, og hvorledes de har skabt eller vil skabe stigende behov for børneinstitutioner, skoler og lærepladser. Hertil kan føjes en række områder af større eller mindre betydning. Hvad særlig angår spørgsmålet om boliger, har det forøgede børnetal hos de enkelte familier allerede i en årrække medført et stærkt behov for mere rummelige boliger, et behov som dog langt fra har kunnet tilfredsstilles under den herskende bolig-mangel. Dette behov vil i de kommende år, hvor børnene bliver voksne, stadig gøre sig gældende i stigende grad, hvad enten de unge bliver boende hjemme og har brug for eget værelse i hjemmet, eller de søger bolig udenfor hjemmet.

I begyndelsen af 1960'erne vil kvinderne fra de første årgange nå op i de giftefærdige aldre og 3—4 år senere rykker mændene — under forudsætning af den hidtil almindelige forskel på kvindernes og mændenes vielsesaldrer — op i denne alder. Maksimum vil for kvindernes vedkommende nå omkring 1970 og for mændenes — under den nævnte forudsætning — følgelig 3—4 år senere. Som

det nærmere er beskrevet i Det statistiske Departementets Meddelelser (4. række. 162 bind. 1. hæfte) om aldersfordelingen i 1950 og i de kommende år, vil der på grund af denne traditionelle forskel i vielsesaldrerne i de første år af den periode, hvor de store årgange befinder sig i de aldre, hvor de fleste ægteskaber indgås, være et overskud af kvinder i den giftefærdige alder, medens der i slutningen af denne periode vil være et overskud af mænd i denne alder. I hvilket omfang dette forhold vil bevirke et fald i ægteskabshyppigheden og i hvilket omfang det vil medføre en formindskelse af forskellen i vielsesaldrerne kan ikke med sikkerhed forudses. Sikkert er det imidlertid, at det faktiske antal ægteskaber i den periode, hvor de store årgange er i giftealderen, vil blive stærkt forøget. Det forøgede antal ægteskaber vil betyde en forøgelse af behovet for boliger.

Kommissionen skal — uden at tage stilling til forudsætningerne for beregningerne — anføre, at der i artiklen „Befolkningsudvikling og boligbehov 1950—78" af Per Bredsdorff, Statens Byggeforskningsinstitut, og Rachel Bager, boligministeriet, i „Byggeindustrien" nr. 22, 25. november 1955 er foretaget en beregning over den tilvækst, der som følge af befolkningstilvæksten kan forventes i behovet for beboelseslejligheder i byerne og de bymæssige bebyggelser. Efter disse beregninger vil det være afgørende for størrelsen af befolkningstilvækstens boligbehov, hvorledes den fremtidige dødelighed i befolkningen vil blive, og beregningerne er under hensyn hertil gennemført dels under forudsætning af faldende dødelighed, dels under forudsætning af, at dødeligheden holder sig konstant på det i perioden 1946—50 konstaterede niveau. Ved beregningerne er der iøvrigt regnet med, at den i de senere år konstaterede vielseshyppighed for mænd er bestemmende for antallet af ægteskaber. Da der ikke på grundlag af de foreliggende befolkningsprognoser har kunnet skønnes over boligbehovets fordeling på landsdele (hovedstadsområdet, provinsbyerne o. s. v.) har man, i overensstemmelse med de senere årtiers erfaringer, regnet med, at befolkningen i de rene landdistrikter forbliver konstant, således at hele befolkningstilvæksten skal placeres i byer og bymæssige bebyggelser. Endelig er der regnet med et frit boligmarked, hvor huslejen både i den gamle boligmasse og i det private nybyggeri er tilpasset lejen i det statsstøttede byggeri.

Maksimum for tilvæksten i boligbehovet vil under de nævnte forudsætninger, jfr. nærmere nævnte artikel, nås i 5-året 1968—72 med en forøgelse af behovet for lejligheder med gennemsnitlig 19 200 lejligheder pr. år forudsat faldende dødelighed og 14 500 lejligheder pr. år forudsat konstant dødelighed. Den tilsvarende tilvækst i behovet i perioden 1955—57 er beregnet til henholdsvis 13 100 og 11 500 lejligheder pr. år. I disse beregninger er alene taget hensyn til den af befolkningstilvæksten skabte forøgelse *si* bolig-

behovet — ikke til det behov for boliger, der har sin rod i den hidtidige mangel på boliger eller til de krav om erstatningslejligheder, som en sanering af den ældre boligmasse vil medføre.

Det skal endvidere her nævnes, at de store årgange — ved siden af det øgede behov for boliger — i forbindelse med deres indpasning i erhvervslivet vil kræve betydelige investeringer i fabriks- og andet erhvervsbyggeri.

Kapitel III.

Tilgangen af unge til arbejdsmarkedet og dens fordeling på erhverv og uddannelsesfelter.

1. Tilgangen af unge 1945-55.

a. Den nytilgang af unge, der hvert år finder sted til arbejdsmarkedet, hidrører ikke fra en enkelt, men fra flere fødselsår-gange. Som fællesbenævnelse for disse unge, der hvert år første gang melder sig på arbejdsmarkedet, vil i det følgende blive anvendt udtrykket *primærtilgangen*. Primærtilgangen har i årene efter 1945 for så vel drengenes som pigernes vedkommende andraget knap 30 000, og man må regne med, at godt 20 000 er 14-årige, der efter udskrivning af folkeskolen første gang melder sig på arbejdsmarkedet, medens den resterende del af nytilgangen på henvend 10 000 består af unge fra ældre fødselskuld, der efter at have gennemgået en videregående skoleuddannelse eller uddannelse af højere art, søger ud på arbejdsmarkedet.

b. Blandt de unge 14—15-årige *dreng*, der første gang melder sig på arbejdsmarkedet efter *endtl. folkeskoleuddannelse*, har i de senere år en betydelig del af dem, der er bosiddende i landkommunerne søgt beskæftigelse indenfor *landbruget*, medens den overvejende del af *byungdommen* beskæftiges som *bude*, *arbejdsdreng* o. l. Kun en relativt ringe del af de unge kommer i det første år efter afsluttet folkeskoleuddannelse i lære.

Af de unge, der hidtil er gået ind i landbruget, har kun en del opnået varig be-

skæftigelse indenfor erhvervet, og et ret betydeligt antal af disse unge har derfor i løbet af relativt få år søgt beskæftigelse i andre erhverv, hvor deres landbrugsmæssige uddannelse ikke direkte kan komme dem til nytte¹⁾. Erelativt få unge har forladt landbruget så tidligt, at de har haft mulighed for at få en faglig uddannelse indenfor håndværk og industri eller handel og kontor, og hovedparten af de unge, der er vandret bort fra landbruget, er derfor henvist til at søge beskæftigelse ved ufaglært arbejde.

Antallet af unge, der fra landbruget er søgt over i byerhvervene, androg i 1930'erne ca. 7 000 årlig, i 1940'erne derimod ca. 9 000 årlig. Efter 1950 har bortvandringen fra landbruget været væsentlig mindre, nemlig i gennemsnit 4—5 000 pr. år. I de senere år har tilgangen af 14—15-årige unge mænd ikke været væsentlig større, end landbruget mener at kunne beskæftige²⁾. Ligeledes mener landbruget, at tilgangen til byerhvervene af unge fra landbruget i årene fremover sandsynligvis vil blive væsentlig mindre end i tidligere perioder. Antallet af beskæftigede indenfor byerhvervene vil i de kommende år vokse stærkt på grund af den øgede tilgang af unge. Tilgangen til byerhvervene af unge fra landbruget vil derfor i årene fremover kun udgøre en ret ringe andel af den samlede tilgang til disse erhverv.

En vis del af de nævnte unge, der i første omgang får beskæftigelse som *bude* og/eller

¹⁾ De samvirkende danske Landboforeninger har, med tilslutning fra landbrugsrådets repræsentant i kommissionen, i skrivelse af 9. august (jfr. bilagene 15 d og f) fremhævet værdien af landbrugsuddannelsen som forskoling til de andre erhverv.

²⁾ Jfr. den af universitetsadjunkt Holger Gad udarbejdede redegørelse for tilgangen af arbejdskraft til landbruget (bilag 16).

arbejdsdrengene, vil i alderen 15—17 år opnå at komme i lære, fortrinsvis indenfor håndværks- og industrifagene, eller opnå en hertil svarende uddannelse og således gå over i de faglærtes rækker, medens resten successivt vil glide over til at blive beskæftiget ved forskellige former for ufaglært arbejde på en række forskellige områder indenfor erhvervslivet (bygge- og anlægsvirksomhed, industri, handel, transport m. v.).

Af de unge indenfor de enkelte fødselsårsgange, der søger ud på arbejdsmarkedet efter bestået *mellemskole- og realeksamen*, opnår en betydelig del en uddannelse indenfor handels- og kontor-fagene, og en del går i lære indenfor håndværks- og industrifagene; resten er spredt over en række forskellige uddannelsesfelter.

En del af de unge, der på det ene eller andet tidspunkt påbegynder en oplæring indenfor håndværk, industri, handel eller kontor-fagene står ikke læretiden ud. De foreliggende ret spredte oplysninger tyder på, at dette frafald har været af et ret betydeligt omfang. I de senere år har dog et relativt stigende antal gennemført oplæringen, og man kan antagelig fremover regne med en yderligere formindskelse af frafaldets størrelse. Størsteparten af de unge, der ikke gennemfører en påbegyndt oplæring, overgår til de ufaglærtes arbejdsmarked.

De unge, der gennemgår *gymnasieuddannelse og/eller anden højere uddannelse*, spiller som nævnt talmæssigt kun en ringe rolle, og hovedparten af disse vil senere blive beskæftiget indenfor handels- og kontor-fagene og liberale erhverv.

c. Af de enkelte årgange af *piger*, der melder sig på arbejdsmarkedet *efter endt folkeskoleuddannelse*, bliver en væsentlig del beskæftiget ved husligt arbejde, andre indenfor industrien ved ufaglært arbejde (hjælpepiger), eller indenfor handelen (navnlig som butikslærlinge). Antallet af piger, der opnår at komme i lære — det være sig indenfor handel eller industri og håndværk — i det første år efter udskrivning af skolen, er dog alt i alt ringe.

De unge piger med *mellemskole- og/eller realeksamen* beskæftiges i langt overvejende grad indenfor kontor-, handels- og butiksfagene,

medens de unge kvinder med *studentereksamen og højere uddannelse*, lige som tilfældet er for mændenes vedkommende, går ind i handels- og kontor-fagene og de liberale erhverv (undervisning, administration m. v.).

De unge piger, der i første omgang opnår beskæftigelse ved *husligt arbejde*, søger i løbet af relativt få år over i anden uddannelse eller beskæftigelse på en række forskellige områder. En del bliver således beskæftiget som butik- og kontorphersonale, —• både på de områder, hvor der kræves en egentlig faglig uddannelse og på områder, hvor en sådan uddannelse ikke kræves — og et ret betydeligt antal får beskæftigelse ved ufaglært arbejde indenfor industri og håndværk. Det er derimod et ret ringe antal, der opnår at komme i lære i et industri- og håndværksfag. Husassistentfaget er således et *gennemgangs fag*, på samme måde som bude- og arbejdsdrengestillingerne samt landbruget er det for drengenes vedkommende.

Alt i alt er således *antallet af piger, der får en faglig uddannelse* i lærlingelovens forstand eller en hertil svarende uddannelse, ringe sammenlignet med antallet af drenge, der opnår en sådan uddannelse.

Det skal sluttelig anføres, at de unge kvinder indenfor alle uddannelses- og beskæftigelsesområder fra 18—20 års alderen i vidt omfang forlader arbejdsmarkedet på grund af giftermål.

d. Det må understreges, at det foran anførte giver et noget forenklet billede af de forskydninger mellem de enkelte uddannelsesfelter, som faktisk finder sted, fra de unge første gang søger ud på arbejdsmarkedet, til de efter 5—10 års forløb har fundet en mere blivende beskæftigelse.

Tabel 5. En årgang drenge og piger fra 1945 —55 fordelt efter erhvervsuddannelse.

	Drenge	Piger
I landbrug	6 000	1
Ufaglærte	9 000	J 23 000
Udlærte i. håndværk, industri, handel og kontor m. v.	13 000	4 000
Anden videregående eller senere påbegyndt uddannelse.	2 000	3 000
Italt	30 000	30 000

Nettoresultatet af den årlige nytilgang til arbejdsmarkedets forskellige felter og de senere stedfindende forskydninger mellem disse er en nogenlunde fast opdeling af de enkelte fødselsårge efter uddannelsens art på visse hovedgrupper, jfr. tabel 5, der viser, hvorledes en årgang unge efter endt uddannelse eller efter en dertil svarende periodes forløb er fordelt over de forskellige erhvervsgrupper.

Den årlige nytilgang af drenge til arbejdsmarkedet i årene efter 1945 kan således anslås til ca. 30 000. Det må antages, at landbruget har fastholdt ca. 6 000 af dem 5—10 år efter, at primærtilgangen har fundet sted, medens omkring 15 000 må antages at have opnået en faglig uddannelse — enten i lærlingelovens forstand eller en hertil svarende uddannelse — eller videregående uddannelse. Der bliver således en rest tilbage på byernes arbejdsmarked af størrelsesordenen 9 000, der ikke har fået nogen faglig uddannelse.

Antallet af *piger*, der årligt har meldt sig på arbejdsmarkedet i den nævnte periode, må ligeledes skønnes at have udgjort omkring 30 000. Heraf har imidlertid kun 6—8 000 fået en faglig uddannelse eller videregående uddannelse. Besten, 20—25 000, har således været beskæftiget ved ufaglært arbejde, nemlig dels ved husligt arbejde, dels ved sådant fabriksarbejde og handels- og kontorarbejde, hvortil der ikke kræves faglig uddannelse.

2. Tilgangen af unge til arbejdsmarkedet fremover.

a. I de kommende år må man regne med, at nytilgangen til arbejdsmarkedet af såvel drenge som piger forøges med $\frac{1}{3}$.

Navnlig hovedstadsområdet er det muligt at skønne mere præcist over stigningen i nytilgangen. Københavns kommunes statistiske Kontor har efter arbejdsmarkedskommissionens anmodning for hovedstadsområdet foretaget beregninger til belysning af, på hvilket tidspunkt det forøgede antal børn vil forlade skolerne, jfr. tabel 6 samt bilag 12.

I hovedstadsområdet vil antallet af elever, der forlader skolerne uden at læse videre, stige med ca. 10 pct. i løbet af 1956 og 1957 i forhold til udskrivningerne i 1955. I de følgende år vil afgangens forøgelse endnu mere, og i 1960 forventes den at ligge 30 pct. over niveauet i 1955.

For provinsbyerne samt for hele landet har Det statistiske Departement foretaget tilsvarende beregninger, jfr. bilag 13 a og b. Beregningerne bygger på et mere usikkert grundlag end beregningerne for hovedstadsområdet, navnlig for så vidt angår tidspunktet for udskrivningen fra skolen. F. eks. vil en del af den forøgelse, der ifølge tallene finder sted i 1957 i antallet af elever, som forlader skolen uden real- eller studentereksamen, allerede finde sted i 1956.

Særskilte beregninger af udskrivningerne af skolerne i landkommunerne kan ikke foretages på det foreliggende grundlag. Spørgsmålet om en almindelig udbygning af skolestatistikken er taget op til drøftelse med undervisningsministeriet og Det statistiske Departement.

Tabel 6. Beregnet afgang¹⁾ af elever fra hovedstadsområdets skoler 1951—60.

	Drenge	Piger	Talt
1960.	9 900	10 000	19 900
1959.	9 500	9 600	19 100
1958.	8 900	9 000	17 900
1957.	8 400	8 500	16 900
1956.	8 200	8 300	16 500
1955.	7 600	7 700	15 300
1954.	7 100	7 300	14 400
1953.	7 200	7 400	14 600
1952.	6 500	6 500	13 000
1951.	6 000	6 200	12 200

b. Fordelingen af den stigende nytilgang til arbejdsmarkedet på de forskellige uddannelsesfelter vil indenfor visse grænser afhænge af de foranstaltninger, der iværksættes for at hindre, at de unge fra de store årgange får ringere uddannelsesmuligheder end de foregående generationer.

Fordelingen vil dog i alle tilfælde blive væsentlig påvirket af de kommende års beskæftigelsesudvikling og de ændringer i

¹⁾ Ved undervisningspiigteu.s ophor, efter 8. skoleår, med mellemskoleeksamen eller realeksamen.

samfundets erhvervsstruktur, der vil indtræde.

I de følgende kapitler er disse spørgsmål taget op til nærmere drøftelse. Som det vil fremgå af disse, har man for *landbrugets* vedkommende regnet med, at der kun i begrænset omfang vil blive tale om en forøget beskæftigelse af unge.

I *byerhvervene* må der derimod fremover regnes med en ret betydelig stigning i den samlede beskæftigelse. Denne stigning skønnes at blive nogenlunde lige stor indenfor *industri og håndværk, inclusive bygge- og anlægsvirksomheden*, som i de såkaldte *serviceerhverv (handel, transport og liberale erhverv)*.

Indenfor *industri og håndværk* må der regnes med den største stigning indenfor *jern- og metalindustrien, træ- og møbelindustrien og nærings- og nydelsesmiddelindustrien*.

c. Spørgsmålet er herefter, hvorledes denne forventede udvikling indenfor de enkelte byerhverv vil påvirke behovet for udlært arbejdskraft i de nærmeste år fremover.

Indenfor de nævnte *serviceerhverv* beskæftiges i overvejende grad ufaglærte eller personer med en speciel eller videregående uddannelse, der for adskillige områders vedkommende ikke af lovgivnings-

magten og/eller arbejdsmarkedets organisationer er lagt i så faste rammer som den egentlig faglige uddannelse.

Udviklingen indenfor bygge- og anlægsvirksomheden samt industri og håndværk må derimod forventes at føre til et *væsentlig øget behov for personer med en faglig uddannelse* i lærlingelovens forstand. Specielt vil en *forøgelse af industrieksporten* i årene fremover stille øgede krav til den danske industris konkurrenceevne og således øge behovet for veluddannet faglært arbejdskraft.

Under hensyn dels til de unges berettigede krav på uddannelse, dels til det behov for uddannet arbejdskraft, der fremover må antages at være til stede, skulle en årgang af de store fødselskuld fordele på de forskellige uddannelsesfelter, således at antallet af udlærte drenge i industri, håndværk, handel og kontor m. v. skulle stige med godt 40 pct. i forhold til det antal drenge i en enkelt årgang, som hidtil har gennemført en oplæring.¹⁾ For den videregående uddannelse skal stigningen være noget større. Da den mere varige beskæftigelse i landbruget ikke forventes at stige i noget væsentligt omfang, vil antallet af drenge uden egentlig uddannelse forøges med knap 30 pct., jfr. tabel 7.

Tabel 7. Fremtidig fordeling af en årgang drenge og piger af de store fødselskuld efter afsluttet erhvervsuddannelse.

	Drenge		Piger	
	Antal	Stigning i forhold til nuværende niveau, pct.	Antal	Stigning i forhold til nuværende niveau, pct.
I landbrug	7 000	17	} 31000	35
Ufaglærte	11500	28		
Udlærte i håndværk, industri, handels- og kontorfaciliterne	18 500	42	5 000	25
Med anden — videregående eller senere påbegyndt — uddannelse	3 000	50	4 000	33
lait.	40 000	33	40 000	33

¹⁾ Under hensyn til, at frafaldet under læretiden er faldende, kræver en forøgelse af de udlærtes antal med 40 pct. blot en stigning i lærlingetilgangen på godt 1/3.

For pigernes vedkommende synes mulighederne for en forøgelse af uddannelsens omfang at være lidt ringere end for drengenes vedkommende. Forsåvidt angår årsagen hertil, og de overvejelser der melder sig i denne forbindelse, henvises til en nærmere behandling af kvinders uddannelsesproblemer i kapitel XIV.

Hvorvidt den iøvrigt ønskelige eller på-

krævede fordeling af nytilgangen automatisk vil blive realiseret, eller om man må befrygte visse tilpasningsvanskeligheder, vil — efter en nærmere undersøgelse af de beskæftigelses- og erhvervsmæssige forudsætninger for tilgangens optimale fordeling i de følgende kapitler IV og V — blive behandlet i kap. VI.

Kapitel IV.

Udviklingen i arbejdsudbud og beskæftigelse fremover.

1. Udviklingen i arbejdsstyrken i de kommende år.

Ved arbejdsstyrke forstås her og i det følgende det antal personer, som er villige til og i stand til mod vederlag at påtage sig beskæftigelse enten for egen eller andres regning.

Præcise talmæssige oplysninger om arbejdsstyrken i denne forstand foreligger ikke. Det er imidlertid muligt på grundlag af det eksisterende statistiske materiale at nå frem til et tilnærmet udtryk for arbejdsstyrken.

a. Udviklingen i de produktive aldersklasser (14—64-årige).

Til en første grov orientering om variationerne i arbejdsstyrken kan man således betragte antallet af personer i de produktive

aldersklasser, hvorved her forstås de 14-64-årige. Oplysninger om det faktiske antal personer i disse aldersklasser haves frem til 1955, men det er muligt med relativt stor sikkerhed at beregne antallet af personer i de produktive aldersklasser 10-15 år frem i tiden. Man kender således med fuld sikkerhed den samlede befolkning i 1955 og dens fordeling på alder og køn m. v., og da erfaringerne viser, at dødeligheden selv over ret lange perioder kun ændres lidt, kan man ud fra kendskabet til dødeligheden i de nærmest forudgående år med stor sikkerhed beregne antallet af personer i aldersklasserne 14-64 år for hvert år frem til 1970¹⁾.

Udviklingen i antallet af 14-64-årige i perioden 1930—70 er nærmere belyst i følgende tabel 8.

Det fremgår af tabellen, jfr. herved tillige nedenstående oversigt, at tilvæksten i antallet af 14-64-årige i den omhandlede 40

Tabel 8. Antal 14—64-årige pr. $\frac{1}{1}$ 1930—70 (i tusinder).

<i>Mænd:</i>	1970	1965	1960	1955	1950	1945	1940	1935	1930
14—24 årige	440	440	390	335	330	355	360	360	350
25—64 årige	1160	1125	1110	1090	1070	1010	955	880	805
lait 14—64 årige	1600	1565	1500	1425	1400	1365	1315	1240	1155
<i>Kvinder:</i>									
14—24 årige	425	425	375	330	320	350	355	360	365
25—64 årige	1195	1165	1150	1130	1105	1050	1000	925	865
lait 14—64 årige	1620	1590	1525	1460	1425	1400	1355	1285	1230
<i>Mænd og kvinder tilsammen:</i>									
14—24 årige	865	865	765	665	650	705	715	720	715
25—64 årige	2355	2290	2260	2220	2175	2060	1955	1805	1670
lait 14—64 årige	3220	3165	3025	2885	2825	2765	2670	2525	2385

1) Ved beregninger ud over en 14 års periode bliver det nødvendigt at opstille forudsætninger med hensyn til fødselshyppigheden i de kommende år, og der indføres herved en væsentlig usikkerhed i beregningen, idet fødselshyppigheden, som erfaringerne viser, kan være underkastet ret betydelige og hurtige forandringer.

års periode udviser betydelige variationer. I tiåret 1930—40 øges antallet af 14-64-årige således med gennemsnitlig 28 000 om året, i perioden 1940—45 med knap 20 000 om året og i årene 1945—55 med 12 000 om året. Herefter indtræder der en fordobling af tilvæksten, idet denne i femårene 1955—60 og 1960—65 vil komme til at andrage henholdsvis 28 000 og 26 000 om året, for derefter i femåret 1965—70 at falde tilbage til niveauet i årene 1950—55.

Tabel 9. Gennemsnitlig årlig stigning i antallet af personer i de produktive aldersklasser (i tusinder).

	14—64 årige ialt	Heraf	
		14—24 årige	25—64 årige
1965—70	13	—	13
1960—65	26	20	6
1955—60	28	20	8
1950—55	12	3	9
1945—50	12	÷11	23
1940—45	19	÷ 2	21
1935—40	29	÷ 1	30
1930—35	28	1	27

Stigningen i antallet af 14—64-årige i perioden 1955—65 er meget betydelig sammenlignet med årene 1945—55, men når dog hverken absolut eller relativt op på samme niveau som i 1930'erne, og som det fremgår af den i bilag 11 anførte oversigt over befolkningsudviklingen i perioden 1900—55 har væksten i praktisk taget hele perioden 1900—40 været af mindst samme absolutte omfang som den tilvækst, der kan påregnes at ville indtræde i årene 1955—65.

Der er en meget markant forskel mellem perioden 1955—70 og den forudgående periode med hensyn til stigningens fordeling på de enkelte aldersgrupper indenfor gruppen 14—64-årige. I hele perioden 1930—55 falder så godt som hele stigningen i antallet af 14—64-årige på aldersgruppen 25—64-årige. Antallet 14—24-årige vokser ganske ubetydeligt i 1930'erne og er i perioden 1940—50 direkte faldende, hvorefter en begrænset stigning sætter ind. Denne udvikling er en følge af, at de relativt små fødselskuld fra perioden 1925—35 i årene efter 1940 når op i de produktive aldersklasser.

Disse fødselskuld vil imidlertid i de kommende år glide over i aldersgruppen 24—64-årige, samtidig med at de store fødselskuld fra 1940'erne vil nå op i aldersgruppen 14—24 år. Fremover vil derfor, modsat tidligere, en meget væsentlig del af tilgangen til de 14—64-årige falde på aldersgruppen 14—24-årige; af den gennemsnitlige årlige stigning i antallet af 14—64-årige i perioden 1955—65 på 25—30 000 falder således godt 20 000 på de 14—24-årige og ca. 7 000 på de 25—64-årige.

Efter 1965, hvor 1940'ernes store fødselskuld successivt når op over 25 års alderen, vil stigningen i de produktive aldersklasser imidlertid igen som i perioden 1930—55 være begrænset til aldersgruppen 25—64-årige.

b. Arbejdsstyrken belyst på grundlag af befolkningsstatistikken suppleret med andet foreliggende materiale.

Som nævnt er der på forhånd grund til at antage, at bevægelserne i antallet af 14—64-årige kun kan give et groft billede af forskydningerne i arbejdsstyrken, idet denne ikke alene er bestemt af den befolkningsmæssige udvikling. En del af de 14—64-årige vil således på grund af uddannelse (ved gymnasier, teknika, seminarier, universiteter og højere læreanstalter), invaliditet eller besiddelse af formue ikke udbyde deres arbejdskraft på arbejdsmarkedet, ligesom en meget betydelig del af de gifte kvinder kun vil være beskæftiget i hjemmet. Omvendt er der en del personer over 64 år, der fremdeles er beskæftiget i erhvervene. Man har derfor forsøgt at nå frem til en mere nøjagtig angivelse af arbejdsstyrkens omfang ved at anstille nærmere beregninger over størrelsen af de nævnte grupper af inaktive i aldersgruppen 14—64 år samt over antallet af personer over 64 år, som er beskæftiget i erhvervslivet.

I forbindelse med de mere omfattende folketællinger, der afholdes hvert 10. år, indhentes der oplysninger om befolkningens placering i forhold til arbejdsmarkedet. Man får herigennem kendskab til, hvor mange personer der på det givne tidspunkt har eller søger beskæftigelse enten i erhvervslivet eller ved husligt arbejde. Disse tællinger giver tillige oplysninger om antallet af personer, der ikke kan henregnes til arbejds-

styrken, fordi de er under uddannelse, eller fordi de på grund af helbredstilstand (invaliditet etc.), høj alder eller formuebesiddelse ikke ønsker eller har mulighed for at deltage i produktionen. Endvidere er der i 1951, 1952 og 1953 på repræsentativ basis foretaget særlige tællinger af arbejdsstyrken. Til supplerung af dette statistiske materiale har man dernæst statistik over skoleelever, studenter og personer under uddannelse, statistik over alders- og invaliderentemodtagere, ægteskabsstatistik m. v.

Man har herefter med udgangspunkt i en opgørelse over antallet af personer på 14 år og derover i årene 1940—70 fordelt på køn og på grundlag af det nævnte statistiske materiale for perioden 1940—70 søgt at beregne, hvor mange personer på 14 år og derover, der ikke kan henregnes til arbejdsstyrken som følge af, at de er under uddannelse, eller fordi de på grund af invaliditet, høj alder, besiddelse af formue eller giftermål ikke er i stand til eller ikke ønsker at påtage sig arbejde for andre.

Disse beregninger må for så vidt angår perioden 1955—70 nødvendigvis bygge på bestemte forudsætninger om giftermålshypothese, om den andel af de gifte kvinder, der er beskæftiget i erhvervslivet, om den andel af de unge, der er under uddannelse, og om den andel af de enkelte aldersklasser, der på grund af invaliditet, besiddelse af formue eller høj alder ikke deltager i produktionslivet m. m.

Man har ved disse beregninger valgt de forudsætninger, som på grundlag af den faktiske udvikling i perioden 1940—55 samt iøvrigt foreliggende oplysninger må skønnes mest rimelige, men det må understreges, at det ikke er muligt på forhånd at fastslå med sikkerhed, at netop disse forudsætninger er mest sandsynlige, jfr. iøvrigt nærmere den i bilag 14 anførte redegørelse vedrørende de foretagne beregninger over arbejdsstyrken.

Resultatet af disse beregninger fremgår af nedenstående tabel 10.

Tabel 10. Arbejdsstyrken pr. $^{1}f_{11}$ 1940—70 (i tusinder).

<i>Mænd:</i>	1970	1965	1960	1955	1950	1945	1940
14—24 år	340	350	320	275	275	295	310
25—59 år	1010	980	975	970	955	915	865
60 år og derover.	200	180	170	155	140	130	110
Tilsammen.	1550	1510	1465	1400	1370	1340	1285
<i>Kvinder:</i>							
14—24 år	270	280	255	210	200	215	215
25—59 år	460	445	435	430	420	395	370
60 år og derover.	50	45	45	35	35	30	30
Tilsammen.	780	770	735	675	655	640	615
<i>Mænd og kvinder tilsammen:</i>							
14—24 år	610	630	575	485	475	510	525
25—59 år	1470	1425	1410	1400	1375	1310	1235
60 år og derover.	250	225	215	190	175	160	140
Tilsammen.	2330	2280	2200	2075	2025	1980	1900

En sammenligning mellem tabel 8 og 10 viser, at der er nogen forskel mellem arbejdsstyrken beregnet på den ovenfor angivne måde og antallet af 14—64-årige.

Det ses, at antallet af mænd i alderen 14—64 med ret god tilnærmelse angiver omfanget af mænd, der henregnes til arbejdsstyrken, hvorimod der er en meget

betydelig forskel mellem antallet af kvinder i alderen 14—64 og antallet af kvinder, der er i arbejdsstyrken. Denne afvigelse skyldes i første række, at en meget væsentlig del af kvinderne i disse aldersklasser som følge af giftermål udelukkende er beskæftiget i hjemmet. Som helhed er der dog ikke hverken for mændenes eller kvindernes vedkom-

mende nogen afgørende forskel mellem størrelsen af de *forskydninger*, der indtræder i antallet af 14—64 årige og i de beregnede tal for arbejdsstyrken, jfr. nedenstående oversigt. Bevægelserne i arbejdsstyrketallene er imidlertid for hele perioden en del mindre end i tallene for 14—64-årige, jfr. herved nedenstående tabel 11, hvori er anført et sammendrag af de i tabellerne 8 og 10 anførte tal.

Tabel 11. Forskydningerne i antallet af 14—64-årige og i arbejdsstyrken 1940—70 (i tusinder).

Gnstl. årlig tilvækst	Antal 14—64-årige			Arbejdsstyrken		
	Mænd	Kvinder	Til-sammen	Mænd	Kvinder	Til-sammen
1965—70. . . .	7	6	13	8	2	10
1960—65. . . .	13	13	26	9	7	16
1955—60. . . .	15	13	28	13	12	25
1950—55. . . .	5	7	12	6	4	10
1945—50. . . .	7	5	12	6	3	9
1940—45. . . .	10	9	19	11	5	16

Forskellen mellem tilvæksten i antallet af 14—64-årige og tilvæksten i arbejdsstyrken i perioden 1955—65 skyldes i første række, at en meget væsentlig del af stigningen i antallet af 14—64-årige fremover falder på de unge, hvoraf en relativt stor del altid vil være under uddannelse, og såvidt man kan skønne, må man snarest regne med en stigende tendens i den andel af de unge, der er under uddannelse. Hertil kommer, at en vis del af tilgangen til de 14—64-årige kvinder som følge af giftermål enten ikke vil melde sig på arbejdsmarkedet eller forlader dette efter kort tids forløb. Det er ganske vist sandsynligt, at erhvervsarbejde blandt gifte kvinder vil tiltage i betydning fremover, men denne tendens er dog så svag, at man må regne med en forøgelse af antallet af gifte kvinder, der alene arbejder i hjemmet. Som følge af de nævnte forhold vil stigningen i den kvindelige arbejdsstyrke som helhed være noget mindre end stigningen i antallet af 14—64-årige kvinder. Det skal dog herved bemærkes, at der knytter sig en særlig stor usikkerhed til beregningerne vedrørende den kvindelige arbejdsstyrke.

Antallet af personer over 64 år, der er beskæftiget i erhvervslivet, vil ikke vokse særlig meget, idet den andel af det samlede antal personer i disse aldersklasser, der har mulighed og forudsætning for at kunne deltage i produktionslivet, fremdeles vil være ret ringe. Den forbedrede sundhedstilstand vil vel kunne medføre, at tidspunktet for afgang fra arbejdsmarkedet udskydes, men heroverfor står en modsat virkende langtidstendens til stærkere udnyttelse af adgangen til aldersrente og pension m. v.

De foretagne beregninger over arbejdsstyrken viser dog samme hovedtræk som opgørelserne over antallet af personer i de produktive aldersklasser, nemlig, at den årlige tilvækst til arbejdsstyrken i de nærmest kommende 5—10 år vil blive væsentlig større end i perioden 1954—55, men ikke påfaldende stor sammenlignet med tidligere perioder, f. eks. 1930'erne, og at stigningen i arbejdsstyrken fra sidste halvdel af 1960'erne på ny vil være ret ringe. Den procentvise årlige tilvækst i arbejdsstyrken 1955—65 vil sikkert ikke blive større end den procentvise årlige tilvækst i perioden 1900—40 gennemsnitlig (jfr. hvad ovenfor er bemærket om antal 14—64-årige i dette tidsrum).

2. Beskæftigelsen i perioden 1945-55 og vidsigterne for beskæftigelsen fremover.

a. Beskæftigelsen i årene 1945—55.

iegemæssige oplysninger om, hvor stor en andel af den samlede arbejdsstyrke, der er beskæftiget, foreligger ikke.

Der foretages imidlertid løbende opgørelser af beskæftigelsen inden for landbruget og industrien, ligesom det er muligt med relativ stor sikkerhed at beregne beskæftigelsen for de arbejdsløshedsforsikrede. På grundlag af disse oplysninger samt anden foreliggende statistik (folketællinger, erhvervstællinger, skattestatistik, ulykkesforsikringsstatistik m. m.) er det imidlertid muligt at opstille visse skøn over den totale beskæftigelse i samfundet¹⁾ og på grundlag heraf at danne sig et vist begreb om størrelsesordenen af de indtrufne forskydninger i beskæftigelsen. Disse beregninger viser,

¹⁾ D. v. s. det samlede antal personer, der som selvstændige, incl. medhjælpende hustruer, arbejdere el. funktionærer er beskæftiget udenfor deres eget hjem (ved civilt arbejde eller for militæret).

at der i årene efter 1945 som helhed kun er indtrådt en ret ringe stigning i den samlede beskæftigelse i samfundet, jfr. bilag 14.

Når den samlede beskæftigelse i årene efter sidste verdenskrig således kun er steget relativt lidt til trods for, at vilkårene for økonomisk ekspansion i denne periode synes særdeles gunstige — der har gennem så godt som alle årene siden 1945 været et højt produktions- og beskæftigelsesniveau i udlandet og dermed også gode muligheder for afsætning af danske produkter — hænger det bl. a. sammen med, at tilgangen til arbejdsmarkedet i samme periode, som omtalt i afsnit 2 ovenfor, også har været af ret beskedent omfang, idet der herigennem har været sat en ret snæver grænse for den mulige forøgelse af beskæftigelsen. Stigningen i beskæftigelsen har i gennemsnit nogenlunde svaret til stigningen i arbejdsudbudet, og ledigheden har derfor gennem alle årene siden sidste verdenskrig ligget på omtrent samme — i sammenligning med førkrigsårene — ret lave niveau.

Perioden 1930—40 var som helhed præget af en utilstrækkelig totalefterspørgsel efter arbejdskraft og et højt ledighedsniveau. Dette er imidlertid ikke nødvendigvis udtryk for, at der var en meget ringe beskæftigelsesfremgang i perioden. Bortset fra kriseårene 1932 og 1933 har der været en klart stigende tendens i beskæftigelsen, og så vidt man kan skønne har beskæftigelsesstigningen fra 1930 frem til krigsudbruddet i 1939 været af mindst samme omfang som i perioden 1946—55; beskæftigelsen voksede imidlertid ikke tilstrækkeligt sammenlignet med den samtidigt stedfindende tilgang til arbejdsmarkedet, der netop i denne periode har været ret betydelig. Ledigheden var derfor ved slutningen af 1930'erne en del større end ved tiårets begyndelse, før krisen satte ind.

Krigsudbruddet i 1939 og besættelsen i 1940 i forbindelse med den successive optagelse af en relativt meget arbejdskrævende og stadigt mere omfattende erstatningsvareproduktion medfører en stærk stigning i efterspørgslen efter varer og tjenesteydelser, og beskæftigelsen stiger i perioden 1940—44 langt stærkere end arbejdsudbudet, således at der indtræder et meget betydeligt fald i ledigheden. Efter en kortvarig tilbagegang i 1945 som følge af råvareknapp-

hed m. m. stiger beskæftigelsen i 1946 til samme niveau som i 1944. Fra 1946 og fremefter har forskydningen i den totale beskæftigelses omfang, som følge af den ringe stigning i arbejdsstyrken og vanskelighederne ved at forøge bevægeligheden på arbejdsmarkedet, været ret beskedent.

Forskydningerne inden for de enkelte sektorer af det økonomiske liv har imidlertid været ret omfattende; landbrugets beskæftigelse er således gået kraftigt ned og byerhvervenes steget, ligesom de omfattende af krigsforholdene betingede ekstraordinære arbejder samt erstatningsvareproduktionen er blevet afviklet til fordel for områder, hvor produktiviteten er større. Endvidere er der i samme periode indtrådt en ret betydelig stigning i den *samlede militære beskæftigelse*, først og fremmest i antallet af indkaldte værnepligtige. Fra 1946—55 kan stigningen alene i antal værnepligtige, befalingsmænd etc. anslås til godt 10 000.

Det må herved fremhæves, at der som omtalt ovenfor under afsnit 1 a. i denne periode er sket en nedgang i det *samlede* antal 14—24-årige mænd, således at udbuddet af ung arbejdskraft til *civil beskæftigelse* er blevet stærkt reduceret.

Sammenligner man tilstanden i 1955 med 1930'erne, er stigningen i den militære beskæftigelse og nedgangen i det samlede antal unge endnu stærkere.

b. Mulighederne for fremover at opretholde en høj beskæftigelsesgrad.

1°. Det følger af det ovenfor i afsnit 2 anførte, at beskæftigelsen i de kommende 5—10 år må stige væsentlig stærkere end i årene 1945—55, såfremt man skal opretholde den nuværende beskæftigelsesgrad i samfundet.

Der har i årene efter krigen været almindelig politisk tilslutning til ønsket om at sikre en høj beskæftigelse. Hvorvidt dette vil lykkes, er det ikke muligt at have nogen sikker viden om i dag, idet den økonomiske udvikling og dermed den samlede efterspørgsel efter arbejdskraft er afhængig af en lang række faktorer, om hvis fremtidige udvikling det er ugørligt at danne sig et fornuftigt begrundet skøn.

2°. Der kan dog være anledning til at fremhæve, at den øgede tilgang af arbejds-

kraft ikke automatisk skaber noget beskæftigelsesproblem, idet det samlede udbud af og den samlede efterspørgsel efter arbejdskraft i samfundet ikke er størrelser, der er uafhængige af hinanden.

De store fødselsårge har indtil nu kun optrådt som forbrugere og dermed indirekte bidraget til at øge efterspørgslen efter arbejdskraft. I de følgende år vil disse unge tillige melde sig som øget udbud af arbejdskraft, men samtidig med, at de unge successivt når op i de produktive aldersklasser og melder sig på arbejdsmarkedet, må der også påregnes at indtræde en stigning i de unges behov for varer og tjenesteydelser (øget behov for klæder, transportmidler, forlystelser, boliger etc.).

Hertil kommer, at den øgede tilgang af unge — for hvilke lønnen kun i ringe udstrækning bestemmes gennem aftaler mellem modstående arbejdsgiver- og arbejderorganisation — formentlig ikke kan undgå at føre til en relativ nedgang i lønnen for de unge, som ikke omfattes af overenskomsterne. I så fald vil et øget antal unge komme i beskæftigelse, selv om den totale efterspørgsel efter arbejdskraft ikke skulle stige.

Endelig må tages i betragtning, at der formentlig endnu for visse fag og erhvervsområder i dag findes en vis utilfredsstillet efterspørgsel efter ung arbejdskraft.

3°. Der er således ikke grund til at antage, at selve den forøgede tilgang af ung arbejdskraft til arbejdsmarkedet i de kommende år vil hindre fortsat opretholdelse af fuld beskæftigelse i årene fremover.

I et land som Danmark, hvis økonomiske virksomhed i høj grad er baseret på omsætning med udlandet, må man imidlertid regne med, at det uden hensyn til størrelsen af tilgangen til arbejdsmarkedet som følge af økonomiske svingninger på verdensmarkedet kan volde vanskeligheder at sikre, at den samlede arbejdsstyrke til stadighed er fuldt beskæftiget. Selv om der er højkonjunktur i udlandet, vil der kunne rejse sig problemer for beskæftigelsen her i landet, f. eks. som følge af en forringelse af bytteforholdet over for udlandet, idet den heraf

skabte tendens til underskud på betalingsbalancen vil nødvendiggøre en stramning af den økonomiske politik, således at der ved en afdæmpning af stigningstakten i forbrug og/eller investering sker en vis formindskelse af importbehovet, samtidig med at der frisættes varer til forøgelse af eksporten.

Et almindeligt internationalt økonomisk tilbageslag vil selvsagt skabe endnu større problemer, idet der i dette tilfælde må antages at indtræde en nedgang i den udenlandske efterspørgsel efter danske varer, ligesom der må regnes med øget konkurrence fra udlandets side på det danske marked. Navnlig hvis der samtidig indtræder en forringelse af bytteforholdet, vil det i så tilfælde blive vanskeligt at sikre en fortsat stigning i beskæftigelsen her hjemme, idet dette normalt kræver et betydeligt merforbrug af udenlandsk valuta. En sådan politik kan derfor kun gennemføres med held, såfremt landet besidder en *stor beholdning af udenlandsk valuta*. Jo mindre valutabeholdningen er på det tidspunkt, da en eventuel international økonomisk nedgang sætter ind, des færre muligheder har man for at modvirke de ude fra kommende depressive tendenser og undgå fald i beskæftigelsen. Det må derfor blive et vigtigt led i et økonomisk beredskabsprogram i tide at opbygge en passende valutareserve.

4°. Uanset konjunktursituationen vil fremkomsten af de store fødselsårge sandsynligvis både på kortere og længere sigt rejse visse valutariske problemer¹⁾.

I et moderne industrisamfund forudsætter en forøgelse af beskæftigelsen øget tilgang af realkapital (bygninger, maskiner, transportmidler etc.). Dette gælder, hvad enten beskæftigelsesforøgelsen finder sted inden for landbrug, industri og håndværk, transport eller handel.

Denne forøgelse af investeringerne vil imidlertid i hvert fald i *det korte løb* kræve et relativt stort merforbrug af udenlandsk valuta.

Såfremt der skal sikres en fortsat stigende levestandard, vil opretholdelse af fuld beskæftigelse *få længere sigt* således forud-

¹⁾ Jfr. her den af Det økonomiske Sekretariat i marts 1954 udgivne „Økonomisk år so ver sigt“ (kaj). V), hvori bl. a. drøftes, hvorvidt befolkningsudviklingen i andre lande nødvendiggør en beskæftigelsesekspansion svarende til den danske, eller om der i Danmark udkræves en *slørre* beskæftigelsesforøgelse med deraf følgende valutariske vanskeligheder.

sætte, at investeringerne inden for de valutaintjende dele af erhvervslivet forøges tilstrækkelig stærkt til længere fremover at sikre ligevægt på valutabalancen. Eksporten af landbrugsprodukter støder på meget betydelige vanskeligheder som følge af en udpræget protektionistisk indstilling over for landbruget i de vigtigste importlande. Det er dog i efterkrigsårene lykkedes landbruget at oparbejde en eksport til en lang række lande, og endvidere må der med den fremadskridende industrialisering regnes med et stigende behov for fødemidler. Man kan dog næppe regne med en tilstrækkelig forøgelse af landbrugets valutaintjening i årene fremover.

Der synes fremover at kunne regnes med øgede afsætningsmuligheder for industrivarer, idet verdensmarkedet for industrivarer stadig udvides, bl. a. som følge af den industrialisering, der er i gang i andre lande. Disse muligheder for øget afsætning af industrivarer kan imidlertid ikke udnyttes, medmindre den danske industri til stadighed er konkurrencedygtig, og dette forudsætter — foruden en række andre forhold — betydelige investeringer inden for de pågældende eksportindustrier.

Den ønskede balance i betalingerne over for udlandet kan iøvrigt tilvejebringes ikke alene ved en udvidelse af industrierne med eksport for øje, men også derved, at der optages dansk produktion af varer, der hidtil har været importeret, således at man mindsker importbehovet.

Spørgsmålet om optagelse af dansk produktion **til** erstatning for import har iøvrigt ikke blot aktualitet for industrierne, men også for landbrugets vedkommende, idet dette erhvervs netto-valutaintjening vil kunne forøges ved at erstatte importerede foderstoffer med hjemmeavlet foder.

Optagelsen af dansk produktion på disse områder kræver imidlertid lige såvel som en udvidelse af eksportproduktionen betydelige investeringer, ikke mindst fordi det er en forudsætning for igangsættelse af

dansk produktion, at denne er konkurrencedygtig.

Der kan således ikke være tvivl om, at den relativt stærke forøgelse af beskæftigelsen, som er nødvendig for at sikre fuld beskæftigelse og stigende levestandard for den stærkere voksende befolkning i de kommende år, ikke alene forudsætter en stærk forøgelse af de samlede investeringers omfang, men også stiller visse krav med hensyn til omfanget af de investeringer, der må gennemføres *på bestemte områder* inden for erhvervslivet, i første række inden for de områder af industrien, hvor der er mulighed for at forøge eksporten eller erstatte udenlandske varer med dansk produktion.

Hvilke krav dette vil stille til det offentlige økonomiske politik, skal man ikke gå yderligere ind på.

Spørgsmålet om forøgelse af produktiviteten og forbedring af det danske erhvervs konkurrenceevne, der er en vigtig forudsætning for opretholdelse af fuld beskæftigelse, stiller ikke alene krav om øgede investeringer, men vil også i vidt omfang være afhængig af, om der inden for de enkelte områder af erhvervslivet kan påregnes at ville fremkomme et tilstrækkeligt udbud af veluddannet arbejdskraft. Da de foreliggende erfaringer viser, at der i perioden 1945—55 som helhed har været for ringe tilgang af faglært arbejdskraft, og at dette knappe udbud af arbejdskraft i et vist omfang har hæmmet den ønskede udvidelse af eksporten, har kommissionen under hensyn **til**, at den tilstræbte udvidelse af eksporten fremover vil stille endnu større krav til arbejderstabens uddannelse end hidtil, fundet det rimeligt at overveje, hvorvidt der i forbindelse med den øgede tilgang til arbejdsmarkedet af sig selv kan forventes at ville indtræde en tilstrækkelig forøgelse af tilgangen på faglært arbejdskraft.

Dette spørgsmål vil under forudsætning af fortsat fuld beskæftigelse blive gjort til genstand for nærmere drøftelse i de efterfølgende kapitler.

Kapitel V.

Beskæftigelsen fremover fordelt på hovederhverv.

i. Landbrugets beskæftigelse i perioden 1955—70.

a. Den *andel* af befolkningen, der er beskæftiget i landbruget, har siden industrialiseringens begyndelse i sidste halvdel af forrige århundrede været aftagende, og siden 1930 har det *absolutte* antal personer beskæftiget indenfor landbruget været direkte faldende. Faldet i beskæftigelsen har gjort sig særlig stærkt gældende i årene under og efter den sidste verdenskrig, jfr. nedenstående tabel 12.

Tabel 12. Landbrugets medhjælp 1939—54.
Antal beskæftigede i juli måned (i tusinder)

	Børn og slægtn. + fast fremmed medhjælp uden egen husstand	Fast fremmed medhjælp med egen husstand	Ialt fast med- hjælp	Heraf:	
				Mænd	Kvinder
1955 ¹⁾	141	22	163	118	45
1954	150	23	173	124	49
1953	155	23	178	127	51
1952	161	24	185	130	55
1951	171	23	194	134	60
1950	173	23	196	134	62
1949	179	24	203	138	65
1948	182	23	205	135	70
1947	196	24	220	146	74
1946	211	25	236	155	81
1945	232	23	255	166	89
1944	231	23	254	166	88
1943	243	22	265	174	91
1942	256	20	276	181	95
1941	262	21	283	185	98
1940	266	22	288	187	101
1939	264	23	287	187	100

¹⁾ Foreløbige tal.

Nedgangen i beskæftigelsen indenfor landbruget falder udelukkende på den faste medhjælp uden egen husstand (d. v. s. de yngste af landbrugets medhjælpere), og nedgangen har været noget stærkere for de kvindelige medhjælperes end for de mandlige medhjælperes vedkommende.

Den stærke nedgang, som er indtrådt i landbrugets beskæftigelse i denne periode, hænger sammen med den betydelige bedring i beskæftigelsesforholdene, som indtrådte her i landet i årene efter 1940. Den store arbejdsløshed i 1930'erne førte til, at det var muligt for landbruget i denne periode at få arbejdskraft til en lønning, der var en del lavere end i byerne; til trods for krisen indenfor landbruget skete der derfor ikke i denne periode nogen væsentlig nedgang i landbrugets beskæftigelse. Den fulde beskæftigelse og den heraf følgende øgede konkurrence om arbejdskraften fører til, at landbrugslønningerne i perioden efter 1940 stiger meget stærkt — lønningerne er i dag ca. det firedobbelte af lønningerne før krigen - og denne forøgelse af lønomkostningerne måtte selvsagt mindske landbrugets efterspørgsel efter arbejdskraft og øge interessen i at mindske arbejdsforbruget gennem mekanisering og rationalisering.

Det må dog herved bemærkes, at den væsentligste afvandring fra landbruget skete i perioden fra 1939—48, idet antallet af ugifte, mandlige medhjælpere faldt fra 172 000 i 1939 til 118 000 i 1948. I denne periode var det på grund af restriktioner m. v. udelukket at mekanisere. Først i 1948 nåede antallet af traktorer i landbruget op på samme niveau som i 1939. Siden 1948 er tallet steget fra 6 900 til 60 500 (juli 1955), og i denne sidstnævnte periode er

antallet af mandlige ugifte medhjælpere ved landbruget reduceret med ca. 19 000. Den hidtil gennemførte etape af mekaniseringen har således ikke givet sig udslag i et forøget tempo i afvandringen af arbejdskraft.

Når lønniveauet indenfor landbruget siden 1930'erne er steget så betydeligt, og beskæftigelsen som følge heraf faldet, skyldes det ikke alene, at der i årene efter 1945 har været en kraftig efterspørgsel efter arbejdskraft indenfor byerhvervene, men også at der i denne periode alt i alt kun har været en ringe nytildgang til arbejdsmarkedet, idet tilgangen i denne periode har været rekruteret fra de relativt små fødselskuld fra sidste halvdel af 1920'erne og første halvdel af 1930'erne. Da landbruget i større omfang end andre erhverv beskæftiger ung arbejdskraft, har følgerne af denne mindskede tilgang af unge været særlig mærkbare indenfor landbruget, og det hævdes, at der længe har været en udtalt mangel på ung arbejdskraft, og at landbruget vil kunne beskæftige adskilligt flere, end der beskæftiges i dag¹).

I det følgende skal på baggrund af det ovenfor anførte drøftes, om fremkomsten af de store fødselsårge fra 1940'erne på

arbejdsmarkedet i de kommende år vil betyde nogen væsentlig ændring af den hidtidige udvikling i landbrugets beskæftigelse.

b. Det må i denne forbindelse være naturligt først at søge at klargøre, i hvilket omfang fremkomsten af de store fødselsårge vil give sig udslag i en øget tilgang af arbejdskraft til landbruget.

Som allerede omtalt i kapitel I foran har stigningen i fødselstallet på landet ikke været så omfattende som i byerne. Af folketællingen i 1950 sammenlignet med tilsvarende tælling i 1940 fremgår således, at børneantallet (0—14-årige) i de rene landdistrikter (d. v. s. landkommunerne, når man bortser fra forstæder og bymæssige bebyggelser) fra 1940 til 1950 hverken absolut eller relativt er øget i tilnærmelsesvis samme omfang som i byerne, og at der også for landdistrikter incl. de bymæssige bebyggelser er tale om en væsentlig mindre stigning end i det øvrige land, jfr. nedenstående tabel 13, der er et sammendrag af de i bilag 10 gengivne oplysninger om børnetallet indenfor de forskellige hovedlandsdele ifølge folketællingerne i 1940 og 1950.

Tabel 13. Stigningen i antallet af 0—14-årige 1940—50 i de enkelte hovedlandsdele.

	0—4-årige		5—9-årige		10—14-årige		Ialt 0—14-årige	
	antal	pet.	antal	pet.	antal	pet.	antal	pet.
	1000		1000		1000		1000	
Hovedstad med forstæder.....	25,6	35	35,2	59	11,6	19	72,4	38
Provinsbyer med forstæder.....	38,3	44	35,2	45	4,6	6	78,1	32
Bymæssige bebyggelser.....	14,6	47	12,8	43	3,4	11	30,8	34
Rene landdistrikter.....	20,0	16	15,2	12	÷ 10,2	÷ 10	25,0	6
Tilsammen...	98,5	31	98,4	33	9,4	3	206,3	22

Når man på grundlag af de, i tabellen anførte tal skal bedømme, hvor stort et antal unge, der i det kommende femår vil melde sig som arbejdssøgende på landet, må det endvidere erindres, at en del af dem, der i 1950 som 0—4-årige eller 5—9-årige befandt sig på landet, inden de når 14 års alderen, vil være bortvandret til byerne.

Det fremgår endvidere af de nævnte folketællinger, at børneantallet indenfor landbruget i 1950 er praktisk taget det samme som i 1940.

Da landbrugets arbejdskraft sædvanligvis rekruterer fra landbohem og fra landkommunerne iøvrigt, synes det derfor ret givet, at *antallet af unge, der fremover kan påregnes at ville søge beskæftigelse indenfor landbruget, kun vil udvise en begrænset stigning sammenlignet med, hvad tilfældet vil blive i byerne.*

c. Spørgsmålet er herefter, om landbruget vil kunne beskæftige den øgede tilgang, som måtte melde sig.

Hvilke problemer, der vil melde sig for

¹) Jfr. de i bilag 15 gengivne udtalelser fra landbrugets organisationer vedrørende landbruget og de store fødselsårge, specielt udtalelsen fra De saravirkende danske Landboforeninger.

landbruget i forbindelse med de store fødselsårgange, vil i første række afhænge af de økonomiske vilkår, hvorunder landbruget og de øvrige erhverv må arbejde i de kommende år. Hvorledes det økonomiske grundlag for landbrugets og det øvrige erhvervs livs virksomhed vil forme sig, kan man — som erfaringerne viser — ikke have nogen sikker viden om. Man har valgt at gå ud fra følgende *forudsætninger*, som på grundlag af de i dag foreliggende oplysninger og udviklingstendenser må anses for de rimeligste, nemlig *at* afsætningsvilkårene for landbrugets produkter på eksportmarkederne og hjemmemarkedet i de kommende år ikke ændres væsentligt hverken i gunstig eller ugunstig retning, og *at* der også fremover vil være høj beskæftigelse i samfundet som helhed.

Man har med landbrugets organisationer drøftet, hvorledes landbrugets beskæftigelse af ung arbejdskraft samt landbrugets totale beskæftigelse må påregnes at udvikle sig i årene fremover, såfremt disse forudsætninger lægges til grund for en prognose. Der henvises herom til de i bilag 15 gengivne udtalelser om landbruget og de store fødselsårgange.

Under den nævnte forudsætning om høj beskæftigelse kan man næppe vente noget fald i det almindelige lønniveau — sandsynligheden taler snarere for, at en vis stigning vil finde sted. Fremkomsten af de store fødselsårgange vil dog næppe kunne undgå at udøve et vist pres på lønningerne for den unge arbejdskraft på de områder, hvor organisationsgraden er ringe. Denne tendens vil i første række gøre sig gældende i byerne, hvor tilgangen af unge vokser særlig stærkt. Som følge heraf vil der sandsynligvis opstå en tendens til, at færre unge fra landkommunerne søger beskæftigelse i byerhvervene; en tendens til lønnedgang for de unge vil derfor formentlig også vise sig *få landet*.

Den nævnte tendens til lønnedgang for den unge arbejdskraft vil indebære et økonomisk incitament for landbruget til at udvide beskæftigelsen af unge. Man må derfor regne med, at den hidtidige nettonedgang i landbrugets beskæftigelse vil blive væsentlig afsvækket, muligvis bragt til standsning. Forskydningerne i lønniveauet vil dog på den anden side næppe blive så store, at der

kan blive basis for en nettoforøgelse af landbrugets totale beskæftigelse. Denne afsvækkelse af langtidstendensen til nedgang i landbrugets beskæftigelse indebærer, at landbruget i de kommende år vil beskæftige et øget antal unge, uden at dette giver sig udslag i en tilsvarende forøgelse af bortvandringen af ældre landbrugsmedhjælpere til byerhvervene.

d. I perioden 1950—55 har den årlige tilgang af 14—15-årige unge *mænd* til landbruget andraget godt 8 000. I samme periode har imidlertid i gennemsnit godt 11 000 mænd hvert år forladt landbruget, således at den samlede mandlige beskæftigelse indenfor landbruget gennemsnitlig netto er mindsket med ca. 3 000 pr. år. Som det fremgår af den i bilag 16 gengivne, af universitetsadjunkt Holger Gad udarbejdede redegørelse, må man regne med, at den årlige afgang af selvstændige og gifte arbejdere og funktionærer (som følge af død eller overgang til gruppen af inaktive) andrager hen mod 7 000 om året. Herudover finder der en afgang sted som følge af bortvandring til andre erhverv, og denne bortvandring har i perioden 1950—55 været godt 4 000 pr. år.

Antallet af selvstændige og gifte arbejdere og funktionærer har hidtil været konstant, og den nævnte afgang må derfor være blevet opvejet af en tilgang på 7 000, som formentlig i første række må komme fra gruppen af ugifte mandlige medhjælpere.

Denne gruppe har således i perioden 1950—55 i gennemsnit haft en årlig tilgang på godt 8 000 14—15-årige, men har samtidig afgivet ca. 7 000 til gruppen selvstændige og gifte arbejdere og funktionærer, samtidig med at godt 4 000 er gået over i andre erhverv.

Tilgangen af unge ugifte *kvindelige* medhjælpere til landbruget har i årene 1950—55 andraget ca. 5 000 årlig. Der har imidlertid samtidig fundet en afgang sted på ca. 7 000 årlig, således at antallet af beskæftigede kvindelige medhjælpere er faldet med godt 2 000 pr. år. En del af disse unge piger, der er ophørt at være beskæftiget som kvindelige medhjælpere, er formentlig blevet husmødre indenfor landbruget, medens andre er blevet beskæftiget indenfor byerhvervene. Da antallet af husmødre i landbruget har været nogenlunde konstant, og tilgangen til denne gruppe må anslås til ca. 7 000 årlig, må det antages, at landbrugets husmødre ikke alene rekrutteres fra de kvindelige landbrugsmedhjælpere, men også fra andre erhverv.

I de kommende år må regnes med en vis stigning i tilgangen af unge mænd og kvinder til landbruget,

men denne stigning vil, som tidligere nævnt, sandsynligvis være af relativt begrænset omfang (for mændenes vedkommende kan der måske blive tale om en forøgelse af tilgangen fra godt 8 000 til omkring 10 000 og for kvindernes vedkommende fra knap 5 000 til 6-7 000). Bortvandringen fra landbruget vil næppe blive mærkbart påvirket. Der vil derfor sandsynligvis blive meget ringe nettofor skydning i landbrugets totale beskæftigelse i disse år.

I bilag 16 er der givet en nærmere talmæssig belysning af tilgangen til og afgang fra landbruget, dels under forudsætning af at landbrugets beskæftigelse bliver nogenlunde konstant, dels under forudsætning af at landbrugets beskæftigelse i de kommende år vil vokse med henimod 25 pct. Denne sidstnævnte mulighed forudsætter imidlertid, under uændret landbrugskonjunktur, et meget betydeligt fald i landbrukslønningerne.

e. Det må ved bedømmelsen af udsigterne for landbrugets beskæftigelse *længere fremover* tages i betragtning, at selv om der viser sig en vis tendens til nedgang i lønnen for de unge — der bliver iøvrigt ikke nødvendigvis tale om en absolut nedgang i lønnen, men blot om en nedgang sammenlignet med lønnen for den ældre arbejdskraft — vil forholdet mellem landbrugets salgspriser og lønomkostninger stadig indebære et vist incitament til at mindske arbejdsforbruget ved at rationalisere og mekanisere arbejdet med såvel husdyr som planteavl og derigennem øge produktiviteten. Denne interesse i en fortsættelse af den igangværende rationalisering og mekanisering vil blive forstærket, når tilgangen af unge efter 1960 begynder at mindskes. Denne produktivtetsstigning vil selvsagt virke i retning af at begrænse landbrugets efterspørgsel efter arbejdskraft. Man kan imidlertid ikke udelukke, at afsætningsmulighederne for danske landbrugsvarer i årene fremover forøges så meget, at dette opvejer de beskæftigelsesmæssige virkninger af den øgede produktivitet.

Også andre grunde taler for, at en evt. nedgang i landbrugets beskæftigelse i de kommende år vil blive af begrænset omfang. Såfremt det nuværende antal selvstændige landbrugsejendomme skal opretholdes, må

der således antages at være en ret snæver grænse for yderligere nedgang i landbrugets beskæftigelse. Som ovenfor nævnt må man regne med, at hen mod 7 000 af de ca. 100 000 unge ugifte landbrugsmedhjælpere hvert år bliver selvstændige eller overgår til gruppen af gifte arbejdere og funktionærer med egen husstand. Hidtil har udbuddet af unge til disse stillinger været tilstrækkeligt. Ved en fortsat nedgang i antallet af ugifte mandlige landbrugsmedhjælpere vil man imidlertid snart nå det punkt — formentlig svarende til et antal ugifte mandlige landbrugsmedhjælpere på omkring 75 000 — hvor bestanden af selvstændige og gifte arbejdere og funktionærer kun kan opretholdes i kraft af tilgang fra andre erhverv¹⁾.

2. Beskæftigelsen indenfor byerhvervene i perioden 1955—70.

a. Modstykket til den ovenfor omtalte nedgang i landbrugets beskæftigelse i den sidste menneskealder har været en betydelig stigning i beskæftigelsen indenfor de øvrige erhverv, og det er uden for enhver tvivl, at den i sammenligning med perioden 1945—55 betydelige forøgelse af beskæftigelsen, som må tilvejebringes i de kommende 5—10 år, såfremt de store fødselsårge skal opsuges i beskæftigelsen, må falde på disse erhverv.

Som baggrund for den efterfølgende drøftelse af, hvilke uddannelsesmæssige problemer fremkomsten af de store fødselsårge rejser, vil det være af stor betydning at kunne danne sig det sikrest mulige skøn over den fremtidige beskæftigelsesudvikling indenfor de enkelte erhverv og brancher. Det er imidlertid klart, at man ved forsøg på udarbejdelsen af sådanne skøn støder på meget betydelige vanskeligheder. Man kan få en vis vejledning ved at betragte udviklingen indenfor pågældende områder i de sidste par menneskealder såvel her i landet som i udlandet, og man kan få et relativt pålideligt grundlag for bedømmelse af *udviklingsretningen* indenfor branchen ved at

¹⁾ Landbrugsrådets og De samvirkende danske Husmandsforeningers repræsentanter i kommissionen betragter af flere grunde en sådan udvikling for uheldig, jfr. den som bilag 15 d gengivne skrivelse fra De samvirkende danske Landboforeninger.

supplere dette erfaringsmateriale med skøn indhentet fra sagkyndige indenfor vedkommende branche. Man har derfor, således som det vil fremgå af kapitel VIII nedenfor, ført en række forhandlinger med repræsentanter for arbejdsgivere og arbejdere indenfor de enkelte fag om behovet for arbejdskraft fremover. Som følge af de tekniske og økonomiske ændringer, som stadig indtræder, og hvis styrke det er vanskeligt at bedømme på forhånd, må der imidlertid nødvendigvis knytte sig en væsentlig usikkerhed til bedømmelse af størrelsen af de forventede forskydninger i beskæftigelsen. Man har derfor i nedenstående tabel 14 begrænset sig til at gengive resultaterne af de foretagne beregninger over den fremtidige beskæftigelse indenfor byerhvervene for de to hovedgrupper: industri og håndværk, incl. bygge- og anlægsvirksomhed, og øvrige byerhverv.

Man har taget udgangspunkt i de i kapitel IV anførte tal for den samlede arbejdsstyrke og under forudsætning af, at ca. 5 pct. af denne ikke vil være beskæftiget (som følge af ledighed, indkaldelse til militærtjeneste, ferie, sygdom etc.) opstillet et skøn over beskæftigelsens fordeling på landbruget og byerhvervene.

Tabel 14. Den samlede beskæftigelse 1950—70 fordelt på hovederhverv (i tusinder).

	1970	1965	1960	1955	1950
Landbrug m. v. .	465	475	485	490	520
Industri og håndværk samt bygge- og anlægsvirksomhed ...	860	825	785	720	690
Øvrige byerhverv	890	860	820	765	715
Tiis. byerhverv. .	1750	1685	1605	1485	1405
Samtl. erhverv. .	2215	2160	2090	1975	1925

Man har i overensstemmelse med det i afsnit 1 ovenfor anførte regnet med en væsentlig afsvækkelse af nedgangstendensen i landbrugets beskæftigelse i de nærmest kommende år; også nedgangen i perioden 1960—70 er moderat ansat.

For så vidt angår byerhvervene, vil en beskæftigelsesstigning, der er 50 pct. større end den, der fandt sted i perioden 1950—55, være påkrævet i de kommende 5 år, hvis der fortsat skal opretholdes en høj be-

skæftigelsesgrad. Stigningen i beskæftigelsen vil derefter under samme forudsætning om høj beskæftigelse allerede i perioden 1960—65 falde til samme niveau som i årene 1950—55, hvorefter den udkrævede stigning falder yderligere.

Den samlede stigning i beskæftigelsen er som nævnt udregnet på grundlag af den beskæftigelse, der under hensyn til det forøgede arbejdsudbud er påkrævet for at opretholde høj beskæftigelse. Fordelingen af den samlede beskæftigelsesstigning på de enkelte erhvervsgrupper er derimod foretaget på grundlag af en vurdering af erhvervsgruppernes relative vækstmuligheder. Denne vurdering er ifølge sagens natur behæftet med betydelige usikkerhedsmomenter.

For så vidt beskæftigelsesstigningen i enkelte erhverv skulle blive mindre end skønet, vil det kræve større stigning indenfor andre erhvervsområder, såfremt den tilsigtede beskæftigelsesgrad skal nås.

Iøvrigt skønnes den samlede påkrævede beskæftigelsesstigning at ville fordele sig nogenlunde ligeligt på hovedgrupperne industri og håndværk incl. bygge- og anlægsvirksomhed og øvrige byerhverv (transport, handel og liberale erhverv).

Den anslåede beskæftigelsesstigning omfatter alle, der er beskæftigede i de pågældende erhverv — arbejdere, funktionærer og selvstændige. Ved de beregninger, der er foretaget af tilgangen til erhvervene (jfr. kap. III), er der overalt regnet med en rekruttering til de selvstændiges rækker i overensstemmelse med de nuværende forhold. Bortset fra enkelte erhverv skulle der ikke være formelle hindringer for etablering som selvstændig. For så vidt angår de særlige hindringer, der i form af adgangsbebrændninger til højere læreanstalter i et vist omfang gør sig gældende for de liberale erhverv, henvises til kap. XI.

b. Om beregningerne indenfor de enkelte byerhverv kan iøvrigt oplyses følgende:

For *industriens* vedkommende må fra 1955 til 1970 skønnes at ville indtræde en stigning i den samlede beskæftigelse på ; knap 30 pct. Denne tilvækst svarer for I perioden som helhed meget godt til den I hidtidige stigning i industriens beskæftigelsestal. Såfremt det skal være muligt at

astholde forudsætningen om høj beskæftigelse og et stadigt stigende levestandard, vil det være uundgåeligt at regne med en tilvækst i industriens beskæftigelse af et omfang, som det her anslåede. Man er gået ud fra, at produktiviteten fortsat vil stige i nogenlunde samme omfang som i de senere år.

Langt den største tilvækst forventes at ville indtræde indenfor *jern- og metalindustrien*. Den forudsatte industrialiseringsproces her i landet vil kræve store investeringer i maskiner og anlæg, hvoraf en betydelig del også fremtidig vil være af indenlandsk oprindelse. Man må endvidere tage hensyn til den stærke stigning, der har været i eksporten af alle arter maskiner, hovedsagelig kraftmaskiner og produktionsmaskiner. Det må herved tillige erindres, at et stigende levestandard her i landet ikke vil kunne gennemføres uden en væsentlig forøgelse af eksporten. Det er udelukket, at denne forøgelse vil kunne præsteres af landbruget alene, og man må derfor påregne, at industrieksporten stiger ganske væsentligt fremefter.

Indenfor *nærings- og nydelsesmiddelindustrien* skønnes der at ville indtræde en vis stigning i produktion og beskæftigelse, dels som en følge af befolkningsstigningen, dels som et resultat af en omlægning af forbrugsvanerne til mere tilberedte varer. Endvidere må der regnes med en vis forøgelse af eksporten.

Såvel det allerede eksisterende boligbehov som den senere kommende efterspørgsel fra de store årgange i forbindelse med industriens og landbrugets investeringer må antages at ville medføre en kraftig tilvækst indenfor *træ- og møbelindustrien*.

Også indenfor den *grafiske industri samt læder- og lædervareindustrien* må påregnes at ville indtræde stigning i beskæftigelsen dels som følge af stigende befolkning, dels som følge af stigende levestandard.

For *tekstil- og beklædningsindustrien* har man under hensyn til den stærke internationale konkurrence på dette område skønnet, at der næppe vil blive tale om nogen beskæftigelsesstigning.

Forsåvidt angår *sten-, ler- og glasindustrien* har man regnet med, at efterspørgslen efter arbejdskraft fremover ikke vil ændres næv-

neværdigt, idet de beskæftigelsesmæssige virkninger af en forøget produktion må forventes ophævet af produktivitetstigninger.

Fremtidig må man i det hele påregne, at en *væsentlig større andel af industriproduktionen end nu må eksporteres* udelukkende for at opretholde det nuværende forhold mellem indtægter og udgifter på handelsbalancen. Under de her anvendte forudsætninger vil man kunne anslå, at industrieksporten i løbet af de kommende 10—15 år skal stige til mellem det dobbelte og det tredobbelte af det nuværende volumen.

Forsåvidt angår *håndværket* har man anslået den samlede stigning i beskæftigelsen i perioden 1955—70 til op mod 10 pct. fordelt jævnt over hele perioden. Uanset at den tekniske udvikling i et vist omfang begunstiger stordriften, må man som følge af befolkningsstigningen og stigende indkomstniveau regne med øget efterspørgsel efter håndværkets produkter.

Beskæftigelsen indenfor *bygge- og anlægsvirksomheden* skønnes fra 1955 til 1970 at ville stige med 10 pct. fordelt jævnt over perioden.

De store årganges erhvervmæssige placering vil kræve betydelige investeringer i fabriks- og andet erhvervsbyggeri og fra omkring 1965 vil de store årgange tillige medføre et stærkt voksende boligbehov. Under hensyn hertil må man forvente en stigning i byggeaktiviteten, der formodes at overstige eventuelle forbedringer i produktiviteten.

Indenfor erhvervsgrupperne handel og omsætning, transport og kommunikation samt liberale erhverv, de *såkaldte serviceerhverv*, er beskæftigelsen i perioden 1945 til 1955 steget i nogenlunde samme omfang som for industri, håndværk samt bygge- og anlægsvirksomhed. Hvis man bortser fra beskæftigelsen indenfor husgerning, der har været stærkt faldende, har stigningen imidlertid været større end i industrigruppen. Det er iøvrigt en almindelig erfaring, at serviceerhvervene får stigende betydning under industrialiseringen og den dermed forbundne stigning i levestandarden. Under hensyn hertil har man for erhvervsgruppen som helhed kalkuleret med en stigning i beskæftigelsen på knap 20 pct. i tiden 1955 til 1970; heraf falder knap 15 pct. på tiåret 1955 til 1965.

Indenfor serviceerhvervene må der påregnes den mindste stigning indenfor *handel og omsætning*, idet stigningstakten indenfor *detaillhandelen*, der i beskæftigelsesmæssig henseende er så langt den største gruppe, modvirkes af de igangværende rationaliseringsbestrebelse.

Indenfor *transport og kommunikation* må der forventes en betydelig stigning indenfor landtransporten og herunder igen den væsentligste del på automobiltransporten, der som følge af den tekniske og økonomiske udvikling må formodes at have betydelige ekspansionsmuligheder. Søtransporten kan næppe ventes at udvide beskæftigelsen nævneværdigt. Den danske skibsflåde vil antagelig vokse noget, men beskæftigelsen vil i kraft af forøgelse af bestanden af de arbejdsbesparende skibstyper ikke holde trit hermed. (Luftransporten vil antagelig fortsætte stigningen, selvom den endnu ikke i 1960 vil være af beskæftigelsesmæssig

betydning). Indenfor kommunikations væsenet må beskæftigelsen formodentlig blive mindre ved telefonvæsenet i kraft af indførelsen af fuldautomatiske centraler, men til gengæld større i de øvrige grene.

Indenfor *liberale erhverv, administration m. v.* er beskæftigelsen i årene efter 1945 steget forholdsvis stærkt, og der må også fremover forventes at ville indtræde en relativt stærk stigning i beskæftigelsen først og fremmest indenfor sundhedsvæsenet, (hospitaller, sygehjem, alderdomshjem, private læger, tandlæger m. v.) samt ved undervisnings- og skolevæsen.

Antallet af *husassistenter* antages at ville vise en vis stigning, først og fremmest fordi et forøget udbud af ung arbejdskraft på dette lidet organiserede arbejdsområde nok vil give tendens til lønfald. Stigningen i beskæftigelse af husassistenter kan dog blive modvirket bl. a. af det huslige arbejdes rationalisering.

Kapitel VI.

Tilpasning af nytilgangen til de forskellige fagområder.

1. Har **den** hidtidige tilpasning været tilstrækkelig?

a. Den forøgede tilgang af unge til arbejdsmarkedet i de kommende år skulle både af hensyn til de unge selv og til erhvervslivets øgede behov for uddannet arbejdskraft fremover så vidt muligt medføre en stærk stigning i tilgangen til de forskellige uddannelsesfelter. Efter den i kapitel III anførte målsætning skulle antallet af faguddannede i de enkelte årgange forøges med knap 40 pct. og antallet af personer med videregående uddannelse endda lidt mere.

Det er imidlertid tvivlsomt, om denne forøgede tilgang vil komme af sig selv.

b. For så vidt angår den videregående uddannelse har der i den forløbne periode bl. a. været en betydelig mangel på teknikere, ingeniører og lærere, medens der indenfor enkelte andre områder har været tendens til en vis overproduktion af akademisk uddannet arbejdskraft. Mangelen på personer med en videregående uddannelse og tendenserne til en uheldig fordeling mellem de forskellige uddannelsesretninger hænger sammen med en utilstrækkelig kapacitet indenfor vigtige uddannelsesområder og de delvis i forbindelse hermed eksisterende adgangs begrænsninger, som antagelig må ændres, hvis man fremover skal have muligheder for at få den påkrævede forøgelse af tilgangen til disse områder, jfr. nærmere kapitel XI.

c. Så vidt man kan skønne, er der htullet ikke på forhånd grund til at antage, at lærlingeantagelsen automatisk vil blive øget i det ønskede omfang, uagtet der på længere sigt er behov for en betydelig større tilgang af faglært arbejdskraft, end lærlingetilgan-

gen i dag betinger, og til trods for, at der i de kommende år kan forventes en stærkt forøget tilgang af unge til arbejdsmarkedet.

1°. Der har i den sidste halve snes år hersket en generel mangel på faglært arbejdskraft. Samtidig har der i forhold til beskæftigelsesmulighederne været en for stor tilstrømning af ufaglært arbejdskraft, specielt arbejdsmænd, til trods for, at arbejdsmændene allerede før krigen havde en overledighed.

Denne skævhed mellem antallet af arbejdsmænd og faglærte i forhold til beskæftigelsesmulighederne fremgår af ledighedsprocenterne. I 1954 var arbejdsmændenes ledighed således knap 14 pct., medens den gennemsnitlige ledighedsprocent for de større faglærte fag kun andrager knap 4 pct. Siden 1939 er de faglærtes ledighedsprocent faldet til under en fjerdedel, medens arbejdsmændenes knap er halveret, jfr. tabel 15.

Tilgangen af faglært arbejdskraft har ikke alene som helhed været utilstrækkelig, men den fagvise fordeling har tillige været uensigtsmæssig, hvilket har været en stærkt medvirkende årsag til, at ledighedsbyrden er særdeles ujævnt fordelt over fagene. En lang række fag har således i årene efter 1945 enten hele året eller en vis del af året haft en meget ringe ledighed, medens et begrænset antal fag samtidig har haft ret betydelig ledighed. For de senere år fremgår dette af bilagstabel 17, hvor arbejdsløsheds-kasserne er ordnede efter ledighedens størrelse.

Når en meget betydelig beskæftigelsesstigning har kunnet finde sted siden 1930'erne, skyldes det i første række den store reserve af ledig arbejdskraft, der i en årrække stod til rådighed for fagene.

Tabel 15. Ændringer i beskæftigelse, ledighed og medlemstal indenfor visse større arbejdsløhedskasser 1939—54.¹⁾

	Gennemsnitlig årlig stigning 1939—54			Gennemsnitlig årlig ledighedsprocent	
	beskæftigelse	ledighed	medlemstal	1954	1939
Arbejdsmænd.....	4 601	÷ 1 034	3 567	13,7	25,5
Større faglærte fag	3 234	÷ 764	2 470	3,8	15,9
nemlig:					
Smede- og maskinarbejdere....	1 476	÷ 150	1 326	2,2	9,1
Slagtere.....	382	÷ 74	308	3,3	17,7
Bagere.....	181	÷ 65	116	6,8	25,4
Bogtrykkere.....	141	÷ 30	111	0,9	7,5
Elektrikere.....	273	÷ 22	251	1,4	10,7
Blikkenslagere.....	64	÷ 25	39	2,4	17,1
Malere.....	182	÷ 95	87	8,2	26,2
Murere.....	72	÷ 92	÷ 20	10,5	22,9
Tømrere.....	242	÷ 93	149	5,7	21,2
Snedkere.....	263	÷ 104	159	4,9	20,2

¹⁾ Beregnet på grundlag af månedlige opgørelser af medlemstal og ledighed.

Som det fremgår af ovenstående tabel 15 er ledigheden faldet meget stærkt indenfor alle de betragtede fag, og noget tilsvarende gælder for de fleste andre fag. I mange fag vil der ikke kunne forventes en væsentlig yderligere nedgang i arbejdsløsliden fremover, særlig når man tager i betragtning den betydning, som sæsonarbejde, aldersfordeling m. m. har for ledighedens størrelse i de enkelte fag.

Hertil kommer, at en ret betydelig del af tilgangen til de faglærtes rækker i den forløbne periode har hidrørt fra tidligere udlærte, der under de gunstige beskæftigelsesforhold er vendt tilbage til fagene. Denne reserve må forventes at være mindsket i kendelig grad.

Mulighederne for en yderligere beskæftigelsesstigning vil derfor i langt højere grad end tidligere afhænge af primært tilgangen til de enkelte fagområder, og virkningen af en tilfældig nedgang i den årlige tilvækst vil ikke som tidligere kunne afbødes ved en inddragelse af ledig arbejdskraft i produktionen. Ganske uanset befolkningsudviklingen har selve den høje beskæftigelsesgrad således aktualiseret tilgangsproblemerne og gjort en hensigtsmæssig fordeling af tilgangen til en vigtig faktor indenfor beskæftigelsespolitikken.

2°. Den utilstrækkelige tilgang af faglærte har ikke alene medført en nedgang i ledighedens omfang og en inddragelse af tidligere faglært arbejdskraft i de pågældende fag, men har også periodevis medført en direkte mangel på faglært arbejdskraft i visse fag.

Det er ganske vist normalt ikke muligt at måle omfanget af en forekommende mangel på arbejdskraft, men det er ikke vanskeligt at påvise, at en sådan mangel er til stede. Dette vil i hvert fald oftest være tilfældet, hvor ledighedsprocenten for det pågældende fagområde ligger nede på et par procent eller derunder, hvilket faktisk har været tilfældet gennem de senere år i en række fag, jfr. bilagstabel 17. Hvis der for sådanne fag desuden forekommer *overarbejde* i et vist omfang, kan dette tages som en yderligere indikation af mangel på arbejdskraft. Den officielle lønstatistik's oplysninger om overarbejdstimer - der alt i alt forekommer i ret betydelig omfang — og om disses fordeling over fagene synes at give klart udtryk for eksistensen af mangel på arbejdskraft indenfor visse fag, jfr. bilag 18.

De grafiske fags sammenslutning har efter henstilling fra kommissionens sekretariat ladet foretage en opgørelse pr. 1. april 1955 over manglen på arbejdskraft såvel i kemigraf- og litograffaget som i

bogtrykfaget. Det fremgår af det modtagne materiale, jfr. bilagene 19 og 20, at der indenfor de nævnte fag på dette tidspunkt var en ret betydelig mangel på arbejdskraft.

3°. Årsagen til mangel på faglært arbejdskraft må søges i den utilstrækkelige tilgang

af lærlinge, som navnlig gjorde sig gældende i slutningen af 1930'erne og i de første krigsår, og som — efter en kortere stigningsperiode — også har gjort sig gældende i de senere år, jfr. nedenstående tabel 16 og de mere udførlige tabeller i bilag 21.

Tabel 16. Antal indgåede lærekontrakter¹⁾ 1931—54.

	Industri og håndværk	Handel butik kontor	Til- sammen		Industri og håndværk	Handel butik kontor	Til- sammen
1954	13 466	8 169	21 635	1942	7 844	3 426	11 270
1953	12 439	7 722	20 161	1941	7 037	3 001	10 038
1952	11 729	6 726	18 455	1940	5 021	2 587	7 608
1951	12 027	6 299	18 326	1939	7 169	3 687	10 856
1950	12 460	6 396	18 856	1938	7 272	3 770	11 042
1949	11 726	6 027	17 753	1937	8 145	3 392	11 537
1948	12 931	5 743	18 674	1936	9 487	3 622	13 109
1947	12 339	6 000	18 339	1935	9 820	3 356	13 176
1946	13 214	6 573	19 787	1934	8 785	3 096	11 881
1945	8 399	4 293	12 692	1933	7 191	2 506	9 697
1944	6 640	3 583	10 223	1932	7 045	2 410	9 455
1943	8 554	3 824	12 378	1931	7 587	2 294	9 881

¹⁾ De ovenfor anførte tal for perioden 1931—54 er næppe helt sammenlignelige, idet statistikken er blevet mere fuldstændig i periodens løb. I nærværende sammenhæng, hvor man begrænser sig til at betragte bevægelserne fra år til år, spiller denne fejlkilde dog næppe nogen større rolle. Med hensyn til forskellige ufuldstændigheder i den foreliggende lærlingestatistik og de deraf følgende begrænsninger i de slutninger, der kan drages med hensyn til lærlingetilgangen til de forskellige fagområder, henvises til redegørelsen i bilag 21.

Som det fremgår af tabellen, steg antallet af indgåede lærekontrakter ret stærkt fra 1932, hvor den daværende økonomiske krise kulminerede, frem til 1935—36 som følge af de bedre beskæftigelsesforhold. Fra 1937 faldt antallet af lærlingeantagelser bl. a. på grund af vedtagelsen af den nye lærlinge-lov, der efter mestrenes opfattelse betød en væsentlig forøvelse af byrden ved at ud-danne lærlinge.

En ny meget betydelig nedgang indtrådte i 1940 som følge af den almindelige usikkerhed med hensyn til den fremtidige økonomiske udvikling, som rådede i dette år. Efterhånden som beskæftigelsen øgedes i de følgende krigsår, steg også lærlingeantagelserne. En meget stærk stigning indtrådte efter krigens afslutning i forbindelse med overgangen fra krigstids- til fredstidsøkonomi, og lærlingetilgangen nåede i 1946 op på omtrent det dobbelte af niveauet i de første krigsår. Herefter har antallet af lærlinge-

antagelser — trods de særdeles gunstige konjunkturer og knapheden på faglært arbejdskraft — med undtagelse af de seneste år nærmest være faldende.

Som det ses, har en række forskellige forhold således påvirket lærlingetilgangen i de sidste 20—25 år, hvor der foreligger tilstrækkelige statistiske oplysninger om denne.²⁾ Den afgørende faktor på længere sigt er utvivlsomt beskæftigelsesudviklingen. Dette er særlig klart i den første halvdel af 1930'erne, hvor beskæftigelsen varierede stærkt. Under efterkrigsårenes relativt høje beskæftigelsesgrad har der kun været meget små udsving i lærlingetallene. Disse udsving følger imidlertid ret nøje beskæftigelsesgraden i denne periode. Lærlingetilgangen viste således en mindre opgang i 1950 og 1953, hvor der har været forholdsvis stærk stigning i beskæftigelsen. Også i 1954 har der været nogen stigning i lærlingeantagelserne.

²⁾ Jfr. iøvrigt den i Socialt Tidsskrift 1945 p. E 1 lærlingetilgangens bevægelser 1935—44.

•75 gengivne nærmere redegørelse for årsagerne til

2. Mulighederne for tilpasning fremover.

Lærlingeantagelsernes variationer i takt med beskæftigelsen har dog som anført ikke kunnet sikre den tilstrækkelige tilgang af faglært arbejdskraft. Som en væsentlig årsag hertil kan peges på det forhold, at lærlingetilgangen på et givet tidspunkt bestemmer nytilgangen af udlærte 4—5 år senere, hvor beskæftigelsesforholdene og udsigterne fremover kan være væsentligt ændrede. Det må imidlertid også tages i betragtning, at krav af uddannelsesmæssig og anden art til de enkelte lærepladser sætter en grænse for, hvor meget antallet af uddannelsespladser på kort sigt lader sig øge, medmindre der af de pågældende organisationer eller det offentlige specielle foranstaltninger med henblik på at tilvejebringe et øget udbud af lærepladser.

Under forudsætning af, at der fremdeles opretholdes fuld beskæftigelse, må der som tidligere nævnt i de kommende 5—10 år regnes med en væsentlig stærkere stigning i beskæftigelsen end hidtil, og dette skulle alt andet lige — også fordi det øgede udbud af unge antagelig vil udøve et vist tryk på lærlingelønnen og værdien af de goder, der ydes i forbindelse med lærlingeuddannelsen — øge de enkelte mestres interesse i at antage et større antal lærlinge. Det må imidlertid herved tages i betragtning, at den forøgelse af behovet for voksen faglært arbejdskraft, som udviklingen må påregnes at medføre, ikke nødvendigvis vil gøre sig gældende samtidig med, at de store årgange første gang melder sig på arbejdsmarkedet, men i mange tilfælde først nogle år senere. På dette senere tidspunkt vil det imidlertid være for sent at rejse spørgsmålet om uddannelse af de store fødselsårgange, idet erfaringerne viser, at unge, der ikke opnår at komme i lære i alderen 14—18 år, normalt kun har meget ringe chancer for at opnå en faglig uddannelse i lærlingelovens forstand eller en hertil svarende uddannelse, bl. a. fordi det medfører et vist økonomisk afsavn at gennemføre en sådan uddannelse. *Det er således en forudsætning for tilvejebringelse af den rette lærlingetilgang til et fag, at man har et vist begrundet skøn over beskæftigelsesforholdene indenfor faget en vis årrække frem i tiden.* Det er ikke mindst dette forhold, der gør det sandsyn-

ligt, at der vil opstå problemer omkring uddannelsen af de store fødselsårgange. Det fremgår således af de forhandlinger, kommissionen har ført med de enkelte fag vedrørende disses tilgang af unge, (jfr. den i kapitel VIII anførte redegørelse herfor), at fagene ikke skønner, at en forøget tilgang vil komme af sig selv, idet de enkelte virksomheders lærlingeantagelser ikke bestemmes af fagets behov på længere sigt, men foretages ud fra *mere kortsigtede* og individuelle synspunkter, hvor vanskeligheder, ansvar og besvær ved oplæringen ofte vejer uforholdsmæssigt tungt.

Hvis der ikke træffes særlige foranstaltninger, er der derfor grund til at befrygte, at lærlingeantagelserne i de nærmeste år ikke ændres nævneværdigt, og at antallet af unge, der ikke modtager nogen faglig uddannelse, øges uforholdsmæssigt stærkt. Antager man således, at der fremdeles kun vil være ca. 15 000 af en fødselsårgang drenge, der opnår en faglig uddannelse eller videregående uddannelse, vil den tidligere omtalte forøgelse af den samlede årlige tilgang af *drenge* fra ca. 30 000 til 40 000 føre med sig, at *gruppen af unge uden særlig uddannelse vil vokse til 20 000 eller godt det dobbelte af det nuværende niveau få knap 10 000.*

For *pigerne* vil i princippet gælde noget tilsvarende. Hvis fremdeles kun 5—10 000 kan påregne at få en faglig uddannelse, vil *antallet af piger, der ikke opnår en sådan uddannelse, vokse fra det nuværende niveau på 20—25 000 årligt til 30—35 000.*

En udvikling, der indebærer en forøgelse af antallet af ufaglærte sammenlignet med antallet af faglærte og dermed en forstærkelse af den bestående uligevægt mellem antallet af faglærte og ufaglærte, kan imidlertid få højst uheldige konsekvenser for beskæftigelsesudviklingen fremover, idet det i så fald kan blive overordentligt vanskeligt at opretholde fuld beskæftigelse.

Som tidligere nævnt er det kun muligt fremover at sikre fortsat fuld beskæftigelse i kraft af en betydelig udbygning af eksportindustrien, og denne udvidelse af eksportproduktionen har som forudsætning 1) l. a. rigelig tilgang på veluddannet faglært arbejdskraft. Kommer denne forøgelse af tilgangen af faglært arbejdskraft ikke i stand,

vil knaphed på faglært arbejdskraft —• fordi der bl. a. af tekniske grunde kun er begrænsede muligheder for at erstatte faglært arbejdskraft med ufaglært — skabe vanskeligheder for den ønskede udvidelse af eksportindustrien, og mulighederne for at

kunne beskæftige den store stab af ufaglærte vil herefter være meget små.

Både fra samfundets og den enkeltes synspunkt må det derfor tillægges den største betydning, at en udvikling i den skildrede retning undgås.

Kapitel VII.

Midler til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer.

1. Behovet for indgriben.

Som det fremgår af de foregående kapitler er der en dobbelt grund til at overveje bevidste indgreb for at sikre den bedst mulige løsning af de store årganges uddannelsesproblem.

For det første eksisterer der en fare for en forøget skævhed i arbejdskraftens fordeling på faglærte og ikke-faglærte — og dermed en stor risiko for beskæftigelsesudviklingen længere fremover. For det andet må man regne med som en nærliggende mulighed, at tilgangen til de forskellige uddannelsesfelter, overladt til sig selv som **hidtil**, fremover vil blive mindst lige så utilstrækkelig tilpasset til efterspørgslen indenfor de respektive områder som hidtil. Dette sidste forhold udgør i sig selv en tilstrækkelig motivering for at overveje foranstaltninger til bedst mulig tilpasning af tilgangen til de forskellige uddannelsesområder - - en motivering, som ville være gyldig uden de store årgange, men som fremtræder med så meget større vægt under de kommende års store tilgang af ung arbejdskraft.

Hvis der — som påpeget i det foregående - er fare for, at tilgangen til en hel række talstærke uddannelsesområder i de kommende år ikke af sig selv vil kunne øges i tilstrækkeligt omfang, fordi udbudet af uddannelsespladser holdes nede af forskellige træghedsfaktorer, vil den andel af de unge, som får en systematisk uddannelse straks ved deres indtræden på arbejdsmarkedet, i de kommende år gå ned. Det har ofte været fremhævet — og kommissionen kan ganske tilslutte sig den opfattelse — at det ville blive følt som en uretfærdighed, hvis de unge fra de store kuld skulle have

deres fremtidschancer forringet, blot fordi der ikke i tide er truffet foranstaltninger til at fjerne de eksisterende hindringer for en tilstrækkelig vækst i udbudet af uddannelsespladser. Allerede for 10—15 år siden kunne man med ret stor præcision forudse de her omtalte problemer, og det vil utvivlsomt fra så at sige alle sider blive opfattet som urimeligt, hvis denne rigeligt lange frist ikke var udnyttet til sikring af de store årganges uddannelsesmuligheder.

Det har ovenfor været fremhævet, at man ikke kan skabe en tilstrækkelig valuta-risk basis for rationel beskæftigelse af de kommende års vækst i arbejdsudbudet, hvis ikke det danske erhvervslivs produktivitet og konkurrenceevne forøges. Denne forøgelse vil næppe kunne sikres, hvis den andel **af** de unge, som får **en** systematisk erhvervsuddannelse, i de kommende år skulle blive væsentlig reduceret.

Ud fra disse forskellige betragtninger, der hver for sig understreger ønskeligheden af, at de unge fra de store årgange får forøgede snarere end forringede chancer for at opnå en systematisk erhvervsuddannelse, har kommissionen gennem nogen tid overvejet spørgsmålet om de foranstaltninger, som på dette område bør træffes.

2. De to hovedgrupper af uddannelser.

Disse overvejelser har i særlig grad drejet sig om de uddannelsesfelter, hvor de unge søger ind umiddelbart efter afslutning af skolegangen (ved undervisningspligtens ophør eller efter mellemskoleeksamen, realeksamen m. v.). Disse uddannelsesfelter, hvorunder hører faglig uddannelse i lærlingelovens forstand eller af hertil svarende art

og omfang indenfor håndværk, industri, handel, kontor o. lign. — har i de senere år opsuget omkring $\frac{2}{3}$ af det antal unge, der hvert år er søgt ud på arbejdsmarkedet, og omkring 90 pct. af det antal unge, der i disse år i det hele taget er kommet ind i mere systematisk erhvervsuddannelse udenfor landbruget.

Man har imidlertid også haft de øvrige former for uddannelse for øje, det vil bl. a. sige uddannelse ved højere læreanstalter såsom universiteterne, Danmarks tekniske Højskole, Tandlægehøjskolen, Farmaceutisk Højskole etc. Disse uddannelser, der kun har en årlig tilgang på omkring 10 pct. af uddannelsen indenfor håndværk, industri, handel og kontor m. v., har en betydning langt udover det nævnte begrænsede antal, og man har derfor anset det for rimeligt at inddrage dem under overvejelserne vedrørende de forskellige sider af de store årganges uddannelsesproblem. Som det vil fremgå nærmere af kapitel XI nedenfor — hvor også eksamensskolernes kapacitetsproblemer er berørt — er de praktiske opgaver, der foreligger vedrørende disse højere uddannelser o. lign. af principielt mere enkel karakter end problemerne vedrørende tilgangen til de øvrige uddannelsesfelter; den indgriben, der kan være påkrævet, må navnlig samle sig om problemerne vedrørende *adgangsbegrænsning* og den fornødne *kapacitetsudvidelse* indenfor de forskellige læreanstalter.

3. Erfaringerne fra andre lande.

Under overvejelserne om de forskellige mulige foranstaltninger har kommissionen haft opmærksomheden henledt på de midler, man i andre lande har benyttet sig af.

I visse af disse lande med et problem svarende til den danske befolkningspukkel, synes der ikke foretaget særskilte overvejelser eller truffet specielle foranstaltninger med henblik herpå. Det gælder f. eks. *England* og *USA*, hvor man først og fremmest med forventning ser hen til overvindelse af den hidtidige knaphed på ung arbejdskraft og ikke regner med noget beskæftigelsesmæssigt problem i anledning af

de store årgange og heller ikke synes at regne med særlige uddannelsesmæssige problemer i forbindelse med de store årgange.

Heller ikke i *Norge* synes der indtil nu at være sket særlig vidtgående overvejelser om de store årganges problemer.

Der er i Norge foretaget *beregninger over den fremtidige tilgang af arbejdskraft* i de enkelte aldersklasser. Man har endvidere *kortlagt aldersfordelingen* i en række vigtige erhverv som led i en undersøgelse af behovet for nyrekruttering til vigtige erhverv samt behovet for en yderligere udbygning af yrkesoplæringen. Under hensyn til, at der i årene efter den sidste krig har været en betydelig mangel på arbejdskraft, regner man — under forudsætning af, at den økonomiske aktivitet blot bliver tilnærmelsesvis lige så høj som hidtil — ikke med, at det vil blive vanskeligt at opsure den større tilgang af ung arbejdskraft. Det vil dog blive nødvendigt *at udbygge yrkesoplæringens kapacitet* for at kunne imødegå det forøgede uddannelsesbehov, men såfremt den vedtagne plan om udbygning af yrkesskolerne¹⁾ i Norge overholdes, og udbygningen finder sted i et tilfredsstillende tempo, skulle den øgede tilgang af ung arbejdskraft i årene fremover ikke byde på uovervindelige vanskeligheder for værkstedsskolernes og lærlingskolernes vedkommende.

Derimod er der i lande som Finland, Sverige, Schweiz og Østrig truffet en række foranstaltninger eller lagt planer for forskellige former for indgriben.

I *Finland* nedsatte statsrådet i 1954 et udvalg til undersøgelse af ungdommens beskæftigelsesproblemer. Udvalget har i juni 1955 afgivet en foreløbig indstilling til statsrådet. Indstillingen behandler kun spørgsmålene vedrørende beskæftigelsen af de unge mænd, idet der til behandling af kvindernes beskæftigelses- og uddannelsesproblemer er nedsat et særligt udvalg, der endnu ikke har afsluttet sine undersøgelser.

De i den foreliggende indstilling fremsatte forslag går ud på følgende:

Der bør foretages en speciel undersøgelse af, om man ved hjælp af *skattepolitiske* og andre foranstaltninger kan *forøge og lette erhvervslivets investeringsvirksomhed* og derved skabe forudsætninger for oprettelse af nye og udvidelse af bestående virksom-

¹⁾ Yrkesskoler omfatter alle former for skoler, hvor unge — lærlinge såvel som udlærte og ufaglærte — får en eller anden form for teoretisk og praktisk faglig undervisning.

heder, der kan beskæftige de store fødselsårge. Endvidere bør *arbejdskraftens bevægelighed forøges*, bl. a. gennem oprettelse af et hele landet dækkende arbejdsanvisningssystem.

Antallet af yrkesskoler bør forøges samtidig med, at der indføres en elastisk undervisningsplan, der kan ændres i takt med ændringer på arbejdsmarkedet, og i forbindelse hermed foreslås en mere *effektiv faglig undervisning* i folkeskolernes forløbsklasser og i de forberedende yrkesskoler — især på landet.

For at lette ungdommens indtræden i erhvervslivet foreslår udvalget endvidere, at der foretages indgående *arbejdsmarkedsundersøgelser* af det ministerium, der behandler arbejdsspørgsmålene, samt en *tidbygning af erhvervsvejledningen* i samarbejde med skoler og arbejdsmarkedets organisationer, ligesom man ønsker erhvervsvejledning gennemført inden for forsvaret.

Endelig henstilles det, at beskæftigelsen af de unge i arbejdsløshedperioder opretholdes dels ved *udvidet frivillig fagskole* og kursusbesøg, idet man anser fagskoling for et meget vigtigt og formålstjenligt middel til løsning af ungdommens beskæftigelsesproblemer, og dels ved *oprettelse af særlige arbejdspladser for ungdommen*.

I *Sverige* er der nedsat et *samarbejdsnævn*, der har til opgave at undersøge problemet og fremsætte forslag om foranstaltninger til imødegåelse af de problemer, som de store fødselsårge kan forventes at rejse. Endvidere er der oprettet *lokale samarbejdsnævn*, der skal undersøge problemerne lokalt.

Hele spørgsmålet befinder sig endnu på et forberedende stadium, og der er derfor ikke fremkommet egentlige forslag. Samarbejdsnævnets vigtigste opgaver har hidtil bestået i at *kortlægge befolkningsudviklingen* i de enkelte dele af landet, i hvilken forbindelse man har foretaget indgående undersøgelser af befolkningens bevægelser fra land til by. Man er endvidere i færd med at undersøge *yrkesskolevæsenets dimensionering* i de enkelte landsdele.

En planeringskomite under skolöverstyrelsen har i en i oktober 1955 afgiven betænkning behandlet problemerne omkring den almindelige skoleuddannelse. I 1950 har man vedtaget at gennemføre en vis forsøgsvirksomhed med enhedsskolen, der har en *9-årig undervisningspligt*, dog uden at fastsætte noget bestemt tidspunkt for lovens ikrafttræden, idet man gennem et omfattende forsøgsarbejde først

vil skaffe sig klarhed over, hvornår gennemførelse er mulig. Man tillægger det væsentlig betydning, at den vedtagne udbygning af enhedsskolen finder sted, men der kræves dog en meget væsentlig udvidelse af elevantallet i de højere klasser, før det får nogen virkning på arbejdsmarkedet i form af en mere begrænset tilgang af arbejdssøgende unge.

Rigsdagen har i foråret 1955 vedtaget en meget væsentlig udvidelse af den årlige statsstøtte til yrkesskolerne, fra ca. 30 mill. kr. til knap 70 mill. kr., hvilket muliggør *en fordobling af heltidsundervisningen* for de forskellige næringsgrene indenfor håndværk og industri, handel og husligt arbejde. Udbygningen er beregnet til at skulle være gennemført i 1970, dog således, at man anser det for nødvendigt af hensyn til de store årge, at *udbygningen fremskyndes i de første 10 år af 15-årsperioden*.

Endvidere har man — for at tilskynde til større lærlingeantagelse i håndværket — vedtaget en væsentlig forhøjelse af de hidtil ydede *tilskud til håndværksmestre*, der uddanner lærlinge, dels gennem en forhøjelse af antallet af tilskudsportioner, fra 375 til 600, og dels ved en forøgelse af tilskudsbeløbene pr. lærling, fra 900 til 1500 kr., i løbet af læretiden.

Man er indstillet på en *væsentlig udvidelse af erhvervsvejledningen og ungdomsarbejdsanvisningen*.

Der er ikke overvejet specielle foranstaltninger vedrørende en eventuel forøgelse af antallet af uddannelsespladser *for kvinder*, men der gøres dog en vis propaganda bl. a. fra erhvervsvejledningens side mod den konventionelle opdeling i mands- og kvindearbejde.

I *Schweiz* er der foreslået nedsat en komite bestående af repræsentanter for erhvervene, offentlige myndigheder og for erhvervsvejledningen. Komiteen skal undersøge hvert enkelt erhvervs ekspansionsmuligheder og dets behov for tilgang af arbejdskraft. Derefter er det tanken, at hovedorganisationerne gennem deres lokalafdelinger skal gøre en indsats for at få arbejds-giverne til at antage flere lærlinge. Hovedsynspunktet er således — som også af arbejdsmarkedskommissionen her i landet foreslået — at ordningen etableres på frivillig basis.

Da der i Schweiz er enighed om, at der ikke må gribes ind i det frie erhvervsvalg, er et *omfattende oplysningsarbejde* den eneste mulighed, man har for at øve indflydelse på de unge, hvilket arbejde man foreslår udført af erhvervsvejlederne.

Det forudses, at det kan blive nødvendigt i nogle fag at slække på de gældende bestemmelser om *begrænsning i lærlingeantagelsen*, dog uden at uddannelsens kvalitet forringes.

Det forventes ikke, at erhvervene vil få særlige vanskeligheder ved at opsøge de store årgange, da der i mange år har rådet mangel på arbejdskraft. Det private erhvervsliv vil kunne beskæftige de unge, så offentlige lærepladser skulle være overflødige. Selv om der ikke er noget beskæftigelsesproblem, vil det stadig være en opgave at sikre de unge eri forsvarlig almen og faglig uddannelse. Der arbejdes på at få alle kantonen til at gennemføre det *obligatoriske 9. skoleår*, så børnene først udskrives med det fyldte 15. år, samme alder, som kræves for at indgå et lærlingeforhold.

Der foreslås udvidet anvendelse af forskoler, hvor de unge, før den egentlige oplæring begynder, i løbet af nogle uger indføres i fagets begyndelsesgrunde. Endvidere peges på fordelene ved i større omfang at indrette *lærlingefdelinger* i større industrivirksomheder. Endelig går man ind for, at *værkstedsskoleundervisningen* udbygges med henblik på de store årgange.

Der henstilles fra erhvervene, at myndighederne sørger for, at der i tide skaffes *plads på en teknisk skole*, således at man ikke tvinges til at forhøje antallet af elever i den enkelte klasse og derved svække undervisningens effektivitet. Man er i Schweiz endvidere opmærksom på, at en forudsætning for, at antallet af uddannelsespladser kan øges, er, at der i de kommende år uddannes et væsentlig *større antal teknikere*.

Lærlingestipendier findes i mange kantonen, og forbundsmyndighederne yder undertiden også hjælp, således til dækning af rejseudgifter til dem, der besøger en erhvervsskole. Der er bestræbelser i gang for at øge legatmassen, især for unge fra børnerige familier og fjertliggende egne.

For *kvindernes* vedkommende skulle der ikke opstå særlige vanskeligheder med hensyn til at fremskaffe det tilstrækkelige antal uddannelsespladser, idet der både i beklædningsindustri og hotel- og restaurationsbranchen er stor mangel på arbejdskraft.

Østrig. I 1950 foretog det østrigske socialministerium en undersøgelse af problemerne i forbindelse med de store fødselsårganges indtræden på arbejdsmarkedet. I tilslutning til denne undersøgelse blev der oprettet *et centralt arbejdsudvalg*, der skulle samarbejde med socialministeriet. Samtidig blev der i

de fleste forbundslande oprettet tilsvarende *lokale udvalg*.

Disse udvalg har haft stor betydning ved at henlede offentlighedens og specielt arbejder- og arbejdsgiverorganisationernes opmærksomhed på problemet.

Blandt de hidtidige resultater kan nævnes *„Jugendeinstellungsgesetz“* af 1. september 1953, jfr. bilag 22 d. Ifølge denne lov er *arbejdsgiveren forpligtet til at beskæftige unge i et vist forhold til de øvrige i virksomheden beskæftigede*. Ordningen har vist sig yderst effektiv, og antallet af lærepladser er forøget betydeligt ud over den opstillede mål-sætning.

Virksomhederne kan endvidere opfylde deres ansættelsespligt ved *halvtidsbeskæftigelse af 2 lærlinge*, således at den unge samtidig fortsætter skolen. På grund af tekniske og finansielle vanskeligheder har det ikke været muligt at gennemføre det obligatoriske 9. skoleår, men der agiteres for at få de unge til at fortsætte skolegangen yderligere 1 år.

For dem, der efter endt skolegang ikke kan finde et lærested, er oprettet 1-årige kursus i byernes hovedskoler; disse kurser skulle give de unge en større modenhed, før de går ud i erhvervene. Endvidere er der specielt for dem, der ikke skønnes at være tilstrækkelig modne, gennemført et forskolingsprogram, *„Jugend am Werk“*. Der er oprettet for-træningsskoler, hvor der gives både en faglig og almindannende undervisning.

Som led i bestræbelserne for at udnytte alle lærepladser ydes der *økonomisk hjælp* til lærlinge bosat uden for hjemmet. Denne ordning er efterhånden udvidet til også at omfatte stipendier til ubemidlede hjemmeboende lærlinge.

Endelig har man specielt søgt at skaffe de unge piger lærepladser ved at appellere til virksomhederne. Derudover har man oprettet husholdningskurser, hvor en eventuel ventetid kan udnyttes til dygtiggørelse, indtil der bliver mulighed for at komme ind på en arbejdsplads eller påbegynde en egentlig erhvervsuddannelse.

Om de nærmere enkeltheder i de forskellige landes overvejelser og foranstaltninger henvises iøvrigt til bilag 22.

4. Principielle synspunkter på foranstaltningerne her i landet.

Der er i kommissionen enighed om, at det i Danmark vil være ønskeligt og muligt at

løse de store årganges uddannelsesproblemer ved langt mindre vidtrækkende foranstaltninger end dem, der er gennemført f. eks. i Østrig, bl. a. bestående i lovpåbud overfor de enkelte erhvervsvirksomheder. Man må endvidere anse det for nødvendigt at udforme de danske foranstaltninger på en helt anden måde end f. eks. i Sverige, hvor den offentlige indsats overfor yrkesskolevæsenets udbygning spiller en central rolle. Når uddannelsen på værkstedsskoler o. l. spiller en så dominerende rolle, som tilfældet er i Sverige, må de store årganges uddannelsesproblemer naturligt opfattes og søges løst overvejende som et problem om en tilstrækkelig udvidelse af yrkesskolernes kapacitet og effektivitet. Den traditionelle danske form for faglig uddannelse - - *mesterlæren*, baseret på praktisk oplæring i de enkelte private virksomheder, suppleret med en (overvejende) teoretisk undervisning på teknisk skole — må føre til en anden problemstilling herhjemme.

Kommissionen anser det for ønskeligt såvidt muligt at søge at løse de store årganges uddannelsesproblemer *indenfor mesterlærens rammer* og på en sådan måde, at princippet om *fagenes selvstyre* på den faglige uddannelses område bevares.

Det vil imidlertid utvivlsomt være nødvendigt, at det offentlige i et vist omfang griber ind sideløbende med de af fagenes parter udfoldede bestræbelser og supplerer disse.

Det offentliges indgriben kan, for så vidt angår uddannelsen indenfor håndværk, in-

dustri, handel, kontor etc., bl. a. bestå i støtte til og koordinering af de af fagenes parter udfoldede bestræbelser for at tilpasse tilgangen til fagene samt i støtte til fagenes indsats for i tide at foretage fornøden udvidelse af kapaciteten indenfor de tekniske skoler, handelsskoler m. v.

For så vidt angår de øvrige former for uddannelse kan det offentlige direkte gribe ind med foranstaltninger til udvidelse af de forskellige skolers og læreanstalters kapacitet og dermed til ophævelse eller afsvækelse af de eksisterende former for adgangsbegrænsning.

Det kan i denne forbindelse anføres, at det offentlige har en mulighed for ved på det rette tidspunkt at gennemføre en udvidelse af undervisningspligten udover den nuværende obligatoriske 7-års periode at bidrage væsentligt til at lette løsningen af de store årganges uddannelsesproblemer. Som det vil fremgå af kapitel XII nedenfor, har kommissionen imidlertid ikke ønsket at tage stilling til betimeligheden af at indføre en udvidelse af den undervisningspligtige periode i retning af det af undervisningsministeren i oktober 1955 genfremsatte forslag bl. a. vedrørende et 8. skoleår.

I de efterfølgende 3 kapitler — kapitlerne VIII, IX og X — fremlægges de forslag, kommissionen har ønsket at stille som bidrag til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer, for så vidt angår uddannelsen *indenfor håndværk, industri, handel og kontor o. lign.*

Kapitel VIII.

Forhandlinger med fagene om målsætningen for lærlingetilgangen i de kommende år.

1. Indledning.

Som det flere gange tidligere er omtalt, har kommissionens sekretariat i foråret 1955 ført orienterende forhandlinger med de faglige organisationer indenfor en række fag med det formål for øje at få klarlagt behovet for lærlingetilgangen i fremtiden indenfor de enkelte fag og mulighederne for at tilvejebringe det tilstrækkelige antal lærepladser.

Som grundlag for disse forhandlinger med fagene har sekretariatet for hvert enkelt fag søgt at opstille et mål for den lærlingetilgang, som må tilstræbes i de kommende år. Ved udarbejdelsen af målsætningen er der på den ene side tilsigtet en stigning i den samlede lærlingetilgang af mindst samme størrelse som den forøgelse, der finder sted i tilgangen af unge til arbejdsmarkedet i de kommende år. På den anden side er målet for lærlingetilgangen til hvert enkelt fag søgt fastsat i overensstemmelse med den forventede beskæftigelsesudvikling indenfor fagene, ligesom der er taget hensyn til fagene forskellige afgangsf forhold, ledighedsforhold m. v.

Ved forhandlingerne har man herefter, dels på grundlag af det af sekretariatet tilvejebragte materiale, dels på grundlag af organisationernes oplysninger og anskuelser med hensyn til den ønskelige tilgang af lærlinge, søgt at nå til enighed om en målsætning for størrelsen af lærlingetilgangen.

2. Budgettering af tilgangen til arbejdsmarkedet.

Formålet med dette forsøg på at lægge et budget for de kommende års tilgang har været at skabe grundlag dels for en sikring af den tilstrækkelige tilgang af lærepladser,

dels for en sikring af, at nyttilgangen af unge til arbejdsmarkedet — i højere grad end det er tilfældet i dag — bliver fordelt på bedst mulig måde over arbejdsmarkedets forskellige felter.

Et sådant systematisk arbejde på budgettering af tilgangen til arbejdsmarkedets forskellige felter vil ganske vist ikke i sig selv løse de problemer, der er knyttet til tilpasningen af nyttilgangen til arbejdsmarkedet, men det er givet, at sådanne budgetteringsbestrebelse må udgøre det naturlige og nødvendige udgangspunkt for den *påvirkning* af tilgangen, der vil være nødvendig.

Kommissionen har derfor også anset det for nødvendigt, at dette arbejde fortsættes, således at der iværksættes et systematisk, løbende arbejde på 1) at registrere den faktiske stedfundne tilgang af arbejdskraft til de forskellige fagområder, 2) at skønne over den nærmeste fremtids behov for tilgang samt den forventede tilgang.

Den tilpasning af tilgangen, som er målet, kan ifølge sagens natur ikke opnås een gang for alle ved et eller andet mere eller mindre drastisk skridt, hvorunder man skærer alle fagområderne over een kam. Der er brug for en *løbende tilpasning*, hvorunder man skridt for skridt og med den *differentiering* efter hvert fagområdes særegne behov, som er nødvendig, søger på een gang at forebygge for stærk tilstrømning til de ikke-faguddannedes rækker og en fejlagtig fordeling af nyttilgangen over fagene. Den her skitserede budgettering må være forudsætningen for, at man på mest mulig rationel basis kan tage denne dobbelte opgave op.

Man kan rejse den indvending, at sådanne forsøg på bl. a. at bedømme den fremtidige udvikling indenfor et givet fagområde er dømt til at mislykkes. Som ovenfor berørt må der for hvert fagområde skønnes såvel over den tilgang, som — uden særlige ind-

greb — kan forventes først og fremmest indenfor det nævnte korte tidsinterval, som over den tilgang, der for en *længere periode* fremover er behov for indenfor pågældende fagområde. Der er selvsagt store muligheder for at skønne forkert, og man kan ikke forvente, at skønnene på noget tidspunkt kommer til at stemme præcist overens med, hvad der senere viser sig at være det korrekte. Der er således ingen tvivl om, at der med rette kan rejses indvendinger mod den her foreslåede fremgangsmåde.

På den anden side må man have klart for sig, at der *faktisk*, hvor det drejer sig om faglig uddannelse, *disponeres på langt sigt*. Hidtil er denne langsigts-disponering stort set foregået ved hver enkelt læremesters individuelt truffne beslutninger om lærlinge-antagelser uden noget forsøg på at passe disse beslutninger ind i en større sammenhæng og uden forsøg på at påvirke dem ud fra systematiske overvejelser over det enkelte fags behov på længere sigt, endsige over mere samlede samfundsmæssige behov. Resultatet har hidtil ikke været ganske tilfredsstillende, og når man nu står overfor de af befolkningsudviklingen skabte betydelige problemer vedrørende den fremtidige tilgang af arbejdskraft, er det nødvendigt at skabe det bedst mulige grundlag for den påvirkning af tilgangen af arbejdskraft, som under alle omstændigheder må søges udøvet i de kommende år. Den nævnte budgettering af tilgangen må derfor, hvor ufuldkomment den end i første omgang måtte vise sig at fungere, anses for et nødvendigt første skridt, et udgangspunkt for den successive løsning af den stillede tilpasningsopgave.

Det bør desuden fremhæves, at der gennem en systematisk budgettering efterhånden vil opsamles sådanne erfaringer, at man får et grundlag for at korrigere eventuelle fejlskøn.

Denne budgettering bør foretages centralt for alle fag og så vidt muligt for hele arbejdsmarkedet under eet. Kommissionen har anset det som det vigtigste og første skridt til løsning af de store årganges uddannelsesproblem, at *et centralt organ* viderefører det af kommissionen påbegyndte arbejde, koordinerer fagenes indsats på dette felt og i fornødent omfang bidrager til at igangsætte samt koordinere det lokale initiativ på dette område.

I en til regeringen den 25. juni 1955 afgivet foreløbig indstilling vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer, jfr. bilag 2, henstillede kommissionen derfor, at de nævnte funktioner blev overdraget til et centralt organ, der i første række løbende skal følge og registrere tilgangen til de enkelte fag og opretholde kontakt med fagenes parter for derved at søge at nå frem til den samfundsmæssigt set ønskelige målsætning for tilgangen. Endvidere skal det i centrale organ løbende føre forhandlinger med fagene om de foranstaltninger, fagene selv kan træffe for at nærme tilgangen af arbejdskraft mest muligt til det opstillede mål. Kommissionen understregede, at en sådan ordning skal hvile på frivillig basis, således at fagenes dispositionsfrihed eller ansvar ikke indskrænkes.

Som det fremgår af bilag 3, har økonomi- og arbejdsministeren ved skrivelse af 22. august 1955 anmodet kommissionen om i fortsættelse af sit hidtidige arbejde på dette felt indtil videre at varetage de nævnte funktioner.

I henhold til denne beslutning er kommissionen i oktober 1955 gået igang med dette arbejde.

3. De hidtidige forhandlinger med fagene.

Da de foran omtalte forhandlinger med de enkelte fag vil danne udgangspunktet for den kontakt med fagene, der i de kommende år skal videre udbygges, skal forhandlingerne med de enkelte fag om målsætningen for tilgangen m. m. i det følgende kort omtales. Med hensyn til de nærmere enkeltheder henvises til bilag 23.

a. Forhandlingerne.

Forhandlingerne er ført med samtlige fag indenfor *håndværk og industri*, hvor lærlingeuddannelsen sker i henhold til lærlingelovens regler. For de mindre fags vedkommende har forhandlingerne dog været skriftlige. Endvidere har der været ført forhandling med nogle enkelte fag, som ikke er lærefag i lærlingelovens forstand, men som i denne sammenhæng kan betragtes som ligestillede hermed.

Ved forhandlingerne med *handels-, kon- tor- og butiksfagenes* organisationer har man

søgt dækket alle de områder, hvor der sker lærlingeuddannelse efter lærlingelovens regler. Desuden har sekretariatet indhentet oplysninger om tilgangsforholdene **til** sådanne områder indenfor kontorfagets område, hvor der foregår en særlig uddannelse med henblik på arbejdet indenfor et afgrænset område, f. eks. indenfor banker og sparekasser, forsikringsvæsen og den offentlige administration.

b. Målsætningen.

Som det nærmere fremgår af oversigten i bilag 23, var der i 1954 en samlet tilgang af lærlinge til *håndværks- og industrifagene* på ca. 13 500, mens den gennemsnitlige tilgang i årene 1950—54 har udgjort godt 12 400. På grundlag af de omtalte overvejelser med hensyn til den fremtidige beskæftigelsesudvikling m. v. i hvert enkelt fag er sekretariatet kommet til det resultat, at der i de kommende år må tilstræbes en forøgelse af lærlinge tilgangen til mindst 17 000 lærlinge årlig, d. v. s. en forøgelse af tilgangen med ca. 38 pct. i forhold til den gennemsnitlige tilgang i 1950—54. Fagforbundene har kunnet acceptere en stigning i den samlede tilgang på ca. 32 pct., mens arbejdsgiverorganisationerne har kunnet acceptere en stigning på 36—38 pct.

Inden for 18 af de 29 fagområder, med hvilke der er ført mundtlige forhandlinger, har såvel arbejder- som arbejdsgiverorganisationerne været enige med sekretariatet i den foreslåede målsætning. Til disse fagområder hører nogle af de største fag, såsom metalindustriens fag og de fleste byggefag. For flere af fagenes vedkommende er det dog fremhævet, at betingelserne for, at målsætningen kan accepteres, er, at de hidtidige gunstige beskæftigelsesforhold opretholdes, ligesom der i øvrigt er taget forskellige andre forbehold med hensyn til udviklingen i fremtiden.

For de resterende 11 større håndværks- og industrifags vedkommende har anskuelserne været delte, således at arbejdsgiverne i nogle fag og fagforbundene i andre fag ikke har ment, at der var basis for så stærk en stigning i lærlingetilgangen, som foreslået af sekretariatet. I nogle fag har endelig organisationerne været enige om en mindre tilgang end den foreslåede målsætning.

I 1954 var der en samlet lærlingetilgang **til** handels- og butiksfagene på ca. 5 500 og en lærlingetilgang til kontorfaget på 2 700. Efter de med fagenes organisationer førte forhandlinger må man regne med en stigning i tilgangen af lærlinge til handels-, butiksfagene nogenlunde i takt med den voksende tilgang til arbejdsmarkedet, noget

mere for kontor og noget mindre for handel og butik. Der synes såvel indenfor handels- og butiksfagene som indenfor kontorfaget at være enighed om, at det er ønskeligt, at flere af de unge inddrages under en egentlig lærlingeuddannelse, og det forventes indenfor fagene, at oprettelse af lærekontrakter vil stige forholdsvis mere end tilgangen, idet der er tendens til, at et relativt stigende antal af de unge, der søger ind til handels-, butiksfagene og kontorfagene, indgår egentlige læreforhold.

4. Nødvendige indgreb for at tilpasse tilgangen til fagene.

Som det ses, er der gennem forhandlingerne med *håndværks- og industrifagene* for en meget væsentlig del af fagene opnået enighed om målsætningen for lærlingetilgangen i de nærmeste år. For mange af fagene indebærer målsætningen en stærk forøgelse af lærlingetilgangen i forhold til den hidtidige tilgang. Der har under forhandlingerne med fagene i de fleste tilfælde været enighed om, at det næppe kan forventes, at den nødvendige tilpasning af lærlingetilgangen og antallet af lærepladser vil opnås, uden at der træffes særlige foranstaltninger fra fagenes eller fra anden side. Ved forhandlingerne har der derfor været drøftet en række tænkelige fremgangsmåder, der kan tages i anvendelse for at sikre den fremtidige tilpasning.

Indenfor *handels- og butiksfagene* synes parterne i det store og hele at være enige om, at der ikke er anledning til at iværksætte foranstaltninger for at øge tilgangen af unge til faget, idet man regner med, at de unge i tilstrækkeligt stort antal vil søge ind i erhvervet.

Også indenfor *kontorfaget* forventer organisationerne, at den ønskelige stigning i tilgangen af unge vil fremkomme af sig selv, og der synes efter parternes opfattelse ikke at være grund til at gennemføre særlige foranstaltninger for at fremme tilgangen **til** kontorfaget.

Såvel for handels- og butiksfagenes vedkommende som for kontorfagets vedkommende gælder det iøvrigt, at man fra forbundets side nærer en vis frygt for, at der vil ske en så stærk forøgelse i tilgangen af ung arbejdskraft, at den lidt ældre arbejdskraft fortrænges (jfr. kapitel XV).

Kapitel IX.

Midler til forøgelse af uddannelsespladsernes antal.

1. Indledning.

Ved overvejelser af de midler, der kan tages i brug i de tilfælde, hvor tilgangsproblemerne ikke løses af sig selv, må der tages hensyn til, at forholdene stiller sig overordentligt forskellige fra fag til fag. Der er således bl. a. store forskelligheder med hensyn til, om fagets tilgang hidtil har været for stor eller for lille, og med hensyn til, om faget fremover må forventes at ekspandere eller ej og følgelig får behov for mere eller mindre faglært arbejdskraft end nu. Der står derfor ikke nogen genvej åben i form af noget generelt skema, man kan gå frem efter.

Imidlertid er der under de nuværende forhold eet væsentligt fælles træk for alle fag, som man må have klart for sig, nemlig at *arbejdsmarkedsorganisationerne* indenfor fagene i det store og hele kun har en *indirekte* indflydelse på tilgangen af faglært arbejdskraft, d. v. s. på lærlingeantagelserne. Der er ganske vist indenfor visse fag fastsat en øvre grænse for lærlingeantagelsernes omfang i form af lærlingskalaer — jfr. herom nedenfor i afsnit 6 — men selv her *øver organisationerne* ingen direkte indflydelse på, i hvilket omfang den således fastsatte ramme i praksis udnyttes. Man kan stort set, som forholdene er i dag, sige, at organisationerne ikke har nogen direkte indflydelse på lærlingeantagelsernes omfang, omend de kan udøve en væsentlig indirekte påvirkning; i princippet fastsættes lærlingeantagelsernes omfang af udbud og efterspørgsel efter lærepladser, altså af de reaktioner, som *de enkelte private læremestre og de enkelte læresøgende* udviser. Enighed med alle fags organisationer på begge sider i arbejdsforholdet om, hvor store lærlingeantagelser man burde have i hvert fag, vil således ikke alene løse problemet.

Men organisationerne udøver naturligvis som nævnt en ret betydelig indirekte indflydelse på dette felt og kan sandsynligvis forholdsvis let komme til at udøve en endnu stærkere indflydelse end hidtil.

I det følgende skal man redegøre for nogle af de vigtigste forholdsregler, der allerede har været på tale, og som fremover i endnu højere grad vil presse sig på under fagenes forsøg på en mere bevidst påvirkning af tilgangen end hidtil.

2. Propaganda og oplysning.

En af de mest elementære forholdsregler, der kan træffes for at sikre den tilstrækkelige vækst i lærlingetilgangen i de kommende år, består i iværksættelsen af propaganda og oplysning. Her foreligger opgaver både for arbejdsmarkedets organisationer og for det offentlige, jfr. nedenfor i kap. X, afsnit 2.

Selv om de fleste fags organisationer er gået ind for at iværksætte den fornødne propaganda og oplysningsvirksomhed, særligt overfor mestrene — i enkelte fag dog tillige eller kun overfor de læreplads-søgende — jfr. bilag 23, afsnit III, skal kommissionen rette en indtrængende henstilling til arbejdere og arbejdsgivere om at medvirke ved opgavens løsning og fremhæve, at der er plads for og brug for et lokalt initiativ på dette felt.

Endvidere henstiller kommissionen til arbejdsgiverorganisationerne, at disse i forbindelse med en mere direkte propaganda overfor organisationernes medlemmer i tilslutning til den årlige justering af målsætningen på frivillig basis søger at træffe direkte aftaler med egnede virksomheder indenfor det pågældende fag om en fornøden forøgelse af tilgangen.

3. Udligning mellem læremestrene af omkostningerne ved lærlingeuddannelsen.

Selv om lærlingeantagelserne er påvirkede af andre motiver end de rent økonomiske, spiller disse selvsagt en meget væsentlig rolle. Der er derfor næppe tvivl om, at man i en del fag vil kunne bidrage til øget lærlingeantagelse gennem ordninger, hvorefter de pågældende mesterorganisationer yder tilskud til de mestre indenfor organisationerne, som uddanner lærlinge.

En del fag praktiserer allerede forskellige ordninger, der mere eller mindre tilsigter en sådan økonomisk udligning. Således refunderer bl. a. Københavns Murer- og Stenhuggerlaug samt Centralforeningen af Murermestre under arbejdsgiverforeningen i et vist omfang sine medlemmers direkte udgifter ved lærlingeuddannelsen. Samme fremgangsmåde anvendes også af Københavns Tømmerlaug og Københavns Bogtrykkerforening. Endvidere betaler Træindustriens Fabrikantforeninger for København og Østifterne — for at fremme antagelsen af lærlinge — et nærmere fastsat præmiebeløb til de læremestre, hos hvem en lærling har bestået svendeprøven.

Som eksempel på en sådan ordning kan nævnes den indenfor Københavns Murer- og Stenhuggerlaug gældende: Lauget har siden 1924 godtgjort medlemmernes direkte udgifter til lærlingeuddannelsen (skolepenge, sygekasse samt øvrige forsikringsudgifter). Beløbet andrager for tiden ca. 225 kr. pr. lærling pr. år. Har en lærling været beskæftiget hos flere mestre, ydes godtgørelse i henhold til kvitteringer fra hver enkelt mester. Endvidere yder laudet for tiden ca. 100 kr. pr. svendeprøve til dækning af materialeudgifterne. Refusionen af de nævnte beløb sker een gang årligt på grundlag af indsendte opgørelser over de afholdte udgifter. Samtlige medlemmer af laudet yder bidrag til udligningsordningen, idet en vis del af kontingentet anvendes til betaling af de nævnte tilskudsbeløb.

I andre fag, f. eks. bagerfaget, blikkenslagerfaget og malerfaget, er man positivt indstillet overfor tanken om indførelse af et system, hvorefter de mestre — eller navnlig industrielle virksomheder — som ikke deltager aktivt i uddannelsen af lærlinge, kommer til at deltage *finansielt* gennem særlige bidrag, ud af hvilke der så kan betales tilskud til de mestre, der uddanner

lærlinge, jfr. iøvrigt bilag 23, afsnit III. Der kan formentlig kun blive tale om ordninger gennemført indenfor en given mesterorganisation eller gennemført ved *frivillig* aftale mellem flere mesterorganisationer. Derved *begrænses* altså ordningen til de *organiserede mestre*. Under forhandlingerne med fagene er der bl. a. fra Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene og Blikkenslagerlauget i København blevet fremsat tanker om at gennemføre en udligning i forbindelse med den lovpligtige ulykkesforsikring eller på tilsvarende måde. Teoretisk kunne man tænke sig ved et sådant obligatorisk system at inddrage samtlige virksomheder, der beskæftiger fagets svende, hvad enten de pågældende arbejdsgivere er organiserede eller ej, under disse ordninger, men hertil ville udkræves særlig lovgivning. Kommissionen ønsker dog ikke at stille forslag herom.

Kommissionen ønsker derimod at fremhæve, at man i en eller anden form for udligning af de enkelte læremestres omkostninger ved lærlingeuddannelse — udformet under hensyntagen til de fag for fag varierende forhold — utvivlsomt har et vigtigt middel til at opnå den tilpasning af tilgangen, som der her sigtes efter. Kommissionen agter i sit videre arbejde under de fremtidige forhandlinger med fagene at støtte forslag om indførelsen af udligningsordninger samt at henlede fagenes opmærksomhed på de fordele, der kan være forbundet med en gennemførelse af sådanne ordninger afpasset til det enkelte fags forhold.

4. Supplerende uddannelse, forøget fagskoleundervisning, værkstedsskole, lærlingeafdelinger.

A. Supplerende uddannelse.

Indenfor nogle fag hænger vanskelighederne ved at opnå et tilstrækkeligt højt antal lærlingeantagelser sammen med, at den tekniske og økonomiske udvikling har ført derhen, at de mindre virksomheder enten er blevet tvunget ud i en ret høj grad af specialisering eller på grund af manglende maskinelt udstyr eller overgang fra produktions- til reparationsvirksomhed ikke længere i tilstrækkeligt omfang er i stand til at give den allrounduddannelse, som den

danske lærlingeuddannelse traditionelt er baseret på. Denne udvikling gør sig bl. a. gældende i metalindustrien og træindustrien og navnlig i provinsbyerne og i landkommunerne. Problemet melder sig visse steder i den form, at nogle mestre måske gerne vil antage lærlinge — og selv mener sig i stand til at give den fornødne alsidige uddannelse — men bliver afskåret fra det gennem den kontrol, som de faglige fællesudvalg fører med lærestedernes egnethed, hvilket i en del tilfælde, fører til, at lærestederne kendes uegnede.

Gennem en ændring af de faglige fællesudvalgs praksis på dette område kunne man opnå en økonomisering med de knappe lærepladser. Fællesudvalgene kunne i visse fag i stedet for at kende værksteder uegnede som lærepladser gå over til at anerkende dem på visse vilkår. Disse vilkår kan f. eks. være, at lærlingen i læretiden skal have supplerende uddannelse på visse arter af andre værksteder indenfor faget eller på fagskoler, og kommissionen har under forhandlingerne med fagene drøftet muligheden for at bevare disse læresteder ved at give lærlingene supplerende uddannelse i andre virksomheder eller på særlige kursus, jfr. bilag 23, afsnit III.

Sådanne former for supplerende uddannelse praktiseres eller overvejes allerede indenfor visse fag. Således er der i *kokkefaget* ved den seneste overenskomst åbnet adgang for kombineret uddannelse af lærlinge i henholdsvis sommer- og vintersæsonforretninger. I *maskinsnedkerfaget* vil man overveje en ordning med supplerende uddannelse på andre virksomheder, ligesom man indenfor *snedkerfaget* er positivt indstillet overfor tanken, hvorimod man indenfor *smede- og maskinarbejderfaget* foretrækker supplerende uddannelse på fagskoler — således som det f. eks. allerede findes for automekanikere — idet man finder, at ansvaret for oplæringen forflygtiges ved pladsskifte indenfor læretiden, jfr. iøvrigt bilag 23, afsnit III.

Særlige fagskoler, oprettet med henblik på at supplere oplæringen hos de private mestre, findes indenfor ialt 15 fag, eksempelvis kan nævnes malerfaget, blikkenslagerfaget, frisørfaget, fotograffaget og typograffaget. På disse fagskoler gives — med ganske få undtagelser — praktisk værkstedsundervisning; endvidere har man på de tekniske skoler værksteds- (laboratorie)undervisning i enkelte fag, f. eks. for elektrikere, radioteknikere, kobbersmede m. fl.

Ordninger med en eller anden form for supplerende uddannelse er således ikke noget ukendt fænomen, og der vil kun blive tale om at indføre dette princip, respektive udvide anvendelsen af det, i fag, hvor der er basis for herigennem at begrænse antallet af underkendelser af lærepladser og herved bidrage til forøget udnyttelse af det eksisterende antal virksomheder som lærepladser.

B. Forøget eller omlagt fagskoleundervisning.

En forøgelse eller omlægning af fagskoleundervisningen vil dels medføre en effektivisering af uddannelsen og dels — hvilket især har betydning for spørgsmålet om at give det størst mulige antal unge en uddannelse — fremme en mere intensiv udnyttelse af de eksisterende lærepladser. Ved at lade flere lærlinge få en del af uddannelsen på fagskole eller ved at udvide omfanget af den allerede eksisterende fagskoleundervisning vil der kunne skabes plads for et forøget antal lærlinge.

Således vil den indenfor *jern- og metalindustrien* trufne aftale om den fremtidige form for den teoretiske uddannelse gennem bestemmelserne om, at en væsentlig del af lærlingene skal have deres teoretiske undervisning indenfor den normale arbejdstid, give mulighed for en forøgelse af lærlingeantallet med 14 pct., jfr. bilag 23, afsnit III. For *Københavns Blikkenslagerlaug* er der fremsat forslag om, at lærlingen i de 2 første læreår går på en fagskole, der giver såvel teoretisk som praktisk oplæring, hvorefter læretiden afsluttes med 2 år hos en læremester, således at læretiden bliver ialt 1 år eller 1 år kortere end den nugældende.

I tømmerfaget har *Københavns Tømmerlaug* behandlet et forslag, hvorefter oplæringen skal indledes med en periode på en teknisk centralskole; som eksempel er der fremsat følgende forslag til læretidens opdeling, hvor der tillige er taget hensyn til ønskeligheden af en særlig uddannelse af lærlingene ved jernbetonforskalling:

1 semester på centralskole	ca. 8 mdr.
1 år ved jernbetonforskalling hos mester indenfor eller udenfor laug	— 12 —
Resten af læretiden hos laugsmester, idet der heraf for de lærlinge, der går på dagskole, ligesom nu kan godskrives indtil 2 semestre å 5 mdr.	28 -
	ca. 48 mdr.

Under forhandlingerne med fagene har der fra flere fags side været interesse for at lægge en del af fagskoleuddannelsen før den egentlige læretid hos en privat læremester påbegyndes. Man tænker her på en kortere uddannelse (forskoling) på en fagskole, hvor lærlingene modtager såvel teoretisk som praktisk undervisning i fagets begyndelsesgrunde, og en sådan forskoleuddannelse vil være et effektivt middel til at opnå en bedre udnyttelse af antallet af lærepladser, idet man hurtigere vil kunne foretage en frasigtning af de for det pågældende fag uegnede lærlinge, ligesom en forskoling af lærlingene i visse tilfælde vil kunne muliggøre en nedsættelse af læretiden.

Som ovenfor nævnt er man indenfor flere fag — hos den ene eller anden part eller begge — positivt indstillet overfor tanken om gennemførelse af en forskoleordning, således f. eks. indenfor elektriker-, fotograf-, snedker-, murer- samt hattemager- og modistfaget, og indenfor bogtrykfaget i København er der i januar 1955 opnået enighed om en væsentlig ændring af lærlinguddannelsen bl. a. ved indførelsen af en 3 måneders forskole.

Ordningen, der træder i kraft den 1. januar 1956, går i korthed ud på følgende:

I løbet af den kontraktmæssige læretid på 4 år skal sætter- og trykkerlærlinge deltage i praktisk og teoretisk faglig dagundervisning i Fagskolen for Boghåndværks bogtrykskole i ialt 24 uger — heraf de første 12 uger straks ved læretidens begyndelse og 4 sammenhængende uger hvert af det efterfølgende 2., 3. og 4. læreår. Straks efter afslutningen af de enkelte kurser for 1. års lærlinge tilsender fagskolen de respektive læremestre en skriftlig udtalelse om lærlingen, hans opførsel, arbejde og egnethed for faget. Denne udtalelse må være bestemmende i spørgsmålet om forsvarligheden af at videreføre de enkelte læreforhold. Ved påbegyndelsen af undervisningen for 2., 3. og 4. års lærlinge skal hver enkelt lærling til fagskolen medbringe prøver af de arbejder, som lærlingen i henhold til uddannelsesreglerne selvstændigt har udført på lærestedet i tiden efter det foregående fagskolekursus.

Forskolen i bogtrykfaget giver ingen mulighed for en større lærlingeantagelse, da lærlingene på forskole omfattes af skalabestemmelser. Derimod skulle det gennem forskolen og den aspirantprøve, som skal aflægges på Psykoteknisk Institut inden læreforholdets indgåelse, være muligt at begrænse

frafaldet i den senere del af læretiden, hvorved der skulle opnås en mere effektiv udnyttelse af lærepladserne, jft. iøvrigt bilag 23, afsnit III.

Lærlingekommissionen har i forbindelse med spørgsmålet om fagklasseundervisningen bl. a. drøftet anvendelsen af forskoling af lærlingene og fremhæver, at en sådan forskoling i tilknytning til mesterlæren skønnes at kunne bidrage væsentligt til en effektivisering og forbedring af uddannelsen. I det af kommissionen udarbejdede lovforslag anføres således, at undervisningen — foruden anden supplerende praktisk uddannelse på de tekniske skoler — kan omfatte forskoling.

G. Værkstedsskoler.

Der har som bekendt været rejst tvivl om, hvorvidt det ville være muligt indenfor den traditionelle mesterlæres rammer at give plads for en så betydelig forøgelse af antallet lærlinge som ønskeligt, uden at det går ud over uddannelsens kvalitet. Ud fra denne betragtning har man været inde på, at man ved etablering af *værkstedsskoler* kunne skabe det supplerende antal uddannelsespladser, der er brug for. I den debat, som har været ført om disse problemer, har det også været fremført fra nogle sider, at det — ganske uanset den eventuelle nødvendighed af ad utraditionel vej at hidføre et antal lærepladser ved siden af det eksisterende antal lærepladser af den traditionelle art — ville være særdeles heldigt, om man kom ind på at gøre forsøg med nye former for oplæring, således at der kunne indhøstes nye erfaringer vedrørende den bedst mulige tilrettelæggelse af den faglige uddannelse.

Med værkstedsskole menes værksteder, der — uanset om produkterne sælges på det åbne marked — er indrettet ikke med henblik på privatøkonomisk gevinst, men alene for at meddele såvel teoretisk som praktisk oplæring i alle de arbejdsoperationer, som hører til en allround faglig uddannelse. Lærlingene får således hele deres uddannelse på værkstedsskolen, og man ophæver derved helt det grundlæggende element i mesterlæren.

Denne form for oplæring findes i en række andre lande bl. a. Sverige og Schweiz, men her i landet praktiseres denne form for

værkstedsskole kun i skrædderfaget og kun for en ganske uvæsentlig andel af dem, der får allround oplæring indenfor faget. Den praktiske oplæring består her i udførelse mod betaling af ordrer (hel eller delvis forarbejdning af stoffer) indgivet af private læremestre.

Ved sekretariatets forhandlinger med fagene har der kun været ringe støtte til denne efter danske forhold yderliggående tanke, men det er dog således, at *begge farter* indenfor skrædderfaget ønsker værkstedsskoleoplæringen udvidet, og i bogtrykfaget er *arbejdsgiverne* alene, i snedkerfaget *arbejderne* — dog kun som en sidste udvej — alene inde på tanken om at forsøge ren værkstedsskoleoplæring i et vist omfang, jfr. bilag 23, afsnit III.

Det må her fremhæves, at der ikke i den gældende lærlingelov er udtrykkelig hjemmel for værkstedsskoleoplæring, men *lærlingekommissionen* har haft spørgsmålet under overvejelse og har fremsat forslag om en bestemmelse, der hjemler adgang til at gennemføre den fuldstændige eller delvise oplæring på en værkstedsskole.

D. Lærlingefdelinger.

Under de nuværende forhold er det i meget høj grad de mindre håndværksmæssige virksomheder, der uddanner den faglærte arbejdskraft også til dækning af de større industrielle virksomheders behov. For at lærlingetallet i de kommende år skal kunne bringes væsentlig i vejret, vil det utvivlsomt være påkrævet, at de større virksomheder i højere grad end hidtil kommer til at deltage i uddannelsen af faglært arbejdskraft.

Mange mellemstore og store virksomheder er hidtil meget tilbage for at antage lærlinge i nævneværdigt omfang, bl. a. på grund af ulemperne og vanskelighederne ved at indpasse uddannelsen af lærlingene i den løbende produktionsproces. Ved at oprette lærlingefdelinger — hvorved forstås en særlig afdeling eller et specielt indrettet værksted i en virksomhed, hvor virksomhedens lærlinge samlet får den praktiske oplæring i det første halve eller hele år af læretiden — vil de pågældende virksomheder i det væsentlige kunne undgå de nævnte ulemper. Efter den grundige og effektive undervisning i

lærlingeværkstedet vil lærlingene relativt hurtigt kunne sættes til produktivt arbejde. Ved oprettelse af lærlingeværksteder kan man få en direkte forøgelse af antallet af lærepladser og en væsentlig bedre udnyttelse af læretiden.

Sådanne lærlingefdelinger findes f. eks. i Sverige — de såkaldt indbyggede værkstedsskoler •— og her i landet har man i en årrække indenfor enkelte offentlige virksomheder — f. eks. orlogsværftet — haft oplæring på særlige lærlingefdelinger, ligesom man i jern- og metalindustrien, hvor mangelen på visse kategorier faglærte har gjort sig særligt stærkt gældende, i de senere år har oprettet lærlingefdelinger på enkelte større virksomheder; også på en større møbelfabrik har man for nogle år siden oprettet en lærlingefdeling. Denne form for oplæring har vist sig at give både gode uddannelsesmæssige og økonomiske resultater, og indenfor jern- og metalindustrien er parterne enige om på alle måder at animere virksomhederne til at etablere lærlingefdelinger, jfr. bilag 23, afsnit III.

I bilag 24 har Metalindustriens Lærlingevalg givet en nærmere redegørelse for de hidtidige erfaringer på dette område.

Efter kommissionens opfattelse vil der gennem indretning af lærlingefdelinger være gode muligheder for at forøge lærlingetallet på de større virksomheder, og kommissionen vil under de fortsatte forhandlinger med fagene fremhæve fordelene ved en sådan form for lærlingeuuddannelse og tilskynde til oprettelse af særlige lærlingefdelinger på virksomheder i de fag, hvor de objektive betingelser herfor er til stede.

Det bemærkes i denne forbindelse, at *lærlingekommissionen* •— bl. a. under henvisning til mulighederne for en forbedring af uddannelsens kvalitet —• ligeledes går ind for oprettelse af lærlingefdelinger.

Der er på de her under punkterne A—D omtalte felter store forskelligheder mellem fagene, *både* i den forstand, at der teknisk er forskelle, hvad angår nytten og muligheden af de her nævnte kombinationer af praktisk uddannelse og fagskoleuddannelse samt den fuldstændige oplæring på værkstedsskole, og i den forstand, at fagene måske i et vist omfang vurderer samme objektive realiteter forskelligt. Det må dog

anses for godtgjort, at det i visse tilfælde vil være vanskeligt at bringe det samlede antal lærepladser af den traditionelle art i vejret i tilstrækkeligt omfang; man må derfor anse det for ønskeligt, at fagene alt efter forholdene kan etablere ordninger respektive udvide eksisterende ordninger af den her omtalte art, således at der bliver mulighed for i et vist omfang at udvide den traditionelle mesterlæres evne til opslugning af de store årgange. Selv om kommissionen, som flere gange fremhævet, foran, ikke anser det for sin opgave at give de enkelte fag konkrete anvisninger på løsningen af fagets tilgangsproblemer, vil man under de nu påbegyndte forhandlinger i almindelighed henstille til overvejelse, hvorvidt der er basis for en eller anden udformning af de her omtalte principper, såfremt man finder det nødvendigt for at nå frem til den ønskede forøgelse af lærepladsernes antal.

5. Justering af lærlingelønnen.

Som tidligere nævnt må man i de kommende år regne med, at der vil være et rigeligt udbud af lærlinge, og at det derfor i særlig grad vil blive mestrenes efterspørgsel efter lærlinge, der bliver bestemmende for lærlingeantagelsernes omfang. Dette udelukker imidlertid ikke, at der under den tilpasningsproces, som skulle kunne fremmes gennem forhandlingerne mellem kommissionen og de forskellige fags parter, vil rejse sig spørgsmålet om at søge de læresøgendes dispositioner påvirket i en eller anden retning. Det, som her navnlig kan komme på tale, er, at der — trods det forudsatte generelt høje antal læresøgende — vil være et for ringe antal, der søger ind i visse fag, hvor mestrenes efterspørgsel efter lærlinge måske er tilstrækkelig stor. I sådanne tilfælde kan der være behov for at søge de læresøgendes tilbøjelighed til at gå ind i de pågældende fag stimuleret. Et af midlerne hertil kan være at tage spørgsmålet om lærlingelønningerne op til forhandling. Ud fra de synspunkter, som her anlægges, skulle der ikke i almindelighed være anledning til at drøfte spørgsmålet om at hæve lærlingelønningernes almindelige niveau, da dette kunne virke i retning af at mindske læremestrenes antagelser af lærlinge. Men i

de særlige tilfælde, man på dette sted har for øje, kan der rejse sig spørgsmål om at justere lærlingelønningerne i visse fag op- eller i forhold til lærlingelønningernes almindelige niveau.

Man kan ikke forvente, at det vil være særlig let at gennemføre nogen ændringer af denne art — eller at det vil kunne ske hurtigt — da lærlingelønningerne for en stor del hviler på kollektive overenskomster; for så vidt adskiller det her omtalte problem sig fra de ovenfor nævnte mulige midler, der i princippet skulle være væsentlig enklere at tage i anvendelse. Man har dog ment at burde pege på problemet, da den samfundsmæssige interesse i tilpasningen og hensynet til det enkelte fags forsyning med arbejdskraft i særlige tilfælde kan opfordre til, at man ad den nævnte vej søger at overvinde hæmninger, for de læresøgendes indtræden i visse fag.

Som det fremgår af bilag 23, afsnit III, mener man i enkelte fag, at det vil være nødvendigt at gennemføre visse forbedringer af lærlingenes arbejdsforhold, bl. a. lærlingelønningerne, for at fremme efterspørgslen efter lærepladser. Dette gælder således bl. a. i malerfaget, tjenerfaget og formerfaget. I bilagene 25, 26 og 27 er anført de i de enkelte fag gældende lærlingelønninger.

6. Ændringer af lærlingskalaer.

Indenfor en del fag finder der en begrænsning af lærlingetilgangen sted, jfr. nærmere de i bilag 28 meddelte oplysninger om de gældende former for tilgangsbegrænsning.

Tilgangsbegrænsningen sker oftest i form af særlige overenskomster eller særlige bestemmelser i de almindelige overenskomster, der fikserer antallet af lærlinge, som de enkelte virksomheder i faget må have i forhold til antallet af beskæftigede svende (eller beskæftigede voksne i det hele taget). Enkelte fag har en ordning, hvorefter de enkelte virksomheders lærlingeantagelse årligt aftales mellem parterne. Andre former for tilgangsbegrænsning er særlige bestemmelser truffet af de faglige fællesudvalg om det maksimale antal lærlinge i forhold til antallet af beskæftigede svende på den enkelte virksomhed i faget, eller om den minimale omsætning, en virksomhed skal

have for at kunne uddanne lærlinge. I enkelte fag har mestrene indbyrdes truffet aftale om en lærlingeskala.

I alle disse tilfælde er der tale om *generelle* regler uden hensyn til de enkelte virksomheders forhold. Men tilgangen til fagene begrænses også af den praksis, som de faglige fællesudvalg følger i deres bestræbelser for ved *individuelle* prøvelser af virksomhederne at udskyde virksomheder, der alle omstændigheder taget i betragtning findes uegnede til lærlingeuddannelse, eller at fastsætte, at givne virksomheder ikke må antage mere end et vist antal lærlinge. Uanset formerne for de stedfindende begrænsninger af tilgangen angives hensynet til uddannelsens kvalitet oftest som motiv, og dette hensyn må i vid udstrækning siges at stemme overens med en samfundsmæssig interesse i at hindre misbrug af lærlingehinstituttet. Imidlertid vil der — navnlig for så vidt angår de *generelle* former for tilgangsbegrænsning — være fare for, at man fra en samfundsmæssigt set legitim beskyttelse af uddannelsens kvalitet glider over i en fra flere synspunkter uheldig indhegning af det pågældende fagområde, der kan resultere i varig knaphed på faglært arbejdskraft.

I nedenstående oversigt er anført de forskellige former for regulering af lærlingetilgangen tillige med oplysning om antallet af de i 1954 indgåede læreforhold i fag med tilgangsbegrænsning.

Tabel 17. Antal lærefag med bestemmelser om begrænsning af lærlingetilgangen.

Regulering af lærlingetilgangen ved:	Antal fag	Antal godkendte lærekontrakter i 1954
Kollektiv overenskomst	18	3 216 ¹⁾
Kollektiv overenskomst samt fællesudvalgene	1	4 671
Fællesudvalgene	7	2 360
Årlig aftale mellem parterne	1	118
Mesterorganisationerne	1	62

1) Ved opgørelsen er der taget hensyn til, at bestemmelserne om tilgangsbegrænsning i 3 af fagene kun omfatter en del af de pågældende fags lærlinge.

Det må fremhæves, at man af disse tal *ikke umiddelbart* kan drage slutninger med hensyn til skalaernes aktuelle begrænsende virkning på lærlingetilgangen. Spørgsmålet har været drøftet under sekretariatets forhandlinger med ialt 15 fag, jfr. bilag 23, hvoraf det fremgår, at *de eksisterende former for tilgangsbegrænsning — bortset fra nogle få fag navnlig bogtrykfaget — samt kemi- og litograffaget, — ikke i øjeblikket synes at medføre nogen udpræget faktisk mindsning af tilgangen.* Hvorvidt der i disse eller andre fag i årene fremover vil blive underforsyning med arbejdskraft som følge af tilgangsbegrænsningerne, er det vanskeligt at udtale sig om. I de fleste fag mener begge parter, at den for de pågældende fag opstillede målsætning for tilgangen af lærlinge vil kunne realiseres inden for rammerne af de gældende bestemmelser om tilgangsbegrænsningen, medens arbejdsgiverne i enkelte andre fag mener, at det vil blive nødvendigt at lempe eller helt ophæve lærlingeskalaerne for at få den ønskede tilgang.

Spørgsmålet om begrænsning af lærlingetilgangen har været drøftet i *lærlingekommissionen*, hvis flertal har fremsat forslag om, at bestemmelser i de kollektive overenskomster om begrænsning af lærlingetilgangen vil være at ophæve, ligesom det fremtidig skal være forbudt at indføre sådanne bestemmelser i overenskomsterne. Såfremt dette forslag ikke gennemføres, vil arbejdsmarkedskommissionen under de fremtidige løbende forhandlinger med fagene tage spørgsmålet om de forskellige eksisterende bestemmelser om begrænsning af tilgangen op til drøftelse.

I de tilfælde, hvor et fag som følge af de overenskomstfastsatte lærlingeskalaer holdes underforsynet med faglært arbejdskraft, og hvor forhandling med fagets parter ikke fører til en ønskelig slækkelse eller ophævelse af tilgangsbegrænsningen, vil kommissionen påkalde hovedorganisationernes medvirken.

Løvrigt kan der her være anledning til at henvisse til den ovenfor omtalte skrivelse til kommissionen af 22. august 1955 (aftrykt som bilag 3), hvori kommissionen bl. a. anmodes om løbende at fremkomme med indstillinger til økonomi- og arbejdsministeriet om eventuelle ændringer i lovgivning og administration. Disse indstillinger vil i

givet tilfælde kunne referere sig også til de her omtalte overenskomstfastsatte lærlingeskalaer.

7. Ændrede uddannelsesregler, ændret opdeling af fagene.

Som et af midlerne til at fremme antallet af mulige lærepladser har der under forhandlingerne med fagene været fremsat tanker om ændring i uddannelsesreglerne indenfor enkelte fag, som i gartnerfaget, karetmagerfaget, maskinsnedkerfaget, smede- og maskinarbejderfaget m. fl.

I visse tilfælde hindrer eksisterende uddannelsesregler en del virksomheder i at uddanne lærlinge. En lempelse i eller omlægning af uddannelsesreglerne samt ændrede krav til svendeprøverne vil muliggøre oplæring af lærlinge i de pågældende virksomheder.

Kommissionen finder i denne forbindelse anledning til at pege på, at læremestrenes lyst til at antage lærlinge formentlig vil kunne stimuleres væsentligt, såfremt man fra arbejdsgiverorganisationernes side i langt større udstrækning end hidtil ydede: de enkelte læremestre støtte og vejledning med hensyn til formen for og omfanget af den praktiske oplæring. Kommissionen vil i sit videre arbejde under de fremtidige forhandlinger med fagene støtte bestræbelser for gennemførelse af sådanne foranstaltninger.

Som følge af den stedfundne tekniske udvikling og den specialisering, der er gennemført og stadig fortsætter, er man indenfor visse dele af industrien ofte mindre interesseret i den håndværksmæssige allround uddannelse end tidligere. Særligt indenfor jern- og metalindustrien har parterne givet udtryk for, at der bør indføres nye former for uddannelse — i henhold til lærlingelovens bestemmelser — gennem en ændret opdeling af lærefagene i mere afgrænsede specialer og tildels med kortere læretid end hidtil.

Gennemførelse af sådanne former for faglig uddannelse med kortere læretid vil i høj grad kunne medvirke til en løsning af problemet om at give den størst mulige del af de store årgange en faglig uddannelse.

Indenfor jern- og metalindustrien er man allerede vidt fremme med tanken, jfr.

bilag 23. Denne opdeling af lærefag vil muligvis også være hensigtsmæssig indenfor andre områder, hvor der på længere sigt vil være et *relativt* aftagende behov for allround uddannet arbejdskraft. Kommissionen vil henlede fagenes opmærksomhed på disse muligheder for en forøgelse af antallet af uddannelsespladser.

8. Kortere læretid.

Spørgsmålet om en nedsættelse af læretiden har været drøftet med en række fag, bl. a. blikkenslagerfaget, bogtrykfaget, gartnerfaget m. fl., jfr. bilag 23. En nedsættelse af læretiden vil ikke medføre en udvidelse af antallet af eksisterende lærepladser, men muliggør, at der over en årrække kan uddannes flere lærlinge i det givne antal lærepladser.

Den mekanisering, der har fundet sted i en række fag, har medført en formindskelse af det håndværksmæssige arbejde, f. eks. for møbel- og bygningssnedkere. Som følge heraf vil der indenfor de pågældende fag kunne finde en nedsættelse af læretiden sted.

Endvidere kan der blive tale om en nedsættelse af læretiden i forbindelse med indførelse af forskoleuddannelse eller udvidet teoretisk og praktisk undervisning på fagskole, jfr. den i bilag 23 omtalte omlægning af undervisningen indenfor bogtrykfaget i København.

Endelig vil man i nogle fag — således som det allerede flere steder er tilfældet — kunne foretage en nedsættelse af læretiden gennem en graduering af læretiden afhængig af lærlingens alder ved læreforholdets indgåelse, ligesom der eventuelt kan blive tale om at lade særligt dygtige lærlinge få lejlighed til at aflægge svendeprøve før læretidens udløb.

I bilag 29 gives en oversigt over de i de enkelte fag fastsatte læretider.

Også på det heromhandlede felt vil kommissionen under de fremtidige forhandlinger med fagene henlede fagenes opmærksomhed på foreliggende muligheder for effektivere udnyttelse af de eksisterende lærepladser.

9. Lokal tilpasning.

I en række fag er der en skæv geografisk fordeling af lærepladserne i forhold til efterspørgslen efter disse. I de fleste af disse fag — det gælder f. eks. murerfaget — er der overskud af lærepladser på landet og mangel på lærepladser i København.

Fra murerfagets side har man henledt opmærksomheden på, at spørgsmålet om at få tilstrækkelig tilgang af lærlinge på landet bør søges løst gennem udbygning af erhvervsvejledningen, således at denne også

kommer til at omfatte vejledning i landsby-skolerne.

I visse tilfælde vil man eventuelt kunne etablere en overflytning af unge fra områder med for få til områder med for mange lærepladser, og her vil erhvervsvejledningen og arbejdsanvisningen kunne yde en værdifuld hjælp, ligesom en ordning med offentlige tilskud til dækning af opholdsudgifterne vil kunne lette mulighederne for en overflytning, jfr. iøvrigt nærmere herom i kap. X, afsnit 6.

Kapitel X.

Det offentliges indsats.

1. Indledning.

I det foregående kapitel er der peget på nogle af de vigtigere foranstaltninger, der vil blive drøftet under de fortsatte forhandlinger med fagene, og som — alt efter de omstændigheder, der foreligger indenfor de forskellige fag — kan tænkes bragt i anvendelse af de respektive arbejdsgiver- og arbejderorganisationer for at nå de opstillede mål for tilgangen til de enkelte fag.

Sideløbende med disse bestræbelser for at løse de store årganges uddannelsesproblemer må det offentlige træffe visse forholdsregler til supplerings og støtte af fagenes egen indsats.

I det følgende omtales nogle af de efter kommissionens opfattelse vigtigere områder, hvor det offentlige vil kunne sætte ind og medvirke til løsningen af problemerne.

2. Propaganda.

Som nævnt i kapitel IX, afsnit 2, vil det i de fleste fag være påkrævet at iværksætte en vis propaganda- og oplysningsvirksomhed for at stimulere lærlingeantagelserne. Kommissionen vil under de nu påbegyndte forhandlinger med fagene i fornødent omfang søge denne virksomhed koordineret. Det må imidlertid anses for betydningsfuldt, at der herudover, *centralt*, udfoldes en mere *generel* oplysningsvirksomhed gennem radio, presse, tidsskrifter, udsendelse af brochurer o. lign. med appel om forøgelse af lærepladsernes antal. Kommissionen skal derfor pege på, at der kan blive brug for midler til gennemførelse af kommissionens indsats på dette område, efterhånden som forhandlingerne med fagene klargør behovet for en sådan indsats.

3. Lærlingeantagelser i offentlige virksomheder.

En række offentlige virksomheder — såvel indenfor stat som kommune — og en del koncessionerede virksomheder beskæftiger i ret stort omfang faglærte arbejdere uden i væsentligt omfang at bidrage til uddannelsen af disse. I en række tilfælde er det særdeles vanskeligt eller umuligt for det offentlige at gennemføre en lærlingeuddannelse, bl. a. på grund af, at de beskæftigede faglærte er spredt på et stort antal virksomheder. Der synes dog i en del tilfælde at være mulighed for at iværksætte en uddannelse, hvor en sådan ikke tidligere har fundet sted og at forøge omfanget af den nuværende oplæring i andre offentlige virksomheder. Selvom der måske kun er basis for en begrænset forøgelse af antallet af håndværkslærlinge i offentlige virksomheder — det samlede antal lærlinge beskæftiget i de pågældende virksomheder andrager for tiden skønsmæssigt nogle få hundrede, — finder kommissionen det rimeligt, når samfundsmæssige hensyn gør en forøget lærlingetilgang ønskeligt, at de offentlige institutioner udvider deres lærlingeantagelser og derved gør en indsats for at tage deres part af det forøgede antal unge, der søger uddannelse.

Økonomi- og arbejdsministeriet har efter modtagelsen af kommissionens foreløbige indstilling anmodet forsvarsministeriet, ministeriet for offentlige arbejder samt handelsministeriet om at ville tage under overvejelse, i hvilket omfang det måtte være muligt at antage lærlinge respektive forøge antagelserne af lærlinge i de under ministerierne hørende institutioner og styrelser samt i de virksomheder, der drives i henhold

til en gennem handelsministeriet udfærdiget koncession.

Det kan i denne forbindelse anføres, at man indenfor forsvaret overvejer at lade en del af de unge, der antages som math-elever, gennemgå en faglig uddannelse.

Det bemærkes, at enkelte kommuner overfor kommissionen har oplyst, at man har iværksat undersøgelser af mulighederne for en forøgelse af antallet af uddannelsespladser indenfor de kommunale virksomheder, ligesom det af den i september 1955 udarbejdede „Redegørelse fra Københavns kommunes rådgivende ungdomsudvalg vedrørende de store årgange" fremgår, at Københavns kommune har truffet beslutning om at antage flere lærlinge på de kommunale værksteder.

Det offentlige beskæftiger et stort *kontorpersonale*. Det samme gælder forskellige koncessionerede virksomheder. Med hensyn til uddannelsen af kontorlærlinge specielt for statens vedkommende gælder det imidlertid i vidt omfang, at der ikke indenfor disse områder gives de unge en egentlig praktisk og teoretisk lærlingeuddannelse. I mange tilfælde gælder det endvidere, at ansættelsen på disse kontorer sker i en højere alder end den egentlige lærlingealder. Kommissionen finder det rimeligt, at det med særlig henblik på det beskæftigede kontorpersonale påpeges overfor de offentlige institutioner m. v., at lærlingelovens almindelige bestemmelser om uddannelse også finder anvendelse på statens og kommunernes område, og at det tillige henstilles, at det offentlige i videst muligt omfang selv påtager sig uddannelsen af kontorlærlinge.

4. Det lokale initiativ.

Det er foran nævnt, at regeringen har anmodet kommissionen om at bidrage til at igangsætte og koordinere et lokalt initiativ med henblik på at skabe balance mellem den stigende tilgang af unge og udbudet af lærepladser og andre uddannelsesmuligheder.

For at danne sig et overblik over, i hvilket omfang man på lokal basis har taget problemet op og for samtidig at tilskynde til igangsætning af det lokale initiativ, har

kommissionen rettet henvendelse til kommunalbestyrelserne i Storkøbenhavn og samtlige købstæder og forespurgt, hvorvidt der i kommunen, med eller uden kommunalbestyrelsernes medvirken, er overvejelser igang med henblik på en lokal løsning af de uddannelsesmæssige problemer, der opstår i forbindelse med de store årganges indtræden på arbejdsmarkedet, ligesom man har anmodet om at blive orienteret om eventuelle undersøgelser, der måtte være foretaget for at klarlægge det lokale problems omfang.

Som det fremgår af bilag 30 har flere købstæder allerede i nogen tid været i gang med sådanne forsøg på at skønne over udviklingen i de kommende år for derved at få et grundlag for overvejelser om, hvad der eventuelt kan træffes af foranstaltninger for at forebygge kommende vanskeligheder, og i København har det rådgivende ungdomsudvalg i den ovenfor nævnte redegørelse af september 1955 behandlet de store årganges problemer.

I sit videre arbejde med de store årganges problemer agter kommissionen at holde sig i nøje kontakt med de allerede eksisterende lokale organer, der beskæftiger sig med disse spørgsmål, idet man bl. a. løbende vil holde de pågældende underrettet om resultaterne af forhandlingerne med de enkelte fag, ligesom man overfor myndigheder og organisationer i de områder, hvor man endnu ikke har taget problemet op, vil fremhæve det lokale initiativs betydning for løsningen af spørgsmålet. Kommissionen vil herunder holde kontakt såvel med kommunalbestyrelserne som med de offentlige arbejdsanvisningskontorer m. v.

5. Støtte til undervisningen på tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler.

A. Skolekapaciteten m. v.

De *tekniske skoler* er i dag mange steder stærkt overbelastede, hvorfor man i en række tilfælde af pladshensyn har måttet dispensere fra lærlingelovens bestemmelser om, at undervisningen skal være afsluttet inden kl. 20. Det vil derfor ikke være muligt at skaffe plads til den del af de store årgange, der skal følge undervisningen på de tekniske skoler og fagskoler uden udvidelser af de tekniske skoler, yderligere dispensa-

tion fra bestemmelserne om undervisningstidens afslutning eller ved at lade en større del af undervisningen foregå helt eller delvis på dagskole.

Spørgsmålet om en ændring af de tekniske skolers undervisning er drøftet i *lærlingekommissionen*, der finder, at undervisningen i større udstrækning end hidtil bør afpasses efter behovet indenfor hvert enkelt fag. *Lærlingekommissionen* har derfor foreslået, at der indføres fagklasseundervisning for lærlinge på samme alderstrin i samme eller beslægtede fag. En sådan undervisning vil efter lærlingekommissionens opfattelse vanskeligt kunne etableres, uden at der i væsentligt omfang bliver oprettet centralskoler. Centraliseringen vil dog næppe være mulig, uden at der i vid udstrækning indføres dagskoleundervisning. Såfremt dagskoleundervisningen gennemføres, hvilket må forventes først at kunne ske efter nogle års overgangstid, vil pladsspørgsmålet de fleste steder — med nogle få undtagelser som Aarhus, Aalborg, Odense og Horsens — næppe volde uoverstigelige problemer. I de nævnte byer, hvor der kan komme til at foreligge vanskeligheder, vil overgangen til dagskole i et vist omfang nødvendiggøre tilvejebringelse af nye lokaler. Statens tilsyn med håndværkerundervisningen arbejder derfor med planer herom.

Imidlertid vil de store årgange allerede begynde at søge ind på de tekniske skoler og handelsskoler i 1957, og antallet af 14—18-årige vil nå maksimum omkring 1963, således at de gunstige virkninger af dagskoleundervisningen på skolekapaciteten antagelig vil komme på et for sent tidspunkt i denne relation. Da hele spørgsmålet om dag- contra aftenskoleundervisning endnu ikke er afklaret, vil det næppe være hensigtsmæssigt at foreslå væsentlige udvidelser af de tekniske skoler. Kommissionen skal i denne forbindelse henstille til fagene, at man allerede nu søger at udvide omfanget af den allerede eksisterende dagskoleundervisning, således at man på det tidspunkt, de store årgange begynder at melde sig, vil være i stand til at give lærlingene den fornødne teoretiske undervisning. Gennemførelsen af den i 1953 indenfor jern- og metalindustrien trufne aftale om den fremtidige form for den teoretiske ud-

dannelse vil i denne henseende få overordentlig stor betydning, jfr. bilag 31 a.

For *handelsskolernes* vedkommende har man ikke i dag de tilsvarende pladsproblemer som på de tekniske skoler, og man regner ikke med, at de store årgange eller overgangen til dagskoleundervisningen i nævneværdigt omfang vil skabe problemer med hensyn til spørgsmålet om det nødvendige antal undervisningslokaler. I enkelte tilfælde vil der dog eventuelt kunne blive tale om et øget behov for egne skolebygninger.

Lærlingekommissionen har i forbindelse med spørgsmålet om overgangen til dagskoleundervisningen indgående drøftet spørgsmålet om tilvejebringelse af de fornødne kvalificerede lærerkræfter, og lærlingekommissionen finder, at det ud fra de foreliggende udtalelser og foretagne undersøgelser af problemet vil være praktisk muligt — med de fornødne overgangs- og dispensationsbestemmelser — at overvinde vanskelighederne på dette punkt.

B. De gældende regler for ydelse af statstilskud.

Statstilskudene til lærlingundervisningen søges årligt på finanslovens § 17, III (tekniske skoler og fagskoler) og II (handelsskoler).

Statstilskudene til de *tekniske skoler og fagskoler* beregnes som 50 pct. af skolernes tilskudsberettigede udgifter til lokaler, lønninger og undervisningsmidler i det senest forløbne skoleår og således, at der herudover til dækning af udgifter til overordentlige tilskud til eksamensskoler og skoler med værkstedsundervisning samt til nyanskaffelser, ombygning m. v. beregnes en rådighedssum på 3 pct. af skolernes samlede tilskudsberettigede udgifter i samme skoleår. Endvidere refunderer staten halvdelen af de tilskud, der af amtsskolefondene ydes de tekniske skoler. Endelig yder staten et tilskud på 50 pct. til dækning af etableringsudgifter, såsom indretning af specielle fagklasser, laboratorier, værksteder o. lign. Disse tilskud søges på de årlige bevillingslove.

For by- og sognekommunernes vedkommende findes ingen ensartet praksis med hensyn til ydelse af støtte til lærlingundervisningen, men der ydes dog tilskud under en eller anden form. Forholdene ligger ret forskelligt, idet hjælp kan ydes på mange måder: tilskud til skolernes drift, gratis byggegrund, hjælp ved opførelse af tekniske skoler, gratis lokaler m. v. Større skoler opnår ofte et

kommunalt driftstilskud i forhold til statstilskudet. I de efterhånden mange tilfælde, hvor lærlingene fra flere kommuner deltager i samme skoleundervisning, yder de enkelte kommuner ofte tilskud til driften.

I 1953—54 kan statens driftstilskud til de tekniske skolars og fagskolars lærlingeundervisning anslås til knapt 7 mill. kr., amtsskolefondens tilskud til ca. 250 000 kr., hvoraf staten refunderer halvdelen, og kommunernes tilskud til godt 2 mill. ler. Ialt udgør de offentlige tilskud ca. 60 pct. af de tekniske skolars og fagskolars samlede udgifter og ca. 70 pct. af skolernes tilskudsberettigede udgifter.

Handelsskolerne modtager et årligt driftstilskud på 40 pct. af skolernes tilskudsberettigede udgifter til lærerlønninger, lokaler og undervisningsmidler. Herudover stilles et beløb på 6 pct. af de tilskudsberettigede udgifter til rådighed for afholdelse af særlige tilskud til vanskeligt stillede skoler. Af driftstilskudet kan forlods anvendes et mindre beløb til skolernes udgifter til almindende undervisning (foredrag o. lign.).

Af de i 1953—54 eksisterende 186 skoler for *hømdelslærlinge* hører de 64 skoler i økonomisk henseende under statens tilsyn med håndværkerundervisningen og tilskudsbeløbene til disse skoler er således indregnet i de til de tekniske skoler og fagskoler ovenfor nævnte ydede tilskudsbeløb. På grundlag af regnskaberne fra de øvrige 122 handelsskoler, der såvel i pædagogisk som økonomisk henseende hører under tilsynet med handelsskolerne, har man beregnet, at statens driftstilskud til lærlingeundervisningen i 1953—54 har udgjort knap 2 mill. kr., kommunetilskudene ca. 250 000 kr. og tilskudene fra amtsskolefondens, ca. 22 000 kr. De offentlige tilskud til handelsskolernes lærlingeundervisning udgør ialt ca. 40 pct. af skolernes samlede udgifter og ca. 50 pct. af de tilskudsberettigede udgifter.

De samlede offentlige tilskud (stats-, kommune- og amtstilskud) til undervisningen af lærlinge indenfor håndværk, industri og handel har i 1953—54 udgjort ca. 11,4 mill. kr. løvrigt henvises til bilag 31.

a. *Driftstilskud.*

Udvides dagskoleundervisningen som foreslået, vil de store årgange næppe nødvendigvis væsentlige udvidelser af de tekniske skolars og handelsskolernes kapacitet med de deraf følgende større udgifter for det

offentlige. Kommissionen finder dog i denne forbindelse anledning til at rejse spørgsmålet, om ikke staten bør forhøje driftstilskudene til de tekniske skoler og handelsskoler og derved muliggøre en tilsvarende nedsættelse af mestrenes skolepenge. Man aflaster på denne måde mestrenes direkte udgifter ved oplæringen, hvilket utvivlsomt vil øge mestrenes villighed til større lærlingeantagelser. Kommissionen skal derfor henstille, at der — således som også af et flertal inden for *lærlingekommissionen* foreslået — søges skabt hjemmel for en forøgelse af de nugældende statstilskud til driften af de tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler.

En forhøjelse af statens tilskud til lærlingeundervisningen på eksempelvis 10 pct. af de tilskudsberettigede udgifter vil for de tekniske skolars og fagskolars vedkommende svare til en forøgelse af det årlige tilskudsbeløb på godt 1,3 mill. kr. og knap 0,5 mill. kr., for så vidt angår de årlige tilskud til handelsskolerne. Som det fremgår af de i bilag 31 anførte regnskabsoversigter, vil der til fuldstændig afløsning af de af læremestrene betalte skolepenge (exclusive elevrekvisitter) kræves ialt ca. 7,5 mill. kr., hvoraf ca. 4 mill. kr. nu betales af læremestrene inden for håndværk og industri og resten ca. 3,5 mill. kr. af principalerne i handels- og kontorfaciliteterne.

Såfremt staten — under forudsætning af uændret driftsform og ejerforhold — skulle dække samtlige de med lærlingeundervisningen på de tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler forbundne udgifter, ville det kræve et årligt statstilskud på ialt ca. 21 mill. kr., heraf ca. 15,5 mill. kr. til lærlingeskolerne i håndværk og industri og ca. 5,5 mill. kr. til handelsskolernes lærlingeundervisning.

b. *Tilskud til etablering.*

På initiativ af en række fag oprettes der stadig nye fagklasser med praktisk værkstedsundervisning, ligesom undervisningen i eksisterende fagklasser med såvel teoretisk som praktisk undervisning udbygges og centraliseres, og som det fremgår af kap. IX, er man i flere fag indstillet på yderligere udbygning af skoleundervisningen, hvorfor man i årene fremover må regne med et øget behov for statsstøtte.

Som nævnt ovenfor ydes der af staten et tilskud på 50 pct. af udgifterne ved etablering af særlige fagklasser, værkstedslokaler o. lign. For at fremskynde realiseringen af de pågældende fags planer om centraliseringen af undervisningen i særlige fagklasser, oprettelse af forskole og værkstedsskoleundervisning o. lign. eller opmuntre til udarbejdelse af projekter, hvor man hidtil er vejet tilbage på grund af finansielle vanskeligheder, skal kommissionen henstille, at der skabes mulighed for en forhøjelse af de nugældende tilskudsprocenter. En sådan opmuntring og fremskyndelse kan være en forudsætning for, at disse planer skal få nogen betydning så hurtigt, at de kan gavne de store årganges uddannelseschancer.

I de fleste tilfælde vil den forøgede fagskoleundervisning formentlig kunne foregå i de allerede eksisterende tekniske skoler og fagskoler, således at der næppe vil blive tale om opførelse af nye skoler. Forskoleundervisningen vil i et vist omfang forudsætte nybyggeri; det er dog vanskeligt at sige noget bestemt om, hvad etableringsudgifterne vil beløbe sig til, idet udgifterne varierer med undervisningens art og omfang, og man har ikke i de enkelte fag taget endelig stilling til de under forhandlingerne drøftede forslag.

Det kan eksempelvis nævnes, at udgifterne ved indretningen i *eksisterende* bygninger af den af bogtrykfaget i København planlagte 12 ugers forskole, hvor der årligt kan undervises 216 lærlinge, er budgetteret til 325 000 kr., heraf ca. 250 000 kr. til maskiner o. lign., medens resten skal dække udgifterne ved særlige installationer, mindre ombygninger m. m.

C. Statslån til nybygninger o. lign.

Uanset at de store årgange som foran nævnt — under forudsætning af udvidet dagskoleundervisning — næppe vil nødvendigvis omfatte nybyggeri, vil der dog til stadighed være behov for om- eller tilbygninger til de eksisterende tekniske skoler, særligt i forbindelse med ønsker om udvidet værkstedsundervisning, etablering af forskoleundervisning m. v., ligesom der eventuelt kan blive tale om opførelse af rene værkstedsskoler. Som nævnt i bilag 31

kan der efter et rentebærende lån på $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne som 1. prioritet ydes et statslån som 2. prioritet på $\frac{1}{3}$ af udgifterne ved opførelse af nybygninger, større ombygninger o. lign. ved tekniske skoler og fagskoler samt handelsskoler. Det er imidlertid blevet stadig vanskeligere at fremskaffe de nødvendige private midler — den sidste $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne — hvorfor handelsministeriet i visse tilfælde har opnået de bevilgende myndigheders godkendelse af, at der dispenseres fra de gældende bestemmelser, jfr. iøvrigt bilag 31. Kommissionen skal dog henstille, at der — som også af skolerådet for tilsynet med håndværkerundervisningen foreslået — skabes hjemmel for, at de nugældende regler ændres derhen, at statslånet kan forhøjes til $\frac{2}{3}$ af opførelsesudgifterne, således at de private bidrag fremtidig kun skal udgøre $\frac{1}{6}$ mod nu $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne, svarende til de ved lovændring af 29. april 1955 for ydelse af statslån til opførelse af folkehøjskoler fastsatte bestemmelser, jfr. iøvrigt bilag 31.

D. Lærlingeafdelinger.

Der er i forbindelse med etableringen af de i kap. IX afsnit 4 D, nævnte lærlingeafdelinger tale om relativt store investeringer — især indenfor de industrier, der kræver et stort maskinelt udstyr og megen plads — hvilket kunne tænkes at ville afholde eventuelt interesserede virksomheder fra at indrette særlige lærlingeafdelinger. Det kan således nævnes, at etableringsomkostningerne for en række af de i dag eksisterende lærlingeafdelinger i private virksomheder har varieret mellem ca. 200 000 og knapt 350 000 kr.; der er her tale om afdelinger indrettet i allerede eksisterende bygninger.

Man har derfor i kommissionen drøftet, hvorvidt man — for at animere virksomhederne til at etablere sådanne afdelinger — burde henstille, at der fra det offentlige side blev ydet støtte under en eller anden form, f. eks. gennem lån til dækning af etableringsudgifterne eller gennem skattemæssige lettelser i form af lempede afskrivningsregler for indkøbt værktøj, maskiner m. v. Kommissionen har dog ikke ment, at der var tilstrækkeligt grundlag for at fremkomme med nogen indstilling herom, idet en sådan støtte

i visse tilfælde kan indebære fare for misbrug; lærlingefdelinger vil iøvrigt formentlig kun komme på tale på større virksomheder, hvor muligheden for offentlig støtte ikke vil få større betydning for disse virksomheders dispositioner i denne henseende, jfr. bilag 24.

6. Rejsetilskud, lærlingestipendier, lærlingekollegier.

A. Tilskud til dækning af rejseudgifterne fra lærested til skole.

a. Ifølge § 12 i den gældende lærlingelov skal læremesteren holde lærlingen til på forsvarlig måde at deltage i den for faget almindelige såvel almindelig som faglige undervisning i en af de på stedet værende, af handelsministeren anerkendte, faglige skoler, for så vidt ikke den pågældende i forvejen har gennemgået tilsvarende uddannelse. Denne bestemmelse af handelsministeriet fortolkes således, at læremesteren kun er pligtig at lade lærlingen deltage i undervisningen, når afstanden fra lærested til skole ikke overstiger 7 km.

Endvidere bestemmes i nævnte § 12 at det — for så vidt der indenfor et fag oprettes en dagskole — påhviler de læremestre, der har bopæl indenfor en afstand af 10 km fra undervisningsbyen, at lade deres lærlinge deltage i dagskoleundervisningen.

Lærlinge indenfor håndværk og industri, der ifølge forannævnte bestemmelser ikke er pligtige at følge undervisningen på teknisk skole, men som ønsker at følge undervisningen i den nærmest beliggende skole, kan af det offentlige få udbetalt et rejsetilskud, der dækker 50 pct. af rejseudgifterne fra bopæl/lærested til skolen. I 1953—54 er der udbetalt et samlet rejsetilskud på ca. 115 000 kr. til ca. 2 000 lærlinge. Handelslærlinge, der har mere end henholdsvis 7 og 10 km til nærmeste handelsskole, får udbetalt en rejseunderstøttelse, der dækker samtlige rejseudgifter i forbindelse med skolebesøget. I 1953—54 er der til 162 handelslærlinge udbetalt et samlet rejsetilskud på ca. 19 000 kr.

b. Ifølge det af lærlingekommissionen fremsatte forslag ophæves de ovenfor nævnte

afstandsbestemmelser, således at enhver lærling uanset afstanden til den nærmeste tekniske skole skal deltage i undervisningen. En eventuel gennemførelse af dette forslag i forbindelse med fagklasseundervisning på dagskole — fortrinsvis på central-skoler — vil for adskillige læremestre medføre forøgede udgifter til lærlingenes befordring.

Lærlingekommissionen har derfor foreslået, at lærlingenes befordringsudgifter i anledning af deltagelse i undervisningen på skoler, der ikke ligger ved lærestedet eller hjemstedet, dækkes af statskassen efter nærmere fastsatte regler. Arbejdsmarkedskommissionen kan for sit vedkommende tilslutte sig det fremsatte forslag bl. a. under hensyntagen til, at en lettelse af de med lærlinguddannelsen forbundne økonomiske forpligtelser må antages at animere læremestrene til større lærlingearbejdsantagelser.

Statens tilsyn med håndværkerundervisningen har beregnet, at de samlede rejseudgifter ved en gennemførelse af lærlingekommissionens forslag vil beløbe sig til knap 2 mill. kr. årligt.

c. Imidlertid vil den indenfor jern- og metalindustrien planlagte forbedring og omlægning af lærlingundervisningen på de tekniske skoler, jfr. bilag 31 a, allerede nu rejse spørgsmålet om forøgede tilskud til dækning af rejseudgifter samt spørgsmålet om ubetinget pligt til at følge undervisningen på teknisk skole. Kommissionen tillægger det stor betydning, at der skabes mulighed for en snarlig gennemførelse af jern- og metalindustriens forslag som et af midlerne til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer. Under henvisning hertil skal kommissionen henstille, at der — allerede nu inden en eventuel gennemførelse af lærlingekommissionens forslag — stilles de fornødne tilskudsmidler til rådighed til dækning af de nævnte forøgede rejseudgifter, således at alle lærlinge indenfor jern- og metalindustrien får mulighed for at følge den tekniske undervisning, ligesom det henstilles til overvejelse, hvorvidt det allerede nu vil være muligt at ophæve de gældende afstandsbestemmelser.

Der er ikke fra metalindustriens side foretaget beregninger over de samlede rejseudgifter ved den foreslåede ordning.

B. Tilskud og stipendier under oplæring uden for hjemstedet.

I de tilfælde, hvor det ikke er muligt at få den ønskede uddannelse i nærheden af hjemmet, vil det ofte være forbundet med særlige økonomiske vanskeligheder at gennemføre en oplæring.

Det vil formentlig for de fleste fags vedkommende være muligt at finde en egnet læreplads i nærheden af hjemmet. Der findes dog en række fag, hvor arbejdspladserne er samlet i bestemte byer eller egne, således at det andetsteds er vanskeligt at finde passende læresteder, ligesom de nærmeste læresteder ikke til enhver tid kan stille lærepladser til rådighed. De unge, der ønsker en læreplads udenfor hjemstedet, og som derfor må indlogere sig hos fremmede, er væsentlig vanskeligere stillet end de, der enten kan bo hjemme eller hos læremesteren. De ekstraudgifter, der er forbundet med ophold udenfor hjemstedet, medfører, at mange dårligt stillede familier, der måske kan klare at lade børnene få en lærlinguddannelse, hvis oplæringen finder sted hos en læremester i nærheden af hjemstedet, ikke kan lade børnene få den ønskede uddannelse, såfremt denne skal foregå udenfor hjemstedet.

Det tilsvarende gør sig gældende, hvor lærlingen ganske vist kan bo hjemme, men hver dag må foretage en længere, økonomisk krævende rejse for at nå til arbejdsstedet.

Der ydes ikke her i landet tilskud eller stipendier til dækning af udgifterne ved rejse fra bopæl til lærested eller til dækning af opholdsudgifterne under oplæring uden for hjemstedet, men i en række lande, f. eks. *England*, *Sverige* og *Østrig* findes stipendieordninger specielt med henblik på støtte til unge under uddannelse. Som eksempel herpå skal nævnes de i *England* og *Østrig* gældende ordninger. Endvidere henvises til bilag 22 om udlandets foranstaltninger.

I *England* kan unge under 18 år, der ønsker en faglig uddannelse, men som ikke er i stand til at opnå denne på deres hjemegn, og som derfor må rejse til en anden by eller egn for at få den ønskede uddannelse, opnå hjælp til dækning af udgifterne til kost og logi i uddannelsesperioden. Lærepladsen skal anvises eller godkendes af Youth Employment

Service. Hjælpen omfatter: 1) gratis henrejse til arbejdsstedet eller daglig rejse til og fra arbejdet, hvis afstanden fra logi til arbejdsstedet er mere end 2 miles, 2) dækning af en del af rejseudgifterne ved 2 årlige ferierejser til hjemmet, 3) et ugentlig tilskud, der under hensyn til lønnen, mesterens og forældrenes bidrag på den ene side og udgift til kost og logi på den anden side ialt giver den unge et nærmere fastsat ugentligt rådighedsbeløb. Hvis forældrenes indkomst ligger under en vis grænse, vil det ikke blive forlangt, at disse skal betale en del af udgifterne til kost og logi.

I *Østrig* blev der i 1950 oprettet et offentligt fond (Quartiergeldbeihilfe) til hjælp for ikke hjemmeboende lærlinge, der ikke af egne midler kan bestride omkostningerne ved opholdet i nærheden af lærepladserne. Hovedbetingelsen for at opnå hjælp er, at der ikke på lærlingens hjemsted findes en tilsvarende uddannelsesplads, og at alle pladser på lærlingehjem i nærheden af det påbegyndte lærested er optaget. Endvidere kræves: 1) at opholdet på uddannelsesstedet kun kan muligøres gennem ydelsen af stipendiet, 2) at lærlingen ifølge erklæring fra lederen af den lokale erhvervsvejledning har den fornødne interesse og egnethed, og at han ved en lægeundersøgelse også er fundet fysisk egnet til pågældende fag, 3) at der kan forventes gode beskæftigelsesmuligheder indenfor det valgte fag, medmindre det må antages, at den pågældendes præstationer vil ligge væsentlig over gennemsnittet, 4) at forældrenes indtægt eller eventuel anden understøttelse ikke er tilstrækkelig til at dække udgifterne til kost og logi for lærlingen. Stipendier ydes fortrinsvis i det første læreår, men kan dog, hvor forholdene taler derfor, ved fornyet årlig ansøgning ydes i hele læreperioden.

Kommissionen vil anse det for ønskeligt — således som også af *ungdomskommissionen* i „Ungdommen og arbejdslivet“ foreslået — at lærlinge, der uddannes uden for hjemstedet, har mulighed for — i lighed med de ovenfor nævnte i udlandet eksisterende ordninger — at få støtte til dækning af rejse- samt opholdsudgifter under oplæringen. En forudsætning for ydelse af disse rejsetilskud og stipendier må iøvrigt være, at der — f. eks. fra den offentlige arbejdsanvisning — foreligger dokumentation for, at den unge ikke kan komme i passende lære på eller i umiddelbar nærhed af hjemstedet. Under hensyn til de eventuelle urimeligheder samt administrative vanskeligheder, der vil opstå i forbindelse med fast-

sætteisen og ydelsen af den foreslåede støtte, for så vidt angår lærlinge med bopæl og læreplads i hovedstaden, vil en sådan ordning næppe være gennemførlig indenfor hovedstadsområdet, men derimod nok for lærlinge fra hovedstadsområdet, der måtte være nødt til at tage lære udenfor hovedstadsområdet samt for lærlinge fra landet, der må gå i lære i hovedstadsområdet.

Såfremt den foreslåede tilskuds- og stipendieordning gennemføres, vil det formentlig være naturligt, at denne — for så vidt angår de lærepladssøgende inden for håndværk og industri — administreres af tilsynet med håndværkerundervisningen og for handels-, butiks- og kontorlærlingenes vedkommende af tilsynet med handelsskolerne. For så vidt støtten skulle ydes fra ungdommens uddannelsesfond, vil det kræve en ændring af lovens bestemmelser om anvendelse af fondens midler.

C. Lærlingekollegier o. lign.

Der vil antagelig være behov for oprettelse af særlige lærlingekollegier eller lærlingepensioner for økonomisk vanskeligt stillede lærlinge, der ikke kan bo hjemme eller hos læremesteren, og som ikke kan fremskaffe midler til dækning af opholdsudgifterne under opbringen.

Som nævnt i bilag 31 findes der i København 2 lærlingeplejehjem, hvor tilsammen godt 200 lærlinge kan bo i læretiden, mod betaling af ca. halvdelen af opholdsudgifterne. De øvrige lærlingeplejehjem (14) modtager som regel kun unge under børneforsorg. Hertil kommer 3 lærlingehjem under børneforsorgen, hvor lærlingene foruden ophold modtager den fulde oplæring på selve hjemmet.

Imidlertid vil det — dels når metalindustriens aftale om centraliseringen af den tekniske undervisning gennemføres, og dels hvis en eventuel dagskoleundervisning påbydes i en ny lærlingelov — i nogle tilfælde være nødvendigt at indrette kostskoleafdelinger ved de centrale dagskoler, hvor undervisningen skal finde sted i en sammenhængende skoleperiode. Der findes i øjeblikket 10 håndværkerdagskoler med skolehjem, hvor den tekniske undervisning gives i sammenhængende 5-måneders perioder, og hvor eleverne, herunder lærlingene, kan bo i

hele undervisningsperioden. Disse skolehjem samt eventuelt — i tilslutning til andre skoler — nyopførte lærlingekollegier, pensioner o. lign. bør tillige kunne benyttes af de ovenfor nævnte økonomisk vanskeligt stillede lærlinge, der påtænker at uddanne sig hos en læremester i den by, hvor kollegiet er beliggende. Ifølge boligstøtteloven af 14. april 1955 kan der på forholdsvis gunstige vilkår gives statslån og tilskud til opførelse af kollegier eller lærlingepensioner, og det fremhæves udtrykkeligt i boligministeriets cirkulære af 24. juni 1955 om byggeri med offentlig støtte, at lån til lærlingepensioner navnlig vil blive ydet, hvor pensionerne skønnes at have betydning for løsningen af de uddannelsesmæssige problemer for de store fødselsårgange. De tekniske skoler og handelsskoler samt de lokale håndværker- og handelsstandsforeninger bør gøres opmærksom på, at der — på de steder, hvor en centraliseret undervisning kan antages at blive etableret — i årene fremover vil være behov for oprettelse af sådanne kollegier eller lærlingepensioner, samt at der til opførelse heraf kan ydes støtte fra det offentlige. Kommissionen skal i denne forbindelse henstille til overvejelse, hvorvidt der — således som påtænkt for håndværkerkollegiernes vedkommende — vil være mulighed for ydelse af statstilskud til driften af lærlingekollegierne o. lign.

7. Erhvervsvejledningen.

Den væsentligste opgave i forbindelse med de store årganges uddannelsesproblem består i at øge antallet af uddannelsespladser, hvilket først og fremmest kræver en indsats overfor dem, der skal uddanne de unge, særligt mestrene i de enkelte lærefag. Imidlertid vil det tillige være nødvendigt gennem oplysning overfor de unge at søge de eksisterende uddannelsespladser udnyttet bedst muligt. Den pr. 1. oktober 1955 i medfør af lov af 31. marts 1953 for hele landet iværksatte erhvervsvejledning kan komme til at udøve særdeles nyttige funktioner i så henseende. Kommissionen vil navnlig pege på, at erhvervsvejledningen gennem sin virksomhed såvel overfor de unge som disses forældre vil kunne medvirke til færre forkerte erhvervsvalg; dette kan bl. a. bi-

drage til at mindske frafaldet i læretiden, hvorved der opnås en bedre udnyttelse af den eksisterende lærepladskapacitet. Erhvervsvejledningen kan iøvrigt hjælpe de unge til at realisere deres erhvervsplaner ved — gennem intensiv akkvisition hos arbejdsgiverne — at medvirke til fremskaffelse af flere lærepladser.

For at fremme kommissionens bestræbelser for en rigtig fordeling af arbejdskraften på de forskellige fag og uddannelsesområder og som et led i det ovenfor under afsnit 4 omtalte samarbejde med de lokale organer,

herunder den offentlige arbejdsanvisning, finder kommissionen det hensigtsmæssigt, at de ved kommissionens forhandlinger med fagene udarbejdede arbejdsmarkedsprognoser tilstilles de offentlige anvisningskontorer med særligt henblik på disses afdelinger for erhvervsvejledning.

Under hensyntagen til, at erhvervsvejledningen er af væsentlig betydning som bidrag til løsningen af de store årganges uddannelsesproblem, skal kommissionen henstille, at erhvervsvejledningen snarest muligt søges udbygget over hele landet.

Kapitel XI.

Videregående uddannelser m. ni.

Som nævnt i kapitel III kan man regne med, at ca. $\frac{3}{4}$ af hvert fødselskuld efter endt skolegang melder sig på arbejdsmarkedet omkring det 14. år, mens resten fortsætter i skolen og først kommer ud på arbejdsmarkedet i en senere alder. Næsten hele denne rest tager en af de højere skoleeksaminer (mellemskole-, real-, pigeskole-, præliminær- eller studentereksamen).

En del af de unge med højere skoleeksamen går straks efter eksamen ud på arbejdsmarkedet og påbegynder i de fleste tilfælde samtidig eller senere en lærlinguddannelse eller anden uddannelse i tilknytning til erhvervsarbejde. Problemerne vedrørende deres erhvervsmæssige tilpasning adskiller sig ikke i væsentlig grad fra de forhold, der gør sig gældende for de unge, der forlader folkeskolen, og er derfor allerede behandlet i de foregående kapitler.

Derimod melder der sig visse særlige problemer af uddannelsesmæssig art for de unge fra eksamensskolen, der fortsætter deres teoretiske uddannelse uden tilknytning til det erhvervsarbejde, de senere agter at søge. I de sidste år har antallet af disse udgjort ca. 2 000 drenge og ca. 1 200 piger.

De uddannelser, som disse unge herefter gennemgår, er meget forskellige, hvad angår adgangsbetingselser, studietid og de studerendes alder.

Det er vanskeligt at følge en enkelt fødselsårgang op gennem disse forskellige uddannelser, da de enkelte uddannelser ikke kan afgrænses skarpt, hvad angår de studerendes alder, foruddannelse o. s. v. Uddannelserne spænder fra faglige kurser af få ugers eller måneders varighed til studier, der varer otte år eller mere efter forudgående studentereksamen.

De mere kortvarige uddannelser har ofte

karakter af supplement til anden erhvervsuddannelse eller beskæftigelse, og man har derfor i denne sammenhæng set bort fra disse. Inden for dette store og varierede felt af uddannelser, som ikke bliver behandlet andet steds i betænkningen, har kommissionen dernæst af praktiske grunde valgt at koncentrere opmærksomheden om større uddannelser af længere varighed, vel vidende om, at der uden for disse områder også kan opstå særlige vanskeligheder på grund af de store årgange. Kommissionen vil fremover foretage en løbende og detaljeret undersøgelse af behovet for tilgang til de enkelte uddannelser og de eksisterende muligheder for at uddanne det ønskelige antal inden for dette område, på samme måde som tilfældet er for lærlinguddannelsens vedkommende. Da det ikke har været muligt på indeværende tidspunkt at foretage disse mere indgående undersøgelser, vil der i det følgende blot blive anført en række momenter af interesse til en belysning af den ønskelige og den mulige udvikling inden for disse uddannelsesfelter.

1. Højere skoleeksaminer.

Da en højere skoleuddannelse i næsten alle tilfælde er en forudsætning for at gennemføre en videregående uddannelse, skal der i tilslutning til bemærkningerne i kapitel II nærmere redegøres for nogle af de problemer, der i løbet af de nærmeste år vil melde sig for eksamensskolen i forbindelse med de store årgange.

En stadig stigende del af de unge har i de sidste ti år taget mellemskoleeksamen. For drengenes vedkommende er der indtrådt en stigning fra godt 18 pct. i 1945 og 1946 (målt i forhold til det samlede antal af 15-årige drenge) til godt 24 pct. i 1953 og

1954. For pigernes vedkommende er andelen steget fra 18—19 pct. til 26—27 pct.

Dette har givet sig udslag i, at antallet af unge med real-, pigeskole- og præliminærexamen er vokset, målt i forhold til antallet af 16-årige. I 1945 og 1946 fik ca. 13 pct. af de 16-årige unge mænd og kvinder en af disse eksaminer, men i 1953 og 1954 var denne andel steget til 16—17 pct. for mændenes vedkommende og godt 18 pct. for kvindernes.

Denne større eksamenshyppighed er endnu ikke slået fuldt igennem i antallet af studentereksaminer, idet disse målt i forhold til antallet af 18-årige ikke har ændret sig nævneværdigt i de sidste ti år; for kvindernes vedkommende er der dog tale om en vis stigning. Det kan forventes, at det stigende antal af mellemskoleeksaminer i tidens løb vil medføre en — omend antagelig mindre — stigning i antallet af studentereksaminer.

Alene på grund af denne udvikling vil eksamensskolerne i de kommende år blive stillet over for store krav til deres kapacitet, der yderligere vil blive skærpet, idet denne udvikling vil foregå samtidig med den store stigning i de aldersklasser, der søger eksamensskolen.

Hvis antallet af elever i eksamensmellemskoleklasserne blot stiger i takt med de pågældende aldersklasser, vil det som anført i kap. II kulminere i 1960 med ca. 110 000 elever mod 82 000 i 1954. For gymnasieklasserne vil højdepunktet blive nået i 1963 med ca. 13 000 elever mod 9 000 i 1954.

Betraget under eet vil elevtallet i mellem-, real- og gymnasieklasserne i eksamensskolen *alene under forudsætning af, at det vokser i takt med aldersklasserne*, således være en trediedel større i 1961 end i 1954. Betragtes en længere periode under eet, f. eks. 5 år, vil eksamensskolen i femåret med det største elevtal, nemlig 1959—63 blive stillet overfor den opgave at undervise over $\frac{1}{3}$ flere elever end i det sidste femår, 1951—55.

Der kan ikke udfra et skøn over den fremtidige erhvervsudvikling opstilles nogen målsætning for den ønskelige tilgang til eksamensskolerne i almindelighed, da erhvervslevet i vid udstrækning oplærer og beskæftiger unge fra eksamens- og folkeskolen på lige fod. Dog kan man på grundlag af den erhvervsmæssige udvikling, der må finde

sted, såfremt der fremover skal opretholdes fuld beskæftigelse — jfr. kapitel V — skønne, at behovet for mere kvalificeret arbejdskraft — d. v. s. i reglen folk med en fortsat uddannelse efter studentereksamen — vil stige mere end behovet for faglært arbejdskraft i almindelighed. Under hensyn hertil ville det være ønskeligt, om antallet af studenter fremover blev forøget med henimod 50 pct. af det nuværende antal.

Med det nuværende elevantal er eksamensskolerne, specielt gymnasieskolen, allerede fyldt til bristepunktet. Hvis man fortsat vil give de kvalificerede unge, der ønsker det, en højere skoleuddannelse og undgå yderligere adgangsbegrænsning til eksamensskolen end den allerede eksisterende, kræves der således en betydelig indsats fra det offentliges side. Efter de indhentede oplysninger vil kun en meget ringe del af den forventede stigning i elevtallet kunne undervises inden for de bestående skolers kapacitet, idet gymnasieskolen ikke kan forventes at disponere over anvendelige lokaler i folkeskolen i nogen større udstrækning.

Kommissionen må derfor understrege vigtigheden af, at de nødvendige udvidelser af eksamensskolen — være sig i form af øget bygningskapacitet eller lærerkræfter — fremmes hurtigst muligt, således at der ikke skabes uovervindelige hindringer for de store årganges højere skoleuddannelse med det resultat, at adgangen til gymnasierne må begrænses yderligere, og at mulighederne forskertses for en øget tilgang af højt kvalificeret arbejdskraft fremover.

2. Seminarier.

Kommissionen har forespurgt statskonsulenten for undervisningsministeriet i sager vedrørende folkeskolen og seminarierne om den ønskelige tilgang til seminarierne i de kommende år. I sit svar (se bilag 32) oplyser statskonsulenten, at det vil være ønskeligt, at elevtilgangen til seminarierne 1. klasser i årene 1956—58 bliver ca. 14—1500 og derefter formentlig 10—1100. Disse beregninger slutter sig til et skøn over det fremtidige årlige behov for tilgang af lærere efter 1960—61, som ifølge statskonsulentens oplysninger vil være ca. 10—1100. I sin besvarelse af kommissionens spørgsmål tager

statskonsulenten forbehold over for disse tal. Behovet for tilgang til seminarierne påregnes således i de år, hvor de store fødselsårgange når frem til de pågældende aldersklasser, at blive væsentlig lavere end for øjeblikket. Antallet af optagne i seminariernes 1. klasser vil således falde med ca. 30 pct., mens antallet af 17- og 18-årige fra 1955 til 1964, hvor dette tal når sit højdepunkt, vil stige med næsten 50 pct.

Statskonsulentens beregning bygger imidlertid på uforandret klassekvotient og tager ikke hensyn til en eventuel indførelse af et 8. skoleår. Hvis man på længere sigt påtænker at sænke klassekvotienten og iøvrigt agter at forhøje den undervisningspligtige alder, vil behovet for lærere naturligvis stige udover det anførte, uden at det på nuværende tidspunkt er muligt at give noget bestemt talmæssigt udtryk for dette. Det er dog sandsynligt, at behovet for tilgang af lærere i en periode vil overstige den nuværende tilgang. Såfremt dette er tilfældet, ville det udfra et arbejdsmarkeds-synspunkt være hensigtsmæssigt, om dette behov blev søgt dækket i årene med den store tilgang af unge.

3. Uddannelse ved universiteter og højere læreanstalter.

I årene 1953, 1954 og 1955 har ca. 3 000 unge årligt taget studentereksamen. Stiger dette antal i takt med antallet af 18-årige, vil man nå et højdepunkt med godt 4 500 studenter i 1965. Som nævnt vil stigningen antagelig blive større på grund af den stigende eksamenshyppighed, hvilket også som foran nævnt vil være ønskeligt af hensyn til væksten i samfundets behov for højt kvalificeret arbejdskraft.

For at give indtryk af den minimale udvikling i elevbestanden ved universiteter og højere læreanstalter, kan det oplyses, at gruppen 18—23-årige, der er den mest typiske aldersgruppe i disse studier, vil stige med 19 pct. fra femårsperioden 1951—55 til femårsperioden 1960—64 og med 43 pct. til den højeste femårsperiode 1965—69. Hvorvidt stigningen inden for de enkelte studieretninger vil blive større eller mindre end denne generelle stigning, er det på

nuværende tidspunkt vanskeligt at udtale sig om, da der endnu ikke er foretaget prognoser for den forventelige og ønskelige tilgang til de enkelte akademiske fag.

Kommissionen betragter det som en vigtig opgave i tide, inden de store årgange melder sig på dette område, hvilket jo sker på et senere tidspunkt, at nå frem til mere detaljerede beregninger over behovet for tilgang m. v., som kan tjene som grundlag dels for eventuelle offentlige foranstaltninger og indgreb til fremme af den ønskelige tilgang, dels som vejledning for de studerende ved valg af studium. Kommissionen skal i nærværende betænkning blot gøre opmærksom på de eksisterende adgangsbegrænsninger, der findes inden for mange af disse uddannelsesfelter, jfr. følgende oversigt:

Studier uden adgangsbegrænsning:

Københavns Universitet,
Aarhus Universitet,
Handelshøjskolerne i København og Aarhus (studiet til H. A. og H. D.), samt studierne til H. D. i Ålborg, Kolding, Odense og Svendborg.

Studier med adgangsbegrænsning:

Danmarks farmaceutiske Høj skole (farmaceutisk kandidateksamen),
Danmarks Tandlægehøjskole,
Det kgl. Akademi Arkitektsskole,
Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (veterinær-studiet),
Danmarks tekniske Højskole.

Af det samlede antal afsluttede eksaminer faldt i 1953—54 58 pct. inden for ikke-begrænsede studier, mens de 42 pct. faldt inden for de adgangsbegrænsede studier.

På grund af adgangsbegrænsningen er det svært at bedømme tilgangen til de *ikke-begrænsede studier*, idet denne jo vil være afhængig af antallet af optagne studerende i de begrænsede fag. Det kan dog siges, at der for disse åbne retninger vil opstå en række pladmæssige og lærermæssige problemer, selv om antallet af studerende blot vokser i takt med de pågældende årgange. Dette gælder især for det medicinske studium, hvor det er nødvendigt, at laboratorieplads og andre tekniske hjælpemidler ved studiet stiger i takt med fakultetets studenterantal¹⁾.

¹⁾ Jfr. de som bilag 33 indhentede udtalelser fra læreanstalterne. Efter betænkningens udarbejdelse er tillige indløbet de som bilag 45 gengivne svar fra handelshøjskolerne.

Adgangsbegrænsningen indenfor de nævnte områder er i de fleste tilfælde begrundet af den givne kapacitet.

På kommissionens forespørgsel oplyser *Danmarks farmaceutiske Højskole* dog (jfr. bilag 33 c), at den med den nuværende kapacitet vil være i stand til, at optage indtil 50 pct. flere studerende, uanset den ændring af studiet, der er under gennemførelse. En sådan forøgelse af kapaciteten er imidlertid kun mulig ved en tilsvarende forøgelse af såvel laboratoriedriftsudgifter (annuum) som personale.

Danmarks Tandlægehøjskole oplyser, at en af indenrigsministeriet nedsat kommission til undersøgelse af det fremtidige behov for tandlæger i 1949 fandt det forsvarligt, om man udvidede mulighederne for uddannelse således, at der fremtidig kunne uddannes ca. 150 tandlæger om året (i de sidste år er der uddannet ca. 90). Under udvalgsbehandling i undervisningsministeriet af spørgsmålet om oprettelse af en ny tandlægehøjskole i Aarhus er Danmarks Tandlægehøjskoles repræsentanter gået stærkt ind for, at der fremtidig skal uddannes 200 tandlæger årlig i Danmark (125 i København og 75 i Aarhus), jfr. bilag 33 d.

Det kgl. Akademis Arkitekt-skole oplyser (jfr. bilag 33 e), at skolen ikke kan optage flere studerende inden for de givne rammer. I en betænkning afgivet i 1952 af arkitektuddannelseskommissionen er foreslået en udvidelse af skolens elevtal til 670, hvilket betyder en forøgelse på ca. 300 elever årligt i forhold til 1954—55.

Kommissionen begrunder denne forøgelse med tre forhold: på grundlag af en beregning over behovet for arkitekter anses det for nødvendigt at udvide antallet nyuddannede arkitekter fra 70—80 i de sidste år til 90 årligt; dette foreslås gennemført samtidig med en ændring i studiet, som vil medføre en større frafaldsprocent; endelig foreslås der en udvidelse af specialstudierne på skolen uden for den egentlige arkitektuddannelse, hvilket tegner sig for 170 af den beregnede forøgelse på 300 elever årligt. Som nævnt i Arkitektskolens skrivelse til kommissionen er der endnu ikke taget stilling til disse forslag og beregninger.

Danmarks tekniske Højskole oplyser (jfr. bilag 33 g), at højskolens kapacitet i øjeblikket både med hensyn til lokaler, studie-

pladser og lærerkræfter er fuldt udnyttet. Det må endda hævdes, at disse muligheder er udnyttet til bristepunktet. Den nybygning til ca. 1 mill. kr., hvortil bevilling er givet i 1955, og til hvilken byggegrund er fremskaffet, vil forbedre studieforholdene, men ikke mærkbart forøge højskolens undervisningskapacitet. For de første 10 år skønner højskolen det rimeligt at tilsigte en forøgelse af antallet af nye studerende fra 400 til 500 hvert år. Højskolen anslår, at denne udvidelse vil betyde en anlægsudgift på 5 millioner og en forøgelse af driftsmidlerne med ca. 400 000 pr. år.

Kommissionen vil gerne henlede opmærksomheden på dette forhold. I de senere år har der været en betydelig mangel på teknikere. Denne mangel skyldes i første række, at den stærke industrielle ekspansion og den tekniske udvikling har medført et stigende behov for anvendelse af teknikere til at planlægge og forestå arbejdet på værksteder og arbejdspladser. Men hertil kommer, at et stigende antal ingeniører nu beskæftiges inden for forsvaret, ligesom der siden slutningen af 30'erne har været en stærk stigning i antallet af danske ingeniører beskæftiget i udlandet.

I de kommende år vil selve beskæftigelsesstigningen indenfor industri og håndværk nødvendigvis føre til et yderligere *stigende behov for teknikere*, men endvidere må det forventes, at efterspørgslen efter teknisk uddannet personale vil stige herudover ved indførelse af nye tekniske arbejdsområder og arbejdsmetoder. Det må i denne forbindelse også tages i betragtning, at den forventede skærpede konkurrence med udlandet vil nødvendiggøre en øget anvendelse af teknikere i den industrielle produktion. Alt i alt synes der således at være grund til at vente, at behovet for teknikere i de kommende år vil ligge væsentlig over det nuværende.

I en betænkning „Hvad kan der gøres for at afhjælpe manglen på teknikere“, afgivet i maj 1955, har Dansk Ingeniørforening, for så vidt angår civilingeniøruddannelsen henstillet til de bevilgende myndigheder at være opmærksom på de forbedringer, der kan gennemføres for uddannelse på Danmarks tekniske Højskole både med hensyn til kvalitet og kvantitet. Dansk Ingeniørforening peger i denne forbindelse på, at

der bør sørges for, at der er tilstrækkelige lærerkræfter til rådighed til, at undervisningen særligt i visse fag ikke behøver at foregå i meget store hold, og at der sker en afhjælpning af studenternes vanskelige økonomiske forhold.

Kommissionen vil derfor henstille, at elevantallet på Danmarks tekniske Højskole forøges udover den stigning på 25 pct., som foreslås i højskolens svar (bilag 33 g), idet en større og hurtigere stigning må anses for påkrævet ud fra de ovennævnte betragtninger, og at der i tide træffes de foranstaltninger, der måtte være fornødne til at sætte højskolen i stand til at optage dette større antal studerende, inden de store årgange melder sig.

Imidlertid er spørgsmålet om en forøgelse af civilingeniørers antal kun en side af det langt mere omfattende problem vedrørende tilgangen af kvalificeret teknisk arbejdskraft. I det følgende afsnit skal man gå nærmere ind på disse problemer.

4. Uddannelse af teknikere.

a. En betydelig del af den højere kvalificerede tekniske arbejdskraft rekrutteres fra de forskellige teknika.

Uddannelsen som teknikumingeniør gives til unge, der har afsluttet en faglig uddannelse med svendep prøve. Dette betyder, at studiet normalt påbegyndes i en alder af 19—21 år.

Der findes følgende retninger inden for teknikumundervisningen:

	1953—54	antal
	antal	afsluttede
	elever	eksaminer
Maskinteknikum i København og Odense	1 285	173
Elektroteknikerna i København og Århus		79
Skibsteknikum i Helsingør . . .	33	10
Bygningsteknikum i Horsens .	123	53
Husbygningsteknikum i København, Århus, Odense og Aalborg	148	78
Uddannelsen" varer ialt	3—3½ år, heri	

ikke indbefattet en aspiranttid, der for de tre første teknikas vedkommende kan variere efter elevernes forudgående uddannelse, og som højst er af 4—5 måneders varighed. I studietiden er indbefattet forskoleundervisning, der for maskin-, elektro- og skibsteknikum er ens og varer 2 semestre; for bygningsteknikum og husbygningsteknikum varer den henholdsvis 2 og 4 semestre. For så vidt angår husbygnings- og bygningsmeknikum kan forskoleundervisningen følges i andre byer end de ovennævnte, idet uddannelsen på bygmesterskolerne i København, Aarhus, Odense, Aalborg, Horsens, Randers, Kolding, Hadsten, Haslev, Esbjerg, Sønderborg og Rønne helt eller delvis tjener som forskoleuddannelse til disse teknika.

Der har hidtil ikke været nogen adgangsbegrænsning til disse uddannelser; en enkelt undtagelse herfra er dog produktionsretningen inden for maskinteknikum.

Da de nævnte teknika's kapacitet spiller en stor rolle for muligheden for en stigning i antallet af teknikumstuderende, som er påkrævet i øjeblikket af hensyn til den eksisterende teknikermangel, og som senere vil være ønskelig af hensyn til de store årganges uddannelsesmuligheder, har kommissionen rettet henvendelse til handelsministeriet om dette spørgsmål i skrivelse af 12. september 1955. Handelsministeriet har i skrivelse af 7. november 1955 meddelt, at ministeriet har anmodet direktionen for tilsynet med håndværkerundervisningen om at gøre spørgsmålet til genstand for nærmere undersøgelser.

Ved afslutning af nærværende betænkning foreligger resultatet af disse undersøgelser ikke for kommissionen¹⁾. Man må imidlertid antagelig regne med, at den stærke stigning i lærlingetilgangen, som kan forventes i de kommende år, vil medføre en betydelig vækst i tilgangen til teknika, som disse næppe vil være i stand til at modtage, medmindre skolekapaciteten i tide forøges på den ene eller anden måde.

b. Fra forskellig side har man drøftet muligheden for at afhjælpe teknikermanglen ved *indførelse af nye uddannelsesformer* for teknikere ved siden af de allerede bestående.

¹⁾ Disse undersøgelser må bl. a. bero på endelig stillingtagen til de af lærlingekommissionens forslag, der vil kunne berøre teknika's kapacitet.

Under drøftelserne om tilrettelæggelsen af en uddannelse af tekniske assistenter har der vist sig at være noget divergerende opfattelse af betydningen af at basere uddannelsen på en fuldstændig lærlingeoplæring afsluttet med svendeprove.

Det er således fra forskellig side liævdet, at varetagelse af de opgaver af teknisk art såvel i værksted som på tegnestue, f. eks. indenfor jern- og metalindustrien, der tænkes pålagt teknikere, vil kræve gennemgang af en egentlig lærlingeuddannelse. Endvidere anser man det for at være af betydning, at de unge har en egentlig faglig uddannelse at falde tilbage på, ligesom der lægges vægt på, at uddannelsen koordineres med uddannelse på teknikum.

Heroverfor er det fremført, at det af hensyn til en hurtig afhjælpning af mangelen på teknikere vil være ønskeligt at gøre uddannelsen kortest mulig, og at uddannelsen derfor ikke bør baseres på en allround lærlingeuddannelse, men bør hvile på en praktik, der er tilrettelagt særligt med henblik på de opgaver, der vil blive pålagt de tekniske assistenter inden for de enkelte industrigræne. Man vil også derved opnå, at der opbygges et mere differentieret system af teknikeruddannelser i lighed med, hvad der findes i andre lande.

Fra Dansk Ingeniørforening er det i denne forbindelse fremhævet, at de forskellige former for teknisk uddannelse her i landet bør koordineres, således at der ikke bygges unødvendige skranke op mellem de forskellige uddannelser. Der bør derfor lægges vægt på, at de tekniske uddannelser, der hviler på en praktisk uddannelse, står i en sådan forbindelse med hinanden, at der for hver af uddannelserne findes videre uddannelsesmuligheder, som kan give de særligt egnede adgang til at opnå en ligestilling med andre, der har fået en højere uddannelse.

Et under handelsministeriet den 31. marts 1955 nedsat udvalg har drøftet teknikas forhold og andre spørgsmål i forbindelse med uddannelse af teknikere.

Udvalget har den 27. september 1955 afgivet en betænkning angående uddannelse af maskinteknikere indenfor jern- og metalindustrien.

Teknikumudvalget foreslår uddannelsen af maskinteknikere tilrettelagt som en 1-årig

teoretisk undervisning, baseret på en egentlig lærlingeuddannelse i visse af de indenfor metalindustrien godkendte lærefag. Udvalget har således fundet det ønskeligt at basere uddannelse som maskintekniker på en egentlig lærlingeuddannelse.

Handelsministeriet har tiltrådt udvalgets indstilling om oprettelse af kursus for maskinteknikere, jfr. handelsministeriets bekendtgørelse af 17. november 1955 om kursus for maskinteknikere.

Samtidig har handelsministeriet under henvisning til, at der fra visse sider inden for jern- og metalindustrien samt fra andre industrigræne er fremsat ønske om indførelse af *kortvarige former for videregående uddannelse*, anmodet teknikumudvalget om at ville træde i forbindelse med de faglige erhvervsorganisationer inden for de fagområder, hvor der skønnes at være behov og mulighed for at indføre kortvarige former for videregående teknisk uddannelse og derefter — fagområde for fagområde — så snart som muligt at fremkomme med yderligere forslag til iværksættelse af sådan undervisning med hensyntagen til de forskellige fags behov og særlige forhold.

c. Arbejdsmarkedskommissionen skal for sit vedkommende understrege, at man må lægge stor vægt på, at der uopholdeligt træffes foranstaltninger til imødegåelse af mangelen på teknikere, da en for ringe tilgang af teknisk uddannet arbejdskraft vil virke hæmmende på industriens udvikling og dermed vanskeliggøre en inddragelse af de store årgange i produktivt arbejde.

Kommissionen ønsker at påpege, at den forventede stigende tilgang af lærlinge i lærefag, der danner grundlag for videregående uddannelse på teknikum, herunder særlig den forventede stærke forøgelse i antallet af uddannede lærlinge i smede- og maskinarbejderfaget, fra ca. 1960 og fremover vil medføre en stigende tilgang af unge, der søger ind som elever på teknika. Man skal derfor henstille, at der skabes mulighed for en udvidelse af kapaciteten på teknika med henblik på optagelse af et stigende antal elever i de kommende år.

Da det er kommissionens indtryk, at man næppe til trods for den øgede tilgang til teknikastudiet vil kunne opnå en tilstrækkelig tilvækst i antallet af teknikere til at dække det stærkt stigende behov, må man

anse det for ønskeligt, at der også ad mere utraditionel vej skabes mulighed for uddannelse af teknikere.¹⁾

Da forholdene er stærkt varierende fra fag til fag, og de opgaver, teknikerne vil blive stillet overfor, i vekslende omfang vil kræve en lærlingeoplæring inden for faget, anser kommissionen det for ønskeligt, at man ved behandlingen af spørgsmålet om nye uddannelsesformer er opmærksom på de krav, der må stilles til disse teknikeres kvalifikationer indenfor de enkelte brancher, således at uddannelsesformen differentieres under hensyn hertil.

Kommissionen ønsker særlig at pege på,

at manglen på faglærte arbejdere vil kunne gøre det ønskeligt at basere uddannelsen af teknikere på en noget kortere praktisk uddannelse, der specielt tager sigte på senere beskæftigelse som tekniker. Man vil derved i nogen grad modarbejde, at det voksende behov for teknikere i stigende omfang dræner tilgangen af nyuddannede svende og dermed mindsker en påkrævet tilgang af faglærte arbejdere til industrien.

Kommissionen tillægger det endvidere betydning, at uddannelsen af teknikere tilrettelægges således, at kvinderne ikke afskæres fra disse uddannelser, jfr. nærmere Kap. XIV.

¹⁾ Samtidig vil det være vigtigt, at en udvidelse af de allerede bestående kortvarige kurser for faglærte og ikke-faglærte, der foregår på de teknologiske institutter, ikke hindres af plads- og lærermangel.

Kapitel XII.

Det 8. skoleår og arbejdsmarkedet.

1. Den beskæftigelsesmæssige betydning af indførelsen af det 8. skoleår.

a. Ændringer i nytilgangen til arbejdsmarkedet fra folkeskolen m. m.

Under den nuværende skoleordning forlader henimod $\frac{3}{4}$ af børnene skolen i 14 års alderen. Såfremt den undervisningspligtige alder forøges til 15 år i overensstemmelse med undervisningsministerens lovforslag om ændringer af folkeskoleloven, jfr. bilag 34, vil den nytilgang til arbejdsmarkedet, der hidrører fra afgang fra folkeskolen samt de børn, der iøvrigt udskrives ved udgangen af den undervisningspligtige alder, i det væsentlige falde væk i det år, reformen gennemføres, idet den kun vil bestå af nogle få tusinde 15-årige fra folkeskolen, der af særlige grunde udskrives senere end normalt.

Således vil nytilgangen til arbejdsmarkedet fra folkeskolen m. m. falde fra ca. 52 000 i 1965 til formentlig nogle få tusinde i 1966, såfremt det 8. skoleår i overensstemmelse med undervisningsministerens forslag gennemføres med virkning fra skoleåret 1965—66.

Imidlertid giver nedgangen i nytilgangen i det pågældende år, reformen gennemføres, et for stærkt udtryk for de beskæftigelsesmæssige virkninger af en udvidelse af den undervisningspligtige alder, idet efterspørgslen efter den unge arbejdskraft i de fleste tilfælde ikke retter sig specielt mod de 14-årige alene, men også efter de 15-, 16- og 17-årige. Det samlede udbud af de unge under 18 år fra folkeskolen m. v. andrager i 1955 ca. 175 000. Det vil nå sit maksimum i 1962 med godt 235 000, hvorefter det til 1966 vil være faldet til knap 210 000.

Såfremt der med virkning i 1966 indfø-

res et 8. skoleår, vil udbuddet falde til godt 160 000. Ved indførelse af det 8. skoleår på det tidspunkt, hvor nytilgangen til arbejdsmarkedet kulminerer, d.v. s. omkring 1962, vil det samlede udbud falde til ca. 180 000, men vil dog selv herefter være større end i 1955, jfr. iøvrigt bilag 34.

Da det imidlertid i mange tilfælde også er muligt at erstatte den 17-årige arbejdskraft med den 18-årige, har man i nedenstående oversigt til belysning af de beskæftigelsesmæssige virkninger af det 8. skoleår beregnet den gennemsnitlige årlige udskrivning fra folkeskolen m. v. i 4-års perioder, således som den vil være uden og med indførelse af et 8. skoleår, henholdsvis med virkning fra 1965—66 i overensstemmelse med undervisningsministerens forslag og med virkning fra 1961—62 sammenfaldende med maksimum for nytilgangen til arbejdsmarkedet:

Tabel 18. Gennemsnitlige årlige skoleudskrivninger fra folkeskolen og fra mellem-skolen uden eksamen¹⁾.

Tusinder.	Uden indførelse af et 8. skoleår	Med indførelse af et 8. skoleår med virkning fra	
		1960—61	1965—66
1951—54	45	45	45
1955—58	49	49	49
1959—62	60	46	60
1963—66	53	55	41
1967—70	51	51	51
Indeks: 1951—54 = 100.			
1951—54	100	100	100
1955—58	109	109	109
1959—62	133	102	133
1963—66	118	122	91
1967—70	113	113	113

¹⁾ Jfr. tillige bilag 34, hvor nytilgangen er anført for de enkelte år og særskilt for drenge og piger.

b. Virkninger få lærlingetilgangen.

Indførelse af et 8. skoleår vil uanset tidspunkt for dets indførelse næppe få større betydning for de problemer, der vedrører *lærlingetilgangen* og bestræbelserne for at opretholde den enkelte årgangs forholdsmæssige muligheder for lærlingeoplysning. Kun en mindre del af lærlingene påbegynder deres oplæring i 14 års alderen, hvortil kommer, at et relativt stort antal af disse ganske unge lærlinge afbryder det påbegyndte læreforhold på et forholdsvis tidligt tidspunkt. Indførelse af et 8. skoleår vil således ikke i nævneværdig grad formindske en eventuel uligevægt mellem det antal lærepladser, der i en vis periode vil stå til rådighed, og antallet af lærepladssøgende i den samme periode.

Skulle ligevægten mellem efterspørgsel og udbud af lærepladser skaffes til veje alene gennem en forlænget skolegang, ville det kræve, at den undervisningspligtige alder blev forøget endnu mere end påtænkt.

c. Virkningerne få tilgangen af ufaglærte.

Derimod vil en udvidelse af den undervisningspligtige alder med 1 år medføre en formindskelse af antallet af unge, der står til rådighed for det *ufaglærte arbejdsmarked* sammenlignet med, hvad tilfældet ville være uden en sådan udvidelse.

Denne forskydning indebærer ikke nogen afgørende forrykkelse af forholdet mellem den aktive og inaktive del af befolkningen, men nok en mærkbar formindskelse af det samlede arbejdsudbud af ung arbejdskraft.

Set *få længere sigt* vil det arbejde, som de unge — der ved indførelsen af et 8. skoleår varigt undrages arbejdsmarkedet — ellers ville have været beskæftiget med, uden større vanskeligheder kunne overdrages til ufaglært arbejdskraft, hvoraf der må påregnes at ville være en vis ledig reserve. En [forøgelse af skolealderen vil dog for visse af de erhverv — herunder landbruget - - hvor den unge arbejdskraft fortrinsvis beskæftiges, kunne volde visse arbejds-mæssige vanskeligheder.

Navnlig i *overgangsperioden* vil der opstå vanskeligheder for landbrugets¹⁾ vedkommende og tillige i landkommunerne i det

hele taget, idet antallet af unge på landet som tidligere omtalt ikke vil stige mærkbart i de kommende år.

I de rene landdistrikter vil gennemførelsen af et 8. skoleår derfor medføre en pludselig nedgang i arbejdsstyrken — idet en årgang falder væk af de 3—4 årgange, der tilsammen udgør udbudet af den yngste arbejdskraft — uden at denne nedgang kan forventes at blive afbødet i nævneværdigt omfang af en øget tilgang fra andre områder eller af væsentlig større årgange af unge i en længere årrække; derimod kan den nok indenfor visse grænser afbødes af arbejdskraft fra de forudgående årgange. Da der i forvejen hersker mangel på ung arbejdskraft i landbruget, vil denne nedgang efter landbrugets opfattelse såvel på kortere som på længere sigt medføre væsentlige ulemper.

Korttidsvirkningerne af indførelse af et 8. skoleår vil i byerhvervene fuldt ud afhænge af tidspunktet for reformens gennemførelse. Såfremt det 8. skoleår først indføres på et tidspunkt, hvor nyttilgangen til arbejdsmarkedet efter at have passeret toppunktet falder stærkt, kan det volde vanskeligheder for de erhverv, der beskæftiger forholdsvis mange unge ufaglærte, og som i den foregående periode har tilpasset sig et rigeligt udbud af disse. Fremrykkes tidspunktet for gennemførelse af det 8. skoleår, således at det falder sammen med nyttilgangens kulmination — 1960—61 — vil der derimod næppe opstå nogen beskæftigelsesmæssige vanskeligheder i byerhvervene, idet den gennemsnitlige tilgang af unge til arbejdsmarkedet fra 1959—62 i så fald vil være større end den hidtidige tilgang og kun lidt mindre end i de nærmest foregående år, jfr. ovenstående tabel 18.

Da forholdsvis få 14-årige må påregnes at komme i lære — uanset om det samlede antal lærlingeantagelser forøges i tilstrækkelig grad — kan man endda befrygte, at der midlertidigt vil komme en for stor tilgang af ganske unge ufaglærte til byernes arbejdsmarked, såfremt der ikke på dette tidspunkt gennemføres en forøgelse af skolealderen. En sådan overfyldning må anses for beklagelig, idet de unges beskæftigelse

¹⁾ Jfr. skrivelse fra De samvirkende danske Landboforeninger, bilag 15d.

som bude og lign. udover et relativt kort tidsrum i hvert fald ikke har nogen positiv betydning for de unges senere erhvervs-mæssige uddannelse.

Fra et beskæftigelses synspunkt ville en successiv indførelse af det 8. skoleår, helst samtidig med kulminationsperioden for de store årganges tilstrømning til arbejdsmarkedet, være i endnu højere grad at foretrække end en fremrykkelse af tidspunktet for dets fulde gennemførelse. Man ville hermed helt kunne undgå springvise variationer i tilgangen af ung, ufaglært arbejdskraft.

2. Den uddannelsesmæssige betydning af indførelsen af et 8. skoleår.

Selv om indførelse af det 8. skoleår antagelig ikke i større grad vil påvirke selve lærlingetilgangen, kan dets indførelse og den påtænkte tilrettelæggelse af undervisningen i hovedskolens praktiske linier i overensstemmelse med den faglige uddannelses tarv få en vis uddannelsesmæssig betydning for de unge, der senere kommer i lære, hvis man derved kan opnå, at de tekniske skoler bliver i stand til at begrænse det almene stof til fordel for de egentlige fagligt betonedede fag.

For byernes unge ufaglærte vil det 8. skoleår få en væsentlig større uddannelsesmæssig betydning, idet disse ikke har de samme muligheder som lærlingene for senere teoretisk og almen betonet uddannelse i tilslutning til deres praktiske uddannelse. Igennem denne udvidede skolegang vil de unge ufaglærte få mulighed for bedre at kunne opfylde de ofte ret betydelige krav, der i dag stilles også til de ufaglærtes kunnen. Det samme gælder — omend i mindre grad — de unge, der efter nogle års beskæftigelse i landbruget, søger ind til byerne. Undervisningen i det 8. skoleår vil måske også kunne vække nogle af de unges interesse for senere at deltage i ungdomsundervisningen, jfr. kap. XIII.

Landbruget er dog af den opfattelse, at det i uddannelsesmæssig henseende må tillægges større værdi, dersom de unge i 14 års alderen skaffes en passende beskæftigelse i det praktiske erhvervsliv og derefter i en mere moden alder får en al-

mendannende og faglig undervisning, således som det f. eks. er tilfældet indenfor landbruget ved undervisningen på høj- og landbrugsskolerne.

3. Kommissionens henstillinger og deres nærmere begrundelse.

Kommissionen ønsker ikke at tage **stilling** til det fremsatte forslag om ændring af folkeskolens struktur og ej heller at gå nærmere ind på spørgsmålet om betimeligheden af at indføre et 8. skoleår, idet andre hensyn end de beskæftigelsesmæssige spiller en afgørende rolle ved spørgsmålenes afgørelse.

Det er kommissionens opfattelse, at de beskæftigelses- og uddannelsesmæssige problemer, som opstår i forbindelse med de store fødselsårganges udstrømning på arbejdsmarkedet, ikke i sig selv vil kunne motivere indførelsen af et 8. skoleår, selv om dette vil kunne medføre en vis lettelse af presset på arbejdsmarkedet.

Der kan imidlertid anføres forskellige synspunkter med hensyn til tidspunktet for og formen for en eventuel indførelse af et 8. skoleår. Kommissionen finder således, at det ville være ønskeligt at fremskynde tidspunktet for det 8. skoleårs indførelse, således at det på det nærmeste falder sammen med kulminationen af de store årganges tilstrømning til arbejdsmarkedet.

Dette gælder i særlig grad for byerne, hvor stigning i fødselstallene har været størst, medens det har mindre betydning i landkommunerne, hvor der kun har været en ringe stigning i de unge årganges størrelse.

Selv om en fremrykkelse af det 8. skoleår til 1960—61 eller 1961—62 ikke ville medføre, at det samlede antal skolesøgende børn ville blive nævneværdigt større end i skoleårene 1956—59, hvor de store årgange kulminerer i skolerne, kan en fremrykkelse eventuelt øge skolernes kapacitetsproblemer.

Kommissionen er således bekendt med, at de planer for udbygning af folkeskolen, der er fastlagt i folkeskoleloven, endnu langt fra er ført ud i livet, og at tempoet i den fortsatte udbygning af skolevæsenet vil være afhængig af landets økonomiske

situation. Man er derfor klar over, at det *kan* volde betydelige vanskeligheder frem til 1960—61 eller 1961—62 at tilvejebringe den for indførelse af et 8. skoleår nødvendige udvidelse af skolevæsenet. Dette gælder ikke mindst på landet. Det er derfor af største betydning, at man sikrer den bedst mulige udnyttelse af de til enhver tid til rådighed stående midler gennem rationalisering og effektivisering af skolebyggeriet. Kommissionen henviser i denne forbindelse til det arbejde, der er udført af det under undervisningsministeriet nedsatte byggeforskningsudvalg vedrørende skolebyggeri.

Uanset at en successiv indførelse af det 8. skoleår over nogle år bedst ville svare til arbejdsmarkedets tarv, ser kommissionen sig ikke i stand til at fremsætte forslag

herom under hensyn til de vanskeligheder af administrativ og anden art, der ville være forbundet hermed.

Man vil dog pege på, at der allerede i den gældende folkeskolelov er bestemmelser om adgang for kommunerne — i visse tilfælde pligt — til indførelse af et 8. skoleår, og disse bestemmelser er i det ovennævnte forslag til ny folkeskolelov foreslået bevaret.

Faktisk er der allerede i en række byer ordninger med et 8. skoleår. For så vidt forslaget om gennemførelse af et 8. skoleår vedtages, må det henstilles til overvejelse, om der kan gives kommunerne tilskyndelse til yderligere udnyttelse af disse bestemmelser i tiden forud for ikrafttrædelsen af det generelle påbud om et 8. skoleår.

Kapitel XIII.

Problemer vedrørende de ufaglærtes erhvervsuddannelse.

1. Behovet for bedret uddannelse af de ikke-faglærte.

Ved en indsats ad de i de foregående kapitler angivne veje skulle det være muligt at opnå den ønskelige forøgelse på omkring $\frac{1}{3}$ af tilgangen til de forskellige uddannelsesområder, som man i det foregående har begrænset sig til at betragte. Men selv i så fald vil der indtræde en væsentlig forøgelse af tilgangen af unge til de *øvrige* grupper indenfor arbejdsstyrken.

Det samlede antal 15—19-årige i hele befolkningen vil fra 1955 til 1965 vokse fra ca. 305 000 til ca. 425 000. Det er muligt, at det antal unge indenfor den aldersklasse, som udbyder deres arbejdskraft på byernes arbejdsmarked, men som *ikke* er kommet ind i uddannelse af den hidtil i nærværende betænkning betragtede art, i samme periode vil vokse fra omkring 100 000 til mere end 150 000. Størsteparten af denne tilvækst vil i så fald sandsynligvis falde på de 15—19-årige kvinder.

Når man må regne med *muligheden* af en så stærk vækst som antydnet i antal unge *udenfor* de her afgrænsede uddannelsesfelter, beror dette for en del på, at man må påregne en vis forøgelse af den periode, der hengår, før de unge kan komme ind i en uddannelsesstilling af den omtalte art. Selv om de i de foregående kapitler omtalte mål for tilgangen til disse uddannelsesstillinger nås, er det nemlig ingenlunde givet, at målene kan nås i tide.

Man vil derfor ikke kunne slå sig til tåls med, at de store årganges uddannelsesproblem er tilfredsstillende løst i og med opfyldelsen af de opstillede mål. Uddannelsesforholdene for det *allerede i dag* eksisterende antal unge udenfor den afgrænsede kreds af uddannelsesfelter er næppe helt tilfreds-

stillende, og dette antal er utvivlsomt i dag større end ønskeligt (jfr. herom de i kapitel VI foran anstillede betragtninger over knapheden på faglærte og overtallet af ikke-faglærte). Når man nu som anført under alle omstændigheder må regne med en ret stærk stigning i det absolutte antal af disse unge, og der desuden er mulighed for en yderligere *midlertidig* stigning i form af *forøget ventetid* for dem, der kommer ind i de afgrænsede uddannelsesstillinger, vil spørgsmålet om forbedret erhvervsuddannelse for de unge, som for en tid eller varigt placeres i erhvervslevet *udenfor* uddannelsesområderne i snævrere forstand, trænge sig stærkt på i de kommende år. Det siger sig selv, at dette vil gælde i *endnu højere grad*, hvis de opstillede mål for tilgangen til de egentlige uddannelsesfelter ikke skulle blive nået — ikke engang med en mindre forsinkelse — f. eks. hvis fald i beskæftigelsesgraden skulle hæmme tilgangen af lærlinge m. v. (jfr. herom kapitel XV nedenfor).

2. Uddannelse udenfor de faglærtes eller den videregående uddannelses område.

De talstærke grupper udenfor de egentlige faglærtes kreds eller udenfor de forskellige videregående uddannelsers område har muligheder for at opnå en række forskellige former for praktisk erhvervsuddannelse rundt omkring i de enkelte erhvervsvirksomheder, og de har også i et vist omfang adgang til forskellige former for praktisk og teoretisk erhvervsundervisning på skoler, kursus etc. Medens f. eks. den egentlige lærlingeuddannelse er reguleret af lærlingelovens bestemmelser og undergivet fagenes og det offentliges indseende, hvorved der er givet uddannelsen et fast af-

grænset indhold, en fikseret varighed m. m., er erhvervsuddannelsen af de ikke-faglærte stærkt varierende i indhold og varighed og i væsentlig grad bestemt af forholdene indenfor de enkelte virksomheder.

De ufaglærtes arbejdsområde er på samme måde som de faglærtes påvirket af de stadigt stedfindende tekniske og økonomiske ændringer, og det er derfor en forudsætning for beskæftigelse af de ufaglærte, at uddannelsen tilpasses under hensyn til de ændrede krav, udviklingen fører med sig.

På en række felter stilles der i dag ret betydelige krav til den ufaglærte arbejders kunnen, men det er langt fra på alle områder, at der gives de ufaglærte tilstrækkelige muligheder for at få den systematiske uddannelse, der er nødvendig for på tilfredsstillende måde at kunne bestride dette mere krævende arbejde. Udvidelsen af det traditionelle byggeri i de sidste år har således medført øget efterspørgsel efter ufaglærte med en vis specialuddannelse på vedkommende område, men det har under de givne forhold voldt vanskeligheder at få tilfredsstillet denne efterspørgsel, idet mulighederne for at få den for opnåelse af beskæftigelse fornødne specialuddannelse har været utilstrækkelige.

Hvis det opstillede mål for tilgangen af faglærte ikke nås, vil de ufaglærtes uddannelsesproblemer trænge sig endnu stærkere på. Forudsætningen for høj beskæftigelse vil i så fald være, at ufaglærte overtager en vis del af de faglærtes arbejdsområde. Det er imidlertid ikke nok, at der mellem organisationerne opnås enighed herom. Det vil ofte ikke være rentabelt for virksomhederne at lade de ufaglærte overtage et givet arbejdsområde fra de faglærte, medmindre de ufaglærte gennem supplerende uddannelse opnår de nødvendige faglige forudsætninger for at kunne bestride det pågældende arbejde. Ansvar for, hvad der sker på dette område, må ligge hos de enkelte arbejdsgivere, der ligesom arbejderne har en naturlig interesse i, at den omhandlede supplerende uddannelse bliver gennemført.

Det offentlige har dog en mulighed for at yde et supplerende bidrag til de af virksomhederne og organisationerne udfoldede bestræbelser, dels gennem den eksisterende lovgivning vedrørende undervisning af den ufaglærte ungdom, dels gennem de foran-

staltninger, der iøvrigt er iværksat af det offentlige med henblik på at opskole den voksne ufaglærte arbejdskraft.

3. Lovgivningen vedrørende undervisning og uddannelse af ufaglærte under 18 år.

De gældende bestemmelser om undervisning og uddannelse af unge ufaglærte findes i lov nr. 219 af 11. juni 1954 om ungdomsundervisning m. v. Ifølge denne lov skal der i alle kommuner, hvor der til undervisning har meldt sig et vist antal elever i alderen 14—18 år, oprettes en ungdomsskole. Formålet med denne ungdomsskole er at fæstne og uddybe de almindelige skolekundskaber samt at give de unge en forståelse af erhvervs- og samfundslivet og derved lette dem overgangen til de voksnes og erhvervslivets verden. Der lægges derfor vægt på at give en erhvervs- og samfundsbetonet undervisning. Undervisningen er af ret almen karakter, og der gives ikke praktisk eller teoretisk uddannelse indenfor bestemte arbejdsområder.

Denne almene uddannelse, som gennem ungdomsskolen bibringes de unge, må anses for et gavnligt supplement til den praktiske uddannelse, idet de forkundskaber, de unge møder med, i høj grad influerer på den enkeltes mulighed for at gennemføre den erhvervsmæssige uddannelse på virksomhederne.

Efter de erfaringer, der hidtil er gjort med hensyn til tilmeldingen af elever til ungdomsskolen, er der ikke grundlag for at antage, at der selv under de kommende års stigende konkurrence blandt de unge på arbejdsmarkedet vil komme så stor tilgang, at ungdomsskolen vil kunne få tilstrækkelig betydning for uddannelsen af de ufaglærte.

Visse resultater vil formentlig kunne opnås ved øget propaganda for tilmelding til ungdomsskoleundervisningen.

Bestræbelserne må iøvrigt koncentreres om at få etableret et nærmere samarbejde mellem arbejdsgiverne og ungdomsskolen, idet man alene herved vil kunne få den ønskede koordinering mellem den almindelige og praktiske undervisning. Dette samarbejde må kunne etableres lokalt via de i henhold til ungdomsskoleloven nedsatte kommunale ungdomsnævn. Det vil forment-

lig være praktisk at tilrettelægge samarbejdet særskilt for de enkelte erhvervsgræne. Man vil herved f. eks. for metalindustrien få et homogent elevmateriale at arbejde med, og dette vil gøre det muligt i højere grad at lægge den tekniske eller erhvervsbetonede undervisning ud på selve virksomhederne. Undervisningen bør dog stadig henhøre under ungdomsskolen, men således at selve det tekniske undervisningsprogram udarbejdes af ungdomsskolen og arbejdsgiverne i forening.

Man kunne eventuelt som forsøg prøve at formå en eller flere virksomheder til i samarbejde med ungdomsskolen at tilrettelægge en sådan teknisk erhvervsbetonet undervisning for de på de pågældende virksomheder beskæftigede unge.

Hvor den erhvervsbetonede undervisning henlægges til de enkelte virksomheder, kan undervisningen foruden den rent tekniske kunnen og viden, som må anses for at være af betydning for de pågældende unge, omfatte en gennemgang af den enkelte virksomheds opbygning (bl. a. produktionsprocesserne fra ordrenes modtagelse og til varen forlader fabrikken) samt dens placering i dansk erhvervsliv (bl. a. eksportens betydning).

Der gøres i efteråret 1955 i henhold til ungdomsskoleloven et specielt forsøg i Århus med værkstedsundervisning for helt unge, der venter på at komme i lære. Dette forsøg, der er omtalt i bilag 35 b, vil kunne give et erfaringsgrundlag for den nærmere udformning af de her skitserede tanker om udbygning af ungdomsskolens erhvervsbetonede undervisning. Man skal iøvrigt henvise til den fra Tilsynet med Ungdomsskolerne indhentede udtalelse, der er gengivet som bilag 35 b.

For pigernes vedkommende har den erhvervsbetonede undervisning på ungdomsskolen efterhånden koncentreret sig om fag som praktisk husgerning med madlavning, boliglære, barnepleje og andre udprægede huslige arbejder. Da der procentvis er et større antal ufaglærte blandt unge piger end blandt drengene, bør man også søge undervisningen for de unge ufaglærte piger udbygget og givet en mere erhvervsbetonet karakter.

For de unge, der først kommer i lære efter et eller to års ventetid, vil ungdomsskolens

undervisning kunne blive lige så betydningsfuld som for unge, der ikke kommer i lære, idet den i ventetiden kan vedligeholde og udbygge en del af deres skolekundskaber, således at de ikke, når de senere kommer i lære, får uforholdsmæssigt svært ved at følge med i den teoretiske undervisning.

Deltagelse i ungdomsskolens undervisning vil således være af værdi for alle unge, uanset om de senere kommer i lære eller ej. Det vil derfor være naturligt, at de til de offentlige arbejdsanvisningskontorer knyttede erhvervs vej ledere i tilknytning til den almindelige erhvervsorientering og den konkrete erhvervsvejledning henleder opmærksomheden på betydningen af deltagelse i ungdomsskoleundervisningen.

Isårene efter 1945 har man i ungdomskommissionen og i ungdomsskolekommissionen drøftet spørgsmålet om betimeligheden af ved lov at indføre pligt til deltagelse i ungdomsundervisningen. Der har imidlertid under folketingets drøftelse af den nugældende ungdomsskolelov været overvejende betænkelighed ved at sikre en tilstrækkelig tilslutning til ungdomsskolen ved at pålægge de unge undervisningspligt, og den nugældende ungdomsskolelov bygger på frivillig tilslutning fra de unge. Da man som nævnt må påregne store vanskeligheder ved fremover i tilstrækkeligt omfang at få de unge inddraget i ungdomsskoleundervisningen, ville det være nærliggende at tage spørgsmålet om lovpligt op tu fornyet overvejelse, men kommissionen har dog ikke på indeværende tidspunkt ønsket at fremsætte forslag herom.

Kommissionen vil i stedet rette henstillinger til en række af arbejdsmarkedets organisationer om at optage til drøftelse, under hvilke former man kan gennemføre ordninger, der effektivt tilskynder de unge ufaglærte til at deltage i ungdomsskoleundervisningen; det kan herunder overvejes, hvorvidt der organisationsmæssigt på visse områder kan indføres en undervisningspligt af lignende art som lærlingenes.

Kommissionen anser kursus på de frie efter- og ungdomsskoler for så værdifuldt, at man må ønske, at bestræbelserne i væsentligt omfang rettes mod at øge tilgangen tu disse skoler.

Kommissionen henstiller samtidig til ar-

bejdsmarkedets hovedorganisationer, at disse henleder de dem tilsluttede organisationers opmærksomhed på betimeligheden af gennem de kommunale ungdomsnævne at søge de foreliggende behov for uddannelse af de unge, der ikke er i lære, dækket indenfor ungdomsskolens rammer, og på ønskeligheden af, at organisationerne overfor ungdomsnævnene udfolder fornødent initiativ for at få den erhvervsbetonede del af ungdomsskolens undervisning tilrettelagt i nærmere samarbejde med organisationer og virksomheder indenfor de forskellige brancher.

Kommissionen henstiller samtidig til undervisningsministeriets overvejelse, at ministeriet tilskynder de kommunale ungdomsnævne til at udbygge nævnenes kontakt med organisationer og virksomheder indenfor de forskellige brancher ved tilrettelæggelsen af den erhvervsbetonede del af ungdomsskolens undervisning.

Kommissionen vil endvidere under de indledte forhandlinger — fortrinsvis vedrørende tilgangen af unge til oplæring i lærlingelovens forstand eller hertil svarende — med parterne indenfor de forskellige fag have opmærksomheden henledt på de her omhandlede problemer og vil herunder med parterne drøfte de konkrete behov, der måtte eksistere eller udvikle sig, for at indpasse ungdomsskolens undervisning i bestræbelserne for at sikre det størst mulige antal unge en eller anden form for erhvervsundervisning.

Man vil herunder undersøge, i hvilket omfang der kan være behov for at oprette særlige udvalg mellem arbejder- og arbejdsgiverorganisationerne til at overveje de unge ikke-faglærtes uddannelsesbehov.

4. Uddannelse af de ufaglærte på 18 år og derover.

De problemer, som med de store årgange rejser sig vedrørende de ikke-faglærte over 18 år, vil melde sig på et senere tidspunkt end de tilsvarende problemer for de 14—18-årige. Først fra 1960 og fremefter vil der blive stærk vækst i antallet af 18-årige, og f. eks. antallet af 18—24-årige vil først vise stærk stigning i begyndelsen af 1960'erne og nå sit højdepunkt sidst i 1960'erne.

Selv om problemerne vedrørende disse lidt ældre ikke-faglærtes erhvervsuddannelse således ligger lidt længere ude i fremtiden, har man dog anset det for rimeligt at underkaste disse problemer en kortfattet behandling i denne sammenhæng.

Den erhvervsuddannelse for de ikke-faglærte over 18 år, som det offentlige tilrettelægger eller medvirker til, tilsigter — som tilfældet er for ungdomsskoleundervisningen — at *supplere* den oplæring, der finder sted gennem praktisk arbejde ude i virksomhederne. Dette er synspunktet bag *de arbejdstekniske ungdomsskoler, de arbejdstekniske skoler og statens arbejdsmandskurser* samt flere af kurserne på *de teknologiske institutter* m. v., og kommissionen er af den opfattelse, at dette synspunkt fremdeles bør være det fremherskende ved udbygning af disse undervisningsformer og oprettelse af eventuelle andre.

Blandt disse former for skoling af de ikke-faglærte må det navnlig være *arbejdsteknisk skole*, der påkalder interesse i denne forbindelse. Såvel de arbejdstekniske ungdomsskoler som statens arbejdsmandskurser er nemlig efter de nugældende regler underkastet den begrænsning, at eleverne skal være *ledige*. For så vidt angår de arbejdstekniske ungdomsskoler havde disse oprindeligt navnlig til formål at bekæmpe ledigheden blandt de unge ufaglærte; selv om de efterhånden er noget mere anlagt på uddannelsesmæssige formål — i de senere år er der givet adgang til kortere praktiske kurser i specielle emner såsom motorkurser, beton- og forskallingsarbejde og rørlægning — er de forbeholdt en meget snæver kreds, nemlig *ufaglærte*, der er *arbejdsløse, ugifte og 18—24 år incl.* (I 1954—55 har 4 skoler med 348 pladser været åbnet).

Statens arbejdsmandskurser har gennem de senere år i de egentlige vinterperioder — i det omfang ledighedssituationen har gjort det rimeligt — i samarbejde med Dansk Arbejdsmands Forbund og Entreprenørforeningen arrangeret 3-ugers kurser i beton- og forskallingsarbejde, motor- og maskin - pasning, rørlægning m. m. Der rådes over knapt 300 pladser, men arbejdsministeriet arbejder for tiden med planer om opførelse — formentlig i det nordlige Jylland — af yderligere en kursus-skole med plads til 60

kursister, hvortil de fornødne midler (1 mill. kr.) er bevilget.

Arbejdsteknisk skole har gennem en år-række givet en 3-årig undervisning om aftenen overvejende for medlemmer af Dansk Arbejdsmands Forbund, bl. a. jord- og betonarbejdere og fabriksarbejdere. I de sidste par år har knapt 3 000 elever, hvoraf flertallet har været henimod eller over 30 år, deltaget i undervisningen. Denne skole har utvivlsomt været af stor værdi og har givet et ret betydeligt antal ufaglærte gode muligheder for en teoretisk uddannelse af betydning for deres erhvervsmæssige fremtid, jfr. den fra arbejdsteknisk skole indhentede udtalelse, der er gengivet som bilæg 36 b.

De teknologiske Institutter afholder en række kortere kurser (14 dage til 3 måneder) med specielle formål, hvortil der er adgang for ikke-faglærte. I de sidste år er ca. $\frac{1}{4}$ af elevtimerne i København faldet på sådanne kurser, hvor ikke-faglærte kan deltage, men også her drejer det sig med enkelte undtagelser (f. eks. laborantuddannelsen) om elever omkring de 30 år eller over.

Kommissionen er af den opfattelse, at der fremover bør ske en udbygning af de forskellige former for skoling, som står til rådighed for dem, der er 18 år og derover, og som ikke er kommet i egentlig oplæring i lærlingelovens forstand eller af tilsvarende karakter. Man har herved navnlig de skolingsformer for øje, der *ikke* er begrænset til ledige i en eller anden bestemt aldersgruppe m. v. Kommissionen anser det ikke for muligt i øjeblikket mere konkret at angive de foreliggende behov for udbygning af de ikke-faglærtes skoling. Disse behov vil blive nærmere belyst under de indledte forhandlinger med fagene om disses tilgang af arbejdskraft, idet kommissionen under disse forhandlinger vil have opmærksomheden henledt såvel på problemerne om tilgangen af den egentlig faglærte arbejdskraft som på problemerne om skoling af dem, der ikke kommer i lære, hvadenten disse er under eller over 18 år. Ved disse forhandlinger kan

der opnås en mere konkret udredning af de skolingsbehov, der findes, og som efterhånden udvikler sig, og der kan herefter formuleres konkrete forslag til de pågældende organisationer og myndigheder om tilpasning og udbygning af skolingsforanstaltninger efter behovene. Denne tilpasning og udbygning kan muligvis i et vist omfang ske indenfor eller i tilknytning til *arbejdsteknisk skole*, der i så fald formentlig må udvide virksomheden ved at etablere *kortvarigere undervisning* — end den ovenfor nævnte 3-årige undervisning, der hidtil har været det dominerende — med *mere begrænsede mål*. Der bør tages sigte på i højere grad at få inddraget noget *ynge* aldersklasser end dem, der nu søger arbejdsteknisk skole, under denne undervisning.

I den forbindelse skal kommissionen henlede opmærksomheden på, at der *udenfor Dansk Arbejdsmands Forbund* findes et betydeligt antal ikke-faglærte mænd og kvinder, hvoraf størsteparten ikke i nævneværdigt omfang deltager i en undervisning af arbejdsteknisk karakter. Kommissionen vil under de ovennævnte forhandlinger også have opmærksomheden henledt på foreliggende skolingsbehov for disse grupper, således at der ud af forhandlingerne kan vokse forslag til inddragelse af disse grupper under arbejdsteknisk skole *eller* under eventuelle nye skoler parallelt med arbejdsteknisk skole *siler* under andre eksisterende skoler, kurser etc. Man vil tillige under forhandlingerne undersøge, i hvilket omfang der kan være behov for at oprette de foran under afsnit 3 nævnte særlige udvalg mellem arbejder- og arbejdsgiverorganisationerne til at overveje såvel de helt unge som de noget ældre ikke-faglærtes uddannelsesbehov.

Hvad særlig angår statens arbejdsmandskurser, skal man pege på muligheden af også at etablere kurser af længere varighed end de nuværende 3-ugers kurser; dette vil formentlig rejse spørgsmålet om adgang til at dispensere fra bestemmelserne om kursus-deltagernes ledighed.

Kapitel XIV.

De særlige problemer vedrørende pigernes uddannelsesmuligheder.

1. Pigernes uddannelsesmæssige forhold.

Pigernes uddannelsesmæssige forhold adskiller sig væsentlig fra drengenes, og der knytter sig derfor en række særlige problemer til uddannelsen af de store pigeårgange.

Pigerne har hidtil i betydelig ringere omfang end drengene gennemgået en uddannelse. En samlet opgørelse over tilgangen af kvinder til uddannelsen af mindst 2 års varighed — herunder ikke medregnet den ordinære uddannelse ved husgerning i by og på land — viser, at der i årene efter 1950 årligt er påbegyndt uddannelse af ca. 8—10 000 piger. Da de pigeårgange, fra hvilke rekrutteringen er sket, gennemsnitlig er af størrelsen ca. 30 000, vil det sige, at omkring 30 pct. af pigerne er kommet i de nævnte former for uddannelse. Tager man hensyn til frafaldet under uddannelsen, der formentlig kan sættes til ca. 25 pct., kommer man til, at ca. 6—8000 piger eller godt 20 pct. har gennemført en uddannelse. Det er vanskeligt at foretage en direkte sammenligning mellem drengenes og pigernes uddannelseshyppighed, fordi afgrænsningen af uddannelsesområder i nogen grad må bero på et skøn, men pigernes uddannelseshyppighed ligger under alle omstændigheder væsentlig lavere end drengenes, idet mindst 50 pct. af drengene gennemfører en uddannelse udenfor landbruget, der i omfang svarer til en lærlingeopklæring.

Ved en sammenligning mellem drenges og pigers uddannelseshyppighed bør der imidlertid tages hensyn til, at en meget betydelig del af kvinderne forlader arbejdsmarkedet i forbindelse med indgåelse af ægteskab eller barnefødsel, og selvom nogle af disse kvinder senere genoptager arbejdet udenfor hjemmet, tilbringer kvinderne dog som helhed kun ca. $\frac{1}{3}$ så lang tid i erhvervslivet som mændene, når man ser bort fra de med-

hjælpende hustruers erhvervsarbejde. Tager man hensyn til dette forhold, stiger andelen til henimod halvdelen.

Uanset om uddannelseshyppigheden blandt kvinder må siges at have været for ringe hidtil, må kommissionen anse det for uheldigt, om kvindernes allerede i forvejen ret lave uddannelseshyppighed skulle blive endnu mindre, når pigerne fra de store årgange i de kommende år søger ud på arbejdsmarkedet. Dette gælder så meget mere, som der allerede gør sig en tendens gældende i retning af en forlængelse af kvindernes gennemsnitlige ophold i erhvervslivet, bl. a. i forbindelse med en stigende erhvervshyppighed blandt gifte kvinder.

Det kan i denne forbindelse også nævnes, at et eventuelt fald i ægteskabshyppigheden blandt kvinderne i de første store årgange (jfr. kap. II) vil forøge behovet for en erhvervmæssig uddannelse af kvinderne.

2. Kvindernes hidtidige beskæftigelses- og uddannelsesområder.

a. Kvindernes *erhvervmæssige flacering* er i de senere år gennemgået væsentlige ændringer, idet der har været en betydelig vækst i antallet af de udenfor hjemmet beskæftigede kvinder, medens beskæftigelse ved husligt arbejde i hjemmene er dalet stærkt.

Det samlede antal 15—19-årige kvinder, beskæftiget ved husligt arbejde, faldt fra 71 000 i 1940 til 48 000 i 1950, d. v. s. med 33 pct., idet der særlig var en stærk nedgang i antallet af hjemmeværende døtre beskæftiget ved husgerning, jfr. bilag 37.

En del af dette betydelige fald i beskæftigelsen indenfor det huslige arbejde kan henføres til, at det samlede antal unge kvinder i alderen 15—19 år mindskedes fra

164 000 til 144 000 eller med 12 pct. Men der er tillige sket et betydeligt fald i den procentvise andel af unge 15—19-årige kvinder, der beskæftiges ved husgerning. I 1940 havde således 44 pct. af samtlige unge 15—19-årige kvinder beskæftigelse ved husligt arbejde mod kun 34 pct. i 1950.

Tabel 20. *Beskæftigelsen af kvinder (ifølge folketællingerne 1940 og 1950).*

	1950 ¹⁾	1940
<i>Landbrug m. v.</i>		
Selvstændige samt medhjælpende hustruer	97 000	95 000
Medhjælper (incl. husmedhjælper og hjemmевærende døtre ²⁾	77 000	111 000
Husmødre	128 000	125 000
Tilsammen	302 000	331 000
<i>Byerhverv.</i>		
Selvstændige, medhj. hustruer, funktionærer og arbejdere		
Industri og håndværk (incl. byggeri og anlægsvirksomhed)	172 000	142 000
Handel og omsætning	125 000	108 000
Transport	22 000	14 000
Liberale erhverv	103 000	73 000
Uspec. erhverv	9 000	4 000
Ialt.	431 000	341 000
Husmedhjælper i byerne (incl. hjemmev. døtre)	91 000	137 000
Husmødre	584 000	510 000
Tilsammen	1 106 000	988 000
<i>Samtlige kvinder i beskæftigelse (incl. husmødre)</i>	1 408 000	1 319 000

¹⁾ Foreløbige tal på grundlag af 10 pct. af tællingsmaterialet.

²⁾ Siden 1950 har der været en fortsat betydelig nedgang i antallet af kvindelige medhjælper ved landbruget; således er den kvindelige medhjælp på *landbrugsejendomme* ifølge *landbrugstællingerne* faldet fra 62000 i 1950 til 45000 i 1955.

Ann.: Vedr. specificeret oversigt over kvindernes fordeling på erhverv og arbejdsstilling i 1950 henvises til bilag 38.

Som det fremgår af ovenstående tabel, er beskæftigelsen af kvinder udenfor hjemmene i tiden fra 1940 til 1950 steget i samtlige

erhverv med undtagelse af landbruget. Stigningen har været særlig fremtrædende blandt funktionærene, idet antallet af kvindelige funktionærer er steget med 37 pct., bl. a. i forbindelse med den meget stærke vækst i det kvindelige kontorpersonales antal.

Forskydningen i kvindernes beskæftigelsesområder fra husligt arbejde i hjemmene over mod en beskæftigelse i erhvervene vil formodentlig på længere sigt føre til et øget behov for uddannelse af kvinderne. Ved bedømmelsen af uddannelsesbehovet må det dog erindres, at en væsentlig del af kvinderne er beskæftiget på områder, der som f. eks. tekstilindustrien og dele af beklædningsindustrien og soigneringsindustrien kun i ringe omfang anvender uddannet arbejdskraft, jfr. iøvrigt kapitel V vedrørende den fremtidige erhvervsstruktur samt bilag 38.

Tabel 21. *Tilgang af kvinder til forskellige uddannelsesområder. 1954.¹⁾*

Lærlinge i butiks- og handelsfaget	2 300
Kontorfaget	1 800
Frisørfaget	1 000
Dameskrædderinfaget	200
Modistfaget og skotøjsfagene	200
Øvrige lærefag	200
Lærefag ialt i lærlingelovens forstand	5 700
Sygeplejeelever	1 700
Seminarie- og forskoleseminarieelever	800
Elever i bank, sparekasse, ass.-elever i kommuner og etater ca.	500
Syerskeelever (mindst 2-årig uddannelse)	ca. 400
Uddannelse ved højere læreanstalter m. v.	ca. 400
Børnehave- og husholdningsseminarieelever	300
Anden uddannelse (herunder barneplejerske, fysioterapeut, socialrådgiver, økonoma, boligkonsulent, beskæftigelsesterapeut, jordemoder m. m.)	ca. 500
Ialt udenfor lærlingeloven	4 600
Ialt	ca. 10 300

¹⁾ Tallene er i et vist omfang baseret på skøn, såvidt muligt foretaget i samråd med sagkyndige inden for de enkelte uddannelsesområder.

b. Den hidtidige *tilgang* af piger *under uddannelse* viser en stærk samling om de fire grupper butik/handel, kontor (incl. banker, sparekasser, etater, kommunal administration og forsikring), sygeplejersker og damefrisører, idet tilgangen af lærlinge og elever til disse uddannelsesområder i de senere år har ligget på tilsammen ca. 7 000 årligt. Af andre store uddannelsesområder kan i første række nævnes seminarieuddannelse og uddannelse som syerske i konfektionsindustrien.

Foranstående tabel 21 giver en oversigt over tilgangen i 1954 af piger under uddannelse, fordelt på uddannelsesfelter.

3. Forventet udvikling inden for pigernes hidtidige uddannelsesområder.

På grundlag af sekretariatets ovenfor nævnte forhandlinger med parterne i en række håndværks- og industrifag og i handels- og kontorfagene, samt oplysninger indhentet af sekretariatet ved henvendelse til de faglige organisationer samt offentlige tilsynsmyndigheder og konsulenter indenfor andre af kvindernes uddannelsesfelter, er det muligt at danne sig et skøn over den forventede udvikling i tilgangen af elever eller lærlinge indenfor pigernes hidtidige uddannelsesområder.

Af de forhandlinger, der har været ført med en række fag, herunder *frisør-, modist-, skrædder- og skotøjs fagene*, der omfatter den overvejende del af de kvindelige håndværkslærlinge, fremgår, at man ikke vil kunne vente en stigning i antallet af kvindelige lærlinge indenfor håndværk og industri i de kommende år. En øget tilgang synes under hensyn til forholdene i de fag, indenfor hvilke de kvindelige lærlinge er beskæftiget, heller ikke at være påkrævet. Indenfor frisørfaget, der i de senere år har haft en stærkt stigende tilgang af kvindelige lærlinge, synes snarere en vis nedgang i lærlingetallet at være ønskelig.

Blandt de kvindelige lærlinge udgør *handels- og kontorlærlingene* de to største enkeltgrupper, og udviklingen indenfor disse to fag er derfor af særlig betydning for den samlede tilgang af kvindelige lærlinge. Under hensyn til den stigende rationalisering af butikshandelen, herunder indførelsen

af selvbetjeningsbutikker og afvejningscentraler m. v., vil man næppe kunne vente nogen væsentlig ændring i behovet for tilgangen af unge til butiksfaget. En vis stigning i tilgangen af lærlinge på lærekontrakt må dog forventes, efterhånden som de bestræbelser, der i de senere år har været udfoldet for at inddrage en større del af de unge i butiksfaget under en egentlig lærlingeopklæring, bærer frugt.

Uddannelsen indenfor kontorfaget er stærkt varieret og omfatter foruden den egentlige lærlingeopklæring en række andre former for uddannelse af kortere eller længere varighed, herunder specielle kurser i maskinskrivning, stenografi, sprog m. m.

Under hensyn til den mangel på kvalificeret kontorphersonale, der har gjort sig gældende i de senere år, og den forventede fortsatte udvikling af administrationen indenfor det private erhvervsliv, går arbejdsgiverorganisationerne stærkt ind for en forøgelse af tilgangen af kontorlærlinge. Fagforbundet lægger vægt på, at de unge i kontorfaget i større omfang end hidtil inddrages under en egentlig lærlingeopklæring. Forbundet understreger samtidig, at der vil kunne opstå vanskeligheder for de 30—40-årige kontorfunktionærer, hvis tilgangen af unge til kontorfaget antager uforholdsmæssigt stort omfang.

Ifølge oplysninger fra sundhedsstyrelsen vil den fremtidige stigning i behovet for *sygeplejersker* antagelig kræve en tilgang af elever i de kommende år, der svarer til $5\frac{1}{2}$ pct. (evt. 6 pct.) af de 20—21-årige kvinder også i de år, hvor de store pigeårgange vil gøre sig gældende, jfr. sundhedsstyrelsens skrivelse af 9. september 1955, bilag 39.

Tilgangen af kvindelige elever på *seminarierne* har i de senere år været stærkt stigende, og de kvindelige seminarieelevers andel af samtlige seminarieelever er øget fra 37 pct. i 1947 til 51 pct. i 1954.

Hvorvidt behovet fremover vil blive større eller mindre afhænger af skolens fremtidige udvikling jfr. kapitel XI.

Elevantallet på *børnehaveseminarierne* er øget betydeligt i de senere år. Antallet af elever, der forventes at afslutte deres uddannelse på børnehaveseminarium, andrager i 1955 ca. 270. Af en betænkning afgivet af det af arbejds- og socialministeriet den

8. marts 1947 nedsatte udvalg vedrørende uddannelse af ledere og medhjælpere til børneforsorgens institutioner, fremgår, at man må regne med, at der til besættelse af de normerede stillinger vil være behov for en fremtidig årlig tilgang på ca. 300 uddannede børnehavelærerinder, når hensyn tages til den forventede afgang af børnehavelærerinder i årene fremover. Sker der en forøgelse af antallet af børnehavpladser, vil det ifølge sagens natur medføre et øget behov for tilgang af nyuddannede børnehavelærerinder.

Indenfor adskillige af kvindernes *øvrige uddannelsesområder* synes der at være et stigende behov for tilgang. Det gælder således uddannelsen til socialrådgiver, ligesom en forøgelse af husholdningskonsulenternes virksomhed vil skabe øget behov for elever på husholdningsseminarierne; endvidere synes der at være behov for en stærkt stigende tilgang af beskæftigelsesterapeuter. Selvom man indenfor flere af disse uddannelsesområder kan forvente en forøget tilgang af elever, sammenlignet med tilgangen i de senere år, vil stigningen dog alt i alt næppe andrage mere end 1—2 pct. af den hidtidige samlede årlige tilgang af kvinder under uddannelse.

En *samlet bedømmelse* af behovet for tilgang og den tilgang, der rent faktisk vil finde sted indenfor pigernes hidtidige uddannelsesområder, er behæftet med ret stor usikkerhed, bl. a. fordi en del af de uddannelser, pigerne søger ind i, først kan påbegyndes i 20-års alderen. En prognose for pigerne afhænger derfor til dels af forhold, der endnu i 1955 ligger mindst 7 år ud i fremtiden, idet de første af de store pigeårgange tidligst i 1962 vil søge ind i elevuddannelse som sygeplejerske, børnehavelærerinde m.v.

Såvidt man på indeværende tidspunkt kan skønne, vil det samlede antal uddannelsespladser for piger i årene fremover stige forholds-mæssigt mindre end antallet af unge piger.

Det skyldes først og fremmest, at der, indenfor nogle af områderne med det største antal kvinder i uddannelsesstillinger (såsom butiksfaget, frisører, modister og nådlere), ikke kan påregnes nogen forøgelse eller kun en ringe forøgelse af unge piger i uddannelsesstillinger.

4. Udvidelse af kvindernes uddannelses-område.

Da stigningen i tilgangen til uddannelsespladser *indenfor* pigernes traditionelle uddannelsesfelter ikke vil blive tilstrækkelig til at løse de store pigeårganges uddannelsesproblem, er det i de kommende år af særlig betydning, om der *ad anden vej* kan skaffes mulighed for en udvidelse af kvindernes uddannelsesfelt.

Til belysning af dette spørgsmål har sekretariatet forhandlet og korresponderet med en række organisationer.

Man har herunder anmodet Danske Kvinders Nationalråd om at ville underrette sekretariatet om resultatet af eventuelle overvejelser vedrørende kvindernes uddannelsesproblemer, der måtte have fundet sted i Danske Kvinders Nationalråd eller de tilsluttede foreninger.

Endvidere har man rettet henvendelse til Fagbevægelsens Kvindesekretariat og Kvindeligt Arbejderforbund og anmodet disse organisationer om at ville fremkomme med en udtalelse om, hvorvidt der efter organisationernes skøn måtte være arbejdsområder, indenfor hvilke der kan siges at være behov for en øget uddannelse af kvinder. Angående de indkomne besvarelser henvises til bilag 40—42.

Ud fra de stedfundne overvejelser og drøftelser må de særlige bestræbelser vedrørende kvindernes uddannelse sigte på

a) forsøg på fremtidig at uddanne piger på områder, hvortil de vel hidtil formelt har haft adgang, men som dog i realiteten har været forbeholdt drengene,

b) indførelse af nye uddannelser, hvor egentlig uddannelse ikke hidtil har været givet,

c) systematisering af uddannelser indenfor pigernes beskæftigelsesområde,

d) udbygning af den elementære huslige uddannelse.

ad a. *Tilgang af kvindelige lærlinge i flere lærefag.*

I en lang række af lærefagene uddannes der så godt som udelukkende mandlige lærlinge (jfr. bilag 43). I nogle af fagene, f. eks. murer-, tømrer-, og blikkenslagerfagene og visse af smedefagene (kleinsmed, maskin-

arbejder, pladesmed, skibssmed) stiller faget krav til udøvernes fysik, der i almindelighed ikke vil kunne honoreres af kvinder. I andre fag kan arbejdets karakter derimod næppe være til hinder for oplæring og senere beskæftigelse af kvinder. Man kan således nævne fag som sætter-, litograf-, kemigraf-, maler-, bogbinder-, urmager-, optiker-, finmekaniker- og radiomekanikerfaget. I disse fag må derfor formentlig tradition og sædvanebestemt indstilling være medvirkende til at hæmme såvel de unge pigers interesse for at gå i lære i disse fag som læremestrenes ønske om at antage kvindelige lærlinge.

Danske Kvinders Nationalråd har i ovennævnte skrivelse af 3. september 1955 sammen med Dansk Kvindesamfund henstillet til kommissionen, at fagorganisationer og mestre i en række fag, der må betegnes som velegnede for piger, men som sædvanebestemt kun søges af drenge, gøres interesserede i at beskæftige kvindelige lærlinge, samt at der ved erhvervsvejledning i skolerne gives de unge piger oplysning om mulighederne for uddannelse i disse fag.

Kommissionen må ud fra princippet om, at der bør gives piger og drenge lige adgang til uddannelse, anse det for ønskeligt, at pigerne i større udstrækning end hidtil får mulighed for at gennemgå en lærlingeoplæring indenfor lærefag, der ikke er uforenelig med kvindernes fysik. Kommissionen vil under hensyn hertil ved forhandlingerne med fagenes parter om tilgangen af lærlinge tage spørgsmålet om antagelse af *kvindelige* lærlinge op til behandling og herigennem søge at medvirke til at bane vej for antagelse af kvindelige lærlinge i fag, der under hensyn til pigernes særlige evner og fysik må anses for velegnede til uddannelse og senere beskæftigelse af kvinder.

ad b. *Indførelse af nye uddannelser.*

På en række beskæftigelsesområder, der særligt egner sig for kvinder, har man hidtil savnet en faglig videregående uddannelse. Danske Kvinders Nationalråd og Dansk Kvindesamfund har i førnævnte skrivelse henledt opmærksomheden på, at en række stillinger som *køkkenledere* ved private og offentlige institutioner, *arbejdsledere* i mad- og konserverindustrien, hoteller og restau-

ranter, *ledere* af rengøringsarbejder på offentlige kontorer m. m., *oldfruer* samt *arbejdsledere* i tøj renserier og vaskerier bestrides af kvinder, og undertiden af mænd, uden særlig faglig uddannelse. Danske Kvinders Nationalråd anser det derfor ud fra såvel økonomiske som sociale synspunkter for at være af den største betydning, at spørgsmålet om en fyldestgørende uddannelse på disse felter tages op til undersøgelse.

I en senere henvendelse til handelsministeriet har nationalrådet anmodet ministeriet om at nedsætte et hurtigt arbejdende udvalg til at foretage en undersøgelse af det faktiske behov for indførelse af en videregående uddannelse indenfor de ovennævnte områder og eventuelt trække retningslinier op for uddannelsen.

Kommissionen tilslutter sig nationalrådets henvendelse, idet man henstiller, at der foretages en systematisk gennemgang af de beskæftigelsesområder, der grænser op til det huslige arbejde, med henblik på at undersøge, om der foreligger et behov for tilgang af kvalificeret, kvindelig arbejdskraft, der kan gøre indførelse af nye former for videregående huslig uddannelse påkrævet.

Som nævnt i kapitel XI har manglen på teknikere givet anledning til overvejelser vedrørende indførelse af en særlig uddannelse af *tegnere og teknikere*. Under hensyn til, at arbejdet som tegner eller tekniker indenfor adskillige områder, f. eks. indenfor den kemiske industri og byggeindustrien, må anses for at være velegnet for kvinder, må det tillægges særlig betydning, at uddannelsen ikke tilrettelægges således, at unge kvinder i realiteten vil være afskåret fra uddannelse og beskæftigelse på disse områder. Det skal således påpeges, at et obligatorisk krav om gennemført lærlingeoplæring vil virke stærkt begrænsende på kvindernes muligheder indenfor dette felt, medens krav om en 1—2-årig særlig tilrettelagt praktisk undervisning næppe vil være til hinder for en tilgang af kvindelige elever.

ad c. *Systematisering af uddannelse.*

Da pigerne i forholdsvis ringe grad, sammenlignet med drengene, går ind i en egentlig lærlingeoplæring indenfor industri- og

håndværksfagene, og da et betydeligt antal unge piger er ansat i butik og kontor ved et enkelt, specialiseret arbejde, der ikke kræver oprettelse af lærlingekontrakt, vil det være af stor betydning for pigerne, om uddannelse af de *unge ufaglærte*, der beskæftiges i *den industrielle produktion* eller i handels- og kontor-fagene, lægges i fastere rammer; herunder også om de unge ufaglærte piger i større omfang inddrages under en almen-dannende uddannelse.

Vedrørende spørgsmålet om uddannelse af de unge ufaglærte henvises iøvrigt til kap. XIII.

Her skal blot nævnes, at man indenfor pigernes beskæftigelsesområder har eksempel på, at der i overenskomster mellem arbejdsgivere og arbejdere er indføjet bestemmelser til sikring af uddannelse af de unge piger, der får en uddannelse, som falder udenfor lærlingelovens rammer. I *beklædningsindustrien*, der har en årlig tilgang af ca. 450—550 syerskeelever med en elevtid varierende fra 9 måneder til 3 år, er eleverne således ifølge overenskomsten pligtige at følge en særlig tilrettelagt undervisning på teknisk skole.

I *bogbinderfagets* lønoverenskomst er der indføjet en bestemmelse om, at der ved antagelse af kvindelige elever straks skal oprettes specialarbejderkontrakt. Læretiden sættes til mindst 1 år efter det fyldte 16. år, og der gives regler for, hvilke arbejdsoperationer uddannelsen skal omfatte, samt hvilket arbejde elever skal have adgang til at udføre.

Kommissionen anser det for ønskeligt, om parterne i alle fag, hvori der gives en kortvarigere industriel uddannelse, vil tage under overvejelse at udarbejde uddannelsesregler, der kan medvirke til at sikre de unge kvinder en systematisk faglig uddannelse indenfor et afgrænset område, og man påtænker at tage spørgsmålet op til nærmere drøftelse i forbindelse med de kommende forhandlinger om tilgangen til fagene.

ad d. Som tidligere nævnt har der i de senere år været en betydelig nedgang såvel i det absolutte antal unge 15—19-årige piger ved husligt arbejde som i den andel af unge kvinder, der er beskæftiget ved husgerning.

Udbudet af ung kvindelig arbejdskraft til husligt arbejde i årene fremover vil være stærkt afhængig af de unges beskæftigelses-

muligheder i de øvrige erhverv. Men selv under forudsætning af en relativ høj aktivitet i samfundet må man formode, at den stærke vækst i de kommende år i antallet af unge kvinder vil medføre en betydelig stigning i tilgangen af unge, der søger beskæftigelse ved husligt arbejde. Det kan i denne forbindelse nævnes, at nedgangen i de store pigeårganges uddannelseshyppighed antagelig vil bevirke, at ventetiden, inden uddannelse kan påbegyndes, forlænges, og dermed føre til et længere ophold end hidtil i det huslige erhverv.

Tænker man sig, at ca. $\frac{1}{3}$ af de unge 15—19-årige kvinder, i lighed med forholdene i 1950, vil søge beskæftigelse ved husligt arbejde, vil tilgangen af unge kvinder til husgerning i hjemmene stige fra det nuværende niveau på ca. 50 000 til ca. 70 000 som maksimum i 1964.

På denne baggrund må arbejdsmarkeds-kommissionen anse det for betydningsfuldt, at man genoptager og viderefører de overvejelser, der allerede i anden forbindelse har været foretaget vedrørende en udbygning af den huslige uddannelse.

Det kan i denne forbindelse også nævnes, at en udbygning af uddannelsen af de unge kvindelige medhjælpere ved landbruget muligvis kunne være medvirkende til at bremse den hidtidige udvikling i retning af en stigende afgang af kvindelig arbejdskraft fra landbruget.

Endelig må det påpeges, at den huslige uddannelse under hensyn til de store midler, der forvaltes gennem hjemmenes økonomi, er af stor samfundsøkonomisk betydning.

Spørgsmålet om de unge kvinders elementære huslige uddannelse er tidligere behandlet af den i 1938 nedsatte *husholdningskommission*.

Få år senere blev spørgsmålet på ny taget op til drøftelse af *husassistentkommissionen*, der i en i 1943 afgiven betænkning stillede forslag om tilrettelæggelse af en 2—3-årig uddannelse i aften-skole, der så vidt muligt skulle gives i form af eftermiddagsundervisning, jævnsides med praktik i fremmede hjem i 3 år. Afsluttende egentlig fag-uddannelse skulle kunne erhverves ved et 5 mdr.s kursus på en husholdningsskole eller en fagskole for husassistenter.

Endelig har *ungdomskommissionen* i sin betænkning „Ungdommen og arbejdslivet“, 1952, taget spørgsmålet om ungdommen i det huslige erhverv

op til fornyet drøftelse, idet kommissionen gør opmærksom på, at problemet dels er at give de unge piger, der vælger husligt arbejde som erhverv, en virkelig faguddannelse, og dels at bibringe andre unge piger en nødvendig træning i husligt arbejde, som de får brug for, når de senere får ansvar for en families trivsel.

Ungdomskommissionen foreslår, at der i fortsættelse af undervisningen i børneskolen og ungdomsskolen indføres en 2-årig eftermiddagsundervisning i det huslige fag, der kan indgå som led i en egentlig faguddannelse for de unge piger, der vælger det huslige arbejde som erhverv. Uddannelse skal endelig kunne afsluttes med et 3- eller 5-måneders ophold på en fagskole.

Endelig skal nævnes, at husholdnings- og kvindeorganisationerne nylig er indgået i et samarbejde med henblik på at nå frem til retningslinier for den fremtidige huslige uddannelse, som kan vinde tilslutning blandt organisationerne.

Kommissionen kan tiltræde ungdomskommissionens forslag om en udbygning af den elementære huslige uddannelse.

Til gennemførelse af en sådan udbygget undervisning vil det være ønskeligt, at husholdningsorganisationerne fortsat og i videst mulig omfang udfolder bestræbelser for at fremme igangsættelsen af den fornødne undervisning, samt at organisationerne ved propaganda og oplysning søger at interessere husmødrene i at medvirke til, at en større andel af de unge piger deltager

i supplerende elementær huslig uddannelse på kursus.

Kommissionen skal henstille, at spørgsmålet om den huslige uddannelse tages op til overvejelse i de kommunale ungdomsnævn såvel på landet som i byerne, og at ungdomsnævnene til stadighed følger spørgsmålet med henblik på oprettelse af de fornødne husholdningskurser for unge piger, der er beskæftiget ved husligt arbejde i hjemmene, jfr. iøvrigt om ungdomsskolen i kapitel XIII.

Endelig skal man henstille, at undervisningsministeriet tager spørgsmålet om den huslige uddannelse op til fornyet drøftelse og behandling under hensyn til de særlige problemer, der rejses af den stærke vækst i tilgangen af 15—19-årige piger.

Som det fremgår af det foregående vil de store fødselsårsgange rejse en række særlige problemer for kvinderne; kommissionen agter ved de forestående forhandlinger med fagene at have disse problemer for øje, således at der løbende kan vokse nye forslag frem af forhandlingerne. Endvidere vil man efterhånden som problemerne rejses, rette henvendelse, evt. stille forslag, til administration og lovgivningsmagt vedr. spørgsmål i tilknytning til kvindernes uddannelsesforhold, herunder spørgsmålet om eventuel etablering af særlige uddannelsesordninger for kvinder etc.

Kapitel XV.

Afsluttende bemærkninger.

I nærværende betænkning har kommissionen taget stilling til de beskæftigelses- og uddannelsesmæssige problemer, der melder sig for de store årgange i de kommende år. Det er kommissionens opfattelse, at det skulle være muligt at løse disse problemer efter de i betænkningen angivne retningslinier. Kommissionen skal dog understrege, at man ved behandlingen af disse spørgsmål har forudsat, at det i årene fremover lykkes at fastholde en fortsat høj beskæftigelsesgrad.

Skulle der mod forventning — om ikke på grund af de store årgange så dog netop i den periode, hvor de store årgange strømmer ud på arbejdsmarkedet, og hvor følgerne derfor ville være særligt ulykkelige — indtræde en vis sænkning i beskæftigelsesgraden, vil mulighederne for at løse de store årganges uddannelses- og beskæftigelsesmæssige problemer blive væsentlig ugunstigere.

Det må derfor være af afgørende betydning for de store årganges uddannelse, at der træffes foranstaltninger til at sikre fortsat vækst i beskæftigelsens omfang gennem den periode, hvor det øgede antal unge indebærer øget tilvækst til arbejdsstyrken. Man ser her bort fra alle de øvrige samfundsmæssige hensyn, der må føres til ganske tilsvarende krav om sikring af den fortsatte tilstrækkelige beskæftigelsesekspansion.

Synker beskæftigelsesgraden for samfundet som helhed, er det muligt, at den faldende beskæftigelse ikke i første række vil ramme de unge, men snarere de lidt ældre, bl. a. fordi øget udbud af ung arbejdskraft, hvis organisationsgrad tillige indenfor mange områder er mindre end de voksne arbejdes, vil medføre et ændret forhold mellem lønnen for ældre og yngre.

Handels- og kontorfunktionærernes Forbund i Danmark nærer stærk frygt for, at den store tilgang af unge til arbejdsmarkedet i den kommende tid kan få alvorlige følger for de ældre handels- og kontorfunktionærer og har i den anledning rettet en henvendelse til regeringen om gennem arbejdsmarkedskommissionen at foretage en undersøgelse af disse problemer med det formål at sikre stabile beskæftigelsesforhold også for de ældre funktionærer, som er særligt vanskeligt stillede, såfremt de kommer ud for arbejdsløshed, jfr. bilag 44.

Regeringen har derefter anmodet kommissionen om at tage det rejste spørgsmål op. Det er imidlertid kommissionens opfattelse, at der ikke ret godt vil kunne tænkes uoverstigelige vanskeligheder for opretholdelse af de ældre handels- og kontorfunktionærers beskæftigelse, såfremt den almindelige beskæftigelsesgrad holdes på et fortsat højt niveau, og såfremt det lykkes at gennemføre de bestræbelser, der som omtalt i de foregående kapitler nu vil blive udfoldet for at søge tilgangen til arbejdsmarkedet bedst muligt fordelt over de forskellige fagområder.

Medens en faldende beskæftigelsesgrad antagelig i første række vil ramme den lidt ældre arbejdskraft, vil de unges uddannelse i byerne blive vanskeliggjort i særdeles høj grad. Erhvervslivet ville uden tvivl holde sig tilbage med antagelser af lærlinge (jfr. omtalen i kapitel VI foran af de foreliggende erfaringer om de faktorer, der påvirker forskydningerne i lærlingantagelsernes omfang). Den stabilisering af de unges beskæftigelse, som antagelse på lærlingekontrakt på 4 eller 5 års løbetid indebærer, ville da blive mindsket

netop i en periode, hvor der var ekstra behov for sådanne stabiliserende faktorer. Den tid, som allerede igennem nogle år for et ret stort antal unge er hengået med at vente på en læreplads, ville da blive meget stærkt forlænget; selvom det da, som ovenfor fremhævet, eventuelt ville blive muligt for de unge — eller et flertal af dem — at komme i arbejde, ville det i vidt omfang blive på områder, der er lidet egnede til at tjene som udgangspunkt for de unges senere mere varige placering i erhvervslivet. Hvis der skulle blive tale om en varig beskæftigelsesnedgang, vil der derved let kunne optræde en samfundsmæssig set og fra erhvervslivets synspunkt varig skade i den forstand, at for få af de unge kommer i uddannelsesstillinger nogenlunde hurtigt efter endt skolegang; derved får de nedsat chancen for en uddannelse i det hele taget. Der ville utvivlsomt da let kunne indtræde en kraftig forøgelse i tilbøjeligheden til at lade børnene få en videregående skoleuddannelse, mange forældre ville da i højere grad end hidtil anse det for rimeligt at udnytte en periode med relativ stor ledighedsrisiko eller lav chance for et uddannelsesjob til at forøge skolekundskaberne og dermed bedre børnenes stilling i konkurrencen senere hen for såvidt det ligger indenfor forældrenes økonomiske rækkevidde. Imidlertid ville skolerens kapacitet — hvad angår bygninger, lærere etc. — sætte grænser for tendenser til en sådan reaktion på forholdsvis kortsigtede fald i beskæftigelsen.

Under nævnte ugunstige omstændigheder ville man utvivlsomt tvinges ind på overvejelser om forholdsvis vidtgående offentlige foranstaltninger for at sikre en tilstrækkelig forøgelse af uddannelsesstillingernes antal.

Man måtte vel i så fald overveje foranstaltninger af den art, som under lignende omstændigheder er truffet i andre lande såsom Østrig, hvor man (jfr. kap. VII

samt bilag 22) har indført påbud til erhvervsvirksomheder om antagelse af et bestemt antal unge i forhold til det samlede antal beskæftigede i virksomheden. Muligvis ville under disse omstændigheder spørgsmålet om ved præmiering fra det offentlige side eller i hvert fald med det offentlige mellemkomst at fremme antagelsen til uddannelsesstillinger presse sig på, jfr. herved den i kapitel IX, afsnit 3, omtalte udligning af mestrenes omkostninger; de allerede eksisterende eller overvejede ordninger af denne art kan i givet fald føres over i mere vidtgående former, hvor det offentlige pålægger afgifter på alle virksomheder, der anvender faglært arbejdskraft og anvender provenuet herfra til dækning af særøkonomier eller (herudover) præmiering af antagelse af lærlinge, elever m. v. Også uden udligningsordninger af denne art kan man tænke sig ordninger med direkte offentlige tilskud og/eller præmiering af lærlingeantagelser m. v., som det f. eks. praktiseres i Sverige. Et sådant system kan jo forholdsvis let udformes således, at der kan gradueres efter konjunkturerne og dermed efter behov for påvirkning af lærlingeantagelserne.

Man ville formentlig i så fald også være nødsaget til at overveje muligheden af at etablere offentlige uddannelsesinstitutioner i form af værkstedsskoler eller lærlingeafdelinger ved samvirke mellem det offentlige og private erhvervsvirksomheder. Man ville da være nødsaget til at drøfte indførelsen af det 8. skoleår under helt andre synspunkter end dem, der ovenfor er anlagt i kapitel XII.

Hvis det lykkes at opretholde beskæftigelsesgraden og undgå en forlænget diskussion omkring en ny lærlingelov, vil de store årganges uddannelsesproblem kunne løses ad de veje, som er afstukket i de foregående kapitler, det vil først og fremmest sige ved fagenes egen indsats og ved samvirke mellem fagenes parter og det offentlige.

Kapitel XVI.

Resumé.

A. Beskrivelse.

1. Fra begyndelsen af 20'erne faldt det årlige antal levendefødte fra ca. 75 000 til 63 000 i 1933. I den følgende periode steg *fødselstallet* jævnt til godt 71 000 i 1941. Derefter sætter en kraftig stigning ind, der kulminerer i 1946 med 96 000 fødsler, hvorefter der påny indtræder et fald i de nærmest følgende år. Siden 1951 har fødselstallet ligget ret konstant på ca. 77 000 om året.

I tiåret 1941—50 fødtes ialt 850 000 imod 660 000 i det foregående tiår, d. v. s. en stigning på 190 000 eller omtrent $\frac{1}{8}$.

Stigningen i fødselstallet fandt især sted i byerne. Det er tvivlsomt, om fødsels-hyppigheden overhovedet steg i den egentlige landbrugsbefolkning. Fra 1940—50 steg antallet af 0—14-årige med 38 pct. i hovedstadsområdet og med ca. 33 pct. i provinsbyerne og den bymæssige bebyggelse, medens det kun steg 6 pct. i de rene landdistrikter. I en række andre lande har fødselstallet udviklet sig på tilsvarende måde som her i landet.

2. De store fødselskuld har allerede sat deres præg på *skolerne*. I folkeskolen vil det samlede elevantal allerede kulminere i 1956 med ca. 525 000 mod ca. 400 000 10 år før. I eksamensmellemskolen og gymnasiet vil elevantallet — hvis det udvikler sig i trit med de tilsvarende aldersklasser — kulminere henholdsvis i 1960 og 1963 med 110 000 og 13 000 mod henholdsvis 82 000 og 9 000 elever i 1954. Det er dog sandsynligt, at elevbestanden vil stige endnu mere, da der er en tendens til, at en stigende andel af hver årgang søger eksamensskolen.

3. Fra 1956 kan man vente stigning i den årlige *nytilgang af unge til arbejdsmarkedet*, navnlig i byerne og disses forstæder. Stigningen vil særlig gøre sig gældende efter 1957. En del af de enkelte års nytilgang til arbejdsmarkedet består af unge, der har gennemført en længere skoleuddannelse, og som hidrører fra tidligere årgange, og stigningen i nytilgangen udjævnes derfor noget i forhold til fødselstallets bevægelser. Alt i alt må man dog regne med, at tilgangen af unge til arbejdsmarkedet, der hidtil har andraget ca. 60 000, i den kommende halve snes år vil blive ca. $\frac{1}{3}$ større.

4. Dette vil medføre en stigning i det samlede *arbejdsudbud* fra 1955 til 1970 på ca. $\frac{1}{4}$ million eller ca. 12 pct., når man tager hensyn til de øvrige forskydninger i arbejdsstyrken, som må forventes at indtræde i den pågældende periode. Den årlige tilvækst i arbejdsstyrken vil derved i de næste 5—10 år blive væsentlig større end i øjeblikket, men ikke påfaldende stor sammenlignet med tidligere perioder.

5. Kommissionen har ved sine overvejelser om den rette fordeling af nytilgangen til arbejdsmarkedet måttet forudsætte, at der for samfundet som helhed fortsat vil blive opretholdt en høj og stabil *beskæftigelse*. De store årganges indpasning i erhvervslivet vil kræve en betydelig forøgelse af de produktive investeringers omfang, og det kan i et land med Danmarks økonomiske struktur ikke undgå i en overgangsperiode at stille øgede krav til landets valutabeholdning.

Under forudsætning af fortsat opretholdelse af høj beskæftigelse vil stigningen i det samlede arbejdsudbud i de næste 5 år kræve en gennemsnitlig årlig beskæftigelsesstigning inden for alle erhverv taget under eet, der er mere end dobbelt så stor som i den foregående 5-års periode, hvorefter den nødvendige beskæftigelsesstigning i løbet af 60'erne falder ned til samme niveau som i begyndelsen af 50'erne.

6. Med udgangspunkt i denne nødvendige beskæftigelsesstigning har man skønnet den sandsynlige beskæftigelsesstigning i de enkelte erhverv og herudfra delvis efter forhandlinger med de respektive organisationer beregnet den nødvendige *nytilgang til de enkelte erhvervsgrupper, fag og uddannelses felter*.

Hovedtallene for denne således beregnede fordeling af nytilgangen fremgår af nedenstående forenkledede oversigt, hvor den hidtidige gennemsnitlige fordeling af en årgang på uddannelses- og beskæftigelsesområder tillige er anført. Da der i de yngre årgange foregår en ret stor rotation — f. eks. begynder mange, der senere bliver lærlinge som arbejdsdrenge — har man ikke anført den første tilgang til de forskellige områder, men derimod årgangens fordeling, således som den vil være efter afsluttet erhvervsuddannelse eller dertil svarende tidspunkt.

	Dreng			Piger		
	Nuv. for- deling	Fremtidig fordeling	Pet.-vis stign.	Nuv. for- deling	Fremtidig fordeling	Pet.-vis stign.
I landbrug.....	6 000	7 000	17	23 000	31 000	35
Ufaglærte.....	9 000	11 500	28			
Faglærte.....	13 000	18 500	42	4 000	5 000	25
Med videregående eller senere påbegyndt uddannelse.....	2 000	3 000	50	3 000	4 000	33
Ialt...	30 000	40 000	33	30 000	40 000	33

Det fremgår af oversigten, at kravet om fortsat opretholdelse af høj beskæftigelse medfører, at drengenes uddannelseschancer fremover relativt forøges, medens pigernes chance for en faglig eller dertil svarende uddannelse antagelig vil blive ringere end hidtil, medmindre der træffes visse særforanstaltninger til forøgelse af pigernes uddannelsesmuligheder.

7. Det er næppe sandsynligt, at *tilgangen* til de forskellige uddannelsesfelter vil *stige tilstrækkeligt af sig selv*.

Forså vidt angår videreuddannelsen m. v., vil stigende tilgang på mange områder kræve udvidelse af skolernes og læreanstaltnernes kapacitet.

En hensigtsmæssig forøgelse af tilgangen til de forskellige lærefag vil sikkert volde endnu større vanskeligheder. Udbudet af lærepladser bestemmes af de enkelte arbejdsgivers dispositioner. Erfaringerne har vist, at lærlingeantagelserne er meget følsomme overfor selv midlertidige tilbageslag i beskæftigelsen, hvorimod den som helhed høje beskæftigelse i efterkrigsårene og den samtidig stærkt følelige mangel på faglært arbejds-

kraft på mange forskellige felter ikke har medført nogen væsentlig stigning i lærlinge-antagelsernes omfang.

B. Midler til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer.

1. Principielle overvejelser.

Kommissionen anser det for ønskeligt i håndværk, industri, handels- og kontor-fagene etc. at søge de store årganges uddannelsesproblemer løst indenfor mesterlærers rammer ved frivilligt at samvirke med fagenes parter på en sådan måde, at princippet om fagenes selvstyre på den faglige uddannelses område bevares.

Det offentliges øvrige indsats indenfor dette område vil derfor i det væsentlige indskrænke sig til supplerende foranstaltninger.

Forsåvidt angår den højere uddannelse m. m., kan det offentlige direkte gribe ind med foranstaltninger til udvidelse af de forskellige skolers og læreanstalters kapacitet.

På egnede områder vil kommissionen tilskynde parterne til en systematisering af de ikke-faglærtes erhvervsuddannelse — først og fremmest indenfor virksomhederne — og søge deres supplerende almene og erhvervsbetonede undervisning fremmet.

2. Foranstaltninger til sikring af den rette lærlingetilgang.

I. Parternes egen indsats.

1° Under udarbejdelsen af betænkningen har kommissionen ført *forhandlinger med samtlige lærefag*. Der er herunder i langt de fleste tilfælde opnået enighed med begge de modstående parter om den målsætning for lærlingetilgangen, der ud fra hensynet til stigningen i den totale beskæftigelse og fagenes egne langsigtede behov bør tilstræbes. Samtidig har man under forhandlingerne drøftet egnede midler til stimulering af lærlingetilgangen, da et stort antal fag har den opfattelse, at målet ikke vil kunne realiseres uden særlige, i det væsentlige af parterne selv, truffne foranstaltninger.

Kommissionen har anset det som det vigtigste og første skridt til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer, at et *centralt organ viderefører det af kommissionen påbegyndte arbejde*, koordinerer fagenes indsats på dette felt og i fornødent omfang bidrager til at igangsætte samt koordinere det lokale initiativ på dette område.

Kommissionen har i overensstemmelse hermed i skrivelse af 25. juni 1955 afgivet en foreløbig indstilling om oprettelse af et sådant organ. Økonomi- og arbejdsministeren har derefter ved skrivelse af 22. august 1955 anmodet kommissionen om i fortsættelse af sit hidtidige arbejde på dette felt indtil videre at varetage de nævnte funktioner og under dette arbejde løbende afgive indstillinger om sådanne ændringer af lovgivning og administration, der måtte være påkrævet. Dette arbejde er igangsat i efteråret 1955.

2° Kommissionen retter en indtrængende henstilling til arbejdere og arbejdsgivere om at medvirke ved opgavens løsning gennem iværksættelse af den fornødne *propaganda og oplysningsvirksomhed* og fremhæver i denne forbindelse, at der på dette felt er behov for et lokalt initiativ.

Endvidere henstiller kommissionen til arbejdsgiverorganisationerne, at disse i forbindelse med en mere direkte propaganda overfor organisationernes medlemmer på

frivillig basis søger at træffe direkte aftaler med egnede virksomheder indenfor det pågældende fag om forøgelse af tilgangen.

3° Ved forhandlingerne med fagene har man herudover bl. a. drøftet følgende midler til forøgelse af tilgangen:

Frivillig udligning af omkostningerne ved lærlingeoplæring mellem de enkelte fags mestre indbyrdes.

Supplerende uddannelse.

Forøget fagskoleundervisning, oprettelse af forskoler o. lign.

Oprettelse af lærlingeafdelinger.

Opdeling af eksisterende lærefag.

Nedsættelse af læretiden.

Justering af lærlingelønningerne.

Selv om kommissionen ikke anser det for sin opgave at give det enkelte fag konkrete anvisninger på løsningen af fagets tilgangsproblemer, vil man under de nu påbegyndte forhandlinger i almindelighed henstille til overvejelse, hvorvidt der er basis for en eller anden udformning af de her omtalte principper, såfremt det skønnes nødvendigt for at nå frem til den ønskede forøgelse af lærlingeholdernes omfang.

4° Såfremt der ikke tages stilling til spørgsmålet om *begrænsning af lærlingetilgangen* i den nye lærlingelov, vil arbejdsmarkedskommissionen i påkommende tilfælde under de fremtidige løbende forhandlinger med fagene tage spørgsmålet om de forskellige eksisterende bestemmelser om begrænsning af tilgangen op til drøftelse. I de tilfælde, hvor et fag som følge af de overenskomstfastsatte lærlingeskalaer holdes underforsynet med faglært arbejdskraft, og hvor forhandling med fagets parter ikke fører til en ønskelig slækkelse eller ophævelse af tilgangsbegrænsningen, vil kommissionen påkalde hovedorganisationernes medvirken. Der kan på dette som på andre områder blive tale om, at kommissionen om fornødent afgiver indstilling til økonomi- og arbejdsministeren om ændringer i lovgivning og administration, jfr. ovenfor under afsnit 1°.

II. Supplerende offentlig indsats.

1° Kommissionen finder det betydningsfuldt, at der centralt udfoldes en mere generel *oplysningsvirksomhed* gennem radio, presse, tidsskrifter, udsendelse af brochurer o. lign. med appel om forøgelse af lærepladsernes antal.

2° Kommissionen henstiller, at de *offentlige institutioner udvider deres lærlingeholdelser* og skal tillige henstille, at det med særlig henblik på det beskæftigede kontorpersonale påpeges overfor de offentlige institutioner m. v., at lærlingelovens almindelige bestemmelser om uddannelse også finder anvendelse på statens og kommunernes område.

3° Kommissionen vil holde sig i nøje kontakt med de allerede eksisterende lokale organer, der beskæftiger sig med de store årganges problemer, ligesom man vil fremhæve det *lokale initiativ*s betydning for løsningen af spørgsmålet overfor myndigheder og organisationer i de områder, hvor man endnu ikke har taget spørgsmålet op.

4° Da hele spørgsmålet om dag- contra aftenskoleundervisning — der i det væsentlige er afgørende for de *tekniske skolers og handelsskolernes kapacitet* fremover — endnu ikke er afklaret, finder kommissionen det ikke hensigtsmæssigt at foreslå væsentlige

udvidelser af de tekniske skoler og handelsskolerne. Kommissionen skal i denne forbindelse derfor blot henstille til fagene, at man *allerede nu* søger at *udvide omfanget af dagskoleundervisning*, således at man på det tidspunkt, de store årgange begynder at melde sig, vil være i stand til at give lærlingene den fornødne teoretiske undervisning.

5° Kommissionen henstiller, at der — således som også af et flertal indenfor lærlingekommissionen foreslået — søges skabt hjemmel for en forøgelse af de nugældende *statstilskud til driften af de tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler*, for derved at muliggøre en nedsættelse af mestrenes udgifter til skolepenge.

6° For at fremskynde realiseringen af forskellige fags planer om centralisering af undervisningen i særlige fagklasser, oprettelse af forskoler samt fagskoler med værkstedsundervisning o. lign. henstiller kommissionen, at der skabes mulighed for en *forhøjelse af de nugældende tilskud til afholdelse af de med sådanne foranstaltninger forbundne etableringsudgifter*.

7° Forsåvidt angår statslån til *opførelse af nybygninger*, skal kommissionen henstille, at der — som også af skolerådet for tilsynet med håndværkerundervisningen foreslået — skabes hjemmel for, at de nugældende regler ændres derhen, at statslånet kan forhøjes til $\frac{1}{2}$ af opførelsesudgifterne, således at de private bidrag under forudsætning af kreditforeningslån eller lign. på $\frac{1}{3}$ fremtidig kun skal udgøre $\frac{1}{6}$ mod nu $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne, svarende til de ved lovændring af 29. april 1955 for ydelse af statslån til opførelse af folkehøjskoler fastsatte bestemmelser.

8° En gennemførelse af lærlingekommissionens forslag om bortfald af de gældende afstandsbestemmelser, der fritager lærlinge, hvis lærested ligger udover en vis afstand fra skolen, fra deltagelse i den teoretiske undervisning, vil for adskillige læremestre medføre forøgede udgifter til lærlingens befordring. Det samme vil være tilfældet ved indførelse af fagklasseundervisning, der i et vist omfang vil nødvendiggøre henlæggelse af undervisningen på centralskole, idet afstanden til lærepladsen herved i mange tilfælde vil forøges.

Arbejdsmarkedskommissionen kan derfor tiltræde lærlingekommissionens forslag om, at lærlingenes *befordringsudgifter i anledning af deltagelse i undervisningen på skoler*, der ikke ligger ved lærestedet eller hjemstedet, dækkes af statskassen efter nærmere fastsatte regler.

I *jern- og metalindustrien* er der allerede på indeværende tidspunkt truffet aftale om indførelse af fagklasseundervisning, der i fornødent omfang agtes henlagt til centralskoler.

Kommissionen tillægger det stor betydning, at der skabes mulighed for en snarlig gennemførelse af jern- og metalindustriens forslag som et af midlerne til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer. Under henvisning hertil skal kommissionen henstille, at der *allerede nu* inden en eventuel gennemførelse af lærlingekommissionens ovennævnte forslag stilles de fornødne tilskudsmidler til rådighed til dækning af de forøgede rejseudgifter, som gennemførelse af den aftalte ændring i den tekniske undervisning i lærefagene indenfor jern- og metalindustrien vil give anledning til, således at alle lærlinge indenfor jern- og metalindustrien får mulighed for at følge den tekniske undervisning. I denne forbindelse henstilles det tillige til overvejelse, hvorvidt det *allerede nu* vil være muligt at ophæve de gældende afstandsbestemmelser.

9° I de tilfælde, hvor det ikke er muligt at få den ønskede uddannelse i nærheden af hjemmet, vil det ofte være forbundet med særlige økonomiske vanskeligheder at gennemføre en oplæring.

Kommissionen vil derfor anse det for ønskeligt — således som også af ungdomskommissionen i „Ungdommen og arbejdslivet“ foreslået — at lærlinge, der *uddannes udenfor hjemstedet*, har mulighed for — i lighed med de i udlandet eksisterende ordninger — at få støtte til dækning af *rejse- samt opholdsudgifter under oplæringen*.

10° I forbindelse med centraliseringen af den tekniske undervisning vil der antagelig blive behov for oprettelse af særlige *lærlingekollegier* eller *lærlingepensioner*. Der vil antagelig ligeledes blive et behov for sådanne kollegier o. l. for økonomisk vanskeligt stillede lærlinge, der ikke kan bo hjemme eller hos læremesteren og som ikke kan fremskaffe midler til dækning af opholdsudgifterne under oplæringen.

Kommissionen henleder de tekniske skolars og lokale håndværkerforeningers o. a. opmærksomhed på dette behov, samt gør opmærksom på, at der til opførelse af lærlingekollegier og lærlingepensioner kan ydes støtte fra det offentlige i henhold til boligstøtte-loven af 14. april 1955. Kommissionen skal i denne forbindelse tillige henstille til overvejelse, hvorvidt der — således som påtænkt for håndværkerkollegiernes vedkommende — vil være mulighed for ydelse af *statstilskud til driften af lærlingekollegierne* o. lign.

11° Da *erhvervsvejledningen* er af væsentlig betydning som bidrag til løsningen af de store årganges uddannelsesproblem, skal kommissionen henstille, at erhvervsvejledningen snarest muligt søges udbygget over hele landet.

3. Forslag til sikring af den rette tilgang til de højere uddannelser samt teknikeruddannelsen.

1° En betydelig forøgelse af tilgangen til højere uddannelse m. v. vil være påkrævet både for drengenes og pigernes vedkommende. Da en højere skoleuddannelse i alle tilfælde er en forudsætning herfor, skal kommissionen derfor understrege vigtigheden af, at de nødvendige *udvidelser af eksamensskolen* — være sig i form af øget *bygningskapacitet* eller *lærerstab* — fremmes hurtigst muligt, således at; der ikke skabes uovervindelige hindringer for de store årganges højere skoleuddannelse bl. a. med det resultat, at adgangen til gymnasierne må begrænses yderligere, og at mulighederne derved forskertses for en øget tilgang af højt kvalificeret arbejdskraft fremover.

2° Kommissionen betragter det som en vigtig opgave i tide, inden de store årgange når frem til den videregående uddannelse, at opstille mere detaljerede beregninger over behovet for tilgang m. v., som kan tjene som grundlag dels for eventuelle offentlige foranstaltninger og indgreb til fremme af den ønskelige tilgang, dels som vejledning for de studerende ved valg af studium; man er derfor i gang med at søge denne opgave løst. I nærværende betænkning skal kommissionen blot henlede opmærksomheden på de eksisterende *begrænsninger i tilgangen* til en betydelig del af de videregående studier.

3° Kommissionen skal herunder understrege, at man lægger stor vægt på, at der uophørligt træffes foranstaltninger til imødegåelse af manglen på teknikere, da en for ringe tilgang af teknisk uddannet arbejdskraft vil virke hæmmende på industriens udvikling og dermed vanskeliggøre en inddragelse af de store årgange i produktivt arbejde.

Kommissionen henstiller derfor, at *teknikumstudiets kapacitet* udvides.

Det er kommissionens opfattelse, at man ikke alene herved vil kunne opnå en tilstrækkelig tilvækst i antallet af teknikere til at dække det stærkt stigende behov, og kommissionen anser det derfor for ønskeligt, at der findes frem til *nye former for uddannelse af teknikere*, derunder også former som ikke forudsætter forudgående ordinær lærlingeuddannelse.

4. Det 8. skoleår og arbejdsmarkedet.

Indførelse af et 8. skoleår har både i beskæftigelses- og uddannelsesmæssig henseende særlig betydning for de unge ufaglærte. Kommissionen ønsker imidlertid ikke at tage stilling til det fremsatte forslag om ændring af folkeskolens struktur og ej heller at gå nærmere ind på spørgsmålet om betimeligheden af at indføre et 8. skoleår, idet andre hensyn end de beskæftigelsesmæssige spiller en afgørende rolle ved spørgsmålenes afgørelse.

Det er iøvrigt kommissionens opfattelse, at de beskæftigelses- og uddannelsesmæssige problemer, som opstår i forbindelse med de store fødselsårganges udstrømning på arbejdsmarkedet, ikke i sig selv vil kunne motivere indførelsen af et 8. skoleår, selv om indførelsen vil kunne medføre en vis lettelse i presset på arbejdsmarkedet.

Der kan imidlertid anføres forskellige synspunkter med hensyn til *tidspunkt og formen* for en eventuel indførelse af et 8. skoleår. Kommissionen finder således, at det, ville være ønskeligst at *fremskynde* tidspunktet for det 8. skoleårs indførelse, således at det på det nærmeste falder sammen med kulminationen af de store årganges tilstrømning til arbejdsmarkedet (d. v. s. i 1960—62).

Dette gælder i særlig grad for byerne, hvor stigningen i fødselstallene har været størst, medens det har mindre betydning i landkommunerne, hvor der kun har været en ringe vækst i fødselstallet.

En *successiv indførelse* af det obligatoriske 8. skoleår over nogle år ville endnu bedre svare til arbejdsmarkedets tarv. Uanset dette ser kommissionen sig — under hensyn til de vanskeligheder af administrativ og anden art, der ville være forbundet hermed — ikke i stand til at fremsætte forslag herom.

Dog vil kommissionen, forsåvidt forslaget om gennemførelse af et 8. skoleår vedtages, henstille til overvejelse, om der i tiden forud for ikrafttrædelsen af det generelle påbud om et 8. skoleår kan gives *kommunerne tilskyndelse* til yderligere udnyttelse af bestemmelserne i den gældende folkeskolelov om indførelse af et 8. skoleår.

5. Forslag til fremme af de ufaglærtes erhvervsuddannelse.

1° Selv med indførelse af et 8. skoleår vil der være behov for en mere *systematisk erhvervsuddannelse af de unge ufaglærte*, hvoraf der sikkert i de kommende år i alle tilfælde vil være et mærkbart voksende antal, særlig i byerne. Kommissionen er af den opfattelse, at bestræbelserne for bedring af de uddannelsesmæssige vilkår for de unge ufaglærte i byerne navnlig må sigte på at udnytte *ungdomsskolelovgivningen* mere intensivt og tilrettelægge den erhvervsbetonede del af ungdomsskolens undervisning i nøjere kontakt med brancher og virksomheder. Kommissionen henstiller derfor til *undervisningsministeriet* at henlede de *kommunale ungdomsnævns* opmærksomhed på betimeligheden af denne kontakt, ligesom man henstiller til *arbejdsmarkedets hovedorganisationer*, at disse henleder

de dem tilsluttede organisationers opmærksomhed på betimeligheden af at udfolde for-
nødent initiativ overfor nævnene.

Kommissionen vil endvidere til en række af arbejdsmarkedets organisationer rette
henstillinger om at optage forhandlinger om de former, hvorunder der kan gennemføres
ordninger, der *effektivt tilskynder de unge ufaglærte* til at deltage i ungdomsskoleunder-
visningen, herunder om en eventuel organisationsmæssigt gennemført *pligt til deltagelse*
af lignende art som lærlingenes.

Kommissionen anser iøvrigt kursus på de *private efter- og ungdomsskoler* for så
værdifuldt, at bestræbelserne i væsentligt omfang også må rettes mod at øge tilgangen
til disse skoler.

2° Også for de ufaglærte, som er 18 år og derover, vil der fremover være behov
for øget erhvervsmæssig skoling. Bestræbelserne herfor må rette sig også mod de mange
ufaglærte udenfor Dansk Arbejdsmands Forbund og må bl. a. tage sigte på udbygning
af *Arbejdsteknisk Skoles* virksomhed ved iværksættelse af kortere kurser, ligesom der kan
blive tale om etablering af nye skoler parallelt med Arbejdsteknisk Skole. Også *Statens*
Arbejdsmandskur sus' virksomhed bør udvides bl. a. ved at etablere kurser af længere
varighed end de nuværende 3 ugers kurser; i denne forbindelse bør spørgsmålet om adgang
til at dispensere fra bestemmelsen om kursusdeltagerens ledighed overvejes. Endvidere
bør spørgsmålet om udvidet indsats fra andre eksisterende institutioner, der giver de
ufaglærte erhvervsmæssig skoling — såsom de *Teknologiske Institutter, forskellige fagskoler,*
og *Statens Arbejdstekniske Ungdomsskoler* — inddrages under overvejelserne.

3° Kommissionen har iøvrigt ikke anset det for muligt på forhånd nærmere at
fikser de forskellige behov for udvidet skoling af de helt unge og andre ufaglærte. Man
vil imidlertid under de igangværende forhandlinger med fagene særlig om tilgangen af
lærlinge og lignende (jfr. afsnit 2, I, 1° ovenfor) også have opmærksomheden henledt
på disse skolingsbehov for ufaglærte på 14—17 år og på 18 år og derover og vil efterhånden
fremsette forslag på disse områder til de respektive organisationer og myndigheder. Man
vil under disse forhandlinger bl. a. drøfte eventuelle behov for nedsættelsen af *stående*
udvalg mellem parterne til løbende overvejelse af de helt unge og ældre ufaglærtes uddan-
nelse, *svarende til de faglige fællesudvalg* for lærlingeuddannelsen.

6. Foranstaltninger til løsning af kvindernes særlige uddannelsesproblemer.

Kommissionen anser det for uheldigt, om kvindernes allerede i forvejen ret lave
uddannelseshyppighed skulle blive endnu mindre, når pigerne fra de store årgange i de
kommende år søger ud på arbejdsmarkedet.

Kommissionen vil under hensyn til princippet om, at der bør gives piger og drenge
lige adgang til uddannelse, ved forhandlingerne med fagenes parter om tilgangen af lærlinge
søge at forøge antagelse af kvindelige lærlinge i fag, der under hensyn til pigernes særlige
evner og fysik må anses for velegnede til uddannelse og senere beskæftigelse af kvinder.

Kommissionen tilslutter sig en fra Danske Kvinders Nationalråd og Dansk Kvinde-
samfund rettet henvendelse til handelsministeriet om snarest at undersøge behovene for
indførelse af en videregående uddannelse for kvinder som køkkenledere, **arbejdsledere i**
næringsmiddelindustrien, etc. Samtidig henstiller kommissionen, at der foretages en syste-

matisk gennemgang af de beskæftigelsesområder, der grænser op til det huslige arbejde med henblik på undersøgelse af behovet for andre nye former for videregående huslig uddannelse.

Kommissionen anser det tillige for ønskeligt, om parterne i alle fag, hvori der gives en kortvarigere industriel uddannelse, vil tage under overvejelse at udarbejde uddannelsesregler, der kan medvirke til at sikre de unge kvinder en systematisk faglig uddannelse indenfor et afgrænset område.

Kommissionen kan tiltræde ungdomskommissionens forslag om en udbygning af den elementære huslige uddannelse ved hjælp af en eftermiddagsundervisning i de huslige fag afsluttet med et flermåneders ophold på fagskole.

Kommissionen henstiller, at spørgsmålet om den huslige uddannelse tages op til overvejelse i de kommunale ungdomsnævn såvel på landet som i byerne, ligesom den henstiller, at undervisningsministeriet tager spørgsmålet om den huslige uddannelse op til fornyet drøftelse og behandling under hensyn til de sasrlige problemer, der rejses af den stærke vækst i tilgangen af 15—19 årige piger.

7. Afsluttende bemærkninger.

Hvis det lykkes at opretholde en høj og stabil beskæftigelsesgrad, og hvis en forlænget usikkerhed om lærlingeloven undgås, skulle de store årganges uddannelsesproblem kunne løses ad de veje, som er afstukket i nærværende betænkning; det vil først og fremmest sige ved fagenes egen indsats — koordineret af kommissionen —• og ved samvirke mellem fagenes parter og det offentlige.

BILAG

Den 12. januar 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen.

I skrivelse af 17. oktober 1953 har kommissionen skitseret de beskæftigelsesproblemer, der forventes at ville melde sig i den kommende tid, og anmodet om en udtalelse om regeringens stilling til, i hvilket omfang de foreliggende opgaver bør behandles i kommissionen.

Kommissionens henvendelse har været drøftet i regeringen, der herefter overfor kommissionen ønsker at udtale:

Regeringen må anse det for ønskeligt, at kommissionen fortsætter sin virksomhed i henhold til sit kommissorium:

For indeværende år skal man — idet man iøvrigt henviser til de forhandlinger, der har fundet sted med kommissionens formandskab — anmode kommissionen om særligt at tage følgende grupper af problemer under overvejelse:

1. Spørgsmålet om, hvilke forberedelser, der kan træffes med henblik på at forebygge eller afsvække ugunstige virkninger på den danske beskæftigelse af mulige økonomiske tilbageslag, f. eks. ved konjunkturedgang i udlandet.

Disse overvejelser bør omfatte konkrete undersøgelser *såvel* vedrørende de foranstaltninger, som det private erhvervsliv med eller uden støtte selv kan træffe for at opnå øget konkurrenceevne og større beskæftigelse, *som* de foranstaltninger, det offentlige kan gennemføre vedrørende virksomheden indenfor sine områder.

2. Spørgsmålet om de foranstaltninger, som kan træffes for at lette inddragelsen i beskæftigelse af det forøgede

antal unge, som vil fremkomme i det kommende ti-år.

Der tænkes i denne forbindelse atter på konkrete undersøgelser af de foranstaltninger, det private erhvervsliv med eller uden støtte selv kan træffe, samt på tilrettelægningen af det offentliges virksomhed indenfor sine områder. Den her nævnte gruppe af problemer kan også omfatte sådanne *særlige* foranstaltninger vedrørende den faglige erhvervsmæssige uddannelse af det forøgede antal unge samt vedrørende arbejdskraftens bevægelighed, som i den kommende ti-årsperiode kan bidrage til at lette indpassningen af de unge på arbejdsmarkedet. Det tilføjes, at selve spørgsmålet om lærlingelovens revision og hele lærlingeforholdet på længere sigt behandles af lærlingelovskommissionen.

3. Spørgsmålet om de muligheder, der foreligger for på kortere og længere sigt specielt at bekæmpe arbejdsløsheden indenfor de geografiske områder, hvor der findes tendenser til varig høj ledighed, de såkaldte arbejdsløshedsøer.
4. Spørgsmålet om hvilke yderligere foranstaltninger, der kan og bør træffes for at udligne beskæftigelsens sæsonsvingninger.

Regeringen går iøvrigt ud fra, at arbejdsmarkedskommissionen ved gennemførelsen af disse undersøgelser er opmærksom på, at der herved røres ved spørgsmål, der allerede fra forskellig side og ud fra forskellige synspunkter er genstand for overvejelser.

Jens Otto Krag.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

25. juni 1955.

Bilag 2.

*Hr. økonomi- og arbejdsminister J. O. Krag,
økonomi- og arbejdsministeriet.*

Hermed fremsendes en foreløbig indstilling fra arbejdsmarkedskommissionen vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer. Indstillingen har været drøftet på møder i kommissionen den 2. og 9. maj samt den 13. juni d. å., jfr. vedlagte mødereferater, og er tiltrådt af hele kommissionen med undtagelse af landbrugsrådets repræsentant, gårdejer Poul Karishøj, der under g. d. har afgivet den vedhæftede mindretals-udtalelse.

Som fremhævet i indstillingen er denne af foreløbig karakter, idet visse sider af det ovennævnte problem — der enten ikke endnu er færdigbehandlet, eller ikke har været taget op i kommissionen endnu — vil blive behandlet i en betænkning, der forventes at kunne blive afgivet i løbet af få måneder.

P. K. V.

Axel Skalts

Per Kirstein

25. juni 1955.

Foreløbig indstilling vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer.

I. Indledning.

I henhold til økonomi- og arbejdsministerens skrivelse til kommissionen af 12. januar 1954 har kommissionen i en række møder i 1954 og den første del af 1955 drøftet spørgsmålet om de store årganges uddannelsesproblemer. Grundlaget for de i indeværende år stedfundne drøftelser har bl. a. været resultatet af forhandlinger med en række større fag, som kommissionens sekretariat — i henhold til den af kommissionen truffene og af regeringen godkendte beslutning — har ført i de første måneder af 1955.

Efter de således stedfundne forhandlinger og overvejelser — der også har omfattet fælles drøftelse mellem repræsentanter for arbejdsmarkedskommissionen og læringskommissionen — ønsker kommissionen herved at fremsætte nedenstående udtalelse med dertil knyttede forslag til regeringens overvejelse. Man vedlægger til orientering de af sekretariatet til brug for kommissionens overvejelser udarbejdede redegørelser af henholdsvis 25. og 27. april d. å.¹⁾

Idet kommissionen forventer i løbet af nogle måneder for regeringen at kunne fremlægge en betænkning, hvori der gives en mere afrundet og endelig fremstilling af

de store årganges uddannelsesproblemer, bemærkes, at nærværende indstilling i det væsentlige er begrænset til de problemer, der vedrører den uddannelse, som påbegyndes umiddelbart efter folkeskolens afslutning, medens man har lagt mindre vægt på de problemer, der knytter sig til uddannelse, som påbegyndes på et senere alderstrin. Man har i det store og hele set problemerne alene ud fra arbejdsmarkedets synspunkter og således lagt hovedvægten på de sider af uddannelsesproblemet, der har betydning for beskæftigelsesudviklingen, medens man derimod ikke har anlagt sociale beskyttelsessynspunkter.

De problemer, som de store årgange rejser vedrørende mulighederne for at opretholde en tilstrækkelig samlet efterspørgsel efter arbejdskraft — problemer, der drejer sig om den generelle økonomiske politik — er ikke optaget til selvstændig behandling i nærværende sammenhæng, men kommissionen vil — i overensstemmelse med økonomi- og arbejdsministerens ovennævnte skrivelse — senere behandle visse afgrænsede sider af disse spørgsmål.

II. Problemets opståen og omfang.

Før sidste verdenskrig androg det årlige antal fødsler ca. 65 000. Under krigen steg fødselstallet stærkt og kulminerede i 1946 med 96 000. Siden er antallet faldet, men

ligger dog stadigvæk 10—15 000 over 30'ernes niveau.²⁾

Som følge heraf vil *tilgangen af unge til arbejdsmarkedet stige stærkt fra og med 2.*

¹⁾ Jfr. bilag 23 og iøvrigt den i henhold til regeringens ønske i februar d. å. for sekretariatets regning offentliggjorte brochure „De store årgange med særligt henblik på uddannelsesproblemet“ samt sekretariatets redegørelse vedrørende tilgangen til arbejdsmarkedet i de kommende år af 3. september 1954.

²⁾ Fødselshyppigheden er derimod faldet tilbage til samme niveau som før 1940.

kvartal 1956, hvor en del af det første store fødselskuld fra 1942 forlader skolen og søger ud på arbejdsmarkedet. Den årlige tilgang til arbejdsmarkedet vil under hensyn til skolegangens længde antagelig nå sit maksimum omkring 1961 med en forøgelse på ca. 50 pct. over tilgangen i begyndelsen af 50'erne.

Der vil derefter indtræde en vis nedgang i nytilgangen, selv om den fortsat vil blive væsentlig større end i dag. *Alt i alt vil tilgangen af unge til arbejdsmarkedet i de næste 6—7 år gennemsnitlig ligge ca. $\frac{1}{3}$ højere end hidtil.*

Antallet af mænd i den produktive alder (15—64 år) vil i tiårs perioden 1956—65 forøges med knapt 15 000 om året svarende til en årlig tilvækst på knapt 1 pct. Denne tilvækst er dobbelt så stor som i tiåret 1946—55, men en del mindre end i de foregående tiår, hvor den gennemsnitlige tilvækst androg ca. 1,5 pct. årlig.

Efter 1965 vil antallet af 15—64 årige mænd forøges i samme relativt svage grad som i tiåret 1946—55.

De her anførte forskydninger i antal mænd i den produktive alder kan tages som et tilnærmet udtryk for bevægelserne i den samlede arbejdsstyrke.¹⁾

De store fødselsårgange må således antages at ville føre til en væsentlig vækst i arbejdsudbudet fremover — omend ikke af samme dimensioner som tidligere kendt — og dette rejser særlige problemer vedrørende den almindelige beskæftigelsespolitik, der imidlertid som foran berørt ikke skal behandles nærmere i den her foreliggende foreløbige indstilling.

Den *tilvækst* i udbudet af den *helt unge arbejdskraft*, der følger af fødselshyppighedens stigning efter 1940, vil som foran nævnt i de kommende år blive *relativt langt stærkere* end tilvækstraten i den samlede arbejdsstyrke. Der opstår derfor et betydningsfuldt problem af uddannelsesmæssig art: hvorledes kan man i det korte åremål, hvor nytilgangen til arbejdsmarkedet vokser særlig stærkt, sikre sig en forøgelse af antallet af lærepladser og andre uddannelsesmuligheder i tilsvarende omfang?

III. Motivering for indgriben.

Blandt uddannelsesfelterne indtager den ordinære lærlingeuddannelse indenfor håndværk, industri, handel, kontor etc. en særlig vigtig plads.

Betrager man alene antallet af *dreng*e, der efter folkeskolen, mellemskole, realskole el. lign.²⁾ søger deres første job, har dette i de senere år faktisk andraget omkring 30 000, hvoraf ca. 5 000 mere varigt³⁾ er kommet ind i landbrugserhvervet, omkring 15 000 har fået en lærlingeuddannelse i byerhvervene, medens ca. 10 000 går ud i byernes erhvervsliv uden at modtage nogen systematisk erhvervsuddannelse.

Selv om antallet af børn i de rene landdistrikter i 1940'erne kun har udvist en

ringe stigning sammenlignet med det øvrige land, må man dog forvente, at der i de kommende år vil ske en vis vækst i antallet af de helt unge (i 14—15 års alderen), som tager deres første beskæftigelse i landbruget.

Dette kan i første omgang i begrænset omfang mindske de store årganges uddannelsesproblemer. Hvorvidt den forøgede tilgang af de helt unge vil modsvares af større afgang af den lidt ældre arbejdskraft afhænger af udviklingen i landbrugets samlede arbejdsstyrke.⁴⁾

I alle tilfælde kan man ikke forvente ændringer af en sådan størrelsesorden i det antal unge, som landbruget mere eller

¹⁾ Man forudsætter herved, at de øvrige (ikke-demografiske) faktorer, der øver indflydelse på arbejdsudbudet, (f. eks. ægteskabshyppigheden og det omfang, hvori gifte kvinder arbejder udenfor deres hjem) forbliver konstante.

²⁾ Tilgangen til de akademiske fag spiller en så ringe talmæssig rolle, at selv en relativ kraftig stigning fremover ikke i sig selv vil få større indflydelse på løsningen af de store årganges uddannelsesproblem.

³⁾ D. v. s. forblevet i landbruget til mindst 25 års alderen.

⁴⁾ Dette problem vil i betænkningen blive taget op til nærmere behandling.

mindre varigt beskæftiger, at det vil få væsentlig indflydelse på de store årganges uddannelsesproblem.

Det er derfor i *særlig grad lærlingeuddannelsen*, og hvad dertil svarer, man må koncentrere opmærksomheden om.

Imidlertid vil man *næppe forvente, at antallet af lærepladser i håndværk og industri m. v. spontant forøges* med den stigende efterspørgsel efter lærepladser. Til trods for den gode beskæftigelseskonjunktur i efterkrigsårene, har antallet af lærlingeantagelser i håndværk og industri således nærmest været konstant, selv om efterspørgslen efter lærepladser for de fleste fags vedkommende har oversteget udbuddet. Under forhandlingerne med fagene er det tillige fremhævet, at selv om der indenfor de enkelte fag er behov for et større antal faglærte, er det næppe sandsynligt, at en forøget tilgang vil komme af sig selv, idet de enkelte virksomheders lærlingeantagelser ikke bestemmes af fagets behov på længere sigt, men foretages ud fra *mere kortsigtede* og individuelle synspunkter, hvor vanskeligheder, ansvar og besvær ved oplæringen ofte vejer uforholdsmæssigt tungt. Man kan derfor befrygte, at med

mindre der træffes særlige foranstaltninger, vil antallet af unge, der tilgår byernes ufaglærte arbejdsmarked, fordobles i de kommende år, hvorved de vanskeligheder for opretholdelse af fuld beskæftigelse, der skyldes den skæve fordeling mellem faglærte og ufaglærte, vil blive forstærkede.

Det må på denne baggrund anses for påkrævet at overveje, hvilke foranstaltninger der kan træffes for bedst muligt at sikre en forøgelse af mestrenes lærlingeantagelse netop i den periode, hvor udbuddet af ung arbejdskraft vokser. Man må ved disse overvejelser have for" øje, at der samtidig med forsøget på at forøge det samlede antal lærepladser bør søges udøvet en så differentieret påvirkning af lærlingetilgangen til de forskellige fag, at udbuddet af faglært arbejdskraft fremover kommer til at svare bedst muligt til efterspørgslen i de enkelte fag. Formålet med de bestræbelser, som efter kommissionens opfattelse må iværksættes, må således være *både at forebygge en for stor tilgang til de ufaglærtes rækker og at modvirke den knaphed på forskellige grupper af faglært arbejdskraft, som har hersket i årene siden 1945.*

IV. Principielle synspunkter på de foranstaltninger, der bør træffes.

1. Under overvejelserne om de foranstaltninger, der bør træffes, har der i kommissionen været enighed om, at der ikke kan og bør søges en løsning af de store årganges uddannelsesproblem een gang for alle og ved enkle, generelle midler, der skærer alle fag over een kam. Man må anse det for nødvendigt *successivt* i løbet af de 6—7 år, hvor problemet presser sig mest på, at finde en tilstrækkelig *differentieret* løsning, afpasset efter de forskelligartede forhold indenfor de forskellige fag.

Man ønsker her at pege på, at der efter kommissionens opfattelse vel foreligger særlig *akutte* problemer vedrørende erhvervsuddannelsen i de næste 6—7 år, men at der på den anden side også *længere fremover* må siges at være behov for at afpasse tilgangen til de forskellige uddannelsesområder efter det fra de forskellige fags og fra samfundsmæssige synspunkter ønskelige. Man bør derfor søge løsningen af de store år-

ganges uddannelsesproblem ad veje, der fører videre over i denne mere langsigtede opgave.

2. Kommissionen har endvidere under sine overvejelser haft for øje, at den faglige uddannelse — og ganske særlig håndværkeruddannelsen — her i landet traditionelt har været varetaget først og fremmest af fagene selv. Denne tradition må anses for værdifuld, og kommissionen er af den opfattelse, at *hvis* det er muligt at løse de store årganges uddannelsesproblem i tilstrækkelig grad indenfor rammerne af fagenes selvstyre på den faglige uddannelses område, vil dette være at foretrække.

Ved sekretariatets forhandlinger med fagene er der opnået enighed om en målsætning for lærlingetilgangen fremover, som indebærer en forøgelse af tilgangen for alle fagene under eet, der skulle være tilstrækkelig ud fra et samfundsmæssigt synspunkt. Der er dog i de fleste fag samtidig givet ud-

tryk for, at målsætningen ikke vil kunne realiseres, med mindre der træffes en række forskellige foranstaltninger til fremme af tilgangen indenfor de enkelte fag, jfr. nærmere under afsnit V.

3. Som omtalt foran i afsnit I er man i den foreliggende indstilling ikke gået ind på spørgsmålet om, hvorledes den samlede efterspørgsel efter arbejdskraft kan holdes tilstrækkelig høj til at sikre inddragelse af de store årgange i beskæftigelse, men har indskrænket sig til at betragte den uddannelsesmæssige side af sagen. Under disse betragtninger har man anset det for rimeligt at *forudsætte en fortsat høj beskæftigelsesgrad*

i de kommende år og at overveje de forskellige midler til løsning af de store årganges uddannelsesproblem under denne forudsætning (jfr. iøvrigt nedenfor under afsnit VI).

4. De forslag, som kommissionen for nærværende ønsker at fremlægge for regeringen, vedrører i overensstemmelse med det under punkt 2 ovenfor anførte primært forholdsregler, som kan træffes af de enkelte fag selv, men man har dog også anset det for rimeligt at stille forslag om visse offentlige forholdsregler *til sufflering og støtte* af fagenes egen indsats.

V. De enkelte forslag til foranstaltninger.

1. Centralt organ til koordinering af fagenes indsats.

a. Som tidligere berørt har sekretariatet i de første måneder af 1955 ført forhandlinger med en række vigtige fag om de problemer, der knytter sig til disses tilgang af arbejdskraft fremover. Der er derved fremkommet et værdifuldt konkret materiale, der har tjent som grundlag for kommissionens overvejelser, og det er kommissionens opfattelse, at der samtidig derved er ydet et første bidrag til at igangsætte de overvejelser og forhandlinger parterne imellem i de forskellige fag, som er nødvendige for en løsning af de her drøftede problemer.

Kommissionen må ud fra sine ovenfor gengivne principielle synspunkter mene, at det *vigtigste og første skridt* til løsning af de store årganges uddannelsesproblem må bestå i, at det overdrages *et centralt organ* at videreføre det af kommissionen påbegyndte arbejde, koordinere fagenes indsats på dette felt og i fornødent omfang bidrage til at igangsætte samt koordinere det lokale initiativ på dette felt. Opgaven kan tildeles arbejdsdepartementet eller en under dette hørende permanent — allerede eksisterende eller ny — institution, eller den kan varetages af kommissionen. Fra kommissionens synspunkt er det mest afgørende, at de nævnte funktioner overdrages til en central instans, der står uafhængigt af de enkelte fag, og som er nært tilknyttet arbejdsministeren og arbejdsministeriets hovedorganisationer.

Kommissionen skal derfor henstille til regeringen, at de nævnte funktioner overdrages til et centralt organ. Indtil anden beslutning måtte blive truffet, vil kommissionen videreføre sit allerede påbegyndte arbejde på dette område.

b. De *funktioner*, som man her har sigtet på, skulle nærmere bestå i følgende:

I første række skulle det centrale organ løbende følge og registrere tilgangen til de forskellige fag og opretholde kontakt med fagenes parter for derved at søge at nå frem til den samfundsmæssigt set ønskelige målsætning for tilgang til de forskellige fag. Opgaven skulle desuden bestå i løbende drøftelser med fagenes parter om de foranstaltninger, fagene selv kan træffe for at nærme tilgangen af arbejdskraft mest muligt mod det opstillede mål.

Der vil herunder melde sig en broget mangfoldighed af problemer, som allerede de hidtil med fagene førte forhandlinger har vist. Kommissionen finder imidlertid ingen anledning til på forhånd at søge at tage stilling til alle disse problemer, jfr. de af kommissionen anlagte principielle synspunkter, gengivet ovenfor under afsnit IV. Man skal her indskrænke sig til at nævne nogle af de vigtigste af de problemer, som man må forvente rejst:

Oplysning og propaganda vil for de fleste fag være et vigtigt middel til at sikre den ønskelige tilgang, og det centrale organ bør se det som en af sine opgaver at koordinere den af fagene udøvede virksomhed på dette område.

Udligning af mestrenes omkostninger, således at mesterorganisationerne kommer til at overtage en del af de med lærlingeuddannelsen direkte forbundne udgifter og derved aflaste de enkelte læremestre tilsvarende, vil melde sig i nogle fag. I andre fag kan der blive spørgsmål om at indføre *forskole* eller *supplerende fagskole* eller *supplerende uddannelse på anden virksomhed*, alt som middel til at øge lærepladskapaciteten. Indførelse af *lærlingeafdelinger* eller *ren værkstedsskole* kan også blive optaget til drøftelse i denne forbindelse. En *ændret tilrettelæggelse af oplæringen*, omlægning af uddannelsesregler og ændrede krav til svendepøverne vil presse sig på nogle steder; der kan herunder blive spørgsmål om at indføre ordninger med kortvarigere oplæring (i henhold til lærlingeloven) i *lærefag*, der er *mindre omfattende* end hidtil. *Nedsat læretid* vil naturligt også rejse sig i forbindelse med nogle af de andre her nævnte problemer. *Ændrede lærlingelønninger* kan visse steder komme på tale.

De særlige problemer, der rejser sig i forbindelse med *kvindernes adgang til uddannelse*, vil formentlig også melde sig under drøftelserne med fagene, og der kan måske herunder overvejes nye uddannelsesformer, der muliggør en bedre indpasning af den kvindelige arbejdskraft på arbejdsmarkedet.

Det er kommissionens forslag, at det centrale organ løbende skal forhandle med fagene om de her nævnte og andre problemer, der måtte melde sig under fagenes overvejelser om midler til tilpasning af tilgangen af arbejdskraft. Det må herved understreges, at man forudsætter den skitserede ordning etableret på *frivillig basis*, således at det centrale organ efter forslaget ikke skulle kunne indskrænke fagenes dispositionsfrihed eller deres ansvar.

Man skal imidlertid henstille, at det centrale organ bemyndiges til, alt efter hvad resultaterne af dets overvejelser og forhandlinger tilsiger, at give indstilling til arbejdsministeren om ændringer i lovgivning og administration på det her omhandlede område.

c. Under de her forudsatte løbende forhandlinger med fagene skulle det centrale organ også kunne tage spørgsmålet om de forskellige eksisterende bestemmelser om *begrænsning af tilgangen til fagene* op til drøftelse. I tilfælde, hvor et fag som følge af de overenskomstfaste lærlingeskalaer holdes underforsynet med faglært arbejdskraft, og hvor forhandling med fagets parter

ikke fører til en ønskelig slækkelse eller ophævelse af tilgangsbegrænsningen, skulle det centrale organ kunne påkalde hovedorganisationernes medvirken.

Kommissionen er iøvrigt — efter det foran nævnte samråd med lærlingekommissionen — vidende om, at der i lærlingekommissionen pågår overvejelser om i den nye lærlingelov at indføre bestemmelser om indskrænket adgang for fagene til at gennemføre begrænsninger i tilgangen, og der er i kommissionen enighed om, at man, indtil lærlingekommissionens overvejelser om det her nævnte problem er afsluttet, ikke finder anledning til at gå nærmere ind på dette problem.

2. Det offentliges direkte indsats.

a. Det er ovenfor nævnt, at der — som led i bestræbelserne for at søge lærlingetilgangen til de enkelte fag tilpasset til det samfundsmæssigt ønskelige — af de enkelte fag i forening med det centrale organ må udfoldes en oplysningsvirksomhed. Kommissionen må anse det for betydningsfuldt, om der herudover iværksættes en *mere generel oplysningsvirksomhed* med appel om forøgelse af lærepladsernes antal. Man skal derfor henstille, at regeringen yder sin medvirken hertil, først og fremmest ved en *tilkendegivelse fra regeringens side overfor fagene af den betydning, regeringen tillægger disse problemer*.

b. Det må forekomme rimeligt, når samfundsmæssige hensyn gør en forøget lærlingeantagelse ønskelig, at de offentlige institutioner udvider deres lærlingeantagelser. Dette må forekomme så meget naturligere, som der for visse offentlige virksomheders vedkommende hidtil næppe er sket uddannelse i samme omfang som i tilsvarende private virksomheder. Selv om antallet af håndværkslærlinge beskæftiget i offentlige institutioner kun skønnes at andrage nogle få hundrede (d. v. s. ca. 1 pct. af det samlede antal håndværkslærlinge), og der kun er basis for en begrænset forøgelse af dette antal, må man alligevel anse det for rimeligt, at det offentlige forud for regeringens henstilling til det private erhvervsliv gør en indsats for at tage sin part af det forøgede antal unge, der søger uddannelse.

3. *Vedrørende tekniske skoler, fagskoler, værkstedsskoler og lærlingeafdelinger.¹⁾*

I tilslutning til de i skolerådet for de tekniske undervisningsvirksomheder og i handelsministeriet stedfundne overvejelser vedrørende tilskud til de tekniske skoler m. v. henstilles det:

- a. *at* der — for bl. a. at aflaste mestrene for en del af udgifterne til den tekniske undervisning — søges skabt hjemmel for en forøgelse af de nugældende statstilskud til *driften* af de tekniske skoler og fagskoler.
- b. *at* der til dækning af udgifterne til nyanskaffelser, ombygning m. v. ved *indretning* (i eksisterende tekniske skolars bygninger) af fagskoler, forskoler samt rene værkstedsskoler i forbindelse med centraliseringen og omlægningen af den tekniske undervisning skabes mulighed for en forøgelse af de samlede *tilskudsbeløb*, samt hvor det måtte være nødvendigt en forhøjelse af *tilskudsprocenterne*.
- c. *at* der — forså vidt angår spørgsmålet om *statslån* til *nyopførelse* af tekniske skoler m. v. — søges skabt hjemmel for, at de nugældende regler, hvorefter der ydes statslån svarende til $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne, [ændres derhen, at statslånet kan forhøjes til $\frac{1}{2}$ af disse udgifter (således at de private bidrag fremtidig kun skal udgøre $\frac{1}{6}$ mod nu $\frac{1}{3}$ af opførelsesudgifterne, jfr. lovændring af 29. april 1955 om folkehøjskoler m. v.).

4. *Erhvervsvejledning, lærlingestipendier m. v.*

Selv om den væsentligste opgave i forbindelse med de store årganges uddannelsesproblem må bestå i at øge antallet af uddannelsespladser, hvilket kræver en indsats, der vender ud mod mestersiden, vil det dog også være nødvendigt gennem oplysning overfor de læresøgende at søge de eksisterende lærepladser udnyttet bedst muligt. Her kan *erhvervsvejledningen*, efterhånden som den udbygges over hele landet, komme til at udøve en nyttig funktion. Kommissionen skal derfor henstille, at erhvervsvejledningen søges udbygget hurtigst muligt.

Det kan endvidere være nødvendigt at yde en økonomisk støtte til de lærepladssøgende i tilfælde, hvor det er forbundet med særlige økonomiske vanskeligheder at gennemføre en oplæring. Kommissionen vil derfor anse det for ønskeligt, at lærlinge m. v. i sådanne tilfælde får adgang til stipendier og lån fra ungdommens uddannelsesfond eller på anden vis, og vil i betænkningen gå nærmere ind på dette spørgsmål.

Endelig vil der være behov for oprettelse af *lærlingekollegier, lærlingepensioner* o. i. (herunder også — efterhånden som centraliseringen af den tekniske undervisning skrider frem — kostskoleafdelinger ved de centrale dagskoler, hvor dagskoleundervisningen skal finde sted i en sammenhængende skoleperiode).

Ifølge boligstøtteloven af 14. april 1955 kan der på forholdsvis gunstige vilkår gives statslån og tilskud til opførelse af kollegier eller lærlingepensioner. De tekniske skoler og lokale håndværkerforeninger bør gøres opmærksom på, at der i årene fremover muligvis vil være behov for oprettelse af sådanne kollegier eller lærlingepensioner, samt at der *til opførelse* heraf kan ydes støtte fra det offentlige.

5. *Vedrørende tekniker-uddannelsen.*

Ved overvejelserne over de store årganges uddannelsesproblemer har kommissionen haft opmærksomheden henledt på den foreliggende mangel på teknikere og på sandsynligheden af, at behovet for teknikere i de kommende år vil stige relativt stærkt, fordi den beskæftigelsesstigning, som må gennemføres for at inddrage de store årgange i beskæftigelsen, vil kræve øget konkurrenceevne og nye produktionsmetoder. For at forebygge situationer, hvor den almindelige beskæftigelsesudvikling hæmmes af flaskehalsproblemer blandt teknikere, må det anses for nødvendigt, at der i tide træffes foranstaltninger med sigte på at øge antallet af teknikere. Kommissionen er vidende om, at der fra forskellig side er igangsat eller afsluttet overvejelser om, hvorledes man kan udvide antallet af uddannede teknikere, bl. a. gennem ændringer i tek-

¹⁾ Kommissionen har drøftet spørgsmålet om offentlig financier til etablering af særlige lærlingeafdelinger på større private erhvervsvirksomheder; i betænkningen om de her omhandlede spørgsmål vil man gå nærmere ind på denne side af sagen.

nikeruddannelsen (f. eks. ved indførelse af en uddannelse af tekniske assistenter).

Kommissionen finder ikke anledning til på nærværende stadium at tage stilling til de forskellige foreliggende forslag til omlægning af uddannelsen, men skal imidlertid henstille, at den her omhandlede del af de store årganges uddannelsesproblem — ud fra de ovennævnte synspunkter — søges løst hurtigst muligt, og at der drages omsorg for, at den fornødne skolekapacitet til uddannelse af teknikere er til stede — herunder at de nødvendige midler til udvidelse og indretning af undervisningslokaler stilles til rådighed — samt at de hidtil ydede stats-tilskud til de unges ophold ved og uddannelse på de tekniske eksamensskoler forøges i nødvendigt omfang.

6. Om det 8. skoleår.

Forslaget til den nye folkeskolelov indeholder bestemmelser om udvidelse af den skolepligtige alder fra 14 år til 15 år fra 1. april 1965.

Kommissionen ønsker ikke for nærværende at tage stilling til spørgsmålet om betimeligheden i al almindelighed af at indføre et 8. skoleår, men skal indskrænke sig til at fremføre følgende synspunkter på spørgsmålet om virkningerne af et 8. skoleår på arbejdsmarkedet og de her behandlede uddannelsesspørgsmål. Selv om det efter kommissionens opfattelse vil være muligt at løse de store årganges uddannelsesproblem *uden* udvidelse af den skolepligtige alder, kan *tidspunktet og formen* for gennemførelsen af det 8. skoleår være af betydning for de her behandlede problemer.

Det foreslåede tidspunkt for den obligatoriske gennemførelse af det 8. skoleår vil medføre, at udvidelsen af den skolepligtige alder ikke vil få større betydning for løsningen af de store årganges uddannelsesmæssige problemer.

Nytilgangen til arbejdsmarkedet kulminerer nemlig allerede i 1961, således at de unge af de store årgange, der ved tidspunktet for den foreslåede obligatoriske udvidelse af skolepligten ikke har fået læreplads, antagelig vil være blevet for gamle til at kunne udnytte muligheden for at opnå læreplads i

det år, den normale tilgang til arbejdsmarkedet fra folkeskolen falder væk.

Hertil kommer, at bortfaldet af en hel årgang lærepladssøgende fra folkeskolen vil kunne medføre visse ulemper i en periode, hvor antallet af unge er faldende, og hvor man kan forvente, at lærepladsernes antal gennem de foregående år er blevet stærkt forøget.

Kunne udvidelsen af den obligatoriske skolealder til 15 år derimod sættes i kraft på et tidligere tidspunkt, ville det medføre en betydelig lettelse af de store årganges uddannelsesproblem, idet behovet for et øget antal uddannelsespladser herved kunne formindskes med ca. $\frac{1}{3}$. Det vil derfor ud fra hensynet til de store årganges uddannelsesproblem være hensigtsmæssigt, om den obligatoriske gennemførelse af det 8. skoleår blev fremrykket, således at det faldt sammen med kulminationen af nytilgangen til arbejdsmarkedet. Det ville dog være bedst, om indførelsen af det 8. skoleår kunne gennemføres successivt over nogle år omkring 1961, således at man undgik alt for store variationer i den årlige nytilgang. Såfremt det af forskellige grunde ikke skulle være muligt at fremskynde tidspunktet for den obligatoriske udvidelse af skolealderen, ville det være hensigtsmæssigt, om der blev truffet positive foranstaltninger til at fremme en omfattende gennemførelse af det 8. skoleår på frivillig basis i takt med stigningen af det antal unge, der søger ud på arbejdsmarkedet.

7. Uddannelsen af den ufaglærte ungdom.

Hvis man ved foranstaltninger som de ovenfor foreslåede søger at øge antallet af allround faglærte, og disse bestræbelser krones med held, har man herved bl. a. forebygget en uønsket vækst i de ufaglærtes antal i de kommende år. Det kunne eventuelt have gunstige virkninger af delvis tilsvarende art, hvis man i de kommende år sideløbende med det stigende antal allrounduddannede i stigende grad gennemfører specialuddannelse af den art, som findes i visse industrier og indenfor andre erhverv, på så snævre felter, at den falder uden for faglig uddannelse i lærlinglovens forstand.¹⁾

¹⁾ Det er muligt, at det ovenfor under pkt. 1 omtalte centrale organ vil blive stillet overfor problemet om sådan specialuddannelse, ikke mindst for kvindernes vedkommende.

Også ad denne vej vil man kunne mindske antallet af dem, der ikke får nogen systematisk erhvervsuddannelse.

Imidlertid må der ud fra de her anlagte synspunkter være anledning til at overveje andre bidrag til at hæve de ufaglærtes erhvervsmæssige kvalifikationer for derved at forøge de ufaglærtes beskæftigelsesmuligheder.

Kommissionen har herunder særlig haft opmærksomheden henledt på de muligheder, *ungdomsskoleloven* frembyder, ligesom man har været inde på problemet om de *arbejdstekniske skoler*. Kommissionen skal henstille, at det overvejes, hvilke midler

der er de bedst egnede til at meddele en større del af den ufaglærte ungdom end hidtil en undervisning af almindennende og erhvervsbetonet art.

Såvel for undervisning i henhold til ungdomsskoleloven som for undervisning på arbejdsteknisk skole vil en forøget propaganda formentlig være ønskelig.

For nærværende vil kommissionen for sit vedkommende tilskynde arbejdsmarkedets organisationer til ved henvendelse til de kommunale ungdomsnævn at udfolde fornødent initiativ til oprettelse og fremsættelse af forslag om undervisning i ungdomsskoleklasser.

VI. Afsluttende bemærkninger.

Ved forelæggelsen af de ovenfor under afsnit V fremsatte forslag ønsker kommissionen at understrege, at disse forslag — som allerede indledningsvis berørt — er foreløbige, og at kommissionen påregner i løbet af et par måneder for regeringen at kunne fremlægge en betænkning, der indeholder forslag også på områder, som ikke har været berørt her. Det kan i denne forbindelse nævnes, at kommissionen agter i denne betænkning at tage de særlige problemer, som foreligger vedrørende kvinders erhvervsuddannelse, op til nærmere behandling.¹⁾ Desuden vil man i betænkningen gå nærmere ind på spørgsmålet om de forskellige former for uddannelse, der påbegyndes i en senere alder end håndværksuddannelsen; i den forbindelse bemærkes, at kommissionens sekretariat for tiden er i færd med i henhold til derom af Danske Studerendes Fællesråd overfor kommissio-

nen fremsat ønske at udarbejde prognoser for beskæftigelsen af de ved de forskellige højere læreanstalter uddannede.

Som nævnt ovenfor under afsnit IV har man ved de her anstillede betragtninger *forudsat opretholdelse af fortsat høj beskæftigelse* i de kommende år. De her foreslåede foranstaltninger vil afgjort ikke være tilstrækkelige, hvis denne forudsætning skulle briste. *De store årganges uddannelsesproblem kan i det hele taget næppe løses tilfredsstillende, hvis forudsætningen om varigt høj beskæftigelsesgrad ikke holder stik.* Selv mindre nedslag i beskæftigelsesniveauet vil let kunne føre til, at lærlingeantagelserne går ned, eller at bestræbelserne for øget lærlingetilgang bliver forgæves netop i de år, hvor nytilgangen til arbejdsmarkedet og dermed behovet for øget lærlingetilgang er af betydeligt omfang.

¹⁾ En væsentlig del af disse særlige problemer vil, som nævnt ovenfor under afsnit V, punkt 1, utvivlsomt rejse sig under det ovenfor under punkt 1 nævnte centrale organs forhandlinger med fagene og vil formentlig kunne finde deres løsning gennem disse forhandlinger. Der bliver dog formentlig tilbage en del problemer, som må søges løst ad anden vej.

Mindretals-udtalelse fra landbrugsrådets repræsentant i kommissionen.

POUL KARLSHØJ

gårdejer

Gevnø, St. Heddinge

24. juni 1955.

*Til arbejdsmarkedskommissionens formand, hr. departementschef A. Skalts,
Ny Kongensgade 15, København K.*

Fra kommissionens sekretariat har jeg modtaget det endelige udkast til en foreløbig indstilling til regeringen vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer, og jeg må i den anledning meddele kommissionen, at jeg må forbeholde mig min stilling til de problemer, som her er behandlet.

Det er min hensigt i forbindelse med den endelige betænkning at give en mere indgående begrundelse for min stilling til nogle af de spørgsmål, kommissionen har beskæftiget sig med, men ønsker dog allerede på nuværende tidspunkt at påpege enkelte forhold i den nu udarbejdede indstilling, som jeg ikke kan tiltræde.

Ifølge de foreliggende oplysninger udviser fordelingen af forøgelsen i børnetallet meget store forskelligheder inden for de forskellige administrative områder, idet den både absolut og relativt er langt større i byerne, end den er i landkommunerne, og i sidstnævnte område er der yderligere en forskel mellem de bymæssige bebyggelser og de rene landdistrikter. I de rene landdistrikter er antallet af 0—14-årige fra 1940 til 1950 kun steget med ca. 25 000 eller med 16—1700 pr. årgang. Denne stigning svarer til ca. 6 pct.

I de øvrige områder af landet udgør tilvæksten ca. 200 000, svarende til 40 pct., og her ligger hovedvægten så afgjort i hovedstaden og provinsbyerne med tilhørende forstæder.

Forøgelsen i antallet af unge i de rene landdistrikter er så ringe, at den ikke i

beskæftigelsesmæssig henseende kan anses for at være af særlig alvorlig karakter, så der af den grund kræves særlige foranstaltninger fra regeringens og lovgivningsmagtens side.

Endvidere er det min opfattelse, at man i indstillingen undervurderer de beskæftigelsesmuligheder, der forefindes i landkommunerne og især inden for landbruget. Det er f. eks. ikke taget i betragtning, at der i de seneste år er sket en væsentlig forskydning i sammensætningen af landbrugets arbejdskraft i den retning, at den gifte arbejdskraft udgør en stadig stigende andel af den samlede medhjælp. Det antal unge, ca. 5 000, som i følge indstillingen i de senere år mere varigt er knyttet til landbruget, er i det lange løb langt fra tilstrækkeligt til at overtage de ejendomme, som bliver ledige ved afgang af ældre landmænd, og samtidig opretholde antallet af gifte medhjælpere ved landbruget. Det nævnte tal er påvirket af den væsentlige tilbagegang i den samlede arbejdskraft, som beskæftiges inden for landbruget, en tilbagegang, som ikke kan fortsætte, såfremt de nuværende produktionsforhold og landbrugets hele nuværende struktur skal opretholdes.

Endvidere medfører f. eks. mekaniseringen øgede beskæftigelsesmuligheder inden for andre erhverv i landdistrikterne, som også må tages i betragtning.

I denne forbindelse vil jeg også påpege, at landbruget er en mindst lige så god forskole til mange andre beskæftigelser, som

byerhvervene vil være. Arbejdet i landbruget er af meget varierende karakter og foregår i det mindre og mellemstore landbrug under ejerens personlige medvirken og opsyn, og er derfor særlig egnet til beskæftigelse af de unge.

Endvidere ønsker jeg at udtale, at jeg er modstander af gennemførelse af et 8. skoleår. Det er jeg af mange grunde, som der ikke inden for kommissionen er anledning til at komme ind på, men jeg er heller ikke enig i, at det af hensyn til beskæftigelsesforholdene skulle være ønskeligt at gennemføre denne foranstaltning. Herved vil en årgang unge blive bundet i skolen på et

tidspunkt, hvor mange landbohjem ikke har mulighed for at få den mest nødvendige medhjælp, og det må anses for at være af stor værdi for de unge netop i den alder at blive uddannet i praktisk oplæring under de sunde forhold, som i almindelighed hersker i landbohjem og i lærepladser på landet.

På disse områder kan jeg ikke tiltræde indstillingen, idet jeg mener, at der ikke i tilstrækkelig grad er taget hensyn til de her påpegede forhold, og jeg anmoder høfligst om, at kommissionens formand vil give arbejdsministeren meddelelse om mit standpunkt.

Med venlig hilsen

Poul Kurishøj

ØKONOMI- OG ARBEJDSMINISTEREN

København, den 22. august 1955.

*Til formanden for arbejdsmarkedskommissionen,
hr. departementschef Axel Skalts, R., D. M.,
boligministeriet.*

Kære Departementschef Skalts.

I den med Deres skrivelse af 25. juni 1955 (j. nr. 2502) fremsendte foreløbige indstilling fra arbejdsmarkedskommissionen vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer, har kommissionen i første række henstillet; til regeringen, at en række funktioner i forbindelse med tilgangen til og tilrettelæggelsen af den faglige uddannelse overdrages til en central instans, der står uafhængigt af de enkelte fag, og som er nært tilknyttet arbejdsministeren og arbejdsmarkedets hovedorganisationer.

Ifølge indstillingen skulle disse funktioner bestå i løbende at følge og registrere tilgangen til de forskellige fag og opretholde kontakt med fagenes parter for derved at søge at nå frem til den samfundsmæssigt set ønskelige målsætning for tilgang til de forskellige fag; endvidere i kontinuerlige drøftelser med fagenes parter om de foranstaltninger, fagene selv kan træffe for at nærme tilgangen af arbejdskraft mest muligt mod det opstillede mål; endelig er det anført som en vigtig opgave i fornødent omfang at bidrage til at igangsætte samt koordinere det lokale initiativ på dette felt.

Som nogle af de vigtigste problemer, der må forventes rejst under forhandlingerne med fagene, er anført; oplysning og propaganda; udligning af mestrenes direkte omkostninger ved lærlinguddannelse; ind-

førelse af forskole, supplerende fagskole eller supplerende uddannelse på anden virksomhed; oprettelse af lærlingefdelinger eller værkstedsskole; ændret tilrettelæggelse af oplæringen; nedsættelse af læretiden i visse fag; ændrede lærlingelønninger; eventuelle særlige problemer i forbindelse med kvindernes adgang til uddannelse.

Kommissionen har i sin nævnte indstilling erklæret sig rede til, indtil anden beslutning måtte blive truffet, at videreføre sit allerede påbegyndte arbejde på dette område.

I denne anledning kan jeg meddele, at regeringen tillægger det den største betydning, at der på alle felter gøres en indsats til imødegåelse af de problemer, der opstår i forbindelse med de store årganges indpasning i erhvervslivet, og derfor lægger megen vægt på, at de i kommissionens indstilling påpegede, foran gængivne, opgaver ufortøvet tages op. Under hensyn hertil anmoder jeg om, at kommissionen i fortsættelse af sit hidtidige arbejde på dette felt indtil videre vil varetage de foran omhandlede funktioner. Samtidig anmoder jeg om, at kommissionen vil holde økonomi- og arbejdsministeriet løbende orienteret om dette arbejdes forløb og fremkomme med indstilling til økonomi- og arbejdsministeriet om eventuelle ændringer i lovgivning og administration på det heromhandlede område.

Med venlig hilsen

Deres hengivne

J. O. Krag.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN
Sekretariatet

Antal fødte efter folkeregistrene 1931—54¹⁾.

	Hovedstaden incl. forstads- kommuner ²⁾		Provinsbyerne incl. forstads- kommuner ²⁾		Land- kommunerne iøvrigt		Hele landet	
	i tusinder	1935 = 100	i tusinder	1935 = 100	i tusinder	1935 = 100	tusinder	1935 = 100
1954.18,2	127	23,0	140	35,1	100	76,3	116
1953.18,2	127	23,3	142	36,2	103	77,7	118
1952.18,0	126	22,8	139	35,9	102	76,7	117
1951.18,2	127	22,6	138	35,4	101	76,2	116
1950.19,0	133	23,4	143	36,5	104	78,9	120
1949.18,2	127	23,3	142	37,7	107	79,2	120
1948.20,0	140	24,6	150	39,9	114	84,5	128
1947.23,1	162	26,6	162	41,7	119	91,4	139
1946.23,9	167	27,8	170	44,1	126	95,8	146
1945.21,4	150	27,7	169	44,1	126	93,2	142
1944.22,3	156	26,1	159	41,5	118	89,9	137
1943.21,0	147	23,5	143	39,4	112	83,9	128
1942.19,7	138	21,6	132	37,8	108	79,1	120
1941.16,8	117	19,2	117	34,7	99	70,7	107
1940.17,6	123	18,5	113	33,4	95	69,5	106
1939.16,4	115	18,1	110	33,6	96	68,1	103
1938.16,5	115	17,9	109	34,2	97	68,6	104
1937.15,1	106	17,4	106	34,3	98	66,8	102
1936.13,9	97	17,1	104	34,5	98	65,5	99
1935.14,3	100	16,4	100	35,1	100	65,8	100
1934.12,7	89	16,2	99	35,5	101	64,4	98
1933.12,1	85	15,0	91	34,7	99	61,8	94
1932.11,7	82	15,3	93	36,0	103	63,0	96
1931.11,5	80	15,6	95	36,0	103	63,1	96

¹⁾ Jfr. de løbende oplysninger i Statistisk Årbog og i Statistiske Meddelelser om befolkningens bevægelser.

²⁾ Jfr. listen over forstadskommuner i Statistiske Meddelelser om befolkningens bevægelser.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN
Sekretariatet

Antal levendefødte og døde samt fødselsoverskud i årene 1900—54¹⁾.

	Levendefødte		Døde		Fødselsoverskud	
	i tusinder	1935=100	i tusinder	1935=100	i tusinder	1935 = 100
1954_____	76,4	117	39,9	98	36,5	150
1953.	78,3	120	39,4	97	38,9	159
1952.	76,9	118	39,2	96	37,7	155
1951.	76,6	117	38,0	93	38,6	158
1950.	79,6	122	39,3	96	40,3	165
1949.	79,9	123	37,8	93	42,1	173
1948.	84,9	130	36,0	88	48,9	200
1947.	91,7	141	40,0	98	51,7	212
1946.	96,1	147	42,0	103	54,1	222
1945.	95,1	146	42,3	104	52,8	216
1944.	90,6	139	41,1	101	49,5	203
1943.	84,3	129	38,0	93	46,3	190
1942.	79,5	122	37,5	92	42,0	172
1941.	71,3	109	39,8	98	31,5	129
1940.	70,1	108	39,7	97	30,4	125
1939.	67,9	104	38,5	94	29,4	120
1938.	68,5	105	39,1	96	29,4	120
1937.	67,4	103	40,4	99	27,0	111
1936.	66,4	102	40,9	100	25,5	105
1935.	65,2	100	40,8	100	24,4	100
1934.	65,1	100	38,1	93	27,0	111
1933.	62,8	96	38,3	94	24,5	100
1932.	64,7	99	39,7	97	25,0	102
1931.	64,3	99	40,6	100	23,7	97
1930.	66,3	102	38,2	94	28,1	115
1929.	65,3	100	39,5	97	25,8	106
1928.	68,5	105	38,5	94	30,0	123
1927.	68,0	104	40,2	99	27,8	114
1926.	70,7	108	38,1	93	32,6	134
1925.	71,9	110	37,1	91	34,8	143
1924.	73,8	113	38,1	93	35,7	146
1923.	74,8	115	37,9	93	36,9	151
1922.	73,9	113	39,5	97	34,4	141
1921 ²⁾	78,8	121	36,2	89	42,6	175
1921 ³⁾	74,5		34,4		40,1	
1920.	78,2		39,8		38,4	
1919.	68,7		39,6		29,1	

¹⁾ Jfr. de løbende oplysninger i Statistisk Årbog.

²⁾ Med de sønderjydske landsdele.

³⁾ Uden de sønderjydske landsdele.

	Levendefødte i tusinder	Døde i tusinder	Fødselsoverskud i tusinder
1918.	72,5	39,0	33,5
1917.	70,3	39,2	31,1
1916.	71,6	39,3	32,3
1915.	70,2	37,2	33,0
1914.	73,3	35,9	37,4
1913.	72,5	35,4	37,1
1912.	74,7	36,5	38,2
1911.	73,9	37,2	36,7
1910.	75,3	35,2	40,1
1909.	76,3	35,8	40,5
1908.	76,2	39,0	37,2
1907.	74,3	37,3	37,0
1906.	74,2	35,2	39,0
1905.	73,1	38,6	34,5
1904.	73,7	35,9	37,8
1903.	72,3	36,9	35,4
1902.	72,8	36,4	36,4
1901.	73,2	38,8	34,4
1900.	72,1	40,9	31,2

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

Fødselshyppighed, dødelighed, fødselsoverskud pr. 1000 indb. i årene 1900—54¹⁾.

År	Levendefødte pr. 1000 indb.	Døde pr. 1000 indb.	Fødselsoversk. pr. 1000 indb.	År	Levendefødte pr. 1000 indb.	Døde pr. 1000 indb.	Fødselsoversk. pr. 1000 indb.
1954.....	17,3	9,1	8,2	1926.....	20,5	11,0	9,5
1953.....	17,9	9,0	8,9	1925.....	21,0	10,8	10,2
1952.....	17,8	9,0	8,8	1924.....	21,8	11,2	10,6
1951.....	17,8	8,8	9,0	1923.....	22,3	11,3	11,0
1950.....	18,7	9,2	9,5	1922.....	22,2	11,9	10,3
1949.....	18,9	8,9	10,0	1921.....	24,0	11,0	13,0
1948.....	20,3	8,6	11,7				
1947.....	22,1	9,7	12,4	1920.....	25,4	12,9	12,5
1946.....	23,4	10,2	13,2	1919.....	22,6	13,0	9,6
1945.....	23,5	10,5	13,0	1918.....	24,1	13,0	11,1
1944.....	22,6	10,2	12,4	1917.....	23,7	13,2	10,5
1943.....	21,4	9,6	11,8	1916.....	24,4	13,4	11,0
1942.....	20,4	9,6	10,8	1915.....	24,2	12,8	11,4
1941.....	18,5	10,3	8,2	1914.....	25,6	12,5	13,1
1940.....	18,3	10,4	7,9	1913.....	25,6	12,5	13,1
1939.....	17,8	10,1	7,7	1912.....	26,6	13,0	13,6
1938.....	18,1	10,3	7,8	1911.....	26,7	13,4	13,3
1937.....	18,0	10,8	7,2	1910.....	27,5	12,9	14,6
1936.....	17,8	11,0	6,8	1909.....	28,2	13,3	14,9
1935.....	17,7	11,1	6,6	1908.....	28,6	14,6	14,0
1934.....	17,8	10,4	7,4	1907.....	28,2	14,1	14,1
1933.....	17,3	10,6	6,7	1906.....	28,5	13,5	15,0
1932.....	18,0	11,0	7,0	1905.....	28,4	15,0	13,4
1931.....	18,0	11,4	6,6	1904.....	28,9	14,1	14,8
1930.....	18,7	10,8	7,9	1903.....	28,7	14,6	14,1
1929.....	18,6	11,2	7,4	1902.....	29,2	14,6	14,6
1928.....	19,6	11,0	8,6	1901.....	29,7	15,7	14,0
1927.....	19,8	11,8	8,0	1900.....	30,7	16,0	14,7

¹⁾ Jfr. de løbende oplysninger i Statistisk Årbog. Fra og med 1921 omfatter tallene de sønderjydske landsdele.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN
Sekretariatet

Det beregnede antal kvinder i forskellige aldersgrupper 1930—54¹⁾.
Pr. 1. januar.

Absolutte tal.

	15-19 år i tus.	20-24 år i tus.	25-29 år i tus.	30-34 år i tus.	35-39 år i tus.	40-44 år i tus.	45-49 år i tus.	Talt 15-49 år i tus.
1954	150	143	151	161	153	159	148	1065
1953	147	145	154	160	154	159	145	1064
1952	146	145	156	160	156	157	144	1064
1951	144	148	159	157	158	156	142	1064
1950	143	148	164	154	160	154	141	1064
1949	143	151	163	156	161	151	139	1064
1948	145	155	163	158	161	149	137	1068
1947	147	158	163	160	160	147	135	1070
1946	149	163	161	162	158	145	134	1072
1945	153	167	154	163	157	144	132	1070
1944	157	165	157	164	154	141	130	1068
1943	159	164	158	164	151	141	126	1063
1942	161	163	160	162	150	138	124	1058
1941	164	161	162	161	147	137	120	1052
1940	168	156	164	159	146	135	117	1045
1930 ²⁾	163	162	150	141	124	113	103	956

Procentvis fordeling.

	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
1954	14,1	13,4	14,2	15,1	14,4	14,9	13,9	100,0
1953	13,8	13,6	14,5	15,0	14,5	14,9	13,7	100,0
1952	13,7	13,6	14,7	15,0	14,7	14,8	13,5	100,0
1951	13,5	13,8	15,0	14,8	14,9	14,7	13,3	100,0
1950	13,4	13,9	15,4	14,5	15,0	14,5	13,3	100,0
1949	13,4	14,2	15,3	14,7	15,1	14,2	13,1	100,0
1948	13,6	14,5	15,3	14,8	15,1	13,9	12,8	100,0
1947	13,7	14,8	15,2	15,0	15,0	13,7	12,6	100,0
1946	13,9	15,2	15,0	15,1	14,7	13,6	12,5	100,0
1945	14,3	15,6	14,4	15,2	14,7	13,5	12,3	100,0
1944	14,7	15,4	14,7	15,4	14,4	13,2	12,2	100,0
1943	15,0	15,4	14,9	15,4	14,2	13,3	11,8	100,0
1942	15,2	15,4	15,1	15,3	14,2	13,1	11,7	100,0
1941	15,6	15,3	15,4	15,3	14,0	13,0	11,4	100,0
1940	16,1	14,9	15,7	15,2	14,0	12,9	11,2	100,0
1930 ²⁾	17,1	16,9	15,7	14,7	13,0	11,8	10,8	100,0

¹⁾ Ved beregningen er anvendt de i bilag 11 anførte forudsætninger.

²⁾ Pr. 5. november.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

Antal levendefødte pr. 1000 kvinder i forskellige aldersklasser 1931—54¹⁾.

Absolutte tal.

	Under 20 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-44 år	45-49 år	Samlet ²⁾ frugtbarhed
1954.....	40,6	161,8	151,0	93,0	46,6	14,4	1,1	2 542
1953.....	40,5	162,7	155,1	95,0	49,3	15,6	0,8	2 595
1952.....	40,9	155,4	150,4	94,9	48,9	15,4	1,1	2 535
1951.....	38,4	153,8	147,3	93,0	50,1	16,8	1,1	2 502
1950.....	40,2	151,8	149,7	98,7	55,6	17,9	1,2	2 576
1949.....	36,7	151,5	149,3	100,4	57,2	19,4	1,4	2 580
1948.....	37,2	150,2	154,6	111,3	64,6	22,2	1,7	2 709
1947.....	36,7	155,3	165,9	122,6	73,4	24,1	1,7	2 898
1946.....	35,3	155,9	174,0	136,3	77,6	23,4	1,7	3 021
1945.....	38,7	157,6	174,3	128,9	70,9	23,7	1,3	2 977
1944.....	34,1	151,8	166,0	124,3	69,1	21,1	1,3	2 838
1943.....	29,5	138,4	156,8	116,9	65,4	21,0	1,4	2 647
1942.....	27,7	130,3	151,3	108,0	60,7	19,9	1,4	2 496
1941.....	25,8	120,7	133,6	93,5	54,6	18,7	1,5	2 242
1940.....	27,2	118,1	132,7	94,4	52,0	17,5	1,2	2 216
1939.....	25,9	109,5	129,5	93,3	53,4	18,1	1,5	2 156
1938.....	24,4	111,3	130,2	95,0	54,1	19,4	1,4	2 179
1937.....	24,1	109,8	126,7	94,4	54,1	20,4	1,8	2 156
1936.....	22,9	106,4	126,3	93,9	55,9	21,3	1,6	2 142
1935.....	23,2	103,9	122,8	93,7	57,3	21,9	1,9	2 124
1934.....	23,0	101,5	123,4	95,6	59,5	24,4	1,9	2 146
1933.....	20,8	98,6	119,4	94,8	60,1	23,3	2,0	2 095
1932.....	22,9	103,3	123,5	96,2	63,6	25,3	2,5	2 187
1931.....	22,9	101,5	125,3	97,6	65,5	25,5	2,2	2 203

Relative tal. 1935 = 100.

	Under 20 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-44 år	45-49 år	Samlet ²⁾ frugtbarhed
1954.....	175	156	123	99	81	66	58	120
1953.....	175	157	126	101	86	71	42	122
1952.....	176	150	122	101	85	70	58	119
1951.....	166	148	120	99	87	77	58	118
1950.....	173	146	122	105	97	82	63	121
1949.....	158	146	122	107	100	89	74	121

1) Jfr. de løbende oplysninger i Statistisk Årbog.

2) Tallet angiver det antal børn, som 1000 kvinder vil føde i løbet af aldersårene fra 15—50 år, forudsat at frugtbarheden holder sig på det pågældende kalenderårs niveau, og at ingen af disse kvinder dør før det 50. år. Det er beregnet ved at multiplicere summen af fødselskvotienterne med 5, idet hver af disse repræsenterer et gennemsnit af 5 aldersklasser.

	Under 20 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-44 år	45-49 år	Hamlet frugtbarhed
1948.	160	145	126	119	113	101	89	128
1947.	158	149	135	131	128	110	89	136
1946.	152	150	142	145	135	107	89	142
1945.	167	152	142	138	124	108	68	140
1944.	147	146	135	133	121	96	68	134
1943.	127	133	128	125	114	96	74	125
1942.	119		123	115	106	92	74	118
1941.	111	116	109	100	95	85	79	106
1940.	117	114	108	101	91	80	63	104
1939.	112	105	105	100	93	83	79	102
1938.	105	107	106	101	94	89	74	103
1937.	104	106	103	101	94	93	95	102
1936.	99	102	103	100	98	97	84	101
1935.	100	100	100	100	100	100	100	100
1934.	99	98	100	102	104	111	100	101
1933.	90	95	97	101	105	106	105	99
1932.	99	99	101	103	111	116	132	103
1931	99	98	102	104	114	116	116	103

Fødselstallets stigning i 1940'erne.

Uddrag af UN Population Studies No. 17: The Determinants and Consequences of Population Trends, Chapter V, B, (1953).

3. De seneste bevægelser i fødselstallet og i familiernes størrelse.

64. Nedgangen i fødselshyppigheden i de nordvesteuropæiske lande, De forenede Stater, Canada, og Oceanien, der har gjort sig gældende i 60 år eller mere, ophørte omkring 1933 — 35. Senere er fødselstallet steget stærkt, men de enkelte faser i denne udvikling har varieret fra land til land. I 18 lande, hvor fødselsprocenten var faldet til under 20, nåede den et minimum i 1930'erne og steg derefter mærkbart (undtagen i eet land), i særdeleshed i årene efter depressionen og lige efter den anden verdenskrig. Den opadgående bevægelse havde i de fleste lande vendt sig ved udgangen af 1940'erne. Stigningen i fødselsprocenten fra det laveste punkt i 1930'erne til det seneste højdepunkt varierer stærkt: fra 16 pct. i Belgien til 67 pct. i New Zealand. I 15 af de undersøgte lande udgjorde stigningen over 30 pct.,

65. I alle lande, hvor fødselshyppigheden steg, var der også en betydelig stigning i antallet af indgåede ægteskaber. Et usædvanligt stort antal ægteskaber blev indgået indenfor et forholdsvis kort tidsrum, fordi mange tidligere var blevet udsat som følge af depressionen eller krigen, og fordi en del andre blev fremskyndet på grund af den herskende fred og velstand. En nedsættelse af ægteskabsalderen over en længere periode er dog også blevet nævnt som en medvirkende årsag til stigningen i antallet af fødsler i overgangsperioden. Skønt en forøgelse af antallet af ægteskaber ikke i sig selv er tilstrækkelig til at forklare det forøgede antal fødsler, kan denne forøgelse for en stor del forklare stigningen i fødsler af 1. og 2. barn.

66. Foruden tidspunktet for indgåelse af ægteskaber har tidspunktet og tempoet for børnefødslerne været fremhævet som en forklaring på stigningen i fødselstallet. I depressionsårene og de første krigsår fik mange ægtepar færre børn i de

første år af deres ægteskab, end de ellers ville have fået. Derefter „indhentede“ de imidlertid i hvert fald nogle af de børnefødsler, de havde udsat. Desuden blev børnefødslerne rykket frem i de gode år. Der indtraf således et abnormt stort antal fødsler inden for nogle få år, da udsatte børnefødsler blev „indhentet“, og andre blev fremrykket.

67. Undersøgelser, der er gennemført i nogle lande, viser, at tidspunktet for fødslerne har haft stor indflydelse på den seneste stigning i fødselstallet. I flere undersøgelser er det konstateret, at denne faktor i forbindelse med tidspunktet for indgåelse af ægteskaber er den vigtigste årsag til den store stigning i fødselstallet, medens der ikke er konstateret nogen væsentlig tendens til en forøgelse af familiernes størrelse. I andre tilfælde mener man dog, at der i de senere ægteskaber til trods for forskellige vanskeligheder, f. eks. adskillelse under krigen, er kommet lige så mange børn i de første år af ægteskabet som i de ægteskaber, der stammer fra før krigen, og dette kan give en formodning om, at der i egentlig forstand er sket en forøgelse af familiernes størrelse.

68. I en undersøgelse af dette spørgsmål har Whelpton indhentet oplysninger om antallet af fødsler af forskellige fødselsnumre for grupper af indfødte, hvide kvinder i De forenede Stater af forskellige årgange. Den faktiske fødselshyppighed for forskellige grupper i 1920'erne, da de økonomiske forhold må anses for at have været forholdsvis normale, blev brugt til at opstille en „forventet“ norm for tidspunktet for familiestiftelse. På grundlag af disse oplysninger beregnede man antallet af udsatte, senere indhentede og fremrykkede børnefødsler for kvinder i forskellige grupper. I årene fra 1929 til 1933 var det faktiske antal børnefødsler blandt indfødte, hvide kvinder 9 300 000 eller mellem 730 000 og 820 000 færre, end man kunne forvente efter normen for tidspunktet for børnefødsler i 1920'erne. Dette forhold kan for

on stor del forklares ved, at børnefødslerne blev udsat til et senere tidspunkt som følge af depressionen. En yderligere udsættelse af børnefødsler — mellem 1 130 000 og 1 400 000 — fandt sted i årene 1934—38, skønt de økonomiske forhold forbedredes noget. I den følgende 5 års-periode oversteg antallet af børnefødsler imidlertid det forventede antal med fra 110 000 til 750 000. Et betydeligt større overskud indtraf i årene 1944—48, nemlig mellem 1 028 000 og 2 220 000 fødsler, tildels som følge af fremrykkelsen af børnefødsler, som måtte forventes at finde sted i 1949 eller senere. Fra perioden 1939-43 til perioden 1944—48 steg det faktiske antal børnefødsler med 23 pct. Såfremt tidspunktet for fødslerne havde været det samme som i 1920'erne, ville stigningen kun have udgjort mellem 3 og 7 pct. Ca. $\frac{2}{3}$ til $\frac{7}{8}$ af stigningen i fødselstallet i de 3 efterkrigsår skyldtes således snarere den omstændighed, at de forskellige årgange af kvinder fik deres børn på et tidligere tidspunkt, end en tendens mod en forøgelse af familiernes størrelse.

69. I England har statens befolkningskommission foretaget beregninger over det gennemsnitlige antal af børnefødsler blandt grupper af kvinder, der har indgået ægteskab i forskellige år. Kommissionen fandt, at ægtepar, der havde giftet sig i årene 1937—44, havde næsten det samme antal børn ved udgangen af 1948 som de ægtepar, der havde giftet sig i årene 1927—34, havde ved udgangen af 1938. I betragtning af at nogle af de børnefødsler, der var blevet udsat under krigen, endnu ikke var „indhentet“ ved udgangen af 1948, og at nogle af dem sandsynligvis var gået tabt for stedse, kom man til det resultat, at nedgangen i familiernes gennemsnitlige størrelse var standset, og at der måske kunne spores en tendens til en mindre forøgelse.

70. Andre forskere er kommet til det resultat, at den seneste opadgående tendens i fødselstallet i andre lande tildels skyldes en mere betydelig forøgelse af familiernes størrelse. I en undersøgelse af de seneste bevægelser i fødselstallet — med særlig hensyntagen til ægteskabets varighed og fødselsnummer i Australien, Finland, Holland, Norge og Schweiz blev det således konstateret, at mange af de bestående ægteskaber ved krigen afslutning viste en mærkbar stigning i antallet af børnefødsler i sammenligning med før krigsårene, selv bortset fra „indhentning“ af udsatte børnefødsler. I en fransk undersøgelse, der bygger på beregninger over familiernes størrelse, forsåvidt angår ægtepar, der ikke har været adskilt af krigen, blev det antaget, at der havde fundet en reel forøgelse sted af børnefødsler inden for ægteskab, og at den franske befolkningsvaner med hensyn til familiestiftelse havde ændret sig siden 1940. En anden befolkningsundersøgelse i Holland viste, at den seneste stigning i fødselstallet skyldtes større frugtbarhed inden for ægteskabet, men at denne faktor kun spillede en større rolle i de sidste krigsåre og i den første efterkrigstid. Den har gjort sig gældende i alle grupper af ægteskaber uanset deres varighed.

71. Sammenfattende kan man sige, at ifølge de pågældende undersøgelser skyldes det høje fødselstal i de senere år i særdeleshed, at der indenfor en kort periode er indtruffet et abnormt stort antal børnefødsler blandt flere årgange af kvinder eller ægteskaber. Det bør dog her erindres, at mange af disse undersøgelser kun omfatter en del af den periode, i hvilken en høj fødselsprocent har gjort sig gældende, og at fødselshyppigheden i flere lande i øjeblikket (1952) stadig ligger på et langt højere niveau end i 1930'erne.

DET STATISTISKE DEPARTEMENT

København K., d. 21. juni 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen.

Som svar på kommissionens skrivelse af 17. ds. (j.nr. 2512) skal departementet meddele følgende oplysninger om børnetallet i de enkelte landsdele ved folketællingerne i 1950 og 1940.

	0-4 år		5-9 år		10-14 år		Ialt 0-14 år	
	1940	1950	1940	1950	1940	1950	1940	1950
Hovedstaden	60 900	76 800	49 400	76 000	49 900	57 900	160 200	210 700
Hovedst. forst. . . .	12 500	22 200	10 300	18 900	9 800	13 400	32 600	54 500
Provinsbyerne	73 700	112 000	66 700	101 900	69 900	77 200	210 300	291 100
Provinsbyernes forstæder	12 700	12 700	11 800	11 800	12 200	9 500	36 700	34 000
Bymæssige bebyggelser	31300	45 900	29 700	42 500	29 900	33 300	90 900	121 700
Rene landdistrikter	128 000	148 000	128 000	143 200	134 700	124 500	390 700	415 700
Hele landet	319 100	417 600	295 900	394 300	306 400	315 800	921 400	1 127 700

Det må dog herved bemærkes, at det geografiske område for de enkelte landsdele er ændret i løbet af perioden fra 1940—50. Betydelige forstadsområder er indlemmet i provinsbyerne, hovedstadens forstæder omfatter ikke de samme kommuner ved de to tællinger, og de bymæssige bebyggelsesområde udvides stadig som følge af nybyggeri i allerede bestående bebyggelser og som følge af, at små bebyggelser, efterhånden som de overskrider en grænse på omkring 200 indbyggere, udskilles fra de rene landdistrikter.

Af disse grunde kan der ikke på grundlag af sammenligninger mellem børnetallet ved de to tællinger drages slutninger med hensyn til fødselshyppighedens forskellighed eller foretages skøn over, hvor de store fødselsårgange er født. Eksempelvis har provinsbyernes forstæder ifølge tabellen, til trods for stort nybyggeri og betydeligt fødselsoverskud, nedgang i børnetallet fra 1940—50, hvilket kun er en følge af de stedfundne indlemmelser; den forholdsvis

svage stigning i de rene landdistrikters børnetal skyldes — foruden de stedfundne vandringer fra land til by — også afgivelsen af områder til forstæder og de bymæssigt bebyggede dele af sognekommunerne.

Der er i følgende tabel foretaget en særskilt opgørelse af den befolkning inklusive hustruer og børn, som lever af landsbrugs-erhvervet m.v., herunder gartneri og fiskeri. Denne opgørelse omfatter landet som helhed, men vedrører helt overvejende de rene landdistrikter. Samtidig er anført børnetallet delt på landbrugsbefolkningen og den øvrige befolkning.

Den store afgang fra landbrugererhvervet til andre erhverv har medført, at hele landbrugsbefolkningen er gået tilbage med ca. 50 000 personer i løbet af de 10 år, og overvejende af samme årsag omfatter landbrugsbefolkningen i 1950 praktisk taget ikke flere børn under 15 år end i 1940, medens børnetallet i hele landet er forøget med ca. 200 000.

Hele landet.

	1940	1950	Stign. 1940-50 antal	pet.
Hele landbrugsbefolkningen m. v.	1 066 000	1 012 000	÷ 54 000	÷ 5,1
Øvrige befolkning	2 778 000	3 269 000	491 000	17,7
Hele befolkningen	3 844 000	4 281 000	437 000	11,4
<i>Heraf børn under 15 år i land-</i> brugsbefolkningen	313 000	320 000	7 000	2,2
Øvrige befolkning	608 000	808 000	200 000	32,9
Hele befolkningen	921 000	1 128 000	207 000	22,5

Men helt bortset fra afgangene fra landbruget synes detailoplysninger iøvrigt at vise, at landbrugsbefolkningen, specielt de selvstændige landbrugere, ikke har haft en tilsvarende forøgelse af børnetallet i 1940'erne som den øvrige befolkning, måske bl. a. som følge af, at disse befolkningsgrup-

per før 1940 i forvejen havde et betydeligt nøjere børnetal end flertallet af andre erhvervsgrupper.

Af de 320 000 børn i 1950 ved landbrug m. v. var 161 000 6 år og derunder, medens 159 000 var i alderen 7—14 år. I 1940 foreligger ikke tilsvarende oplysninger.

Einar Colin.

H. Colding-Jørgensen.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN
Sekretariatet

Befolkningens beregnede fordeling på forskellige aldersgrupper 1901—70.

Beregningen er foretaget med udgangspunkt i folketællingerne 1940, 1945 og 1950. Oplysningerne om årene fra 1940—1954 er beregnet på grundlag af den løbende statistik over fødsler, dødsfald og vandringer. Tallene fra 1955 er beregnet på grundlag af folketællingen, idet det er forudsat, at såvel dødelighed som fødselshyppighed og vandringer i de enkelte aldersklasser i hver hovedlandsdel fremover vil være de samme som i årene 1951—53.

De mindre uoverensstemmelser mellem de her beregnede tal og de i den af Det statistiske Departement udsendte Meddelelse (4. række, 162. bind, 1. hæfte 1955) „Aldersfordelingen i 1950 og i de kommende år offentliggjorte tal skyldes bl. a., at førstnævnte er baseret på senere erfaringer samt tager hensyn til vandringerne til og fra udlandet.

Sekretariatet

Mænd.

Befolkningens beregnede fordeling på forskellige aldersgrupper 1901—70¹⁾.Pr. 1. januar²⁾. Tallene er anført i tusinder.

	0-6 år	7-13 år	14-19 år	20-24 år	25-44 år	45-59 år	60-64 år	65-69 år	70 år og derover	Mænd ialt
1970	300	268	229	211	603	431	126	102	167	2 437
1969	294	267	229	216	593	432	123	100	165	2 419
1968	288	267	233	215	585	433	121	99	161	2 402
1967	283	266	239	209	580	433	119	97	158	2 384
1966	278	267	247	197	580	431	117	95	155	2 367
1965	274	267	255	185	583	426	115	94	152	2 351
1964	272	268	260	174	582	426	112	92	149	2 335
1963	269	269	261	166	583	424	111	90	146	2 319
1962	268	273	258	159	582	423	109	88	144	2 304
1961	268	279	248	156	584	421	107	85	141	2 289
1960	268	287	235	153	586	418	105	83	139	2 274
1959	268	295	221	151	589	413	104	81	136	2 258
1958	269	300	210	148	593	409	101	80	133	2 243
1957	270	302	201	146	598	402	99	79	131	2 228
1956	271	302	193	144	604	396	96	78	128	2 212
1955	275	293	190	144	608	390	93	77	125	2 195
1954	281	283	187	144	613	382	91	76	121	2 178
1953	290	269	183	145	617	374	90	75	118	2 161
1952	298	255	181	146	618	367	89	74	115	2 143
1951	303	243	179	148	621	360	87	72	112	2 125
1950	305	233	179	150	621	354	87	71	109	2 109
1949	304	226	178	152	620	349	86	69	105	2 089
1948	297	222	179	154	619	342	84	68	101	2 066
1947	286	218	180	156	618	336	83	68	98	2 043
1946	272	215	182	161	616	328	82	67	95	2 018
1945	257	212	187	169	607	323	80	66	92	1 993
1944	245	212	190	167	604	318	78	64	89	1 967
1943	235	211	194	167	598	312	77	62	87	1 943
1942	227	212	195	165	594	306	76	60	84	1 919
1941	223	213	199	161	588	300	76	58	83	1 901
1940	220	216	204	157	584	295	75	56	82	1 889
1930	223	236	196	156	489	255	59	45	73	1 736 ⁵⁾
1921 ³⁾	239	240	189	137	423	205	52	41	61	1 592 ⁵⁾
1921 ⁴⁾	228	226	178	130	403	195	50	38	58	1 511 ⁵⁾
1911	230	206	156	108	340	170	41	33	49	1 338 ⁵⁾
1901	210	183	144	100	293	151	37	29	44	1 194 ⁵⁾

1) De ved beregningen anvendte forudsætninger er anført i bilag 11.

2) 1901, 1911 og 1921 dog pr. 1. februar og 1930 pr. 5. november.

3) Med de sønderjydske landsdele.

4) Uden de sønderjydske landsdele.

5) Incl. uangivne.

Sekretariatet

Kvinder.

Befolkningens beregnede fordeling på forskellige aldersgrupper 1901—70¹⁾.Pr. 1. januar²⁾. Tallene er anført i tusinder.

	0-6 år	7-13 år	14-19 år	20-24 år	25-44 år	45-59 år	60-64 år	65-69 år	70 år og derover	Kvinder ialt
1970	283	254	218	205	616	447	134	114	196	2 467
1969	278	252	219	210	607	448	132	111	192	2 449
1968	272	252	223	209	600	448	129	111	188	2 432
1967	267	252	229	204	594	448	128	109	184	2 415
1966	263	252	237	193	595	445	126	108	180	2 399
1965	259	252	245	181	598	440	125	106	176	2 382
1964	256	254	249	171	598	440	123	104	172	2 367
1963	254	256	251	163	598	439	122	101	168	2 352
1962	253	260	248	156	598	438	119	99	165	2 336
1961	253	266	238	154	598	436	118	96	162	2 321
1960	253	274	226	151	599	434	117	93	159	2 306
1959	253	282	213	149	603	431	114	91	155	2 291
1958	254	287	203	146	607	427	111	89	152	2 276
1957	256	288	194	144	612	421	109	88	148	2 260
1956	257	288	188	143	615	417	105	87	144	2 244
1955	261	280	185	143	618	412	102	86	141	2 228
1954	268	271	181	143	624	404	100	85	136	2 212
1953	276	258	179	145	626	397	98	83	133	2 195
1952	284	245	177	145	629	390	97	81	130	2 178
1951	289	234	175	148	630	384	95	79	126	2 160
1950	290	226	173	148	633	377	94	78	123	2 142
1949	290	218	172	151	631	371	93	76	120	2 122
1948	283	215	173	155	630	364	92	74	116	2 102
1947	274	211	176	158	630	357	90	72	113	2 081
1946	261	209	178	163	625	351	89	71	110	2 057
1945	247	207	183	167	619	345	86	70	106	2 030
1944	236	206	186	165	616	341	84	68	104	2 006
1943	227	205	190	164	613	334	83	66	101	1 983
1942	219	207	191	163	610	328	81	65	99	1 963
1941	215	208	195	161	608	321	80	62	98	1 948
1940	212	211	200	156	605	315	79	60	97	1 935
1930	219	231	195	162	529	270	65	52	88	1 815 ⁵⁾
1921 ³⁾	234	237	189	148	459	223	60	47	75	1 676 ⁵⁾
1921 ⁴⁾	224	224	178	141	437	213	57	44	71	1 593 ⁵⁾
1911	226	204	156	118	372	190	47	38	63	1 419 ⁵⁾
1901	207	179	143	106	323	164	42	34	55	1 256 ⁵⁾

1) De ved beregningen anvendte forudsætninger er anført i bilag 11.

2) 1901, 1911 og 1921 dog pr. 1. februar og 1930 pr. 5. november.

3) Med de sønderjydske landsdele.

4) Uden de sønderjydske landsdele.

5) Incl. uangivne.

Sekretariatet

Mænd og kvinder.

Befolkningens beregnede fordeling på forskellige aldersgrupper 1901—70¹⁾.Pr. 1. januar²⁾. Tallene er anført i tusinder.

	0-6 år	7-13 år	14-19 år	20-24 år	25-44 år	45-59 år	60-64 år	65-69 år	70 år og derover	Mænd og kvinder ialt
1970	583	522	447	416	1219	878	260	216	363	4 904
1969	572	519	448	426	1200	880	255	211	357	4 868
1968	560	519	456	424	1185	881	250	210	349	4 834
1967	550	518	468	413	1174	881	247	206	342	4 799
1966	541	519	484	390	1175	876	243	203	335	4 766
1965	533	519	500	366	1181	866	240	200	328	4 733
1964	528	522	509	345	1180	866	235	196	321	4 702
1963	523	525	512	329	1181	863	233	191	314	4 671
1962	521	533	506	315	1180	861	228	187	309	4 640
1961	521	545	486	310	1182	857	225	181	303	4 610
1960	521	561	461	304	1185	852	222	176	298	4 580
1959	521	577	434	300	1192	844	218	172	291	4 549
1958	523	587	413	294	1200	836	212	169	285	4 519
1957	526	590	395	290	1210	823	208	167	279	4 488
1956	528	590	381	287	1219	813	201	165	272	4 456
1955	536	573	375	287	1226	802	195	163	266	4 423
1954	549	554	368	287	1237	786	191	161	257	4 390
1953	566	527	362	290	1243	771	188	158	251	4 356
1952	582	500	358	291	1247	757	186	155	245	4 321
1951	592	477	354	296	1251	744	182	151	238	4 285
1950	595	459	352	298	1254	731	181	149	232	4 251
1949	594	444	350	303	1251	720	179	145	225	4 211
1948	580	437	352	309	1249	706	176	142	217	4 168
1947	560	429	356	314	1248	693	173	140	211	4 124
1946	533	424	360	324	1241	679	171	138	205	4 075
1945	504	419	370	336	1226	668	166	136	198	4 023
1944	481	418	376	332	1220	659	162	132	193	3 973
1943	462	416	384	331	1211	646	160	128	188	3 926
1942	446	419	386	328	1204	634	157	125	183	3 882
1941	438	421	394	322	1196	621	156	120	181	3 849
1940	432	427	404	313	1189	610	154	116	179	3 824
1930	442	467	391	318	1018	525	124	97	161	3 551 ⁵⁾
1921 ³⁾	473	477	378	285	882	428	112	88	136	3 268 ⁵⁾
1921 ⁴⁾	452	450	356	271	840	408	107	82	129	3 104 ⁵⁾
1911	456	410	312	226	712	360	88	71	112	2 757 ⁵⁾
1901	417	362	287	206	616	315	79	63	99	2 450 ⁵⁾

1) De ved beregningen anførte forudsætninger er anført i bilag 11.

2) 1901, 1911 og 1921 dog pr. 1. februar og 1930 pr. 5. november.

3) Med de sønderjydske landsdele.

4) Uden de sønderjydske landsdele.

5) Incl. uangivne.

STADEN KØBENHAVNS STATISTISKE KONTOR

København V., den 23. september 1955.

*Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat,
Ny Kongensgade 15, K.*

I besvarelse af arbejdsmarkedskommissionens skrivelse af 3. juni 1955 — j. nr. 2502 — fremsender statistisk kontor hermed beregninger over afgangen af elever fra hovedstadsområdet skoler i hvert af årene 1951—1960 opdelt på drenge og piger samt på dem, der forlader skolen ved undervisningspligtens ophør, dem, der udskrives efter 8. klassetrin, samt dem der udgår af skolen med henholdsvis mellemskoleeksamen, realeksamen og studentereksamen.

Det understreges, at såvel tallene for 1955—1960 er fremkommet ved beregning. For 1951—1954 bygger beregningen på de faktiske optalte elevtal på hvert klassetrin i samtlige hovedstadsområdets skoler (stats-, kommunale og private skoler), idet man har regnet med, at alle de elever, der ikke fortsætter på et følgende klassetrin, udgår af skolen. Det bemærkes dog, at elevafgangen ved undervisningspligtens ophør er beregnet som differencen mellem elevtallene på 8. klassetrin i 1951—1954 og elevtallene i 2. grundskoleklasse 6 år tidligere udfra den betragtning, at de elever, der forlader skolen før 8. klasse, alle udmeldes ved undervisningspligtens ophør.

For årene 1955—1960 er tallene beregnet på grundlag af det faktiske antal elever i 2.

grundskoleklasse i årene 1949—1954 under den forudsætning, at samme procentdel af disse elevårge afgår ved undervisningspligtens ophør, efter 8. klassetrin samt med mellemskole-, real- og studentereksamen konstateret ved beregningerne for årene 1951—1954. Man forudsætter herved tillige, at til- og fraflytning af børn på 2. til 12. klassetrin er uforandret som i perioden 1945—1954.

Iøvrigt er der ikke ved beregningerne taget hensyn til flytningerne, men en skønsmæssig vurdering synes at vise, at der i de senere år har været en nettotilflytning til hovedstadsområdet i aldersklassen 7—14 år. Dette betyder, at tallene for elevafgangen ved undervisningspligtens ophør — beregnet som differencen mellem antallet af elever på 2. klassetrin og på 8. klassetrin 6 år efter — må betragtes som minimumstal og formentlig skal forhøjes med 3—4 000.

Det må i det hele fremhæves, at de anførte tal bygger på delvis skønsmæssige beregninger og derfor er behæftede med en vis usikkerhed.

Det bemærkes endelig, at den store afgang af elever i 1953 skyldes omlægningen af skoleåret i 1946, hvilket medførte, at der dette år kom en ekstraordinær stor elevårge ind i skolerne.

Kjeld Johansen

A. Holm.

Beregnet afgang af elever fra hovedstadsområdet skoler 1951—60.

	Ved undervisningspligtens ophør			Efter 8. klassetrin			Med mellem-skoleeksamen			Med realeksamen			Med studentereksamen			Tilsammen		
	Dr. ge	Piger	Ialt	Dr. ge	Piger	Ialt	Dr. ge	Piger	Ialt	Dr. ge	Piger	Ialt	Dr. ge	Piger	Ialt	Dreng	Piger	Ialt
1951 . . .	3400	3100	6500	1000	900	1900	400	600	1000	1200	1600	2800	500	400	900	6500	6600	13100
1952 . . .	3500	3200	6700	1200	1100	2300	500	700	1200	1300	1500	2800	600	500	1100	7100	7000	14100
1953 . . .	4100	3800	7900	1300	1200	2500	500	700	1200	1300	1700	3000	700	500	1200	7900	7900	15800
1954 . . .	3100	2900	6000	1900	1600	3500	700	800	1500	1400	1900	3300	600	500	1100	7700	7700	15400
1955 . . .	3800	3500	7300	1400	1300	2700	800	900	1700	1600	2000	3600	600	500	1100	8200	8200	16400
1956 . . .	4200	3800	8000	1400	1300	2700	700	800	1500	1900	2400	4300	700	600	1300	8900	8900	17800
1957 . . .	4500	4100	8600	1600	1500	3100	700	800	1500	1600	2100	3700	800	600	1400	9200	9100	18300
1958 . . .	4700	4300	9000	1800	1600	3400	800	1000	1800	1700	2100	3800	900	800	1700	9900	9800	19700
1959 . . .	4900	4400	9300	1900	1700	3600	800	1000	1800	1900	2500	4400	800	700	1500	10300	10300	20600
1960 . . .	4900	4500	9400	2000	1700	3700	900	1100	2000	2100	2600	4700	800	700	1500	10700	10600	21300

København, den 28. november 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen,
Ny Kongensgade 15, K.

I besvarelse af kommissionens skrivelse af 11. ds. (j. nr. 2502 f) og i henhold til senere mundtlig aftale fremsender departementet oplysninger vedrørende antallet af beståede eksaminer ved skolerne i *hele landet* under et i årene 1950 til 1964 fordelt på drenge og piger.

Oplysningerne for årene 1950 til 1954 er de faktisk optalte antal, medens tallene for de følgende år er beregnet under den forudsætning, at første mellemklasse i årene 1955 og fremefter søges af samme

procentdel af de 12-årige beregnet på grundlag af aldersfordelingen ved folketællingen i 1950, som konstateret i de nærmest foregående år. Dernæst har man ved beregningen af antal eksaminer benyttet samme indbyrdes forhold mellem de enkelte klasser og eksaminer, som i denne forbindelse er konstateret i de senere år.

Herefter kan opstilles følgende oversigt vedrørende eksaminer ved skolerne¹⁾ i *hele landet* under et i årene 1950—64.

	Mellemskoleeksamen,				Realeksamen		Studentereksamen	
	Drenge		Piger		Drenge	Piger	Drenge	Piger
1950	6	412	6	675	3 917	3 830	1343	916
1951	6	466	6	683	4 217	4 543	1334	1044
1952	6	906	7	533	4 405	4 620	1392	1061
1953	7	405	8	029	4 789	5 270	1487	1 106
1954	7	822	8	561	5 098	5 750	1515	1138
1955	8	315	9	025	5 370	5 965	1515	1215
1956	8	100	8	640	5 700	6 320	1600	1290
1957	8	730	9	360	5 555	6 050	1665	1455
1958	9	720	10	710	5 985	6 555	1845	1465
1959	10	230	11	210	6 665	7 500	1800	1400
1960	11	160	12	090	7 015	7 850	1940	1520
1961	11	900	12	760	7 655	8 470	2160	1740
1962	12	070	13	030	8 165	8 940	2 270	1820
1963	11	530	12	440	8 285	9130	2 480	1960
1964	10	900	11	740	7 915	8 720	2 645	2 070

Endvidere har man foretaget en beregning for årene 1950 til 1964 af antallet af elever, som forlader skolen uden eksamen (real- eller studentereksamen) i *hele landet* under et.

Forannævnte antal elever er beregnet som differencen i de enkelte år mellem antallet af 15-årige efter en forudberegning på grundlag af folketællingen 1950 og antallet af elever i fjerde mellemklasse, så-

¹⁾ Heri ikke medregnet de for eksaminationskommissionen for privatister aflagte eksaminer (*sekretariatets bemærkninger*).

ledes som dette for årene fremover er beregnet under de foran anførte forudsætninger. Sidstnævnte antal er dog reduceret under hensyn til, at for hele landet under et kun ca. 85 pct. af drengene og ea. 80 pct. af pigerne i fjerde mellemklasse fortsætter i realklassen eller første gymnasieklasse det følgende år.

Beregnet på denne måde bliver den rest af de 15-årige, der ikke forbliver i skolerne i hele landet, som nedenfor anført:

	Drengene	Piger
1953.	24 897	23 600
1954.	24 550	22 780
1955.	25 850	24 920
1956.	25 455	24 180
1957.	29 220	27 580
1958.	30 640	28 935
1959.	33 360	30 950
1960.	35 060	32 555
1961.	35 090	32 610
1962.	33 500	31 435
1963.	31 600	29 560
1964.	29 165	27 465

	<i>Hele landet</i>	
	Drengene	Piger
1950.	24 485	23 510
1951.	24 520	23 715
1952.	24 190	23 495

Man må dog til slut gøre opmærksom på, at foranstående beregningers resultater kun kan gives med forbehold.

H. N. Skade.

DET STATISTISKE DEPARTEMENT

København, den 27. september 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen,
Ny Kongensgade 15, K.

I besvarelse af kommissionens skrivelse af 2. ds. (j. nr. 2502) og i henhold til senere mundtlig aftale fremsender departementet nedenstående oplysninger vedrørende antallet af beståede eksaminer ved skolerne¹⁾ i provinsbyerne under et i årene 1950 til 1964 fordelt på drenge og piger.

Oplysningerne for årene 1950 til 1954 er de faktisk optalte antal, medens tallene for de følgende år er beregnede under den forudsætning, at første mellemklasse i årene 1955 og fremefter søges af samme procentdel som konstateret i de nærmest foregående

år af det antal elever, der er begyndt i første grundskoleklasse fem år før indtrædelsen i første mellemklasse.

Antallet af elever i første grundskoleklasse er opgjort på grundlag af det gennem kommissionen indsamlede materiale. Dernæst har man ved beregningen af antal eksaminer benyttet samme indbyrdes forhold mellem de enkelte klasser og eksaminer, som i denne forbindelse er konstateret i de senere år.

Herefter kan opstilles følgende oversigt vedrørende eksaminer ved skolerne i provinsbyerne under et i årene 1950—1964.

	Følleskoleeksamen		Realeksamen		Studentereksamen	
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger
1950.	2974	3172	1955	1935	678	508
1951.	3087	3327	2042	2153	734	557
1952.	3392	3764	2080	2210	690	562
1953.	3613	3956	2305	2544	749	581
1954.	3718	4108	2435	2752	779	631
1955.	3845	4285	2530	2735	795	645
1956.	3835	4245	2635	2860	845	720
1957.	4165	4635	2625	2830	855	805
1958.	4680	5285	2850	3095	910	800
1959.	4975	5590	3205	3525	905	795
1960.	5540	6205	3410	3725	985	865
1961.	5910	6525	3790	4135	1105	990
1962.	5965	6570	4045	4350	1175	1045
1963.	5760	6540	4085	4380	1310	1160
1964.	5460	5965	3945	4360	1395	1220

Endvidere har man, ligeledes i henhold til mundtlig aftale, foretaget en beregning for årene 1950—1964 af antallet af elever, som forlader skolen uden eksamen (real- eller studentereksamen) i provinsbyerne under et.

Forannævnte antal elever er beregnet som differencen i de enkelte år mellem antallet af 15-årige efter en forudberegning på grundlag af folketællingen 1950 og antallet af elever i 4. mellemklasse, således som dette

¹⁾ Beregningerne omfatter ikke de for eksamenskommissionen for privatister aflagte eksaminer (sekretariatets bemærkninger).

for årene fremover er beregnet under de foran anførte forudsætninger. Sidstnævnte antal er dog reduceret under hensyn til, at for provinsbyerne under et kun ca. 90 pct. af drengene og ca. 85 pct. af pigerne i 4.

mellemlasse fortsætter i realklassen eller 1. gymnasieklasse det følgende år.

Beregnet på denne måde bliver den rest af de 15-årige, der ikke forbliver i skolerne i provinsbyerne, som nedenfor anført.

Provinsbyerne ialt.

	Dreng	Piger		Dreng	Piger
1950....	4210	4515	1958....	5435	5625
1951....	4155	4370	1959....	6175	6070
1952....	4080	4515	1960....	6640	6630
1953....	4095	4350	1961....	6655	6605
1954....	4140	4205	1962....	6205	6195
1955....	4570	4670	1963....	5825	5895
1956....	4340	4465	1964....	5300	5410
1957....	5045	5190			

Man må dog til slut gøre opmærksom på, at foranstående beregningers resultater kun kan gives med forbehold, ligesom man ikke undlader at henlede opmærksomheden på,

at provinsbyernes eksamenskoler søges af et ret betydeligt antal elever, som er hjemmehørende på landet.

Chr. Bonde.
E.

Arbejdsstyrken 1940—70.

1. Indledning.

Ved arbejdsstyrken forstås det antal personer, der er villige til og i stand til mod vederlag at påtage sig arbejde enten for andres eller egen regning. En nøjagtig talmæssig belysning af arbejdsstyrken i denne forstand frembyder en række vanskeligheder. Der er ganske vist store grupper af personer, hvis forhold til arbejdsstyrken ganske klart lader sig fastslå, f. eks. størstedelen af mændene i alderen 20—60 år eller antallet af skolepligtige børn. Det er imidlertid på den anden side overordentligt vanskeligt med sikkerhed at afgøre, hvor stor en del af de gifte kvinder, de 14—18-årige eller de ældre, der i et givet øjeblik eller i en vis periode må henregnes til arbejdsstyrken og der vil som følge heraf også knytte sig nogen usikkerhed til den samlede opgørelse over arbejdsstyrken.

2. De foreliggende oplysninger om arbejdsstyrken.

Til belysning af arbejdsstyrken her i landet foreligger, dels de ved de tiårige folketællinger indhentede oplysninger om befolkningens placering i forhold til arbejdsmarkedet, dels de i årene 1951, 1952, 1953 på repræsentativ basis afholdte særlige arbejdsstyrketællinger. Ved de nævnte folketællinger får man oplyst, hvor mange personer, fordelt på alder, køn og civilstand, der på det givne tidspunkt har eller søger beskæftigelse, enten i erhvervslivet eller ved husligt arbejde. I disse tællinger gives tillige oplysninger om antallet af personer, der ikke kan henregnes til arbejdsstyrken f. eks. unge under uddannelse og alders- og invaliderentnydere. Arbejdsstyrken i 1940 og 1950 fremgår af nedenstående tabel 1.

Tabel 1. Den samlede arbejdsstyrke pr. $\frac{1}{11}$ 1940 og 1950 (i tusinder).

	1950			1940		
	Mænd	Kvinder	Ialt	Mænd	Kvinder	Ialt
1. Hele befolkningen	2 123	2 158	4 281	1 900	1 944	3 844
2. ÷ 0—13-årige	544	522	1 066	436	422	858
3. 14 år og derover	1 579	1 636	3 215	1 464	1 522	2 986
Heraf inaktive:						
4. Under uddannelse	54	38	92	49	37	86
5. Alders- og invaliderentnydere m. m.	156	192	348	129	169	298
6. Ialt inaktive	210	230	440	178	206	384
7. Antal aktive	1 369	1 406	2 775	1 286	1 316	2 602
8. Heraf kvinder kun beskæftiget i eget hjem ¹⁾	—	753	753	—	699	699
9. Arbejdsstyrken	1 369	653*	2 022	1 286	617	1 903

¹⁾ D. v. s. gifte kvinder kun beskæftiget i eget hjem + hjemmевærende døtre.

Af en samlet befolkning på ca. 4 300 000, i 1950 var således hen mod 1 100 000 under 14 år. Af den voksne befolkning (14 år og

derover) på ca. 3 200 000 har imidlertid omkring 450 000 ikke haft erhvervsmæssigt eller husligt arbejde, enten fordi de gennem-

går en uddannelse eller fordi de på grund af alder, sygdom, besiddelse af formue m. m., ikke er i stand til eller ønsker at påtage sig arbejde. Tager man endvidere hensyn til, at ca. 750 000 af kvinderne på 14 år og derover udelukkende er beskæftiget i eget hjem, når man til, at den samlede arbejdsstyrke i 1950 har omfattet ca. 2 000 000 personer, fordelt med ca. 1 350 000 på mænd og ca. 650 000 på kvinder.

Det ses, at den samlede befolkning fra 1940 til 1950 er vokset med omtrent 450 000. Omtrent halvdelen af denne stigning falder på de 0—13-årige, idet disse er øget med godt 200 000; den voksne befolkning er vokset med ca. 230 000. Antallet af inaktive og kvinder kun beskæftiget i eget hjem, er i perioden 1940—1950 steget med godt 100 000, således at den samlede arbejdsstyrke uden for eget hjem i perioden er vokset med knap 125 000.

De anførte tal for personer under uddannelse og alders- og invaliderentnydere m. m., der ikke kan henregnes til arbejdsstyrken, må tages med noget forbehold. Man må således regne med muligheden af, at den del af dem, der på folketællingsskemaet er opført som studerende, faktisk i et vist omfang står til rådighed for arbejdsmarkedet. Omvendt er der formentlig en del,

der, uanset at de er ophørt at arbejde, anfører deres tidligere erhverv på folketællingsskemaet. En endnu større usikkerhed knytter sig til tallene for gifte kvinder, der kun er beskæftiget i eget hjem. Selv om man havde alle relevante oplysninger for hånden, ville det være vanskeligt at afgøre, om og i hvilket omfang den enkelte husmoder står til rådighed for arbejdsmarkedet. Disse vanskeligheder bliver selv sagt større, når man kun har de af de enkelte husmødre selv meddelte oplysninger til folketællingsskemaerne at støtte sig til. Såvidt man kan skønne, er antallet af gifte kvinder med erhvervsmæssig beskæftigelse noget højere end angivet af folketællingerne, idet halvdagsbeskæftigede og midlertidig beskæftigede m. m. næppe i fuldt omfang bliver opført på folketællingsskemaerne.

Som det fremgår af foranstående er mændene i langt større omfang end kvinderne beskæftiget i erhvervslivet. Med hensyn til erhvervsmæssig beskæftigelse, er der tillige en betydelig forskel mellem gifte og ugifte kvinder.

Disse forhold er yderligere belyst i nedenstående tabeller 2—4, hvor man tillige har arbejdsstyrkens fordeling over de enkelte aldersklasser.

Tabel 2. Den mandlige arbejdsstyrke i 1940 og 1950 fordelt efter alder (i tusinder).

	14—17	18—19	20—24	25—34	35—44	45—59	60—64	65—69	70 år og	Ialt
	år	år	år	år	år	år	år	år	derover	
<i>1950</i>										
1. Ialt 14 år og derover	120	58	148	312	309	360	87	72	113	1 579
2. Heraf i arbejdsstyrken	84	54	136	303	304	347	75	41	25	1 369
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	70,0	93,1	91,9	97,1	98,4	96,4	86,2	56,9	22,1	86,7
<i>1940</i>										
1. Ialt 14 år og derover	131	68	160	318	270	300	76	141		1 464
2. Heraf i arbejdsstyrken	96	62	152	313	266	288	59	50		1 286
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	73,3	91,2	95,0	98,4	98,5	96,0	77,6	35,5		87,8

Det fremgår af tabel 2, at hen mod 90 pct. af den samlede mandlige befolkning på 14 år og derover må henregnes til arbejdsstyrken. Indenfor aldersgrupperne 18—59 år

er i gennemsnit ca. 95 pct. af samtlige mænd beskæftiget i erhvervene. I alderen 14—17 år er den andel af vedkommende aldersklasse, der er beskæftiget i erhvervslivet -

erhvervsfrekvensen — væsentlig mindre; i aldersgruppen 60—64 år er endnu en meget væsentlig del beskæftiget i erhvervene, men erhvervsfrekvensen falder herefter meget stærkt. Der synes i perioden 1940—1950 at have gjort sig en tendens gældende til, at en stadig mindre del af de

unge, navnlig 14—17-årige deltager i produktionen, og at omvendt en større andel af de ældre beskæftiges i erhvervslivet. Det må dog herved erindres, at folketællingernes oplysninger om disse grupper er noget usikre.

Tabel 3. Ugifte kvinder beskæftiget i erhvervslivet 1940 og 1950 fordelt efter alder (i tusinder).

	14—17 år	18—19 år	20—24 år	25—34 år	35—44 år	45—59 år	60—64 år	65—69 år	70 år og derover	Ialt
<i>1950</i>										
1. Ialt 14 år og derover	117	52	79	67	61	110	39	40	90	655
2. Heraf i erhver- vene	66	43	67	56	49	78	14	7	6	386
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	56,4	82,7	84,8	83,6	80,3	70,9	35,9	17,5	6,7	58,9
<i>1940</i>										
1. Ialt 14 år og derover	128	62	102	90	68	97	34	104		685
2. Heraf i erhver- vene	69	49	84	74	53	62	11	10		412
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	53,9	79,0	82,4	82,2	77,9	63,9	32,4	9,6		60,1

Tabel 4. Gifte kvinder beskæftiget i erhvervslivet 1940 og 1950 fordelt efter alder (i tusinder).

	14—17 år	18—19 år	20—24 år	25—34 år	35—44 år	45—59 år	60—64 år	65—69 år	70 år og derover	Ialt
<i>1950</i>										
1. Ialt 14 år og derover	—	6	68	249	252	273	56	40	37	981
2. Heraf i erhver- vene	—	2	21	71	83	78	8	3	1	267
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	—	33,3	30,9	28,5	32,9	28,6	14,3	7,5	2,7	27,2
<i>1940</i>										
1. Ialt 14 år og derover	—	4	59	233	216	223	46	56		837
2. Heraf i erhver- vene	—	1	16	65	61	53	6	3		205
3. Kol. 2 i pct. af kol. 1	—	25,0	27,1	27,9	28,2	23,8	13,0	5,4		24,5

Det samlede antal *ugifte kvinder* er fra 1940 til 1950 faldet fra ca. 685 000 til ca. 655 000. Antallet af erhvervsmæssigt beskæftigede kvinder er gået omtrent tilsvarende tilbage, nemlig fra ca. 410 000 til ca. 385 000, således at nogenlunde den

samme andel af de *ugifte kvinder*, ca. 60 pct., på de to tidspunkter har været beskæftiget i erhvervslivet, jfr. ovenstående tabel 3.

Antallet af *gifte kvinder* er fra 1940 til 1950 steget fra ca. 835 000 til ca. 980 000,

og antallet af erhvervsmæssigt beskæftigede gifte kvinder fra ca. 205 000 til ca. 270 000, jfr. tabel 4. Den andel af de gifte kvinder, der arbejder uden for eget hjem er steget.

Erhvervsfrekvensen varierer en del med alderen. Af de 14—17-årige ugifte kvinder er således godt halvdelen erhvervsmæssigt beskæftiget, af de 18—59-årige derimod ca. $\frac{3}{4}$. Af de gifte kvinder i 18—59 års alderen er $\frac{1}{3}$ beskæftiget i erhvervslivet. For såvel de ugifte som de gifte kvinder falder erhvervsfrekvensen stærkt fra og med 60 års alderen.

3. Skøn over arbejdsstyrken fremover.

På grundlag af de ovenfor omtalte oplysninger fra folketællingerne i 1940 og 1950, de særlige arbejdsstyrketællinger og andet foreliggende befolkningsstatistisk og erhvervsstatistisk materiale (ægteskabsstatistik, statistik over skoleelever, studenter og andre personer under uddannelse, statistik over alders- og invaliderentemodtagere m. m., skattestatistik m. v.) er det muligt at opstille nogenlunde sikre skøn over arbejdsstyrken frem til 1955. For perioden 1955—70 bliver grundlaget for udarbejdelsen af et skøn over arbejdsstyrken betydeligt mere usikkert.

Udgangspunktet for det efterfølgende skøn er en prognose over befolkningsudviklingen frem til 1970. Udfra kendskabet til antallet af personer i de enkelte aldersklasser og de foreliggende erfaringer med hensyn til befolkningens dødelighed, der kun varierer lidt fra periode til periode, er det muligt med relativ stor sikkerhed at beregne det samlede antal personer på 14 år og derover fordelt på køn i de enkelte år frem til 1970. På grundlag af de for de senere år konstaterede vielseshyppigheder for de enkelte aldersklasser har man dernæst beregnet antallet af gifte kvinder i årene fremover. Da erfaringerne viser, at vielseshyppigheden kan variere en del over en periode som den her betragtede, må man imidlertid regne med, at der knytter sig nogen usikkerhed til denne beregning.

Resultatet af de nævnte beregninger over befolkningen på 14 år og derover i perioden 1955—70 fordelt på grupperne mænd, ugifte kvinder og gifte kvinder samt alder fremgår af nedenstående tabel 5.

Tabel 5. Den samlede befolkning på 14 år og derover pr. $\frac{1}{11}$ 1950—70 fordelt på grupperne mænd, ugifte kvinder og gifte kvinder.

Mænd.	60 år og			Ialt
	14-24 år	25-59 år	derover	
1970	440	1 034	395	1 869
1965	443	1 010	366	1 819
1960	401	1 004	332	1 737
1955	336	999	300	1 635
1950	326	981	272	1 579
<i>Ugifte kvinder.</i>				
1970	324	193	248	765
1965	337	190	228	755
1960	315	208	203	726
1955	267	218	183	668
1950	248	238	169	655
<i>Gifte kvinder.</i>				
1970	99	879	202	1 180
1965	91	850	182	1 123
1960	74	835	169	1 078
1955	73	816	151	1 040
1950	74	774	133	981
<i>Tilsammen.</i>				
1970	863	2 106	845	3 814
1965	871	2 050	776	3 697
1960	790	2 047	704	3 541
1955	676	2 033	634	3 343
1950	648	1 993	574	3 215

Man har herefter med udgangspunkt i disse befolkningsstatistiske oplysninger søgt at beregne arbejdsstyrken i de tilsvarende år. Ved udarbejdelsen af dette skøn har man draget nytte af de erfaringer med hensyn til udviklingsretningen, som har kunnet uddrages af det foreliggende materiale for perioden 1940—55. Det må imidlertid understreges, at dette ikke er af en sådan art, at det kan danne basis for en sandsynlighedsberegning over den fremtidige udvikling. Man har begrænset sig til at vælge de forudsætninger for opstilling af prognosen, som på baggrund af en analyse af det eksisterende statistiske materiale og iøvrigt foreliggende oplysninger må forekomme mest rimelige. For mændenes vedkommende er forudsat, at den hidtidige tendens til en forøgelse af den andel af 14—24-årige, der er under uddannelse, vil fortsætte, og at de 24—59-årige i samme omfang som hidtil vil være erhvervsmæssigt beskæftiget.

For så vidt angår mænd over 60 år er ligeledes forudsat en nogenlunde uændret erhvervsfrekvens. Man har herved taget i betragtning, at den forbedrede sundhedstilstand må antages at føre til, at de ældre forbliver længere i arbejdet, men at denne tendens vil blive modvirket af en modsat virkende tendens til øget udnyttelse af adgangen til at oppebære aldersrente eller pension.

For de *ugifte kvinders* vedkommende er der ligeledes for aldersgruppen 14—24 år forudsat en vis forøgelse af den andel, der er under uddannelse, det vil sige en svag

nedgang i erhvervsfrekvensen. For aldersgruppen 25—59 år er den nuværende erhvervsfrekvens forudsat opretholdt. For de *gifte kvinders* vedkommende har man forudsat, at den tendens til øget erhvervsarbejde, som har gjort sig gældende i den sidste menneskealder, også vil gøre sig gældende fremover. Endelig har man for begge grupper af kvinder forudsat, at der ikke sker nogen ændring i den andel af de ældre (60 år og derover), der har erhvervsmæssig beskæftigelse. Resultatet af de således foretagne beregninger fremgår af nedenstående tabel 6.

Tabel 6. Arbejdsstyrken pr. 1/11 1950—1970.

	Mænd	Ugifte kvinder	Gifte kvinder	Kvinder ialt	Mænd og kvinder tilsammen	
1970	14—24 år	340	230	40	270	610
	25—59 -	1 010	140	320	460	1 470
	60 år og derover	200	30	20	50	250
	Ialt	1 550	400	380	780	2 330
1965	14—24 år	350	245	35	280	630
	25—59 -	980	145	300	445	1 425
	60 år og derover	180	25	20	45	225
	Ialt	1 510	415	355	770	2 280
1960	14—24 år	320	230	25	255	575
	25—59 -	975	155	280	435	1 410
	60 år og derover	170	25	20	45	215
	Ialt	1 465	410	325	735	2 200
1955	14—24 år	275	185	25	210	485
	25—59 -	970	170	260	430	1 400
	60 år og derover	155	20	15	35	190
	Ialt	1 400	375	300	675	2 075
1950	14—24 år	275	175	25	200	475
	25—59 -	955	185	235	420	1 375
	60 år og derover	140	25	10	35	175
	Ialt	1 370	385	270	655	2 025
1945	14—24 år	295	195	20	215	510
	25—59 -	915	185	210	395	1 310
	60 år og derover	130	20	10	30	160
	Ialt	1 340	400	240	640	1 980
1940	14—24 år	310	200	15	215	525
	25—59 -	865	190	180	370	1 235
	60 år og derover	110	20	10	30	140
	Ialt	1 285	410	205	615	1 900

Det fremgår af denne tabel, at det samlede udbud af *mænd* i perioden 1955—70 skønnes at ville stige med ca. 150 000. Omtrent halvdelen af denne stigning falder på aldersgruppen 14—24 år, og ca. $\frac{1}{4}$ på hver af de to aldersgrupper 15—59 år og 60 år og derover. Skønnet over det fremtidige arbejdsudbud af 25—59-årige mænd må anses relativt sikkert. En væsentlig forøgelse af den nuværende erhvervsfrekvens (på ca. 95 pct.) inden for denne aldersgruppe er udelukket, og der er næppe heller grundlag for at forvente et mærkbart fald i den andel af aldersgruppen, der er erhvervsmæssigt beskæftiget.

Derimod knytter der sig en ret betydelig usikkerhed til skønnet over såvel de 14—24-årige som de ældre, idet man her må regne med muligheden af, at ændringer i skole- og uddannelseslovgivningen respektive aldersrentelovgivningen m. v. kan påvirke udviklingen ret kraftigt (indførelse af et 8. skoleår vil således medføre, at tilgangen af unge mænd mindskes med hen mod 30000).

Det samlede udbud af *ugifte kvinder* skønnes fremover at ville stige med omkring 25 000. Denne stigning falder udelukkende på aldersgruppen 14—24-årige; udbuddet af 25—59-årige ugifte kvinder vil være direkte faldende. Antallet af *gifte kvinder*, der vil være erhvervsmæssigt beskæftiget, skønnes i perioden 1955—70 at ville stige med omkring 75 000. Det samlede kvindelige arbejdsudbud skulle herefter i denne periode blive forøget med ca. 100 000. Det må imidlertid fremhæves, at der knytter sig en meget betydelig usikkerhed til dette skøn. Som tidligere nævnt er opdelingen på

henholdsvis ugifte og gifte kvinder noget usikker, og denne usikkerhed har en ikke uvæsentlig betydning for det beregnede arbejdsudbud, idet erhvervsfrekvensen for de to grupper er ret forskellig.

For de ugifte kvinder gælder ligesom for mændenes vedkommende, at usikkerheden er størst for aldersgruppen 14—24 år og 60 år og derover.

For de gifte kvinders vedkommende er usikkerheden større end for de to andre grupper. Som tidligere omtalt er det i sig selv vanskeligt at afgøre, i hvilket omfang de gifte kvinder står til rådighed for arbejdsmarkedet. Der kan ikke være tvivl om, at antal gifte kvinder med erhvervsmæssigt arbejde hidtil har været relativt stærkt stigende, men man har ikke tilstrækkeligt kendskab til de mange forskellige faktorer, der påvirker det kvindelige arbejdsudbud, til at kunne fastslå med nogen større grad af sikkerhed, hvorvidt denne udvikling vil fortsætte. Det skal herved bemærkes, at de foreliggende erfaringer tyder på, at udbuddet af gifte kvinder i større omfang end de andre grupper er afhængig af den almindelige økonomiske og erhvervsmæssige udvikling.

Uanset de ovenfor fremhævede usikkerhedsmomenter vedrørende beregningen af den samlede arbejdsstyrke står det imidlertid fast, at *udbuddet af såvel unge mænd som unge kvinder i de kommende 5—10 år vil blive væsentlig større end hidtil, men at antallet af mænd og kvinder i de midterste aldersklasser, der står til rådighed for arbejdsmarkedet, i de kommende år kun vil blive ændret relativt lidt.*

21. juni 1955.

Til landbrugets organisationer.

Hermed fremsendes referat af mødet den 10. ds. vedrørende landbruget og de store fødselsårgange.

Tillige vedlægges afskrift af en i henhold til aftale ved mødet fra Det statistiske Departement indhentet udtalelse indeholdende oplysninger vedrørende forskydningen i børnetallet fra 1940 til 1950 i landdistrikter m. v.; disse oplysninger har først d. d. kunnet foreligge skriftligt fra Det statistiske Departement.

Idet man henviser til forhandlingerne på nævnte møde, skal man samtidig i henhold til derom truffen aftale anmode om en skriftlig besvarelse af nedenstående spørgsmål:

1) Vil den relativt begrænsede forøgelse af tilgangen af ung arbejdskraft på landet, som vil finde sted i de kommende år, føre til, at antallet af unge beskæftiget indenfor landbruget øges (med eller uden samtidig stedfindende fald i lønnen for unge landbrugsmedhjælperer)?

2) I bekræftende fald: vil landbrugets totale beskæftigelse samtidig *netto* blive *forøget*, eller vil der samtidig med inddragelsen af det øgede antal unge ske en *fortsat netto-nedgang* i landbrugets beskæftigelse (og dermed en forøget afgang af den ældre arbejdskraft)?

3) Er der behov for en større nytilgang af ung arbejdskraft til landbruget — til afløsning af de selvstændige landmænd og den ældre gifte arbejdskraft — end den, der

må påregnes at ville indtræde i de kommende år, og i bekræftende fald hvilke foranstaltninger kan træffes med henblik på at sikre en øget tilgang?

4) Er der basis for midlertidigt at beskæftige en vis del af byernes store årgange i landbruget, og i bekræftende fald hvilke foranstaltninger kan iværksættes for at sikre disse unge tilfredsstillende beskæftigelse i byerhvervene, når landbrugsbeskæftigelsen ophører?

5) Er der anledning til i forbindelse med de store fødselsårgange at tage spørgsmålet om landboudommens almindennende og landbrugsfaglige uddannelse — ikke alene uddannelsen for de unge, der bliver i landbruget, men også for de unge, der senere går over i byerhvervene — op til nærmere overvejelse, jfr. den tidligere fremsendte af et underudvalg under arbejdsmarkedskommissionen afgivne indstilling vedrørende nævnte spørgsmål.

Besvarelsene bedes affattet særskilt for mænd og kvinder — indbefattet beskæftigelsen ved husgerning — og primært under forudsætning af, at de nuværende afsætningsforhold og prisrelationer for landbruget ikke ændres, og at der opretholdes høj beskæftigelse i erhvervene udenfor landbruget.

Man vil være taknemmelig for at modtage svar på de ovennævnte spørgsmål senest den 15. juli d. å.

P. S. V.

Per Kurstein.

Den 6. august 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet,
Ny Kongensgade 15, 3. sal, K.

Med henvisning til kommissionens skrivelse af 21. juni 1955 skal vi udtale følgende:

ad 1). For mændenes vedkommende har der gennem de seneste år været en tendens til, at den unge arbejdskraft (14—20-årige) kommer til at udgøre en voksende andel af den samlede mandlige arbejdskraft, jfr. efterfølgende tabel:

Landbrugets mandlige arbejdskraft.

	ialt	14—20-årige absolut	relativt
1954	136 700	53 700	39,2 pct
1953	140 100	54 400	38,8 —
1952	143 700	53 500	37,2 —
1951	150 700	55 400	36,8 —
1950	149 600	55 300	37,0 —

Det fremgår af tabellen, at antallet af unge landarbejdere stadig er formindsket, men tallene for den relative mængde af 14—20-årige viser, at nedgangen i antallet af unge landarbejdere fra 1950 har været forholdsvis mindre end i antallet af landarbejdere over 20 år. Som det endvidere vil ses, har reduktionen i antallet af unge arbejdere gennem de sidste 5 år været meget beskeden, nemlig kun 1 600. Dertil kan føjes, at der i de seneste år har været en stigning i tilgangen af den 14-årige og for 1954's vedkommende også i den 15-årige arbejdskraft.

Disse tal tyder på, at *landbruget i voksende omfang 'påtænker at anvende den helt unge arbejdskraft*. Hvorvidt dette vil medføre, at den unge arbejdskraft på landet i de kommende år ikke vil få beskæftigelsesproblemer, må imidlertid anses for tvivlsomt. Det må nemlig erindres, at der vil komme en

forøget tilgang til landbruget ikke alene på grund af stigningen i landdistrikternes unge årgange, men også på grund af, at det vil blive vanskeligere for landbrugets unge at finde lærepladser og stillinger i byerne på grund af byernes store tilgang af ung arbejdskraft. Under alle omstændigheder må det påregnes, at konkurrencen om stillingerne i landbrugserhvervet vil blive så hård, at den vil medføre *en nedgang i lønningerne*.

ad 2). Det kan *næppe påregnes*, at *nedgangen* i det samlede antal af beskæftigede ved landbruget *vil ophøre i de nærmeste år*, idet mekaniseringen og rationaliseringen endnu ikke er ført til bunds.

Med den tendens, som for tiden gør sig gældende med overgang til anvendelse af ung arbejdskraft under 20 år, må det forventes, at *nedgangen* i beskæftigelsesmulighederne *særlig* vil komme til at *berøre den ældre arbejdskraft*. Et forhold, som vil blive forstærket på grund af de virkninger, som den forøgede tilgang af ung arbejdskraft vil få på lønningerne for de 14—20-årige.

ad 3). Med den tilgang, der i øjeblikket findes, og som kan forventes i fremtiden, er der *ingen grund til at frygte*, at der *ikke* skulle blive et *tilstrækkeligt antal personer* indenfor landbruget til afløsning af de selvstændige landmænd og den ældre gifte arbejdskraft.

ad 4). Under henvisning til det ovenstående må det anses for *usandsynligt*, at der indenfor landbruget skulle være *basis for at beskæftige en vis del af byernes store årgange i landbruget*. Jfr. endvidere, at der fortsat eksisterer en betydelig arbejdsløshed indenfor landbruget.

Arbejdsløsheden indenfor landbruget.

	1951	1952	1953	1954	1955*)
Hele året...	16,7	22,3	16,7	17,5	(24,1)
Sommeren..	7,9	15,8	9,6	7,5	(8,7)

*) Den forløbne del af året.

ad 5). Under hensyn til, at de store årganges problem efter alt at dømme også bliver et landbrugsproblem, *anser forbundet det for værdifuldt, om man bl. a. gennem en udvidet skolegang og ved en udvidet adgang til faglig oplæring letter tilpasningsproblemerne for landbrugets unge.* Vi vil her ikke mindst lægge vægt på, at landbrugets ungdom sikres tilstrækkelig adgang til en faglig uddannelse indenfor et byerhverv.

Forbundets standpunkt, som vi har søgt begrundet i det foreliggende statistiske materiale, er således, at de store årgange vil skabe en *forøget tilgang til landbruget* dels direkte og dels indirekte ved, at det vil blive vanskeligere for landdistrikternes unge

at finde lærepladser etc. i byerne. Dette vil medføre *beskæftigelsesmæssige konsekvenser ikke mindst i forhold til den ældre arbejdskraft.*

Set fra et samfundsøkonomisk synspunkt vil det være overordentligt uheldigt, om der skete en forskydning i alderssammensætningen af landbrugets arbejdskraft i retning af anvendelse af mange unge arbejdere og få ældre arbejdere. Problemerne omkring tilvandringer af ufaglært arbejdskraft fra land til by ville herigennem blive mange gange større.

Det er derfor forbundets opfattelse, at de store årganges problem i lige så høj grad er et landbrugsproblem som et problem for byerne. Foranstaltninger må derfor træffes for at sikre, at landbrugets unge får en forøget adgang til beskæftigelse i byerhvervene, og at landbrugets ældre arbejdskraft ikke bliver fortrængt af de nye årgange.

P. f. v.

Chr. Larsen.

Lorents Petersen.

CENTRALFORENINGEN AF
 „TOLVMANDSFORENINGER“
 OG STØRRE LANDBRUGERE I DANMARK

Den 28. juni 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen,
 Ny Kongensgade 15, 3. sal, K.

Idet vi anerkender modtagelsen af Deres skrivelse af 21. ds., skal vi til de deri stillede spørgsmål bemærke følgende:

1) For den mandlige arbejdskrafts vedkommende vil den meget begrænsede forøgelse i tilgangen af ung arbejdskraft på landet *næppe* påvirke *antallet af beskæftigede indenfor landbruget nævneværdigt* under forudsætning af fuld beskæftigelse i de øvrige erhverv. Der er grund til at forvente, at den relative tilgang af kvindelige medhjælpere til landbruget vil blive større end tilgangen af mandlig medhjælp, men da det reelle behov for flere kvindelige medhjælpere i landbruget er størst, vil den forøgede tilgang af ung arbejdskraft som helhed *næppe* øve nævneværdig indflydelse på lønnen for disse aldersklasser.

2) Da man må forudse, at der med de seneste års tilgang af ung arbejdskraft til landbruget fremover ikke vil være større efterspørgsel efter landbrugsejendomme og stillinger som gifte medhjælpere i landbruget, end det fremtidige udbud betinger, er det *ikke sandsynligt*, at inddragelsen af et lidt større antal unge *vil resultere i en øget afgang af den ældre arbejdskraft* hverken for den mandlige eller den kvindelige medhjælps vedkommende.

3) På baggrund af foreliggende statistiske oplysninger finder vi det *ikke sandsynligt*, at en *større tilgang* til landbruget er *nødvendig* til overtagelse af de bestående landbrugsbedrifter og de eksisterende stillinger for

gifte medhjælpere, men at vi efterhånden nærmer os en gunstig ligevægtstilstand mellem antallet af beskæftigede i landbruget og de muligheder, der er for at opnå varig livsstilling indenfor erhvervet. Dette gælder dog *kun* for den *mandlige* arbejdskraft, medens der afgjort er *behov for en større nytilgang af kvindelig arbejdskraft* til landbruget. Da årsagen hertil imidlertid er en ret betydelig lønforskel mellem landbruget og de øvrige erhverv, rinder vi det ikke på nuværende tidspunkt muligt at anvise foranstaltninger, der afgørende kan ændre misforholdet mellem antallet af unge mænd og unge kvinder i landdistrikterne.

4) Betingelsen for en midlertidig beskæftigelse af en del af byernes store årgange i landbruget er en væsentlig nedgang i lønnen for denne del af landbrugets arbejdskraft, og da vi ikke — på baggrund af de opstillede forudsætninger — forventer, at en tilstrækkelig nedgang vil indtræde, er der *næppe basis for beskæftigelse* af en nævneværdig del af byernes unge ved landbruget.

5) Uden iøvrigt at tage stilling til spørgsmålet om landboudommens uddannelsesniveau ønsker vi at påpege, at i anledning af de store årgange finder vi *ikke tilstrækkelig begrundelse* for at tage spørgsmålet om den almendannende og landbrugsfaglige uddannelse op til overvejelse med det formål at gennemføre foranstaltninger til en øget undervisning af landbrugets unge.

P. f. v.

for G. Garth-Grüner

Sigurd Pedersen.

SAMMENSLUTNINGEN AF
 LANDBRUGETS
 ARBEJDSGIVERFORENINGER

Bilag 15 c.

Aarhus, den 22. august 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet,
 Ny Kongensgade 15, 3., København K.

Ved brev af 29. juli d. å. har Arbejds-
 markedskommissionens sekretariat anmodet
 Sammenslutningen om at besvare neden-
 stående spørgsmål:

1) Vil den relativt begrænsede forøgelse
 af tilgangen af ung arbejdskraft på landet,
 som vil finde sted i de kommende år, føre til,
 at antallet af unge beskæftiget indenfor land-
 bruget øges (med eller uden samtidig sted-
 findende fald i lønnen for unge landbrugs-
 medhjælpere)?

2) I bekræftende fald: vil landbrugets
 totale beskæftigelse samtidig *netto* blive
forøget, eller vil der samtidig med ind-
 dragelsen af det øgede antal unge ske en
fortsat nettonedgang i landbrugets beskæfti-
 gelse (og dermed en forøget afgang af den
 ældre arbejdskraft)?

3) Er der behov for en større nytilgang
 af ung arbejdskraft til landbruget — til
 afløsning af de selvstændige landmænd og
 den ældre gifte arbejdskraft — end den,
 der må påregnes at ville indtræde i de kom-
 mende år, og i bekræftende fald hvilke for-
 anstaltninger kan træffes med henblik på at
 sikre en øget tilgang?

4) Er der basis for midlertidigt at beskæf-
 tige en vis del af byernes store årgange i
 landbruget, og i bekræftende fald hvilke
 foranstaltninger kan iværksættes for at
 sikre disse unge tilfredsstillende beskæfti-
 gelse i byerhvervene, når landbrugsbeskæf-
 tigheden ophører?

5) Er der anledning til i forbindelse med
 de store fødselsårgange at tage spørgsmålet
 om landboudommens almindennende og
 landbrugsfaglige uddannelse — ikke alene
 uddannelsen for de unge, der bliver i land-
 bruget, men også for de unge, der senere går
 over i byerhvervene — op til nærmere over-

vejelse, jfr. den tidligere fremsendte af et
 underudvalg under Arbejdsmarkedskom-
 missionen afgivne indstilling vedrørende
 nævnte spørgsmål.

Arbejdsmarkedskommissionens sekreta-
 riat har bedt os besvare spørgsmålene sær-
 skilt for mænd og kvinder, og for den mand-
 lige arbejdskrafts vedkommende kan vi
 svare følgende:

ad 1: Det er vel et åbent spørgsmål, om
 der overhovedet vil ske nogen stigning i til-
 gangen af helt ung arbejdskraft til land-
 bruget. Antallet af unge, som er født i
 landbruget eller i de rene landdistrikter, vil,
 som det er fremført tidligere, og som det
 også fremgår af den fra kommissionen til-
 sendte redegørelse fra Det statistiske Depar-
 tement, kun stige ganske lidt. For tiden
 sker der hvert år en tilgang af ca. 8 500 unge
 mænd til landbruget, og dette antal svarer
 iøvrigt omtrent til det antal sønner af selv-
 stændige landmænd og landarbejdere med
 egen husstand, som forlader børneskolerne.

Betingelsen for, at udbudet af ung arbejds-
 kraft til landbruget stiger, er derfor, at der
 kommer en *tilgang* af unge til landbruget,
 som er født og opvokset udenfor landbruget.
 Omsådan tilgang til landbruget *fra andre*
erhverv kommer, vil formentlig i første
 række *afhænge af beskæftigelsesmulighederne*
for ung arbejdskraft udenfor landbruget. Er-
 faringen viser, at når beskæftigelsen udenfor
 landbruget er nogenlunde, vil de unge, som
 er født i byerne, ikke søge ind til landbruget.
 Hvis der opstår mærkbar arbejdsløshed for
 ung arbejdskraft udenfor landbruget, er
 det dog tænkeligt, at tilgangen af unge til
 landbruget vil vokse, men hvis landbrugets
 indtjeningsmuligheder ikke forbedres, vil de

ikke kunne få beskæftigelse her uden et fald i lønningerne.

Forholdet er jo det, at de helt unge medhjælpere fortrinsvis beskæftiges i de små og mellemstore brug, og det er netop her, at beskæftigelsen af lønnet arbejdskraft er gået ned i de sidste 10—15 år. Det statistiske Departement har nylig offentliggjort en undersøgelse af beskæftigelsens fordeling på de forskellige ejendomsgrupper (Statistiske Efterretninger nr. 47—1955). Det fremgår heraf, at beskæftigelsen af unge mandlige medhjælpere uden egen husstand er blevet halveret i brugene under 10 ha i tiden fra 1940—41 til 1954. I ejendomsgruppen fra 10—60 ha er beskæftigelsen af denne kategori af medhjælpere faldet med $\frac{1}{3}$ i samme tidsrum, og i ejendomsgruppen over 60 ha er der et fald på godt $\frac{1}{3}$. Da ejendomme under 60 ha beskæftiger 90 pct. af alle mandlige medhjælpere uden egen husstand, er det denne ejendomsgruppes reaktioner over for en eventuel tilgang af unge medhjælpere, der kommer til at betyde noget. De økonomiske betingelser for at opretholde eller eventuelt forøge beskæftigelsen i denne ejendomsgruppe vil være intimt knyttet til prisudviklingen for landbrugets salgsprodukter specielt husdyrprodukter. Hvis prisudviklingen for husdyrprodukter bliver gunstig i forhold til lønudviklingen, er det tænkeligt, at ejendomme under 60 ha vil forøge deres beskæftigelse af lønnede medhjælpere. Hvis derimod prisudviklingen bliver ugunstig, må man sikkert indstille sig på et fortsat fald i landbrugets beskæftigelse af unge medhjælpere, og det samme vil sikkert blive tilfældet, hvis arbejdstiden i landbruget nedsættes. Besvarelsen af det foranførte spørgsmål kan sammenfattes derhen, at betingelsen for, at landbruget kan beskæftige en del af byernes store årgange, er enten, at omkostningsniveauet herunder lønningerne falder, eller priserne på landbrugets salgsprodukter stiger.

ad 2: Hvis beskæftigelsen af helt unge medhjælpere i landbruget forøges i forbindelse med et fald i lønningerne til disse medhjælpere, er det tænkeligt, at landbrugets arbejdsgivere vil se deres fordel ved at ombytte "en del ældre arbejdskraft med yngre, men ved bedømmelsen af i hvilket omfang ældre medhjælpere vil blive erstattet med unge, når udbudet af ung arbejdskraft til

landbruget forøges, må erindres, at der er temmelig stor forskel mellem karakteren af det arbejde, som udføres af unge og ældre medhjælpere. 1) En ikke uvæsentlig del af de ældre medhjælpere består af gifte mænd med egen husstand, der er beskæftiget som forvaltere, traktorførere, fodermestre eller lignende, hvis arbejde vanskeligt kan tænkes udført af helt unge medhjælpere. 2) En del af de ældre ugifte medhjælpere er ligeledes forkarle eller forvaltere, og deres arbejde kan i hvert fald ikke overtages af helt unge medhjælpere. 3) Hertil kommer, at de helt unge og de noget ældre medhjælpere for en del ikke er beskæftiget i samme ejendomsgrupper. De unge er fortrinsvis beskæftiget på de mindre ejendomme, mens de ældre medhjælpere fortrinsvis er beskæftiget på de store ejendomme. Mulighederne for at erstatte ældre arbejdskraft med unge medhjælpere vil derfor nok være temmelig begrænset.

Et fald i de lønninger, som medhjælperne forlanger, må dog alt andet lige antages at føre til en forøget beskæftigelse i landbruget.

Som forholdene har været i de senere år, er det utvivlsomt, at en del landmænd ville have anvendt mere mandskab, hvis folk havde været til at få til en rimelig løn. Skulle forholdene derfor ændre sig således, at flere unge melder sig til tjeneste i landbruget til en for landmanden forsvarlig løn, må vi mene, at adskillige landmænd vil sætte deres arbejdsstyrke op, og at antagelsen af unge ikke vil medføre en tilsvarende reduktion i beskæftigelsen af ældre arbejdere. Dette vil dog naturligvis ikke forhindre, at mekaniseringen stadig vil fortsætte, og — alt andet lige — at den almindelige tendens til nedgang i landbrugets arbejdsstyrke af den grund vil fortsætte. Et øget udbud af unge vil antagelig bremse den almindelige nedgangstendens, måske en overgang helt ophæve den; det er usandsynligt, at landbrugets arbejdsforbrug vil stige i det lange løb, medmindre priser og konjunkturer udvikler sig således, at en højere intensitet end den nuværende kan betale sig.

ad 3: Vurderingen af det behov, der vil være for tilgang af unge mennesker til landbruget til afløsning af de gifte landmænd (selvstændige og landarbejdere), vil naturligvis afhænge af den målsætning, man går ud fra. Hvis man ønsker at opretholde det

nuværende antal gifte landmænd, hvis antal må anslås til ca. 240 000, må der ske en afløsning af ca. 7 000 ældre landmænd om året, idet man formentlig kan regne med en gennemsnitlig virketid for gifte landmænd på 35 år.. Hvis man ønsker, at de ældre landmænd skal afløses af unge, der er uddannet som medhjælpere i landbruget, må den årlige tilgang til landbruget ikke være mindre end op mod 8 000 om året, idet man i hvert fald må regne med den naturlige dødelighed blandt unge mænd, før de når den giftefærdige alder. I de senere år har der som ovenfor anført været en årlig tilgang af ca. 8 500 til landbruget. Nu er det imidlertid *ikke sikkert*, at denne tilgang er *tilstrækkelig* til at sikre fuld afløsning af de ca. 7 000 ældre landmænd, som hvert år enten dør eller trækker sig tilbage fra erhvervet.. Det må jo nemlig erindres, at et ret stort antal af de helt unge medhjælpere før i tiden kun blev i landbruget i et ret kort åremål. Af en tilgang på 9 000 unge mandlige landbrugsmedhjælpere i 1949 var der knap 8 000 tilbage i landbruget som 19-årige i 1953 og ca. 5 500 som 20-årige i 1954. Hvis man betragter antallet af 19-årige landmænd i 1953, synes der at være tilstrækkelig mange unge til afløsning af ældre landmænd, men når man betragter antallet af 20-årige året efter, synes antallet af unge at være utilstrækkeligt til afløsning af de ældre. Nu er forholdet det, at antallet af 20-årige er påvirket af indkaldelser til militæret, og at man i mangel af statistiske oplysninger om antallet af landmænd i en årgang i aldersklassen 20—25 år må nøjes med at betragte antallet af 19-årige landmænd. Dette antal har i de sidste år svinget omkring 8 000, hvilket er tilstrækkeligt til afløsning af de ældre landmænd, såfremt der ikke sker en vandrang af medhjælpere fra landbruget i aldersklassen 19—25 år. Når de 19-årige medhjælpere opdager, at der er gode muligheder for at få egne hjem i landbruget, vil der formentlig ikke ske nogen større afgang af dem til andre erhverv, såfremt indtjeningsmulighederne for gifte landarbejdere og selvstændige landmænd står mål med, hvad man kan tjene udenfor landbruget. Opretholdelsen af det nuværende antal gifte landmænd vil derfor ligesom opretholdelsen af landbrugets beskæftigelse være betinget af, at indtjeningsmulighederne som

helhed i landbruget kan måle sig med forholdene udenfor landbruget.

Vi mener derfor *ikke*, at der er grund til at antage, at *særlige foranstaltninger udover dem, der er nødvendige for at sikre, at indtjeningsmulighederne i landbruget ligger få højde med forholdene i andre erhverv*, er påkrævede for at skaffe afløsning for den naturlige afgang af landmænd og landarbejdere. Såfremt der imidlertid stadig af byerhvervene trækkes flere folk bort fra landbruget, end mekaniseringen kan neutralisere, kan dette medføre en tendens til sammenlægning af landbrug — der tillader en højere mekaniseringsgrad — eller en ekstensivering af produktionen.

ad 4: Forsåvidt angår de unge mænd er besvarelsen af dette spørgsmål stort set givet foran. Beskæftigelsen af helt unge mandlige medhjælpere i landbruget *kan hverken varigt eller midlertidigt ventes forøget uden frisstigninger og feller løn fald*. Hvorvidt det er heldigt, at et meget stort antal unge mænd begynder deres løbebane i landbruget, kan diskuteres. Før i tiden var det sådan, at tilgangen af helt unge mænd til landbruget var langt større end det antal, der kunne skaffes plads til som gifte landmænd. I tyverne og trediverne var der en årlig tilgang af knap 15 000 unge mænd til landbruget. Heraf var højst ca. 10 000 født i landbruget, således at der var en betydelig nettotilgang af unge fra andre erhverv. Af hele tilgangen på knap 15 000 om året var der kun brug for ca. halvdelen til afløsning af de gifte landmænd, og den resterende halvdel måtte søge til andre erhverv, når de ville danne egne hjem. Det betød, at arbejdsmarkedet udenfor landbruget hvert år fik en betydelig tilgang af ikke helt unge mænd, der var uddannet i landbruget. Disse mænd, der altså ikke var faguddannet til noget byerhverv, havde utvivlsomt en stor faglig bevægelighed, så de kunne gå ind i de erhverv, hvor der på det givne tidspunkt var særlig behov for arbejdskraft. Alt andet lige må denne faglige mobilitet vel anses for en ikke ubetydelig fordel. Desuden medførte oplæringen i landbruget, at de til andre erhverv til vandrede landbrugsmedhjælpere havde erhvervet sig arbejdsevner, der i ikke ringe grad gjorde dem konkurrencedygtige over for ufaglærte byarbejdere, hvilket formentlig også er kommet erhvervslivet som

helhed til gode. Ganske vist har de unge mænd, der forlader landbruget, ingen faglig uddannelse, og om dette mere end opvejer deres ovenfor anførte fortrin kan måske diskuteres. Midlertidig beskæftigelse af unge arbejdere fra byen i landbruget vil formentlig iøvrigt kun blive af *sæsonmæssig karakter* (roelugning og høst). En sådan sæsonbeskæftigelse af unge fra byen er med held organiseret i USA og ville vel også være mulig i Danmark. Vi har derimod ikke megen tro til *en væsentlig merbeskæftigelse af byarbejdere udenfor spidsbelastning perioderne*. Det er jo stort set kun i disse perioder, at mangelen på arbejdskraft gør sig føleligt gældende.

ad 5: Til dette spørgsmål må for det første svares, at de store årgange som foran omtalt ikke hidrører fra en stigning i fødsels-hyppigheden i landbruget. De forhold, som udenfor landbruget kræver særlige uddannelsesforanstaltninger i forbindelse med de store årgange, kan ikke komme til at berøre landbruget, medmindre en del af de store årgange fra andre erhverv bliver varigt eller midlertidigt beskæftiget i landbruget, men selv om de faktiske forhold som f. eks. stor ungdomsarbejdsløshed bevirker, at en del af de store årgange, som er født i byerne, bliver midlertidigt beskæftiget i landbruget, er det *tvivlsomt*, om der bliver brug for særlige uddannelsesforanstaltninger med henblik på deres overgang til andre erhverv, når landbrugsbeskæftigelsen ophører. Der kan i denne forbindelse henvises til, at et meget stort antal landbrugsmedhjælpere, formentlig omkring 9 000 om året, gnidningsfrit er gået over i andre erhverv i tiden siden 1940. Forudsætningen for denne gnidningsfrie overgang har dog utvivlsomt været den høje beskæftigelse udenfor landbruget i samme periode. Det må fremhæves, at generelle uddannelsesforanstaltninger for landbrugsmedhjælpere med henblik på deres overgang til andre erhverv kan bevirke, at landbruget drænes for arbejdskraft i et omfang, som er uønskeligt set fra alle synspunkter, og at det derfor, før sådanne uddannelsesforanstaltninger iværksættes, nøje må overvejes, om de ikke vil påvirke landbrugets beskæftigelse på uheldig måde.

Vi finder iøvrigt ikke, at der, efter at de nye skolelove m. v. er trådt i funktion, er

anledning til yderligere foranstaltninger vedrørende de unges almindelige og landbrugsfaglige uddannelse.

For den kvindelige arbejdskrafts vedkommende kan vi besvare de anførte spørgsmål som følger:

ad 1: Ved vurderingen af den nuværende og fremtidige beskæftigelse af kvindelig medhjælpere i landbruget må det tages i betragtning, at efterspørgslen efter husmedhjælpere i landbruget i væsentlig grad er bestemt af arbejdsbehovet i folkehusholdningerne og dermed af beskæftigelsen af mandlige medhjælpere uden egen husstand. Forholdet er jo det, at det huslige arbejde, som de kvindelige medhjælpere udfører i landbruget, i høj grad står i forbindelse med, at de ugifte medhjælpere optages i arbejdsgivernes husholdning, og når antallet af disse medhjælpere falder med 40 pct., som det har været tilfældet i tiden fra 1940—1955, vil antallet af folkehusholdningerne blive færre. Alligevel er det dog sandsynligt, at *landbrugets beskæftigelse af kvindelige medhjælpere kan forøges temmeligt meget, hvis de kan fås til lønninger, som landbruget er i stand til at betale*, og dette vil i væsentlig grad afhænge af lønudviklingen for husassistenterne i byerhvervene. Landhusholdningerne har afgjort brug for mange flere husassistenter o. lign., men er i almindelighed ikke i stand til at konkurrere på løn med byerne. Opretholder man derfor efterspørgslen i byerne i fornødent omfang til at afbalancere det stigende udbud, vil landbrugets vanskeligheder med at skaffe huslig medhjælp ikke blive overvundet.

ad 2: Hvis landbruget bliver i stand til at konkurrere med byerne om husmedhjælperne, er det sandsynligt, at *beskæftigelsen af unge piger vil kunne forøges, uden at beskæftigelsen af de noget ældre kvindelige medhjælpere falder*.

ad 3: Det må understreges, at den nuværende tilgang på knap 5 000 unge kvinder til landbruget om året er *helt utilstrækkelig* til afløsning af landbrugets husmødre, hvoraf der må regnes med en årlig afgang på ca. 7 000. At manglen på unge kvinder til afløsning af ældre landbohusmødre allerede nu er følelig er almindelig kendt.

Ved spørgsmålet om, hvilke foranstaltninger der eventuelt kan træffes for at søge tilgangen af unge kvinder til landbruget forøget, må det fremhæves, at årsagen til, at landbruget ikke kan fastholde de unge piger, som er født og opvokset der, ligger i, at den helt overvejende del af byernes egen kvindelige ungdom suges ind i erhvervslevet (kontorer, fabrikker, forretninger m.v.). Af den grund opstår der en stor efterspørgsel efter husassistenter fra landet i byerne, som landbruget hidtil ikke har været i stand til at konkurrere med. Hvis forholdene kan ændres derhen, at en større del af byernes egen kvindelige ungdom beskæftiges ved husligt arbejde, hvilket vil være naturligt, når de store årgange melder sig på arbejdsmarkedet, vil byernes efterspørgsel efter husassistenter fra landet blive mindre, og i så fald vil landbruget få lettere ved at fastholde de unge piger.

ad 4: Når antallet af kvindelige medhjælpere i landbruget allerede nu er utilstrækkeligt til den naturlige afløsning af landbrugets husmødre, kan der ikke være nogen grund til at træffe særlige foranstaltninger til midlertidig beskæftigelse af unge kvinder i landbruget. Hvis man vil træffe særlige foranstaltninger til forøgelse af beskæftigelsen af kvindelige medhjælpere i landbruget — og hertil kan der være god grund — må det være til forøgelse af den permanente beskæftigelse af kvindelige medhjælpere, der kan blive afløsere for landbrugets husmødre.

ad 5: For de kvindelige medhjælpere i landbruget, kan der *ikke* være nogen grund til at *overveje uddannelsesforanstaltninger*, der kan fremme deres overgang til andre erhverv. Opgaven må snarere gå ud på at forøge tilgangen af helt unge kvinder og derefter søge at fastholde dem, indtil de indgår som husmødre i landbruget.

P. S. V.

A. U. Juhl.

L. Andresen.

København V., den 9. august 1955.

Til Arbejdsmarkedskommissionen.

I besvarelse af kommissionens skrivelse af 21. juni d. å. skal De samvirkende danske Landboforeninger herved udtale følgende:

ad 1. Det er givet, at der i landbruget ville være og også i fremtiden vil blive beskæftiget flere unge, end det nu er tilfældet, hvis blot landmændene får mulighed for at skaffe sig yderligere medhjælp.

Selv under det nugældende høje lønniveau for de ganske unge på landet er der i landbruget en utilfredsstillt efterspørgsel efter de unge medhjælpere, og det gælder i lige grad unge piger til medhjælp i husholdningerne og mandlige medhjælpere.

Som nævnt ovenfor er lønniveauet for de unge relativt højt indenfor landbruget; det er utvivlsomt lige så højt som i byerne og vel også snarere højere.

Når de unge alligevel i så stor udstrækning forlader landbruget, må det derfor bero på, at hovedvægten lægges på andre forhold, såsom adgangen til et langt større antal erhverv og stillinger, kortere arbejdstid, lettere adgang til kulturelle goder, fornøjelser og supplerende uddannelse, som byerne byder på, og at de unge i det hele foretrækker leveformen i byerne.

Under de opstillede forudsætninger ses der ikke at være forhold, som kan bevirke, at de unge i de kommende år i højere grad end hidtil foretrækker at blive på landet, og det er derfor tvivlsomt, om de store årgange medfører nogen nævneværdig øget tilgang i antallet af unge, som beskæftiges ved landbruget, trods den store mangel, som er til stede.

De samvirkende danske Landboforeninger må derfor i denne forbindelse indtrængende advare imod at gennemføre foranstaltninger af nogen art, som kan medføre, at de unge i endnu højere grad end hidtil søger til

byerne. Sådanne foranstaltninger vil kun øge eventuelle vanskeligheder med at beskæftige de store årgange, idet de vil skærpe den allerede eksisterende mangel på arbejdskraft på landet samtidig med, at de stigende vanskeligheder ved beskæftigelsen af de unge i byerne vil blive gjort endnu større.

ad 2. Det antal af unge mandlige medhjælpere, som mere varigt beskæftiges i landbruget, er i de senere år mindre end det antal, der kræves til afløsning af den naturlige afgang af selvstændige landmænd og af gifte medhjælpere indenfor landbruget.

Det må derfor forventes, at den totale beskæftigelse vil blive forøget, såfremt antallet af unge medhjælpere stiger, idet der er gode muligheder for varig beskæftigelse af disse unge indenfor landbruget.

Da det utilfredsstillte behov for kvindelig medhjælp er meget stort, må det ligeledes forventes, at en øget tilgang af unge piger til landbruget vil give sig udslag i en øget totalbeskæftigelse af kvindelig medhjælp.

ad 3. Ifølge den med kommissionens skrivelse fremsendte redegørelse fra Statistisk Departement er antallet af 0—14-årige i landbrugsbefolkningen fra 1940 til 1950 kun steget fra 313 000 til 320 000 eller med 7 000, svarende til en stigning på 2,2 pct. Under forudsætning af, at denne stigning vil resultere i en procentvis forøgelse af landbrugets arbejdskraft af samme størrelsesorden, vil der være behov for en yderligere nytilgang af ung arbejdskraft til landbruget til afløsning af de selvstændige landmænd og den naturlige afgang af gift arbejdskraft.

Da der fortsat er fødselsoverskud i landbruget, må eventuelle foranstaltninger til

sikring af øget tilgang af arbejdskraft naturligt rette sig imod at få et øget antal af landbrugets egne unge til at blive i erhvervet.

Der er imidlertid for landboforeningerne ingen tvivl om, at den store afvandring af unge fra landbruget har sin væsentlige årsag i, at de unge ud fra en nøgtern bedømmelse finder, at landbrugets økonomiske fremtidsudsigter og de levevilkår, landbruget i almindelighed frembyder, er ringere, end de tilsvarende forhold i byerhvervene, og det gælder også for de unge, som har udsigt til at blive selvstændige landmænd.

Så længe landbrugets vilkår stadig forringes i forhold til vilkårene for de øvrige erhverv og befolkningsgrupper, vil det derfor næppe være muligt at påpege andre foranstaltninger, som effektivt kan sikre den fornødne tilgang af unge til erhvervet. Landboforeningerne vil dog i denne henseende lægge vægt på, at undervisningen af børnene og de ganske unge i landkommunerne tager sigte på at vække og stimulere elevernes interesse for landbruget i højere grad end det nu er tilfældet, samt at der gøres en effektiv indsats for at give befolkningen i landkommunerne lettere adgang til kulturelle goder i almindelighed. Det skal herved påpeges, at afvandringen af unge fra landbruget i sig selv vanskeliggør arbejdet for at udvikle, dygtiggøre og beskæftige de unge i deres fritid. Tidligere var der i de enkelte sogne, ja selv i de større landsbyer, et tilstrækkeligt antal unge til at danne grundlag for et virksomt kulturelt ungdomsarbejde, men b ort vandringen af de unge har medført en tilbagegang i dette arbejde.

Samtidig er den manglende pighjælp for landhusmødrene en alvorlig hindring for at samle de unge i landbohjemmene i samme udstrækning som tidligere.

Resultatet er, at de unge nu i langt højere grad end hidtil søger til byerne i fritiden, og det er en naturlig konsekvens heraf, at mange af dem før eller siden også søger beskæftigelse i byerne.

Også mangelen på kvalificerede lærerkræfter i landsbyskolerne frembyder et alvorligt problem med uheldige beskæftigelsesmæssige bivirkninger.

Mange forældre sender børnene til købstadsskolerne for at sikre dem en ordentlig undervisning, og mange af disse børn løs-

rives herved fra deres naturlige tilknytning til landbruget og livet på landet og vil som unge gå ind i byerhvervene.

Som det vil fremgå af det foregående, er det landboforeningernes opfattelse, at landbruget af årsager, som det formentlig ligger udenfor kommissionens arbejdsområde at beskæftige sig med, på afgørende måde er handicappet i konkurrencen om at tiltrække de unge.

Som anført under besvarelsen af spørgsmål 1, må man derfor lægge den allerstørste vægt på, at det offentlige ikke foretager indgreb, som forstærker landbrugets vanskeligheder, og herved ønsker landboforeningerne specielt at fremdrage spørgsmålet om gennemførelse af et 8. skoleår.

De samvirkende danske Landboforeningers bestyrelse har i anden anledning behandlet de problemer, der knytter sig hertil, og har vedtaget at vende sig herimod. Med hensyn til den beskæftigelsesmæssige side af sagen har det chokeret landboforeningerne at se den tidligere omtalte redegørelse fra Statistisk Departement, hvoraf fremgår, at de store årgange praktisk talt ikke har medført nogen forøgelse af børneantallet i landbrugsbefolkningen.

Gennemførelse af et 8. skoleår vil fjerne en årgang 14-årige eller ca. 21 000 unge fra landbruget, hvilket svarer til 3 gange så mange, som den totale forøgelse af børneantallet i de store årgange udgør. Den sidstnævnte forøgelse vil kun langsomt gennem 6—8 år påvirke tilgangen af unge, og da erhvervet allerede nu lider under mangel på arbejdskraft og specielt på manglende tilgang af unge, må det være indlysende, at en så voldsom og pludselig nedgang, som eet skoleår mere medfører, vil skabe overordentlig store vanskeligheder.

De samvirkende danske Landboforeninger må derfor på det indstændigste anmode arbejdsmarkedskommissionen om at tage behørigt hensyn hertil ved sin stillingtagen til dette spørgsmål.

Gårdejer Poul Karishøj har gjort landboforeningerne bekendt med sin skrivelse af 24. juni d. å. til kommissionens formand, og landboforeningerne kan helt og fuldt give tilslutning til de i denne skrivelse anførte synspunkter. — Poul Karishøj påpeger ligeledes heri det uheldige i, at en årgang unge bliver bundet i skolen på et tidspunkt,

hvor mange landbohjem ikke har mulighed for at få den mest nødvendige medhjælp, og udtaler, at det må anses for at være af stor værdi for de unge netop i den alder at blive uddannet i praktisk oplæring under de sunde forhold, som i almindelighed hersker i landbohjemmene.

ad 4. Afvandringen af arbejdskraft fra landbruget er i efterkrigsårene sket i et så hurtigt tempo, at det ikke har været muligt i fuldt omfang at erstatte arbejdskraften med mekaniske hjælpemidler og ej heller foretage den omlægning til en mere intensiv driftsform, som er en nødvendig følge af den manglende arbejdskraft og også delvis af mekaniseringen.

Årsagerne til det forholdsvis langsomme tempo i denne tilpasning er flere forskellige forhold, bl. a. manglende kapital til de nødvendige investeringer, men en væsentlig faktor er også det forhold, at økonomien i mange landbrugsbedrifter er baseret på en meget intensiv drift, idet de store økonomiske forpligtelser kun kan klares gennem en stor omsætning.

Bl. a. på grund af dette økonomiske pres søger landmændene i disse år at opretholde en større intensitet i produktionen, end den tilstedeværende arbejdskraft normalt betinger. Det sker ved en forøget arbejdsindsats af ejerne og deres familie, som har en betydelig længere arbejdstid end normalt i andre erhverv. Det er givet, at landbofamilierne i det lange løb hverken kan eller vil fortsætte hermed. Der vil derfor være basis for at beskæftige betydelig flere i landbruget, end det nu er tilfældet. Det er nødvendigt for at opretholde den nuværende produktion og undgå yderligere intensivning indenfor landbruget.

Det må også ud fra et samfundsøkonomisk hensyn anses for at være ønskeligt, idet en stigende beskæftigelse ikke i sig selv kræver større investeringer og ej heller nødvendigvis resulterer i en stigende færdigvareproduktion, som kan skabe afsætningsvanskeligheder, men snarere vil give sig udtryk i en formindsket import af korn og foderstoffer gennem en bedre udnyttelse af de forhåndenværende afgrøder og dyrkning af større arealer med rodfrugter og andre højtydende afgrøder.

En overflytning af unge fra hovedstaden og købstæderne til landbruget udover den,

der normalt finder sted, vil næppe være ønskelig, hvorimod det vil være naturligt, at en del af de unge fra andre befolkningskredse i landkommunerne i nogle år beskæftiges ved landbruget.

Arbejdet i en landbrugsbedrift er alsidigt og afvekslende og frembyder således gode muligheder for en passende beskæftigelse af ganske unge mennesker. For bondebrugenes og de mindre brugs vedkommende deltager ejeren personligt i arbejdet, som derfor foregår under betryggende forhold. Når hertil kommer, at de unge som hovedregel har adgang til at opholde sig i landbohjemmene under familiære forhold, må nogle års beskæftigelse ved landbruget også ud fra de unges synspunkt være værdifuldt.

Alle foranstaltninger, som tager sigte på at give de unge, ufaglærte adgang til en passende specialuddannelse og i det hele sikre dem tilfredsstillende beskæftigelsesforhold, vil også gavne de unge fra landet, der efter nogle års beskæftigelse i landbrugs-erhvervet søger til byerne.

Specielle foranstaltninger over for denne kategori af unge må anses for at være ufor-nødent, og såfremt de får den virkning, at der herved trækkes ungdom fra landet til byerne, må de anses for skadelige.

De unge, som er oplært ved landbruget, må som hovedregel antages at have bedre forudsætninger for at skaffe sig arbejde end den ufaglærte ungdom i tilsvarende aldersklasser fra byerne. Beskæftigelsen af de ganske unge ufaglærte i byerhvervene vil være af en mere tilfældig og ofte ret ensidig karakter. Derfor vil en tilsvarende beskæftigelse i landbruget være mere velegnet som forskole til de erhverv, den ufaglærte ungdom har adgang til som voksne.

ad 5. Den undervisning, de unge på landet har adgang til gennem ungdomsskolernes eftermiddags- og aftenundervisning og den landbrugsfaglige undervisning, frembyder i forbindelse med ophold på efterskole, højskole, landbrugsskole og husholdningsskole enestående gode muligheder for såvel almen-dannende som landbrugsfaglig uddannelse. De eksisterende rammer vil være fuldt tilstrækkelige til at optage de unge, selv om antallet ekstraordinært skulle blive udvidet gennem midlertidig beskæftigelse af unge fra andre erhvervs- og befolkningsgrupper i landkommunerne.

Det må anses for langt mere påkrævet at aktivisere arbejdet indenfor disse rammer — ikke mindst ved at skaffe muligheder for bedre lærerkræfter — og gøre en indsats for at vække de unges interesse for undervisningen, end det vil være at skabe nye undervisningsmuligheder og undervisningsformer.

På landboforeningernes vegne

Johs. Larsen.

J. C. ANDREASEN

Møllerup pr. Ørum (Sdl.)

Bilag 15 e.

27. juli 1955.

Vedrørende de store fødselsårangange og beskæftigelsesudviklingen indenfor landbruget ønsker jeg at fremsætte følgende udtalelse:

Da beskæftigelsen og det samfundsmæssige udbytte pr. ha, ifølge regnskaberne, er højest i det mindre landbrug (de såkaldte familiebrug), og da en altfor stor part af den landbrugsuddannede ungdom, efterhånden som den opdager vanskelighederne ved, at komme i besiddelse af en landbrugsbedrift og derved skabe sig varig beskæftigelse, I søger ind til byerne, almindeligvis som ufaglærte arbejdere, må det under forhandlingerne om beskæftigelsesfremmende foranstaltninger fremhæves, at en lettelse af muligheden for oprettelse af nye, mindre landbrug vil øge beskæftigelsen såvel i landbruget som i håndværk, industri m. v., ligesom udstykning bidrager til en mere ligelig fordeling af befolkningsforøgelsen mellem land og by og er en imødekommelse af ungdommens berettigede krav om adgang til hjem og virkeplads.

J. C. Andreasen.

POUL KARLSHØJ

Gevnø, St. Heddinge

Bilag 15 f.

7. september 1955.

*Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet,
Ny Kongensgade 15, 3., København K.*

Den 21. juni d. å., journal nr. 2512 har Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat fremsendt referat af mødet med repræsentanterne for landbrugsorganisationerne vedrørende landbruget og de store fødselsår-gange, og samtidig har man anmodet om en skriftlig besvarelse af en række spørgsmål vedrørende de på mødet drøftede problemer.

I den anledning skal jeg som landbrugsrådets repræsentant i Arbejdsmarkedskommissionen meddele, at jeg fuldt og helt kan tiltræde landboforeningernes stilling til disse spørgsmål, som der er givet udtryk for i samvirksomhedens skrivelse af 9. august d. å. til arbejdsmarkedskommissionen.

Med venlig hilsen

Poul Karishøj.

Redegørelse for tilgangen af arbejdskraft til landbruget, udarbejdet af universitetsadjunkt Holger Gad, Aarhus.

1. Tilgangen af unge mænd til arbejdsmarkedet i hele landet og i landbruget.

Når man ser bort fra den talmæssigt betydningsløse vandring til og fra udlandet, sker tilgangen til arbejdsmarkedet i hele landet af unge, der forlader børneskolerne i alderen 14—16 år. Ganske vist søger eleverne i de højere skoler og læreanstalter først til arbejdsmarkedet i en senere alder; men da de kun udgør en ringe brøkdel af det samlede antal unge i de tilsvarende aldersklasser, får den tidsmæssige forskydning af deres overgang til arbejdsmarkedet kun ringe talmæssig betydning.

Tilgangen til landbrugets arbejdsmarked består ligeledes næsten udelukkende af unge, der i en alder af 14—16 år forlader børneskolerne og tager arbejde som medhjælpere i landbruget. Antallet af 15-årige mænd i hele landet og antallet af 15-årige mandlige medhjælpere i landbruget vil derfor angive dels den samlede årlige tilgang af unge mænd til arbejdsmarkedet i hele landet, og specielt den del heraf, som søger til landbrugets arbejdsmarked.

Tabel 1. Antal 15-årige mænd.

År	i hele landet	heraf beskæftiget i landbruget	landmandssønner	beskæftiget i andre erhverv
1901.	25 000	12 200	11 500	12 800
1910.	27 000	13 500	12 500	13 500
1921.	32 500	14 000	12 500	18 500
1930.	32 000	15 000	11 000	17 000
1940.	32 500	14 000	10 500	18 500
1950.	32 000	8 500	9 000	23 500
1955.	34 000	8 500	9 000	25 500
1960.	47 000	?	9 500	?
1965.	40 000	?	9 500	?
1970.	38 000	?	9 500	?

Tallene i tabel 1 viser for forskellige tidspunkter, hvor stor en del af det samlede antal unge mænd fra børneskolerne, der er gået til landbrugets arbejdsmarked. I 1901

og 1911 var ca. halvdelen af alle 15-årige mænd i hele landet beskæftiget i landbruget, mens lidt mindre end halvdelen var landmandssønner. Såvel i 1901 og 1911 som i 1921 har antallet af 15-årige mandlige landbrugsmedhjælpere kun været lidt større end antallet af 15-årige landmandssønner. Dette viser, at der på disse tidspunkter kun har været en ringe nettotilgang af helt unge mænd fra andre erhverv til landbruget. I tiden fra 1930 til 1940 har der derimod været en årlig nettotilgang af ca. 4 000 helt unge mænd fra andre erhverv. I årene omkring 1950 har den årlige tilgang af unge mænd til landbruget ligget på omkring 8 500, hvilket er lidt mindre end det antal landmandssønner, som i de samme år har forladt børneskolerne.

Tabel 2. Årlig tilgang af helt unge mandlige medhjælpere til landbruget (14—16 år).

1941.	14 000	1948.	8 000
1942.	13 000	1949.	8 300
1943.	12 000	1950.	8 800
1944.	11 000	1951.	8 800
1945.	10 000	1952.	8 400
1946.	9 700	1953.	8 100
1947.	8 800	1954.	8 700

Tallene i tabel 1 og 2 tyder på, at særligt to forhold påvirker tilgangen af unge mænd til landbrugets arbejdsmarked, nemlig 1) antallet af landmandssønner, der forlader børneskolerne og 2) beskæftigelsesmulighederne udenfor landbruget. I årene 1901, 1911, 1921 og efter 1945, hvor der var gode beskæftigelsesmuligheder udenfor landbruget, har tilgangen af unge mænd omtrent svaret til det antal landmandssønner, som på samme tidspunkt forlod børneskolerne; men i tiden 1930—1945, hvor der var arbejdsløshed udenfor landbruget, har der været en betydelig nettotilgang af helt unge fra andre erhverv til landbruget.

Ved vurderingen af fremtidsudsigterne for tilgangen af unge mænd til landbruget må for det første fremhæves, at det antal landmandssønner, som i de kommende år vil forlade børneskolerne, kun vil stige ganske lidt. I 1950 var antallet af børn under 15 år i landbruget kun knap 5 pct. større end i 1940, mens det i andre erhverv var 30 pct. større i 1950 end i 1940. For det andet må betydningen af beskæftigelsesmulighederne udenfor landbruget understreges. Hvis de store årgange ikke får vanskeligheder ved at finde læresteder og beskæftigelse udenfor landbruget, er det mest sandsynligt, at tilgangen af unge mænd til landbruget i de kommende år vil blive på 8—10 000 om året. Hvis derimod de store årgange får vanskeligheder med at finde beskæftigelse udenfor landbruget, er det muligt, at tilgangen til landbruget vil blive noget større. I tiden 1930—45, hvor der var arbejdsløshed udenfor landbruget, var der således som ovenfor anført en ikke ubetydelig tilgang af helt unge mænd fra andre erhverv til landbruget; men — det må understreges — forudsætningen herfor var meget lave lønninger i landbruget. I de værste arbejdsløshedsår fra 1931—34 var daglønnen til en løs landarbejder alene på pengeløn mindre end halvt så stor som daglønnen til en jord- og betonarbejder i provinsen; men i årene efter krigen, hvor beskæftigelsesmulighederne har været gode i hele samfundet, har jord- og betonarbejderens løn kun været 30 pct. højere end landarbejderens. Betingelsen for, at landbruget midlertidig kan beskæftige en del af de store årgange, er, at medhjælperne er villige til at arbejde for forholdsvise lave lønninger, eller måske rettere sagt, at forholdet mellem priserne på landbrugets salgsprodukter og de lønninger, som medhjælperne forlanger, opfordrer til en udvidelse af produktion og beskæftigelse.

2. Beskæftigelsen af mandlige medhjælpere i landbruget.

De mandlige medhjælpere i landbruget kan deles i tre hovedgrupper:

1. hel- eller halvårsfæstede ugifte medhjælpere, der ikke har egen husstand,
2. faste medhjælpere med egen husstand, og

3. løse medhjælpere, der kun lejlighedsvis arbejder i landbruget.

Tilgangen til den først anførte gruppe sker praktisk taget udelukkende af unge mænd, der forlader børneskolerne, mens tilgangen til de to andre grupper hovedsagelig kommer fra de faste ugifte medhjælpere uden egen husstand. Et hovedtræk ved den beskæftigelsesmæssige udvikling i landbruget er, at det kun er antallet af medhjælpere i den først anførte gruppe, som er gået tilbage.

Tabel 3. Antal mandlige helårsarbejdere i landbruget.

Ar	Faste medhjælpere uden egen husstand	Faste medhjælpere med egen husstand	Løse medhjælpere
1935—36 . . .	168 000	17 500	11 000
1939—40 . . .	165 000	15 000	15 500
1944—45 . . .	140 000	16 000	18 500
1945—46 . . .	131 500	17 000	20 000
1946—47 . . .	120 500	17 500	19 500
1947—48 . . .	111 000	17 500	17 500
1948—49 . . .	108 000	17 500	18 500
1949—50 . . .	109 500	17 500	19 500
1950—51 . . .	107 500	18 500	20 000
1951—52 . . .	104 000	18 500	18 000
1952—53 . . .	102 000	19 000	18 500
1953—54 . . .	100 000	18 000	18 000

Som tallene i tabel 3 viser, er antallet af faste medhjælpere uden egen husstand, d. v. s. de unge ugifte tjenestekarle faldet med lige ved 70 000 i tiden fra 1935—1936 til 1953—1954, mens beskæftigelsen af faste mandlige medhjælpere med egen husstand har været uændret på knap 20 000 helårsarbejdere, og beskæftigelsen af løse medhjælpere er steget med ca. 7 000.

3. Sammensætningen af landbrugets mandlige arbejdsstyrke og rekrutteringen af permanente landmænd.

I trediverne var der ca. 400 000 mænd over 14 år i landbruget, nemlig ca. 190 000 selvstændige landmænd -j- ca. 40 000 funktionærer og landarbejdere med egen husstand og løsarbejdere + ca. 170 000 faste mandlige medhjælpere uden egen husstand. Det er til den sidste gruppe, at tilgangen af helt unge mænd sker, og herfra vandrer de senere til andre erhverv eller til de andre

grupper af landmænd. Nu i 1955 er antallet af voksne mænd i landbruget ca. 330 000, nemlig ca. 180 000 selvstændige landmænd + ca. 50 000 funktionærer og landarbejdere med egen husstand og løsarbejdere + ca. 100 000 faste mandlige medhjælpere uden egen husstand. Man har formentlig lov til at regne med, at de ca. 230 000 landmænd med egen husstand har en gennemsnitlig virketid på 35 år, og at den årlige afgang fra denne gruppe af landmænd derfor er ca. 7 000, som også må være lig med den årlige tilgang, da det samlede antal har holdt sig konstant på ca. 230 000 i en længere år-række. I sidste halvdel af trediverne var der en årlig tilgang på ca. 14 000 til gruppen af mandlige medhjælpere uden egen husstand, og da antallet i denne gruppe holdt sig konstant, må der også have været en årlig afgang på ca. 14 000. Heraf er ca. 7 000 gået over i gruppen af landmænd med egen husstand, men ca. 7 000 må være vandret til andre erhverv.

I fyrreerne har der været en gennemsnitlig årlig tilgang på ca. 10 000 unge mænd til gruppen af mandlige medhjælpere uden egen husstand, men da denne gruppe i hele 10-året 1940—1950 er faldet med lige ved 60 000, må der have været en gennemsnitlig årlig afgang fra gruppen på ca. 16 000. Heraf er ca. 7 000 gået over i gruppen af landmænd med egen husstand, mens ca. 9 000 må være vandret til andre erhverv.

I øjeblikket er der som foran anført en årlig tilgang på ca. 8 500 unge mænd til landbruget, og heraf vil formentlig ca. 7 000 kunne få varig beskæftigelse i landbruget enten som selvstændige landmænd eller som gifte funktionærer og landarbejdere.

4. Den årlige tilgang af mænd til arbejdsmarkedet uden for landbruget.

I trediverne forlod ca. 32 000 unge mænd hvert år børneskolerne. Heraf søgte ca. 14 000 til landbruget, mens ca. 18 000 må være søgt til arbejdsmarkedet udenfor landbruget. Landbrugets beskæftigelse af ugifte mænd var nærmest konstant, og derfor må der have været en årlig afgang af ca. 14 000 ugifte mandlige medhjælpere fra landbruget. Heraf er ca. 7 000 gået til gruppen af gifte, d. v. s. permanente landmænd, mens ca.

7 000 må være vandret til andre erhverv. Den samlede årlige tilgang af mænd til arbejdsmarkedet udenfor landbruget må derfor i trediverne have været ca. 25 000, nemlig ca. 18 000 lige fra børneskolerne, og 7 000, bestående af mænd, der i nogle år har arbejdet i landbruget. I fyrreerne var der ligeledes en gennemsnitlig årlig tilgang af ca. 32 000 unge mænd til hele arbejdsmarkedet, og heraf gik ca. 10 000 til landbruget; men da gruppen af mandlige medhjælpere uden egen husstand faldt med ialt 60 000 i 10-året 1940—1950, må der have været en gennemsnitlig årlig afgang af 16 000 ugifte mandlige medhjælpere fra landbruget. Heraf er ca. 7 000 gået til gruppen af permanente landmænd, mens ca. 9 000 må være vandret til andre erhverv. Den gennemsnitlige årlige tilgang til erhvervene udenfor landbruget må derfor i 10-året 1940—1950 have været ca. 31 000 mænd, nemlig 22 000 lige fra børneskolerne og 9 000, der har arbejdet i landbruget i nogle år. Ved et studium af folketællingernes oplysninger om aldersfordelinger kan man få nogen oplysning om aldersfordelingen af de medhjælpere, der er vandret fra landbruget til andre erhverv. Af de 7 000 mandlige medhjælpere, som gennemsnitlig årlig forlod landbruget i trediverne, har ca. 4 500 været i aldersklassen 17—22 år og ca. 2 500 i aldersklassen 23—30 år. Fra 1945 og fremefter har Det statistiske Departement foretaget undersøgelser af de mandlige landbrugsmedhjælperes aldersfordeling, og efter et studium heraf kan aldersfordelingen af de medhjælpere, der har forladt landbruget i 5-året 1945—50 og i 4-året 1950—54 anslås til følgende:

Tabel 4. Den gennemsnitlige årlige vandring af mandlige medhjælpere fra landbruget.

Tidsrum	Ialt	Heraf		
		18-19 år	20 år	21 år og derover
1945-50	8 000	3 000	2 000	3 000
1950-54	4 500	1 000	2 000	1 500

Den forholdsvis ringe bortvandring i tiden 1950—1954 er betinget af, at bortvandringen efterhånden sker fra mindre talstærke årgange af landbrugsmedhjælpere. Tilgangen til landbruget begyndte allerede at falde i 1942 og var i 1945 kun ca. 10 000. Af de anførte tal for bortvandringen fra

landbruget kan man ikke drage den slutning, at rekrutteringen af de permanente landmænd, hvortil der skal bruges ca. 7 000 om året, er bragt i fare. Ganske vist har der i de sidste 5—6 år kun været en årlig tilgang af ca. 8 500 unge mænd til landbruget, mens der har været en bortvandring af ca. 4 500; men heraf er de 1 500 over 20 år og hidrører således fra noget talstærkere årgange af mandlige medhjælpere. 2 000 er vandret fra landbruget i 20-års alderen, og denne bortvandring står sikkert i forbindelse med indkaldelse til militærtjeneste, og en del vil nok vandre tilbage til landbruget igen. Af en tilgang på ca. 8 500 unge mænd til landbruget, kan man kun sige, at ca. 1 000 definitivt har forladt landbruget i en alder af 18—19 år, mens de ca. 2 000, der har forladt landbruget i 20-års alderen, meget vel kan vende tilbage efter endt militærtjeneste.

Når de store årgange melder sig til arbejdsmarkedet, vil antallet af landmandssønner kun stige svagt, og hvis der ikke opstår ungdomsarbejdsløshed udenfor landbruget, er det mest sandsynligt, at tilgangen til landbruget kun vil stige svagt, f. eks. fra ca. 8 500 om året nu til ca. 10 000. Hvis de store årgange derimod får vanskeligheder med at finde læresteder og beskæftigelse udenfor landbruget, er det muligt, at tilgangen til landbruget vil stige en del. I trediverne, hvor arbejdsløsheden var stor, var der som ovenfor anført en betydelig nettotilgang af unge mænd fra andre erhverv til landbruget.

De store årganges mulige indflydelse på landbrugets beskæftigelse og tilgangen til arbejdsmarkedet udenfor landbruget kan formentlig bedst studeres, når man sammenligner, hvad der vil ske 1) under forudsætning af en årlig tilgang på ca. 10 000 unge mænd til landbruget i de kommende år, hvilket omtrent vil svare til det antal landmandssønner, som vil forlade børneskolerne, med den udvikling som vil fremkomme 2) under forudsætning af, at der sker en vis nettotilgang af unge mænd fra andre erhverv til landbruget, enten som følge af særlige foranstaltninger eller som følge af ungdomsarbejdsløshed udenfor landbruget.

I tabel 5 er anført den årlige tilgang til landbruget under forudsætning af, at denne

omtrent bliver lig med det antal landmandssønner, som vil forlade børneskolerne i de kommende år, d. v. s. ca. 10 000. Baggrunden for denne forudsætning er, at der ikke opstår ungdomsarbejdsløshed udenfor landbruget, når de store årgange melder sig til arbejdsmarkedet. Tilgangen til arbejdsmarkedet udenfor landbruget vil dels bestå af de unge, der ikke går til landbruget, og dels af en tilgang af mandlige medhjælpere fra landbruget, som formentlig vil blive på ca. 3 000 om året, hvis den årlige tilgang til landbruget bliver på 10 000. Når man til antallet af unge mænd, der ikke går til landbruget, lægger det antal landbrugsmedhjælpere, der forlader landbruget, fremkommer det antal mænd, som hvert år vil melde sig til arbejdsmarkedet udenfor landbruget, og dette antal er anført i kolonne 5.

Af tallene i tabel 5 fremgår, at under de her opstillede forudsætninger vil tilgangen af mænd til arbejdsmarkedet udenfor landbruget nå et maksimum på ca. 40 000 i årene omkring 1960, heraf kommer ca. 37 000 lige fra børneskolerne, mens 3 000 består af mænd, der i nogle år har arbejdet i landbruget. Efter 1961 vil der ske en gradvis nedgang i tilgangen til arbejdsmarkedet

Tabel 5. Alternativ I.

År	Samlet tilgang til hele arb.s-markedet	Heraf til		Fra landbrugsmedhjælpere til andre erhverv	Ialt til andre erhverv
		landbruget	andre erhverv		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1930-40	32 000	14 000	18 000	7 000	25 000
1940-50	32 000	10 000	22 000	9 000	31 000
1954...	32 000	8 500	23 500	4 500	28 000
1955...	32 000	8 500	23 500	4 500	28 000
1956...	40 000	10 000	30 000	5 000	35 000
1957...	41 000	10 000	31 000	3 000	34 000
1958...	45 000	10 000	35 000	3 000	38 000
1959...	46 000	10 000	36 000	3 000	39 000
1960...	47 000	10 000	37 000	3 000	40 000
1961...	45 000	10 000	35 000	3 000	38 000
1962...	42 000	10 000	32 000	3 000	35 000
1963...	41 500	10 000	31 500	3 000	34 500
1964...	39 000	10 000	29 000	3 000	32 000
1965...	39 000	10 000	29 000	3 000	32 000
1966...	38 000	10 000	28 000	3 000	31 000
1967...	38 000	10 000	28 000	3 000	31 000
1968...	38 000	10 000	28 000	3 000	31 000
1969...	38 000	10 000	28 000	3 000	31 000

udenfor landbruget, og efter 1965 vil tilgangen blive stabiliseret på ca. 31 000, hvoraf ca. 28 000 vil komme lige fra børneskolerne, mens 3 000 kommer fra landbruget. Til sammenligning hermed kan anføres, at den gennemsnitlige årlige tilgang til arbejdsmarkedet udenfor landbruget i 10-året 1930—1940 var 25 000, og heraf kom ca. 18 000 lige fra børneskolerne, mens ca. 7 000 kom fra landbruget. I tiden 1940—1950 var de tilsvarende tal 31 000, hvoraf 22 000 kom lige fra børneskolerne og 9 000 fra landbruget. Under de forudsætninger, der ligger bag tallene i tabel 5, vil beskæftigelsen i landbruget komme til at omfatte ca. 100 000 ugifte mandlige medhjælpere, hvilket svarer til det nuværende antal. Den udvikling, som er skitseret i tabel 5, vil derfor kunne realiseres, uden at lønningerne i landbruget trykkes i forhold til lønningerne udenfor landbruget.

I tabel 6 er skitseret den årlige tilgang til arbejdsmarkedet i og udenfor landbruget under forudsætning af, at den årlige tilgang af mænd til landbruget vil blive 5 000 større end det antal landmandssønner, som forlader børneskolerne, når de store årgange melder sig til arbejdsmarkedet. Når den

årlige tilgang af mænd til hele arbejdsmarkedet stabiliseres på ca. 38 000 forudsættes det, at der vil ske en årlig tilgang til landbruget af 12 000, hvilket vil indebære en årlig nettotilgang af ca. 2 000 unge mænd fra andre erhverv til landbruget. Det forudsættes desuden, at de mænd, der ikke kan få varig beskæftigelse i landbruget, kun bliver der i gennemsnitligt 5 år.

Under disse forudsætninger vil den årlige tilgang af mænd til landbruget vokse til ca. 15 000 i 1957, mens den årlige tilgang til arbejdsmarkedet udenfor landbruget først vil nå et maksimum i 1960 med ca. 38 000, hvoraf 32 000 vil komme lige fra børneskolerne, mens 6 000 kommer fra landbruget. I første halvdel af tresserne vil tilgangen til arbejdsmarkedet udenfor landbruget falde til 35 000, hvoraf ca. 27 000 vil komme lige fra børneskolerne, mens ca. 8 000 vil komme fra landbruget. Derefter vil der ske et gradvist fald i tilgangen, der vil stabiliseres på ca. 31 000 i 1969, hvoraf ca. 26 000 vil komme lige fra skolerne, mens ca. 5 000 vil komme fra landbruget.

Det må understreges, at det både under alternativ 1. og 2. har været en forudsætning, at 7 000 mænd af hver årgang får varig beskæftigelse i landbruget. Under alternativ 2. bliver en del af de store årgange fra byerne midlertidigt presset over i landbruget. Herved opnås, at de store årganges tilgang til arbejdsmarkedet udenfor landbruget udjævnes og forskydes noget. F. eks. bliver den maksimale tilgang af mænd til arbejdsmarkedet udenfor landbruget under alternativ 1. ca. 40 000, hvilket allerede sker i 1959, mens den maksimale tilgang efter alternativ 2. kun bliver 38 000, hvilket indtræffer i 1960. Til gengæld vil man under alternativ 1. opnå en 3 år tidligere stabilisering af tilgangen på ca. 31 000 mænd til arbejdsmarkedet udenfor landbruget end under alternativ 2. Under alternativ 2. vil beskæftigelsen af ugifte mænd i landbruget en overgang, nemlig fra 1960—1965 stige til ca. 125 000, hvilket er 25 pct. mere end det nuværende antal. Denne beskæftigelsesstigning vil — alt andet lige — formentlig kun kunne ske, såfremt lønningerne i landbruget falder med ca. 25 pct., og i så fald vil lønningerne i landbruget komme til at ligge ca. 60 pct. under tilsvarende lønninger i andre erhverv.

Tabel 6. Alternativ II.

År	Samlet tilgang til hele arbeidsmarkedet	Heraf til		Fra landbrugsmedhjælpere til andre erhverv	Ialt til andre erhverv
		landbruget	andre erhverv		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1930-40	32 000	14 000	18 000	7 000	25 000
1940-50	32 000	10 000	22 000	9 000	31 000
1954...	32 000	8 500	23 500	4 500	28 000
1955...	32 000	8 500	23 500	4 500	28 000
1956...	40 000	13 000	27 000	3 000	30 000
1957...	41 000	15 000	26 000	3 000	29 000
1958...	45 000	15 000	30 000	3 000	33 000
1959...	46 000	15 000	31 000	4 000	35 000
1960...	47 000	15 000	32 000	6 000	38 000
1961...	45 000	15 000	30 000	8 000	38 000
1962...	42 000	15 000	27 000	8 000	35 000
1963...	41 500	13 000	28 500	8 000	35 500
1964...	39 000	12 000	27 000	8 000	35 000
1965...	39 000	12 000	27 000	8 000	35 000
1966...	38 000	12 000	26 000	8 000	34 000
1967...	38 000	12 000	26 000	8 000	34 000
1968...	38 000	12 000	26 000	6 000	32 000
1969...	38 000	12 000	26 000	5 000	31 000

5. Tilgangen af kvinder til landbruget.

Tilgangen af kvinder til hele arbejdsmarkedet og specielt til landbruget består lige som for mændenes vedkommende af unge, der forlader børneskolerne i 14—16 års alderen.

I tabel 1 er vist, hvor stor en del af de 15-årige kvinder, der er beskæftiget i landbruget. Herved får man at vide, hvorledes tilgangen af kvinder til hele arbejdsmarkedet fordeler sig mellem landbruget og andre erhverv.

Tabel 7. Antal 15-årige kvinder.

Ar	I hele landet	beskæftiget i landbruget	Heraf født landbruget	beskæft. udenfor landbruget
1901.....	25 000	11 000	11 000	14 000
1911.....	27 000	11 000	11 500	16 000
1921.....	32 500	9 500	12 500	23 000
1930.....	32 000	10 500	11 000	21 500
1940.....	32 500	9 500	10 000	23 000
1950.....	31 000	5 500	9 500	25 500
1955.....	33 000	4 500	9 500	28 500
1960.....	47 000	?	10 000	?
1965.....	45 000	?	10 000	?
1970.....	38 000	?	10 000	?

I de første 10 år efter århundredeskiftet svarede tilgangen af unge kvinder til landbruget omtrent til det antal landmandsdøtre, som forlod børneskolerne. I 1921 var tilgangen noget mindre; men i 1930 og 1940 svarede tilgangen af kvinder til landbruget igen til det tilsvarende antal landmandsdøtre, og den betydelige arbejdsløshed udenfor landbruget på disse tidspunkter er formentlig årsag til, at udviklingen fra 1921 med nettobortvandringen af helt unge kvinder fra landbruget ikke er fortsat. I 1950 var tilgangen af helt unge kvinder til landbruget lidt større og i 1955 lidt mindre end halvdelen af det tilsvarende antal landmandsdøtre, og dette viser, at der i disse år har været en betydelig nettobortvandring af helt unge kvinder fra landbruget.

Tilgangen af kvinder til landbruget er faldet jævnt i de sidste 15 år.

Da antallet af landmandsdøtre ikke er faldet, må den formindskede tilgang til landbruget skyldes, at landbruget ikke kan konkurrere med de andre erhverv om de unge kvinder.

Tabel 8. Tilgangen af unge kvinder fra børneskolerne til landbruget.

1940_____	9 000	1947... 6 000
1941_____	9 000	1948... 6 000
1942....	8 000	1949... 5 500
1943....	7 500	1950... 5 500
1944....	7 500	1951... 5 500
1945....	7 000	1952... 5 000
1946....	6 500	1953... 4 500
		1954... 4 500

6. Beskæftigelsen af kvindelige medhjælpere i landbruget.

Landbrugets voksne kvinder kan deles i to hovedgrupper, nemlig

- 1) landbrugets husmødre, og
- 2) de ugifte kvindelige medhjælpere.

Husmødrene er dels gift med de selvstændige landmænd og dels med funktionærer og landarbejdere med egen husstand.

Udviklingen i beskæftigelsen af kvinder i landbruget kan belyses ved følgende tal.

Tabel 9. Antal voksne kvinder i landbruget.

	husmødre	kvindelige medhjælpere uden egen husstand
1930.....	220 000	110 000
1940.....	220 000	95 000
1950.....	220 000	55 000
1955.....	220 000	45 000

Som det fremgår af tallene, er beskæftigelsen af kvindelige medhjælpere uden egen husstand i 1955 mindre end halv så stor som i 1940. Dette svarer godt til, at tilgangen af unge kvinder i 1955 var mindre end halvt så stor som i 1940.

7. Vandringen af kvindelige medhjælpere fra landbruget.

Antallet af husmødre i landbruget, der er anført til ca. 220 000, er knap så stort som som antallet af mænd med egen husstand. Forklaringen på denne forskel er, at en del af landmændene med egen husstand er enkemænd eller ungarke. Undersøgelser af folketasllingernes aldersfordelinger for hus-

mødre i landbruget viser, at de har en gennemsnitlig virketid på ca. 35 år, og da antallet af husmødre i en længere årrække har holdt sig nogenlunde konstant på ca. 220 000, må der have været en årlig afgang og tilgang på knap 7 000. I tiden 1920—1940 var der som ovenfor anført en årlig tilgang af ca. 10 000 helt unge kvinder til landbruget. Heraf var der plads til ca. 7 000 som husmødre i landbruget, mens resten er vandret til andre erhverv. I tiden 1940—1950 har der kun været en gennemsnitlig årlig tilgang af ca. 7 000 unge kvinder til landbruget; men da antallet af kvindelige medhjælpere uden egen husstand i landbruget i samme tidsrum er faldet med 40 000, har der dog også i dette tidsrum været en betydelig vandring af kvindelige medhjælpere fra landbruget til andre erhverv. Undersøgelser af folketællingernes aldersfordelinger viser, at de kvindelige medhjælpere, som forlader landbruget, næsten alle har været under 22 år, hvilket vil sige, at de forlader landbruget noget før end de mandlige medhjælpere, der vandrer til andre erhverv.

I årene omkring 1950 har der kun været en årlig tilgang af ca. 5 000 unge kvinder til landbruget, og dette er ganske utilstrækkeligt til rekruttering af det nuværende antal husmødre i landbruget, hvortil der skal bruges knap 7 000 om året. Allerede nu hentes en del af landbrugets unge husmødre utvivlsomt blandt piger i andre erhverv, og der foreligger mange tegn på, at en del unge landmænd har svært ved at skaffe sig husmødre, og navnlig husmødre, som er uddannet i landbohusholdninger. En del af vanskelighederne med at fastholde de unge piger i landbohusholdninger skyldes vist nok, at efterspørgslen efter kvindelige medhjælpere ikke er så stor som tidligere. Lønnen til en kvindelig medhjælper i landbruget er ikke steget nær så meget som lønnen til en mandlig medhjælper. I tiden 1939—1955 steg den kontante årsløn til en ugift mandlig medhjælper med godt 400 pct., mens den kontante årsløn til en kvindelig medhjælper i samme tidsrum kun steg med knap 300 pct. Dette kunne tyde på, at efterspørgslen efter kvindelige medhjælpere er faldet i forhold til efterspørgslen efter mandlige. Forklaringen herpå ligger formentlig deri, at de kvindelige medhjælperes

arbejde navnlig ligger i folkehusholdningerne, og når antallet af mandlige medhjælpere uden egen husstand falder meget stærkt, som det har været tilfældet i tiden 1940—1955, vil efterspørgslen efter kvindelige medhjælpere i landbruget — alt andet lige — også falde. En medvirkende årsag hertil kan også være det forhold, at de kvindelige medhjælpere i stadig mindre udstrækning deltager i det egentlige landbrugsarbejde.

8. Tilgangen af unge kvinder til arbejdsmarkedet uden for landbruget.

Foran blev tilgangen af unge mænd til arbejdsmarkedet udenfor landbruget skitseret dels under forudsætning af, at tilgangen til landbruget ville blive lig med det tilsvarende antal af landmandssønner og dels under forudsætning af, at der vil ske en årlig nettotilgang af ca. 5 000 unge mænd til arbejdsmarkedet. Tilgangen af unge kvinder til arbejdsmarkedet udenfor landbruget kan på samme måde skitseres under alternative forudsætninger om tilgangen til landbrugets arbejdsmarked. I årene omkring 1950 har der som foran anført været en årlig tilgang af ca. 5 000 unge kvinder til landbruget; men hvis beskæftigelsen af mandlige medhjælpere uden egen husstand stiger i landbruget, som skitseret under alternativ 2. foran, vil efterspørgslen efter kvindelige medhjælpere sikkert stige en del, og det vil kunne bevirke, at tilgangen af unge kvinder til landbruget stiger — formentlig i forbindelse med en stigning i deres lønninger. Hvis derimod beskæftigelsen af mandlige medhjælpere uden egen husstand stabiliseres omkring det nuværende antal på ca. 100 000, er det mest sandsynligt, at den årlige tilgang og beskæftigelsen af unge kvinder i landbruget vil blive stabiliseret på henholdsvis ca. 5 000 og ca. 40 000, idet de kvindelige medhjælpere har en gennemsnitlig virketid på ca. 8 år.

Under alternativ 1, hvor tilgangen af unge kvinder til landbruget vil blive 5 000 om året, men hvor vi vil regne med, at ca. 7 000 kvinder hvert år vil blive husmødre i landbruget, vil tilgangen af kvinder til arbejdsmarkedet udenfor landbruget kunne skitseres på følgende måde:

Tabel 10. Alternativ I.

År	Samlet tilgang til hele arb.s-markedet	heraf til		Fra andre erhverv til husm. i landbrug	Ialt til andre erhverv
		landbruget	andre erhverv		
1954...	32 000	4 500	27 500	2 000	25 500
1955...	32 000	4 500	27 500	2 000	25 500
1956...	40 000	5 000	35 000	2 000	33 000
1957...	41 000	5 000	36 000	2 000	34 000
1958...	45 000	5 000	40 000	2 000	38 000
1959...	46 000	5 000	41 000	2 000	39 000
1960...	47 000	5 000	42 000	2 000	40 000
1961...	45 000	5 000	40 000	2 000	38 000
1962...	42 000	5 000	37 000	2 000	35 000
1963...	41 000	5 000	36 000	2 000	34 000
1964...	39 000	5 000	34 000	2 000	32 000
1965...	39 000	5 000	34 000	2 000	32 000
1966...	38 000	5 000	33 000	2 000	31 000
1967...	38 000	5 000	33 000	2 000	31 000

Tabel 11. Alternativ II.

År	Samlet tilgang til hele arb.s-markedet	heraf til		Fra andre erhverv til husm. i landbrug	Ialt til andre erhverv
		landbruget	andre erhverv		
1954...	32 000	4 500	27 500	2 000	25 500
1955...	32 000	4 500	27 500	2 000	25 500
1956...	40 000	6 000	34 000	2 000	32 000
1957...	41 000	6 000	35 000	2 000	33 000
1958...	45 000	7 000	38 000	2 000	36 000
1959...	46 000	7 000	39 000	1 000	38 000
1960...	47 000	7 000	40 000	—	40 000
1961...	45 000	7 000	38 000	—	38 000
1962...	42 000	7 000	35 000	—	35 000
1963...	41 000	7 000	34 000	—	34 000
1964...	39 000	7 000	32 000	—	32 000
1965...	39 000	7 000	32 000	—	32 000
1966...	38 000	7 000	31 000	—	31 000
1967...	38 000	7 000	31 000	—	31 000

Ifølge denne skitse vil tilgangen af helt unge kvinder til erhvervene udenfor landbruget stige til ca. 42 000 i 1960; men da det forudsættes, at der samtidig sker en afgang af 2 000 kvinder fra andre erhverv til landbrugets husmødre, bliver den samlede tilgang til arbejdsmarkedet udenfor landbruget kun 40 000. Det må understreges, at der ikke er taget hensyn til det antal kvinder, som forlader arbejdsmarkedet for at blive husmødre udenfor landbruget. Det forudsættes, at flertallet af pigerne forlader børneskolerne i 14-års alderen. Såfremt der indføres et 8. skoleår, og flertallet af pigerne først forlader børneskolerne i 15-års alderen, skal tallene i tabel 4 forskydes 1 år frem.

Såfremt den årlige tilgang af unge kvinder til landbruget stiger til 7 000, når de store årgange melder sig til arbejdsmarkedet, kan tilgangen af kvinder til arbejdsmarkedet udenfor landbruget skitseres som følger:

Det forudsættes her lige som foran, at børnene forlader skolerne i 14-års alderen, og såfremt der indføres et 8. skoleår, må tallene i tabel 5 forskydes 1 år frem. Der forudsættes endvidere, at tilgangen af unge kvinder til landbruget vil blive 7 000 om året, når de store årgange melder sig til arbejdsmarkedet. Indtil 1960 må man dog regne med, at der vil være nogen afgang af kvinder fra andre erhverv til landbrugets husmødre, fordi tilgangen af unge kvinder til landbruget i øjeblikket ikke udgør et tilstrækkeligt rekruteringsgrundlag for landbrugets husmødre, hvis antal forudsættes opretholdt. Omkring 5. år efter at tilgangen af unge kvinder til landbruget er steget, kan man imidlertid regne med, at landbruget igen bliver selvforsynende med husmødre.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

Bilag 17.

Antal medlemmer og ledige i de statsanerkendte arbejdsløhedskasser i juni måned 1950-55 ordnet efter faldende ledighedsprocent i juni 1955¹⁾.

	Antal medl.	Gnst. antal	Ledighedsprocenter juni måned						Årsgennem-
	juni (ult. maj) 1955	ledige i juni	1955	1954	1953	1952	1951	1950	snit i pct.
Handskemagere	309	92	29,8	9,4	4,2	38,9	12,8	4,9	8,9
Musikere	1 551	239	15,4	17,3	19,3	19,7	16,0	19,2	22,3
Sømænd	4 893	661	13,5	12,5	20,9	29,9	19,0	20,8	17,0
Hatte- og buntmagere . .	1 199	113	9,4	7,2	12,6	18,0	12,3	10,6	7,6
Sadelmagere/tapetsere . .	4 448	396	8,9	4,5	5,0	6,8	4,4	1,6	7,3
Tobaksarbejdere	8 228	685	8,3	6,9	7,8	10,5	14,6	8,2	9,7
Søfyrbødere	1 759	144	8,2	7,3	16,7	16,4	19,7	22,6	10,9
Stenindustri	644	52	8,1	0,3	0,9	2,2	1,7	1,8	12,1
Skotøj	5 419	401	7,4	7,4	8,7	27,8	5,7	3,2	7,0
Arbejds mænd	246 486	17 283	7,0	4,5	7,8	10,0	4,6	5,6	13,8
Tekstilarbejdere	20 722	1 442	7,0	4,9	5,8	10,2	7,4	2,1	6,4
Glasarbejdere	432	25	5,8	2,3	1,7	2,3	0,8	0,9	2,0
Kristelige	550	30	5,5	3,7	5,7	6,5	5,2	-	11,0
Skræddere	17 554	911	5,2	4,3	4,5	6,0	4,8	1,7	6,7
Guld-sølvarbejdere	1 776	90	5,1	6,4	10,0	11,2	5,5	6,8	5,6
Bødkere	242	12	5,0	3,1	9,0	7,4	6,2	5,6	7,0
	316 212	22 576	7,1						
Snedkere	13 574	669	4,9	3,2	4,4	8,6	4,9	3,7	4,7
Søkokke	785	37	4,7	5,4	10,6	8,3	6,1	10,4	8,6
Børsteindustriarbejdere . .	628	26	4,1	2,2	5,8	10,6	8,0	7,9	4,4
Mølleriarbejdere	1 172	47	4,0	3,4	4,3	4,6	5,2	4,1	5,4
Garvere	781	31	4,0	4,0	6,0	15,1	6,4	5,6	5,8
Frisørfaget	1 566	63	4,0	3,4	4,3	6,5	5,3	3,5	4,7
Tjenere	8 547	334	3,9	4,1	6,6	8,5	7,7	8,2	12,0
Bageri/konditori	7 374	258	3,5	2,9	4,0	5,8	6,0	5,6	6,6
Huslige arbejdere	4 285	143	3,3	3,2	2,8	3,2	4,7	1,8	3,1
Kvindelige arbejdere . . .	30 663	981	3,2	2,5	5,1	9,6	4,5	3,4	4,7
Karetmagere	1 494	45	3,0	1,6	2,0	2,2	2,1	2,0	3,5
	70 869	2 634	3,7						
Sukkerarbejdere	1 490	43	2,9	3,8	3,3	5,5	4,9	0,8	5,7
Træindustri	11 123	324	2,9	1,8	7,8	10,5	2,6	2,9	5,1
Slagtere	13 879	382	2,8	2,4	4,9	8,6	4,4	5,1	3,4
Tømrere	12 189	330	2,7	0,7	1,8	2,6	0,9	1,0	5,2

¹⁾ Gennemsnit af arbejdsdirektoratets ugentlige ureducerede tal.

	Antal medl.	Gnst. antal	Ledighedsprocenter juni måned							Årsgennem-
	juni (ult. maj) 1955	ledige i juni 1955	1955	1954	1953	1952	1951	1950	snit i pct. 1954	
Bryggeriarbejdere	7 965	189	2,4	1,6	2,8	3,0	2,3	1,7	5,5	
Kobbersmede	258	6	2,3	2,8	1,9	2,1	1,9	1,0	2,3	
Metalarbejdere	65 295	1 478	2,3	1,4	3,4	3,0	1,4	1,7	2,5	
Elektrikere	8 173	185	2,3	1,4	2,9	5,5	3,1	1,7	1,4	
Murerfaget	10 627	245	2,3	0,1	0,1	1,8	0,1	—	9,4	
Mejerifaget	2 067	43	2,1	2,0	2,5	2,0	2,0	2,5	4,7	
Riggere/sejlmagere	248	5	2,0	1,2	1,2	2,4	2,5	2,2	3,2	
	133 314	3 230	2,4							
Rebsslageri	516	10	1,9	1,8	2,4	6,5	3,5	3,8	1,8	
Kedel- og maskinpassere	2 550	45	1,8	2,0	3,0	2,8	2,7	2,6	3,4	
Handel/kontor	64 901	1 165	1,8	1,7	2,5	3,1	2,9	2,9	2,2	
Funktionærer	6 878	119	1,7	2,0	2,6	3,4	2,0	2,1	2,4	
Gørtlere/metalarbejdere .	561	9	1,6	0,5	5,6	12,0	0,3	2,8	1,3	
Blikkenslagere	3 330	52	1,6	1,2	2,7	6,6	2,5	0,8	2,6	
Glarmestersvende	548	9	1,6	1,7	2,1	3,4	2,7	3,1	1,9	
Gartneriarbejdere	4 698	69	1,5	0,9	1,6	2,9	1,3	1,8	12,7	
Danske teknikere	2 386	34	1,4	0,6	0,8	1,0	0,8	0,9	0,7	
Urmagere	800	11	1,4	0,7	0,1	—	—	—	0,5	
Keramisk industri	3 094	41	1,3	1,3	2,2	3,2	1,4	2,7	2,2	
Arbejdsledere	6 885	89	1,3	1,3	2,0	1,2	4,6	5,6	1,5	
Skorstensfejersvende	306	4	1,3	1,9	2,4	2,9	0,6	1,1	1,6	
Dagspressen	1 236	15	1,2	0,8	1,1	—	—	—	1,0	
Forgyldere	99	1	1,1	1,0	2,2	0,5	3,3	6,6	3,2	
Bogbinderi/papirv.	6 325	67	1,1	1,6	2,1	10,1	1,5	0,8	1,7	
Skibstømrere	1 550	16	1,0	1,6	3,8	3,0	4,8	3,5	5,5	
	106 663	1 756	1,6							
Bogtryk	8 980	55	0,6	0,7	1,4	5,3	1,4	0,5	0,9	
Papirindustriarbejdere . .	2 117	6	0,3	0,6	2,1	5,9	0,6	0,8	0,9	
Malersvende	9 970	29	0,3	—	0,2	0,5	0,1	0,1	8,1	
Landmejerister	3 468	8	0,2	1,4	0,2	0,2	—	0,2	1,2	
Telefonstanden	6 986	8	0,1	0,9	0,7	0,3	0,1	0,4	0,8	
Sygeplejersker	14 730	0	0,0	—	—	—	—	—	0,0	
Brolæggere	196	0	0,0	—	—	0,9	0,5	0,2	17,7	
Fagl. køkkenperson	2 061	0	0,0	—	—	0,1	0,1	0,1	5,5	
	48 508	106	0,2							
Samtlige arbejdsløsheds-										
kasser	675 566	30 302	4,5	3,1	5,2	7,2	4,1	3,9	7,9	
Heraf ikke-arbejds-										
mænd	429 080	13 019	3,0	2,4	3,7	5,6	3,7	2,8	5,8	

Antal overarbejdstimer¹⁾ i en række fag
(udarbejdet på grundlag af Dansk Arbejdsgiverforenings lønstatistik).

	Hovedstaden 1954			Provinsen 1954			Hele landet 1954			Hele landet				
	gnst. antal arbejdere	antal over- timer (1000)	overt. i pct. af antal normalt.	gnst. antal arbejdere	antal over- timer (1000)	overt. i pct. af antal normalt.	gnst. antal arbejdere	antal over- timer (1000)	overt. i pct. af antal normalt.	overtimer i pct. af antal normaltimer				
										1953	1952	1951	1950	1946
Mejerister	8	2	9,3	156	38	10,9	164	40	10,9	13,1	14,1	14,7	2,1	18,0
Slagtere	702	122	7,7	137	40	13,4	839	162	8,6	7,7	6,5	8,2	8,7	6,0
Skibstømrere	226	14	3,2	463	35	3,5	689	49	3,4	4,0	2,4	2,1	2,2	1,9
Kemigrafere	446	40	3,9	84	10	5,4	530	50	4,1	5,3	3,6	2,5	3,7	3,0
Litografer	339	29	3,9	168	12	3,3	507	41	3,7	4,6	2,7	1,9	3,2	2,2
Typografer	3132	293	4,3	2126	263	5,5	5258	556	4,8	4,1	2,3	2,5	4,1	6,0
Kobbersmede	78	6	3,9	78	11	6,4	156	17	5,2	4,4	5,2	4,6	4,9	0,7
Elektrikere	1631	192	5,3	2280	241	4,7	3911	433	5,0	4,7	4,1	4,4	4,6	3,9
Malere	1856	110	2,8	2225	108	2,3	4081	218	2,5	2,7	2,2	2,3	2,2	1,6
Linoleumspåleggere	69	11	8,3	27	4	6,4	96	15	7,7	7,0	6,1	6,1	8,1	5,9
Smede og maskinarb.	15140	1145	3,5	16286	1364	3,8	31426	2509	3,7	3,3	2,9	3,5	3,4	2,7
I alt	23627	1964	3,9	24030	2126	4,0	47657	4090	4,0	3,6	3,0	3,4	3,6	3,1
Faglærte arbejdere i alt	39993	2391	2,9	42635	2701	2,9	81628	5092	2,9	2,7	2,2	2,4	2,6	2,1

¹⁾ Også overtid, der senere afspadseres.

DE GRAFISKE FAGS SAMMENSLUTNING

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet,
Ny Kongensgade 15, K.

Ang. Journal nr. 2502/kemi-litogr.

Under henvisning til den til sekretariatet fremsendte redegørelse af 20. april d. å. om tilgangen af arbejdskraft til kemigraf- og litograffaget tillader vi os herved at meddele resultatet af den undersøgelse, som kemigraf-faget og litograffaget efter sekretariatets anmodning har foretaget med hensyn til manglen på arbejdskraft i kemigraf- og litograffaget.

Vi vedlægger et eksemplar af det spørgeskema og den medfølgende skrivelse, som den 31. marts blev udsendt til de kemigrafiske og litografiske virksomheder, der er medlemmer af laugene, samt et eksemplar af en opgørelse over skemaernes besvarelser.

Det fremgår af opgørelsen, at den øjeblikkelige mangel på arbejdskraft i kemigraf- og litograffaget er som følger:

	Kemigrafer						Litografer			
	Fotograf	Ætser	Retouchør	Dybtryk	Offset	Ialt	Litotegn.	Trykkere	Ialt	Til-sammen
Midlertidigt.....	3	14	2	15	4	38	9	9	18	56
Fast.....	24	30	2	35	4	95	51	52	103	198
Tilsammen...	27	44	4	50	8	133	60	61	121	254

Vi skal bemærke, at laugene — som det fremgår af den nævnte skrivelse af 31. marts — meget stærkt har pålagt medlemmerne at give objektive oplysninger om de faktisk foreliggende kendsgerninger og ikke fremsætte ønsker om antagelse af flere fag-

lærte arbejdere midlertidigt eller fast, end de absolut har brug for, og at det derfor ikke kan drages i tvivl, at det fremkomne materiale i hvert fald giver udtryk for en endog exceptionel stor mangel på arbejdskraft i kemigraf- og litograffaget.

København, den 7. juni 1955.

for Kemigraflauget i Danmark

Robert W. Peyrath.

Oldermand.

for Dansk Litograflaug

V. Jantzen.

Oldermand.

København K., 15. november 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Ny Kongensgade 15, K.

Idet vi herved anerkender modtagelsen af kommissionens skrivelse af 1. ds., skal vi til de af Kemigraflauget i Danmark og Dansk Litograflaug fremsatte oplysninger vedrørende manglen på arbejdskraft i kemi- graf- og litograffagene tillade os at bemærke følgende:

Allerede ved mødet den 17. februar d. å. med sekretariatet fremlagde kemigraflauget en liste over manglende arbejdskraft i dyb tryk faget; i følge denne skulle man straks mangle 40 arbejdere til forarbejdet og i løbet af et år yderligere ialt 91 deraf 1 + 5 lærlinge, dette sidste ønske er fuldt ud imødekommet ved tildelingen af lærlinge pr. 1. september d. å. Med hensyn til de resterende 85 arbejdere forholder det sig som allerede i vor skrivelse af 31. marts d. å. anførte, at vi ved møde med laugets i slutningen af februar forhandlede om dette forhold og udbad os oplysninger om, hvor manglen var tilstede, idet vi havde ca. 20 arbejdsløse medlemmer af den kategori der her var tale om. Vi kunne ikke få de ønskede oplysninger på trods af, at alle de firmaer, der beskæftiger sig med forarbejde til dybtryk, var repræsenterede på mødet. Ved direkte henvendelser til firmaerne enkeltvis efter mødet lykkedes det at få anbragt ialt 9 mand i arbejde, hvorefter firmaerne erklærede, at nu var de dækket det første år, og der har da heller ikke i de siden da forløbne 7 måneder været mere end ganske enkelte anmodninger om arbejdskraft til dybtryk, og de er alle blevet tilfredsstillet.

Vi må på dette grundlag konstatere, at de fremsatte ønsker om arbejdskraft ikke har bund i virkeligheden, men må være fremsat af ganske usaglige grunde og propagandistiske hensyn med det formål at lægge forbundet for had og om muligt skabe grund-

lag for, at der ad politisk vej rettes angreb mod vor indflydelse på lærlingeansættelserne i vore fag. Selv om der ikke for de øvrige gruppers vedkommende er lige så klare beviser for at de fremsatte oplysninger om manglen på arbejdskraft ikke er i overensstemmelse med de virkelige forhold, idet vi ikke tidligere har været præsenteret for disse tal og det på grund af det større antal af arbejdspladser ikke er muligt at indkredse spørgsmålene så stærkt og få konstateret, hvad der er realitet, og hvad der er propaganda, er der alligevel grund til at formode, at der er nogenlunde samme afstand mellem de opgivne ønsker og den virkelige mulighed for at få folk i arbejde, som det fremgår af ovenstående for dybtryksfagets vedkommende, idet vi i den mellemliggende tid konstant har haft arbejdsløse medlemmer i de forskellige brancher, den sidste opgørelse pr. 6. oktober viser således 23 ledige, og tallet har i de forløbne måneder svinget mellem 18 og 28, hvilket er betydeligt mere end i det foregående år, det kan derfor ikke være rigtigt med den anslåede mangel, hvilket yderligere viser sig i, at ledighedsperioderne for de arbejdsløse er betydeligt længere end tidligere.

I forbindelse med ovenstående vil vi benytte lejligheden til at påpege, at laugenes udtalelser overfor kommissionens sekretariat om at man af samfundsmæssige grunde (de store årgange af unge) gerne ville være medvirkende til at fremskaffe flere lærepladser, får en særlig baggrund derved, at et af de store firmaer i faget — med laugets støtte — nylig gennem en voldgiftskendelse har tiltunget sig ret til udelukkende at ansætte ældre arbejdere i de forhåndenværende lærepladser.

Dansk Litografisk Forbund

Marius Sørensen.

DE GRAFISKE FAGS SAMMENSLUTNING

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet,
Ny Kongensgade 15, K.

Ang. Journal nr. 2502/bogtrykfaget.

Under henvisning til den til sekretariatet fremsendte redegørelse af 19. april d. å. om tilgangen af arbejdskraft til bogtrykfaget, tillader vi os herved at meddele resultatet af den undersøgelse, som Københavns Bogtrykkerforening, Dansk Provins Bogtrykkerforening og Organisationen af Bladudgivere i Provinsen efter sekretariatets anmodning har foretaget med hensyn til

- I. Den øjeblikkelige mangel på arbejdskraft i bogtrykfaget.
- II. Den faktiske udnyttelse af lærlingeskalaen og bogtrykkeriernes mulighed og villighed til at udnytte skalaerne og til at oplære lærlinge ud over det antal, skalaerne giver ret til.

Vi vedlægger eksemplarer af de spørgeskemaer og medfølgende skrivelser af 31. marts, som de tre organisationer har udsendt til deres medlemmer, samt eksemplarer fra hver af de tre organisationer af opgørelserne over skemaernes besvarelser.

Det bemærkes, at besvarelserne af *I: Manglen få arbejdskraft* ikke omfatter alle medlemmer af organisationerne, hvorimod dette er tilfældet for besvarelserne af *II: Lærlingeskalaerne*, idet organisationerne på dette punkt har koncentreret sig om at fremskaffe et fuldstændigt materiale.

Arbejdskraften.

Det fremgår af opgørelserne, at den øjeblikkelige mangel på arbejdskraft i bogtrykfaget er som følger:

	Københavns Bogtrykkerforening			Dansk Provins Bogtr. forening			Org. af Bladudg. i Provinsen			Hele landet		
	midl.	fast	ialt	midl.	fast	lait	midl.	fast	ialt	midl.	fast	ialt
Handsættere68	55	123	47	46	93	15	18	33	130	119	249
Maskinsættere13	30	43	7	8	15	13	22	35	33	60	93
Trykkere82	79	161	23	33	56	8	11	19	113	123	236
Andre faglærte	5	0	5	0	0	0	2	3	5	7	3	10
Tilsammen faglærte...	168	164	332	77	87	164	38	54	92	283	305	588

Vi skal bemærke, at de tre organisationer — som det fremgår af de nævnte skrivelser af 31. marts — meget stærkt har pålagt medlemmerne at give objektive oplysninger om de faktisk foreliggende kendsgerninger og ikke fremsætte ønsker om antagelse af flere faglærte arbejdere midlertidigt eller fast, end der absolut er brug for, og at det derfor ikke kan drages i tvivl, at det fremkomne materiale i hvert fald giver udtryk

for en endog ekseptionel stor mangel på arbejdskraft i bogtrykfaget.

Lærlingeskalaerne.

Det fremgår af opgørelserne, at den faktiske udnyttelse af lærlingeskalaerne og bogtrykkeriernes mulighed og villighed til at udnytte skalaerne og til at oplære lærlinge ud over det antal, skalaerne giver ret til, er som følger:

Trykker- og sætterlærlinge	Københavns bogtrykkerforening	Dansk Provins Bogtrykkerforening	Org. af Bladudgivere i Provinsen	Hele landet
Antal tarifmæssige lærepladser	828	647	428	1903
Antal udnyttede lærepladser	606	528	279	1413
Antal tarifmæssige lærepladser, der yderligere kan udnyttes	60	53	37	150
Antal tarifmæssige lærepladser, der ikke kan udnyttes	162	66	112	340
Antal lærlinge, der ønskes ud over lærlingeskalaerne	108	94	27	229

Antallet af lærepladser, som samtlige medlemmer af de tre bogtrykkerorganisationer disponerer over i henhold til de gældende lærlingeskalaer, udgør således ca. 1 900. Med en 4½ års læretid vil der følgelig indtil begyndelsen af året 1960, da 4-års læretiden begynder at gøre sig gældende, teoretisk være gennemsnitlig højst ca. 425 nye lærepladser pr. år til disposition inden for de gældende lærlingeskalaers rammer, svarende til, at der teoretisk vil kunne antages højst ca. 525 lærlinge pr. år, når der regnes med et frafald i læretiden på 20 pct., jfr. sekretariatets redegørelse af 8. februar 1955.

Antallet af lærlinge, som står i lære hos samtlige vore medlemmer, udgør — som det fremgår af ovenstående opgørelse — ca. 1 400; herudover er medlemmerne villige til yderligere at antage ca. 150 lærlinge inden for og ca. 225 lærlinge uden for lærlingeskalaernes rammer. Opretholdes lærlingeskalaerne vil der følgelig indtil begyndelsen af året 1960 som absolut maksimum være højst ca. 1 550 lærepladser i faget eller gennemsnitlig ca. 350 nye lærepladser pr. år til disposition, svarende til, at der beregnet på samme måde som foran anført kan antages gennemsnitlig højst ca. 450 lærlinge pr. år hos vore medlemmer. Ophæves lærlingeskalaerne vil der indtil begyndelsen af året 1960 som absolut maksimum være højst ca. 1 775 lærepladser i faget eller gennemsnitlig ca. 400 nye lærepladser pr. år til disposition, svarende til, at der beregnet på samme måde som foran anført kan antages gen-

nemsnitlig højst ca. 500 lærlinge pr. år hos vore medlemmer.

De tilsvarende tal for lærepladser og lærlingeantagelser i bogtrykkerier, som ikke er medlemmer af en af de nævnte 3 organisationer, kan ikke oplyses. Det drejer sig dog ikke om store tal, og det er derfor givet, at selv om adgangen til lærlingeantagelser inden for faget, blev givet fri, vil det i de kommende år være praktisk uigennemførligt for samtlige — organiserede som uorganiserede — bogtrykkerier i landet at nå op på det antal lærlingeansættelser på 600 pr. år, som svarer til en forholdsmæssig opslugning af de kommende tre års store årgange af unge.

Dette understreger konklusionen i slutningen af vor redegørelse af 19. april d. å., og vi skal derfor med den vægt, som det nu foreliggende talmateriale giver os i hænde, tillade os at gentage, at det er praktisk uigennemførligt at nå op på et antal lærlingeansættelser på 600 pr. år, selv om adgangen til lærlingeantagelser inden for faget blev givet fri, men *at* enhver mulighed for at nå op over dette antal — f. eks. som nævnt i redegørelsen gennem oplæring på en værkstedsskole for københavnske dagblade — ikke på forhånd bør udelukkes, da det nødvendige antal lærlingeansættelser i faget som påvist i vor redegørelse burde ansættes til mindst 800 årlig i de kommende år, og *at* vort principielle standpunkt til sagen derfor er, at de eksisterende lærlingeskalaer burde ophæves gennem lovgivningsmagten.

Ben 11. juli 1955.

For Dansk Provins Bogtrykkerforening
Aage Jacobsen.
Formand.

For Københavns Bogtrykkerforening
O. Andreasen.
Formand.

For Organisationen af Bladudgivere i Provinsen.
Chr. Brixtofte.
Formand.

Bemærkninger vedrørende opgørelsen af lærlingestatistikken.

Det statistiske Departement påbegyndte 1923—24 en årlig opgørelse af de indgåede læreforhold på grundlag af udskrifter af godkendte lærekontrakter indsendt af de kontraktgodkendende myndigheder.

Da Det statistiske Departement imidlertid kunne konstatere, at materialet var ufuldstændigt, særlig for landkommunernes vedkommende, blev offentliggørelsen af lærlingestatistikken indstillet i 1928 og først genoptaget i 1941 i form af en summarisk oversigt for 1931—39 og en mere specificeret redegørelse for 1938—39. Herefter er lærlingestatistikken atter blevet offentliggjort løbende, bl. a. i Statistisk Årbog, hvorfra de omstående tal er hentet.

Lærlingestatistikken giver dog stadig ikke et fuldstændigt udtryk for lærlingeuddannelsens omfang, idet den ikke omfatter læreforhold for lærlinge, der ved læretidens begyndelse er over 18 år, samt læreforhold, der indgås mellem forældre og børn. Hertil kommer, at der i en del tilfælde synes at være undladt oprettelse af kontrakt, hvor loven kræver det.

I endnu mindre grad belyser lærlingestatistikken tilgangen af udlært faglært arbejdskraft efter læreforholdets udløb¹⁾, da der ikke foretages opgørelse af det antal

læreforhold, der afbrydes i utide. I denne forbindelse skal det bemærkes, at Det statistiske Departement ved de årlige opgørelser af lærlingetilgangen udelader alle de kontrakter, om hvilke det i udskriften er oplyst, at det ikke er første kontrakt for vedkommende lærling, for at undgå, at et læreforhold for samme lærling medtages mere end een gang.

Centralarbejdsanvisningskontoret har foretaget en undersøgelse for Københavns og Frederiksbergs vedkommende ved at følge lærlingeårgangen 1947. Undersøgelsen viser, at der frem til januar—februar 1951 var ophævet godt 30 pct. af de i 1947 indgåede kontrakter.

I visse fag — specielt byggefagene — tyder sekretariatets undersøgelser på, at den faktiske lærlingetilgang er betydelig større end den af Det statistiske Departement opgjorte — for enkelte år og enkelte fag mere end dobbelt så stor. Undersøgelserne tyder på, at dette misforhold er særlig stort i årene med en ringe lærlingetilgang, og at der desuden er en vis langtidsbevægelse, idet forskellen har været stigende i årene efter 1937—38 indtil 1947 •—48, hvorefter den synes at formindskes.

¹⁾ Spørgsmålet om tilgang af nyu dl ærte vil kunne belyses direkte gennem systematiske årlige opgørelser over antallet af beståede svendeprøver m. v. Sekretariatet har for længst taget dette spørgsmål op til drøftelse, bl. a. med Det statistiske Departement, og resultatet af de første af disse årlige opgørelser vil formentlig kunne foreligge i begyndelsen af 1956.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingetilgangen 1939—54¹⁾.

Hovedstaden, mænd og kvinder.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget	82	67	83	60	71	73	88	78	76	72	70	63	64	79	49	74
Barber- og frisørfaget	398	372	355	303	219	246	285	239	235	183	176	175	121	95	41	55
Blikkenslagerfaget	150	135	81	96	117	98	77	54	57	64	54	89	98	88	57	68
Bogbinderfaget	37	34	21	35	41	36	37	41	61	38	39	29	28	28	5	20
Bogtrykkerfaget	199	174	134	157	156	156	154	169	176	125	121	110	130	118	86	96
Bygningssnedkerfaget	57	45	39	33	50	29	38	20	32	20	16	23	26	15	²⁾	²⁾
Bødkerfaget	1	1	1	—	—	2	4	1	—	1	1	3	—	4	1	1
Børstenbinderfaget	—	—	—	—	—	—	—	1	5	1	3	6	4	5	7	7
Chokoladefremstillere m. v.	1	2	1	7	1	7	—	3	3	1	4	3	10	4	—	4
Den keramiske industri og pottemagere	7	8	5	12	5	4	17	3	6	4	9	2	1	1	2	4
Elektrikerfaget	221	164	144	158	174	175	169	148	154	107	90	86	98	82	56	90
Farver- og sejlmagerfag m. v.	4	3	4	1	11	1	7	2	5	1	5	5	4	3	—	—
Formerfaget	16	15	13	18	9	18	13	11	10	10	8	16	24	29	19	24
Fotografaget	39	43	30	31	34	31	34	15	34	15	12	16	18	13	13	14
Gartnerfaget	45	43	27	39	31	34	57	34	39	54	39	47	54	49	34	57
Garverfaget og pelsberederfaget	1	1	2	1	6	1	2	4	6	4	4	10	9	6	1	4
Glarmesterfaget	6	18	20	13	13	18	12	13	13	18	20	14	16	16	3	8
Glasfagene	20	13	2	11	13	14	12	14	7	5	12	8	14	7	6	7
Guld-, sølv- og elektropletfaget	46	43	51	60	54	31	59	71	98	60	32	47	38	22	19	40
Gørtlerfaget	11	12	17	10	12	13	24	14	24	11	7	15	15	9	7	18
Hatte- og buntmagerfaget	54	36	52	58	63	73	78	116	104	105	124	135	104	69	52	109
Kæretmagerfaget	5	5	5	10	5	6	5	8	4	6	3	4	1	1	6	2
Kobbersmedfaget	10	8	5	9	5	6	5	4	2	2	1	4	3	5	1	4
Kokkefaget	41	42	44	32	49	25	58	34	68	30	32	16	14	27	17	18
Litograf- og kemigrafaget	82	58	33	47	59	41	55	30	35	29	56	48	49	32	44	45
Malerfaget	156	158	102	118	123	110	113	101	114	111	74	89	80	89	64	90
Maskinsnedkerfaget	38	16	17	18	17	13	7	11	11	2	13	22	22	12	11	7
Jern- og metalsliberfaget	8	7	13	8	8	5	3	5	14	6	3	7	5	4	3	12
Modelsnedkerfaget	14	10	11	10	11	9	15	11	22	20	5	12	13	9	²⁾	²⁾
Murerfaget	183	150	109	109	120	84	61	55	88	41	45	66	66	50	38	88
Møbelsnedkerfaget	69	60	71	84	75	68	80	105	119	87	73	93	90	81	²⁾	²⁾

Skibstømmerfaget.....	26	32	21	23	24	28	32	33	49	36	10	25	25	23	14	27
Skorstensfejerfaget.....	3	1	3	2	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	1
Skotøjsfaget.....	118	140	82	130	123	117	135	124	97	110	107	93	91	82	75	93
Skrædderfaget.....	99	109	133	136	185	157	257	232	204	29	27	28	20	31	40	37
Slagterfaget.....	99	77	87	101	87	66	50	50	84	53	41	37	39	50	33	24
Smede- og maskinarbejderfaget..	1558	1334	1342	1351	1228	1217	1556	1497	1572	907	520	1052	1066	957	683	965
Stenhuggerfaget.....	7	3	13	8	5	—	2	1	1	1	3	1	6	5	2	2
Tapetserer- og sadelmagerfaget..	46	48	51	83	105	65	80	51	42	24	43	36	33	57	40	58
Tjenerfaget.....	29	44	44	33	34	31	59	66	72	41	40	36	34	49	21	36
Tobaksfagene.....	22	47	52	25	34	22	39	12	37	9	1	—	3	2	13	20
Tømmerfaget.....	118	90	77	89	122	78	65	64	99	56	45	70	55	47	29	43
Urmagerfaget.....	10	10	8	7	17	4	6	9	17	8	7	7	12	6	3	5
Andre fag.....	62	43	23	25	30	35	43	127	127	76	42	63	60	36	22	20
Ialt håndværk, industri...	4198	3721	3428	3561	3546	3247	3895	3681	4023	2584	2037	2711	2663	2398	1704	2389
Butikslærlinge:																
Beklædning.....	445	451	346	276	387	325	382	316	353	285	177	139	142	151	132	206
Bog- og papirhandel.....	60	70	65	37	46	70	60	58	71	87	54	80	64	45	52	46
Isenkram.....	118	112	106	95	96	120	105	100	77	113	94	71	80	75	71	85
Kolonial m. v.....	169	202	182	148	153	183	206	237	256	168	160	126	124	107	98	117
Skotøjshandel.....	65	58	46	36	51	59	30	3)								
Sæbe- og parfumehandel.....	75	56	41	39	40	43	44	3)								
Andre fag.....	411	294	307	257	193	185	134	405	469	311	323	346	259	279	231	329
Ialt butikslærlinge...	1243	1243	1093	888	966	985	961	1116	1226	964	808	762	669	657	584	783
Handelslærlinge.....	279	273	244	246	211	182	154									
Kontorlærlinge.....	1062	933	836	793	697	632	641									
Ialt handels-, butikslær- og kontor- lærlinge.....	2584	2449	2173	1927	1874	1799	1756	1740	1997	1453	1344	1276	1130	1003	868	1305
Tilsammen lærekontrakter...	6782	6170	5601	5488	5420	5046	5651	5421	6020	4037	3381	3987	3793	3401	2572	3694

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningssnedkerfaget } 1940: 86.
 Modelsnedkerfaget }
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 92.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingtilgangen 1939—54¹⁾.

Provinsbyerne, mænd og kvinder.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget	186	165	202	178	225	252	317	289	503	279	184	190	154	184	170	194
Barber- og frisørfaget	607	631	568	555	513	487	527	471	602	416	374	359	287	202	108	169
Blikkenslagerfaget	209	164	128	124	154	135	150	112	104	68	61	77	97	70	76	85
Bogbinderfaget	19	15	15	28	27	35	27	24	39	26	18	20	18	19	16	9
Bogtrykkerfaget	233	174	154	158	188	163	140	172	207	127	126	133	133	112	89	132
Bygningssnedkerfaget	77	66	63	68	94	55	71	51	109	52	34	41	33	38	²⁾	²⁾
Bødkerfaget	2	—	1	6	2	5	2	5	4	2	2	—	—	—	—	2
Børstenbinderfaget	—	—	—	1	2	2	—	5	6	2	1	4	1	2	2	1
Chokoladefremstillere m. v.	4	2	5	2	2	3	6	3	6	8	1	3	4	3	4	1
Den keramiske industri og pottemagere	4	1	3	4	3	—	8	9	30	12	9	9	5	7	—	4
Elektrikerfaget	381	312	289	318	366	327	313	291	443	199	184	171	174	150	115	158
Farver- og sejlmergerfag m. v.	8	7	5	7	3	4	7	—	8	2	1	2	3	2	—	5
Formfaget	30	30	47	42	40	32	48	45	51	25	26	52	60	54	47	72
Fotografifaget	55	50	47	37	48	58	42	51	63	35	40	36	34	20	12	22
Gartnerfaget	76	94	84	102	111	129	179	146	192	172	74	83	92	99	98	114
Garverfaget og pelsberederfaget	—	—	—	1	1	—	—	1	5	1	1	2	2	4	2	—
Glarmesterfaget	20	15	11	12	15	14	9	14	12	22	10	15	23	19	8	21
Glasfagene	8	1	2	6	5	8	7	6	12	4	4	4	5	—	—	2
Guld-, sølv- og elektropletfaget	25	25	26	38	26	38	29	36	56	20	31	12	22	12	15	14
Gørtlerfaget	2	7	1	2	8	4	6	8	5	—	4	3	3	5	2	8
Hatte- og buntmagerfaget	44	56	61	61	74	60	75	71	59	61	54	80	39	31	30	46
Karetmagerfaget	21	23	29	21	23	16	25	35	55	23	7	8	10	9	5	14
Kobbersmedefaget	4	5	7	3	6	5	7	5	10	2	3	3	4	6	5	4
Kokkefaget	34	30	31	25	39	25	34	47	67	28	17	27	15	16	7	20
Litograf- og kemigrafifaget	36	26	16	18	22	39	30	19	32	9	17	25	20	18	8	20
Malarfaget	250	202	229	227	271	309	291	256	373	254	173	241	193	168	130	259
Maskinsnedkerfaget	24	29	16	21	24	27	21	23	31	5	13	35	21	13	10	19
Jern- og metalsliberfaget	5	5	4	6	10	10	4	4	5	4	2	4	—	7	6	10
Modellsnedkerfaget	12	12	12	12	11	15	22	18	24	19	7	16	14	11	²⁾	²⁾
Murerfaget	304	284	213	235	244	181	128	119	213	104	85	111	129	115	52	143
Møbelsnedkerfaget	140	152	136	212	189	176	259	255	412	260	172	205	167	179	²⁾	²⁾

Skibstømrerfaget.....	31	35	41	45	52	59	77	80	100	63	39	65	61	64	19	44
Skorstensfejerfaget.....	8	5	13	5	5	9	21	9	17	11	10	12	8	10	11	4
Skotøjsfaget.....	16	27	28	28	29	37	29	33	56	33	17	36	15	14	21	16
Skrædderfaget.....	104	107	115	162	171	227	223	176	259	68	29	28	26	37	39	47
Slagterfaget.....	315	274	238	268	271	235	151	157	263	168	129	133	126	118	93	117
Smede- og maskinarbejderfaget..	1864	1834	1777	1868	1824	1632	2129	2006	2504	1408	828	1299	1148	1004	730	1019
Stenhuggerfaget.....	8	6	4	3	1	4	7	10	8	12	5	11	6	4	5	10
Tapetserer- og sadelmagerfaget..	98	107	104	150	136	93	131	128	103	56	38	46	58	56	44	67
Tjenerfaget.....	36	36	40	38	33	45	66	58	111	56	48	53	58	33	26	51
Tobaksfagene.....	54	42	45	48	63	62	72	69	90	11	1	1	5	20	21	49
Tømrerfaget.....	319	320	284	298	393	302	294	299	612	289	123	203	194	147	72	142
Urmagerfaget.....	33	46	36	39	47	24	36	36	55	24	20	23	24	13	12	17
Andre fag.....	28	33	23	28	31	21	36	165	177	61	30	32	34	24	20	27
Ialt håndværk, industri...	5734	5455	5153	5510	5802	5364	6056	5817	8093	4501	3052	3915	3525	3119	2290	3326
Butikslærlinge:																
Beklædning.....	654	691	646	604	735	612	503	644	752	455	222	224	245	297	256	352
Bog- og papirhandel.....	110	118	104	108	113	106	124	112	115	109	78	93	82	73	47	58
Isenkram.....	200	166	172	154	153	169	141	149	182	136	118	122	127	96	94	131
Kolonial m. v.....	782	875	689	652	717	661	865	704	1136	679	371	469	435	371	295	464
Skotøjshandel.....	79	62	55	53	51	77	51	3)								
Sæbe- og parfumehandel.....	32	16	13	18	19	29	20	3)								
Andre fag.....	308	308	242	306	281	271	182	696	1005	488	488	513	424	391	319	359
Ialt butikslærlinge...	2165	2236	1921	1895	2069	1925	1886	2305	3190	1867	1277	1421	1313	1228	1011	1364
Handelslærlinge.....	461	405	320	352	377	322	275									
Kontorlærlinge.....	1429	1296	1090	1020	990	890	756	919	1038	463	459	543	436	284	229	405
Ialt handels-, butiks- og kontor- lærlinge.....	4055	3937	3331	3267	3436	3137	2917	3224	4228	2330	1736	1964	1749	1512	1240	1769
Tilsammen lærekontrakter...	9789	9392	8484	8777	9238	8501	8973	9041	12321	6831	4788	5879	5274	4631	3530	5095

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningssnedkerfaget } 1940: 160.
 Modellsnedkerfaget }
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 168.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingtilgangen 1939—54¹⁾.

Landkommunerne, mænd og kvinder.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget.....	180	195	180	184	203	264	238	262	92	116	130	143	112	158	103	130
Barber- og frisørfaget.....	221	207	169	142	156	136	127	124	31	57	63	75	47	27	18	26
Blikkenslagerfaget.....	60	41	30	28	37	39	22	17	9	12	6	5	15	10	6	8
Bogbinderfaget.....	3	1	—	—	1	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	—
Bogtrykkerfaget.....	30	23	26	24	22	25	17	21	10	12	15	11	13	11	11	13
Bygningssnedkerfaget.....	89	65	66	60	52	63	53	40	15	24	16	24	37	23	²⁾	²⁾
Bødkerfaget.....	—	—	—	—	3	3	5	1	1	—	—	1	—	—	1	1
Børstebinderfaget.....	—	1	—	—	1	—	—	2	—	—	1	1	—	2	—	3
Chokoladefremstillere m. v.....	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Den keramiske industri og pottemagere.....	4	5	3	2	5	2	1	9	—	5	8	7	6	7	4	8
Elektrikerfaget.....	295	210	181	174	215	185	171	139	39	74	75	84	61	59	48	58
Farver- og sejlsmagerfag m. v....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Formerfaget.....	3	3	4	5	1	1	3	4	—	—	3	3	3	5	7	2
Fotografaget.....	11	10	6	7	10	5	9	9	1	1	9	9	11	7	3	4
Gartnerfaget.....	124	137	149	142	180	202	217	181	80	119	124	163	133	109	125	161
Garverfaget og pelsberederfaget.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glarmesterfaget.....	—	3	2	2	—	2	4	1	—	4	1	2	2	—	1	—
Glasfagene.....	4	4	—	—	4	8	2	5	1	2	3	3	4	—	—	—
Guld-, sølv- og elektropletfaget.	—	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gørtlerfaget.....	1	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	1	—
Hatte- og buntmagerfaget.....	2	4	2	—	1	1	3	3	—	15	1	2	—	1	—	1
Kæretmagerfaget.....	8	14	22	12	13	22	32	38	10	8	14	25	12	14	12	12
Kobbersmedefaget.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kokkefaget.....	3	4	1	2	2	2	1	2	—	—	1	2	—	1	2	1
Litograf- og kemigrafaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Malerfaget.....	179	142	185	147	150	186	178	161	44	78	79	97	76	50	56	109
Maskinsnedkerfaget.....	15	17	10	14	10	15	12	8	2	—	4	16	14	8	7	6
Jern- og metalsliberfaget.....	—	2	2	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Modelsnedkerfaget.....	—	—	1	—	—	3	3	1	—	3	—	2	1	—	²⁾	²⁾
Murerfaget.....	300	303	249	209	233	197	103	91	34	27	53	57	89	74	34	56
Møbelsnedkerfaget.....	151	133	127	157	121	149	178	194	76	84	128	190	134	154	²⁾	²⁾

Skibstømmerfaget.....	15	14	16	8	11	17	16	19	4	9	14	8	15	15	6	4
Skorstensfejerfaget.....	5	9	4	4	6	5	14	9	3	11	1	6	9	7	2	3
Skotøjsfaget.....	—	3	10	4	7	14	21	17	4	9	12	9	7	7	4	5
Skrædderfaget.....	10	22	19	38	55	53	61	54	13	8	26	21	23	50	34	42
Slagterfaget.....	133	121	111	108	112	109	90	92	20	38	54	40	44	39	44	45
Smede- og maskinarbejderfaget..	1071	1022	1026	998	927	870	960	950	382	416	481	625	539	434	305	433
Stenhuggerfaget.....	1	—	2	—	—	1	—	3	—	—	1	1	—	1	—	—
Tapetserer- og sadelmagerfaget..	26	25	34	42	36	30	40	32	8	11	20	11	7	15	11	13
Tjenerfaget.....	2	1	2	—	—	3	4	4	2	4	3	2	—	1	1	1
Tobaksfagene.....	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Tømmerfaget.....	565	500	479	414	509	477	364	292	209	147	183	261	231	219	85	169
Urmagerfaget.....	19	17	23	24	21	20	20	15	5	3	13	13	8	7	5	6
Andre fag.....	3	4	4	3	7	6	4	40	2	14	8	7	1	5	1	6
Ialt håndværk, industri...	3534	3263	3148	2956	3112	3115	2980	2841	1098	1314	1551	1928	1656	1520	1027	1454
Butikslærlinge:																
Beklædning.....	180	153	169	120	150	134	99	114	7	39	29	26	37	37	53	81
Bog- og papirhandel.....	24	37	33	20	13	17	24	16	2	12	19	9	8	12	7	11
Isenkram.....	40	28	38	29	32	29	34	32	3	17	23	28	27	22	17	18
Kolonial m. v.....	935	836	728	697	695	658	718	593	304	306	258	359	350	302	283	396
Skotøjshandel.....	8	9	8	2	4	5	5	3)								
Sæbe- og parfumehandel.....	3	2	2	4	2	3	—	3)								
Andre fag.....	73	84	81	81	71	113	48	188	19	99	135	120	93	93	96	86
Ialt butikslærlinge...	1263	1149	1059	953	967	959	928	943	335	473	464	542	515	466	456	592
Handelslærlinge.....	55	39	34	34	24	39	56	93	13	37	39	42	32	20	23	21
Kontorlærlinge.....	212	148	129	118	95	93	86	93	13	37	39	42	32	20	23	21
Ialt handels-, butiks- og kontor- lærlinge.....	1530	1336	1222	1105	1086	1091	1070	1036	348	510	503	584	547	486	479	613
Tilsammen lærekontrakter...	5064	4599	4370	4061	4198	4206	4050	3877	1446	1824	2054	2512	2203	2006	1506	2067

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningsnedkerfaget }
 Modelsnedkerfaget } 1940: 88.
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 127.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingetilgangen 1939—54¹⁾.

Hele landet, mænd.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget	439	420	458	415	492	581	639	625	667	466	382	395	329	421	322	397
Barber- og frisørfaget	231	239	205	193	210	230	308	236	233	214	162	139	116	96	66	92
Blikkenslagerfaget	419	337	239	246	306	270	248	183	170	144	121	171	210	167	138	161
Bogbinderfaget	58	48	34	57	67	67	62	61	100	65	54	48	46	44	19	29
Bogtrykkerfaget	455	370	310	338	362	343	307	360	391	264	262	253	275	241	185	241
Bygningssnedkerfaget	223	173	168	160	195	146	162	111	155	96	66	88	96	76	²⁾	²⁾
Bødkerfaget	3	1	2	6	5	9	11	7	5	3	3	6	—	4	2	4
Børstenbinderfaget	—	1	—	1	3	2	—	8	11	3	5	11	5	9	9	11
Chokoladefremstillere m. v.	6	4	6	8	3	10	6	6	8	8	5	6	14	7	4	4
Den keramiske industri og pottemagere	12	12	10	18	12	6	25	20	32	18	25	18	12	15	6	16
Elektrikerfaget	895	685	609	647	751	684	651	574	634	379	349	340	333	291	217	304
Farver- og seilmagerfag m. v.	12	10	9	8	14	5	14	2	12	2	6	8	7	5	—	5
Formerfaget	49	48	64	65	49	51	64	60	61	35	37	71	87	88	73	98
Fotograffaget	39	47	27	33	37	47	35	69	41	22	36	19	19	18	11	40
Gartnerfaget	222	256	238	269	304	348	435	360	301	329	229	285	268	251	247	320
Garverfaget og pelsberederfaget	1	1	2	2	7	1	2	5	11	5	5	12	11	10	3	4
Glarmesterfaget	26	36	21	27	28	34	25	28	25	44	31	31	41	35	12	29
Glasfagene	32	18	4	17	22	30	21	24	20	10	19	15	23	7	6	9
Guld-, sølv- og elektropletfaget	66	65	72	85	73	60	80	101	145	77	60	59	59	32	33	52
Gørtlerfaget	14	19	20	13	20	17	31	22	29	11	11	19	20	14	10	26
Hatte- og buntmagerfaget	7	9	5	9	15	17	51	70	48	26	34	28	28	15	19	33
Karetmagerfaget	34	42	56	40	41	44	61	81	69	36	24	37	23	24	23	28
Kobbersmedefaget	14	13	12	12	11	11	13	9	12	3	4	7	7	11	6	8
Kokkefaget	76	74	73	57	88	51	91	83	122	56	49	45	29	43	26	15
Litograf- og kemigrafefaget	116	83	49	63	80	80	85	49	66	38	73	72	69	49	52	65
Malerfaget	571	497	508	488	540	597	577	514	523	443	325	426	349	305	250	453
Maskinsnedkerfaget	77	62	43	53	51	55	39	42	44	7	29	73	57	33	28	32
Jern- og metalsliberfaget	13	14	19	14	18	15	9	10	19	10	6	11	5	11	9	22
Modellsnedkerfaget	26	22	24	22	22	27	40	30	45	42	12	30	28	20	²⁾	²⁾
Murerfaget	786	734	571	549	596	460	291	265	335	172	181	233	283	236	123	285
Møbelsnedkerfaget	358	344	332	448	383	391	512	546	605	426	372	487	391	414	²⁾	²⁾

Skibstømrerfaget.....	72	81	78	75	85	103	125	132	151	108	63	98	101	102	39	75
Skorstensfejerfaget.....	16	15	20	11	11	14	37	18	20	23	11	18	17	18	13	8
Skotøjsfaget.....	25	34	35	35	45	63	87	80	88	75	73	73	41	48	32	39
Skrædderfaget.....	24	38	46	99	147	145	236	231	230	43	77	77	68	117	112	122
Slagterfaget.....	513	447	422	455	455	402	282	293	362	256	223	210	209	207	171	186
Smede- og maskinarbejderfaget..	4493	4184	4139	4205	3949	3688	4561	4437	4430	2721	1823	2973	2751	2395	1715	2416
Stenhuggerfaget.....	16	9	19	11	6	5	9	14	9	13	9	12	12	10	7	12
Tapetserer- og sadelmagerfaget..	169	179	186	274	276	186	249	205	153	91	101	93	98	128	95	134
Tjenerfaget.....	67	80	85	71	67	77	128	128	183	101	90	91	92	83	48	88
Tobaksfagene.....	39	66	60	56	63	53	73	76	96	19	2	1	8	21	26	51
Tømrerfaget.....	999	906	837	797	1022	855	717	653	914	488	349	534	480	413	185	354
Urmagerfaget.....	62	71	65	68	84	47	60	59	77	34	39	43	44	26	20	28
Andre fag.....	36	57	38	45	44	42	63	323	168	115	53	88	84	51	43	41
Ialt håndværk, industri...	11811	10851	10231	10565	11059	10369	11522	11210	11820	7541	5890	7754	7245	6611	4738	6723
Butikslærlinge:																
Beklædning.....	425	486	419	423	547	438	436	492	493	289	202	155	189	287	254	304
Bog- og papirhandel.....	75	109	98	90	94	99	133	123	129	149	96	134	115	104	79	73
Isenkram.....	259	236	242	225	226	373	228	254	230	221	197	190	206	175	163	201
Kolonial m. v.....	1504	1591	1388	1342	1417	1395	1617	1416	1563	1101	764	927	881	759	650	934
Skotøjshandel.....	5	8	14	11	10	25	27	3)								
Sæbe- og parfumehandel.....	—	—	1	2	5	5	7	3)								
Andre fag.....	210	219	178	214	229	116	223	918	1049	396	598	627	576	495	434	491
Ialt butikslærlinge...	2478	2649	2340	2307	2528	2451	2671	3136	3463	2156	1857	2033	1967	1820	1580	2003
Handelslærlinge.....	704	618	515	558	546	495	429									
Kontorlærlinge.....	895	840	754	697	715	724	712									
Ialt handels-, butiks- og kontor- lærlinge.....	4077	4107	3609	3562	3789	3670	3812	4000	4446	2695	2369	2595	2487	2215	1920	2595
Tilsammen lærekontrakter...	15888	14958	13840	14127	14848	14039	15334	15210	16266	10236	8259	10349	9732	8826	6658	9318

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningssnedkerfaget } 1940: 333.
 Modellsnedkerfaget }
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 386.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingetilgangen 1939—54¹⁾.

Hele landet, kvinder.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget.....	9	7	7	7	7	8	4	4	4	1	2	1	1	—	—	1
Barber- og frisørfaget.....	995	971	887	807	678	639	631	598	635	442	451	470	339	228	101	158
Blikkenslagerfaget.....	—	2	—	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Bogbinderfaget.....	1	2	2	6	2	4	3	4	1	2	3	1	—	3	2	—
Bogtrykkerfaget.....	7	2	4	1	4	1	4	2	2	—	—	1	1	—	1	—
Bygningssnedkerfaget.....	—	3	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2)	2)
Bødkerfaget.....	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Børstenbinderfaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chokoladefremstillere m. v.....	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Den keramiske industri og pottemagere.....	3	2	1	—	1	—	1	1	4	3	1	—	—	—	—	—
Elektrikerfaget.....	2	1	5	3	4	3	2	4	2	1	—	1	—	—	2	2
Farver- og sejlsmagerfag m. v....	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Formerfaget.....	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fotografafaget.....	66	56	56	42	55	47	50	6	57	29	25	42	44	22	17	—
Gartnerfaget.....	23	18	22	14	18	17	18	1	10	16	8	8	11	6	10	12
Garverfaget og pelsberederfaget.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glarmesterfaget.....	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glasfagene.....	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Guld-, sølv- og elektropletfaget.	5	4	5	13	8	9	10	6	9	3	3	—	1	2	1	2
Gørtlerfaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hatte- og buntmagerfaget.....	93	87	110	110	123	117	105	120	115	155	145	189	115	86	63	123
Karetmagerfaget.....	—	—	—	3	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Kobbersmedefaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Kokkefaget.....	2	2	3	2	2	1	2	—	13	2	1	—	—	1	—	24
Litograf- og kemigrafafaget.....	2	1	—	2	1	—	—	—	1	—	—	1	—	1	1	—
Malerfaget.....	14	5	8	4	4	8	5	4	8	—	1	1	—	2	—	5
Maskinsnedkerfaget.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Jern- og metalsliberfaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Modellsnedkerfaget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2)	2)
Murerfaget.....	1	3	—	4	1	2	1	—	—	—	2	1	1	3	1	2
Møbelsnedkerfaget.....	2	1	2	5	2	2	5	8	2	5	1	1	—	—	2)	2)

Skibstømrerfaget	-	-	-	1	2	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Skorstensfejerfaget	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skotøjsfaget	110	136	85	127	114	105	98	94	69	77	63	65	72	55	68	75
Skrædderfaget	188	200	221	237	264	292	305	231	246	62	5	-	1	1	1	4
Slagterfaget	34	25	14	22	15	8	9	6	5	3	1	-	-	-	-	-
Smede- og maskinarbejderfaget . .	-	6	6	12	30	31	84	16	28	10	6	3	2	-	3	1
Stenhuggerfaget	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Tapetserer- og sadelmagerfaget . .	1	1	3	1	1	2	2	6	-	-	-	-	-	-	-	4
Tjenerfaget	-	1	1	-	-	2	1	-	2	-	1	-	-	-	-	-
Tobaksfagene	37	23	38	18	34	31	38	5	31	1	-	-	-	1	9	19
Tømrerfaget	3	4	3	4	2	2	6	2	6	4	2	-	-	-	1	-
Urmagerfaget	-	2	2	2	1	1	2	1	-	1	1	-	-	-	-	-
Andre fag	57	23	12	11	24	20	20	9	138	36	27	14	11	11	-	12
Ialt håndværk, industri	1655	1588	1498	1462	1401	1357	1409	1129	1394	858	750	800	599	423	283	446
Butikslærlinge:																
Beklædning	854	809	742	577	725	633	548	649	620	490	226	234	235	198	187	335
Bog- og papirhandel	119	116	104	75	78	94	75	63	59	59	55	48	39	26	27	42
Isenkram	99	70	74	53	55	78	52	27	32	45	38	31	28	18	19	33
Kolonial m. v.	382	322	211	155	148	107	172	118	133	52	25	27	28	21	26	43
Skotøjshandel	147	121	95	80	96	116	59	3)								
Sæbe- og parfumehandel	110	74	55	59	56	70	57	3)								
Andre fag	482	467	452	430	316	320	141	371	444	502	348	352	200	268	212	283
Ialt butikslærlinge	2193	1979	1733	1429	1474	1418	1104									
Handelslærlinge	91	99	83	74	66	48	56	1228	1288	1148	692	692	530	531	471	736
Kontorlærlinge	1808	1537	1301	1234	1067	891	771	772	839	450	522	537	409	255	196	356
Ialt handels-, butik- og kontor- lærlinge	4092	3615	3117	2737	2607	2357	1931	2000	2127	1598	1214	1229	939	786	667	1092
Tilsammen lærekontrakter	5747	5203	4615	4199	4008	3714	3340	3129	3521	2456	1964	2029	1538	1209	950	1538

1937

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningssnedkerfaget }
 Modelsnedkerfaget } 1940: 1.
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 1.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Det statistiske Departements opgørelse af lærlingetilgangen 1939—54¹⁾.

Hele landet, mænd og kvinder.

Fag	1954	1953	1952	1951	1950	1949	1948	1947	1946	1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
Håndværk og industri:																
Bager- og konditorfaget	448	427	465	422	499	589	643	629	671	467	384	396	330	421	322	398
Barber- og frisørfaget	1226	1210	1092	1000	888	869	939	834	868	656	613	609	455	324	167	250
Blikkenslagerfaget	419	339	239	248	308	272	249	183	170	144	121	171	210	168	139	161
Bogbinderfaget	59	50	36	63	69	71	65	65	101	67	57	49	46	47	21	29
Bogtrykkerfaget	462	372	314	339	366	344	311	362	393	264	262	254	276	241	186	241
Bygningssnedkerfaget	223	176	168	161	196	147	162	111	156	96	66	88	96	76	2 ²⁾	2 ²⁾
Bødkerfaget	3	1	2	6	5	10	11	7	5	3	3	6	—	4	2	4
Børstenbinderfaget	—	1	—	1	3	2	—	8	11	3	5	11	5	9	9	11
Chokoladefremstillere m. v.	6	4	6	9	3	10	6	6	9	9	5	6	14	7	4	5
Den keramiske industri og pottemagere	15	14	11	18	13	6	26	21	36	21	26	18	12	15	6	16
Elektrikerfaget	897	686	614	650	755	687	653	578	636	380	349	341	333	291	219	306
Farver- og sejlmagerfag m. v.	12	10	9	8	14	5	14	2	13	3	6	8	7	5	3	10
Formerfaget	49	48	64	65	50	51	64	60	61	35	37	71	87	88	73	98
Fotografaget	105	103	83	75	92	94	85	75	98	51	61	61	63	40	28	40
Gartnerfaget	245	274	260	283	322	365	453	361	311	345	237	293	279	257	257	332
Garverfaget og pelsberederfaget	1	1	2	2	7	1	2	5	11	5	5	12	11	10	4	4
Glarmesterfaget	26	36	33	27	28	34	25	28	25	44	31	31	41	35	12	29
Glasfagene	32	18	4	17	22	30	21	25	20	11	19	15	23	7	6	9
Guld-, sølv- og elektropletfaget	71	69	77	98	81	69	90	107	154	80	63	59	60	37	34	54
Gørtlerfaget	14	19	20	13	20	17	31	22	29	11	11	19	20	14	10	26
Hatte- og buntmagerfaget	100	96	115	119	138	134	156	190	163	181	179	217	143	101	82	156
Karetmagerfaget	34	42	56	43	41	44	62	81	69	37	24	37	23	24	23	28
Kobbersmedfaget	14	13	12	12	11	11	13	9	12	4	4	7	7	11	6	8
Kokkefaget	78	76	76	59	90	52	93	83	135	58	50	45	29	44	26	39
Litograf- og kemigrafaget	118	84	49	65	81	80	85	49	67	38	73	73	69	50	53	65
Malerfaget	585	501	516	492	544	605	582	518	531	443	326	427	349	307	250	458
Maskinsnedkerfaget	77	62	43	53	51	55	40	42	44	7	30	73	57	33	28	32
Jern- og metalsliberfaget	13	14	19	14	18	15	9	10	19	10	6	11	5	11	9	22
Modelsnedkerfaget	26	23	24	22	22	27	40	30	46	42	12	30	28	20	2 ²⁾	2 ²⁾
Murerfaget	787	737	571	553	597	462	292	265	335	172	183	234	284	239	124	287
Møbelsnedkerfaget	360	345	334	453	385	393	517	554	607	431	373	488	391	414	2 ²⁾	2 ²⁾

Skibstømrrerfaget.....	72	81	78	76	87	104	125	132	153	108	63	98	101	102	39	75
Skorstensfejerfaget.....	16	15	20	11	11	14	37	18	20	23	11	18	17	18	13	8
Skotøjsfaget.....	134	170	120	162	159	168	185	174	157	152	136	138	113	103	100	114
Skrædderfaget.....	213	238	267	336	411	437	541	462	476	105	82	77	69	118	113	126
Slagterfaget.....	547	472	436	477	470	410	291	299	367	259	224	210	209	207	171	186
Smede- og maskinarbejderfaget..	4493	4190	4145	4217	3979	3719	4645	4453	4458	2731	1829	2976	2753	2395	1718	2417
Stenhuggerfaget.....	16	9	19	11	6	5	9	14	9	13	9	13	12	10	7	12
Tapetserer- og sadelmagerfaget..	170	180	189	275	277	188	251	211	153	91	101	93	98	128	95	138
Tjenerfaget.....	67	81	86	71	67	79	129	128	185	101	91	91	92	83	48	88
Tobaksfagene.....	76	89	98	74	97	84	111	81	127	20	2	1	8	22	35	70
Tømrrerfaget.....	1002	910	840	801	1024	857	723	655	920	492	351	534	480	413	186	354
Urmagerfaget.....	62	73	67	70	85	48	62	60	77	35	40	43	44	26	20	28
Andre fag.....	93	80	50	56	68	62	83	332	306	151	80	102	95	62	39	48
Ialt håndværk, industri...	13466	12439	11729	12027	12460	11726	12931	12339	13214	8399	6640	8554	7844	7037	5021	7169
Butikslærlinge:																
Beklædning.....	1279	1295	1161	1000	1272	1071	984	1074	1112	779	428	389	424	485	441	639
Bog- og papirhandel.....	194	225	202	165	172	193	208	186	188	208	151	182	154	130	106	115
Isenkram.....	358	306	316	278	281	318	280	281	262	266	235	221	234	193	182	234
Kolonial m. v.....	1886	1913	1599	1497	1565	1502	1789	1534	1696	1153	789	954	909	780	676	977
Skotøjshandel.....	152	129	109	91	106	141	86	3)								
Sæbe- og parfumehandel.....	110	74	56	61	61	75	64	3)								
Andre fag.....	692	686	630	644	545	569	364	1289	1493	898	946	979	776	763	646	774
Ialt butikslærlinge...	4671	4628	4073	3736	4002	3869	3775	4364	4751	3304	2549	2725	2497	2351	2051	2739
Handelslærlinge.....	795	717	598	632	612	543	485									
Kontorlærlinge.....	2703	2377	2055	1931	1782	1615	1483									
Ialt handels-, butiks- og kontor- lærlinge.....	8169	7722	6726	6299	6396	6027	5743	6000	6573	4293	3583	3824	3426	3001	2587	3687
Tilsammen lærekontrakter...	21635	20161	18455	18326	18856	17753	18674	18339	19787	12692	10223	12378	11270	10038	7608	10856

1) Jfr. bilag 21.

2) Bygningssnedkerfaget } 1940: 334.
 Modelsnedkerfaget }
 Møbelsnedkerfaget } 1939: 387.

3) Lærlingetilgangen til skotøjshandel og sæbe- og parfumehandel indgår i årene 1939—41 i gruppen „Andre fag“.

Udlandets foranstaltninger i anledning af de store årganges indtræden på arbejdsmarkedet.

I en række lande — således bl. a. i England, Finland, Frankrig, Holland, Norge, Sverige, Østrig m. fl. — har den befolkningsmæssige udvikling siden begyndelsen af 1930'erne haft et forløb, der stort set svarer til den udvikling, der har fundet sted her i landet, jfr. bilag 22 b, c og d, hvor der gives en oversigt over antal levendefødte i en række lande i årene 1932—54, dels i absolutte og dels i relative tal, ligesom der bringes en oversigt over fødselshyppigheden (antal fødsler pr. 1 000 indbyggere) i de pågældende lande.

Den siden midten af 30'erne svagt stigende tendens i fødselstallene afløses i begyndelsen af 1940'erne — i Østrig allerede i 1938—39 — af en meget kraftig stigning, der kulminerer i årene 1945—47, hvor antallet af fødsler i de fleste lande ligger over 50 pct. højere end gennemsnittet for årene 1933—35 incl. Herefter er fødselstallet igen faldet og har i de senere år stabiliseret sig på et niveau, der for de fleste landes vedkommende ligger omkring 20—30 pct. højere end gennemsnittet for midten af 30'erne.

I de følgende afsnit er der nærmere gjort rede for de fra Finland, Norge, Schweiz, Sverige og Østrig indhentede oplysninger om hvilke overvejelser, man i de pågældende lande måtte have gjort sig — herunder hvilke foranstaltninger der allerede er truffet,

eller som det påtænkes at træffe — for at løse de store fødselsårganges problemer.

Hvad angår *England*, har man i adskillige år lidt under mangel på ung arbejdskraft, dels på grund af meget lave fødselstal i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne, og dels på grund af den i 1947 indførte udvidelse af den skolepligtige alder med 1 år, hvorfor det nu voksende antal unge på arbejdsmarkedet betragtes som gunstigt. Også forsvarets efterspørgsel efter mandskab på 18 år og derover har medvirket til at skabe mangel på ung arbejdskraft. Man regner ikke med vanskeligheder ved at indpasse det forøgede antal unge, forudsat at det lykkes at holde den almindelige beskæftigelsesgrad høj.

Fødselstallene i *U.S.A.* har med få afbrydelser vist en stadig opadgående tendens, og i 1954 er antallet af fødsler knap 90 pct. højere end før krigen. I *U.S.A.* synes problemet ikke at have været gjort til genstand for dybtgående overvejelser. Ganske vist venter man også her en overordentlig stærk stigning i udbudet af 14—19-årige på arbejdsmarkedet fra omkring 1955. Men denne udvikling betragtes som gunstig, da man i de senere år har lidt under en meget følelig mangel på ung — især kvindelig — arbejdskraft, og der regnes ikke med vanskeligheder ved indpasning af det forøgede antal unge på arbejdsmarkedet.

1. Finland.

Udviklingen i fødselstallet har i Finland haft et lidt andet forløb end i de øvrige lande. Således kommer der allerede efter Vinterkrigen i 1939—40 en ret kraftig, men kortvarig stigning, hvorefter fødselstallet igen falder. Fra 1943 indtræder der

atter en stigning, og maksimum nås i 1947 og 1948 med ca. 60 pct. flere fødsler end i årene 1933—35. Fra 1949 viser antallet af fødsler en jævnt nedadgående tendens, og i 1954 ligger tallet godt 30 pct. over førkrigniveaue.

I 1954 nedsatte statsrådet en ungdomsbekæftigelseskommission med den opgave at planlægge foranstaltninger til at forøge de unges beskæftigelse og specielt undersøge midlerne til at modvirke og afhjælpe ungdomsarbejdsløsheden. Samme år nedsattes en kommission, der særligt skulle undersøge kvindernes beskæftigelses- og ledighedsproblemer.

På indeværende tidspunkt har ingen af disse kommissioner afsluttet deres arbejde, men det oplyses, at ungdomsbekæftigelseskommissionen under sit arbejde også beskæftiger sig med de foranstaltninger, der kan lette de store fødselsårganges indtræden på arbejdsmarkedet. Disse problemer er blevet aktualiseret ved, at de første store årgange netop er ved at forlade skolen. Derfor har kommissionen allerede i juni 1955 afgivet en foreløbig indstilling til statsrådet, hvori man kommer med visse forslag til foranstaltninger, der efter kommissionens opfattelse hurtigst muligt bør iværksættes for at fremme ungdomsbekæftigelsen.

Forinden omtalen af de enkelte punkter i den nævnte indstilling gives i det følgende en kort redegørelse for den gældende lærlingelov i Finland samt de forskellige former for yrkesskoler¹⁾ tillige med nogle oplysninger om statstilskud til unge under uddannelse. Tilsvarende redegørelse for Sverige og Norge, jfr. nedenfor, findes i arbejdsmarkedskommissionens rapport om bevægeligheden på arbejdsmarkedet, bilag 21.

Finland har en *lærlingelov af 28. april 1923* med ændring af (5. april 1934). Loven gælder håndværk og industri på de steder, hvor der er yrkesopplæringsnævn, d. v. s. i byer med mindst 5 000 indbyggere, eller i kommuner, hvor der er en yrkesskole. Som lærlinge anses alle under 21 år, der antages til oplæring indenfor håndværk og industri, og hvor der kræves en læretid på mindst 2 år. Loven kan dog tillige finde anvendelse i fag med en læretid på 1 år. Læretiden kan højst sættes til 4 år.

I handels- og industridepartementets forordning af 18. december 1923 med senere ændringer i 1931 bestemmes det, i hvilke håndværks- og industrifag der skal oprettes lærekontrakt.

I yrkesskoleloven af 26. maj 1939 fastsættes bl. a. bestemmelser om oprettelse af yrkesskoler. Kommunerne skal sørge for oprettelse af sådanne, hvor der ikke tidligere har været oprettet yrkesskoler, men hvor der findes yrkesopplæringsnævn.

En forordning af 20. september 1946 indeholder bl. a. bestemmelser om centralværkstedsskoler, som giver de unge praktisk og teoretisk yrkesopplæring.

Det er en almindelig opfattelse, at lærlingeloven af 1923 ikke virker tilfredsstillende, og antallet af lærekontrakter er gået ned, formentlig fordi mange søger at omgå lovens bestemmelser. Hertil kommer, at manglen på yrkesskoler i mange tilfælde gør det umuligt at give lærlingene den nødvendige teoretiske uddannelse.

Det finske yrkesskolevæsen minder i høj grad om det svenske. I de *forberedende yrkesskoler* gives der en 2-årig dagskoleundervisning for 13—14-årige, der har afsluttet folkeskolen, og som egner sig til praktisk arbejde. I 1948—49 fandtes der ialt 35 forberedende yrkesskoler med 5 400 elever.

De *almindelige yrkesskoler* svarer nærmest til de danske tekniske skoler. I henhold til yrkesskoleloven skal der oprettes almindelige yrkesskoler i hver by med mindst 5 000 indbyggere. Disse skoler er 2-årige og har til formål at give de lærlinge, der arbejder indenfor håndværk og industri, dels praktisk og dels teoretisk undervisning. I 1948—49 var der ialt 1 800 elever i disse skoler.

Endvidere findes der i Finland 4 *centrale yrkesskoler* drevet af staten dels med værkstedsskoleuddannelse (3 eller 4 år afhængig af, i hvilket fag uddannelsen gives) og dels med yrkeskurser med hovedsagelig teoretisk uddannelse af lærlinge (svarende til de danske og svenske håndværkerdagskoler).

Endelig findes de såkaldte *specialyrkesskoler*, der i reglen er oprettet af private organisationer eller tilsluttede enkelte virksomheder. Skolen giver både praktisk og teoretisk undervisning. Til denne gruppe regnes værkstedsskoler, der i reglen er indrettet som kostskoler. Skoler af denne type er bl. a. indrettet i enkelte offentlige værksteder, f. eks. jernbanerne. I 1948—49 fandtes der ialt 43 specialyrkesskoler med 2 400 elever.

For unge, der beskæftiges indenfor handelen, findes dels to-årige aftenskoler, dels handelsskoler med dagundervisning, hvor de unge kan få den

¹⁾ Ved *yrkesskoler* forstås alle former for faglige skoler, der giver teoretisk og/eller praktisk erhvervsundervisning, såsom tekniske skoler, værkstedsskoler, skoler for handel, husgerning, landbrug, fiskeri m.fl.

Yrkesundervisningen omfatter foruden undervisningen på yrkesskolerne tillige visse former for højere uddannelse (teknika, praktiske og tekniske gymnasier og lign.).

teoretiske handelsskoleundervisning, inden de går ud på arbejdsmarkedet.

Yrkesuddannelsen i Finland kontrolleres af det offentlige og de centrale værkstedsskoler, som man i Finland er i færd med at udbygge, bekostes helt af staten. Til de kommunale og private yrkesskoler yder staten et tilskud på 50—75 pct. af drifts-udgifterne.

Erhvervsvejledningen er knyttet til den centrale yrkesskoleadministration.

I 1944 gennemførtes en lov om *statsstøtte til unge under uddannelse*. Ifølge denne lov kan der ydes tilskud til mindrebemidlede under 24 år, der uddanner sig ved en af staten ejet eller støttet undervisningsanstalt — herunder yrkesskolerne. Tilskuddet udgør mindst 30 pct. og højst 60 pct. af uddannelsesomkostningerne, afhængig af uddannelses-tidens varighed, ansøgerens økonomiske stilling og alder samt afhængig af, om uddannelsen foregår ved eller udenfor hjemstedet — herunder igen hvorvidt den pågældende bor på en kostskole eller skal indlogere sig privat. Der kan desuden i visse tilfælde ydes studielån til unge under uddannelse.

I 1952 blev der ialt ydet et tilskud på ca. 210 mill. mark til ca. 8 300 unge, medens der blev bevilget ca. 95 mill. mark i studielån til ca. 3 100 unge under uddannelse.

I den ovenfor nævnte indstilling til statsrådet fremhæves, at spørgsmålet om mulighederne for at opretholde beskæftigelsen særligt med hensyn til de store årgange, der i de nærmeste år kommer ud på arbejdsmarkedet, i afgørende grad er afhængig af, i hvilket omfang det lykkes at forøge landets industrielle produktion. Der findes allerede nu visse egne af landet, hvor der hersker en mærkbar strukturel arbejdsløshed.

Det konstateres endvidere, at der i landets yrkesskoler kun kan placeres en brøkdel af dem, der søger derind og den yrkesundervisning, der gives i folkeskolernes fortsættelsesklasser samt i de forberedende yrkesskoler er — i særdeleshed på landet — meget utilstrækkelig. Desuden savner erhvervsvejledningen, der kun gives i de større byer, tilstrækkeligt effektive arbejdsmarkedsundersøgelser vedrørende erhvervs-livets udvikling og behov for arbejdskraft.

Endelig anføres, at de i 30'erne oprettede ungdomskolonier og arbejdslejre for unge ikke er det ideelle, men at man i stedet for bør søge at undgå arbejdsløshed ved at

give de unge en faglig uddannelse, ligesom der peges på, at den stigende mekanisering og rationalisering indenfor industrien bevirker, at der bliver mindre brug for den ufaglærte arbejdskraft. Også dette bør tilskynde til at give så mange som muligt en faglig uddannelse.

På grundlag af de hidtil foretagne undersøgelser foreslår kommissionen, at der træffes følgende foranstaltninger:

Før de store årgange melder sig på arbejdsmarkedet, bør der foretages en undersøgelse af, om man ved hjælp af *skattepolitiske og andre foranstaltninger* kan lette erhvervslivets investeringsvirksomhed og derved skabe forudsætningerne for oprettelse af nye og udvidelse af bestående virksomheder, der kan beskæftige de store fødselsårgange. Specielt skal man søge at udvide beskæftigelsesmulighederne indenfor de områder, hvor der findes strukturel arbejdsløshed.

Endvidere bør *arbejdskraftens bevægelighed* forøges og med dette formål for øje bør der oprettes en *offentlig arbejdsanvisning*, som dækker hele landet. En sådan skal have en speciel ungdomsafdeling i alle større byer.

For at lette ungdommens indtræden i erhvervslivet foreslås, at der foretages indgående *arbejdsmarkedsundersøgelser*, der på langt sigt skulle klarlægge den sandsynlige udvikling i det økonomiske liv, og de ændringer, der vil ske i erhvervslivet.

Disse undersøgelser skulle danne grundlag for en forbedret *erhvervsvejledning* for de unge, og man bør tilstræbe en kraftig udbygning af erhvervsvejledningen gennem skolerne. Desuden går man ind for, at der gives de værnepligtige erhvervsvejledning under militærtjenesten.

Da det som nævnt kun er muligt på indeværende tidspunkt at optage en brøkdel af dem, der søger ind på yrkesskolerne, bør man hurtigst muligt træffe foranstaltninger til at *forøge antallet af yrkesskoler* og udvide de bestændes kapacitet. Skolernes undervisning bør tilrettelægges så elastisk, at den kan tilpasses produktionens skiftende krav og de deraf følgende ændringer på arbejdsmarkedet.

Man bør tilstræbe en *effektivisering af den faglige undervisning*, blandt andet ved, at en sådan indføres i folkeskolens fortsættel-

sesklasser og i de forberedende yrkesskoler. Dette vil kræve et forøget antal lærere, og da der allerede er mangel på lærere for øjeblikket, har kommissionen gennem ministeriet for offentlige arbejder anmodet undervisningsministeriet om allerede i budgettet for 1956 at afsætte et beløb til skoling af lærere, der skal give faglig undervisning i folkeskolernes fortsættelsesklasser.

Kommissionen går endvidere ind for et samarbejde mellem yrkesskolerne og forsvaret, således at de unge værnepligtige, der har en civil faglig uddannelse, får mulighed for at gøre tjeneste ved afdelinger, hvor arbejdet svarer til deres uddannelse, således at deres kundskaber ikke helt skal glemmes under aftjeningen af værnepligten.

Da udvidelsen af yrkesskolernes antal vil tage nogen tid, foreslår kommissionen — specielt med henblik på at bekæmpe arbejdsløshed blandt de unge — at der oprettes *kurser med faglig undervisning*. Også på dette felt skal der tilstræbes et samarbejde med forsvaret,

Endelig finder kommissionen, at man til brug i en eventuel arbejdsløshedsperiode allerede nu bør søge at finde arbejdsområder, der særlig egner sig for unge mennesker. Det kan nævnes, at man i øjeblikket indenfor jernbanerne er i færd med at udarbejde projekter, således at man i en arbejdsløshedsperiode kan oplære unge mennesker på kurser, der sætter dem i stand til at passe og betjene de forskellige maskiner.

2. Norge.

Befolkningsudviklingen i Norge har stort set haft samme forløb som i Danmark og Sverige. Fra 1920 udviser fødselstallet en jævn og stadig nedgang indtil midten af 30'erne, hvor en svag stigning sætter ind. Efter en midlertidig nedgang i besættelsens første år indtræder en ny og kraftig stigning i 1942. Kulminationen nås i 1946 med et fødselstal, der ligger ca. 50 pct. over førkrigsniveauet. Herefter har der som i de øvrige nordiske lande været en vis tilbagegang i fødselstallet, men medens Danmark og Sverige nærmer sig tallene fra 1939, ligger Norge stadig næsten 40 pct. over dette års niveau. De første årgange af de store fødselskulde vil melde sig på arbejdsmarkedet i de nærmeste år og tiltage i styrke indtil 1961.

Arbejdet med de store årganges problemer er endnu på et indledende stadium. Det norske arbejdsdirektorat er efter henstilling fra regeringen i færd med at undersøge behovet for nyrekruttering til de vigtige erhverv. Som et led i denne undersøgelse har arbejdsdirektoratet på grundlag af den sidste befolkningsprognose foretaget beregninger over den fremtidige tilgang af arbejdskraft i de enkelte aldersklasser og år frem til 1970. Endvidere er arbejdsdirektoratet i færd med at kortlægge aldersfordelingen i en række vigtige erhverv for at undersøge, hvor stor den nødvendige tilgang af ung arbejdskraft

skal være under hensyntagen til de forskellige fags aldersfordeling. Efter at kortlægningen af aldersfordelingen er tilendebragt, er det tanken nærmere at undersøge og vurdere, hvilke erhverv der — som følge af en forventet ekspansion — har behov for en øget tilgang af arbejdskraft. Regeringen har desuden pålagt arbejdsdirektoratet at undersøge behovet for en yderligere udbygning af yrkesoplæringen.

Der synes ikke på indeværende tidspunkt at være nogen ængstelse for de beskæftigelsesmæssige virkninger som følge af den øgede tilgang af arbejdskraft. Norge har i hele efterkrigstiden haft et meget stramt arbejdsmarked med en gennemsnitlig meget ringe årlig ledighed. I flere fag har der hersket en følelig mangel på arbejdskraft. Under forudsætning af fortsat høj aktivitet vil det øgede antal unge komme som en tiltrængt reserve og kunne opnå beskæftigelse uden vanskeligheder.

Der er i Norge som i andre lande et ønske om ikke blot at kunne beskæftige de unge, men også at give dem den bedst mulige faglige og almene uddannelse, og opgaven er her bl. a. gennem en udbygning af skoler og de organer, der formidler de unges indtræden i erhvervslivet, dels at gøre dem skikket til at indtage deres plads, dels at placere dem i et fag, hvor der også fremover er behov for dem.

Folkeskolen er som i Danmark 7-årig. Der har dog i mange år været mulighed for et *frivilligt 8. skoleår*, og fra 1. juni 1947 er loven om framhaldsskoler (fortsættelsesskoler) trådt i kraft. Denne skole er normalt et-årig og tager sigte på at modne og selvstændiggøre de unge gennem et ekstra skoleår. I princippet er framhaldsskolen frivillig. Det er kommunerne selv, der afgør, om de vil oprette en sådan, og eleverne kan selv bestemme, om de vil søge denne, men de enkelte kommuner *kan* pålægge de elever, som ikke får anden højere undervisning, at gå et år i framhaldsskolen. Ordningen er nu gennemført i 571 af 680 landkommuner og i 36 af 64 bykommuner, d. v. s. at over 50 pct. af eleverne fortsætter skolegangen 1 år. Kirke- og undervisningsministeriet går ind for, at man fra 1958—59 bør have en 8-årig undervisningspligt for alle elever. På dette tidspunkt vil de store fødselskuld rykke op i de pågældende aldersklasser.

Erhvervsvejledningen påbegyndtes forskellige steder i Norge i 1930'erne, men er efter gennemførelsen af sysselsætningsloven i 1947 blevet udbygget, således at man i dag har 20 kontorer med 26 erhvervsvejledere. Undertiden er vejledningen kombineret med ungdomsarbejdsanvisningen. Det er et karakteristisk træk for Norge, at man til støtte for erhvervsvejledningen har 5 arbejdspsykologiske institutter. Dette har medført, at man i langt højere grad end i det øvrige Norden benytter psykotekniske prøver som led i erhvervsvejledningen. Der gives årligt ca. 20 000 elever *erhvervsorientering* i skolerne, og man regner med, at ca. 15 pct. af en årgang unge herefter søger nærmere kontakt med erhvervsvejledningen, i Oslo dog 30—40 pct. Som et af midlerne til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer har der været tanker fremme om at indføre en speciel *erhvervsvejledning for de værnepligtige*.

Lærlingeuddannelsen hviler på *lærlinge-loven af 14. juli 1950* (med ændringer i 1951) og for den teoretiske uddannelses vedkommende på lov om yrkesskoler af 1. marts 1940 (først trådt i kraft i 1945). Lærlingeloven gælder principielt kun for købstæder, men kan udenfor købstæder sættes i kraft ved kongelig resolution. Loven er udformet sådan, at ministeriet bestemmer, hvilke fag den skal omfatte. Området

for dens gyldighed er successivt udvidet, efterhånden som der er udarbejdet uddannelsesregler for fagene. Hidtil er 26 håndværksfag og 10 faggrupper i værkstedsindustrien inddraget under loven. Om lærlingelovens praktiske udformning skal man henvise til lærlingekommissionens betænkning, og i bilag 21 i arbejdsmarkedskommissionens rapport fra 1952 om bevægeligheden på arbejdsmarkedet omtales den teoretiske uddannelse af lærlinge i Norge. Til supplerung af de deri givne oplysninger kan nævnes, at den normerede 4-årige læretid kan afkortes, når det dokumenteres, at lærlingen har fået en *for skoleuddannelse på en yrkesskole*. Der foreligger ikke planer om at ændre læretiden indenfor håndværks- og industrifagene med undtagelse af de ændringer, der måtte blive vedtaget i de fag, der efterhånden bliver lagt ind under lærlingeloven.

Udbygningen af *yrkesskolevæsenet* i Norge foregår efter retningslinier fastsat i 1947 af en plankomité for yrkesskolerne. Komiteen er i sin indstilling gået ind for, at alle lærlinge før læreforholdets påbegyndelse skulle gennemgå den 1-årige værkstedsskole, hvor der gives en grundlæggende såvel teoretisk som praktisk oplæring i de enkelte fag. Derimod tilråder komiteen ikke, at den fuldstændige oplæring almindeligvis bør gives på en værkstedsskole, idet den mener, at vekselvirkningen mellem oplæring på skole og hos en privat læremester er af væsentlig betydning. Den fuldstændige oplæring på skole bør kun finde sted i de fag, hvor udviklingen har medført, at oplæringen hos en læremester ikke kan gennemføres. Med hensyn til spørgsmålet om *supplerende uddannelse* i løbet af læretiden, mener plankomiteen, at denne bør finde sted på lærlingeskolerne, og formen for denne supplerende uddannelse må rette sig efter de enkelte fags behov. Komiteen nævner i denne forbindelse, at enkelte fag kan udnytte den „døde“ sæson ved at placere de supplerende kurser i sådanne perioder. Endelig kan det nævnes, at komiteen har foreslået, at lærlingeskolen omdannes til *dagskole*, således at der gives undervisning 1 dag om ugen i stedet for 5 aftener.

Plankomiteen byggede i sin indstilling om udbygningen på undersøgelse over erhvervslivets *normale* behov for lærlinge.

Yrkerskolerne kapacitet er altså ikke beregnet under hensyntagen til det ekstra behov, der vil opstå med de store årgange. Ifølge en fra yrkesskoledirektøren indhentet udtalelse kan der dog næppe ventes uoverstigelige vanskeligheder under forudsætning af, at udbygningen af yrkerskolerne efter den foreliggende plan kan ske i tilfredsstillende tempo. Det ekstraordinære behov regner man med at kunne dække ved at oprette parallelklasser eller ved gennemførelse af særlige kurser.

I de typiske kvindelige fag vil fagafdelingerne ved yrkerskolerne kunne forøge elevantallet på samme måde som ovenfor nævnt, nemlig ved at oprette parallelklasser og/eller gennemføre ekstraordinære kurser.

Med hensyn til muligheden for at søge en yrkerskole har det være plankomiteens forudsætning, at ingen af økonomiske grunde bør hindres deri. Selve undervisningen er gratis, og der findes ved de enkelte skoler en række *stipendier*, særlig for dem der

kommer langvejs fra, ligesom kommunerne yder støtte. Endvidere er der efter arbejdsløshedsloven adgang for de enkelte kommuners arbejdsnævn til at yde tilskud til unge, der søger yrkerskoler. I 1954 er der på denne måde ydet hjælp til 3 600 unge med et samlet beløb på 4,6 mill. kr.

Regeringen har i 1954 fremlagt et forslag om en *stipendieordning*, som skulle omfatte alle former for uddannelse, altså også yrkerskolerne. Man mener, at der bør ydes stipendier fremfor lån. Løvrigt skulle der finde en behovsprøvelse sted, således at der gradueres efter elevens formue eller indtægt (egen eller forældres). Man har drøftet, at f. eks. indtægter over 10 000 kr. skulle være udelukket fra stipendier. Beløbene skal desuden være større for tilrejsende end hjemmeboende elever. Der skulle gennem en sådan ordning være skabt basis for, at alle uden hensyn til økonomiske forhold kan få den uddannelse, de har evner og interesse for.

3. Schweiz.

Efter at fødselstallet siden århundrede-skiftet havde vist en stadig nedadgående tendens, indtrådte der i slutningen af 1930'erne en vending og fra begyndelsen af 1940'erne sætter en kraftig stigning ind i antallet af fødsler, der kulminerer i 1946, hvor der fødes ca. 35 pct. flere end i årene før krigen. Fra 1947 falder fødselstallet påny og har i de senere år stabiliseret sig på et niveau, der ligger ca. 25 pct. højere end gennemsnittet for årene 1933—35.

Selvom tilvæksten i antallet af unge, der melder sig på arbejdsmarkedet i årene 1956—61, udgør 18 000 årligt, eller ca. 30 pct. flere end i 1946—51, finder man ikke i Schweiz, at denne udvikling giver grund til ængstelse. Såvel i industrien som inden for flere håndværk har der allerede i længere tid — og ikke alene siden begyndelsen af den nuværende højkonjunktur — hersket en betydelig mangel på ung arbejdskraft.

I de virksomheder, som er omfattet af fabriksloven, faldt antallet af unge under 18 år i forhold til antallet af samtlige fabriksarbejdere i årene 1911—44 fra 15,6 pct.

til 6,5 pct., og i 1953 er denne procent yderligere faldet til 5,6. I 1944 udgjorde lærlingene i maskin- og metalindustrien 8,4 pct. af det samlede antal arbejdere, og dette tal faldt i 1954 til 6,9 pct., selv om det absolutte antal lærlinge er steget. Som følge af den påviste skævhed mellem antal beskæftigede arbejdere og antallet af lærlinge mærkes nu på forskellige områder en følelig knaphed på indenlandske faglærte.

Man mener ikke, at det vil være forbundet med nævneværdige vanskeligheder at reducere mangelen på ung arbejdskraft og forøge antallet af lærepladser væsentligt i løbet af de næste år. Også det betydelige antal udenlandske arbejdere viser, at mange erhverv endnu har store muligheder for at antage indenlandsk arbejdskraft. Tilvejebringelsen af et forøget antal lærepladser skal først og fremmest ske ved erhvervslivets egen hjælp, og en intervention fra det offentlige side (forbundsmyndigheder, kantoner og kommuner) vil sandsynligvis kun komme i betragtning i beskedent omfang. Man finder, at det først og fremmest er

arbejdsgiver- og arbejderorganisationernes opgave at sørge for de nødvendige uddannelsesmuligheder indenfor deres egne rækker, og bestræbelser i denne retning har også allerede i længere tid været i gang.

De store årganges problem i Schweiz er således mindre et beskæftigelsesproblem end et spørgsmål om at sikre en passende tilgang af arbejdskraft til de enkelte erhverv samt at søge at give de store årgange samme muligheder for en faglig uddannelse som de tidligere, mindre årgange har haft, ligesom man ønsker den faglige uddannelses kvalitet bevaret.

Der er enighed om, at der ikke må gribes ind over for det frie erhvervsvalg, og et omfattende oplysningsarbejde er derfor den eneste mulighed man har for at øve indflydelse på fordelingen af tilgangen til de enkelte erhverv. *Erhvervsvejledningen*, der i Schweiz er stærkt udbygget, får en vigtig opgave i denne forbindelse, og man tillægger det væsentlig betydning, at der til brug for såvel den almindelige erhvervsorientering som for den specielle vejledning til stadighed af myndighederne foretages undersøgelser af de forskellige arbejdsmarkedsproblemer, og at resultaterne af disse undersøgelser stilles til rådighed for er hvervs vej ledere.

Der lægges vægt på en *udbygning af skolevæsenet*, der vil være en vigtig forudsætning for at lette de unges overgang til og uddannelse i erhvervslivet. De enkelte kantoner fastsætter længden af den obligatoriske skolepligt, og i en række kantoner har man allerede gennemført et *obligatorisk 9. skoleår*, hvor skolepligten ophører ved det fyldte 15. år. Man har med denne forlængelse af skolepligten bragt skoletiden på linie med de i loven om den erhvervsmæssige uddannelse fastsatte bestemmelser, hvorefter de unge skal være fyldt 15 år for at kunne påbegynde et læreforhold. For de kantoner, der endnu kun har en 8-årig skolepligt, rejser spørgsmålet sig om en forlængelse af skolepligten, hvilket dog visse steder er forbundet med vanskeligheder.

Vedrørende de nærmere regler for lærlingeuddannelsen i Schweiz, herunder spørgsmålet om uddannelsen på værkstedsskoler o. lign., henvises til bilagene i lærlingekommissionens betænkning. Til supplerung af de deri givne oplysninger skal nævnes, at man påtænker at udvide omfanget af den allerede

eksisterende *forskoleundervisning*, der i henhold til loven om den erhvervsmæssige uddannelse kan oprettes i de fag, hvor man finder, der er behov herfor. Endvidere henledes opmærksomheden på fordelene ved oplæring i særlige dertil indrettede *lærlingeafdelinger* i de enkelte virksomheder, en oplæringsform, man benytter i mange virksomheder inden for metal- og maskinindustrien.

Langt den største del, ca. 95 pct., af lærlingene i Schweiz uddannes i de private virksomheder. Da disse virksomheder i tilstrækkeligt omfang må antages at være i stand til at opsuge det forøgede antal unge, vil der ikke være behov for en forøgelse af antallet af uddannelsespladser i de *offentlige virksomheder*, og en eventuel større lærlingeantagelse her ville ikke blive af stor tal-mæssig betydning.

Der er almindeligvis i de for de enkelte fag gældende uddannelsesregler fastsat *bestemmelser om, hvor mange lærlinge en virksomhed må uddanne* i forhold til antallet af beskæftigede faglærte arbejdere. I visse fag er der et absolut maksimum for antallet af lærlinge i den enkelte virksomhed. Endvidere kan de kantonale myndigheder fastsætte yderligere begrænsninger for de enkelte virksomheder. Der skulle for de fleste fags vedkommende være tilstrækkelig plads til det forøgede antal unge indenfor de således fastsatte rammer, men det anses dog for nødvendigt, at man i nogle fag søger de gældende bestemmelser om tilgangs-begrænsningen lempet.

Der ydes såvel af kantonerne som fra talrige private fonds og legater *støtte til unge under uddannelse*, ligesom forbundsmyndighederne yder tilskud til dækning af rejse-udgifterne for lærlinge, der går på fagskole. Det nævnte tilskud udgør $\frac{1}{3}$ af det fra anden side ydede tilskud til samme formål. Af socialpolitiske hensyn tilstræber man en forhøjelse af lærlingestipendierne, idet man — først og fremmest af hensyn til de unge fra børnerige familier samt unge fra afsides liggende egne og områder uden industri — søger at lette mulighederne for at få en erhvervsuddannelse.

Med hensyn til spørgsmålet om uddannelsen af kvindelig arbejdskraft er det oplyst, at der i løbet af de sidste år har fundet en påfaldende tilbagegang sted i antallet af

kvindelige lærlinge indenfor beklædningsindustrien. Denne tilbagegang kan efter de schweiziske myndigheders opfattelse antagelig kun standses ved at forbedre arbejdsbetingelserne. Der har ligeledes indenfor hotel- og restaurationsbranchen samt i det huslige erhverv vist sig en følelig mangel på ung arbejdskraft. Derimod er antallet af kvindelige lærlinge indenfor handels- og kontor-faget i stadig stærk stigning. Der er således ingen mangel på uddannelsesmuligheder for kvinderne, og man finder det derfor ikke nødvendigt at iværksætte særlige foranstalt-

ninger for at forøge antallet af lærepladser, ligesom det ikke har vist sig nødvendigt at gennemføre særlige forholdsregler med hensyn til den ældre kvindelige arbejdskrafts genindtræden på arbejdsmarkedet.

Endelig er man i Schweiz opmærksom på det forøgede behov for en vis *uddannelse af de ufaglærte*. Der findes dog ingen lov-mæssig hjemmel herfor, men i enkelte kantonen er der gennemført en almindelig fortsættelseskole, og fra denne er der igen udskilt en særlig landbrugsfaglig skole.

4. Sverige.

Baggrunden for de overvejelser om ungdommens problemer, som nu finder sted i Sverige, er en befolkningsmæssig udvikling af samme karakter som i de øvrige nordiske lande samt i en række andre vestlige lande. Fødselstallet nåede efter nedgangen fra det relativt høje niveau omkring 1920 et minimum i 1933—34. Den stærke reaktion på denne udvikling er velkendt og skal ikke berøres i denne forbindelse. Fra 1935 begyndte fødselstallet igen at stige, og fra begyndelsen af 40'erne satte en meget kraftig stigning ind i antallet af fødsler. Kulminationen indtrådte i Sverige et år tidligere end i Danmark og Norge, nemlig i 1945, hvor antal fødsler var ca. 45 pct. højere end i 1939 eller ca. 60 pct. højere end gennemsnittet for årene 1933—35 incl. Fra dette toppunkt er tallet i de forløbne 10 år faldet, således at det nu (i 1954) stærkt nærmer sig niveauet fra 1939. De store fødselskuld vil i slutningen af 50'erne rykke op i de produktive aldersklasser; således var der i 1950 82 000 15—16-årige, medens antallet i denne aldersgruppe vil være steget til 129 000 i 1960, d. v. s. en stigning på næsten 60 pct.

For at imødegå de problemer, der vil rejse sig i forbindelse med det stærkt stigende antal unge, fik Arbetsmarknadsstyrelsen, Skolöverstyrelsen og Överstyrelsen for Yrkesutbildning i september 1954 til opgave at foretage de undersøgelser og fremkomme med de forslag, som måtte anses for nødvendige. Til dette formål nedsatte de 3 styrelser et nævn, kaldet Sam-

arbetsnämnden för Yrkesutbildning och arbetsförmedling.

Nævnets hidtil vigtigste arbejde har bestået i at foretage beregninger over tilvæksten i antallet af unge i de kommende år såvel for landet som helhed som for de enkelte kommuner. Det har gennem disse beregninger vist sig, at forøgelsen i antal unge er størst i byerne og disses forstæder, samt at denne forøgelse yderligere vil forstærkes gennem en stadigt voksende tilflytning af unge fra land til by.

På initiativ af Arbetsmarknadsstyrelsen og Arbetsmarknadens yrkesråd har der været afholdt lokale yrkesudbildningskonferencer med repræsentanter for erhvervslivet og uddannelsesvæsenet. Som et resultat af disse konferencer er der i mange len nedsat lokale samarbejdsnævn med repræsentanter bl. a. for landstingene, lensarbejdsnævn og skolevæsenet.

Samarbejdsnævnet er herefter gået i gang med undersøgelser, der har til formål at lette de unges indtræden i erhvervslivet, bl. a. spørgsmålet om behovet for yrkeskoler i de forskellige len, ligesom nævnet senere antagelig vil tage spørgsmålet om erhvervsvejledningen og arbejdsanvisningen op til nærmere undersøgelse.

Ved siden af samarbejdsnævnet har skolöverstyrelsen nedsat en planeringskomité, der i en i oktober 1955 afgiven betænkning har behandlet problemerne omkring den almindelige skoleuddannelse. Den svenske folkeskole er 7-årig med en obligatorisk til dels praktisk betonet fortsættelsesskole på

mindst 180 timer. De enkelte skoledistrikter har mulighed for at indføre et 8. skoleår, hvilket nu er sket for ca. 30 pct. af eleverne. Rigsdagen har imidlertid i 1950 vedtaget at gennemføre en vis forsøgsvirksomhed med en enhedsskole, der har 9-årig undervisningspligt. Der er dog ikke fastsat noget tidspunkt for enhedsskolens almindelige gennemførelse, idet man først vil høste erfaringer gennem et omfattende forsøgsarbejde. Indtil nu er enhedsskolen gennemført i 50 af landets ca. 1 000 skoledistrikter. Det kan nævnes, at Malmø's forstæder har 9-årig skole, og fra efteråret 1956 vil den være indført i hele Stockholm. Hidtil er kun ca. 2 500 elever nået op i 9. klasse. Imidlertid kræves der en meget væsentlig udvidelse af elevantallet i de højere klasser, før det får nogen virkning på arbejdsmarkedet i form af en udjævning af tilgangen af arbejdssøgende unge.

Enhedsskolen er bygget op som en fælles 6-årig grundskole og en 3-årig hovedskole med gradvis liniedeling, som i 9. klasse fuldføres i de 3 retninger, der betegnes 9 a, 9 g og 9 y. 9 a er beregnet for dem, som søger en fortsat almenuddannelse. Den tager nærmest sigte mod stillinger i etaterne, læreruddannelse, sygeplejersker m. v. 9 g er gymnasielinien og endelig er 9 y yrkeslinien, der er beregnet for unge, der søger en faglig uddannelse inden for de enkelte erhverv. Med 7. klasse begynder muligheden for valgfrie fag, i 8. klasse videreføres denne, og samtidig sætter erhvervsvejledning for alvor ind. Endvidere kan de af 8. classes elever, der ønsker det, vælge praktisk erhvervsvejledning. Det foregår på den måde, at eleven i nogen tid, f. eks. en uge, kommer ud på en arbejdsplads og deltager i det daglige arbejde og herved får lejlighed til at prøve, om det er i det pågældende fag, elevens interesse ligger. Der kan i alt gives en måneds praktisk erhvervsvejledning, fordelt på 3—4 arbejdspladser.

Yrkeslinien i 9. klasse er en blanding af almenuddannende undervisning og praktisk uddannelse. Den praktiske uddannelse består i en elementær faglig oplæring indenfor det felt, den pågældende har bestemt sig for. Det kan enten foregå hos en arbejdsgiver, som har erklæret sig villig til at modtage den unge, eller på en yrkesskole samt på et særskilt skoleværksted.

Ved den 9. klasse har man skabt mulighed for at gå direkte fra skolen over i erhvervslivet, og man lægger i det hele taget stor vægt på, at den almen-dannende og den faglige uddannelse udgør et hele og supplerer hinanden,

I 1954 forelå en betænkning om yrkesuddannelsen udarbejdet af et udvalg, nedsat af kirke- og undervisningsministeriet. I betænkningen fremsattes forslag om den fremtidige form for den teoretiske og praktiske uddannelse, og man foreslår en meget væsentlig udvidelse af den offentlige støtte til yrkesskolerne.

De senere års udvikling med stadig mere komplicerede og kostbarere maskiner har medført krav om, at den grundlæggende uddannelse af både teoretisk og praktisk art finder sted uden for produktionen, og før de unge kommer ud på arbejdspladserne. Herved er yrkesskolerne efterhånden kommet mere i forgrunden, idet heltidskurserne, der giver både den grundlæggende teoretiske og praktiske undervisning, har fået stadig større betydning og stadig flere elever, ligesom den fuldstændige uddannelse på værkstedsskoler (herunder de indbyggede værkstedsskoler) finder stadig større anvendelse (jfr. iøvrigt bilag 21 om lærlingeuddannelsen i Sverige i arbejdsmarkedskommissionens rapport om bevægeligheden på arbejdsmarkedet). Det stærkt stigende antal unge og forlængelsen af skolepligten med yrkesskolernes nærmere tilknytning til enhedsskolen vil i det kommende tiår stille stadig større krav til yrkesskolernes kapacitet. De sagkyndige, der har afgivet betænkningen, finder det derfor nødvendigt, at yrkeskoleundervisningen i de kommende år udbygges således, at dette krav kan honoreres.

Den svenske rigsdag har i foråret 1955 vedtaget en forøgelse af statsstøtten til yrkesskolerne, der i store træk svarer til den i betænkningen foreslåede, og gennemførelsen af udbygningen — der er en kommunal opgave — betragtes som det væsentligste led i foranstaltningerne til løsning af de store årganges uddannelsesproblemer.

Kapaciteten i yrkesskolernes grundlæggende heltidsundervisning for de forskellige næringsgrene inden for industri, håndværk, handel og husligt arbejde skal fordobles i løbet af de næste 15 år, således at udbygningen skulle være afsluttet i 1970. Under hensyn til de store fødselsårgange skal udbygningstakten fremskyndes i de første 10 år af 15 årsperioden, således at $\frac{4}{5}$ kan være gennemført inden 1966.

Udvidelsen er beregnet at ville koste

staten ca. 57 mill. kr. i *investeringstilskud*, heraf ca. 33 mill. kr. til de centrale skoler, ca. 13 mill. kr. til elevhjem og ca. 10 mill. kr. til de lokale yrkesskoler.

Investeringstilskud ydes dels til nyopførelser af skoler og dels til indretning af skolerne. Det sidstnævnte tilskud gives til alle skoleformer inden for yrkesuddannelsen, hvorimod tilskuddet til nybygninger kun gives til centrale yrkesskoler og sømandsskoler, men f. eks. ikke til kommunale og private yrkesskoler. Byggetilskuddet omfatter tillige anskaffelse af undervisningsmateriel samt indretning af elevhjem.

Statens *tilskud til driften af yrkesskolerne* vil — når udbygningen er gennemført — beløbe sig til ca. 66 mill. kr. eller en stigning på ca. 36 mill. kr. årligt i forhold til de nu-gældende driftstilskud. Af denne stigning kan ca. 15 mill. kr. henføres til de ændrede tilskudsregler, medens resten, ca. 21 mill. kr., er en følge af den planlagte udbygning.

Driftstilskud gives til alle skoleformer inden for yrkesundervisningen — herunder også de indbyggede værkstedsskoler — og ydes hovedsagelig i form af tilskud til lærerlønninger og undervisningsmateriel.

Ud over den foran nævnte statsstøtte til yrkesskolerne yder staten studiehjælp i form af *studiebidrag* og *stipendier* til elever ved statsunderstøttede kommunale skoler, der giver faglig undervisning samt ved centrale værkstedsskoler.

Der foretages ikke nogen bedømmelse af elevens egnethed for den valgte uddannelse; enhver der kan følge med i undervisningen, kan også få studiehjælp, såfremt de øvrige betingelser herfor er til stede, jfr. nedenfor. Det kræves dog at elevens opførelse ikke giver anledning til bemærkninger.

De nærmere regler for ydelse af hjælpen er fastsat i bekendtgørelse af 5. maj 1953.

A. *Studiebidrag* ydes uden nogen efterprøvelse af behovet til elever, der ikke har mulighed for at få den ønskede uddannelse på hjemstedet. Studiebidraget ydes enten i form af tilskud til dækning af opholdsudgifterne eller som tilskud til dækning af rejseudgifterne. Tilskuddet til opholdsudgifterne udgør 60 kr. pr. måned til elever, der følger en undervisning med mindst 2 års varighed, og 30 kr.

pr. måned, såfremt undervisningen strækker sig over 4 måneder, men dog ikke varer 2 år. I sidstnævnte tilfælde kan tilskuddet forhøjes til 50 kr. pr. måned, såfremt eleven ikke har kunnet få plads på det til den pågældende skole hørende elevhjem. Elever, der daglig må rejse mellem hjem og skole, kan få tilskud på højst 25 kr. pr. måned til dækning af rejseudgifterne, samt tilskud til to måltider, der indtages uden for hjemmet. Der ydes ikke studiebidrag til elever, der følger kurser med kortere varighed end 4 måneder.

Ansøgninger om studiebidrag indgives til den pågældende skoles rektor, der afgør, hvorvidt ansøgningen kan efterkommes, samt fastsætter bidragets størrelse.

B. *Stipendier* gives såvel til elever, der allerede modtager studiebidrag, som til dem, der ikke modtager en sådan støtte. Stipendiet udgør — efter forudgående behovsundersøgelse — 75 kr. pr. måned og ydes i princippet til elever ved alle former for kurser, uanset undervisningstidens varighed. I praksis gives der dog ikke stipendier til elever, der følger kurser af kun 1 måneds varighed eller derunder.

Ansøgninger om stipendier indgives til den pågældende skoles rektor og de i ansøgningen meddelte oplysninger, herunder oplysninger om elevens (eller forældrenes) økonomiske forhold, skal attesteres af de lokale myndigheder. Afgørelsen om tildeling af stipendier træffes af et studienjælpsnævn, der ved fastsættelse af stipendiebeløbets størrelse bl. a. tager hensyn til forældrenes skattepligtige indkomst og formueomstændigheder, antal søskende under 18 år uden egen skattepligtige indkomst samt hvorvidt eleven selv råder over formue eller modtager støtte fra anden side. Til brug ved beregninger af stipendiebeløbets størrelse er der udarbejdet særlige tabeller, men også omstændigheder, der ikke fremgår af tabellerne, kan få indflydelse på beløbets størrelse.

Der er ikke vedtaget nogen forhøjelse af de gældende satser for ydelse af studiehjælp, men man regner med, at antallet af unge, der vil søge studiehjælp, stiger så meget i de kommende år, at den årlige bevilling til dette formål må forøges fra 6,5 mill. kr. til ca. 11 mill. kr.

Der var i betænkningen om yrkesuddannelsen fremsat forslag om at udvide den gældende stipendieordning til også at omfatte lærlinge, der uddannes hos en mester uden for lærlingens hjemsted, idet man foreslog, at der skulle ydes et studiebidrag på 50 kr. pr. måned (30 kr. såfremt lærlingen

kunne bo på elevhjem) i det første læreår. Undervisningsministeriet — der på grundlag af betænkningen har udarbejdet lovforslagene om udbygningen af yrkesskoleundervisningen — kunne dog ikke gå ind for det heromhandlede forslag under hensyn til, at der ikke på andre områder af det offentlige ydes tilskud til unge, der oppebærer løn i uddannelsestiden.

Staten har i en årrække ydet tilskud til håndværksmestre, der uddanner lærlinge. Tilskuddet har udgjort 900 kr. pr. lærling i løbet af uddannelsestiden; antallet af tilskudsportioner er dog stærkt begrænset og har i de senere år ligget på 375¹⁾. I forbindelse med den nu vedtagne udbygning af yrkesskoleuddannelsen og statens forøgede udgifter hertil har man — for at tilskynde håndværksmestrene til større lærlingeantagelser — forhøjet tilskudsbeløbet til 1 500 kr. pr. lærling samt forøget tilskudsportionernes antal til 600²⁾. Det må fremhæves, at det samlede antal tilskudsportioner således stadig er af et relativt ringe omfang i forhold til den samlede lærlingetilgang i Sverige.

Herudover findes en særlig tilskudsordning inden for byggefagene, hvor mestrene får 900 kr. pr. lærling for alle læreår. Denne

ordning omfatter i alt 300 tilskudsportioner, men berøres ikke af den ovenfor nævnte forhøjelse.

Man er indstillet på en væsentlig udvidelse af erhvervsvejledningen og ungdomsarbejdsanvisningen, da erhvervsvej lederne, der står for den yrkesorienterede undervisning i gymnasier, realskoler m. v., vil få forøget deres arbejdsbyrder, dels som følge af det stigende antal elever/klasser i disse skoler og dels — og i endnu højere grad — når de store årgange forlader skolerne og søger nærmere vejledning. Der vil endvidere komme et stort pres på ungdomsarbejdsundervisningen, efterhånden som de særlige 9 y klasser oprettes, idet der skal fremskaffes pladser til de elever, der følger undervisningen i disse klasser, og man regner med, ca. 50 pct. af eleverne efterhånden vil vælge undervisningen i 9 y klasserne.

Man har ikke overvejet specielle foranstaltninger vedrørende en eventuel forøgelse af antallet af uddannelsespladser for kvinder, men der gøres dog en vis propaganda bl. a. fra erhvervsvejledningens side såvel overfor de unge som arbejdsgiverne og yrkesskolelederne mod den konventionelle opdeling i mands- og kvindearbejde.

5. Østrig.

Udviklingen i Østrig er karakteriseret ved, at de store årgange kommer så at sige i 2 bølger. Allerede i 1938—39 sætter den stærke stigning i fødselstallet ind og kulminerer i 1940, hvor antallet af fødsler ligger knap 60 pct. over gennemsnittet for årene 1933—35 incl. Herefter indtræder en nedgang, men fra 1946 stiger fødselstallet påny, og det andet kulminationspunkt nås i 1948, hvor antallet af fødsler ligger ca. 40 pct. over gennemsnittet i midten af 30'erne. Fra 1949 har der været en jævnt

nedadgående tendens, og i de senere år har fødselstallet ligget ca. 10 pct. over gennemsnittet for årene 1933—35. Man står således i Østrig allerede nu midt i problemerne, idet de første store kuld begyndte at komme ud på arbejdsmarkedet i 1953—54.

På grundlag af en af det østrigske socialministerium i 1954 udarbejdet redegørelse samt senere modtagne supplerende bemærkninger vedrørende de i Østrig trufne forholdsregler til bekæmpelse af ungdomsarbejdsløsheden kan følgende oplyses:

1) Forudsætningen for, at en læremester kan få udbetalt tilskuddet, er dels at den pågældende er anbefalet af Sveriges Hantverks- og Småindustriorganisation., dels at læremesteren i en kontrakt med lærlingen og dennes værge skriftlig forpligter sig til at give lærlingen en sådan uddannelse i faget, at lærlingen efter udstået læretid kan anses for at være udlært.

2) Tilskuddet udbetales med 800 kr. efter det første læreår, 400 kr. efter det andet og 300 kr. efter udstået læretid.

I løbet af de sidste år har det offentlige såvel som andre interesserede organer beskæftiget sig med spørgsmålet vedrørende de store fødselsårganges indtræden på arbejdsmarkedet. Allerede i 1950 henlede socialministeriet offentlighedens opmærksomhed på dette spørgsmål gennem en stort anlagt undersøgelse af problemet. I tilslutning til denne undersøgelse blev der oprettet *et centralt arbejdsudvalg* til behandling af ungdomsarbejdsløshedsproblemet i forbindelse med ovennævnte ministerium. På foranledning af ministeriet blev der endvidere i de fleste forbundslande oprettet tilsvarende *landsdelsudvalg*. Ved disse udvalgs virksomhed blev offentlighedens, i særdeleshed arbejdsgiver- og arbejderorganisationernes samt virksomhedernes opmærksomhed henledt på problemet, og takket være udvalgenes arbejde har ungdomsarbejdsløsheden i de foregående år ikke antaget så alvorlige former.

I foregående og indeværende år har et ministerudvalg beskæftiget sig med problemet og anbefalet en række forholdsregler. Blandt de hidtil trufne forholdsregler skal i første række nævnes den med virkning fra 1. september 1953 vedtagne „*Jugendeinstellungsgesetz*“. Loven skulle oprindeligt gælde indtil 31. december 1954, men på grundlag af de hidtidige gunstige erfaringer med hensyn til lovens virkninger har man forlænget den indtil videre. Loven forpligter arbejdsgiveren til at beskæftige unge fra 14 til 18 år incl. i et vist forhold til de øvrige i virksomheden beskæftigede.

Der skal efter loven antages 1 ung pr. 5 arbejdere af de første 15, 1 ung pr. 15 arbejdere af de næste 285 og 1 ung pr. 25 arbejdere af dem, virksomheden beskæftiger ud over 300. Reglerne er med virkning fra 1. september 1954 skærpet, således at der også ud over 300 skal beskæftiges 1 ung for hver 15 arbejdere.

På grundlag af disse regler beregnes det antal unge, den enkelte virksomhed er pligtig til at beskæftige. Såfremt ansættelsespligten ikke opfyldes, skal arbejdsgiveren betale en nærmere fastsat månedlig afgift pr. lærling eller arbejdsdreng, der skulle have været beskæftiget i henhold til det fastsatte antal, jfr. iøvrigt bilag 22 d.

Ved ministeriets anordning af 12. februar 1955 har man for en række erhvervsgrupper og brancher med tungt og farligt arbejde

eller lovbestemte beskæftigelsesforbud lettet reglerne for de pågældende virksomheders pligt til antagelse af unge.

En opgørelse pr. 1. marts 1954 viser, at de virksomheder, der falder ind under loven, og som på det tidspunkt var pligtige til at beskæftige ca. 47 000 unge, faktisk beskæftigede ca. 59 000 eller ca. 12 000 flere end påbudt. Pr. 1. september 1954 var de tilsvarende tal 54 000 og 83 000 eller 29 000 flere unge end virksomhederne var forpligtet til at beskæftige. Endelig viser en opgørelse fra februar 1955 — i en periode med stor sæsonledighed — at de pågældende virksomheder beskæftigede ca. 21 000 flere unge end påbudt ifølge loven.

Opgørelserne viser således, at virksomhederne har beskæftiget langt flere unge, end disse var forpligtede til, og en sammenligning mellem antallet af nyantagne unge i årene 1953, 1954 og 1955 viser en betydelig tilvækst siden 1954. Sammenfattende kan anføres, at gennemførelsen af loven har medført en væsentlig forøgelse af antallet af arbejds- og lærepladser for de store årgange, især forsåvidt angår drengene. Det må dog samtidig bemærkes, at den stedfundne forbedring i den almindelige økonomiske situation uden tvivl har været væsentlig medvirkende til, at virksomhederne har overskredet det påbudte minimum.

Det har hidtil på grund af tekniske og finansielle vanskeligheder ikke været muligt at indføre det i Østrig meget diskuterede obligatoriske 9. skoleår. Man har imidlertid anbefalet de elever, som gik ud af skolen, men som ikke har opnået den obligatoriske skolegangs uddannelsesmål — ca. 40 pct. af samtlige — at fortsætte skolegangen yderligere eet år. Derudover har man anbefalet afgående elever, som har opnået skolens uddannelsesmål, men som ikke har kunnet finde en lære- eller arbejdsplads, at deltage i et 1-årigt kursus, som findes eller vil blive oprettet i de større byers hovedskoler. Gennem denne forlængelse af skolegangen skulle de unge kunne opnå en større erhvervsmodenhed. I 1952 har 5 400 unge valgt at fortsætte i den almindelige skole endnu et år, og i skoleåret 1953—54 fortsatte 16 pct. af de afgående elever skolen på frivillig basis. De 1-årige kurser blev i 1953 og 1954 besøgt af henholdsvis 9 700 og 10 200 unge.

Endvidere søger man at udnytte alle uddannelsesmuligheder ved *fagskolerne* gennem udbygning af klasserne og oprettelse af parallelklasser. På denne måde har man kunnet forøge de nævnte skolars kapacitet væsentligt, og tilgangen til disse skoler er fra 1952 til 1954 næsten blevet fordoblet, nemlig fra ca. 11 000 til ca. 20 000 elever.

For at udnytte alle forhåndenværende lærepladser og for at udnytte vanskeligt tilgængelige lærepladser — herunder de lærepladser, der ikke kan besættes på grund af lokal lærlingemangel —, blev der oprettet et offentligt fond (*Quartiergeldbeihilfe*) til hjælp for ikke hjemmeboende lærlinge, der ikke af egne midler kan bestride omkostningerne ved opholdet i nærheden af lærepladserne.

Hovedbetingelsen for at opnå hjælp er, at der ikke på lærlingens hjemsted findes en tilsvarende uddannelsesplads, og at alle pladser på lærlingehjem i nærheden af det påbegyndte lærested er optaget.

Endvidere kræves:

- 1) at opholdet på uddannelsesstedet kun kan muliggøres gennem ydelsen af stipendiet,
- 2) at lærlingen ifølge erklæring fra lederen af den lokale erhvervsvejledning har den fornødne interesse og egnethed, og at han ved en lægeundersøgelse også er fundet fysisk egnet til pågældende fag.
- 3) at der kan forventes gode beskæftigelsesmuligheder indenfor det valgte fag; medmindre det må antages, at den pågældendes præstationer vil ligge væsentlig over gennemsnittet,
- 4) at forældrenes indtægt eller eventuel anden understøttelse ikke er tilstrækkelig til at dække udgifterne til kost og logi for lærlingen.

Stipendiet ydes fortrinsvis i det første læreår, men kan dog, hvor forholdene taler derfor, ved fornyet årlig ansøgning ydes i hele læreperioden. Den månedlige støtte andrager 100 schilling, men kan i særlige tilfælde forhøjes til 150 schilling.

Det har senere vist sig nødvendigt at supplere denne hjælp med en egentlig uddannelseshjælp, der yder støtte til dækning af de øvrige uddannelsesomkostninger for ubemidlede lærlinge. De 2 former for støtte har vist sig yderst formålstjenlige og benyttes i stadigt stigende omfang.

Der er desuden bestræbelser i gang for — som en hjælpeforanstaltning — at indføre *halvtidsbeskæftigelse* for unge, således at der skal beskæftiges 2 unge samtidig på een arbejdsplads; de unge skal ved siden af arbejdet i virksomheden deltage i skoleundervisning. Der foreligger imidlertid endnu ingen erfaringer om virkningerne af denne foranstaltning.

Endvidere skal nævnes forskolingsprogrammet „*Jugend am Werk*“, som er blevet gennemført i de fleste forbundslande, som en overgangsforanstaltning for unge, der efter at være gået ud af skolen endnu ikke kan anses for at være tilstrækkeligt erhvervsmodne. Ifølge dette program får disse unge en erhvervsforskoling og bliver underkastet en faglig prøve. Erhvervsfor skoling gives dels gennem praktisk værkstedsarbejde, dels gennem en faglig teoretisk samt almindelig og kulturel undervisning. Det offentlige dækker ca. 40 pct. af udgifterne til dette forskolingsprogram. De øvrige omkostninger dækkes gennem bidrag fra forbundslandene, kommunerne, arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne, og endelig dækkes en mindre del gennem de unges produktive arbejde. De unge får lommepenge og middagsmad og er sygdoms- og ulykkesforsikrede. Forskolingsprogrammet er stadig blevet yderligere udbygget. I 1953 blev der således oprettet 15 kurser med et gennemsnitligt elevantal på ca. 1 200, hovedsagelig piger, og i 1954 steg antallet af kurser til 28 med ca. 2 000 elever. Endelig viser en opgørelse fra første halvår 1955 et elevantal på ca. 3 700 — heraf 2 600 piger — fordelt på 47 kurser. Erfaringen viser, at de unge i mange tilfælde allerede efter kortere kurser lettere finder sig til rette på arbejdsmarkedet.

For at gøre det muligt for de unge i sæsonprægede fag under eet at opfylde I deres skolepligt i den døde sæson, har man I forøget antallet af fagskoler med sammenhængende undervisningstid.

I de to sidste år er der gennemført *en oplysnings- og hvervekampagne* med det formål at få egnede unge til at tage plads på landet.

For at forbedre *uddannelsesmulighederne for pigerne*, hvis situation er særlig vanskelig, har man rettet en opfordring til virksomhederne om at fremskaffe lære- og ar-

bejdspladser til disse. Man har i denne forbindelse fremhævet en række erhverv som særlig egnede for kvinder. Derudover er der blevet indrettet husholdningskurser for piger., for at disse på en tilfredsstillende måde kan udnytte ventetiden til deres indtræden på en arbejdsplads eller påbegyndelse af en erhvervsuddannelse, og man har herved i særdeleshed tænkt på de

erhverv, som kræver en højere minimumsalder ved påbegyndelsen af uddannelsen (f. eks. sygeplejerskeuddannelsen).

Foruden disse nævnte forholdsregler vil man nu prøve at gennemføre et af erhvervslivet fremsat forslag gående ud på at fremme ansættelsen af lærlinge ved hjælp af *præmieydelse* til læremestrene.

Antal levendefødte i en række lande i årene 1932—54¹⁾.

(Absolutte tal i tusinder).

	Belgien	England	Finland	Frank- rig	Holland	Italien	Norge	Schweiz	Spa- nien	Sverige	U.S.A.	Østrig	Dan- mark
1954... .	148,2	796,6	89,2	799,1	229,1	838,9	63,1	83,7	575,0	105,3	4044,0	102,2	76,6
1953... .	145,7	801,9	90,9	800,0	228,6	822,7	63,2	83,0	586,5	110,1	3909,0	100,6	78,3
1952... .	146,0	792,7	92,3	820,0	232,6	826,1	62,3	83,5	589,9	110,1	3824,0	103,0	77,2
1951. . .	142,3	796,6	93,0	822,8	228,6	861,0	60,6	81,9	564,5	110,0	3758,0	102,8	76,6
1950... .	145,7	812,4	98,0	858,1	229,4	908,6	62,4	84,8	562,4	115,4	3554,1	107,9	79,6
1949... .	147,9	855,3	103,5	865,2	236,2	919,8	63,2	85,3	598,7	121,0	3581,0	110,4	80,0
1948... .	150,4	905,2	107,8	867,2	247,9	989,0	65,6	87,8	638,8	126,4	3535,0	123,2	85,0
1947. . .	150,2	1031,0	108,1	827,0	267,3	994,7	67,9	87,7	585,5	128,3	3700,0	129,0	91,7
1946... .	153,0	955,3	106,0	836,2	284,5	1021,0	69,9	89,1	582,2	131,8	3288,7	111,3	96,1
1945... .	130,5	795,9	95,8	641,3	210,0	823,5	61,8	88,5	621,6	135,4	2735,5	101,0	95,0
1944... .	127,1	878,3	79,4	626,5	220,0	860,1	62,2	85,6	602,0	135,0	2794,8	126,9	90,6
1943... .	123,3	810,5	76,1	613,1	209,4	886,1	57,3	83,0	607,0	125,4	2934,9	122,4	84,3
1942... .	108,6	771,8	61,7	573,0	190,0	926,1	53,2	78,9	530,8	114,0	2808,9	116,2	79,5
1941. . .	100,6	695,7	89,6	519,6	182,0	937,5	45,7	71,9	511,1	99,7	2513,4	135,4	71,3
1940. . .	112,5	701,9	65,8	559,1	184,8	1046,5	48,0	64,1	631,3	95,8	2360,4	145,9	70,1
1939... .	130,6	726,6	78,1	612,4	180,9	1040,2	46,6	63,8	422,3	97,4	2265,6	137,8	67,9
1938... .	133,6	735,6	76,7	612,2	178,4	1037,2	45,3	63,8	508,7	93,9	2287,0	93,8	68,5
1937... .	128,7	723,8	72,3	618,0	170,2	992,0	43,8	62,4	569,0	90,4	2203,3	86,3	67,4
1936... .	127,8	720,1	68,9	630,8	171,7	963,0	42,2	65,0	617,2	88,9	2144,8	88,3	66,4
1935... .	128,4	711,4	69,9	640,5	170,4	997,0	41,3	66,4	636,7	85,9	2155,1	88,7	65,2
1934... .	133,5	711,8	67,7	677,9	172,2	993,0	41,8	67,2	641,9	85,0	2167,6	91,6	65,1
1933... .	136,8	691,6	65,0	678,7	171,3	996,0	42,1	67,5	672,2	85,0	2081,2	96,4	62,8
1932... .	145,8	730,0	69,3	722,3	178,5	991,0	45,5	68,6	675,1	89,8	2074,0	102,3	64,7

1) Tallene for årene 1932—53 er hentet fra F.N.-publikationen „Demographic Yearbook“ 1948, 1951 og 1954.

Tallene for året 1954 er beregnet på grundlag af F.N.-publikationen „Monthly Bulletin of Statistics“.

Antal levendefødte i en række lande i årene 1932—54¹⁾.

(Relative tal, gnst. 1933—1935 = 100).

	Belgien	Eng- land	Fin- land	Frank- rig	Holland	Italien	Norge	Schweiz	Spa- nien	Sverige	U.S.A.	Østrig	Dan- mark
1954.....	112	113	132	120	134	84	151	125	88	123	189	111	119
1953.....	110	114	135	120	133	83	152	124	90	129	183	109	122
1952.....	110	112	137	123	136	83	149	125	91	129	179	112	120
1951.....	107	113	138	124	133	87	145	122	87	129	176	111	119
1950.....	110	115	145	129	134	91	150	127	86	135	166	117	124
1949.....	111	121	153	130	138	92	152	127	92	142	168	120	124
1948.....	113	128	160	130	145	99	157	131	98	148	166	134	132
1947.....	113	146	160	124	156	100	163	131	105	150	173	140	142
1946.....	115	136	157	126	166	103	168	133	90	155	154	121	149
1945.....	98	113	142	96	123	83	148	132	96	159	128	110	148
1944.....	96	125	118	94	128	86	149	128	93	158	131	138	141
1943.....	93	115	113	92	122	89	137	124	93	147	137	133	131
1942.....	82	109	91	86	111	93	128	118	82	134	132	126	123
1941.....	76	99	133	78	106	94	110	107	79	117	118	147	111
1940.....	85	100	97	84	108	105	115	96	97	112	111	158	109
1939.....	98	103	116	92	106	105	112	95	65	114	106	149	105
1938.....	101	104	114	92	104	104	109	95	78	110	107	102	106
1937.....	97	103	107	93	99	100	105	93	87	106	103	94	105
1936.....	96	102	102	95	100	97	101	97	95	104	100	96	103
1935.....	97	101	104	96	99	100	99	99	98	101	101	96	101
1934.....	100	101	100	102	101	100	100	100	99	100	102	99	101
1933.....	103	98	96	102	100	100	101	101	103	100	97	105	98
1932.....	110	104	103	109	104	100	109	102	104	105	97	111	100

¹⁾ Tallene for årene 1933—53 er hentet fra F.N.-publikationen „Demographic Yearbook“ 1948, 1951 og 1954.

Tallene for året 1954 er beregnet på grundlag af F.N.-publikationen „Monthly Bulletin of Statistics“.

Fødselshyppigheden i en række lande i årene **1932—54**¹

	Belgien	Eng- land	Finland	Frank- rig	Holland	Italien	Norge	Schweiz	Span- ien	Sverige	U.S.A.	Østrig	Dan- mark
1954...	16,8	15,6	21,3	18,7	21,6	17,6	18,6	17,0	20,0	14,6	24,9	14,7	17,4
1953...	16,6	15,9	21,9	18,8	21,8	17,5	18,7	17,0	20,6	15,4	24,7	14,8	17,9
1952...	16,8	15,7	23,1	19,2	22,4	17,6	18,7	17,4	20,8	15,5	24,5	14,8	17,8
1951...	16,4	15,8	23,0	19,5	22,3	18,5	18,4	17,2	20,1	15,6	24,5	14,8	17,8
1950...	16,9	16,2	24,5	20,5	22,7	19,6	19,1	18,1	20,2	16,4	23,5	15,6	18,6
1949...	17,2	17,0	26,1	20,9	23,7	20,4	19,5	18,4	21,7	17,4	23,9	16,3	18,9
1948...	17,6	18,1	27,5	21,0	25,3	22,0	20,5	19,2	23,3	18,4	24,2	17,7	20,3
1947...	17,8	20,8	27,8	21,0	27,8	21,9	21,6	19,3	21,3	18,9	25,8	18,6	22,1
1946...	18,3	19,4	27,7	20,6	30,2	22,7	22,6	20,0	21,4	19,6	23,3	15,9	23,4
1945...	15,7	16,2	25,3	16,2	22,6	18,5	20,2	20,1	23,0	20,4	19,6	14,9	23,5
1944...	15,3	17,9	21,2	16,1	24,0	19,4	20,6	19,6	22,5	20,6	20,2	18,6	22,7
1943...	15,0	16,6	20,4	15,7	23,0	20,0	19,1	19,2	22,9	19,3	21,5	18,0	21,4
1942...	13,2	16,0	16,6	14,5	21,0	20,5	17,9	18,4	20,2	17,7	20,9	17,1	20,4
1941...	12,2	14,4	24,2	13,1	20,3	20,9	15,5	16,9	19,7	15,6	18,9	20,1	18,5
1940...	13,6	14,6	17,8	13,6	20,8	23,5	16,3	15,2	24,5	15,1	17,9	21,8	18,3
1939...	15,5	15,2	21,2	14,6	20,6	23,6	15,9	15,2	16,6	15,4	17,3	20,7	17,8
1938...	16,0	15,5	21,0	14,6	20,5	23,8	15,6	15,2	20,1	14,9	17,6	13,9	18,1
1937...	15,4	15,3	19,9	14,7	19,8	22,9	15,1	14,9	22,7	14,4	17,1	12,8	18,0
1936...	15,4	15,3	19,1	15,1	20,2	22,4	14,6	15,6	24,9	14,2	16,7	13,1	17,8
1935...	15,5	15,2	19,6	15,3	20,2	23,4	14,4	16,0	25,9	13,8	16,9	13,1	17,7
1934...	16,2	15,3	19,1	16,2	20,6	23,5	14,6	16,3	26,4	13,7	17,2	13,6	17,8
1933...	16,6	14,9	18,4	16,2	20,8	23,8	14,8	16,4	27,9	13,7	16,6	14,3	17,3
1932...	17,8	15,8	19,8	17,3	22,0	23,8	16,0	16,7	28,3	14,5	17,4	15,2	17,9

1) Tallene for årene 1932—53 er hentet fra F.N.-Publikationen „Demographic Yearbook“ 1948, 1951 og **1954**.

Tallene for året 1954 er beregnet på grundlag af F.N.-Publikationen „Monthly Bulletin of Statistics“.

Den østrigske **forbundslov** af 9. juli 1953 om antagelse og beskæftigelse af unge.
(Jugendeinstellungsgesetz).

Nationalrådet har vedtaget følgende lov:

Afsnit I.

§ 1 (Forfatningsbestemmelse¹⁾). (1) Udstedelsen og ophævelsen af bestemmelserne i denne forbundslovs afsnit II og gennemførelsen af disse bestemmelser er også forbundsanliggender på de områder, for hvilke forbundsforfatningen i sin affattelse af 1929 bestemmer noget andet.

(2) Bestemmelserne i denne paragraf træder i kraft fra og med den 31. august 1953.

Afsnit II.

Ansættelsespligt.

§ 2. (1) Arbejdsgiverne har i henhold til denne forbundslovs bestemmelser pligt til at beskæftige unge mennesker.

(2) Unge i forbundslovens forstand er alle, der har afsluttet deres lovpligtige skolegang og er fyldt 14, men ikke 19 år.

(3) Ligestillet med de i stk. 2 nævnte personer er dimittender fra a) fagskoler og almindelige læreanstalter af enhver art, b) højere læreanstalter, for så vidt de først nyantages efter denne lovs ikrafttræden. Ligestillingen varer, indtil retten til arbejdsløshedsunderstøttelsen i henhold til loven om arbejdsløshedsforsikring indtræder, dog højst for eet år fra ansættelsesdatoen og højst indtil to år efter aflæggelsen af den afsluttende prøve ved de under pkt. a og b nævnte skoler og læreanstalter.

§ 3. (1) Beskæftigelsespligten skal opfyldes ved, at enhver arbejdsgiver antager mindst een ung (§ 2, stk. 2) eller een dermed ligestillet person (§ 2, stk. 3) for hver fem personer, han beskæftiger, og yderligere een ung eller dermed ligestillet person for hver yderligere femten personer, han beskæftiger. Når en arbejdsgiver imidlertid beskæftiger mere end 300 personer, skal han beskæftige yderligere een ung euer dermed ligestillet person for hver 25 personer, han beskæftiger ud over de nævnte 300.

(2) Det samlede antal personer, som en arbejdsgiver skal beskæftige i henhold til stk. 1, er pligt-tallet.

(3) I de virksomheder, som regelmæssigt på bestemte årstider beskæftiger en større arbejdsstyrke end den øvrige del af året (sæsonbeskæftigelse), udregnes pligt-tallet ved, at man til antallet af de varigt beskæftigede lægger det månedlige gennemsnitsantal af løst beskæftigede personer.

(4) Virksomheder med sæsonbeskæftigelse skal opfylde deres ansættelsespligt ved, at de til stadighed mindst beskæftiger det antal unge eller dermed ligestillede personer, der svarer til pligt-tallet for de i virksomheden varigt beskæftigede personer. Derudover skal de for hver sæson antage et antal unge eller dermed ligestillede personer svarende til forskellen imellem pligt-tallet for de varigt beskæftigede og det i henhold til det foregående stk. 3 udfundne tal.

(5) Hvis antallet af tilmeldte unge arbejdssøgende ændres væsentligt, skal forbundsregeringen ved en forordning træffe ny bestemmelse om det antal ansatte personer, der medfører pligt til at beskæftige en ung eller dermed ligestillet person (jfr. stk. 1). Ved ikrafttrædelsen af en eventuel ny forordning udstedt i henhold til denne bestemmelse bliver stk. 1 ugyldig.

(6) De grupper eller kategorier af erhvervsvirksomheder, som på grund af særlige forhold indenfor virksomheden eller på grund af gældende forbud mod at antage ung arbejdskraft ikke er i stand til at beskæftige unge eller dermed ligestillede personer i det omfang, som stk. 1 eller stk. 5 bestemmer, skal kun opfylde deres beskæftigelsespligt i den udstrækning, de ovenfor omtalte særlige forhold muliggør dette. Socialministeriet (Bundesministerium für soziale Verwaltung) skal i forståelse med de ministerier, hvem spørgsmålet på det givne tidspunkt måtte vedrøre, og efter at have indhentet en udtalelse fra den i henhold til § 9 nedsatte kommission, i en særlig bekendtgørelse meddele, hvilke grupper

¹⁾ Tilføjelse til og ændring i Forbundsforfatningen.

og kategorier af virksomheder, der falder ind under denne bestemmelse, og i hvilken udstrækning disse virksomheder har pligt til at beskæftige unge og dermed ligestillede personer.

Denne (disse) bekendtgørelse(r) offentliggøres i „Wiener Zeitung"s tillæg med officielle kundgørelser.

§ 4. (1) Bestemmelserne i denne lov kommer ikke til anvendelse på forbundsstatens, forbundslandenes, kommuneforbundenes og kommunernes øverste administration, ej heller på de østrigske forbundsbaner eller på post- og telegrafvæsenet. Derimod omfattes forbundsstatens, forbundslandenes, kommuneforbundenes og kommunernes øvrige virksomheder af bestemmelserne i denne lov.

(2) Denne lovs bestemmelser finder kun anvendelse på alle øvrige offentlige organer, anstalter, institutioner og sammenslutninger, for så vidt angår de af disse drevne virksomheder.

Beregning af pligtallet.

§ 5. Ved fastsættelsen af det antal beskæftigede personer, på grundlag af hvilket pligtallet (jfr. § 3) skal udregnes, foretages denne beregning under eet for ensartede virksomheder, der har fælles ledelse og tilhører samme arbejdsgiver, hvorved dog antallet af unge og dermed ligestillede personer (jfr. § 2 stk. 2 og 3) samt hjemmearbejdere ikke tages i betragtning.

Opfyldelse af ansættelsespligten.

§ 6 (1) Pligten til at ansætte unge kan opfyldes ved at beskæftige disse enten som lærlinge eller som arbejdere eller funktionærer.

(2) Det talmæssige forhold mellem de unge mænd (og dermed ligestillede personer) og unge kvinder (og dermed ligestillede personer), som skal beskæftiges for at opfylde ansættelsespligten, skal i videst muligt omfang svare til den samlede arbejderstabs fordeling på mænd og kvinder.

(3) De unge medregnes i pligtallet indtil udgangen af det kalenderår, i hvilket de fylder 19 år.

§ 7. Opfyldelse af ansættelsespligten må ikke benyttes som anledning til afskedigelse af voksne arbejdere.

Udligningsgebyr.

§ 8 (1) For hver kalendermåned, i hvilken ansættelsespligten ikke opfyldes, skal det arbejdsanvisningskontor, indenfor hvis område virksomheden er beliggende, pålægge arbejdsgiveren at betale et udligningsgebyr.

Ansættelsespligten betragtes som opfyldt, når månedens gennemsnitstal for beskæftigede unge

og dermed ligestillede personer svarer til det pligtantal, som er udregnet på grundlag af det gennemsnitlige antal i den foregående måned beskæftigede personer (jfr. stk. 5).

(2) Påligningen af udligningsgebyr bortfalder, såfremt arbejdsgiveren kan dokumentere, at han forgæves har rettet henvendelse til det stedlige arbejdsanvisningskontor for at få anvist det antal unge, han skal beskæftige for at opfylde sin ansættelsespligt.

(3) Udligningsgebyret andrager 75 schilling månedlig for hver ung eller dermed ligestillet person, som skulle have været beskæftiget.

(4) I retssager vedrørende udligningsgebyr finder bestemmelsen i „Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz 1950" B. G. Bl. nr. 172/1950 og „Verwaltungsvollstreckungsgesetz 1950" B. G. Bl. nr. 172/1950 anvendelse.

Afgørelser truffet af „Landesarbeitsamt" er dog endelige.

(5) Udligningsgebyrerne tilfalder forbundskassen.

Kommission.

§ 9 (1) Som rådgivende instans for socialministeriet (Bundesministerium für soziale Verwaltung) i sager, der vedrører § 3, stk. 6 nedsættes en kommission under dette ministerium.

(2) Formandsposten i denne kommission beklædes af socialministeren eller en af denne blandt embedsmændene i socialministeriet udpeget stedfortræder.

(3) Foruden formanden har kommissionen følgende medlemmer:

- a) en repræsentant for forbundskanslerembedet og en repræsentant for hver af følgende forbundsministerier: Indenrigsministeriet, undervisningsministeriet, land- og skovbrugsministeriet, finansministeriet, ministeriet for handel og genopbygning, og ministeriet for trafik og de af staten overtagne virksomheder,
- b) tre repræsentanter for arbejderne og 3 for arbejdsgiverne samt det nødvendige antal suppleanter,
- c) fire repræsentanter for ungdomsorganisationerne samt det nødvendige antal suppleanter.

(4) De i stk. 3, pkt. b og c nævnte medlemmer udnævnes af socialministeren på grundlag af de respektive organisationers indstilling. „Österreichischer Arbeiterkammertag" indstiller to af arbejderrepræsentanterne og disses suppleanter, medens „Gesamtheit der gesetzlichen Interessenvertretungen der Landarbeiter" indstiller den tredje samt en suppleant for denne. For så vidt angår arbejds-

giverne indstiller „Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft" to repræsentanter og disses suppleanter, medens den tredje og dennes suppleant indstilles af „Gesamtheit der Landwirtschaftskammern". Til at repræsentere ungdomsorganisationerne indstiller hver af følgende organisationer: „Katholische Jugend Österreichs", „Sozialistische Partei Österreichs" „Österreichische Volkspartei" og „Österreichischer Gewerkschaftsbund" hver en repræsentant og en suppleant for denne.

(5) Medlemsskab af kommission er et ulønnet æreshverv.

(6) Kommissionen indkaldes til møde af socialministeren; den er beslutningsdygtig, når der foruden formanden eller dennes stedfortræder er mindst 2 arbejder- og 2 arbejdsgiverrepræsentanter til stede.

Oplysnings- og anmeldelsespligt.

§ 10 (1) Arbejdsgiverne har pligt til at give arbejdsanvisningsmyndighederne alle de oplysninger, der er nødvendige for gennemførelsen af denne lovs bestemmelser.

(2) Enhver arbejdsgiver skal føre en særlig fortegnelse over de unge, han beskæftiger. I fortegnelsen skal for hver enkelt anføres fødselsår og -dag og datoerne for arbejds- eller læreforholdets påbegyndelse og afslutning. I stedet for denne fortegnelse kan arbejdsgiveren anvende den fortegnelse, han i henhold til § 26 i forbundslov af 1. juni 1948 B. G. Bl. nr. 146 skal føre over de børn og unge, han beskæftiger, blot han anfører ophørsdatoen, hver gang et arbejds- eller læreforhold bringes til ophør. For så vidt en arbejdsgiver beskæftiger personer, der i henhold til denne lovs § 2, stk. 3 er ligestillet med unge, skal han føre en fortegnelse over disse, hvori skal anføres fødselsår og -dag, datoerne for arbejdets påbegyndelse og ophør samt datoen for den afsluttende prøve på de

i § 2, stk. 3 nævnte skoler. På forlangende skal fortegnelserne over de unge og de med dem lige stillede personer, forevises de i stk. 1 nævnte myndigheder, som også kan kræve sig alle bilag vedrørende pligtallets beregning forelagt.

(3) En afskrift af de i stk. 2 nævnte foretegnelser samt alle bilag vedrørende pligtallets beregning og ansættelsespligtens opfyldelse skal hver d. 1. marts og 1. september tilstilles arbejdsanvisningskontoret.

Straffebestemmelser.

§ 11. Overtrædelse af bestemmelserne i § 10, straffes af kredsforvaltningsmyndigheden, for så vidt overtrædelsen ikke medfører strengere straf efter en anden lov, med bøde på indtil 3 000 schilling, subsidiært med indtil 14 dages hæfte.

Overgangsbestemmelser.

§ 12 (1) De unge, der ved denne lovs ikrafttræden er beskæftiget i en virksomhed regnes med ved opgørelsen af denne virksomheds pligtal. Bestemmelsen i § 6, stk. 3 skal anvendes.

(2) Den første anmeldelse i henhold til § 10, stk. 3 skal foretages den 1. marts 1954.

(3) Udligningsgebyret skal første gang pålægges for den anden kalendermåned efter denne lovs bekendtgørelse.

Gyldighedsperiode.

§ 13. Afsnit II i denne lov ophører med at have gyldighed fra d. 31. december 1954.

Gennemførelse.

§ 14. Gennemførelsen af denne lovs afsnit II påhviler, medmindre andet bestemmes i § 3, socialministeriet i samarbejde med forbundskanslerembedet, handels- og genopbygningsministeriet, finansministeriet og land- og skovbrugsministeriet.

(12 signaturer)

Aflønning af ung arbejdskraft i udlandet.

Som det fremgår af afsnit 5 i kapitel IX, jfr. bilag 23, er man inden for enkelte fag af den opfattelse, at det vil være nødvendigt at gennemføre visse forbedringer i lærlingelønningerne for at fremme de læresøgendes efterspørgsel efter lærepladser i de pågældende fag, og man henviser i denne forbindelse dels til de relativt højere lønninger, der ydes de unge ufaglærte, og dels til at lærlingelønningerne f. eks. i Norge og Sverige ligger væsentligt over de her i landet fastsatte lærlingelønninger.

I det følgende gengives de fra Norge, Schweiz og Sverige modtagne oplysninger om de til lærlinge og arbejdsdrengene ydede lønninger.

Norge.

Lønniveauet for lærlinge og arbejdsdrengene inden for en række industrigrupper.

(Udarbejdet af det norske arbejdsdirektorat)

Mangelen på arbejdskraft i industrien efter krigen har gjort og gør sig stadig stærkere gældende for faglærte end for ufaglærte. Det er nærliggende at rejse spørgsmålet om, hvilke faktorer der er bestemmende for rekrutteringen og dermed for arbejdskraftens fordeling på disse to kategorier.

Denne fordeling er vel i nogen grad teknisk bestemt, idet virksomhedernes produktion og arbejdsfordeling kræver et nogenlunde bestemt forhold mellem antallet af faglærte og ufaglærte. Med det stramme arbejdsmarked, der har været efter krigen, vil de arbejdssøgende unge tillige tage hensyn til fortjenstmulighederne. Set på længere sigt drejer det sig om alternativet faglært — ufaglært (hjelpearbejder, specialarbejder)

og på kort sigt alternativet lærling — arbejdsdreng. Lærlingene er desuden sikret visse fordele, der ikke kommer til udtryk i den fastsatte lærlingeløn, f. eks. løn under sygdom og løn i den tid, de unge går på fagskole.

I nedenstående tabel er anført nogle statistiske oplysninger for en af de ovenfor nævnte faktorer, timelønnen for lærlinge og arbejdsdrengene. Tabellen er et uddrag af lønstatistikken for året 1952, og man har medtaget de industrigrupper, der både har lærlinge og arbejdsdrengene samt de betydeligste af de grupper, der ikke har lærlinge.

Alle arbejdsdrengene er under 19 år (i skotøjsfabrikker dog under 20 år). De fleste lærlinge er fyldt 19 år, før de efter udstået læretid — i reglen 4 år — bliver udlærte. Der er dog grund til at tro, at lærlingenes gennemsnitsalder ikke afviger væsentligt fra den for arbejdsdrengene gældende.

Størst interesse knytter sig til metalindustrien. Denne industri er den mest dominerende, og det er her, den aktuelle mangel på faglært arbejdskraft gør sig stærkest gældende. Den stipulerede løn lå for arbejdsdrengenes vedkommende 14 øre højere end den gennemsnitlige løn for lærlingene, medens den samlede gennemsnitlige timefortjeneste inklusive akkord- og overtidstillæg lå 30 øre højere. En lignende lønforskel er konstateret i slagterier, pølsemagerier samt i bagerier og konditorier. Mejerier og kaseinfabrikker samt forskellige kemiske industrigrupper er de to eneste grupper, der viser en langt højere timefortjeneste for arbejdsdrengene end for lærlinge. Imidlertid beskæftiger den kemiske industri kun ganske få lærlinge. I glas- og særlig i tekstil- og trikotageindustrien er

forholdet omvendt, idet lærlingenes timefortjeneste ligger højere end arbejdsdren-
genes. Forholdene i disse to grupper er
imidlertid noget specielle, da lærlingene her
udtages blandt arbejdsdrene til særligt
krævende fag. I lædervarefabrikkerne, byg-
ningsnedkerværksteder samt i elektroke-
misk og elektrometallurgisk industri var
der ingen nævneværdig forskel i timelønnen.

Den gennemsnitlige stipulerede løn for
alle lærlingene udgjorde 1,78 kr. mod 2,01

kr. pr. time for arbejdsdrene. Alt andet
lige må man antage, at en højere løn for
arbejdsdrene end for lærlingene vil sti-
mulere tilgangen af arbejdsdrene fremfor
tilgangen af lærlinge. Det er imidlertid
vanskeligt at vurdere, hvor stor betydning
denne forskel i lønnen har på fordelingen i
tilgangen af lærlinge og arbejdsdrene.
Som nævnt indledningsvis er der også en
række andre faktorer, der gør sig gældende
i denne forbindelse.

Gennemsnitlig timefortjeneste i industrien. Lønstatistikken 1952.

Industrigrupper	Antal arbejdere	Gnst. stipu- lerede løn Kr.	Gnst. timeløn ialt Kr.	Akkord - timer Pct.	Overtids timer Pct.
<i>Metalindustrien, 3. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år) aspiranter	1 525	1,88	2,42	54,9	1,8
Lærlinge i støberier.	124	1,79	2,36	51,3	0,3
Andre lærlinge.	4 131	1,74	2,12	56,4	1,2
<i>Slakterier og pølsefabrikker, 3 kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	27	2,14	2,36	0,8	1,5
Lærlinge.	144	1,91	2,18	3,0	0,9
<i>Mejerier og kaseinfabrikker, 1. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	83	2,21	2,34	—	0,9
Lærlinge.	48	1,24	1,40	—	1,6
<i>Bagerier og konditorier, 3. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	16	1,92	2,26	—	0,3
Lærlinge.	144	1,80	2,00 (1,92)	—	0,9
<i>Tekstil- og trikotageindustrien, juni:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	189	1,91	2,16 (2,14)	24,3	0,8
Lærlinge.	46	3,13	3,43 (3,38)	14,5	1,5
<i>Bygningsnedkerier, august—september:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	73	2,13	2,32	29,3	0,2
Lærlinge.	142	2,13	2,30	28,5	0,4
<i>Lædervarefabrikker, 3. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	37	1,84	2,17	20,0	0,7
Lærlinge.	30	1,87	2,19	34,8	0,1
<i>Elektrokemisk og elektrometallurgisk industri,</i>					
<i>4. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	201	2,19	2,80	47,4	2,2
Lærlinge.	60	2,06	2,78	77,4	0,8
<i>Forskellig kemisk industri, 4. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	13	2,43	2,62 (2,57)	17,6	0,3
Lærlinge.	6	1,60	1,75	86,9	0,3
<i>Glasværker, 4. kv.:</i>					
Arbejdsdrene (under 19 år).	102	2,04	2,77 (2,69)	32,3	0,4
Lærlinge.	35	2,31	3,13 (3,05)	22,3	1,5

Industrigrupper	Antal arbejdere	Gnst. stipu- lerede løn Kr.	Gnst. timeløn ialt Kr.	Akkord- timer Pet.	Overtids- timer Pet.
<i>Skotojsfabrikker, juni:</i>					
Arbejdsdreng (under 20 år)	125	1,77	2,20	51,8	0,9
<i>Beklædningsindustrien, 4. kv.:</i>					
Arbejdsdreng (under 19 år)	104	2,23	2,53	18,3	1,5
<i>Savværker og høvlerier, 3. kv.:</i>					
Arbejdsdreng (under 19 år)	243	2,45	2,71	34,7	0,4
<i>Træforædlingsindustrien, 4. kv.:</i>					
Arbejdsdreng (under 19 år)	429	2,06	2,39	32,8	2,4
<i>Teglværker, 3. kv.:</i>					
Arbejdsdreng (under 19 år)	56	2,55	2,99	44,3	0,3

Bemærkninger til tabellen:

Lønstatistikken omfatter i princippet alle industrivirksomheder med 5 arbejdere og derover samt et mindre antal virksomheder, der har kollektive overenskomster med arbejderne. Tællingen i 1952 omfatter 5 182 virksomheder med 192 064 arbejdere.

Lærlinge: Som lærlinge betragtes alle, der aflønnes med de i overenskomsterne fastsatte lærlinge-lønninger.

Arbejdsdreng: Ved arbejdsdreng forstås unge under 19 år, der ikke er i lære. Ved det fyldte 19. år bliver disse personer registrerede som specialarbejdere eller hjælpearbejdere.

Den stipulerede løn er den fastsatte løn inclusive de ordinære dyrtidstillæg. For normallønssag vil dette i reglen sige tarifsatserne og for mindstelønsgrupperne den individuelt aftalte løn.

Timefortjeneste ialt, inkluderer al udbetalt løn med følgende undtagelser: feriegodtgørelser, løn under sygdom og andet fravær, værkstedsgodtgørelse, vederlag for arbejdstøj og andre tillæg, der må regnes som dækning af udgifter, som arbejderne har haft i forbindelse med arbejdets udførelse.

Omregnet timefortjeneste: For arbejdere, hvis normale arbejdstid er mindre ned 48 timer om ugen, enten på almindelig dagtid eller i forbindelse med en skifteordning, er der udregnet 2 løntal: et for gennemsnitlig fortjeneste pr. faktisk arbejdet time og et for fortjenesten pr. omregnet time. Gennemsnitsfortjenesten pr. faktisk time er defineret som kvotienten mellem udbetalt løn og antallet af timer. Ved udregning af lønnen pr. omregnet time har man divideret den udbetalte løn med et beregnet timetal, nemlig det timetal man får, hvis alle arbejdere i vedkommende gruppe havde haft 48 timer som normal arbejdstid pr. uge. *Timelønnen pr. omregnet time er i tabellen føjet til i parentes.*

Schweiz.

Uddrag af skrivelse af 25. juli 1955 fra Bundesamt für Industrie, Gewerbe und Arbeit.

„Man kan ikke uden videre sammenligne de i Schweiz betalte lønninger for den ufaglærte arbejder med de ydelser, lærlingene modtager. Disse to lønningssatser udviser en væsentlig forskel, idet lønningerne til lærlingene bevidst er holdt på et betydeligt lavere niveau end lønningerne til de ufaglærte ud fra den antagelse, at

mestrene ikke i samme omfang ville ud-danne lærlinge, såfremt deres lønninger var på samme niveau som de ufaglærtes. Lærlingelønningerne fastsættes af arbejdsmarkedets organisationer, og en række fagorganisationer har opstillet særlige retningslinier herfor.

Man har i 1954 foretaget en undersøgelse af de gennemsnitlige lærlingelønninger. Nedenfor bringes en række eksempler fra denne undersøgelse:

Fag	1. læreår	2. læreår	3. læreår	4. læreår	
	Sch. Frc.	Sch. Frc.	Sch. Frc.	Sch. Frc.	
Støberilærlinge	0,40	0,50	0,60	—	pr. time
Mekanikerlærlinge	0,28	0,38	0,48	0,58	- time
Snedkerlærlinge	1,80	2,80	3,80	4,80	- dag
Skomagerlærlinge	1,60	2,40	3,40	—	- dag
Typograflærlinge	15,00	22,00	28,00	35,00	- uge
Drogistlærlinge	30,00	50,00	70,00	100,00	- måned

Til sammenligning kan anføres, at lønningerne pr. oktober 1954 for ufaglærte beskæftiget i bogtrykfaget udgjorde 125—

127 Sch.frc. pr. uge og 2,13 Sch.frc. pr. time for ufaglærte i møbelfabrikkerne.“

Sverige.

*Uddrag af skrivelse af 12. juli 1955 fra
Arbetsmarknadsstyrelsen.*

„Med hensyn til spørgsmålet om lønforholdene sammenlignet med de lønninger, der ydes unge ufaglærte, er det vanskeligt at give mere præcise oplysninger, idet der

til de overenskomstmæssigt fastsatte lønninger ofte skal lægges akkordfortjeneste o. lign. Som eksempler kan man imidlertid anføre de indenfor værkstedsindustrien kollektivt fastsatte lærlingelønninger. Lønningerne er dyrtidsregulerede, og tillægget varierer en del fra sted til sted.

Overenskomstmæssig fastsat timeløn (øre pr. time).

	Lærlinge		Arbejdsdrengene		
	halvår	laveste	alder	laveste	højeste
1.	127	151	16 år	122	145
2.	140	166	17 -	136	161
3.	155	179	18 -	159	189
4.	167	196	19 -	171	200
5.	177	209	20 -	198	233
6.	190	225			

Hertil kommer som foran nævnt akkordfortjeneste eller akkordkompensation, der medfører højere timefortjenester.“

Oversigt over resultaterne af forhandlingerne med fagene om en forøgelse af lærlingetilgangen.

(Udarbejdet medio 1955).

A. Håndværk og industri.

I. Målsætningen for lærlingetilgangen.

Indenfor håndværk og industri har sekretariatet i foråret 1955 ført forhandlinger med 29 fag¹⁾, hvis lærlingetilgang udgør ca. 98 pct. af den samlede lærlingetilgang i håndværk og industri²⁾. I tilslutning til drøftelserne har sekretariatet anmodet de enkelte deltagende organisationer om skriftlig besvarelse af nogle af sekretariatet stillede spørgsmål om de forhold, der er af betydning for lærlingetilgangen i de pågældende fag. Besvarelser er modtaget fra samtlige fag, for det langt overvejende antal fags vedkommende er svarene affattet i april måned 1955.

Ved forhandlingerne med fagene har sekretariatet søgt at opnå enighed om målsætningen for den fremtidige lærlingetilgangs størrelse.

Sekretariatet har ved udarbejdelse af forslagene til målsætningen tilsigtet en stigning i den samlede lærlingetilgang til håndværk og industri af mindst samme størrelse, som den forøgelse, der finder sted i tilgangen af unge til arbejdsmarkedet i de kommende år.

Under den generelle forudsætning, at der for samfundet som helhed vil blive opretholdt en høj og stabil beskæftigelse, er de enkelte fags målsætning differentieret i overensstemmelse med den forskellige beskæftigelsesudvikling, der kan påregnes indenfor fagene. Ved fastsættelse af målsætningen har sekretariatet desuden taget

hensyn til fagenes indbyrdes varierende afgangsforhold og frafald under læretiden, samt størrelsen af fagenes nuværende ledighed og den eventuelt forekommende mangel på arbejdskraft.

For enkelte fags vedkommende har sekretariatet ment, at en formindskelse af den nuværende lærlingetilgang ville være ønskelig, medens man for de øvrige fag har foreslået en forøgelse af tilgangen, der varierer fra under 20 til over 200 pct. af den nuværende tilgang. For samtlige fag i håndværk og industri under eet indebærer sekretariatets målsætning en forøgelse af lærlingetilgangen på ca. 38 pct. i forhold til den gennemsnitlige lærlingetilgang i årene 1950—54. Det er lidt mere end den gennemsnitlige årlige stigning i tilgangen af unge til arbejdsmarkedet i de kommende 6 år, og betydeligt mere end stigningen i denne periodes første år.

Fagforbundene har ialt kunnet acceptere en ønskelig stigning i lærlingetilgangen på ca. 32 pct., medens den af arbejdsgiverorganisationerne accepterede målsætning svarer til en forøgelse på 36—38 pct., jfr. omstående oversigt.

1. Indenfor 18 fagområder har begge de modstående organisationer accepteret sekretariatets foreslåede målsætning. I omstående oversigt er disse fag mærket med *.

Under forhandlingerne og i besvarelserne af de i tilslutning til forhandlingerne stillede forespørgsler har adskillige af disse fag dog

¹⁾ En del af fagene omfatter flere lærefag.

²⁾ For de resterende små lærefag har sekretariatet Indhentet en skriftlig orientering om mulighederne for at øge lærlingetilgangen.

Oversigt over den foreslåede og accepterede målsætning for lærlingetilgangen til håndværks- og industrifagene¹⁾.

	Faktisk lærlingetilgang		Sekretariatets målsætning	Accept. målsætning	
	1950—54 gennemsnitlig	1954		Fagforbundene	Arbejdsgiverne
Bagere	452	448	600	500	600
*Blikkenslagere	311	419	300	300	300
Bogbindere	56	59	75	50	50
Bogtryk	371	462	600	(500)	600—800
*Elektrikere	720	897	1 000	1 000	1 000
*Formere	55	49	100	100	100
*Fotografer	91	105	100	100	100
Frisører	1 084	1 226	800	800	{ 800 1 000
*Gartnere	277	245	500	500	500
Guld- og sølvarb.	79	71	80	80	(50)
Hatte og modister	114	100	100	100	{ 100 150
*Karetmagere	44	34	45	45	45
*Kokke	76	78	100	100	100
Kemi-litogr.	80	118	200	(125)	200
*Malere	528	585	800	800	800
Maskinsnedk.	57	77	300	150	150—300
*Murere	645	787	1 000	1 000	1 000
*Sadelmagere	218	170	175	175	175
*Skibstømrere	79	72	175	(175)	(175)
Skotøj	149	134	250	(180)	(180)
*Skrædder (m)	71	25	125	125	125
*Skrædder (kv)	222	188	200	200	200
*Slagtere	481	547	550	550	550
*Smede- og maskinarb.	4 205	4 493	6 000	6 000	6 000
Snedkere	561	583	1 200	950	1 200
*Tjenere	74	67	250	250	250
*Tobaksarbejdere	87	76	75	75	75
*Tømrere	916	1 002	1 100	1 100	1 100
Urmagere	72	62	80	(50)	(50)
Ialt	12 175	13 179	16 880	16 080	{ 16 575 16 825
Andre fag	250	287	(325)	(325)	(325)
Tilsammen	12 425	13 466	17 205	16 405	{ 16 900 17 150
Indeks 1950—54 = 100	100	108	138	132	{ 136 138

¹⁾ De i parentes anførte tal angiver sekretariatets skøn over de pågældende parter målsætning enten på grundlag af de under forhandlingen anførte synspunkter eller på grundlag af ikke nærmere kvantificerede udsagn i parternes skriftlige besvarelser af de af sekretariatet stillede spørgsmål.

I frisørfaget og hatte- og modistfaget er arbejdsgiverorganisationerne ikke indbyrdes enige om målsætningen. Arbejdsgiverorganisationerne i bogtrykfaget og maskinsnedkerfaget har både angivet en teoretisk ønskelig tilgang og en tilgang, som de under de foreliggende omstændigheder mener det praktisk muligt at realisere. Det er denne sidste målsætning, der indgår i sammentællingen. I de med * mærkede fag er der enighed om målsætningen mellem sekretariatet og de respektive parter.

udtrykkeligt fremhævet, at deres akceptering af målsætning er betinget af opretholdelse af gunstige beskæftigelsesforhold.

I *malerfaget* har forbundet således specielt fremhævet, at forbundets tilslutning forudsætter, at der ved forskellige foranstaltninger, f. eks. huslejestigning kan skabes tilstrækkelig merbeskæftigelse.

For *skibstømrerfagets* vedkommende fremhæves det, at et stigende antal lærlinge på træskestævler og bådebyggerier forudsætter, at disse værfter modtager tilstrækkelige ordrer, hvilket efter træskestævlernes mening igen er betinget af forbedrede låneforhold for fiskerflåden.

Ligeledes tager *tobaksfaget* forbehold specielt med hensyn til yderligere rationalisering og den usikkerhed, der knytter sig til efterspørgslen efter cigarer.

2. I 4 fag har arbejdsgiverne alene tiltrådt målsætningen, medens de respektive fagforbund har ment, at man skulle stille efter en mindre tilgang end den foreslåede.

Det gælder således *bagerfaget*. Efter forslaget skulle tilgangen forøges fra godt 400 til 600. Forbundet kan kun tiltræde en forøgelse til 500 og erindrer i de:ane forbindelse om fagets tidligere alt for store tilgang af lærlinge, hvilket forårsagede en arbejdsløshed blandt svendene, der både var større og af længere varighed end i andre fag, og som endnu bevirker, at bager- og konditorsvendene på trods af en meget stor arbejdsindsats er et af de dårligst lønnede fag.

For *bogtrykfagets* vedkommende har sekretariatet regnet med, at den fremtidige beskæftigelsesstigning vil kræve en årlig tilgang på ca. 500 lærlinge. Herudover har man skønnet, at en ekstra tilgang i nogle år på ca. 100 lærlinge ville være ønskelig for at overvinde den eksisterende mangel på typografer. Typografforbundet mener ikke, at der foreligger en sådan mangel på arbejdskraft, at en forøgelse af tilgangen af denne grund skulle være nødvendig. Derimod anser arbejdsgiverne en endnu større tilgang for ønskelig, men fremhæver samtidig, at det antagelig ikke vil være muligt at øge tilgangen udover sekretariatets målsætning, selv om den eksisterende læringskala blev ophævet.

I *kemi- og litograffaget* kan forbundet heller ikke tiltræde den foreslåede tilgang

under hensyn til den stigning i lærlingetilgangen, der allerede har fundet sted, og som vil medføre en ret betydelig forøgelse af tilgangen af nyuddægte i de kommende år. Forbundet er iøvrigt villig til at tage sin del af de store årgange under hensyn til fagets beskæftigelsesmuligheder, men kan ikke udtale sig nærmere om den ønskelige tilgangs størrelse. Derimod kan arbejdsgiverne godkende den opstillede målsætning under hensyn til, at det næppe vil være muligt at forøge tilgangen mere, selv om den foreslåede tilgang — der indebærer en betydelig forøgelse i forhold til den nuværende tilgang — ikke vil være tilstrækkelig til at afhjælpe manglen på arbejdskraft i de kommende år.

For *snedkerfagets* vedkommende har sekretariatet foreslået en forøgelse af tilgangen fra godt 500 til 1 200. Denne meget betydelige stigning hænger bl. a. sammen med, at lærlingetilgangen til snedkerfaget i modsætning til tilgangen indenfor de beslægtede fag har været nedadgående i de senere år. Snedkerforbundet mener imidlertid, at en årlig tilgang af uddannede lærlinge på 800 (svarende til en lærlingetilgang på ca. 950 under hensyn til frafaldet i løbet af læretiden) skulle være tilstrækkelig.

Som støtte for denne antagelse henleder forbundet opmærksomheden på, at faget, trods relativt gode beskæftigelsesforhold, har en arbejdskraftreserve, som er større end ønskelig, hvortil kommer, at de i foråret 1954 gennemførte ændringer i byggestøtte-lovgivningen, kreditstramningen m. m. utvivlsomt vil medføre en tilbagegang i de kommende års boligbyggeri.

Efter forbundets opfattelse vil den påregnede stigning i møbelproduktionen næppe helt holde stik — selv om eksporten af bedre møbler fortsat vil stige — da man sikkert må regne med en betydelig mindre omsætning på det indenlandske marked, dels som følge af den forventede nedgang i boligbyggeriets omfang, dels som følge af den nedgang i befolkningens købekraft, som i løbet af kortere tid vil gøre sig stærkt gældende, og som i særlig grad vil ramme den del af møbelmarkedet, der er afhængig af udskiftning i bestående hjem.

Desuden mener forbundet, at det uanset behovets størrelse heller ikke vil være muligt ad frivillighedens vej at nå mere end en fordobling af lærepladsernes antal.

3. I *guld-, sølv- og elektropletfaget* har forbundet akcepteret sekretariatets målsætning — der går ud på opretholdelse af den nuværende lærlingetilgang — medens arbejdsgiverne bl. a. under hensyn til den tekniske udvikling og fagets konjunkturfølsomhed mener, at en formindskelse af lærlingetilgangen ville være ønskelig, selv om dette indebærer en absolut tilbagegang i antallet af faglærte indenfor dette område.

4. Endvidere er der to fag, hvor forbundene og nogle af arbejdsgiverorganisationerne kan tiltræde sekretariatets målsætning, medens andre arbejdsgiverorganisationer mener, at en større tilgang end den foreslåede er ønskelig.

Dette gælder således *frisørfaget*. I de senere år har der været en ganske betydelig stigning i antallet af kvindelige frisørlærlinge, medens antallet af mandlige lærlinge nogenlunde har været konstant. Efter sekretariatets formening vil faget ikke kunne absorbere denne tilvækst og har derfor ment, at en mindre tilgang ville være ønskelig. Dette synspunkt tiltrædes af forbundet og de mindre mesterorganisationer (centralforeningerne), medens de øvrige mesterorganisationer indenfor faget ikke finder det hensigtsmæssigt hverken at søge den samlede tilgang begrænset eller at forøge antallet af mandlige lærlinge på bekostning af de kvindelige lærlinge som foreslået af forbundet og centralforeningerne.

I *hatte- og modistfaget* kan forbundet og fabrikantforeningen tiltræde sekretariatets forslag om uforandret lærlingetilgang, medens modehandlerne mener, at tilgangen bør forøges.

5. Indenfor 4 fag er de modstående organisationer enige om en mindre målsætning end foreslået af sekretariatet.

Således mener parterne i *bogbinderfaget*, at den nuværende tilgang ikke skal forøges, da den tekniske udvikling fremover vil formindske behovet for faglært arbejdskraft i faget.

Efter sekretariatet« opfattelse er tilgangen til *maskinsnedkerfaget* hidtil i et vist omfang blevet rekruteret fra andre grupper end udlærte maskinsnedkerlærlinge. Skulle tilgangen fremover alene rekruteret af udlærlinge, ville dette antagelig kræve en årlig lærlinge-

tilgang på ca. 300. Forbundet finder, at der blot bør stræbes efter en fordobling af den nuværende lærlingetilgang på ca. 75 om året.

Arbejdsgiverne så gerne en tilgang på 300 maskinsnedkerlærlinge om året, men de anser det dog for lidet sandsynligt at kunne nå længere end til en fordobling af den nuværende tilgang.

I *skotøjsfaget* har sekretariatet foreslået en lærlingetilgang på 250. Sekretariatet har herved antagelig overvurderet tilgangsbehovet for håndskomagere. Parterne kan derfor ikke tiltræde den foreslåede lærlingetilgang, men anser en tilgang på 180 for tilstrækkelig.

For *urmagerfagets* vedkommende har sekretariatet foreslået, at den nuværende lærlingetilgang opretholdes. Uanset at der indenfor urmagerfaget ikke hidtil har været arbejdsløshed af nogen betydning, mener parterne, at tilgangen bør være betydelig mindre, end den har været i de senere år. Faget er bl. a. trængt af konkurrence fra uorganiserede urhandlers side, og parterne mener, at det vil blive vanskeligt at skaffe tilstrækkelig beskæftigelse, når de store årgange af urmagerlærlinge, hvis læreforhold er påbegyndt efter 1949, begynder at gøre sig gældende på arbejdsmarkedet.

løvrigt mener parterne, at der formentlig ikke vil ske nogen nedgang i antallet af nye læreforhold, før det bliver kendt, at faget er overfyldt, og forældre som følge heraf ikke ønsker at sætte deres børn i urmagerlære.

II. Løbende justering af målsætningen.

Forsøgene på at foretage en differentieret målsætning for lærlingetilgangen er i følge sagens natur behæftet med en betydelig risiko for fejlsløn over de faktorer, der tilsammen bestemmer den fremover ønskelige lærlingetilgangs størrelse. Desuden kan der indenfor relativ kort tid indtræde uforudsete ændringer i disse forhold, der kunne gøre en revision af målsætningen ønskelig.

Sekretariatet har derfor under forhandlingerne søgt at få en nærmere belysning af parternes stilling til en ordning, hvorefter de modstående parter indenfor de enkelte fagområder årligt skulle optage forhandlin-

ger om størrelsen af den ønskelige lærlingetilgang for den kommende periode, således at det løbende blev muligt at tage ændrede forhold i betragtning og redressere tidligere fejlskøn. En sådan ordning ville muliggøre mere systematiske overvejelser af lærlingantagelsernes omfang indenfor det enkelte fag under hensyn til fagenes behov på længere sigt, ligesom det ville være lettere at gøre de samfundsmæssige interesser gældende.

1. Indenfor 13 fagområder har tanken om en årlig justering af målsætningen ved indbyrdes forhandling mellem fagets parter fået en positiv tilslutning.

Det gælder således *formerjaget, karetmagerfaget, skibstømrerfaget, skotøjsfaget, smedeg og maskinarbejderfaget og tømmerfaget*.

Forslaget kan også tiltrædes af *bagerfaget*. Den danske bagerstands fællesorganisation mener dog, at det er tvivlsomt, om der kan opnås enighed mellem fagets parter om den ønskelige tilgang.

I *fotograffaget* findes ingen medhjælperorganisation. Efter Dansk Fotografisk Forenings opfattelse vil tilgangsproblemet derfor bedst kunne løses, hvis denne forening alene søger at regulere lærlingetilgangen ved at fastsætte et forhold mellem medhjælper- og lærlingeantallet.

I *frisør faget* er der også tilslutning til tanken, men forbundet og de mindre mesterorganisationer mener ikke, at det er muligt at opnå enighed om lærlingetilgangens størrelse indenfor faget og foreslår derfor oprettelse af et lærlingedirektorat — der bl. a. skulle træffe bestemmelse om den årlige lærlingetilgangs størrelse, hvorefter det skulle overlades til fællesudvalget at reparere lærlingene på de enkelte mestre.

Malerfaget fremhæver muligheden for at lade det faglige fællesudvalg behandle spørgsmålet om tilgangens størrelse.

I *murerfaget* er der også enighed om at lade fællesudvalget årligt behandle problemet om tilgangen, selv om det efter parternes mening alene bør være en arbejdsgiveropgave at foranledige det fornødne antal lærlinge uddannet.

I *snedkerfaget* fremhæver forbundet, at da spørgsmålet om lærlingetilgangen har forbindelse med visse konjunkturbestemte forhold, vil det være overordentlig værdi-

fuldt, at der træffes aftale om at afholde møde en gang årlig mellem parterne under arbejdsmarkedskommissionens auspicer.

Under hensyn til de store samfundsinteresser, der knytter sig til ungdommens uddannelse og sikring af det enkelte erhvervs arbejdskraft, anser forbundet det tillige for ønskeligt, at der hvert år på et nærmere fastsat tidspunkt udarbejdes en statistisk analyse af arbejdsmarkedskommissionens sekretariat, som dels gør resultatet op for det forløbne år og dels forsøger at opstille målet for det kommende års udvikling og behov for fagets område. Derved ville overskueligheden for konjunkturudviklingen være større, og muligheden for at tilpasse lærlingetilgangen skulle således være til stede.

Tjenerfaget kan tiltræde ordningen, selv om den efter fagets opfattelse ikke vil få større praktisk betydning på grund af den svigtende efterspørgsel efter lærepladser inden for faget.

2. Indenfor 4 fag —• *blikkenslagerfaget, guld-, sølv- og elektroplet faget, hattemager- og modistfaget* samt *maskinsnedkerfaget* — er fagforbundene positivt indstillet over for tanken om en årlig justering af lærlingetilgangen ved indbyrdes forhandling mellem parterne, medens de pågældende arbejdsgiverorganisationer ikke kan tiltræde en sådan forhandling.

Guld- og sølvvarefabrikantforeningerne fremhæver således, at der af mange såvel principielle som praktiske grunde ikke kan indgås aftaler mellem organisationerne om lærlingetilgangens størrelse. Bl. a. tillader arbejdsgiverforeningens love således ikke, at de enkelte organisationer afslutter aftale om begrænsning af lærlingetilgangen med den modstående part.

I *hattemager- og modistfaget* mener arbejdsgiverne, at det ikke vil være muligt at praktisere denne fremgangsmåde, da en meget stor del af modehandlerne og modisterne ikke er medlemmer af nogen faglig organisation.

3. 14 fag med lærlingskalaer er det alene arbejdsgiverorganisationerne, der er positivt stemt over for en årlig justering af tilgangen gennem indbyrdes forhandling.

I *bogtrykfaget* anser arbejdsgiverne det dog for udelukket, at der kan opnås enighed mellem fagets parter om en større tilgang, end den de eksisterende lærlingskalaer betinger. Forbundet anfører, at arbejdsgiverne tidligere har stillet forslag om en sådan ordning, men at enighed herom ikke har kunnet tilvejebringes.

I *kokkefaget* kan arbejdsgiverne for så vidt tiltræde tanken, men fremhæver, at den i overenskomsten med faglært køkkenpersonales forbund indeholdte lærlingskala angiver maksimum for, hvor mange lærlinge der kan antages indtil 1. april 1957, hvor den nuværende overenskomst udløber. Såfremt der mellem de to kontraherende organisationer nedsættes et udvalg til regulering af tilgangen, vil det være nødvendigt at holde tilgangen indenfor den nævnte skala, og da denne i et meget stort antal tilfælde er fuldt udnyttet, vil resultatet af et sådant udvalgs arbejde sikkert antages at blive uden større betydning. Af hensyn til de samme overenskomstmæssige forhold kan forbundet ikke give tilsagn om en årlig forhandling om fastsættelse af det samlede lærlingeantal.

I *gartnerfaget* kan enkelte arbejdsgiverorganisationer gå ind for tanken, medens de resterende organisationer samt gartnerforbundet er afvisende. Efter forbundets opfattelse skulle det heller ikke være nødvendigt, da der er et tilstrækkeligt antal lærepladser til rådighed indenfor den margin, som lærlingskalaen sætter.

I *slagter faget* anser arbejdsgiverne det for vanskeligt at gennemføre en sådan ordning, idet denne i praksis ikke kan udføres uden fagforbundets medvirken, medens forbundet på sin side henviser til, at ordningen udelukkende må iværksættes af arbejdsgiverorganisationerne.

4. 13 fag — *elektrikerfaget, sadelmager- og tapetsererfaget* samt *tobaksarbejderfaget* — stiller begge parter sig afvisende overfor forslaget.

Under forhandlingerne fremgik det, at *elektroinstallatørerne* ikke fandt en sådan ordning hensigtsmæssig eller praktisabel, idet den under visse omstændigheder kunne medføre en mindre tilgang end den, der ellers ville komme. I *tobaksindustrien* for-

menes tilgangen automatisk at tilpasse sig behovet på grund af det ringe antal virksomheder indenfor branchen.

Bortset fra *kemi- og litograffaget* — hvor der i forvejen findes en overenskomstmæssig ordning af tilsvarende art — har de resterende 4 fag ikke taget stilling til dette spørgsmål, idet dog spørgsmålet vil blive taget op til senere drøftelse i skrædderfagene.

III. Midler til påvirkning af tilgangen.

Selv om der opnås enighed med parterne om en forøgelse af den samlede lærlingetilgang, foreligger der ingen garanti for, at denne tilgang vil blive realiseret, idet lærlingeantagelsernes faktiske omfang i praksis bestemmes af de enkelte læremestres og virksomheders udbud af lærepladser og de læresøgendes efterspørgsel efter lærepladser.

Under forhandlingerne har et betydeligt antal af de deltagende organisationer derfor gjort opmærksom på, at målsætningen ikke vil kunne opfyldes, med mindre der træffes særlige foranstaltninger specielt til påvirkning af udbudet af lærepladser. Kun indenfor enkelte mindre betydende fagområder regnes der med en automatisk tilpasning af tilgangen til det ønskelige niveau.

1. Propaganda og oplysningsvirksomhed.

I mange tilfælde vil det antagelig være muligt at opnå en vis påvirkning af tilgangen ved en almindelig oplysnings- og propagandavirksomhed indenfor de pågældende fag iværksat af fagets arbejdsmarkedsorganisationer.

1°. I 17 fag finder begge parter og i 3 fag alene arbejdsgiverne det nødvendigt eller hensigtsmæssigt gennem propaganda overfor de enkelte mestre at søge udbudet af lærepladser øget.

I *blikkenslagerfaget* har fagets mester- og svendeorganisationer tidligere i forening med held gennemført en propaganda for øget tilgang til faget, og der er mellem fagets organisationer enighed om, at man fremover ved propaganda og oplysning overfor de enkelte mestre bør søge lærlingetilgangen stimuleret.

I *elektrikerfaget* er parterne enige om, at en forøgelse af lærlingetilgangen til de en-

kelte virksomheder næppe vil ske uden ydre tilskyndelse. Det menes dog, at en henvendelse fra Elektroinstallatørforeningernes side vil skabe den ønskede forøgelse af tilgangen. Foreningen vil derfor med det første begynde en sådan propaganderende oplysningsvirksomhed.

Under forhandlingerne med *smede- og maskinarbejderfaget* blev det specielt fremhævet, at samtidig med, at der overfor de enkelte virksomheder bør iværksættes propaganda for at få virksomhederne til at antage et større antal lærlinge end tidligere, bør det tillige understreges, at en forøgelse af lærlingeantallet ikke må medføre en kvalitetsforringelse af uddannelsen.

Efter fagets opfattelse bør iøvrigt propagandaen hovedsageligt foretages af organisationerne selv direkte overfor medlemmerne og kun i anden række gennem meddelelser og artikler i dags- og fagpresse m. v.

2°. I *malerfaget*, *maskinsnedkerfaget* og forsåvidt angår *murerfaget* i provinsen og landkommunerne, har parterne desuden ment, at en propaganda overfor de læreplads-søgende vil være påkrævet for at fremme tilgangen i det ønskelige omfang. Hertil kommer 3 fag, *former-*, *gartner-* og *tjenerfaget*, hvor alene en propaganda af denne art anses for påkrævet, idet man befrygter, at der ikke vil komme en tilstrækkelig efterspørgsel efter lærepladser indenfor disse områder, selvom der kommer en større tilgang af de unge på arbejdsmarkedet.

I denne forbindelse har formanden for Hovedorganisationen af Mesterforeningerne i Byggefagene i Danmark, muremester Melchior Kjeldsen, henledt opmærksomheden på, at spørgsmålet om at få tilstrækkelig tilgang af lærlinge på landet bør søges løst gennem udbygning af *erhvervsvejledningen*, så denne navnlig også kommer til at omfatte vejledning i landsbyskolerne, idet det må være rimeligt, at ungdommen på landet gøres opmærksom på de muligheder, der byder sig for at få en ordentlig uddannelse. Mange unge fra landet, der allerede i konfirmationsalderen har besluttet at forlade landbruget, realiserer først deres beslutning i 16—17—18 års alderen, og det vil da i reglen være for sent for dem atjpbegynde en faglig uddannelse.

Tjenerfaget — der tidligere uden held har søgt at stimulere tilgangen gennem propa-

ganda — mener, at der ville kunne opnås bedre resultater, såfremt der fra myndighedernes side blev sat ind med et mere intensivt propaganda- og oplysningsarbejde i skolernes afgangsklasser.

3°. Kun indenfor enkelte fag, hvor tilgangen efter parternes opfattelse bør formindskes eller i hvert fald ikke forøges udover de nuværende niveau, skønnes det ikke nødvendigt at påvirke tilgangen gennem propaganda og oplysning.

2. Direkte aftaler mellem arbejdsgiverorganisationerne og enkelte virksomheder om antagelse af et større antal lærlinge.

I forbindelse med spørgsmålet om en årlig justering af målsætningen for lærlingetilgangen mellem parterne indbyrdes har sekretariatet rejst spørgsmålet, om der ikke i forbindelse hermed kunne skabes en ordning, hvorved arbejdsgiverorganisationerne ved direkte aftaler mellem organisationerne og egnede virksomheder om antagelse af et passende antal lærlinge søgte at sikre målsætningen realiseret bedst muligt.

Denne ordning vil bedst kunne praktiseres indenfor fag med et mindre antal virksomheder og en stor organisationsprocent blandt arbejdsgiverne.

Denne tanke har kun fået fuld tilslutning fra *malerfagets* side, medens *skotøjsfaget* for fabriksfagernes vedkommende har erklæret sig villig til i givet fald at gribe ind på denne måde, hvis tilgangen ikke får det ønskede omfang.

Bogbinderlauget i København fremhæver, at skulle det mod forventning vise sig vanskeligt at få firmaerne til at antage lærlinge, kan den minimumsskala, som tidligere har været gældende, træde i kraft igen ved et påbud fra laugsbestyrelsen.

I *gartnerfaget* har enkelte organisationer — planteskoler og anlægsgartnere — tilsluttet sig tanken.

Det samme er tilfældet for *karosserifabrikanternes* vedkommende, medens karetmagermestrene mener, at det bliver vanskeligt for organisationen at træffe sådan aftale, da der blandt læremestrene synes nogen uvilje mod at antage lærlinge.

Imidlertid har en række arbejdsgiverorganisationer i forbindelse med drøftelserne om en propaganda- og oplysningsvirksomhed

erklæret, at de agter at påvirke de enkelte mestre til en forøget lærlingeantagelse ved direkte henvendelser. Mellem denne form for propaganda og formelige aftaler om øget tilgang er der kun en gradsforskel.

3. Økonomisk udligning af de med lærlingeuddannelsen specifikt forbundne omkostninger.

Indenfor de fag, hvor en relativ stor del af oplæring finder sted på de mindre virksomheder, eller hvor en del af svendene beskæftiges inden for andre områder — industrien, entreprenørvirksomheder, der ikke selv foretager oplæring — har sekretariatet rejst spørgsmålet om en udligning af de med lærlingeuddannelse specifikt forbundne udgifter for derved at fremme lærlingetilgangen. Der findes allerede indenfor visse faglige områder forskellige ordninger, der mere eller mindre tilsigter en sådan økonomisk udligning. Således refunderer bl. a. *Københavns Murer- og Stenhuggerlaug* medlemmernes direkte udgifter ved lærlingeuddannelsen, ligesom *Centralforeningen af Murermestre under Arbejdsgiverforeningen* har en tilsvarende ordning. Samme fremgangsmåde anvendes også af *Københavns Tømmerlaug*.

Sekretariatet har fundet anledning til at drøfte spørgsmålet med 10 fag. 7 af disse har helt eller delvis kunnet give positiv tilslutning til tanken, medens den i 3 fag er blevet afvist.

1°. I *Bager faget* er Den danske Bagerstands Fællesorganisation af den formening, at der bør etableres en udligning af udgifterne ved lærlingeuddannelsen mellem håndværks- og fabriksvirksomheder, der beskæftiger bagersvende, men ikke selv uddanner sådanne.

I *blikkenslagerfaget* udfoldes for tiden bestræbelser for at oprette en særlig oplæring af fabriksblikkenslagere; hvis dette mod forventning ikke lykkes, finder faget det rimeligt, at der under en eller anden form finder en udligning af udgifterne sted mellem håndværks- og industrivirksomheder, da dette uden tvivl vil medføre, at håndværksmestrene forøger antallet af lærlinge.

I *malerfaget* er uddannelsen særlig beko- stelig for mestrene, idet faget siden 1937 har haft en tvungen dagskole. Malerfaget

er derfor indstillet på, at der bør etableres en eller anden form for *udligning af udgifterne* ved lærlingeuddannelsen mellem håndværkervirksomhederne og de industrivirksomheder, der beskæftiger malersvende, samt de større malervirksomheder, der ikke selv uddanner lærlinge, således at der gennem tilskud fra disse virksomheder bliver fremskaffet et forøget antal uddannelsespladser i de mindre håndværksvirksomheder. Foreløbig er spørgsmålet taget op af et særligt udvalg indenfor faget.

Murerfaget finder, at en fordeling af udgifterne indenfor de respektive mesterorganisationer ville være ønskelig, således som det allerede finder sted i et vist omfang. Sådanne ordninger bør dog kun gennemføres ad frivillig vej.

I *slagterfaget* er det alene kødindustriens fabrikantforening, der til en vis grad er positivt indstillet overfor en udligningsordning, idet foreningen finder tanken om, at de firmaer, der ønsker at undgå ulejigheden med oplæring af lærlinge, men som desuagtet ønsker faglært arbejdskraft, på en eller anden måde pålægges en form for afgift ganske sund, selv om foreningen principielt er af den formening, at de læremestre, der ønsker at uddanne lærlinge, må påtage sig de dermed forbundne udgifter.

I *snedkerfaget* vil Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre nærmere drøfte spørgsmålet om økonomisk støtte til virksomheder, der påtager sig uddannelse af lærlinge, for så vidt der ikke gennem den agitation, der nu er iværksat i faget, lykkes at fremskaffe det tilstrækkelige antal lærepladser.

Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark mener, at en økonomisk udligning bør søges gennemført.

Snedkerforbundet fremhæver, at spørgsmålet om en kontant betaling for at uddanne lærlinge er et arbejdsgiveranliggende, som forbundet imidlertid kan give sin tilslutning til, hvis det skulle vise sig at være nødvendigt at betrede denne vej.

Iøvrigt anser forbundet det for selvfølgelig, at fagets arbejdsgivere har pligt til at sikre faget den arbejdskraft, der er brug for, og at omkostningerne herved fordeles lige- ligt og betragtes på samme måde som de investeringer, der skal foretages for at holde maskinparken i orden. Forbundet påpeger

dog tillige, at de mindre virksomheders egnethed til uddannelsen af lærlinge er aftagende på grund af den tekniske udvikling, og at man snarere burde øge lærlingetilgangen i møbelindustrien.

Tømrerfaget er indstillet på en frivillig løsning af spørgsmålet om udligning af omkostningerne imellem mestrene indenfor organisationerne, ligesom det er fagets opfattelse med hensyn til spørgsmålet om en udligning mellem tømrerfaget og entreprenørerne, at organisationerne selv vil kunne finde frem til en fornuftig ordning.

2°. *Jern- og metalindustrien*, herunder *skibstømmer faget*, kan ikke tiltræde nogen tilskudsordning, da oplæringen økonomisk bør hvile i sig selv, hvortil kommer, at en tilskudsordning specielt vil kunne stimulere de mindst egnede læremestres interesse i at tage lærlinge. *Sadelmager- og tapetsererfaget* afviser også tanken om en økonomisk udligning.

3°. I de fleste tilfælde vil organisationsgrænserne hindre gennemførelse af mere generelle udligningsordninger indenfor de enkelte fag, hvortil kommer, at uorganiserede arbejdsgivere i alle tilfælde vil falde uden for sådanne frivillige ordninger. Under forhandlingerne er der derfor fra forskellig side bl. a. fra Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark og Blikkenslagerlauget i København blevet fremsat tanker om at gennemføre en generel udligning omfattende alle organiserede og uorganiserede mestre i forbindelse med den lovpligtige ulykkesforsikring eller på tilsvarende måde.

4. *Fremskaffelse af nye lærepladser indenfor områder, der hidtil ikke eller kun i ringe grad har deltaget i oplæringen.*

Som nævnt i forbindelse med det foregående spørgsmål om økonomisk udligning beskæftiger entreprenørvirksomheder, industrien samt tillige visse offentlige virksomheder forskellige kategorier af faglært arbejdskraft uden i tilsvarende grad at deltage i oplæringen af den pågældende arbejdskraft.

Blandt de 10 fag, hvor dette forhold i særlig grad har betydning, er der 5 fag, som ønsker oplæringen fremmet indenfor sådanne områder, der hidtil ikke eller ikke i tilstrækkelig grad har deltaget i oplæringen,

2 fag stiller sig afvisende, medens standpunkterne indenfor de resterende 3 fag endnu ikke er afklarede eller er delte.

1°. I *blikkenslagerfaget* er knapheden på arbejdskraft forøget på grund af industriens anvendelse af faglærte blikkenslagere. Faget søger derfor nu at få oprettet et oplærings-speciale som fabriksblikkenslagere.

Snedkerfaget er ligeledes indstillet på at søge oplæringen stærkt fremmet inden for industrien, særlig på grund af de mindre virksomheders specialisering, der gør dem mindre egnede til at foretage oplæring.

I forbindelse med drøftelser om tilgangen til *jern- og metalindustrien* — *smede- og maskinarbejder faget*, *skibstømrere* og *formere* — har industrien henledt opmærksomheden på, at der i en lang række offentlige virksomheder anvendes faglært arbejdskraft i stor udstrækning, uden at de pågældende virksomheder selv uddanner unge mennesker i de omhandlede fag.

Da det må forekomme helt naturligt, at de virksomheder, der har anvendelse for faglært arbejdskraft, selv er med til at udanne denne arbejdskraft, bør der — efter jern- og metalindustriens opfattelse — derfor såvel på statslige som på kommunale virksomheder antages lærlinge til uddannelse, såfremt der på nogen måde kan skabes mulighed for at gennemføre en sådan uddannelse på forsvarlig måde.

De modstående parter indenfor jern- og metalindustrien vil derfor finde det rigtigt, at der på arbejdsmarkedskommissionens foranledning rettes henvendelse til de offentlige virksomheder for at få disse til at udanne et større antal lærlinge.

2°. I *elektrikerfaget* stiller man sig fra Elektroinstallatørforeningernes side meget skeptisk overfor duelligheden af de elektrikere, der udover det allerede placerede antal måtte blive udlært på offentlige værker og indenfor industrien, idet de næppe vil kunne udiæres uden en supplerende uddannelse hos elektroinstallatører, og disse er næppe tilbøjelige til at tage sådanne kort-periode-lærlinge, så meget mindre som de helst selv skulle udvide deres hidtidige lærlingeantal.

Forbundet vil på sin side ikke afvise et forsøg i så henseende, men er indforstået med, at en supplerende uddannelse vil være påkrævet.

I *tømrerfaget* afvises en fuldstændig oplæ-

ring af tømrere i entreprenørvirksomheder, selv om der i disse virksomheder beskæftiges et stigende antal tømrersvende. Københavns Tømrerlaug påpeger dog, at der næppe kan være tvivl om, at det vil være hensigtsmæssigt at henlægge en mindre del af læretiden til et jernbetonfirma, hvis lærlingene derved får lejlighed til at være effektivt med ved forskallings- og opstillingsarbejde, når den egentlige læremester ikke selv beskæftiger sig med sådanne arbejder. Hovedorganisationen af Mesterforeningerne i Byggefagene indtager samme standpunkt, medens Centralforeningen af Tømrermestre og forbundet også afviser supplerende uddannelse hos entreprenører.

3°. Endelig er problemet også rejst overfor *skrædderfaget* i forbindelse med videregående ændringer af uddannelsen. Drøftelserne i faget er endnu ikke afsluttet.

I *bagerfaget* afvises tanken om at søge oplæring gennemført på brødfabrikker, hvis produktion er altfor ensartet, således at der efter fællesorganisationens opfattelse ikke vil være mulighed for en oplæring efter mesterlærens principper.

Spørgsmålet afvises ligeledes af alle organisationer indenfor *malerfaget*, da det efter parternes opfattelse ikke er muligt at give en forsvarlig oplæring af malere indenfor industrien.

5. Ændringer i uddannelsesregler m. m.

I enkelte fag har der under forhandlingerne været fremsat tanker om ændring i uddannelsesreglerne for at forøge antallet af mulige lærepladser eller gennem en effektivisering af uddannelsen at skabe mulighed for en nedsættelse af læretiden, hvilket også vil give mulighed for at oplære et øget antal lærlinge.

Således blev der under forhandlinger med *gartnerfaget* fremsat forslag fra gartnerens arbejdsgiverforening i provinsen om en specialisering af uddannelsen i forbindelse med en nedsættelse af læretiden til 3 år.

Der er imidlertid ikke enighed mellem de enkelte arbejdsgiverorganisationer om dette forslag, ligesom forbundet erklærer, at det ikke vil være opportunt at specialisere oplæringen yderligere.

I *karetmagerfaget* er parterne enige om, at det ville være ønskeligt at søge gennem-

ført en ændring af uddannelsesreglerne og svendeprøveregulativet, således at der blev mulighed for uddannelse af karetmagere med pladearbejde som speciale, dels under hensyn til den tekniske udvikling — som truer med at formindske fagets betydning — dels under hensyn til den øjeblikkelige mangel på klejnsmede med pladearbejde som speciale.

I *maskinsnedkerfaget* blev det under forhandlingerne oplyst, at visse virksomheder vanskeligt kunne uddanne lærlinge, da uddannelsesreglerne var for stramme. Fabrikantforeningerne mener derfor, at kravene om oplæring ved visse maskintyper burde lempes. Forså vidt angår savskærere, er Træindustriens Svendeprøvekommission allerede i gang med overvejelser om en ændring af uddannelsesreglerne og regler for aflægelse af svendeprøve. Forbundet mener ikke, at uddannelsesreglerne bør lempes yderligere, idet den bestående dispensationsadgang skulle være tilstrækkelig.

I *skotøjsfaget* har skomagemestrene rejst spørgsmålet om en nedsættelse af svendeprøveregulativets krav til nyt arbejde, da det vil være umuligt at skaffe nyt arbejde til et øget antal lærlinge. Ligeledes mener skomagemestrene, at oplæringen indenfor skomagerfaget absolut bør deles op i egentlige håndskomageri og skomageri ved hjælp af maskiner, idet oplæringen i øjeblikket er utilfredsstillende. Alt for mange af de udlærte er ofte meget dårligt egnede til at arbejde såvel hos håndskomagere som i et moderne reparationsværksted.

Forbundet hævder deroverfor, at det vil være uforsvarligt at lempe de hidtil gældende uddannelsesregler. Forbundet advarer tillige mod en speciel lærlingeuddannelse i reparationsarbejde, da der almindeligvis er stor ledighed i denne branche, hvortil kommer, at der på reparationsværkstederne arbejdes på nedsat tid i stor udstrækning.

Under forhandlingerne har man tillige drøftet spørgsmålet om en ændring af svendeprøveregulativet, forsåvidt angår fabriksfagene under hensyn til mange virksomheders eensidige produktion.

Forbundet ser ikke, at der er nogen grund til at søge svendeprøveregulativet lempet, da oplæringen i stor udstrækning allerede finder sted på virksomheder, der har en endog meget eensidig produktion.

Fabrikantforeningen mener ikke, at en ændring af svendeprøveregulativet vil være tilstrækkeligt til at løse spørgsmålet, men ønsker i stedet gennemførelse af en mere omfattende ændring af oplæringen.

I smede- og maskinarbejder faget er uddannelsesreglerne, for så vidt angår lærlinge på landet, blevet ajourført. De tidligere uddannelsesregler hindrede i ret betydelig udstrækning en oplæring på disse virksomheder på grund af deres arbejdes ændrede karakter. Uddannelsesreglerne indenfor andre brancher vil også blive revideret for derved både at fremme uddannelsens kvalitet og antallet af mulige lærepladser.

I forbindelse med drøftelserne om uddannelsesreglerne henledte jern- og metalindustrien opmærksomheden på, at læremestrenes lyst til at antage lærlinge kunne stimuleres, hvis der fra de faglige udvalgs side i langt større udstrækning, end tilfældet hidtil har været, ydes de enkelte læremestre støtte og vejledning med hensyn til den praktiske oplæring gennem udarbejdelse af forskellige hjælpemidler i form af tegninger med dertil hørende arbejdsinstruktion over forskellige øvelsesopgaver, indeholdende de for fagets udøvelse grundlæggende arbejdsprocesser.

Retningsgivende oplysninger om den mest hensigtsmæssige opdeling af lærlingenes læretid mellem de enkelte arbejdsdiscipliner ville også betyde en lettelse for de fleste læremestre samtidig med, at man, såfremt disse retningsgivende oplysninger følges, ville få sikkerhed for, at uddannelsen indenfor et fag blev mere ensartet og vel også derigennem bedre, end tilfældet hidtil har været.

Under forhandlingerne har jern- og metalindustrien desuden rejst spørgsmålet om arbejdsmarkedskommissionens initiativ til en henvendelse til samtlige faglige fællesudvalg for at animere disse til hver indenfor deres område at tage spørgsmålet om gennemførelse af eventuelle ændringer i den faglige uddannelse — herunder spørgsmålet om supplerende uddannelse, se afsnit 6 nedenfor — op til nærmere overvejelse med det formål dels at forbedre lærlingeuddannelsen og dels at skabe muligheder for uddannelse af et større antal unge, idet spørgsmålet om gennemførelse af foranstaltninger af denne art i hvert enkelt tilfælde må afgø-

res indenfor de pågældende fagområders faglige udvalg.

I *tømrerfaget* ønsker laugene en vis ajourføring af svendeprøveregulativets bestemmelser i overensstemmelse med den tekniske udvikling, men mener dog ikke, at dette alene kan forøge antallet af lærepladser. Forbundet er villigt til forhandling. Centralorganisationen ønsker ingen og Hovedorganisationen af Mesterforeningerne kun visse mindre ændringer i regulativet.

6. Supplerende uddannelse.

Den tekniske udvikling og den stigende specialisering har i en række fag og brancher medført, at de enkelte virksomheder ikke er i stand til at give en fuldt forsvarlig uddannelse i overensstemmelse med de gældende uddannelsesregler. Det har i adskillige tilfælde medført, at disse virksomheder er blevet underkendt som læresteder eller selv har ophørt med udlæring. Sekretariatet har derfor i de tilfælde, hvor en ændring i uddannelsesreglerne ikke var forsvarlig eller tilstrækkelig til at inddrage disse virksomheder i oplæringen, drøftet muligheden for at bevare disse læresteder ved at give lærlingene en supplerende uddannelse i andre virksomheder eller på særlige kursus.

I *køkket faget* er der ved den seneste overenskomst åbnet adgang for en kombineret uddannelse af lærlinge i henholdsvis sommersæson- og vintersæsonforretninger, ligesom der også indenfor faget forekommer enkelte andre tilfælde af supplerende uddannelse mellem virksomheder, der ikke kan give en fuld uddannelse.

Forbundet finder det tillige muligt, at man på grund af fagets tekniske udvikling må tage spørgsmålet op om yderligere supplerende uddannelse på fagskolerne.

I *maskinsnedkerfaget* fremhæver forbundet, at der utvivlsomt vil kunne fremskaffes flere lærepladser, såfremt en del virksomheder, hvis produktion er for ensidig, eller som ikke er i besiddelse af de nødvendige maskiner, kunne udveksle lærlinge med andre virksomheder, hvis produktion eller maskinpark kan supplere den påbegyndte uddannelse. Der vil også være mulighed for supplerende uddannelse på eventuelle fagskoler.

Fabrikantforeningen oplyser, at mulig-

hederne for indførelse af supplerende uddannelse på anden virksomhed eller på Teknologisk Institut overvejes.

I *smede- og maskinarbejderfaget* blev det under forhandlingerne oplyst, at supplerende uddannelse på andre virksomheder i praksis har vist sig at være en mindre velegnet form for lærlingeuddannelse som følge af, at ansvaret for oplæringen fornygtiges ved pladsskifte indenfor læretiden; endvidere spildes der ikke en uvæsentlig tid på tilpasning til nye arbejdsforhold i forbindelse med skiften af lærested.

Endelig kan der for de unge opstå mere psykisk betonedede vanskeligheder ved skiften af foresatte og kammerater, ligesom et egentligt uddannelsesprogram, indeholdende regler for uddannelse på flere forskellige læresteder, vil være uhyre vanskeligt at tilrettelægge og umuligt at kontrollere, når der er tale om et stort antal lærlinge.

Derimod kan supplerende uddannelse på særligt dertil indrettede fagskoler for visse fag og brancher betyde forøgede muligheder for antallet af lærlinge på en lang række virksomheder, der ikke selv kan give lærlingene den i uddannelsesreglerne krævede oplæring.

I *snedkerfaget* har snedkerforbundet intet at erindre imod en supplerende uddannelse på andre virksomheder, hvis parterne finder den mulig og forsvarlig, men det må i så tilfælde gøres klart, hvor ansvaret for uddannelsen skal lægges.

Fællesorganisationen af Danmarks Snedkermestre mener, at en delt uddannelse vanskeligt kan praktiseres indenfor snedkerfaget, hvorimod Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene finder, at en ordning med skiftende lærepladser for lærlinge på virksomheder med eensidig produktion vil være en god foranstaltning frem for at underkende disse virksomheder som læresteder.

7. Nedsættelse af læretiden.

En nedsættelse af læretiden vil medføre en forøgelse af udlæringens omfang uden udvidelse af det eksisterende antal lærepladser.

I *blikkenslagerfaget* betragter parterne en nedsættelse af læretiden fra 5 til 4 år som forsvarlig og ønskelig, såfremt der sker en

koncentration af uddannelsen, og i forbindelse hermed en såvel teoretisk som praktisk uddannelse på fagskole.

I *bogtrykkerfaget* er læretiden fra og med 1949 nedsat fra 5—4½ år og vil fra 1956 yderligere blive nedsat til 4 år.

I *gartnerfaget* er der fra enkelte sider fremsat visse tanker om en nedsættelse af læretiden fra 4—3 år, jfr. afsnit 5 ovenfor.

I *hattemager- og modistfaget* mener fabrikantforeningen, at læretiden under alle omstændigheder kunne og burde nedsættes med 1 år, medens forbundet og modehandlerforeningen mener, at nedsættelse af læretiden bør ske i forbindelse med indførelse af en forskole.

I *maskinsnedkerfaget* går forbundet ind for, at læretiden nedsættes med et halvt år til 3 år for unge, der kommer i lære efter det fyldte 16. år. Fabrikantforeningen mener, at læretidens nedsættelse kun bør gælde for lærlinge, der er fyldt 18 år ved kontraktens indgåelse.

Murerfaget ønsker ingen generel nedsættelse af læretiden, men faget mener, at det ville være ønskeligt at få indført en dispensationsbestemmelse med henblik på en vis nedsættelse af læretiden for lærlinge, som på grund af forøget skoleuddannelse af teoretisk eller praktisk art, alder og/eller forudgående kendskab til faget må formodes at være i besiddelse af forudsætninger for at kunne gennemføre uddannelsen på kortere tid end normalt.

I *skotøjsfaget* har fagets organisationer og fællesudvalget, i den hensigt at stimulere lærlingetilgangen, allerede foretaget nedsættelse af læretiden i *nådlærfaget* gennem en graduering af læretiden fra 3 til 2 år, afhængigt af elevens alder ved antagelsen.

Forbundet har intet mod en yderligere nedsættelse af læretiden. Fabrikantforeningerne foreslår, at man i de kommende år, hvor problemet med de store årgange bliver aktuelt, forsøgsvis går over til lignende foranstaltninger med graderet læretid, såvidt angår skotøjindustriens øvrige lærefag: tilskærer-, pinder- og pudserfagene, hvorved der formentlig vil kunne opnås en stigning i antallet af lærepladser.

I *snedkerfaget* gør forbundet opmærksom på, at tidspunktet er inde til at drøfte læretidens længde for møbel- og bygningssnedkerlærlinge. For møbelsnedkere er den mak-

simale læretid 5 år og for bygningsnedkere 4½ år. Mindste læretid er 4 år. Den voldsomme mekanisering, der har fundet sted i snedkerfaget som helhed, hvor selv de mindste værksteder enten har maskiner eller får maskinarbejdet udført andre steder, betyder, at en del af de arbejdsprocesser, som før var et naturligt led i håndsnedkeriet, nu er overtaget af maskinerne. Derfor kan der uden skade finde en nedsættelse af læretiden sted **til** 4 år som maksimum, hvilket vil forøge tilgangen af arbejdskraft til faget på kortere tid end ved bibeholdelse af den nuværende læretid.

8. Begrænsninger af lærlingetilgangen.

Af de 29 fag, med hvilke der har været ført forhandlinger indenfor håndværk og industri, har 8 fag en lærlingskala fastsat ved overenskomst. I 4 fag er der af fællesudvalget udarbejdet lærlingskalaer, og i et enkelt fag er der mellem mestrene indbyrdes truffet aftale om begrænsninger i lærlingantagelserne. Desuden er der i kemigraf- og litograffaget etableret en ordening, således at fagets parter årligt fastsætter en kvota for den samlede tilgang af lærlinge til faget. De gældende regler herom er fastsat i de kollektive overenskomster.

1°. Overenskomstmæssige lærlingskalaer.

I *bagerfaget* mener forbundet, at lærlingskalaerne ikke har været eller vil blive til hinder for en tilstrækkelig tilgang af lærlinge.

Forbundet peger således på, at — såfremt virksomhederne udnyttede lærlingskalaerne ved blot at have een lærling — ville det, under hensyntagen til frafaldet i læretiden, svare **til**, at man gennemsnitlig ville få en tilgang på ca. 800 udlærlinge om året.

I denne forbindelse peger forbundet på, at man af hensyn til uddannelsens kvalitet burde ændre lærlingskalaernes bestemmelser derhen, at virksomhederne mindst skulle beskæftige een svend, før de kunne få ret til at uddanne lærlinge. Under forudsætning af, at en sådan ordening kan etableres, vil forbundet være villigt til at drøfte forhøjelse af lærlingentalet indenfor de virksomheder, der beskæftiger een svend.

Den danske Bagerstands Fællesorganisation fremhæver, at spørgsmålet om lærlinge-

skala vil være uden betydning, såfremt parterne enedes om en årlig justering af tilgangens størrelse.

Konditorerne mener, at lærlingskalaen selvfølgelig virker begrænsende på lærlingetilgang, og at det vil være nødvendigt, at skalaen ændres betydeligt, såfremt målsætningen skal realiseres.

Fællesbagerierne, der først siden 1952 efter overenskomst med forbundet har fået ret til ialt at beskæftige 10 lærlinge på fællesbagerierne, er interesseret i, at der uddannes kvalificeret arbejdskraft indenfor faget, og da flere fællesbagerier vil være særdeles velegnede uddannelsessteder, vil fællesbagerierne ved given lejlighed tage spørgsmålet om ret til at beskæftige et større antal lærlinge op til forhandling med forbundet.

I *bogtrykfaget* erklærer arbejdsgiverne, at den ønskelige og nødvendige lærlingetilgang, der efter arbejdsgiverorganisationens opfattelse udgør mindst 800 om året, ikke vil kunne etableres indenfor de rammer, som er fastlagt i de eksisterende lærlingskalaer.

Imidlertid anser arbejdsgiverorganisationerne i bogtrykfaget det for praktisk uigenneførligt at nå op over 600 lærlingeansættelser pr. år, selvom adgangen til lærlingantagelser indenfor faget blev givet fri. På den anden side mener de pågældende organisationer, at muligheden for at nå op over dette antal ikke på forhånd bør udelukkes allerede på grund af lærlingskalaen. Det er derfor arbejdsgivernes principielle standpunkt, at de eksisterende lærlingskalaer burde ophæves af lovgivningsmagten.

Efter forbundets opfattelse er lærlingskalaen ingen hindring for en tilstrækkelig tilgang bl. a. under hensyn til læretidens nedsættelse.

I *elektrikerfaget* findes en lærlingskala, der alene gælder for de uorganiserede mestre indeholdt i forbundets særoverenskomster med de pågældende mestre. Under forhandlingen med faget fremgik det, at der var visse muligheder for at øge tilgangen ved ophævelse af disse bestemmelser, men at det på den anden side indebar fare for forringelse af uddannelsens kvalitet.

I en fælles udtalelse fra fagets organiserede parter fremhæves det, at under de for tiden eksisterende betingelser vil det næppe være muligt at ophæve eller lempe den i særoverenskomsterne fastlagte lærlingskala,

hvorimod der vel i visse tilfælde skulle være mulighed for dispensation.

I *gartnerfaget* synes der under forhandlingerne at være enighed om, at de gældende lærlingskalaer ikke ville hindre en tilstrækkelig forøgelse af tilgangen.

Imidlertid har en enkelt arbejdsgiverorganisation — Gartnerne Arbejdsgiverforening i Provinsen — senere meddelt, at skalaen efter denne forenings mening måtte ændres, idet den virker alt for snævert begrænsende på adgangen til faget.

I *kokkefaget* blev lærlingskalaen revideret ved sidste overenskomstforhandling. Arbejdsgiverne ønskede fuldstændig fri tilgang, men opnåede kun en lempelse i de gældende regler. Efter parternes opfattelse vil den nu eksisterende skala kunne rumme den ønskelige tilgang af lærlinge.

I *slagterfaget* findes dels en lærlingskala, dels bestemmelser om, at uddannelsen skal være afsluttet inden det fyldte 21. år. Efter forbundets mening virker disse regler ikke hæmmende på tilgangen; for så vidt angår den sidste regel allerede som følge af, at forbundet dispenserer fra alderen i næsten alle tilfælde, dog kun på den betingelse, at der ydes fuld løn for den resterende del af læretiden. Forbundet er ikke sindet at erstatte skalaen med fællesudvalgets individuelle prøvelser af lærepladsernes egnethed.

Arbejdsgiverne mener derimod, at lærlingskalaen i høj grad hæmmer tilgangen og er villige til at drøfte individuelle prøvelser i fællesudvalget til eventuel afløsning af skalaen. Ligeledes mener arbejdsgiverforeningen, at uanset forbundets dispensationspraksis virker 21-års bestemmelsen hæmmende for tilgangen på grund af forbundets ufravigelige betingelse om fuld løn ved dispensation.

I *tjenerfaget* er den i overenskomsten fastsatte lærlingskala efter parternes opfattelse næppe til hinder for oplæring af det antal lærlinge, som er ønskeligt, og overenskomsten indeholder tillige muligheder for at fravige denne skala ved forhandling mellem organisationerne.

I *tømmerfaget* findes der mellem forbundet og Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene (landmestrene) en aftale om lærlingebegrænsning.

Hovedorganisationen mener, at overenskomstens lærlingskala bør sættes ud af

kraft, da den ved usmidig administration kan virke hæmmende på lærlingetilgangen.

Derimod ønsker forbundet ikke generel ophævelse af skalaen, men er indstillet på at behandle hvert enkelt forhold med forståelse.

En lignende aftale om lærlingetilgang mellem murerforbundet og hovedorganisationen er sat ud af kraft.

2°. Lærlingskalaer fastsat af fællesudvalgene.

Under forhandlinger med *fotograffaget* blev det oplyst, at det var en stiltiende aftale, at en anerkendt fotografmester ikke måtte beskæftige mere end 2 lærlinge + 1 lærling for hver medhjælper.

Dansk Fotografisk Forening (arbejdsgiverne) kunne tænke sig en yderligere begrænsning for at hindre, at lærlinge i stigende; grad udnyttes som arbejdskraft, selvom man fra mestrenes side er vidende om, at der kun kan skaffes en mindre del af de unge mennesker ansættelser efter læretidens udløb.

I *frisørfaget* kræver fællesudvalget en om sætning af en vis størrelse som betingelse for at godkende læreforhold. Under forhandlingerne anførtes det, at bestemmelsen virkede stærkt begrænsende, men forbundet gjorde opmærksom på, at den ikke var tilstrækkeligt til at hindre fagets overfyldning, idet begrænsningen skete på et rent fagligt grundlag. Efter forbundets mening ville det være ønskeligt, om der i den nye lærlingelov blev indført en bestemmelse, der hjemlede adgang til for fællesudvalgene at begrænse tilgangen efter det faktiske behov.

I *hatte- og modistfaget* hævder forbundet, at den bestående lærlingskala ikke virker begrænsende, idet der indenfor dens ramme antagelig er plads til 400—500 elever. Lærlingskalaen virker kun fordelende, men forbundet er villigt til at tage dens princip op til drøftelse i forbindelse med etablering af en ordning, hvorefter parterne årligt fastsætter den samlede lærlingetilgang.

Modehandlerforeningen mener derimod, at skalaen i flere tilfælde begrænser tilgangen, medens dette efter fabrikantforeningens opfattelse ikke er tilfældet for industriens vedkommende.

3°. Andre former for begrænsning.

Den i *urmagerfaget* i henhold til mesterorganisationernes vedtægter gældende begrænsning i de enkelte mestres ret til at antage lærlinge er antagelig uden betydning for den samlede lærlingetilgang, da der findes et relativt meget stort antal selvstændige i forhold til svende- og lærlingeantallet.

I *kemi- og litograffaget* bestemmes tilgangen til de enkelte virksomheder ved årlige forhandlinger mellem parterne indbyrdes på grundlag af de enkelte virksomheders i forvejen indsendte ønsker om lærlingeantagelse. Regler herom er fastsat i overenskomsterne.

Arbejdsgiverne gør opmærksom på, at laugene ved de årlige forhandlinger med forbundet om lærlingeantagelsen har måttet affinde sig med et betydeligt mindre antal lærlinge, end der har været fremsat ønske om fra virksomhedernes side, skønt forholdet for mange virksomheders vedkommende er det, at de helst ønsker at undgå besværet med lærlingeuddannelsen og kun fremsætter ønsker om lærlingetildeling for overhovedet at få arbejdskraft.

Den nuværende ordning for lærlingeantagelser støder således på mange vanskeligheder i forholdet overfor forbundet, og da ordningen for litograffagets vedkommende ensidigt vil kunne bringes til ophør med udgangen af året 1956, således at lærlingetilgangen dermed automatisk nedbringes til 35 å 40 lærlinge pr. år — efter den hvilende lærlingskala — er det laugenes principielle standpunkt, at de eksisterende ordninger for lærlingetilgangen til fagene burde ophæves gennem lovgivningsmagten, således at lærlingetilgangen til fagene bliver helt fri.

9. Lærlingeværksteder (lærlingeafdelinger).

Indenfor jern- og metalindustrien er der i de senere år på større virksomheder oprettet særlige lærlingeværksteder. Denne form for oplæring har givet både gode uddannelsesmæssige og økonomiske resultater. Samtidig er der mulighed for ad denne vej at forøge lærlingeantallet på de større virksomheder. Sekretariatet har drøftet spørgsmålet med enkelte fag, hvor de objektive betingelser for oprettelse af sådanne særlige

lærlingeafdelinger på større virksomheder måtte antages at være til stede.

I *maskinsnedkerfaget* ser" forbundet gerne, at der indenfor faget gøres et forsøg med lærlingeværksteder, medens fabrikantforeningen mener, at denne vej næppe er farbar af hensyn til de hermed forbundne betydelige udgifter, hvortil kommer, at de træindustrielle virksomheder kun i få tilfælde vil kunne disponere over egnede lokaler og arbejdsforhold.

Under forhandlingen med *jern- og metalindustrien* blev det fremhævet, at der ikke kan være tvivl om, at denne form for lærlingeuddannelse giver udmærkede resultater, og at virksomhederne derfor på alle måder bør animeres til at etablere sådanne særlige lærlingeværksteder indenfor deres egne rammer.

Fra organisationernes side vil man, i den udstrækning det er muligt, yde praktisk hjælp og vejledning til de virksomheder, der ønsker at indrette særlige lærlingeværksteder.

I *snedkerfaget* vil det efter forbundets mening være en fordel at oprette specielle værksteder på møbelfabrikkerne, hvor lærlingeuddannelsen kunne foregå under vejledning af en dygtig fagmand.

Forbundet vil anse lærlingeværksteder som et stort fremskridt, fordi man ad denne vej er i stand til at give lærlingene en vis form for teoretisk undervisning, som er hårdt tiltrængt, og ikke kan gennemføres på de små værksteder.

Fællesforeningen af snedkermestre mener, at der kun i begrænset omfang kan oprettes lærlingeværksteder på virksomhederne, og at man kun igennem en direkte agitation kan stimulere virksomhederne til at oprette disse.

Hovedorganisationen af Mesterforeningerne mener, at såfremt der kunne finde en udligning sted af omkostninger ved lærlingeuddannelsen, vil store virksomheder sikkert med fordel kunne oprette lærlingeværksteder.

10. Forøget eller omlagt skoleundervisning.

Under forhandlingen er spørgsmålet om en ændring eller forøgelse af den tekniske skoleundervisning blevet rejst, dels for at effektivisere uddannelsen, dels for at fremme

en mere intensiv udnyttelse af de eksisterende lærepladser.

I *blikkenslagerfaget* har oldermanden for Københavns Blikkenslagerlaug, H. A. Wartenberg, foreslået, at lærlingen i de to første år af læretiden kom på en skole, der gav både teoretisk og praktisk oplæring, hvorefter udlæringen afsluttedes med 2 år hos en læremester — således at læretiden ialt blev 4 år eller 1 år mindre end nu.

Provinsmesterforeningens bestyrelse er imidlertid ikke indstillet på nogen større skoleuddannelse, medens forbundet kan tiltræde, at der gøres forsøg i denne retning.

Indenfor *bogtrykfaget* er der mellem arbejdsgivere og arbejdere i København opnået enighed om en væsentlig ændring i lærlingeuddannelsen, bl. a. ved indførelsen af en 3 måneders forskole.

I løbet af den kontraktmæssige læretid på 4 år skal sætter- og trykkerlærlinge deltage i praktisk og teoretisk faglig dagundervisning i Fagskolen for Boghåndværks Bogtrykskole i ialt 24 uger — heraf de første 12 uger straks ved læretidens begyndelse og 4 sammenhængende uger hvert af det efterfølgende 2., 3. og 4. læreår. Straks efter afslutningen af de enkelte kurser for 1. års lærlinge tilsender fagskolen de respektive læremestre en skriftlig udtalelse om lærlingen, hans opførelse, arbejde og egnethed for faget. Denne udtalelse vil være bestemmende i spørgsmålet om forsvarligheden af at videføre de enkelte læreforhold. Ved påbegyndelsen af undervisningen for 2., 3. og 4. års lærlinge skal hver enkelt lærling til fagskolen medbringe prøver af de arbejder, som lærlingen i henhold til uddannelsesreglerne selvstændigt har udført på lærestedet i tiden efter det foregående fagskolekursus.

Forskolen i bogtrykfaget giver ingen mulighed for en større lærlingeantagelse, da lærlingene på forskole også omfattes af skalabestemmelserne. Derimod skulle det gennem forskolen og den aspirantprøve, som skal aflægges på Psykoteknisk institut inden læreforholdets indgåelse, være muligt at begrænse frafaldet i den senere del af læretiden, hvorved der skulle opnås en mere effektiv udnyttelse af lærepladserne.

I *elektrikerfaget* betragter parterne det som givet, at en omlægning fra aften- til dagskole vil medføre mulighed for en forøgelse af lærlingeantallet; men tidspunktet

for og omfanget af en sådan omlægning kan parterne for øjeblikket ikke udtale sig om, idet der — uanset organisationernes erkendelse af en sådan omlægnings positive betydning for en forbedring af den teoretiske undervisning — er mange praktiske problemer, der spiller ind.

Med hensyn til en mere omfattende oplæring på skole mener parterne, at der eventuelt senere skulle være mulighed for indførelsen af en forud supplerende skoleoplæring, men hele forarbejdet hermed såvel som problemerne med fremskaffelse af den fornødne økonomiske baggrund vil utvivlsomt være så store og fordre så megen tid, at gennemførelsen næppe vil kunne ske til gavn for de store årgange.

I *fotograffaget* er man indstillet på en omlægning eller udvidelse af den bestående fagskoleordning, uanset at mesterlæren må anses for absolut nødvendig i fotograffaget.

I *hattemager- og modistfaget* vil parterne overveje indførelse af en forskole, dels for at frasortere de mest uegnede, dels for at effektivisere udlæringen, således at læretiden kan nedsættes.

I *jern- og metalindustrien* er der mellem parterne i foråret 1953 truffet aftale om den fremtidige form for den teoretiske uddannelse, jfr. bilag 31 a.

Når denne aftale — formentlig i den nærmeste fremtid — gennemføres, vil der gennem bestemmelserne om, at en væsentlig del af lærlingene skal have deres teoretiske undervisning indenfor den normale arbejdstid, kunne skabes plads for en forøgelse af lærlingeantallet med ca. 14 pct. på de virksomheder, der berøres af nyordningen.

I *snedkerfaget* vil snedkerforbundet, hvis muligheden er til stede, se velvilligt på oprettelse af en forskole, hvor lærlingene gennem 6 måneder fik indblik i fagets forskellige færdigheder, inden de går over i selve faget. Forbundet undlader dog ikke at henvende opmærksomheden på, at det anser forskolen for en mindre god løsning end en egentlig fagskoleuddannelse på et senere trin af læretiden.

Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre formoder, at lærlingetilgangen kan forøges, hvis der indføres en 1-årig forskole, men vil på den anden side fraråde en 2-årig skole.

Hovedorganisationen af Mesterforeninger

mener, at mesterlæren fortsat bør bevares i eventuel indførelse af en kortere forskoling.

I *tømmerfaget* går Københavns Tømmerlaug ind for en videregående ændring af oplæringen.

Som et forslag til drøftelse af en ændring af oplæringen har lauet fremsat følgende plan til læretidens opdeling, hvor der også er taget hensyn til ønskeligheden af en særlig uddannelse af lærlingene ved jernbetonforskalling:

1 semester på centralskole . . .	ca. 8 mdr.
1 år ved jernbetonforskalling hos mester indenfor eller udenfor lauet	- 12
Resten af læretiden hos laugsmester, idet der heraf for de lærlinge, der går på dagskole, ligesom nu kan godskrives indtil 2 semestre a 5 mdr.	- 28
	48 mdr.

Forbundet har ikke taget stilling til disse tanker. Centralforeningen af Tømmermestre fastholder en 4-årig mesterlære som absolut mindstekrav og mener derfor ikke, med det kendskab, som foreningen har til sine medlemmers synspunkter, at det vil stimulere lysten til at holde lærlinge, såfremt foreningen går ind for en væsentlig formindskelse af den praktiske lærlingetid.

Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene mener, at mesterlæren fortsat bør bevares, eventuelt med indførelse af en kortere forskoling.

11. Værkstedsskoler.

Sekretariatet har i 13 fag undersøgt parternes stilling til indførelse af en egentlig værkstedsskole, hvor de unge får såvel den teoretiske som praktiske oplæring i alle de arbejdsoperationer, der hører til en all-round uddannelse indenfor det pågældende fag.

I 8 fag — blikkenslager-, elektriker-, guld-, sølv- og elektroplet-, murer-, maler-, skibstømmer-, smede- og maskinarbejder- og tømmerfaget — har begge parter afvist tanken om en fuld oplæring på værkstedsskoler både på grund af dens principielle brud med mesterlæren og de omkostninger, der er forbundet med gennemførelsen af en sådan oplæring.

I 3 fag — maskinsnedker-, skotøjs- og snedkerfaget — er forbundene alene og i bogtrykfaget arbejdsgiverne alene positivt indstillet overfor tanken. I skrædderfaget ønsker begge parter en udvikling af den i faget bestående værkstedsskole.

Snedkerforbundets tilslutning er dog stærkt begrænset, idet forbundet anfører, at med de erfaringer, man bl. a. har gjort i Sverige på dette område, vil forbundet kun, som en sidste udvej for at skaffe faget den nødvendige tilgang, tilråde den fuldstændige oplæring gennemført på en værkstedsskole. Værkstedsskoler er kostbare i drift og har samtidig den svaghed, at lærlingen ikke vokser op i den rigtige atmosfære, som findes på arbejdspladserne.

I *bogtrykfaget* går arbejdsgiverne ind for, at der i København gennemføres en oplæring på en værkstedsskole fælles for københavnske dagblade på basis af lignende offentlige tilskudsordninger som gældende for allerede eksisterende fagskoler, medens forholdene i provinsen ikke tillader gennemførelse af egentlige værkstedsskoler.

I *skrædderfaget* ønsker parterne en fortsættelse af den værkstedsskole, som gennem mange år har eksisteret på skrædderfagets fagskole, men som efter henstilling fra tilsynet med håndværkerundervisningen skal afvikles.

12. Opdeling af lærefag.

Sekretariatet har under forhandlingerne med visse af fagene drøftet spørgsmålet om opdeling af eksisterende lærefag i mindre, selvstændige områder med tilsvarende afkortning af læretiden.

Indenfor 5 fagområder er arbejdsgiverne positivt indstillet overfor denne tanke, medens forbundene — bortset fra smede- og maskinarbejderforbundet — stiller sig mere eller mindre afvisende. I 3 fag er begge parter modstandere af en sådan ændring i uddannelsesformen.

1°. I *guld-, sølv- og elektropletfaget* blev det under forhandlingen påpeget, at den egentlige faglære havde en aftagende betydning indenfor mange af fagets brancher på grund af den tekniske udvikling. Guld- og sølvvarefabrikantforeningen mente, at det muligvis ville være formålstjenligt med en kortvarigere og mere begrænset uddannelse, f.

eks. for bestiklærninge og for elektroplet-korpuslærninge, for såvidt der mellem organisationerne og læringeudvalget kunne opnås enighed herom.

Forbundet tror derimod, det vil være meget længe, inden mekaniseringen skulle gøre det nødvendigt at søge oprettet kortvarige uddannelser. Forbundet er et industriforbund, der omfatter både faglærte mænd og kvinder, således at overgang til andet arbejde indenfor samme værksted let kan finde sted. Der foregår derfor daglig i de enkelte virksomheder oplæring af ufaglært arbejdskraft i grene af faget, der falder udenfor de egentlige lærefags områder, såsom presning, valsning, forsølvning, polering, emallering, pantografering og slibning. Skulle behovet for denne form for uddannet arbejdskraft ikke blive dækket herved på grund af en stærk stigende efterspørgsel efter arbejdskraft, er forbundet dog villigt til at medvirke til en løsning.

Under forhandlingen med *maskinsnedkerfaget* (træindustrien) gik formanden for Træindustriens Fabrikantforening for Østifterne stærkt ind for en mere specialiseret oplæring med en uddannelsestid på 1 å 2 år, da en sådan uddannelse på mange områder teknisk set ville være tilstrækkelig og sikkert bedre end den mere usystematiske tillæring af voksne, som allerede finder sted indenfor faget, og samtidig fik faget herigennem mulighed for en øget tilgang af ung arbejdskraft.

Fabrikantforeningerne har i deres svar tiltrådt tanken om en sådan ændring af oplæringen indenfor træindustrien, medens forbundet stiller sig afvisende.

I *skotøjsfaget* foreslår fabrikantforeningen, at fabrikkerne får adgang til, sideløbende med den nugældende lærlingeuddannelse, at antage unge arbejdere på specialarbejderkontrakt til uddannelse i dele af de pågældende fag, for såvidt angår nådler-, pinder- og pudserfagene, medens der for tilskærerfagets vedkommende ikke ønskes nogen opdeling.

Forbundet kan ikke tiltræde en ordning, hvorefter det overlades til skotøjsfabrikkerne selv at bestemme, om der skal oprettes lærekontrakt eller arbejdskontrakt ved oplæring af nådlere. Forbundet har derimod ikke noget imod, at nådlerfaget ophører med at være lærefag, og er villigt til at for-

handle om andre former for uddannelse af nådlere.

Under forhandlingen har parterne i *jern- og metalindustrien* givet udtryk for, at man i konsekvens af den stedfundne tekniske udvikling og den specialisering, som er gennemført og stadig gennemføres måske ikke mindst på de jernindustrielle virksomheder, bør indføre nye former for uddannelse, hvor man på en kortere læretid end den hidtil anvendte oplærer de unge indenfor et mere afgrænset speciale frem for at anvende 4—5 år på at give et stort antal unge en all-round håndværksmæssig uddannelse, som kun en meget lille del af dem senere får brug for. Gennemførelsen af sådanne former for faglig uddannelse i jern- og metalindustrien vil selvfølgelig medføre en ikke ubetydelig reduktion i antallet af unge, der antages som almindelige lærlinge; men en sådan nedgang vil sikkert blive rigeligt kompenseret gennem tilgang af lærlinge i de mere specialiserede lærefag, idet den korte uddannelsestid for disse vil medføre, at et tilsvarende større antal unge vil kunne gennemgå denne uddannelse.

Gennemførelse af foranstaltninger, hvorefter lærlinge kan antages og uddannes på kort læretid, vil derfor i meget høj grad kunne medvirke til en løsning af problemet med at få givet den størst mulige del af de store årgange en faglig uddannelse. Der er allerede mellem jern- og metalindustriens organisationer indledt forhandlinger om en ændring af uddannelsen i denne retning.

I *snedkerfaget* er Fællesforeningen af danske Snedkermestre af den formening, at der må ske en udspecialisering af lærefag med kortere læretid, såfremt den ønskede målsætning skal realiseres.

Dette kan ikke tiltrædes af Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene eller af forbundet, der under hensyn til den danske møbelindustri og det danske møbelmarkeds særlige struktur på det kraftigste fraråder en udspecialisering af lærefaget. De således udlærtes arbejdsfelt ville blive alt for begrænset, og resultatet ville blive en for dem selv utilfredsstillende arbejdsform. Både af hensyn til virksomhederne og til arbejdskraften er det nødvendigt med en god grunduddannelse, hvorefter den enkelte kan stilles frit med hensyn til at specialisere sig.

2°. I *elektriker jaget* tager begge parter

fuldstændig afstand fra tanken om en kortere oplæring indenfor visse dele af faget eller en speciel oplæring af de elektrikere, der er beskæftiget i industrien eller på de offentlige værker.

Det samme er tilfældet for *malerfagets* og *slagterfagets* vedkommende.

13. Ændringer i lærlingenes arbejdsvilkår.

I enkelte fag vil det efter parternes formening være nødvendigt at gennemføre visse forbedringer i lærlingenes løn og arbejdsforhold for at fremme efterspørgslen efter lærepladser, idet en almindelig agitation ikke skønnes tilstrækkelig.

Det gælder således *malerfaget*, hvor en forøgelse af lærlingenes løn, således at den kommer på linie med den, der betales i andre byggefag, efter forbundets formening er en nødvendig forudsætning for overhovedet at få ungdommen interesseret i malerfaget.

Mestrene er ligeledes villige til at forøge lønnen under forudsætning af, at de særlige udgifter i malerfaget til dagskoleundervisning, som er pålagt mestrene, bortelimineres på en eller anden måde.

I *tjenerfaget* fremhæver fagets organisationer, at alle er fuldt klare over, at der fra lærerestrenes side må træffes visse foranstaltninger for at fremme efterspørgslen af lærepladser, og at fagets drøftelser i denne henseende har koncentreret sig om en forøgelse af lærlingenes frihed og løn samt en formindskelse af uniformsudgifterne.

I *former faget* mener forbundet, at tilgangen må stimuleres ved en ændring af lærlingelønnen, evt. således at man i de virksomheder, hvor der hidtil har været tilbageholdt en væsentlig del af akkordfortjenesten i læretiden, går over til at udbetale en større del af den allerede i løbet af læretiden.

Arbejdsgiverne har ikke taget stilling her til, men mener iøvrigt, at efterspørgslen efter lærepladser i formerfaget antagelig vil stige af sig selv med det voksende antal unge.

14. Formindskelse af behovet for tilgang af faglært arbejdskraft.

1°. Indenfor visse fag, hvor der kan være tvivl om, at det vil lykkes at opnå en tilstrækkelig tilgang af lærlinge i forhold til

behovet for faglært arbejdskraft, har man undersøgt muligheden for at erstatte faglært med ufaglært eller tillært arbejdskraft.

I *bagerfaget* var der under forhandlingerne enighed om, at der teknisk set kunne anvendes en del ufaglærte på brødfabrikker ved arbejde, der nu udføres af faglærte.

I *bogbinderfaget* udtaler laugene, at skulle der opstå mangel på faglært arbejdskraft, er der ingen tekniske vanskeligheder ved at ændre grænserne mellem faglært og ufaglært arbejde. Centralforeningen påpeger ligeledes, at såfremt der skulle opstå mangel på faglært arbejdskraft, vil man på de fabriksdrevne virksomheder forholdsvis let kunne oplære ikke-faglærte til visse af de discipliner, der findes i priskuranten for svende-arbejde, når blot dette tillades af bogbinderforbundet.

Bogbinderforbundet har ikke udtalt sig om det pågældende spørgsmål.

For *bogtrykfagets* vedkommende udtaler arbejdsgiverforeningen, at efter de erfaringer, som organisationerne har indhøstet ved talrige forsøg på at formå Dansk Typograf-Forbund til at tillade anvendelse af ufaglært arbejdskraft på pladser, hvor den fuldt ud kan erstatte faglært arbejdskraft, må man se bort fra muligheden af at afhjælpe manglen på faglært typografisk arbejdskraft ved en tillæring af ufaglærte.

Forbundet fremhæver, at det vil modsætte sig, at andre end faglærte arbejdere udfører sådant arbejde, som overenskomstmæssigt er forbeholdt disse. Forbundet tilføjer dog, at ufaglært arbejdskraft i stigende udstrækning anvendes til udførelse af arbejde, som, selv om det ikke er forbeholdt faglærte, dog hidtil er udført af disse.

I *kemi- og litograffaget* udtaler arbejdsgiverne, at efter de talrige forgæves forsøg, som organisationerne har gjort for at formå Dansk litografisk Forbund til at tillade anvendelse af ufaglært arbejdskraft på pladser, hvor den fuldt ud kan erstatte faglært arbejdskraft, må laugene se bort fra den mulighed at kunne tale sig til rette med forbundet om at afhjælpe manglen på faglært arbejdskraft ved tillæring af ufaglærte.

Man har desuden drøftet spørgsmålet om en større bevægelighed i faget mellem de enkelte brancher. Forbundet finder, at der er en betydelig bevægelighed mellem adskillige brancher indbyrdes, medens arbejds-

giverne mener, at i praksis er specialbrancherne næsten lige så skarpt adskilte som hovedbrancherne, idet overgang fra en specialbranche til en anden i almindelighed er meget vanskelig, og det iøvrigt kun kan ske for specielt egnede folk på grund af de arbejdsmæssige kvalifikationer og evner, der stilles til de enkelte arbejdere. Det er under de således foreliggende forhold — hvor produktionsmulighederne i den enkelte virksomhed er afhængige af, at den kan få specialarbejdet udført på alle arbejdsstrin — klart, at manglen af blot en enkelt specialuddannet mand ofte betyder en næsten uoverstigelig calamitet og i hvert fald altid en stærkt begrænset produktivitet og produktionsnedsættelse.

2°. Endvidere findes der nogle fag, hvis behov for tilgang af lærlinge er relativt stort, dels som følge af et stort frafald under læretiden, dels på grund af, at den udlærte arbejdskraft i vid udstrækning forlader faget efter få års arbejde. Selv om der i disse fag beskæftiges et stort antal kvinder — som normalt forlader erhvervet hurtigere end mænd — er det sekretariatets opfattelse, at der herudover gør sig andre forhold gældende, og at det ville være hensigtsmæssigt at skabe større stabilitet i de pågældende fag og derved formindske behovet for en oplæring, som kun i ringe grad medfører en mere varig beskæftigelse indenfor faget.

I *frisørfaget* er der således både et stort frafald under læretiden og en betydelig afgang af svende efter få års arbejde i faget.

Efter forbundets og centralorganisationernes mening kunne frafaldet under læretiden formindskes, såfremt der gennemføres en betydelig forhøjelse af lærlingelønningen i faget og ved indførelse af en psykoteknisk prøve, således at kun de, der findes egnede, kunne komme i lære i frisørfaget.

De pågældende parter kunne også ønske, at lærlingelovens bestemmelser kom til at gælde personer over 18 år, således at den i faget hyppigt forekommende kursusuddannelse af voksne kunne begrænses eller helt falde væk.

Endelig er alle organisationer i frisørfaget enige om, at faget burde have en statssundhedsvedtægt, således at den mere tilfældige etablering som selvstændig — der er en fare for fagets stabilitet — ville blive

begrænset. Faget ville herved i større udstrækning end hidtil kunne beholde den udlærte svendearbejdskraft, og behovet for tilgang ville derved formindskes.

I *fotograffaget* finder der ligeledes en meget betydelig afgang sted, som delvis hænger sammen med de særlige arbejdsforhold for udlærte fotografer.

Forholdet kompliceres af, at der indenfor faget ikke findes nogen medhjælperorganisation. Dansk fotografisk Forening udtaler, at en generel forhøjelse af medhjælperlønningerne sandsynligvis ville modvirke afgang fra faget, men foreningen tvivler på, at de enkelte fotografer af organisationen kan påvirkes til at give medhjælpere større lønninger, så længe medhjælperne er villige til at acceptere de forholdsvis lave lønsatser.

I *hatte- og modistfaget* har man ligeledes drøftet muligheden for at begrænse afgang under og efter oplæringen. Forbundet mener, at der på dette område kan opnås noget, såfremt læremestrene ville foretage en mere effektiv frasortering af mindre egnede elever i læretidens første 6 prøvemåneder. Desuden ville en forbedring af lønvilkårene formindske den nuværende store afgang, således at en årlig tilgang på 50—60 udlærte ville være tilstrækkelig mod ca. 100 nu.

Fabrikanterne og modehandlerne finder, at sådanne foranstaltninger næppe i væsentlig grad vil formindske behovet, da afgang fra faget formentlig først og fremmest skyldes de pågældendes private forhold.

15. Andre foranstaltninger, der kan få indflydelse på lærlingetilgangens størrelse.

1°. Under forhandlinger er der fra arbejdsgiverne i en lang række fag — bl. a. elektrikere, malere, maskinsnedkere, murere, skibstømrere, slagter- og tømrerfaget samt jern- og metalindustrien — blevet påpeget, at såfremt det offentlige ønsker at medvirke til, at en så stor part som muligt af de store årgange får en faglig uddannelse, vil det være nødvendigt, at de foranstaltninger, der gennemføres fra det offentliges side, ikke hæmmer lysten hos læremestrene til at antage lærlinge.

Man advarer derfor fra organisationernes side imod, at der gennem bestemmelser i den nye lærlingelov, som kan forventes inden for

den nærmeste fremtid, gennemføres sådanne foranstaltninger, at læremestrene reagerer på samme måde, som tilfældet var, da den nugældende lærlingelov gennemførtes, idet en sådan udvikling meget let vil kunne bevirke, at lærlingeantallet i stedet for at stige reduceredes betydeligt.

løvrigt er der indenfor de enkelte fag peget på følgende ikke tidligere berørte forhold:

I *bagerfaget* forventer arbejdsgiverne, at gennemførelsen af arbejdsbeskyttelseslovens bestemmelse om, at lærlingene ikke må arbejde om søndagen, vil medføre, at mestrene vil begrænse lærlingeantallet.

Konditorerne peger tillige på, at boligforholdene hindrer unge fra provinsen i at søge lære i København.

I *gartnerfaget* bemærker gartnerens arbejdsgiverforening i provinsen, at lærlingeloven efter arbejdsgiverforeningens mening må ændres og tilpasses efter de ændringer, gartnerfaget er undergået siden lovens tilblivelse i 1937.

Planteskolernes arbejdsgiverforening kunne ønske gennemførelse af folkepensioneringen, hvorved en del af den store afgang fra faget kunne bremses.

I *guld-, sølv- og elektropletfaget* udtaler Københavns Guldsmedelaug, at det er meget vanskeligt for branchen at antage flere lærlinge, når tildeling af guld og stene sker for et kvart eller et halvt år ad gangen.

Endvidere gør lauget opmærksom på, at der i Danmark som det eneste land i Europa betales 25 pct. told af løse stene, hvilket også er medvirkende til at vanskeliggøre udvidelsen af lærlingeantallet.

Under forhandlingerne med faget blev det fra flere sider peget på, at kravet om mestrenes besvarelse og underskrift af sædelighedsattest ved antagelse af lærlinge afholdt mange fra at antage lærlinge.

Malerforbundet har rejst spørgsmålet om offentlige tilskud til videreuddannelse af udlærte svende, hvorved der på rimelige vilkår blev åbnet adgang til de bestående håndværkerhøjskoler, således at alle interesserede malere fik mulighed for at kunne søge videreuddannelse som et nødvendigt supplement til mesterlæren.

Endvidere mener forbundet, at det ville være hensigtsmæssigt med en tilskudsordning fra det offentlige til mestrenes lærlingeuddannelse i forbindelse med en forøgelse af lærlingelønningerne.

I *murerfaget* fremhævede forbundet, at statens

omskoling af ufaglærte til byggearbejdere kan medføre, at forældre holdt de unge tilbage fra at søge lære i murerfaget.

Ved forhandlingen med *8mede- og maskinarbejderfaget* blev betydningen af et 8. skoleår, der kunne anvendes til mere erhvervspræget undervisning, imidlertid fra arbejdsgiverside.

De samvirkende smedemesterforeninger fremhævede betydningen af fremskaffelse af bedre kreditmuligheder for de mindre virksomheder som en betingelse for at forøge produktionen, hvorved de i højere grad kunne deltage i lærlingeuddannelsen.

IV. Målsætningen m. v. i de mindre fag inden for håndværk og industri, med hvilke der udelukkende er forhandlet skriftligt.

Sekretariatets skriftlige forhandlinger, jfr. foran side 214, note 2, har i alt omfattet 39 fag med en samlet lærlingetilgang i 1954 på ca. 290, jfr. tabellen side 215.

En række af fagene har oplyst, at der vil være behov for en øget tilgang af lærlinge. Dette gælder således *stenhugger-, brolægger- og stukkatørfagene* (samlet lærlingetilgang 1954: 32). *Glarmester fagets* fællesudvalg forventer, at udviklingen i høj grad vil medføre forøget behov for lærlinge (lærlingetilgang 1954: 26). *Skorstensfejerlauget* oplyser, at det i de senere år har været vanskeligt at få den nødvendige kvalificerede tilgang til faget (lærlingetilgang 1954: 16). *Buntmagerfaget* ønsker en forøget tilgang (lærlingetilgang 1954: 7). Indenfor dette fag hersker iøvrigt særlig stor mangel på kvindelige elever til uddannelse til buntmagersyrsker (tilgang af elever 1954: 93). Inden for *kobber-smedefaget* (lærlingetilgang 1954: 14), *gørtler- og metalarbejderfaget* (lærlingetilgang 1954: 14), *bødkerfaget* (lærlingetilgang 1954: 3) og *forgyldefaget* er der ligeledes behov for øget tilgang. *Jern- og metalsliber faget* er efter fællesudvalgets mening til stadighed underforsynet med lærlinge (lærlingetilgang 1954: 13). *De keramiske fag* (lærlingetilgang 1954: 15) forventer en mindre stigning i behovet for lærlinge i de kommende år. *Garverfaget* (lærlingetilgang 1954: 1) har oplyst, at behovet for faguddannet arbejdskraft ikke er fuldt dækket, og *kurvemager faget* (lærlingetilgang 1954: 2) mener at have brug for nogen tilgang, da en forholdsvis stor del af fagets udøvere er 60 år og derover. *Posse-*

mentmagerfaget lider under mangel på tilgang (lærlingetilgang 1954: 1).

Enkelte fag forventer, at behovet for lærlinge vil blive formindsket i de kommende år. Dette gælder sådanne fag som børstebinderfaget, handskemagerfaget og korkskærerfaget. De resterende fag forventer i det store og hele ikke ændringer i behovet for lærlinge i den kommende tid.

Indenfor en del af de fag, der ønsker øget lærlingetilgang, forventes det ikke, at antallet af lærepladser og lærlingetilgangen vil tilpasse sig behovet.

Glarmesterfagets parter er således enige om, at der må træffes særlige foranstaltninger såvel for at skaffe tilgang af lærlinge som for at fremskaffe lærepladser. *Skorstensfejerlauget* har oplyst, at lauget til stadighed udfolder aktivitet for at få mestrene til at oplære den nødvendige arbejdskraft, og at man gennem dagspressen kollektivt har reklameret for faget. Desuden er de tidligere gældende lærlingebegrænsende bestemmelser i fagets overenskomst i 1954 ændret, således at disse bestemmelser ikke længere skulle hindre uddannelsen af det nødvendige antal lærlinge. *Buntmager faget* søger at få de kvindelige elevens uddannelse

anerkendt som lærefag med 3 års læretid. Der gøres iøvrigt blandt fagets mestre propaganda for antagelse af lærlinge til faget. Indenfor *kobbersmedefaget* vil man fra organisationernes side rette direkte henvendelse til de eksisterende læresteder om en forøgelse af lærlingetallet. Med hensyn til *jern- og metalsliberfaget* er det oplyst, at foreningen af metalvarefabrikanter i Danmark har en undersøgelse i gang hos sine medlemmer vedrørende det beskæftigede antal lærlinge og mulighederne for en forøgelse af dette antal. Inden for *de keramiske fag* vil det faglige fællesudvalg og organisationerne have opmærksomheden henvendt på spørgsmålet om tilpasningen af lærlingetilgangen. I *garverfaget* vil det faglige fællesudvalg sammen med organisationerne undersøge mulighederne for at stimulere tilgangen af lærlinge til faget, bl. a. gennem en eventuel revision af uddannelsen indenfor faget. Også indenfor *chokolade- og sukkervarefaget* — der iøvrigt ikke forventer forøget behov for lærlinge, men hvor det i de senere år har knebet med at få uddannet tilstrækkelig mange lærlinge — har man fra fabrikantforeningens side søgt at gøre virksomhederne interesseret i at uddanne flere lærlinge.

B. Butik, handel og kontor.

Indenfor store dele af handels- og kontor-fagene er skellet mellem det egentlige faguddannede og det ikke-faguddannede personale væsentlig mindre skarpt end indenfor håndværks- og industrifagene. En vurdering af det fremtidige behov for faguddannet arbejdskraft indenfor handels- og kontorområdet må derfor i væsentlig grad bygge på et mere almindeligt skøn over behovet for butiks- og kontorpersonale.

Efter de med organisationen førte forhandlinger og sekretariatets overvejelser kan man regne med en stigning i behovet for de unge i handels- og kontor-fagene nogenlunde i takt med den voksende tilgang til arbejdsmarkedet, noget mere for kontor og noget mindre for handel og butik.

Der er overvejende enighed om, at tilgangen vil komme af sig selv. Man kan snarere befrygte, at tilgangen af unge vil

blive for stor — hvorved den lidt ældre arbejdskraft fortrænges — især hvis uddannelsesmulighederne andre steder ikke forøges i tilstrækkelig grad. Det kan forventes, at oprettelse af lærekontrakter vil stige forholdsvis mere end tilgangen, idet der indenfor butik, handel og kontor er tendens til, at et relativt stigende antal af de unge, der søger ind til butiks-, handels- og kontor-fagene, indgår egentlige læreforhold. De fleste organisationer er enige i at understøtte denne udvikling.

1. Butik og handel.

Butikspersonalet er i de senere år steget i omtrent samme takt som befolkningsforøgelsen. En formentlig stigende levestandard i årene fremover vil medføre en relativt stærk stigning i handel og omsætning, men behovet

for arbejdskraft vil næppe stige proportionalt hermed, da man må antage, at de allerede igangværende rationaliseringsforanstaltninger indenfor handelen, herunder indførelse af selvbetjenings- og kædebutikker, yderligere vil blive udbygget og øge omsætningen pr. ekspedient. Samtidig vil rationaliseringer virke i retning af, at faguddannet arbejdskraft erstattes med ikke-uddannet, f. eks. ved afvejningscentraler, emballering og indpakning, prisstempling, opstilling af varer m. v.

Udviklingen vil formentlig variere en del fra fag til fag, idet de nye butikksformer særlig synes at vinde indpas indenfor kolonial- og fødevarerbranchen, medens f. eks. selvbetjeningsbutikker næppe vil få samme betydning for tekstilbranchen.

Der synes fra parternes side at være enighed om, at det er ønskeligt, at flere af de unge inddrages under en egentlig lærlingeopklæring. Indenfor manufaktur, boghandel og isenkram har der været en vis knaphed på lærlinge, ligesom brugsforeningerne ønsker at uddanne flere lærlinge.

I forbindelse med spørgsmålet om lærlingetilgangen har det været drøftet, hvorvidt den af fællesudvalget vedtagne lærlingeskala hæmmer lærlingetilgangen. Handels- og kontorfunktionærernes forbund hævder, at lærlingskalaen alene er begrundet i uddannelsesmæssige hensyn, og at der ikke er grund til at ændre disse regler, så meget mere som reglerne i dag giver mulighed for ansættelse af et betydeligt større antal lærlinge end det, der for tiden findes indenfor butiks- og handelsområdet. De samvirkende købmandsforeninger i Danmark og Grossererforeningen går derimod ind for, at begrænsningen i lærlingeantallet bør lempes, ligesom brugsforeningernes arbejdsgiverforening ønsker lempelse i de for brugsforeningerne gældende overenskomstmæssige bestemmelser for lærlingeantagelse, der virker mere begrænsende end de regler, der er gældende for den øvrige del af handelen.

Det understreges fra arbejdsgiverside, at lærlingeantagelserne vil være stærkt afhængig af udformningen af lærlingeloven, og at der vil være en tilbøjelighed til, at skærpede krav vil medføre, at der antages ældre ufaglært personale fremfor lærlinge.

Parterne synes i det store og hele enige om, at der ikke er anledning til at iværk-

sætte foranstaltninger for at øge tilgangen af unge til faget, idet man regner med, at de unge i tilstrækkeligt stort antal skal søge ind i erhvervet. Fra forbundets side frygter man en så stor forøgelse i tilgangen af ung arbejdskraft, at den lidt ældre arbejdskraft fortrænges.

2. Kontor.

Den stigende administration såvel indenfor de private erhverv som i det offentlige virksomheder har ført til en betydelig vækst i kontorpersonalet. Da kontorpersonalet ikke er knyttet til et enkelt fag eller erhverv, er det særligt vanskeligt at bedømme udviklingen i det samlede behov for kontorpersonale fremover, men der synes grund til at tro, at den hidtidige stigning vil fortsætte om end muligvis i en noget langsommere takt. Rationaliseringsforanstaltninger indenfor industri og handel vil således føre til beskæftigelse af et større antal kontorfunktionærer til tilrettelægning, registrering og statistisk arbejde m. m., ligesom erhvervslivets almindelige ekspansion vil øge behovet for kontorpersonale.

Denne udvikling vil næppe blive væsentlig hæmmet af en rationalisering af selve kontorarbejdet og en større anvendelse af tekniske hjælpemidler. En indførelse af for eks. kontormaskiner såsom hulkortmaskiner m. m. vil således indenfor adskillige områder næppe føre til indskrænkninger i antallet af beskæftigede, men snarere til en vis omlægning af arbejdet, fordi det gennem de nye systemer vil blive muligt at forbedre det statistiske arbejde og tage nye opgaver op, der hidtil ikke har kunnet løses.

Da kvinder i særlig grad synes velegnede til at betjene de nye maskiner, vil overgangen til større anvendelse af tekniske hjælpemidler muligvis medføre en vis forskydning i retning af forholdsvis mere kvindelig arbejdskraft.

Under hensyn til de senere års mangel på faguddannet kontorpersonale og den yderligere stigning, der må ventes i behovet for faguddannede, er der mellem parterne enighed om, at der må tilstræbes en stigning i antallet af uddannelsespladser. Det kan i denne forbindelse nævnes, at der indenfor kontorfaget i adskillige tilfælde synes at foregå omgåelse af lærlingeloven med undladelse af lærekontraktoprettelse.

Den ønskelige stigning i tilgangen af unge under uddannelse vil formentlig fremkomme af sig selv. Såfremt dette ikke skulle blive tilfældet, mener Foreningen af arbejdsgivere, der beskæftiger handels- og kontor-medhjælpere, at der bør iværksættes en fælles propaganda fra de forskellige erhvervsorganisationers side.

På grundlag af de fra parterne indhentede oplysninger synes der at være grund til at følge tilgangen af særligt kvalificeret kontorphersonale med opmærksomhed. Derimod synes der ikke at være anledning til at gennemføre særlige foranstaltninger for at fremme tilgangen til kontorfaget iøvrigt,

idet en for rigelig tilgang af unge vil kunne medføre et beskæftigelsesproblem for det noget ældre kontorphersonale på samme måde som indenfor handels- og butiksfågene.

Endelig må det tilføjes, at der indenfor enkelte dele af kontorfaget foregår en særlig uddannelse med henblik på arbejdet indenfor et afgrænset område, f. eks. indenfor bank-, sparekasse- og delvis forsikringsvæsen samt indenfor etaterne og den kommunale administration. Der synes indenfor disse afgrænsede områder normalt ved antagelsen af unge at blive taget hensyn til det forventede behov for kvalificeret arbejdskraft fremover.

C. Fag udenfor lærlinge loven.

Sekretariatet har ført forhandlinger med 3 fag, der ikke er lærefag i lærlingelovens forstand, men som dog må betragtes som fag, der kan ligestilles med disse, og som har en relativ stor tilgang af unge.

Mejerifaget.

Elevtilgangen har i de senere år gennemsnitlig andraget knap 300 om året. Fagets parter mener ikke, at elevtilgangen bør være større fremover, og at man derfor kan regne med, at den ønskelige tilgang vil komme uden særlige foranstaltninger.

Radiotelegrafister.

Den hidtidige tilgang af nyuddannede radiotelegrafister andrager 80—100 årligt. Behovet for radiotelegrafister er af sekretariatet skønnet fremover at stige med ca. 20 om året, hvorfor man anser den hidtidige tilgang på 80—100 årligt for at medføre en noget for stor tilgang, selvom der også fortsat må regnes med, at et betydeligt antal af de uddannede telegrafister slet ikke udnytter deres certifikater, og at der også fremover vil være en betydelig afgang af radiotelegrafister, der overgår til anden beskæftigelse.

Dansk Dampskibsrederiforening kan ikke tiltræde, at tilgangen vil blive for stor, selvom der fortsat uddannes 80—100 årligt,

idet man bl. a. henviser til, at efterspørgslen efter radiotelegrafister er større end udbudet, og at der indenfor de nærmeste år vil finde en stigende afgang sted på grund af alder.

Radiotelegrafistforeningen er enig i, at tilgangen af nyuddannede er større end rimeligt, men ser ikke, hvorledes tilgangen kan reguleres på en sådan måde, at misforholdet mellem uddannede og tilgangen til faget kan overvindes.

Sømandsfaget.

I sømandsfaget består det særlige problem, at der hvert år tilgår søfarten et stort antal drenge — antagelig ca. 1500 — hvoraf kun en ringe del på længere sigt har mulighed for mere varig beskæftigelse i erhvervet. Ca. halvdelen falder fra efter kortere tids sejlads, medens resten, der fortsætter som letmatroser og matroser, kun har mulighed for gennemsnitlig ca. 4 års effektiv sejltid på grund af de gældende bemandingsregler. Da disse forhold medfører en relativ betydelig arbejdsløshed i faget, og da et stort antal må forlade faget i en alder, hvor de ikke har mulighed for en egentlig oplæring på andre områder — og derfor tilgår det ufaglærte arbejdsmarked — har sekretariatet ført forhandling med fagets parter for at få deres stilling til disse problemer belyst.

Dansk Dampskibsrederiforening kan ikke anerkende, at bemandingsreglerne er den

afgørende faktor for sømændenes beskæftigelse, og at den gennemsnitlige effektive sejltid som matros kun er 4 år, idet man bl. a. henviser til, at der finder en ikke ringe afgang sted til tjeneste i udenlandske skibe, ligesom beskæftigelsen i statsskibe og på mindre skibe, der falder uden for bemandingsreglerne, må tages i betragtning.

Sekretariatet har skønnet, at en mere varig beskæftigelsesmulighed for de uddannede sømænd eventuelt kunne opnås ved at forøge afgangsen af de helt unge umiddelbart før eller efter, at de har sejlet som letmatros, idet en udskillelse på dette alderstrin ikke forskertser den enkeltes mulighed for at begynde en oplæring på et andet felt. Denne udskillelse kunne f. eks. ske ved forlængelse af sejltiden som letmatros eller begrænsning af det antal skibe, der må beskæftige letmatros, eller ved henlæggelse af skoleundervisningen til efter sejltid som letmatros.

Dansk Sejlskibsrederiforening for mindre Skibe, der overvejende beskæftiger ung arbejdskraft, går af andre grunde ind for henlæggelse af skoleundervisningen til efter en sejltid på f. eks. 1 år, hvor frasortering af uegnede kunne finde sted. Foreningen henviser herved til den siden oprettelse af

sømandsskolerne særlig følelige mangel på ung arbejdskraft til småskibene.

Forbundet er også interesseret i at kræve fartstid inden skoleuddannelse og kunne tænke sig en slags matrosprøve som afslutning på uddannelsen.

Dampskib srederiforeningen har derimod den opfattelse, at en sortering af drengene — gennem sømandsskolen — inden de tilgår faget, er at foretrække.

Der er enighed om, at der fremover skal kræves 12 måneders fartstid som dæksdreng for at kvalificere sig til at udmønstre som ungmand, medens messe- og kahytsdrengene m. fl. hidtil har kunnet mønstre som ungmand.

Parterne henleder opmærksomheden på mangelen på styrmænd, og forbundet anbefaler, at sønæringsloven revideres, således at kravet om sejlskibstid bortfalder, hvorved der skabes mulighed for, at et større antal sømænd overgår til styrmandsuddannelse.

Forbundet fremsætter i sin skrivelse forskellige ønsker med det formål at begrænse primærtilgangen af unge, f. eks. ved ændring af bemandingsreglerne, ligesom man foreslår feriestredning som middel til nedbringelse af ledigheden, et forslag, som dampskibsrederiforeningen kan tiltræde.

København K., den 25. november 1955.

Årbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet, Ny Kongensgade 15, K.

Journal nr. 2502.

Idet vi anerkender modtagelsen af sekretariatets skrivelse af 6. august, skal vi meddele, at man herfra har rettet henvendelse til de virksomheder, der indenfor Jern- og Metalindustriens Sammenslutnings område i de seneste år har etableret særlige lærlingeværksteder indenfor virksomhedernes egne rammer.

Lærlingeværkstedet på den ene af de forespurgte virksomheder har en kapacitet på 24 lærlinge, og etableringsomkostningerne har været ca. 200 000 kr. til maskiner, værktøj og inventar. De årlige udgifter til skolens drift er for driftsåret 1954—55 beregnet til 185 000 kr., heri indbefattet en husleje på 20 000 kr.

Da lærlingene i den tid, de tilbringer på skolen, i stor udstrækning udfører produktivt arbejde, har man anslået værdien af dette arbejde til 115 000 kr. for nævnte driftsår, således at den egentlige årsudgift for lærlingskolen til driften er ca. 70 000 kr.

Lærlingeværkstedet hos en anden virksomhed har en kapacitet på 55 lærlinge. Etableringsomkostningerne androg (ekskl. bygninger) 230 000 kr. De løbende udgifter er pr. år ca. 160 000 kr., men heraf inddækkes på produktivt arbejde ca. 80 000 kr.

Dersom dette lærlingeværksted ikke var blevet etableret i eksisterende bygninger og delvis udstyret med brugte maskiner, ville etableringsudgifterne have været mere end fordoblet.

Lærlingeværkstedet hos en tredje af de adspurgte virksomheder har en kapacitet på 36 lærlinge. Lærlingeværkstedet blev indrettet i en allerede eksisterende bygning og delvis forsynet med ældre maskiner; men som forholdene ligger i dag, er forsikringsværdien af bygning, maskiner, inventar og værktøj 338 000 kr.

De løbende årlige udgifter andrager

128 500 kr.; men det oplyses ikke fra dette firma, hvor stor en del af dette beløb, der refunderes gennem det af lærlingene udførte produktive arbejde.

Den tid, lærlingene beskæftiges på de særlige lærlingeværksteder, udgør ca. 15 måneder af den 4-årige læretid, og de erfaringer, der hidtil er gjort med denne form for oplæring, har vist sig at være yderst tilfredsstillende.

De direkte omkostninger ved oplæring af lærlinge under den heromhandlede form må skønnes at blive væsentlig større end udgifterne til lærlinge, der uddannes efter den almindeligt praktiserede metode; men nyordningen indebærer for virksomhederne den fordel, at lærlingene gennem oplæringen på lærlingeværkstedet hurtigere opnår sådanne færdigheder, at de i den resterende del af læretiden kan sættes til mere krævende fagligt arbejde, hvorved den merudgift, som virksomhederne har haft på lærlingene i den første del af læretiden, må formenes delvis at kunne indtjenes gennem den resterende læretid.

Det skønnes, at lærlingeværksteder med stor fordel kan oprettes på virksomheder, der har et lærlingeantal på ca. 40, altså hvor lærlingeværkstedet kan have en kapacitet på 10 lærlinge.

Da der således fortrinsvis er tale om større industrielle virksomheder, der på lærlingeværkstedet kan få udført produktivt arbejde i ikke uvæsentlig omfang og således benytte det på lærlingeværkstedet installerede maskinelle udstyr til gavn for produktionen, må man efter nærmere overvejelse anse det for betænkeligt, at der til etablering og drift af sådanne lærlingeværksteder ydes tilskud fra staten, idet sådanne økonomiske tilskud let vil kunne få uheldige konkurrencemæssige konsekvenser.

P. F. V.

B. B.

Svend Rasmussen,,

**Oversigt over fastsatte mindstelønninger (grundløn + dyrtidstillæg¹)
for lærlinge, fordelt på faglige grupper, ved kontraktoprettelse pr. 1. juli 1955. (Omregnet til ugeløn).**

Udarbejdet på grundlag af oplysninger indhentet fra Amts-arbejdsanvisningskontoret for Københavns amtsråds-kreds.

Lærefag	København					Provinzen				
	1. læreår kr.	2. læreår kr.	3. læreår kr.	4. læreår kr.	5. læreår kr.	1. læreår kr.	2. læreår kr.	3. læreår kr.	4. læreår kr.	5. læreår kr.
Lærlinge, der ikke får kost og logi hos læremesteren										
Glarimester	32,16	34,16	36,16	39,16	—	32,16	34,16	36,16	39,16	—
Glasrørblæser	27,28	29,28	32,28	36,28	43,28	27,28	29,28	32,28	36,28	43,28
Planglassliber ²)	8,00	10,00	13,00	16,00	—	8,00	10,00	13,00	16,00	—
Hulglassliber	12,00	14,00	16,00	20,00	—	12,00	14,00	16,00	20,00	—
Glasnager	12,00	14,00	16,00	20,00	—	12,00	14,00	16,00	20,00	—
Maler	15,00	17,00	25,00	30,00	—	15,00	17,00	25,00	30,00	—
Murer	40,20	43,20	49,20	61,20	—	23,92	37,64	48,40	58,68	—
Tømrer	26,88	39,36	45,50	74,88	—	23,69	31,86	40,53	52,38	—
Bygningssnedker	21,88	25,12	29,76	35,64	38,08	19,88	22,12	25,76	32,64	37,08
Maskinsnedker ²)	44,00	46,00	49,00	57,00	—	44,00	46,00	49,00	57,00	—
Billedskærer	19,88	22,32	25,76	32,64	37,08	19,88	22,32	25,76	32,64	37,08
Drejer	7,00	10,00	15,00	20,00	—	7,00	10,00	15,00	20,00	—
Forgylder	12,00	15,00	20,00	25,00	—	12,00	15,00	20,00	25,00	—
Møbelsnedker	19,88	22,32	25,76	32,64	37,08	19,88	22,32	25,76	32,64	37,08
Pianofortefremstiller	21,20	25,70	30,70	36,16	40,66	21,20	25,70	30,70	36,16	40,66
Orgelbygger	21,20	25,70	30,70	36,16	40,66	21,20	25,70	30,70	36,16	40,66
Korkskærer	51,32	57,32	63,32	—	—	51,32	57,32	63,32	—	—
Bødker	35,84	37,84	39,84	Akkord	—	34,84	36,84	38,84	Akkord	—
Kurvmager	25,28	27,28	29,28	Akkord	—	25,28	27,28	29,28	Akkord	—
Børstenbinder	8,00	10,00	12,00	14,00	—	8,00	10,00	12,00	14,00	—
Nådlær ³)	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	—	—	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	—	—
Tilskærer ³)	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—
Pudser ³)	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—
Pinder ³)	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—	43,28-44,28	45,28-46,28	48,28-49,28	51,28-52,28	—
Håndskomager	12,00	15,00	20,00	25,00	—	12,00	15,00	20,00	25,00	—
Skræder	27,00	33,00	39,00	49,00	92,84	27,00	31,00	35,00	46,00	88,34
Dameskræder	27,00	33,00	39,00	49,00	—	23,00	29,00	36,00	44,00	—
Hattemager	37,07	39,07	41,07	43,07	—	37,07	39,07	41,07	43,07	—
Hue- og kasketmager	37,07	39,07	41,07	43,07	—	37,07	39,07	41,07	43,07	—

Modist	25,76	30,10	34,98	40,43	—	25,76	30,10	34,98	40,43	—
≅ Bogtrykker ³⁾	41,84-44,84	44,84-47,84	47,84-53,84	53,84-66,84	66,84	41,74-44,74	44,74-47,74	47,74-53,74	53,74-66,74	66,74
Bogbinder	27,00	29,00	45,00	50,00	55,00	27,00	29,00	45,00	50,00	53,00
Linierer	29,00	45,00	50,00	55,00	—	29,00	45,00	50,00	55,00	—
Litograf	40,88	46,88	52,88	67,88	—	40,88	46,88	52,88	67,88	—
Kemigraf	40,88	46,88	52,88	67,88	—	40,88	46,88	52,88	67,88	—
Den keramiske industri . . .	40,32	42,32	44,32	46,32	48,32	40,32	42,32	44,32	46,32	48,32
Pottemager	38,32	40,32	42,32	44,32	46,32	38,32	40,32	42,32	44,32	46,32
Brolægger	33,48	47,57	64,66	81,74	91,14	32,73	46,67	63,46	80,24	89,54
Stenhugger	38,00	41,00	47,00	59,00	—	38,00	41,00	47,00	59,00	—
Stukkatør	37,60	45,72	56,40	76,20	—	37,60	45,72	56,40	76,20	—
Garver	41,84	43,84	47,84	51,84	—	41,84	43,84	47,84	51,84	—
Pelsbereder	41,84	43,84	47,84	51,84	—	41,84	43,84	47,84	51,84	—
Bager og konditor	28,00	32,00	38,00	48,00	—	26,00	30,00	36,00	46,00	—
Chokolade- og sukkervare- arb.	43,28	45,28	49,28	54,28	—	43,28	45,28	49,28	54,28	—
Møller ⁴⁾	37,22	43,88	51,76	63,88	—	37,22	43,88	51,76	63,88	—
Cigarmager	36,09	38,09	40,09	43,09	—	36,09	38,09	40,09	43,09	—
Cigarsorterer	36,09	38,09	40,09	43,09	—	36,09	38,09	40,09	43,09	—
Spinder	36,09	38,09	40,09	43,09	—	36,09	38,09	40,09	43,09	—
Cigarillosmager	38,09	40,09	—	—	—	38,09	40,09	—	—	—
Cigarillossorterer	36,09	38,09	—	—	—	36,09	38,09	—	—	—
Slagter	27,88	35,88	52,88	65,88	—	27,88	35,88	52,88	65,88	—
Pølse­mager	27,88	35,88	52,88	65,88	—	27,88	35,88	52,88	65,88	—
Tarmrens­er	27,88	35,88	52,88	65,88	—	27,88	35,88	52,88	65,88	—
Butikslagter	27,88	35,88	52,88	65,88	—	27,88	35,88	52,88	65,88	—
Slagter hos andels- og pri- vatslagterierne	47,97	56,81	65,66	74,50	—	47,97	56,81	65,66	74,50	—
Pølse­mager — ²⁾	47,97	56,81	65,66	74,50	—	47,97	56,81	65,66	74,50	—
Tarmrens­er —	47,97	56,81	65,66	74,50	—	47,97	56,81	65,66	74,50	—
Butikslagter —	47,97	56,81	65,66	74,50	—	47,97	56,81	65,66	74,50	—
Pølse­mager hos medl. af kødindustriens fabrikant- forening ²⁾	37,89	47,36	75,78	85,25	—	36,39	44,49	63,69	72,78	—
Tarmrens­er hos medl. af Tarmhandlerforeningen .	47,36	56,84	75,78	94,72	—	45,49	54,59	72,78	90,98	—
Farver	38,52	42,00	46,48	51,48	—	37,52	41,00	45,48	50,48	—
Possementmager	38,82	41,30	44,78	49,78	—	38,82	41,30	44,78	49,78	—
Sejlmager	10,00	12,00	14,00	16,00	23,00	7,00	9,00	11,50	13,50	19,00

Lærefag	København					Provinsen				
	1. læreår kr.	2. læreår kr.	3. læreår kr.	4. læreår kr.	5. læreår kr.	1. læreår kr.	2. læreår kr.	3. læreår kr.	4. læreår kr.	5. læreår kr.
Rebsluger	42,80	44,80	47,78	53,26	—	42,80	44,80	47,78	53,26	—
Tapetserer	16,45	21,15	28,20	37,60	—	14,10	18,80	25,85	35,25	—
Sadelmager	18,80	28,20	37,60	42,30	—	14,10	18,80	25,85	35,25	—
Bygningstapetserer	18,80	28,20	35,25	47,00	—	14,10	18,80	25,85	35,25	—
Portefølge- og rejsetøjfaget .	18,80	25,85	32,90	47,00	—	18,80	25,85	32,90	47,00	—
Handskemager	25,60	29,60	33,60	—	—	25,60	29,60	33,60	—	—
Frisører	14,00	19,00	23,00	27,00	—	14,00	19,00	23,00	27,00	—
Tandtekniker	12,00	16,00	20,00	30,00	—	12,00	16,00	20,00	30,00	—
Skorstensfejer	41,78	43,28	44,78	45,78	—	41,78	43,28	44,78	45,78	—
Urmager	17,00	20,00	22,00	25,00	35,00	17,00	20,00	22,00	25,00	35,00
Blikkenslager ⁴⁾	39,40	41,40	44,40	46,40	82,00	39,40	41,40	44,40	46,40	82,00
Skibstømmer ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Smede- og maskinarbejder ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Former ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Elektriker	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Guld-, sølv- og elektroplet- arbejder ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Jern- og metalsliber ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Metaltrykker ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Kobbersmed ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Gørtler ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Modelsnedker ⁴⁾	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Skibssnedker	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28	28,80	31,20	33,60	36,48	41,28
Butiksfag ⁴⁾	37,56	43,12	48,66	55,34	—	35,34	40,90	46,44	53,12	—
— hos medl. af brugs- foren.'s arbejds- giverforen.	50,00	54,44	58,88	60,00	—	50,00	54,44	58,88	60,00	—
— hos medl. af de samvirkende brugsforen.	47,78	54,44	56,66	62,22	—	47,78	54,44	56,66	62,22	—
Kontor ⁴⁾	37,56	43,12	48,66	55,34	—	35,34	40,90	46,44	53,12	—
Handel ⁴⁾	37,56	43,12	48,66	55,34	—	35,34	40,90	46,44	53,12	—
Gartner ^{2) 3)}	30,00	34,00–40,00	40,00–45,00	45,00–50,00	50,00	30,00	34,00–40,00	40,00–45,00	45,00–50,00	50,00
Buntmager	25,00	31,00	37,00	47,00	—	25,00	31,00	37,00	47,00	—

Kæretmager	30,74	33,24	35,24	40,74	45,24	29,24	31,24	34,24	38,74	43,34
Specialoptiker	37,00	41,00	46,00	56,00	—	32,50	37,50	42,50	52,50	—
Lærlingenes gnst.løn ⁵⁾ 6) ...	33,62	37,91	42,44	47,84	46,11 ⁷⁾	31,96	36,86	41,74	47,31	44,88 ⁷⁾
Lærlinge, der får kost hos læremesteren										
Kokke ⁴⁾	13,56	16,88	23,56	33,78	71,34	13,56	16,88	23,56	33,78	71,34
Tjener ⁴⁾	13,34	15,56	21,12	—	—	13,34	15,56	21,12	—	—
Lærlinge, der får kost og logi hos læremesteren (udvalgte fag)										
Gartner ²⁾ 3).....	6,66	9,34-13,78	13,78-18,88	18,88-23,34	23,34	6,66	9,34-13,78	13,78-18,88	18,88-23,34	23,34
Bager.....	11,00	15,00	21,00	31,00	—	9,00	13,00	19,00	29,00	—
Slagter.....	17,88	20,88	32,88	40,88	—	17,88	20,88	32,88	40,88	—

- 1) Herudover ydes i en række fag forskellige tillæg såsom feriepenge i det første svendeår, tøjpenge, værktøjsgodtgørelse, fidstillæg, rejse til lærlingeskole. I nogle fag er der fastsat mindsteløn ved akkordarbejde i de sidste 2 læreår.
- 2) I fag, hvor lønnen varierer med lærlingens alder, har man angivet lønnen for lærlinge, der ved læretidens begyndelse er fyldt 15 år.
- 3) I fag, hvor lønnen skifter pr. halvår, er lønningsintervallet i hvert af læreårene angivet.
- 4) Hvor mindstelønnen er fastsat som løn pr. time eller løn pr. måned, er ugelønnen beregnet ved at sætte en uge = 48 timer og en måned = 4½ uge.

- 5) De angivne lønsatser vedrører lærlinge på maksimumslæretid. Under hensyn til, at der sker en afkorting af den tid, i hvilken lærlingen skal stå på laveste løn, hvis læretiden er kortere end maksimumslæretiden, ligger de gennemsnitlige mindstelønninger for lærlinge i hvert af læreårene i virkeligheden lidt højere end her angivet.
- 6) Ved beregningen af lærlingenes gennemsnitlige løn er lærlingelønnen i de enkelte lærefag tillagt vægt under hensyn til tilgangen af lærlinge i 1954.
- 7) Det bemærkes, at dette gennemsnit refererer sig til et væsentligt mindre antal lærefag og derfor ikke umiddelbart kan sammenlignes med gennemsnittet for de første 4 læreår.

Gennemsnitlige mindstelønninger (grundløn + dyrtidstillæg) i hele læretiden for lærlinge¹⁾
ved kontraktoprettelse pr. 1. juli 1955. Ugeløn.

Lærlinge, der ikke får kost og logi hos læremesteren, i nogle udvalgte lærefag.

<i>Lærefag:</i>	København kr.	Provinzen kr.
Bager og konditor	36,50	34,50
Blikkenslager	50,72	50,72
Bogbinder	41,20	40,80
Bogtrykker	52,06	51,96
Butik	52,43	51,69
Bygningssnedker	30,10	27,60
Cigarmager og cigarsorterer	39,09	39,09
Dameskrædder	37,00	34,00
Elektriker	34,27	34,27
Former	34,27	34,27
Frisør	20,75	20,75
Gartner	41,75	41,75
Guld-, sølv- og elektropletarbejder	34,27	34,27
Håndskomager	18,00	18,00
Handel	46,17	43,95
Hattemager	40,07	40,07
Karetmager	34,07	35,36
Kontor	46,17	43,95
Lito- og kemigrafer	52,13	52,13
Maler	21,75	21,75
Maskinsnedker	49,00	49,00
Modist	32,82	32,83
Murer	48,45	42,16
Nådlær	46,11	46,11
Pølsemaker	56,14	53,73
Sadelmager	31,72	23,50
Skibstømrer	34,27	34,27
Skrædder	37,00	35,00
Slagter og butiksslagter	52,75	52,75
Smede (og maskinarbejdere)	34,27	34,27
Tarmrensere	58,51	57,61
Tapetsere	25,85	23,50
Tilskærer, pudser og pinder	47,53	47,53
Tømrer	46,66	37,12
Urmager	23,80	23,80
Gennemsnitlig lærlingeløn ²⁾	41,59	40,53

¹⁾ Den gennemsnitlige løn for hele læretiden er beregnet som et uvejlet gennemsnit af lønsatserne i de enkelte læreår.

²⁾ Ved beregningen af den gennemsnitlige løn for lærlinge i København og i provinsen er lønnen i hvert af lærefagene tildelt vægt under hensyn til lærlingetilgangen i 1954.

Den gennemsnitlige faktiske løn for lærlinge¹⁾ juli kvartal 1954.
Udvalgte lærlingegrupper.På grundlag af materiale, meddelt i Dansk Arbejdsgiverforenings
løn- og beskæftigelsesstatistik.

	Gnst. timefortjeneste, incl. tillæg		Omregnet til ugeløn ²⁾	
	København øre	Provinsen øre	København kr.	Provinsen kr.
<i>Lærefag:</i>				
Blikkenslager	98	94	47,04	45,12
Bogbinder	86	77	41,28	36,96
Bygningssnedker	66	67	31,68	32,16
Elektriker	76	76	36,48	36,48
Former	143	105	68,64	50,40
Guld-, sølv- og elektroplet	77	74	36,96	35,52
Kemigraf	106	112	50,88	53,76
Litograf	117	111	56,16	53,28
Maler	53	51	25,44	24,48
Maskinsnedker	106	106	50,88	50,88
Murer	101	97	48,48	46,56
Sadelmager og tapetserer	60	55	28,80	26,40
Skibstømrer	90	110	43,20	52,80
Smede	88	86	42,24	41,28
Tobaksindustri	110	112	52,80	53,76
Typograf	111	107	53,28	51,36
Tømrer	107	83	51,36	39,84

¹⁾ Lærlinge, beskæftigede hos medlemmer af Dansk Arbejdsgiverforening.²⁾ 1 uge sat lig 48 timer.

De gennemsnitlige udbetalte lærlingelønninger er i hvert af fagene afhængige af, hvorledes lærlingene fordeler sig på alder og læreår. Dette vanskeliggør sammenligning mellem fagene indbyrdes, da lærlingenes alderssammensætning og fordeling på læreår varierer fra fag til fag.

Der er i enkelte fag en betydelig forskel mellem de fastsatte mindstelønninger og den faktiske fortjeneste blandt lærlingene. Dette må ses i forbindelse med, at lærlingene i nogle fag, fortrinsvis i de sidste læreår, har adgang til at deltage i akkordarbejde. Akkordprocenten for samtlige lærlinge, beskæftiget hos medlemmer af arbejdsgiverforeningen, lå i juli kvartal 1954 omkring 20, varierende fra 0 til over 70 i de enkelte fag.

Lærlingskalaer.

Tilgangen af lærlinge er i en række fag begrænset ved lærlingskalaer, der angiver, hvor mange lærlinge virksomhederne maksimalt må antage i forhold til svendeantallet, det samlede antal beskæftigede eller andet lignende kriterium. Lærlingskalaen er generel for alle virksomheder i faget eller for bestemte afgrænsede områder indenfor faget

lokalt, organisationsmæssigt etc. —. Skalaen åbner således principielt ikke mulighed for en individuel bedømmelse af, hvor mange lærlinge den enkelte virksomhed vil kunne give en forsvarlig uddannelse. Lærlingskalaen adskiller sig derved fra de afgørelser, der træffes, f. eks. af metalindustriens lærlingeudvalg, hvorefter hvert lærested under hensyn til virksomhedens maskinelle udstyr, arbejdets karakter og tilrettelæggelse m. v., godkendes til at kunne antage et vist antal lærlinge. Det må dog bemærkes, at hvor lærlingskalaer af fællesudvalgene er udarbejdet til vejledning for de kontraktgodkendende myndigheder, vil en fravigelse fra skalaen ikke være udelukket, ligesom der i visse fag kan gives dispensation fra overenskomstmæssige fastsatte lærlingskalaer.

Lærlingskalaen er i de fleste tilfælde optaget i *organisationernes lønoverenskomster*; i et enkelt tilfælde er skalaen fastsat i en særlig lærlingeaftale parterne imellem.

I nogle få fag har *fællesudvalget* vedtaget generelle regler om begrænsning af lærlingetilgangen, i litograf- og kemigrafefaget indgår *parterne årlig aftale* om tilgangen af lærlinge, og endelig har *mesterorganisationerne* i urmagerfaget truffet indbyrdes aftale om regler for begrænsning af lærlingetilgangen.

Lærlingskalaen er som regel udformet således, at der gives bestemmelser om det *maximale antal lærlinge*, der må antages *i forhold til de beskæftigede* svende, evt. i forhold til det samlede antal ansatte arbej-

dere. I et enkelt fag, f. eks. frisørfaget, skal mesteren have en *vis minimal årlig omsætning* for at kunne antage en lærling.

Indførelse og bibeholdelse af lærlingskalaer synes i adskillige fag helt eller ganske overvejende at være dikteret af ønsket om at sikre *uddannelsens kvalitet* og hindre, at læremestre for at skaffe sig billig arbejdskraft antager for mange lærlinge i forhold til virksomhedens uddannelsesmuligheder. I butiksfaget har fællesudvalget således anset det for at være uoverkommeligt at foretage en bedømmelse af samtlige læresteder med henblik på godkendelse af lærekontrakter. Da man desuden ikke har samme muligheder som i håndværks- og industrifagene for at bedømme en virksomheds egnethed som lærested på grundlag af maskinelt udstyr m. v., men anser, at oplæringsmulighederne bl. a. er afhængige af antallet af udlærte i virksomheden, har fællesudvalget udarbejdet en skala over forholdet mellem antallet af lærlinge og udlærte i en virksomhed til vejledning for de kontraktgodkendende myndigheder.

I andre fag er lærlingskalaen i første række motiveret med, at man ønsker at hindre, at lærlingetilgangen bliver for stor i forhold til *beskæftigelsesmulighederne* indenfor faget.

Under sekretariatets forhandlinger med fagene har spørgsmålet om betydningen af lærlingebegrænsningerne for tilgangen af lærlinge været drøftet med 14 fag, (jfr. den som bilag 23 anførte oversigt over resultaterne af forhandlingerne med fagene om en forøgelse af lærlingetilgangen).

Det fremgår af udtalelser fra parterne, at lærlingskalaen i de fleste fag er så rummelig, at den ikke vil være til hinder for oplæring af det ønskelige antal lærlinge.

I enkelte fag hævder arbejdsgiverne derimod, at lærlingskalaen hæmmer **den** for-

nødne tilgang af lærlinge, medens forbundene benægter dette ved en henvisning til, at skalaerne ikke er fuldt udnyttede.

Det ligger i sagens natur, at det er uhyre vanskeligt at opgøre, hvor mange lærlinge læremestrene yderligere ville antage, hvis lærlingeskalaen blev ophævet. Det er dog sekretariatets opfattelse, at lærlingeskalaerne i øjeblikket kun i enkelte fag medfører en faktisk begrænsning af den ellers mulige tilgang til kvalificerede læresteder. Det er dog muligt, at der i andre fag kan være enkelttilfælde, hvor skalaen hæmmer læremestre i antagelse af lærlinge. Fra et arbejdsmarkedssynspunkt er det imidlertid af mindre betydning, om enkelte læremestre hæmmes i antagelse af lærlinge, når faget blot som helhed får den fornødne tilgang af lærlinge. På den anden side må en lærlingeskala betegnes som uheldig, selv om det kan påvises, at der er en del mestre, som ikke fuldt ud udnytter skalaen, hvis det rent faktisk synes at være vanskeligt at opnå den tilstrækkelige tilgang til faget uden en slækkelse eller eventuelt ophævelse af lærlingeskalaen.

Efter sekretariatets skøn vil de eksisterende lærlingeskalaer bortset fra et mindre antal fag heller ikke fremover blive en hemsko for den forøgelse af lærlingetilgangen, der må anses for ønskelig ud fra den forventede beskæftigelsesudvikling i fagene.

Skalaernes ugunstige virkninger i disse fag vil dog i nogen grad kunne afbødes af en udvidet dispensationspraksis.

I nedenstående tabel er anført en oversigt over lærefag, i hvilke der findes en eller anden form for generel lærlingebegrænsning. Til bedømmelse af størrelsesordenen af de lærefag, hvori disse regler findes, har man tillige angivet antallet af godkendte lærekontrakter i 1954. Det må understreges, at tallene for tilgangen ikke kan tages som udtryk for skalaernes kvantitative

betydning, allerede som følge af, at lærlingeskalaerne som anført i de fleste fag ikke synes at have effektiv virkning på tilgangen.

Oversigt over lærefag med regulering af lærlingetilgangen.¹⁾

	lærl. tilgang
<i>I. Kollektiv overenskomst.</i>	1954
Bager- og konditorfaget	448
Bogtrykfaget	462
Buntmagerfaget	7
Børstenbinderfaget	—
Chokolade- og sukkervarefremstillere	6
Elektrikerfaget ²⁾	ca. 320
Forgyldefaget	4
Gartnerfaget	245
Handskemagerfaget	—
Kokkefaget	78
Linierfaget	—
Mejerister	284
Possementmagerfaget	1
Skorstensfejerfaget	16
Slagterfaget	547
Tandteknikerfaget	26
Tjenerfaget	67
Tømmerfaget ²⁾	ca. 650
<i>II. Fcellesvdvalgsbestemmelse.</i>	
Butiksfaget ³⁾	4 671
Fotograffaget ⁴⁾	105
Frisørfaget	1 226
Hatte- og modistfaget	93
Handelsfaget	795
Sejlmagerfaget	5
Skotøjsfagene ²⁾	121
Specialoptikerfaget	15
<i>III. Årlig aftale mellem parterne.</i>	
Kemigraf- og litograffaget	118
<i>IV. Aftale indenfor mesterorganisationerne.</i>	
Urmagerfaget	62

¹⁾ Oversigten omfatter såvel lærefag i lærlingelovens forstand som andre lærefag. Såvidt vides har — blandt disse fag udenfor lærlingeloven — kun mejeristfaget bestemmelser om en regulering af tilgangen af elever.

²⁾ De anførte tal angiver tilgangen af lærlinge indenfor de områder af fagene, der har lærlingeregulering. Hele tilgangen af lærlinge til disse fag udgjorde i 1954: elektrikerfaget: 897, tømmerfaget: 1 002, skotøjsfagene: 134.

³⁾ Der findes desuden overenskomstmæssig aftale om lærlingebegrænsning mellem brugsforeningerne og handels- og kontorfunktionærernes forbund.

⁴⁾ Stiltiende aftale.

Oversigt over lærlingeskalaer og andre bestemmelser om regulering af lærlingetilgangen.

Bager- og konditorfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overens-
komst.

0—1 svend	giver ret til	1 lærling
2—4 svende	— - -	2 lærlinge
5	- - -	3

for hver 5 svende herudover må der være yderligere 1 lærling.

Der gives adgang til antagelse af ny lærling 6 måneder før en af de andre lærlinge er udlært.

Ved antagelse af svende ved særlige opståede situationer, hvorved beskæftigelsen af flere svende kun bliver af forbigående art, vil der ikke kunne antages lærlinge beregnet efter det forøgede antal svende.

Bogtrykfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overens-
komst.

Provinsen.

Faglærte bogtrykkere, der ikke beskæftiger udlærte typografer, må ikke antage mere end 1 lærling. Løvrigt gælder følgende skala:

1 typograf	ikke over	1 lærling
2—3 typografer	— —	2 lærlinge
4—5	— —	3
6—9	— —	4
10—15	— —	5
over 15	— —	6

I trykkerier, hvor der udelukkende udføres avisarbejde, må kun antages 1 lærling for hver 5 typografer.

Nyoprettede trykkerier kan ikke antage lærlinge det første år. Dog kan der, når trykkeriet til faglært typografisk arbejdskraft har udbetalt 52 ugelønninger, antages een lærling, og når der indenfor et år er udbetalt 156 ugelønninger til faglært typografisk arbejdskraft, antages een lærling til.

Lærlingeantallet kan ikke forøges ved midlertidig antagelse af typografer, men skal stå i forhold til det normale antal af typografer.

København.

Sætterlærlinge:

For 1—3 sættere	1 sætterlærling
4—5	— - 2 sætterlærlinge
- 6—9	— 3
- 10—14	— 4
- 15—20	— 5
over 20	— 6

Trykkerlærlinge:

For 1—2 trykkere	1 trykkerlærling
- 3—5	— 2
- 6—9	— 3
- 10—14	— 4
- 15—20	— 5.

For hver 6 trykkere yderligere en trykkerlærling. Trykkerier, der ikke har såvel hurtigpresse som diegeltrykpresse, må ikke uddanne trykkerlærlinge.

Ved fastsættelse af lærlingeantallet skal det gennemsnitlige svendetal i de forudgående 12 måneder lægges til grund; faglærte principaler og faktorer, der selv arbejder med, medregnes som sættere eller trykkere. Maskinsættere medregnes som sættere.

Ingen virksomhed har ret til at antage nogen lærling, før virksomheden har bestået i mindst 12 måneder. Lærlinge må ikke oplæres i dagbladene.

Buntmagerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overens-
komst.

4—5 svende	giver ret til	1 lærling
6—8	— — - -	2 lærlinge
9 svende	og derover	giver ret til 3 lærlinge.

Antallet af svende beregnes som virksomhedens gennemsnitlige antal af svende i det sidste år.

Butiksfaget.

I.

Fællesudvalget for butiksfaget har vedtaget følgende skala for antagelse af butikslærlinge i detailhandelen:

1 lærling for hver faguddannet incl. principalen indtil 4 (hvor principalen er alene i forretningen med 1 lærling, kan det dog tillades at ansætte endnu 1 lærling efter 2 års forløb).

5 lærlinge for 6 faguddannede incl. principalen

6 — - 8

7 — - 11

g_____ - 16_____ - _____

II.

For lærlinge i *brugsforeninger* gælder ifølge *overenskomst*:

1) *mellem Brugsforeningernes Arbejdsgiverforening og Dansk Brugsforenings-medhjælperforening*

a) *by*:

Der må kun beskæftiges een lærling for hver påbegyndt 3 udlærte medhjælpere; dog kan der i en lærlings sidste læreår antages ny lærling, såfremt der beskæftiges udlært medhjælp.

I brugsforeninger, der beskæftiger 3 udlærte medhjælpere og derover, kan der beskæftiges 1 lærling ud over det antal, der er fastsat i overenskomsterne.

Den samlede forøgelse af lærlingeantallet som *følge* af denne aftale kan dog ikke overstige 200 for perioden indtil 1. marts 1956.

b) *land og bymæssig bebyggelse*:

Ifølge beskæftigelsesregulativ.

I foreninger med indtil 80 000 kr.s omsætning beskæftiges folk i 3. lønklasse, eventuelt, hvor særlige forhold gør det nødvendigt, en lærling.

I foreninger med indtil 130 000 kr.s omsætning beskæftiges 1 mand i 2. lønklasse og derefter 3. lønklasse eller lærlingeklassen.

I foreninger med omsætning mellem 130 000 og 200 000 kr. beskæftiges 1 mand i 1. lønklasse samt folk i 3. lønklasse, men højst 1 lærling.

I foreninger med over 200 000 kr.s omsætning beskæftiges 1 mand i de to første lønklasser. Har foreningen flere afdelinger med specialuddannet medhjælp, skal mindst een mand fra hver afdeling lønnes efter 1. lønklasse (dette gælder dog kun, såfremt specialafdelingen har en omsætning på mindst 40 000 kr.), ligesom der kun må beskæftiges 1 lærling for hver påbegyndt 3 medhjælpere.

Der kan dog i en lærlings sidste læreår antages ny lærling, såfremt der beskæftiges udlært medhjælp.

I brugsforeninger, der beskæftiger 3 udlærte medhjælpere og derover, kan der beskæftiges 1 lærling ud over det antal, der er fastsat i de gældende overenskomster.

Den samlede forøgelse af lærlingeantallet som *følge* af denne aftale kan dog ikke overstige 200 for perioden indtil 1. marts 1956.

2) *mellem De samvirkende Brugsforeninger og Dansk Brugsforenings-medhjælperforening.*

I hvert af brugsforeningens udsalg må beskæftiges een lærling for hver 5 udlærte medhjælpere. Der kan dog antages ny lærling, når en for tiden beskæftiget lærling har gennemgået halvdelen af læretiden, forudsat at der i det pågældende udsalg er beskæftiget mindst een fastansat udlært medhjælper.

3) *mellem Hovedstadens Brugsforening (A.M.B.A.) og Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark.*

Brugsforeningen må kun beskæftige en lærling for hvert udsalg og derudover 1 lærling til hvert udsalg, der beskæftiger 5 udlærte medhjælpere (2—10 o. s. v.).

Børstenbinderfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

0— 3 faglærte: mester, værkfører, svende,
giver ret til 1 lærling

4— 7 — — - - 2 lærlinge

8—11 — — - - 3 —

12—15 — — - - 4 —

16—19 — — - - 5 —

20—23 — — . . 6 —

o. s. v.

Chokolade- og sukkervarefremstillere.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Til 1 å 2 svende kan ansættes 1 lærling

• 3 å 4 — - — 2 lærlinge

• 5 å 6 — - — 3 —

og . 7 — — 4 —

og fremdeles i henhold til denne skala. På de pladser hvor der i henhold til ovenstående kun kan ansættes 1 lærling, har mestrene dog ret til at ansætte yderligere 1 lærling i den ældre lærlings sidste læreår.

Elektrikerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Reguleringen af lærlingetilgangen vedrører kun *installatører, der står udenfor installatørforeningen.*

Parterne er enige om, at antallet af lærlinge ikke må overstige: 1 lærling for indtil 2 svende, 2 lærlinge for over 2 indtil 5 svende, 3 lærlinge for over 5 indtil 10 svende og derefter 1 lærling for hver yderligere 5 svende. Ovenstående gælder for alle fremtidige antagelser af lærlinge, og ved beregning af svendeantallet regnes gennemsnittet af beskæftigede svende de sidste 3 år.

Forgylderfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

1 lærling	for indtil	3 svende
2 lærlinge	- - -	5 -
3	- - -	10 -
4	- - -	15
5	- - -	20 -

Denne bestemmelse kan ikke praktiseres således, at en virksomhed ved en kortvarig beskæftigelse af flere arbejdere end normalt i virksomheden antager yderligere lærlinge.

Fotografifaget.

Det er en stiltiende aftale, at en anerkendt fotografmester ikke må beskæftige mere end 2 lærlinge og derudover 1 lærling for hver medhjælper.

Frisørfaget.

Fællesudvalget har vedtaget følgende begrænsning af lærlingetallet:

Under 9 000 kr.'s omsætning	må der ikke antages	lærlinge.
Ved 9 000 —	- - -	antages 1 lærling
- 22 000 —	- - -	ant. 2 lærl.
- 35 000 —	- - -	3 —
- 70 000 —	- - -	4 —

Fra og med 3 lærlinge kræves desuden, at der beskæftiges mindst 1 svend

Ved antagelse over 4 lærlinge kræves i hvert enkelt tilfælde fællesudvalgets sanktion.

Gartnerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst. Antallet af lærlinge (elever) begrænses således, at

virksomheder med ingen eller kun een faglært gartner har ret til at antage een elev. Virksomheder med fra 2—4 faglærte gartnere har ret til at beskæftige 3 elever, og virksomheder med 5—10 faglærte gartnere har ret til at beskæftige 4 elever.

For hver 5 faglærte gartnere udover 10 må der 3^{derligere} holdes een elev.

Ved afgørelsen af, hvor mange faglærte gartnere, der kan anses beskæftigede i en virksomhed, er det afgørende antallet af de faglærte gartnere, virksomheden normalt beskæftiger på det tidspunkt, hvor eleven ansættes.

Denne bestemmelse kan ikke få virkning for de kontraktforhold, der er indgået før overenskomstens ikrafttræden.

Handelsfaget.

Fællesudvalget for handelslærlinge (en gros handel) har vedtaget følgende vejledende skala:

Antal udlærte (incl. indehaver/chef)	antal lærlinge
1 giver ret til	1
0	0
2	2
3 — - - - -	3
4 — - - - -	4
6 — - - - -	5
8 — - - - -	6
10 — - - - -	7
12 — - - - -	8
14 — - - - -	9
16 — - - - -	10
20 — - - - -	12

samt 1 lærling for hver 5 udlærte over 20.

Handskemagerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

0—4 svende	giver ret til 1 lærling
5—8 — — —	2 lærlinge
9—12 — — —	3 —
over 13 — — —	4 —

Hattemager« og modistfaget.

Fællesudvalget har fastsat følgende skala:

Modistfaget:

For 1 faglært modist	1 elev
2—3 faglærte modister	2 elever
4 — — — — —	0 —
7—10 — — — —	4 —

og derefter for hver 5 faglærte modister yderligere 1 elev.

Hattemagerfaget:

For 2— 3 faglærte hattemagere	1 lærling
4— 6 —	2 lærlinge
7—10 —	3 —
11 —	—• og derover 4 lærlinge.

Kemigraf- og litograffaget.

Regulering af lærlingetilgangen ved overenskomst.

Fagkomiteen eller et udvalg valgt af organisationerne efter samme regler som gældende for fagkomiteen skal i hvert enkelt tilfælde godkende fagets lærlingeantagelser, der finder sted pr. 1. september, og derefter meddele organisationerne, på hvilke arbejdspladser lærlingene tages i lære.

Kokkefaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Der kan ansættes 1 lærling for hver kok på højeste gage til og med 5 kokke; yderligere 1 lærling for hver 2 kokke derudover, dog højst 10 lærlinge i en forretning.

Køkkenchefer og dessertkonditorer medregnes i antallet af kokke.

Specialbestemmelse for Købenliavn:

Den femte kok kan være en ungkok.

Liniererfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Fra 0— 2 udlærte	1 lærling
- 3—6 —	2 lærlinge
- 7—10 —	3 —
- 11—15 —	4 —
- 16—20 —	5 —

og fremdeles 1 for hver 5 udlærte.

Mejerister.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Mejerierne har ret til at holde een lærling for hver 2 mejerister, dog må antallet af lærlinge plus ufaglærte, mandlige mejeriarbejdere ikke overstige antallet af mejerister.

Mejerier med fra 1 til 3 mill. kg indvejet mælk år-

lig må dog holde 1 lærling for hver udlært mejerist, og mejerier under 1 mill. kg mælk må beskæftige 1 lærling, uanset om der holdes andet mandskab.

Possementmagerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

På værksteder, hvor der mindst beskæftiges 3 svende, kan der antages 2 lærlinge.

Sejlmagerfaget.

Fællesudvalget har vedtaget følgende skala:

1 mester og 0 svend	giver ret til 1 lærling
2 svende —	- 2 lærlinge
3 — —	- 2 —
4 — —	- 3 —
5 — —	- 3 —
6 — —	- 4 —
7 — —	- 4 —
o. s. v.	

således at der for hvert lige antal svende må antages 1 lærling mere.

Skorstensfejerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Provinsen.

Såfremt en mester ikke beskæftiger svende, må han kun beskæftige een lærling. Han kan dog antage en ny 6 måneder, før lærlingen er udlært.

Såfremt en mester beskæftiger svende, må han have en lærling for hver beskæftiget fast svend. Mesteren regnes, for så vidt han selv deltager i det praktiske arbejde, i denne forbindelse som en fast svend.

Skulle lærlingeantallet i hele landet efter forbundets mening blive for stort, kan der optages forhandlinger om en indskrænkning af retten til at antage lærlinge, idet parterne er enige om at modvirke unødigt arbejdsledighed.

Organisationerne er enige om, at mestrene, inden indgåelse af lærekontrakter, har pligt til at anmelde lærlingeantagelsen til laugets lærlingekontor.

København.

Efter stiltiende aftale mellem mestrene antages der ikke lærlinge i København som følge af manglende uddannelsesmuligheder.

Skotøjfagene.

Fællesudvalget har vedtaget følgende regler:

Ved fastsættelse af lærlingeantallet skal det gennemsnitlige antal voksne arbejdere i de forudgående 12 måneder indenfor den branche, lærlingen skal oplæres i, lægges til grund.

Lærlingeantallet i *tilskæreri* og *nådleri* fastsættes efter følgende skala:

For	1—2 tilskærere	1 lærling
	3—5 —	2 lærlinge
	6—9 —	3 —
-	10—14 —	4 —
-	15—20 —	5 —

og derefter for hver 8 tilskærere yderligere 1 lærling.

For	1—2 nådlere	2 elever
-	3—5 —	5 —
-	6—9 —	8 —
-	10—14 —	11 —
-	15—20 —	14 —

og derefter for hver 5 nådlere yderligere 1 elev.

Ved beregning af, hvor mange nådlerelever der må være i en virksomhed, regnes såvel med stuesom hjemmenådlere, idet dog antallet af hjemmenådlere udfindes på den måde, at man dividerer den udbetalte arbejds løn, hjemmearbejdstillæg indbefattet, med 45 kr.

Slagterfaget.

Overenskomst mellem Dansk Slagteriarbejderforbund og Kødindustriens Fabrikantforening (enslydende for hovedstad og provins).

Lærlingeantallet må ikke overstige 1 lærling for indtil 3 arbejdere og derefter 1 lærling for hver påbegyndt 3 arbejdere indtil 60 arbejdere.

For virksomheder med over 60 arbejdere kan yderligere beskæftiges 1 lærling for hver fuldt beskæftigede 10 arbejdere.

Derudover kan antages 1 lærling på den ældste lærlings sidste læreår.

Lærlingeantallet skal beregnes efter det gennemsnitlige antal arbejdere, der har været beskæftiget i virksomheden i de sidste 3 måneder, og som i 2 år har været beskæftiget inden for den branche, lærlingen skal oplæres i.

Parterne er enige om, at der på de virksomheder, hvor oplæring finder sted, som hovedregel fortrinsvis beskæftiges faguddannede arbejdere.

I tilfælde, hvor en arbejdsgiver har lærlinge i forhold til ovenstående, men senere ikke har anvendelse for indtil 3 arbejdere for hver antaget lærling, er det tilladt at have en lærling ud over den nævnte skala, dog skal det antal arbejdere, der bestemmer lærlingenes antal, have arbejdet på pladsen mindst 3 måneder.

Overenskomst mellem Tarmhandlerforeningen i Danmark og Dansk Slagteriarbejderforbund.

Lærlingeantallet må ikke overstige 1 lærling for hver 5 mandlige arbejdere, dog skal det antal arbejdere, der bestemmer lærlingenes antal have arbejdet på virksomheden mindst 3 måneder, og kun firmaer, der forarbejder råtarne, har ret til at antage lærlinge.

Overenskomst mellem Dansk Slagteriarbejderforbund og Andels- og Privatslagteriernes Arbejdsgiverforeninger.

Lærlingeantallet i pølsemergeriet og tarmrens-rjet må ikke overstige 1 lærling for indtil 3 arbejdere og atter 1 for hver påbegyndt 3 arbejdere, i slagteriet 1 lærling for hver påbegyndt 10 arbejdere, dog højst 10 lærlinge.

I slagteri og pølsemergeri har virksomheden ret til at antage 1 ny lærling det sidste år af den ældste lærlings læretid.

Lærlingeantallet beregnes efter antallet af mandlige arbejdere i de højeste lønklasser.

Kun de tarmrenserier, som forarbejder færdigt produkt, har ret til at antage lærlinge.

Overenskomst for Københavns Slagterlaug, Slagtermesterforeningen for København og omegn og Dansk Slagteriarbejderforbund.

En mester med indtil 2 svende har ret til at holde 1 lærling, for 3 svende og derover 2 lærlinge. En mester har ret til at antage en ny lærling de sidste 6 måneder af den ældste lærlings læreår.

Overenskomst mellem Dansk Slagteriarbejderforbund og Danske Slagtermestres Landsforening.

En mester med indtil 2 svende har ret til at holde 1 lærling, for 3 svende og derover 2 lærlinge, 5 svende og derover 3 lærlinge.

En mester, som ingen svend har, men opfylder lærlingelovens bestemmelser for at kunne antage og oplære lærlinge, må have 1 lærling.

Mestre, der til stadighed beskæftiger een eller flere svende, har ret til, når ældste lærling påbegynder sit sidste læreår, at antage en ny lærling.

Hvor forholdene taler for det, kan der ansøges om dispensation fra antalsbestemmelsen for lærlinge.

Specialoptikerfaget.

Fællesudvalget har vedtaget følgende bestemmelser:

Ingen kan antage lærling til oplæring i specialoptikerfaget uden Specialoptikerfagets faglige Fællesudvalgs godkendelse af læremester og lærested.

Virksomheder, der beskæftiger færre end 3 optikersvende, må på samme tid kun have een optikerlærling.

Virksomheder, der beskæftiger 3 optikersvende eller derover, må på samme tid have højst 2 optikerlærlinge.

Kun detailvirksomheder kan godkendes som oplæringssteder i specialoptikerfaget.

Lærlinge antages een gang årligt indenfor tidsrummet 1. juli—15. august.

Tandteknikerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

I tandteknikerforbundets overenskomst med a) *Foreningen af Dental Laboratorier* er det bestemt, at der i en virksomhed, hvor mesteren arbejder alene, kan uddannes 2 lærlinge. Derudover kan uddannes 1 lærling for hver beskæftiget svend. I forbundets overenskomst med b) *Dansk Tandlægeforening* er det bestemt, at der i en virksomhed, hvor mesteren arbejder alene, kan uddannes 1 lærling. Derudover kan uddannes 1 lærling for hver beskæftiget svend.

Tjenerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

I forretninger med indtil 3 faste tjenere må ikke beskæftiges mere end 1 lærling. Hvor der er flere end 3 faste tjenere, kan der være en lærling for hver 2 tjenere. Afvigelser fra denne regel kan kun finde sted, når det godkendes af de modstående organisationer.

Ungtjenere.

I restaurant, café eller etage kan, når principal og tjenere er enige derom, anvendes ungtjenere,

det vil sige tjenere, der efter en treårig læretid indtræder i arbejdet som medhjælpere og ikke må have selvstændig stilling.

Ungtjenere må ikke anvendes i forretninger, der ikke må oplære lærlinge.

I forretninger, hvor der er adgang til at beskæftige ungtjenere, kan sådan anvendes i bar i indtil 3 måneder inden det fyldte 21. år. Derudover kan der ikke beskæftiges ungtjenere i barer.

Ungtjenervirksomheden anerkendes ikke ud over et tidsrum af 4 år efter læretidens udløb og ikke ud over det 23. år.

For adgang til beskæftigelse af ungtjenere i en forretning kræves mindst 2 fast ansatte tjenere, men ingen fast ansat tjener må beskæftige mere end 1 ungtjener.

En tjener, der beskæftiger ungtjener, kan ikke samtidig have lærling.

I forretninger, hvor der beskæftiges både lærlinge og ungtjenere, kan det samlede antal af disse ikke overstige 2 for hver 3 fast ansatte tjenere.

Tømrerfaget.

Begrænsning af lærlingeantallet ved overenskomst.

Reguleringen vedrører kun lærlinge hos landmestre.

Mellem hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark (landmestrene) og Dansk Tømrerforbund er der overenskomstmæssigt fastsat følgende: Mesteren må holde 1 lærling. Lærling nr. 2 må antages, når virksomheden beskæftiger 3 svende — og derefter 1 lærling for hver 3 svende.

Urmagerfaget.

Urmagerlauget i København har en aftale mestrene imellem om, at intet medlem må have mere end 1 lærling, idet der dog kan antages 1 ny lærling et halvt år før udløbet af læretiden for den hidtidige lærling.

For medlemmer af *Dansk Urmager- og Optiker Centralforening (provinsen)* gælder den regel, at ingen mester må antage en ny lærling, førend den sidst antagne har været 2 år i lære.

Fastsatte regler for læretidens længde indenfor de forskellige faglige områder.

Udarbejdet på grundlag af økonomi- og arbejdsministeriets oversigt over lærlingelønninger og læretid m. v.

Fag	Minimums- læretid år	Maksimums- læretid år	Varierer efter måned for læretids påbegyndelse	Varierer efter lærlingens alder ved læretids påbegyndelse
Glarmestre	4	4½	×	—
Glasrørblæsere	5	5	—	—
Glasmagere	4	4	—	—
Hulglasslibere	4	4	—	—
Planglasslibere	4	4	—	—
Malere	4	4 år 3 mdr.	×	—
Murere	3 år 10 mdr.	4 år 4 mdr.	×	—
Tømrere	4	4½	×	—
Bygningsnedkere	4	4½	×	×
Maskinsnedkere	3½	4	×	×
Billedskærere	3½	5	×	×
Drejere	4	4	—	—
Forgyldere	4	4	—	—
Møbelsnedkere	4	5	×	×
Pianofortefremstillere	4½	5	—	×
Orgel- og harmoniumbyggere	4	5	—	×
Violinbyggere	4½	5	×	—
Korkskærere	3	3	—	—
Bødkere	4	4	—	—
Kurvemagere	4	4	—	—
Børstenbindere	4	4	—	—
Skomagere	—	4	—	—
Nådlere	2	3	—	×
Skotilskærere	4	4	—	—
Pindere	4	4	—	—
Pudserne	4	4	—	—
Skrædere	4	5	—	×
Dameskrædere	3	4	—	×
Hattemagere	4	4	—	—
Modister	4	4	—	—
Hue- og kasketmagere	4	4	—	—
Bogtrykkere ¹⁾	4½	4½	—	—
Bogbindere	4	5	—	×
Linierere	4	4	—	—
Litografer	4	4	—	—
Kemigrafer	4	4	—	—
Keramikere	4	5	—	×
Pottemagere	4	5	—	×
Stenhuggere	4	4½	—	×
Brolæggere	—	5	—	×

¹⁾ Fra 1. januar 1956 er maksimums- og minimumslæretiden i bogtrykkerfaget 4 år.

Fag	Minimums- læretid år	Maksimums- læretid år	Varierer efter måned for læretids påbegyndelse	Varierer efter lærlingens alder ved læretids påbegyndelse
Stukkatorer	4	4 $\frac{1}{2}$	—	×
Garvere	4	4	—	—
Pelsberedere	4	4	—	—
Bagere og konditorer	3	4	—	—
Møllere	3	4	—	—
Chokolade- og sukkervarefremstillere	4	4	—	—
Cigarmagere	4	4	—	—
Cigarillosmagere	2	2	—	—
Cigarsorterere	4	4	—	—
Cigarillosorterere	2	2	—	—
Spindere	4	4	—	—
Slagtere	4	4	—	—
Pølsemagere	4	4	—	—
Tarmrensere	4	4	—	—
Farvere	4	4	—	—
Possementmagere	4	4	—	—
Sejlmagere	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	—	—
Rebslagere	4	4	—	—
Tapetsere	4	4	—	—
Sadelmagere	4	4	—	—
Bygningstapetsere	4	4	—	—
Portefølje- og rejsetøj	4	4	—	—
Handskemagere	4	4	—	—
Frisører	3 $\frac{3}{4}$	4	×	—
Tandteknikere	4	4	—	—
Skorstensfejere	3 $\frac{1}{2}$	4	—	—
Urmagere	4 $\frac{1}{2}$	5	—	—
Smede- og maskinarbejdere	4	5	—	×
Formere	4	5	—	×
Metalslibere	4	4	—	—
Metaltrykkere	4	5	—	×
Kobbersmede	4	5	—	×
Gørtlere	4	4 $\frac{1}{2}$	—	×
Guld-, sølv- og elektropletarbejdere	4	5	—	×
Elektrikere	4	5	—	×
Blikkenslagere	5	5	—	—
Skibstømrere	4	5	—	×
Modelsnedkere	4	5	—	×
Skibssnedkere	4	5	—	×
Kokke	—	4 $\frac{1}{2}$	×	—
Tjenere	ca. 3	ca. 3	×	—
Butikslærlinge	3	4	—	—
Kontorlærlinge	3	4	—	—
Handelslærlinge	3	4	—	—
Gartnere	4	5	—	×
Fotografer	4	4	—	—
Buntmagere	4	4	—	—
Kæretmagere	4	5	—	×
Specialoptikere	4	4	—	—

De i 1954 påbegyndte læreforhold procentvis fordelt efter læretidens længde.(På grundlag af materiale, vedrørende de godkendte kontrakter, udarbejdet af
Det statistiske Departement).

	3 år og und.	3 ¹ / ₄ år	3 ¹ / ₂ år	3 ³ / ₄ år	4 år	4 ¹ / ₄ år	4 ¹ / ₂ år	4 ³ / ₄ år	5 år	Uangivet	Total
<i>Håndværk og industri.</i>											
Mænd	2,0	0,1	0,3	0,7	72,1	5,5	8,7	2,8	7,8	0,0	100,0
Kvinder	13,8	0,2	0,1	1,5	81,8	1,2	0,7	0,2	0,5	0,0	100,0
Tilsammen	3,3	0,1	0,3	0,8	73,3	5,0	7,7	2,5	7,0	0,0	100,0
<i>Kontor.</i>											
Mænd	71,9	1,9	1,5	0,2	24,0	—	0,4	0,1	—	—	100,0
Kvinder	68,4	1,4	2,6	0,7	26,9	—	—	—	—	—	100,0
Tilsammen	69,5	1,6	2,2	0,5	26,1	—	0,1	0,0	—	—	100,0
<i>Handel.</i>											
Mænd	27,5	0,6	1,7	1,0	68,9	0,1	0,1	0,1	—	—	100,0
Kvinder	39,6	3,3	9,9	1,1	45,0	—	1,1	—	—	—	100,0
Tilsammen	28,9	0,9	2,7	1,0	66,2	0,1	0,1	0,1	—	—	100,0
<i>Butikshandel.</i>											
Mænd	16,3	0,3	2,7	0,4	79,7	0,5	0,1	—	0,0	0,0	100,0
Kvinder	26,7	0,8	3,8	0,8	67,6	0,2	0,1	—	—	—	100,0
Tilsammen	21,1	0,5	3,3	0,6	74,0	0,4	0,1	—	0,0	0,0	100,0
<i>Samtlige læreforhold.</i>											
Mænd	9,3	0,2	0,8	0,6	70,5	4,2	6,5	2,1	5,8	0,0	100,0
Kvinder	36,4	0,9	2,5	1,0	58,4	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	100,0
Tilsammen	16,5	0,4	1,3	0,7	67,3	3,2	4,8	1,5	4,3	0,0	100,0

—: nul.

0,0: mindre end 1/2 promille.

Redegørelse for overvejelser og foranstaltninger i kommunerne med henblik på en lokal løsning af problemer i forbindelse med de store fødselsårganges uddannelse m. v.

I sommeren 1955 rettede sekretariatet henvendelse til kommunalbestyrelserne i København, på Frederiksberg og i Gentofte, i 9 omegnskommuner (Brøndbyerne, Gladsaxe, Glostrup, Herlev, Hvidovre, Lyngby-Taarbæk, Rødovre, Søllerød og Taarnby) og i samtlige provinsbyer, idet man anmodede om oplysning om, hvorvidt der i kommunen — med eller uden kommunalbestyrelsens medvirken — var overvejelser i gang med henblik på en lokal løsning af de problemer af uddannelsesmæssig og anden art, der vil opstå i forbindelse med de store fødselsårganges indtræden på arbejdsmarkedet. Sekretariatet anmodede samtidig om at blive orienteret om resultatet af eventuelle undersøgelser m. v., der måtte være foretaget for at klarlægge de lokale problemers omfang, samt om de foranstaltninger, der er eller påtænkes gennemført for at løse problemerne. I denne forbindelse udbad man sig en særskilt angivelse af eventuelle foranstaltninger til forøgelse af antallet af lærepladser i kommunale virksomheder m. v.

I det følgende skal kort redegøres for hovedtrækkene i de indkomne besvarelser fra kommunerne.

Langt den overvejende del af de adspurgte kommuner — over $\frac{2}{3}$ — har på det pågældende tidspunkt ikke taget stilling til de lokale problemer vedrørende uddannelsen m. v. af de unge fra de store fødselsårgange. I en del tilfælde drejer det sig om mindre kommuner, der oplyser, at spørgsmålet ikke bliver af større betydning i kommunen.

Fra Københavns magistrat har sekretariatet modtaget en af Københavns kommunes rådgivende ungdomsudvalg afgivet redegørelse af 6. september 1955 vedrørende de store årgange. Denne redegørelse skal nær-

mere omtales nedenfor. Frederiksberg og Gentofte kommunalbestyrelser har påpeget, at spørgsmålet ikke egner sig for en lokal løsning, men bør drøftes for det stor-københavnske område under eet.

I hovedstadens omegnskommuner synes de store årgange som helhed ikke at ville medføre større problemer, og de kommuner, som sekretariatet har rettet henvendelse til, har derfor heller ikke større overvejelser igang med henblik på de store årgange. Den meget voldsomme forøgelse af disse kommuners folketal i den sidste halve snes år skyldes i mange tilfælde hovedsagelig tilflytning af unge ægtepar, heraf mange uden børn eller med små børn, således at der ikke i de nærmeste år bliver tale om uforholdsmæssig stor tilgang af unge til arbejdsmarkedet. I flere af kommunerne har der hidtil været mangel på unge i forskellige fag. Flere af kommunalbestyrelserne har dog oplyst, at man har opmærksomheden henvendt på spørgsmålet, og at man har haft eller vil søge kontakt med de lokale erhvervsorganisationer m. v.

I de provinsbyer, der har taget problemet op, er arbejdet i de fleste tilfælde endnu på et forberedende stadium. I enkelte kommuner har man dog allerede gennem nogen tid været opmærksom på problemerne og truffet forberedelser til deres løsning. En del byråd har taget spørgsmålet op på grundlag af sekretariatets henvendelse.

En række kommunalbestyrelser har oplyst, at man har haft eller har planlagt møder til drøftelse af sagen med repræsentanter for de lokale handels-, håndværker- og industriforeninger, de faglige organisationer, de offentlige anvisningskontorer m. v. Også ad andre veje har kommunalbestyrelserne søgt kontakt med erhvervene.

I nogle kommuner er der nedsat særlige udvalg med henblik på undersøgelsen af omfanget af de lokale problemer med liensyn til de store årganges uddannelse m. v. og behovet for gennemførelse af særlige foranstaltninger i denne anledning. Dette gælder f. eks. Fredericia og Nykøbing Mors, jfr. nedenfor. I Horsens har byrådet truffet beslutning om nedsættelse af et udvalg bestående af repræsentanter for byrådet, teknisk skole og handelsskolen. Dette udvalg vil søge kontakt med erhvervene med henblik på en undersøgelse af, hvor mange lærlinge der kan antages ud over det hidtil normale.

I en del kommuner varetages spørgsmålet af det kommunale ungdomsudvalg, således som i København; i andre kommuner, f. eks. Køge og Aalborg, har det lokale ungdomsnævn taget sagen op.

Som det er omtalt har man inden for en del kommuner på forskellig måde søgt kontakt med erhvervene. I andre kommuner har man lagt vægt på at fremskaffe materiale til belysning af stigningen i antallet af unge, der kommer ud på arbejdsmarkedet, den hidtidige lærlingetilgang m. m. I Næstved har ungdomsudvalget således udarbejdet en pjece med forskellige oplysninger om antallet af unge i kommunen, tilgangen til arbejdsmarkedet og indgåede læreforhold. I flere kommuner har man ved påbegyndt eller planlagt nybyggeri eller udvidelse af tekniske skoler og handelsskoler taget hensyn til den forventede stigning i elevantallet. Dette har således f. eks. været tilfældet i Randers og Silkeborg.

Til belysning af, hvorledes sagen er grebet an i forskellige kommuner, skal i det følgende anføres nogle eksempler herpå:

København.

For så vidt angår København, henvises med hensyn til de nærmere enkeltheder til Københavns kommunes rådgivende ungdomsudvalgs nævnte redegørelse af 6. september 1955 vedrørende de store årgange.

Udvalgets hovedsynspunkter skal dog kort omtales her.

Redegørelsen indeholder som bilag en række undersøgelser vedrørende befolkningstilvæksten, fordelingen af unge på forskellige erhvervsgrupper,

lærlingetilgangen, vandringerne til og fra København m. v. Disse oplysninger omfatter hele hovedstadsområdet, idet det er skønnet at være af værdi for de forskellige organer, der arbejder med de store årganges problemer, at få et talmæssigt grundlag for hovedstadsområdet.

Udvalget udtaler i redegørelsen, at „Ungdomsudvalget har betragtet det som sin opgave dels at tilvejebringe materiale til belysning af det omfang, som problemet vil få i København, dels at udtale sig om, på hvilke områder en indsats bør gøres med henblik på de store årganges beskæftigelse og uddannelse“. Om det sidste punkt siges, „at det er udvalgets opfattelse, at løsningen af disse spørgsmål i det væsentlige må være en landsopgave —• og dermed en statsopgave —• idet kommunen formentlig kun gennem antagelse af et antal lærlinge i de kommunale virksomheder og gennem sin indflydelse på omfanget af ungdomsundervisningen og ungdommens fritidsbeskæftigelse kan øve en selvstændig indsats“. Endvidere udtales det, „at udvalget har ønsket særligt at pege på forskellige områder, hvor det efter udvalgets mening vil have værdi at sætte ind, når der fra statens side bliver udarbejdet et endeligt program på løsningen af de store årganges problem“.

Videre understreges betydningen af at sikre de unge en faglig uddannelse. Der nævnes en række foranstaltninger, som bør gennemføres eller tages under overvejelse, såsom propaganda for at skaffe flere lærepladser i private virksomheder, samt oprettelse af lærepladser i kommunale virksomheder. Det er i denne forbindelse omtalt, at der indenfor Københavns kommune er truffet beslutning om antagelsen af 10—15 lærlinge på de kommunale værksteder, og at tallet forventes forøget til ialt 50—60 lærlinge, efterhånden som der fremskaffes fornøden værkstedsplads. Endvidere behandles spørgsmålet om ydelse af tilskud til unge, der går i lære uden for hjemstedet. Man har også berørt spørgsmålene om eventuelt forkortelse af læretiden og indførelse af et 8. skoleår.

Udvalget påpeger specielt betydningen af foranstaltninger til sikring af de unge pigers uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder. Det anføres, at „det er udvalgets indtryk, at der i flere brancher, som skulle synes særlig egnede for kvinder, kun gives de unge piger en vis tillæring og ikke en egentlig faglig uddannelse, hvilket bevirker, at disse unge piger er overordentlig dårligt stillet i tilfælde af arbejdsløshed og efterfølgende søgen efter nyt arbejde. Indenfor disse erhvervsgrøene ville en egentlig uddannelse utvivlsomt have sin betydning, men man må, som forholdene er, rejse det spørgsmål,

om dette kan gøres, med mindre man skrider til etablering af værkstedsskoler". Man henleder i denne forbindelse opmærksomheden på betydningen af, at en faglig undervisning på værkstedsskole kombineres med en uddannelse i huslige fag.

Udvalget omtaler erhvervsvejledningens store betydning.

Endvidere henleder udvalget opmærksomheden på, at beskæftigelsen af de store årgange indenfor nogle fagområder vil kunne medføre, at de lidt ældre mister deres beskæftigelse.

Endelig har udvalget behandlet spørgsmålet om fritidsforanstaltninger for de unge, herunder spørgsmålet om i hvilken udstrækning de store årgange nødvendiggør en udvidelse af ungdomsundervisningen og ungdomsforanstaltningerne iøvrigt — herunder adgangen til at dyrke sport og friluftsliv.

Fredericia.

Som omtalt har byrådet nedsat et særligt udvalg angående de store årgange. Udvalget består af repræsentanter for byrådet, handelen, håndværket og industrien, husgerningen og landbruget, fagbevægelsen, skolemyndighederne, anvisningskontoret og erhvervsvejledningen samt ungdomsnævnet. Ungdomsnævnets repræsentanter danner arbejdsudvalget.

Udvalget har fået til opgave at fremskaffe nøje oversigt over antallet af unge, der i de kommende år kan forventes at ville melde sig på arbejdsmarkedet samt at tilvejebringe en opgørelse over de nuværende uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder for unge i Fredericia. Det er under hensyn hertil pålagt arbejdsudvalget at fremskaffe statistik over antallet af unge i de kommende 10 år. Desuden skal udarbejdes oversigter over lærlingeforhold, beskæftigelsen af faglærte og ufaglærte m. v.

Endvidere skal udvalget overveje mulighederne for — og eventuelt stille forslag om foranstaltninger til — en forøget antagelse af unge indenfor handel, industri og håndværk.

Udvalget er endvidere bemyndiget til at lade udarbejde planer til beredskabsarbejder, der i påkommende tilfælde vil kunne sættes i gang, eventuelt i forbindelse med dagskoleundervisning for unge arbejdsledige.

Endelig er udvalget berettiget til at inddrage under sine overvejelser andre forhold, der måtte være aktuelle i forbindelse med den voksende tilgang til de unges aldersklasser.

Helsingør.

Helsingør ungdomsnævn har med henblik på lokal løsning af de uddannelsesmæssige problemer, der vil opstå i forbindelse med de store årgange, oprettet et ungdomsundervisningskartotek over samtlige byens unge mellem 14 og 18 år. Nævnet vil herigennem have mulighed for at rette henvendelse til de unge, der ikke modtager undervisning i denne alder. Nævnet vil sørge for, at der finder så megen og så alsidig undervisning sted som muligt, såvel om eftermiddagen som om aftenen. Nævnet har endvidere rettet henvendelse til forskellige institutioner og foreninger, såsom teknisk skole, handelskolen, Helsingør gymnasium og smede- og maskinarbejdernes fagforening med henblik på eventuelle foranstaltninger i anledning af stigningen i antallet af unge.

Ålborg.

I Ålborg afholdt ungdomsnævnets udvalg for fritidsforanstaltninger i slutningen af 1954 et møde med repræsentanter for byens erhvervsliv, og skolerne m. v. Mødet var af orienterende karakter og skulle skabe grundlag for et fremtidigt samarbejde.

Ungdomsnævnet har iøvrigt oplyst, at det vil tage følgende spørgsmål op:

Forhandlinger med Ålborg husmoderforening om oprettelse af en husmoderskole til undervisning af unge piger sideløbende med disses beskæftigelse som husassistenter i private hjem.

Forhandlinger med industrivirksomheder om oprettelse af værkstedsskoler.

Møde med teknisk skole og erhvervsorganisationerne om øget lærlingetilgang.

Nykøbing Mors.

Byrådet har som det tidligere er omtalt, nedsat et særligt udvalg. I dette udvalg sidder repræsentanter for byråd og skolevæsen, arbejdernes fællesorganisation, håndværks- og handelstandsforeningerne, arbejdsgiverforeningen og Faglig Ungdom. Udvalget har til opgave at medvirke til fremskaffelse af de flest mulige uddannelsesmuligheder og bistå de unge i opnåelsen af gode lærepladser og uddannelse iøvrigt. Udvalget vil udsende spørgeskema til samtlige arbejdsgivere i kommunen for at få klarlagt, hvor stort et behov for lærlinge og elever erhvervslivet mener at have i årene 1956—62. Endvidere har det udarbejdet en opgørelse over antallet af de unge i 15-års alderen, der ikke enten har en uddannelsesplads eller som fortsætter sin uddannelse i gymnasiet m. v.

Undervisningen af lærlinge på tekniske skoler, fagskoler, handelsskoler o. lign.

I. Håndværk og industri.

a. Undervisningen på tekniske skoler, fagskoler m. v.

Til supplerung af den praktiske uddannelse hos de private læremestre får de fleste lærlinge inden for håndværk og industri en teoretisk undervisning. Undervisningen gives på de af de stedlige håndværker- og industriforeninger eller tekniske selskaber oprettede tekniske skoler og fagskoler. I finansåret 1953—54 fandtes 369 af handelsministeriet godkendte tekniske skoler og fagskoler med et elevantal på ca. 53 000 lærlinge. Skolerne er underlagt tilsynet med de tekniske undervisningsvirksomheder for håndværkere og industridrivende, der er oprettet ved lov af 28. juli 1916.

Undervisningen omfatter normalt godt 200 timer årligt i hele læretiden, der for de fleste fags vedkommende er ca. 4 år. Der undervises i frihåndstegning, geometrisk tegning og projektionstegning samt materialisere, værktøj slære og faglære, ligesom der gives undervisning i dansk og regning.

For ca. 20 pct. af lærlingenes vedkommende finder undervisningen sted i *blandede klasser* med lærlinge fra flere forskellige fag; dette gælder således alle mindre tekniske skoler, hvor elevtilgangen fra de enkelte fag er så ringe, at der ikke er oprettet rene fagklasser, hvilket forudsætter, at der mindst er 10 lærlinge fra samme fag. På de større tekniske skoler derimod muliggør elevtilgangen en egentlig *fagklasseundervisning* — dette gælder ca. 80 pct. af lærlingene — hvorved man er i stand til at gøre den teoretiske undervisning mere fagligt betonet svarende til det enkelte fags behov.

Efterhånden har udviklingen skabt et stigende behov for, at der ved siden af den teoretiske undervisning også gives praktisk

værksteds- og laboratorieundervisning. Ca. 13 000 eller lidt over 25 pct. af lærlingene inden for håndværk og industri får nu en eller anden form for praktisk undervisning ud over den, der gives på lærepladserne.

Den praktiske værkstedsundervisning finder sted dels i de forannævnte fagklasser på de tekniske skoler og dels på de inden for enkelte fag oprettede *selvstændige fagskoler*, der i visse tilfælde tillige giver lærlingene den teoretiske undervisning. Iait findes der ca. 25 fagskoler fordelt på 15 forskellige fag. De fleste af disse skoler er beliggende i København, men besøges i stor udstrækning af lærlinge fra hele landet, hvorfor undervisningen gives i sammenhængende perioder af indtil $\frac{1}{2}$ års varighed. Kun een af de nævnte fagskoler, Skrædderfagets fagskole, giver den fuldstændige oplæring af lærlingene og er således den eneste her i landet eksisterende egentlige *værkstedsskole*. Skolen kan imidlertid kun uddanne et ganske ringe antal lærlinge i forhold til det samlede lærlingetal i faget. Der er plads til 24 lærlinge på skolen, hvilket vil sige, at der kan udiæres 6 lærlinge årligt.

Endvidere findes 10 *håndværker dag skoler* med skolehjem, der modtager såvel lærlinge som svende fra hele landet, fortrinsvis fra byggefagene samt maler- og snedkerfaget. Undervisningen på disse skoler er med undtagelse af malerskolerne udelukkende af teoretisk art.

Undervisningen af lærlingene på de tekniske skoler er sædvanligvis tilrettelagt som *aftenundervisning*, men såvel den praktiske værkstedsundervisning som undervisningen på fagskolerne er i overvejende grad tilrettelagt som *dagundervisning*. Det samme gælder undervisningen på håndværkerdagsskolerne. Iait bliver ca. 20 pct. af lærlingene undervist på dagskole.

b. Tilskud til driften og indretningen af de tekniske skoler m. v.

Som foran nævnt fandtes der i finansåret 1953—54 369 af handelsministeriet godkendte tekniske skoler og fagskoler. For at kunne anerkendes som tilskudsberettiget skal skolerne ejes og ledes af en bestyrelse i hvilken håndværker- og industrikredse fortrinsvis er repræsenteret; endvidere skal undervisningen være forsvarlig, og skolen skal have vist sin eksistensberettigelse i mindst 1 år.

Statstilskuddene til lærlingeundervisningen søges årligt på finanslovens § 17, III (foranstaltninger vedrørende håndværk og industri), og beregnes som 50 pct. af skolernes tilskudsberettigede udgifter til lokaler, lønninger og undervisningsmidler i det senest forløbne skoleår, og således at der herudover til dækning af udgifter til overordentlige tilskud til eksamensskoler og skoler med værkstedsundervisning samt til nyanskaffelser, ombygninger m. v. beregnes en rådighedssum på 3 pct. af skolernes samlede tilskudsberettigede udgifter i samme skoleår. Endvidere refunderer staten halvdelen af de tilskud, der af amtsskolefondene ydes de tekniske skoler.

Endelig yder staten et tilskud på 50 pct. til dækning af etableringsudgifter, såsom indretning af specielle fagklasser, laboratorier, værksteder o. l. Disse tilskud søges på de årlige bevillingslove.

For by- og sognekommunernes vedkommende findes ingen ensartet praksis med hensyn til ydelse af støtte til håndværkerundervisningen, men der ydes dog tilskud under en eller anden form. Forholdene ligger ret forskelligt, idet hjælp kan ydes på mange måder: tilskud til skolernes drift, gratis lokaler, gratis byggegrund, hjælp ved opførelse af tekniske skoler m. v. Større tekniske skoler opnår ofte et kommunalt driftstilskud i forhold til statstilskudet. I de efterhånden mange tilfælde, hvor lærlingene fra flere kommuner deltager i samme tekniske skoleundervisning, yder de enkelte kommuner ofte tilskud til disses drift.

Af indberetningerne til handelsministeriets tilsyn med håndværkerundervisningen om driften af samtlige skoleafdelinger på de tekniske skoler og fagskoler (herunder også de forskellige teknika) i 1953—54 frem-

går, at der ialt har været afholdt tilskudsberettigede driftsudgifter til et samlet beløb af 18,2 mill. kr. Statens driftstilskud, der er kommet til udbetaling i 1954—55, har i overensstemmelse med de gældende regler andraget ca. 9,1 mill. kr., hvortil kommer den forannævnte rådighedssum på ca. 0,5 mill. kr. samt refusion til amtsskolefondene. I alt udgjorde det samlede statstilskud til alle skoleafdelinger — herunder som foran nævnt den videregående undervisning (teknikumuddannelsen) — 9,8 mill. kr.

I nedenstående oversigt er anført en af tilsynet med håndværkerundervisningen — på grundlag af regnskaberne for de tekniske skoler og fagskoler — foretagen skønsmæssig beregning af de med *lærlingeundervisningen* forbundne udgifter og indtægter i 1953—54, (herunder de af det offentlige ydede tilskud).

<i>Indtægter.</i>	1 000 kr.
Direkte statstilskud	ca. 6 680
Statstilskud til refusion af amtsskolefondenes tilskud	- 120
Statstilskud til befodringsudgifter for lærlinge	- 115
Kommunetilskud	- 2 140
Amtsskolefondenes ikke refunderede tilskud	- 120
Skolepenge m. v. (betalt af mestrene)	- 4 020
Tilskud fra organisationer, foreninger o. lign.	- 1 120
Andre indtægter	- 1 100
Samlede indtægter	ca. 15 415

<i>Udgifter.</i>	1 000 kr.
Lærerlønninger og administration	ca. 9 070
Lokaler	3 170
Undervisningsmidler	- 870
Diverse ikke tilskudsberettigede udgifter	- 2 305
Samlede udgifter	ca. 15 415

Det offentliges tilskud udgør således ca. 60 pct. af skolernes samlede udgifter og ca. 70 pct. af de tilskudsberettigede udgifter. Tilsynet med håndværkerundervisningen har beregnet, at de årlige undervisningsudgifter pr. lærling i 1952—53 beløber sig til ca. 250 kr., heraf udgør de af mestrene betalte skolepenge gennemsnitlig 63 kr. og udgif-

terne til elevrekvisitter gennemsnitligt 16 kr. årligt pr. lærling. Ialt andrager udgifterne til elevrekvisitter ca. 1 mill. kr. årligt. Disse betales af læremestrene og er ikke medregnet i foranstående oversigt.

c. Lån til opførelse af tekniske skoler m. v.

Til nybygninger, større ombygninger o. lign. kan der ydes statslån til et beløb af indtil $\frac{1}{3}$ af opførelsesværdien, jfr. følgende uddrag af handelsministeriets cirkulære af 9. maj 1928 om statsunderstøttede tekniske skoler og fagskoler.

„Til hjælp til opførelse af bygninger for tekniske skoler og fagskoler kan der i reglen ventes bevilget et lån af statskassen til beløb af indtil en trediedel af opførelsesværdien. For lånet, der er afdragsfrit og uopsigeligt fra statens side, og som forrentes med 4 pct. p. a., ydes der staten 2. prioritets panteret i bygninger med grund og tilbehør. Renteydelsen indgår under skolernes bidragsberettigede udgifter til lokaler. Fra anden side skal der ved gave eller rentefrit lån være sikret et bidrag til skolebygningens tilvejebringelse af samme størrelse som det af staten ydede lån. Et rentebærende lån på indtil $\frac{1}{3}$ af opførelsesværdien kan optages mod 1. prioritet i ejendommen, medens statens lån derefter indestår på 2. prioritet.“

Disse regler er i sin tid udarbejdet med særligt henblik på de tekniske skoler, men anvendes i praksis også på handelsskolerne.

Handelsministeriet har i visse tilfælde — hvor det ikke har været muligt at fremskaffe de tilstrækkelige private midler — opnået de bevilgende myndigheders godkendelse af, at der dispenseres fra cirkulærets bestemmelser. I 1953—54 er der bevilget statslån til nybygninger, tilbygninger o. lign. ved de tekniske skoler på ialt 0,9 mill. kr.

Skolerådet for de tekniske undervisningsvirksomheder har tidligere overfor handelsministeriet fremsat forslag om, at de gældende regler for ydelse af statslån til tekniske skoler m. v. ændres således, at disse svarer til de af undervisningsministeriet for ydelse af statslån til opførelse af folkehøjskoler m. v. gældende.

Ifølge lov af 29. april 1955 om folkehøjskoler m. v. kan der som hjælp til opførelsen ydes et lån

af statskassen til et beløb af indtil havdelen af opførelsesværdien. Organisationen, foreningen eller lign., der opfører skolen, skal selv have skaffet et beløb af mindst $16\frac{2}{3}$ pct. af værdien. Dette beløb kan under særlige omstændigheder tillades sikret ved pant i ejendommen efter statslånet. Rentefod og afbetalingsvilkår skal godkendes af undervisningsministeren.

Statslånet er afdragsfrit, men forrentes med 4 pct. Der gives staten oprykkende panteret i bygningen med grund og tilbehør næsteften et lån, der ikke må overstige $\frac{1}{3}$ af ejendommens værdi.

Til nybygninger, større ombygninger, forbedringer, større anskaffelser af inventar og under-Adsningsmateriel kan statslån ydes indtil 75 pct. af udgiften ved foretagelsen af de pågældende foranstaltninger.

Handelsministeriet har opmærksomheden henvendt på problemet, men har ment at burde afvente resultatet af lærlingekommissionens behandling af spørgsmålet om en omlægning af undervisningen på de tekniske skoler og fagskoler.

d. Rejsetilskud og stipendier til lærlinge.

Som det fremgår af opstillingen i foranstående afsnit b. er der i 1953—54 ydet et rejsetilskud til lærlingene på 115 000 kr. I en række fag er der oprettet særlig dag-skoleundervisning for lærlinge fra skolens opland, og rejsetilskudet kan søges af lærlinge, der ifølge lærlingelovens bestemmelser ikke er pligtige at følge undervisningen på teknisk skole, men som desuagtet ønsker at deltage i en sådan dagskoleundervisning. I 1953—54 er der i alt udbetalt rejsetilskud til godt 2 000 lærlinge eller gennemsnitlig 57 kr. pr. lærling.

Ansøgning om rejseunderstøttelse afgives til den pågældende skole, der med en påtegning videresender ansøgningen til tilsynet med håndværkerundervisningen. Tilsynet fastsætter herefter tilskuddets størrelse, der i de senere år har udgjort ca. 50 pct. af befordringsudgifterne. Udbetalingerne af rejsehjælpen foregår gennem den pågældende skole, og det pålægges skolerne at kontrollere de virkelige afholdte rejseudgifter.

Det nævnte tilskudsbeløb på 115 000 kr. er indeholdt i en fast lukket årlig bevilling, der i de senere år har udgjort 775 000 kr.

årligt, og som skal anvendes til understøttelse af unge uformuende elevers ophold ved og uddannelse på tekniske skoler og fagskoler. Af bevillingen udredes — ud over det nævnte rejsetilskud — tillige støtte til dækning af skolepenge og opholdsudgifter ved 1) de videregående eksamensskoler (teknikumuddannelsen), 2) eksamensfri skoleafdelinger ved håndværkerdagskolerne, 3) særlige dagskoleafdelinger ved de tekniske skoler (videreuddannelse af svende) og 4) særlige faglige skoler (kunsthåndværkerskolen, skolen for boligindretning o. lign.). Disse understøttelser dækker — med undtagelse af støtte til elever på de under 4) nævnte skoler — fra ca. 30—50 pct. af skolepengene og fra ca. 3—5 pct. af samtlige elevers opholdsudgifter.

Hovedparten af den årlige bevilling anvendes som understøttelse til dækning af skolepenge og opholdsudgifter for elever i de videregående eksamensskoler, medens der specielt for lærlingenes vedkommende kun gives understøttelse til dækning af skolepenge og opholdsudgifter til de lærlinge, der følger undervisningen på en håndværkerdagskole.

Endelig er der fra ungdommens uddannelsesfond i de senere år ydet godt 200 000 kr. årligt til elever ved de under 1)—4) nævnte skoler, medens der ikke af fondens midler ydes tilskud til lærlingeuddannelsen, hvilket ifølge handelsministeriets udtalelse vil kræve en ændring af den gældende lov om ungdommens uddannelsesfond.

Bortset fra det forannævnte tilfælde, hvor en lærling følger undervisningen på en håndværkerdagskole, ydes der ikke af det offentlige nogen form for tilskud til dækning af lærlingens udgifter til kost og logi under oplæringen, ligesom der heller ikke af private midler — med undtagelse af Metalindustriens Læringleudvalgs Jubilæumslegat, jfr. nedenfor — i nævneværdigt omfang ydes direkte tilskud eller stipendier til lærlinge under uddannelse, herunder oplæring uden for hjemstedet.

Der ydes en vis form for tilskud til opholdsudgifterne af Foreningen til Lærlinges uddannelse i Håndværk og Industri. Foreningen ejer to lærlingeplejehjem i København med plads til i alt 217 lærlinge og betaler knap halvdelen af lærlingenes opholdsudgifter, resten betales af lærlingene

(disses forældre eller værger). På de nævnte lærlingeplejehjem modtages som regel kun lærlinge, hvis mestre er medlemmer af foreningen.

Metalindustriens Læringleudvalg har i november 1954 oprettet et jubilæumslegat på 250 000 kr., og renterne heraf skal anvendes til støtte for gennemførelse af påbegyndte læreforhold i tilfælde, hvor det økonomiske grundlag for en lærlings uddannelse forringes i væsentlig grad af en lærlingen eller dennes forældre eller værge (forsørger) utilregnelig årsag, f. eks. derved at lærlingens forældre, eller en af disse, en værge eller forsørger afgår ved døden eller for et længere tidsrum bliver uarbejdsdygtig på grund af sygdom eller anden årsag, der kan ligestilles hermed.

II. Handel, butik og kontor.

a. Undervisningen få handelsskolerne.

Den teoretiske undervisning af lærlinge inden for handels- og kontorfagene gives på de af de stedlige handelsstandsforeninger — for Københavns vedkommende Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse — oprettede og ejede handelsskoler. I finansåret 1953—54 fandtes 186 skoler for handelslærlinge med et elevantal på ca. 26 000 lærlinge. En del af disse skoler drives i tilknytning til de tekniske skoler i mindre byer, og de økonomiske spørgsmål behandles af praktiske grunde af statens tilsyn med håndværkerundervisningen. Af de nævnte 186 skoler henhører de 122 både i pædagogisk og økonomisk henseende under tilsynet med handelsskoleundervisningen, der er oprettet ved lov af 23. juni 1920 om handelsskoler.

Undervisningen er 3-årig; ca. 40 pct. af eleverne går på egentlige dagskoler, knap 15 pct. får kombineret eftermiddags- og aftenundervisning, medens undervisningen for resten af elevernes vedkommende, godt 45 pct., er tilrettelagt som aftenundervisning.

På skolerne for handelslærlinge undervises der efter 3 linier:

1) kursus til handelsmedhjælpereksamen uden fremmede sprog. Dette kursus er beregnet for butikslærlinge, og da flertallet af disse har folkeskoleuddannelse, er det folkeskolekundskaber, der lægges til grund for disse kursus.

2) kursus til handelsmedhjælpereksamen med fremmede sprog. Dette kursus er beregnet på elever, der har bestået realeksamen, og som er kontorlærninge.

3) kursus til handelsmedhjælpereksamen for korrespondenter, beregnet for realister, der uddannes som korrespondenter.

Alle de nævnte tre linier slutter med en statskontrolleret prøve, *handelsmedhjælpereksamen*.

I forbindelse med handelsmedhjælpereksamen findes der særlige faglige prøver for boghandlerlærninge samt for shippingelever.

For lærninge, der ikke er pligtige at følge den almindelige handelslærningsskole, men som ønsker en tilsvarende teoretisk uddannelse, er der oprettet *frivillige heldagskursus* til handelsmedhjælpereksamen. Undervisningen på disse kursus strækker sig over et halvt år og afsluttes med den nævnte eksamen.

For de unge, der ikke kan få læreplads, når de forlader skolen, eller som ikke er tilstrækkeligt modne til at gå ud i praktisk arbejde, er der oprettet *helårskursus* sluttende med handelsmedhjælpereksamen. Den eneste betingelse for optagelse på disse kursus er, at de pågældende skal være fyldt 15 år.

b. Tilskud til handelsskolernes drift.

Som nævnt i afsnit I, b søges statstilskudene til lærningeundervisningen årligt på finansloven. For handelsskolernes vedkommende beregnes det årlige driftstilskud som 40 pct. af skolernes tilskudsberettigede udgifter til lærerlønninger, lokaler og undervisningsmidler. Herudover stilles et beløb på 6 pct. af de tilskudsberettigede udgifter til rådighed for afholdelse af særlige tilskud til vanskeligt stillede skoler. Af driftstilskudet kan forlods anvendes et mindre beløb til skolernes udgifter til almindennende undervisning (foredrag o. lign.).

Der findes som nævnt i afsnit I, b ingen ensartet praksis med hensyn til ydelse af støtte til lærningeundervisningen fra by- og sognekommunerne, men såvel de tekniske skoler som handelsskolerne modtager tilskud fra de pågældende under en eller anden form.

En del af handelsskolerne hører i økonomisk henseende under tilsynet med håndværkerundervisningen, og tilskudene til de

pågældende handelsskoler er således indregnet i den under afsnit I, b anførte oversigt over de tekniske skolers og fagskolers indtægter og udgifter vedrørende lærningeundervisningen. På grundlag af regnskaberne fra de handelsskoler, der såvel i pædagogisk som økonomisk henseende hører under tilsynet med handelsskolerne, ialt 122 skoler, har tilsynet foretaget en skønsmæssig beregning af de med *lærningeundervisningen* forbundne udgifter og indtægter i 1953—54, jfr. følgende oversigt.

<i>Indtægter.</i>	<i>1 000 Jer.</i>
Statstilskud	ca. 1 853
Kommunetilskud	256
Amtstilskud	22
Vederlagsfri afbenyttelse af lokaler (kommunale)	135
Skolepenge (betales af mestrene)	3 538
Tilskud fra handels- eller skoleforeninger	125
Samlede indtægter	ca. 5 929

<i>Udgifter.</i>	<i>1 000 Jer.</i>
Lærerlønninger og administration	ca. 3 809
Lokaler	679
Undervisningsmidler	106
Almindennende undervisning	10
Diverse ikke tilskudsberettigede udgifter	879
Samlede udgifter	ca. 5 483

(Handelsforeningerne, hvis tilskud er opført med de forlods ydede beløb, dækker normalt skolernes eventuelle driftsunderskud).

De offentlige tilskud (stats-, kommune- og amtstilskud) udgør således ca. 41 pct. af skolernes samlede udgifter og ca. 49 pct. af de tilskudsberettigede udgifter. De af mestrene betalte skolepenge udgør ca. 172 kr. årligt pr. lærning i København og gennemsnitligt 120 kr. i provinsen.

c. Lån til opførelse af handelsskoler m. v.

Som nævnt i afsnit I, c. er de deri nævnte regler for ydelse af statslån til opførelse af bygninger for tekniske skoler og fagskoler i sin tid udarbejdet med særligt henblik på de pågældende skoler, men i praksis finder reglerne tillige anvendelse på handelsskolerne,

d. Rejsetilskud og stipendier til lærlinge.

Da principalerne ifølge lærlingeloven er forpligtet til at betale skolepenge for deres lærlinge, gives der ingen stipendier til elever i skolerne for handelslærlinge. Som for lærlinge inden for håndværk og industri gælder dog, at handels- og kontorlærlinge, der ifølge lærlingelovens bestemmelser ikke er pligtige at følge undervisningen på en handelsskole, men som desuagtet ønsker at deltage i en sådan undervisning (på dag-skole), kan søge om tilskud til dækning af befodringsudgifterne. Som foran nævnt får håndværks- og industrilærlinge godtgjort ca. 50 pot. af rejseudgifterne, medens handelslærlingenes rejseudgifter dækkes fuldt ud af det offentlige. I 1953—54 er der til 162 handelslærlinge udbetalt knap 19000 kr. i rejsegodtgørelse, hvilket svarer til ca. 116 kr. pr. lærling.

Det nævnte tilskudsbeløb på ca. 19 000 kr. er indeholdt i en årlig bevilling på ca. 95 000 kr., der iøvrigt anvendes som støtte til dækning af skolepenge og opholdsudgifter for elever, der søger videregående uddannelse på de forskellige former for handelsskoler.

III. Lærlingekommissionens forslag vedrørende den fremtidige undervisning af lærlinge.

I det følgende gives en kort oversigt over de af lærlingekommissionen fremsatte forslag til revision af lærlingeundervisningen på de faglige skoler.

1. Undervisningspligt for alle lærlinge.

Ifølge den nugældende lærlingelovs § 12 er læremesteren kun forpligtet til at lade lærlingen deltage i undervisningen på en faglig skole, for så vidt der findes en sådan skole det pågældende sted, hvilket efter handelsministeriets fortolkning vil sige inden for 7 km, ligesom pligten til at sende lærlingen på dagskole er begrænset til mestre, der har bopæl inden for 10 km fra undervisningsbyen.

Afstandsbe grænsningen medfører, at nogle lærlinge afslutter læreforholdet uden en faglig skoleuddannelse, hvilket efter lærlingekommissionens opfattelse må anses for en

væsentlig mangel ved lærlingeuddannelsen. Kommissionen har derfor foreslået, at den gældende afstandsbe grænsning ophæves, således at alle lærlinge får pligt til at følge undervisningen på en faglig skole.

2. Fagklasseundervisning på de tekniske skoler.

Som nævnt i afsnit I foregår undervisningen i en række tekniske skoler med lærlinge fra mange forskellige fag, idet elevantallet ikke er stort nok til oprettelse af fagklasser med undervisning af en i vedkommende fag uddannet lærer. Der har tidligere været ønsket fremme om en ændring af dette system ved indførelse af fagklasseundervisning. Ved overenskomstforhandlingerne i foråret 1950 mellem Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark og Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark opnåedes der enighed om nedsættelse af et udvalg til undersøgelse af mulighederne for gennemførelse af en forbedret teoretisk undervisning af lærlinge indenfor jern- og metalindustrien. Udvalgsarbejdet førte til den i bilag 31 a gengivne aftale af 17. april 1953 mellem de nævnte 2 organisationer.

Man er indenfor lærlingekommissionen enige om, at lærlingeundervisningen på de tekniske skoler i større udstrækning end hidtil bør afpasses efter behovet indenfor hvert enkelt fag, og kommissionen har i udkastet til den nye lærlingelov foreslået, at undervisningen principielt gives i fagklasser — ikke alene for så vidt angår jern- og metalindustrien — men også i de andre fag inden for håndværk og industri. Derimod finder kommissionen ikke, at der bør ske ændringer i den nuværende undervisningsform, for så vidt angår lærlinge inden for handels- og kontorfacene.

Lærlingekommissionen er opmærksom på det stigende behov for en praktisk værksteds- og laboratorieundervisning på de tekniske skoler og fagskoler, ligesom kommissionen finder, at spørgsmålet om etablering af en skolemæssig forskoling bør overvejes i samråd med vedkommende fællesudvalg, og kommissionen har derfor fundet det hensigtsmæssigt at indføje en bestemmelse i selve lovforslaget om, at under-

visningen indenfor håndværk og industri også kan omfatte forskoling og anden supplerende af den praktiske uddannelse. Kommissionen anfører i denne forbindelse, at en sådan supplerende praktisk undervisning i sig selv motiverer en videreudvikling af den allerede etablerede fagklasseundervisning.

3. Dagskoleundervisning.

Som omtalt i afsnit I og II finder der allerede nu dagskoleundervisning sted, og en gennemførelse af fagklasseundervisningen med den deraf følgende etablering af centralskoleundervisning nødvendiggør en yderligere omlægning til dagskole, således at udviklingen som følge heraf i stigende grad vil gå i retning af dagskoleundervisning.

Der er indenfor lærlingekommissionen alt-overvejende enighed om, at fordelene ved gennemførelsen af dagskoleundervisning på de faglige skoler må antages at overstige ulemperne ved denne, og flertallet har derfor ment at kunne foreslå gennemført en obligatorisk dagskoleundervisning og i lovforslaget anføres, at undervisningen snarest og senest inden 8 år efter lovens ikrafttræden skal gives som dagundervisning og slutes senest kl. 18, for så vidt undtagelse ikke gives i medfør af lovens § 13.

4. Dækning af rejseudgifter fra bopæl/lærested til skole.

Lærlingekommissionen har fundet det både ønskeligt og hensigtsmæssigt, at læremestrenes økonomiske forpligtelser i forbindelse med lærlingeundervisningen søges begrænset. En omlægning af undervisningen i forbindelse med en ophævelse af afstandsgrænserne med hensyn til undervisnings-

pligten vil kunne føre til en ulige fordeling af mestrenes byrder, såfremt mestrene skulle betale rejseudgifterne, og kommissionens flertal finder derfor, at staten bør påtage sig at udrede disse rejseudgifter fuldt ud, hvilket kommer til udtryk i selve lovforslaget.

Tilsynet med håndværkerundervisningen har foretaget en skønsmæssig beregning over de fremtidige udgifter til rejsegodtgørelse og er kommet til det resultat, at disse udgifter i alt vil beløbe sig til knap 2 mill. kr. årligt.

5. Øget statsstøtte til lærlingeundervisningen.

Lærlingekommissionen fremhæver, at det til sikring af den fornødne interesse i alle mesterkredse for lærlingeuddannelsen er nødvendigt, at mestrenes økonomiske forpligtelser holdes så lavt som muligt. Kommissionens flertal har derfor henstillet, at de gældende procentsatser for statens driftstilskud til tekniske skoler, fagskoler og handelsskoler forhøjes, således at skolepengene kan holdes på et lavt niveau, eventuelt nedsættes eller om fornødent helt bortfalde.

Lærlingekommissionen er opmærksom på det forøgede behov for ydelse af statslån til nyopførelse og ombygninger af de tekniske skoler, fagskoler m. v. og foreslår, at de af staten ydede lån forøges i det omfang, som en omlægning af undervisningen i overensstemmelse med udviklingens krav, gør det fornødent, jfr. det i afsnit I, d. nævnte forslag om, at de gældende regler for ydelse af statslån ændres således, at disse svarer til de af undervisningsministeriet for ydelse af statslån til opførelse af folkehøjskoler m. v. gældende.

Aftale af ¹⁷/₄ 1953 mellem Jern- og Metalindustriens Sammenslutning og Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark angående lærlingenes teoretiske uddannelse.

1.

Alle lærlinge, der er i lære inden for Jern- og metalindustriens fagområde, skal gå på teknisk skole for at modtage teoretisk uddannelse uanset afstanden fra lærestedet eller fra lærlingens bopæl til nærmeste tekniske skole, hvor *fagundervisning gives efter de i punkt 2 angivne retningslinier.*

2.

Den faglige teoretiske undervisning skal tilrettelægges således, at der i de enkelte klasser *kun* undervises lærlinge fra *samme fag* og inden for *samme læreår*, ligesom undervisningen skal gives af en dertil kvalificeret fagmand.

Såfremt man af praktiske grunde i een fagklasse ønsker at undervise lærlinge fra flere beslægtede fag, eller man af hensyn til lærlingeantallet finder det hensigtsmæssigt at undervise 1. og 2. års lærlinge i een., og 3. og 4. års lærlinge i een klasse, skal dette undtagelsesvis kunne tillades, men Metalindustriens Lærlingeudvalg (Fællesudvalget) skal i hvert enkelt tilfælde høres, før en sådan undervisningsform godkendes af Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen.

3.

Alle lærere, der underviser metalindustriens lærlinge på de tekniske skoler, skal hvert år gennemgå et kursus af mindst 2 ugers varighed for derved stadig at holdes a jour med den tekniske udvikling, som foregår inden for faget, og ligeledes for at få vejledning med hensyn til pædagogiske spørgsmål.

Disse kursus skal afholdes af Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen og tilrettelægges i nøje samarbejde med fagenes repræsentanter.

4.

De enkelte fags faglige udvalg skal udarbejde forslag til en hensigtsmæssig og tidssvarende undervisningsplan samt drage omsorg for, at der i tilknytning til denne udgives fyldestgørende undervisningsmateriale.

For at stimulere lærlingenes lyst til at deltage i den teoretiske undervisning på de tekniske skoler

vil det være nødvendigt, at undervisningen kan tilrettelægges således, at lærlingene straks fra skoletidens begyndelse får en stærkt faglig præget undervisning. Undervisningen i hjælpefagene geometri, projektions- og frihåndstegning skal tilrettelægges således, at den gives, når den faglige undervisning gør det nødvendigt.

Undervisningsplaner og -midler skal godkendes af Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen, således at skolerne får pligt til at følge og anvende disse.

5.

På de tekniske *aftenskoler*, hvor rene fagklasser kan oprettes, og hvor de fornødne kvalificerede lærerkræfter er til rådighed, har lærlingen pligt til at deltage i undervisningen i *hele læretiden*. Hvor der af hensyn til skolens og lærlingens tarv kun gives undervisning 3 aftener pr. uge i vinterhalvåret, kan undervisningen udstrækkes til kl. 21 for derigennem at opnå et større tidsinterval mellem arbejdstidens ophør og skoletidens begyndelse.

6.

Hvor elevantallet inden for et fag på den lokale tekniske skole er så lille, at der af praktiske grunde ikke kan oprettes rene fagklasser som anført under punkt 2, eller hvor skolen ikke kan stille en kvalificeret faglærer til rådighed for undervisningen, skal lærlingen deltage i undervisningen på den nærmeste skole (centralskole), der opfylder disse betingelser.

Såfremt afstanden til skolen herved bliver så stor, at undervisning i aftentimerne vil være u hensigtsmæssig, skal undervisningen foregå om dagen.

Lærlinge har i henhold til lærlingelovens § 12 krav på løn for de timer, hvormed arbejdstiden på værkstedet afkortes af hensyn til den teoretiske uddannelse.

7.

Når undervisningen foregår *om dagen få centralskoler*, har lærlingen pligt til at deltage i denne *i de 3 første læreår*. Undervisningen kan foregå enten 1

dag ä 7 timer pr. uge i 40 uger pr. år eller i samlede perioder ä 6 uger pr. år i 3 år.

Det samlede antal undervisningstimer bliver ved aftenskoleundervisning $4 \times 216 = 864$ timer, med undervisning 1 dag pr. uge i 40 uger i 3 år $7 \times 40 \times 3 = 840$ timer og med 6 uger pr. år i 3 år $6 \times 45 \times 3 = 810$ timer.

S.

For fag, hvor lærlingeantallet er så lille, at rene fagklasser kun vil kunne oprettes på ganske enkelte centralskoler, må der for de lærlinge, der ikke kan deltage i undervisningen på disse skoler, etableres undervisning på skoler, hvor eleverne kan få kost og logi under skoleopholdet, og undervisningen skal i sådanne tilfælde gives i perioder på 6 uger i hvert af de 3 første læreår.

Udgiften til lærlingens kost og logi i skoletiden skal afholdes af læremesteren.

9.

Varigheden af den praktiske uddannelse fastsættes til 4 år.

Dersom der inden for et fag, hvor særlige forhold gør det nødvendigt, ønskes afvigelser fra denne læretid, kan aftale herom træffes i vedkommende faglige udvalg.

Sådanne aftaler skal tiltrædes af fællesudvalget og af dette søges godkendt af ministeriet i henhold til lærlingelovens § 3.

Den tid, hvori lærlingen inden for den normale arbejdstid deltager i teoretisk undervisning, tillægges læretiden.

Den samlede uddannelsestid (den praktiske og den teoretiske) kan dog ikke overstige 5 år.

10.

Efter de foran angivne retningslinier skal hvert fags faglige udvalg til Metalindustriens Fællesudvalg afgive indstilling om hvilken undervisningsform man vil foretrække. På grundlag af disse ind-

stillinger vil fællesudvalget forhandle med Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen og herigennem med skolerne om en hensigtsmæssig gennemførelse af den ændrede undervisningsform.

Fællesudvalget afgør som repræsentant for organisationerne, hvor central- og kostskoler skal oprettes, og fra hvilket område lærlingene skal besøge de enkelte skoler. Disse afgørelser må dog træffes i nøje samarbejde med Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen og skolerne. Ingen skoler kan foretage omlægning af undervisningen uden fællesudvalgets godkendelse.

11.

Selv om aftenundervisningen på den lokale tekniske skole opfylder de i punkt 2 anførte betingelser, skal en læremester, dog efter tilladelse fra fællesudvalget, være berettiget til at lade sine lærlinge deltage i en tilsvarende undervisning på en centralskole eller på en af de i punkt 8 nævnte kostskoler.

12. (Overgangsbestemmelser).

De nye regler for læretidens længde træder for nyoprettede kontrakter i kraft fra og med d¹⁾. For læreforhold, der er påbegyndt før d, opretholdes den i kontrakten fastsatte udlæringsdato i tilfælde, hvor lærlingen fortsat deltager i teoretisk undervisning om aftenen.

Såfremt lærlingen — som følge af en omlægning af undervisningen på teknisk skole — skal deltage i teoretisk undervisning inden for den normale arbejdstid, tillægges den tid, hvormed den praktiske uddannelse af denne årsag afkortes, læretiden. (Jfr. dog punkt 9, stk. 5.)

Dersom der mellem kontraktens parter ikke kan opnås enighed om en sådan forlængelse af læretiden, må lærlingen i restlæretiden fortsætte med at deltage i undervisningen på den skole, hvor han hidtil har været elev.

¹⁾ Det fremgår af aftalen, at ikrafttrædelsestidspunktet skal fastsættes, når lærlingekommissionens betænkning foreligger.

5. september 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen, sekretariatet, Ny Kongensgade 15, K.

Arbejdsmarkedskommissionen har i en skrivelse af 11. f. m. anmodet mig om at besvare følgende spørgsmål:

1. Hvor stor har tilgangen af mandlige og kvindelige seminarieelever til seminariernes 1. klasse været i 1950 og hvert af de følgende år? (Besvarelsen bedes givet særskilt for den 4-årige linie og den 2½-årige studenterlinie).
2. Hvilken årlig elevtilgang må anses for ønskelig i det kommende tiår?
3. Vil der med seminariernes nuværende kapacitet kunne uddannes det tilstrækkelige antal folkeskolelærere under hensyn til de forventede behov?
4. Er der overvejet eller iværksat — eller påtænkes der indenfor nærmeste fremtid iværksat — særlige foranstaltninger for at sikre den tilstrækkelige tilgang af elever og den tilstrækkelige kapacitet på seminarierne? I bekræftende fald bedes oplyst foranstaltningernes art.
5. Er der grund til at vente en forskydning i forholdet mellem antallet af mandlige og kvindelige seminarieelever, sammenlignet med elevtilgangen i de seneste år?
6. Er der grund til at forvente en forskydning i forholdet mellem tilgangen af elever til den 4-årige linie og den 2½-årige studenterlinie?
7. Hvor stor har tilgangen af elever været til forskoleseminarierne i 1950 og hvert af de følgende år?
8. Hvilken årlig tilgang til forskoleseminarierne må anses for ønskelig i det kommende tiår?
9. Er der overvejet eller iværksat, eller påtænkes der indenfor nærmeste fremtid iværksat særlige foranstaltninger for at sikre den tilstrækkelige tilgang af elever og den tilstrækkelige kapacitet på for-

skoleseminarierne? I bekræftende fald bedes oplyst foranstaltningernes art.

I anledning heraf — og efter at skrivelserne har været forelagt for formanden for lærerbehovsudvalget, den kommitterede, kontorchef fru Thorkild Hansen, samt udvalgets sekretær, fuldmægtig N. E. Lund, kan følgende anføres:

ad 1. Nedenstående opgørelse viser, hvor mange elever der er optaget¹⁾ i seminariernes 1. klasser henholdsvis på den 4-årige og den 2½-årige linie i årene 1950—55. Ligeledes viser opgørelsen forholdet mellem optagne mandlige og kvindelige elever på de 2 linier. Endelig giver opgørelsen oplysning om antallet af optagne elever på forskoleseminarierne (småbørnsseminarierne) i årene 1950—56.

Optaget i seminariernes 1. klasser.

4-årig linie:	mænd	kvinder	ialt
1950—51. ..	471	372	843
1951—52. ..	521	361	882
1952—53. ..	447	331	778
1953—54. ..	562	455	1017
1954—55. ..	529	489	1018

2½-årige linie:

1950—51. ..	123	155	288
1951—52. ..	90	143	233
1952—53. ..	84	190	274
1953—54. ..	235	333	568
1954—55. ..	194	258	452

Forskoleseminarierne:

optaget i 1. kl.

1950—51. ..	28	33	61
1951—52. ..	23	36	59
1952—53. ..	20	29	49
1953—54. ..	21	32	53
1954—55. ..	19	31	50
1955—56. ..	23	30	53

¹⁾ Tilgang = optaget.

ad 2. Det må antages ønskeligt, at elevtilgangen til seminariernes 1. klasser i årene 1956—58 bliver ca. 1 400—1 500 og derefter formentlig ca. 1 000—1 100. Man må dog tage ethvert forbehold, hvad angår de her nævnte tal.

ad 3. Da det fremtidige årlige lærerbehov efter 1960—61 må antages at blive ca. 1 000—1 100, vil de nuværende seminariers kapacitet formentlig være tilstrækkelig, dog jfr. under punkt 2, sidste punktum.

ad 4. Undervisningsministeriet har henstillet til seminarierne at optage så mange elever, som under forhåndenværende lokaleforhold må anses for forsvarligt, således at seminariernes kapacitet udnyttes fuldt ud. Ministeriet har endvidere i vidt omfang godkendt oprettelse af ekstra 1. klasser både på den 4-årige og den 214-årige linie og har i det hele lagt vægt på udbygning af de bestående seminarier.

ad 5. Opgørelsen under punkt 1 viser, at tilgangen af kvindelige elever er i stigen.

Af de optagne elever i 1954 var således ca. 49 pct. mandlige og ca. 51 pct. kvindelige elever; i 1950 var forholdet ca. 53 pct. og ca. 47 pct. og i 1947 var forholdet ca. 63 pct. og 37 pct.

ad 6. Er besvaret under punkt 1 og punkt 5.

ad 7. Er besvaret under punkt 1.

ad 8. Det årlige dimittendtal ved småbørnsseminarierne vil normalt være ca. 50. Elevtallet ved disse seminarier må dog forøges, såfremt bestemmelsen i seminarielovens § 5, stk. 2 in fine, i nævneværdig grad vil blive bragt i anvendelse i købstæderne. Men en forøgelse af antallet af småbørnslærerindeembederne vil samtidig formindske antallet af eksaminerede lærerindeembeder.

ad 9. Den under punkt 4 nævnte ministerielle henvendelse til seminarierne om at udnytte deres kapacitet fuldt ud omfattede også småbørnsseminarierne (forskoleseminarierne).

Alfred Andreassen.

Tilgangen til de højere læreanstalter.

Til belysning af spørgsmålet om kapaciteten på de højere læreanstalter, herunder spørgsmålet om mulighederne for at skabe plads for et større antal studerende i de kommende år, har kommissionen rettet henvendelse til *Københavns* og *Aarhus Universitet* og anmodet om besvarelse af følgende spørgsmål:

1. Findes der ved Universitetet fakulteter, der i dag har vanskeligt ved at optage flere studerende under de givne pladsforhold og med hensyntagen til de forhåndenværende lærerkræfter?

2. I bekræftende fald hvilke?

3. "Findes der fakulteter, der er i stand til at udvide antallet af studerende under de givne forhold?"

4. I bekræftende fald: hvilken forøgelse af antallet af studerende er mulig for de enkelte fakulteter?

5. Foreligger der et skøn over tilgangen

af studerende til Universitetet i de kommende 10—15 år og i tilknytning hertil planer om udvidelse af enkelte fakulteter?

Endvidere har kommissionen udbedt sig følgende oplysninger hos *Danmarks tekniske Højskole*, *Danmarks farmaceutiske Højskole*, *Danmarks Tandlægehøjskole*, *Det kgl. Akademis Arkitektskole* og *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole*:

1. Hvor stort et antal studerende er der i de sidste år blevet optaget på Højskolen/Arkitektskolen?

2. Ud fra hvilke kriterier er antallet af studerende, der optages hvert år, fastlagt?

3. Foreligger der muligheder for indenfor de givne rammer, det vil sige med hensyntagen til givne pladsforhold og lærerkræfter etc., at forøge dette antal?

4. Hvilke planer har Høj skolen/Arkitektskolen om indenfor de kommende 10—15 år at forøge antallet af studerende?

København K., den 29. november 1955.

Arbejds markedskommissionen.

i skrivelse af 11. ds. (j. nr. 2509) har arbejdsmarkedskommissionen udbedt sig nogle oplysninger fra Københavns universitet til brug ved behandling af de uddannelsesproblemer, som opstår i de kommende år i anledning af den i årene 1942 og følgende øgede befolkningstilvækst. Hertil skal man først om spørgsmålet i almindelighed udtale følgende:

Da adgangen til Københavns universitet er betinget af studentereksamen (og nogle få andre dermed ligestillede eksaminer, som der i denne forbindelse kan ses bort fra), vil spørgsmålet om en forøget tilgang være nøje knyttet til det spørgsmål, om landets gymnasier og studenterkurser i de kommende år vil kunne optage og dimittere et i forhold til den øgede befolkningstilvækst svarende antal. Universitetet sidder ikke inde med oplysninger herom.

I årene 1944—53 begge inklusive har antallet af dimitterede studenter ligget ret konstant nemlig ca. 2 800 årlig; tallet var i 1944: 2 794 og i 1953: 2 984. Af disse ca. 2 800 har ca. 1 000 hvert år ladet sig immatrikulere ved universitetet; de første år efter krigen var tallet lidt større, senere lidt mindre end 1 000. Dette betyder altså, at ca. 35 pct. af en årgangs studenter lader sig immatrikulere ved Københavns universitet.

Hvis man antager, at gymnasieskolerne vil blive i stand til at uddanne et til befolkningstilvæksten svarende øget antal studenter, og at et tilsvarende antal som nu fortsat søger til Københavns universitet, skulle man altså kunne påregne en tilvækst i årene 1960—1965 på ca. 100—600 studerende. Der er imidlertid flere faktorer, som kan have indflydelse på dette tal, som derfor er vanskeligt at beregne forud. Medens enhver, som har bestået studentereksamen, har ret til at blive indskrevet ved universiteterne, gælder en sådan ret ikke

ved landets øvrige højere læreanstalter, hvor man i de fleste studieretninger kun optager et nærmere fikseret antal. Hvis ikke disse læreanstalter har eller skaffer sig mulighed for at optage et i forhold til befolkningstilvæksten forøget antal elever, må man på basis af tidligere erfaringer regne med, at den nugældende procentvise tilgang til universitetet af et års dimitterende vil vokse. Men ikke blot spørgsmålet om adgang til de øvrige højere læreanstalter har betydning i denne forbindelse, men tillige de muligheder for videre uddannelse, de unge studenter vil få i frie erhverv m. m. Den frie adgang til universitetet vil altid kunne medføre, at et overskud af studenter, som ikke har muligheder for uddannelse andetsteds, søger til universitetet; dette viste sig f. eks. i deflationsårene 1925—29. På de af arbejdsmarkedskommissionen stillede spørgsmål skal man svare følgende:

ad 1—2. Tilgangen til det læge videnskabelige fakultet er for tiden og har iøvrigt i mange år været så stor, at det volder store vanskeligheder at uddanne det nuværende antal studerende; en forøgelse af antallet vil kræve nye bygninger og personale i et sådant omfang, som næppe kan ventes gennemført i takt med studentertilvæksten.

ad 3—4. De øvrige fakulteter vil formentlig kunne tage den forventede tilvækst, omend der sandsynligvis vil kræves en forøgelse af antallet af lærere og i de humanistiske fakulteter (teologiske, rets- og statsvidenskabelige, filosofiske) tillige en udvidelse af lokalerne. Denne vil dog kunne ske på kortere sigt, dels ved inddragning af flere lokaler i universitetets ejendomme i nærheden af Frue Plads, dels ved at leje lokaler. Hvad angår forøgelsen af lærerkræfter vil i visse fag mangel på kvalificerede lærerkræfter muligvis opstå. Nogle bestemte

tal for en mulig forøgelse for de enkelte fakulteter kan ikke angives.

ad 5. Herom henvises til de ovenfor anførte indledende bemærkninger. Som følge af den allerede eksisterende overfyldning af det lægevidenskabelige fakultet og den voksende specialisering indenfor lægevidenskaben er der stedse udvidelsesplaner indenfor dette fakultet; de nærmest aktuelle er en udvidelse af rigshospitalet og af visse

institutter, desuden et udvidet samarbejde med Københavns kommunes hospitaler, som allerede i lang tid har været benyttet ved undervisningen af de lægevidenskabelige studerende. Også den voksende specialisering indenfor forskningen ved det matematisk-naturvidenskabelige fakultet har medført adskillige udvidelsesplaner, som også vil medføre forbedrede pladsforhold for undervisningen af de studerende.

H. M. Hansen.

Olaf Waage.

Aarhus, den 29. november 1955.

Til arbejdsmarkedskommissionen.

I besvarelse af arbejdsmarkedskommissionens skrivelse af 11. november 1955, j. nr. 2509, skal man herfra udtale, at man ikke ser sig i stand til med sikkerhed at bedømme, hvorvidt de i skrivelserne angivne forudsætninger vedrørende det fremtidige studentertal vil holde stik. Navnlige kan det ikke uden videre antages, at studentertallet vil stige i takt med befolkningstallet, idet hele udviklingen indenfor skolevæsenet, specielt gymnasieskolen, her vil blive afgørende. Hvad særligt angår den matematisk-naturvidenskabelige retning indenfor gymnasieskolen, må man særskilt tage hensyn til det lærermangelproblem, som allerede nu er blevet føleligt. Når man derefter ser på spørgsmålet om studentertilgangen til universitetet, vil besvarelsen af dette i høj grad afhænge af, om de personelle og bygningsmæssige rammer kan udvides, således at undervisningen af et øget antal studenter kan gennemføres.

Aarhus universitet har i dag ca. 1 800 studenter og nærmer sig dermed fuld udnyttelse af kapaciteten, som meget skønsmæssigt må anslås til ca. 2 000. Ved selve skønnet over universitetets kapacitet må man tage spørgsmålet om fordelingen mellem fakulteterne i betragtning. Kan de af det naturvidenskabelige fakultet planlagte udvidelser gennemføres, kan der her muligvis regnes med en forøgelse af studentertallet med 2—300. En sådan forøgelse vil iøvrigt blive af afgørende betydning med hensyn til dækningen af landets behov for naturvidenskabeligt uddannet personel. De øvrige af universitetets mange udvidelsesplaner kan ikke siges at være udarbejdet under

særligt hensyn til en fremtidig udvidelse af studentertallet, idet de primært er nødvendige for at klare den nuværende undervisning og forskning på forsvarlig måde. Der gør sig dernæst særforhold gældende indenfor de enkelte fakulteter, navnlig det humanistiske, hvor det i enkelte fag vil være muligt at klare en øget tilgang, medens manglende lærerkræfter danner en skranke i andre fag.

De enkelte af kommissionen fremsatte spørgsmål kan besvares således:

Ad 1. Ja.

Ad 2. Det medicinske og det naturvidenskabelige samt til dels det humanistiske fakultet.

Ad 3. Ja, idet man her navnlig må nævne det økonomiske-juridiske fakultet, hvor man formentlig vil kunne tage en forøgelse fra det nuværende tal, ca. 400, til ca. 550 studenter.

Ad 4. Jfr. ad 3.

Ad 5. Der foreligger ikke her noget skøn over tilgangen af studerende til universitetet i de kommende 10—15 år. Med hensyn til de særlige planer vedrørende det naturvidenskabelige fakultet henvises til bemærkningerne ovenfor. Hvad det medicinske fakultet angår, er der indgivet ansøgning om bevilling til opførelse af et anatomisk institut, men gennemførelsen af denne plan vil ikke i sig selv gøre det muligt at klare en væsentlig forøgelse af studentertallet, idet der foreligger en række andre faktorer, som sætter en grænse for udvidelser, såsom hospitalsforhold og lignende.

P. L. V.

W. Munck,
rektor.

DANMARKS FARMACEUTISKE
HØJSKOLE

Den 30. november 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet.

For at opnå en samlet bedømmelse af de problemer, der rejser sig i forbindelse med uddannelsen af de store årgange, har arbejdsmarkedskommissionen i skrivelse af 22. november 1955 (j. nr. 2509) anmodet Danmarks farmaceutiske Højskole om at ville besvare forskellige spørgsmål vedrørende uddannelsen på højskolen, antallet af studerende m. v.

I denne anledning skal højskolen herved meddele følgende oplysninger:

I. Den farmaceutiske kandidateksamen.

1. Den for påbegyndelsen af studiet krævede fordannelse skal enten være mat.-nat. studentereksamen eller adgangseksamen til Danmarks tekniske Højskole m. m., jfr. kgl. anordning af 25. juni 1940; endvidere kræves en mindre prøve i latin.

2. Studiet til kandidateksamen består af en ca. 2½-årig læretid som discipel på apotek, der afsluttes med medhjælpereksamen (examinatus pharmaciae), efterfulgt af et 2-årigt studium på højskolen, der afsluttes med kandidateksamen (candidatus pharmaciae).

Allerede som examinat kan man tjene til livets ophold, idet en examinat har ret til på apotek at fremstille medicin under eget ansvar. Adskillige kvindelige examinater afbryder da studiet her, medens praktisk taget alle mandlige fortsætter studiet til kandidateksamen.

3. Alt tyder på, at der i løbet af det kommende forår vil komme en ny anordning om den farmaceutiske kandidateksamen, hvorefter studiet til kandidateksamen består af en 2-årig læretid på apotek,

der afsluttes med discipeleksamen, efterfulgt af et 3-årigt studium ved højskolen, der afsluttes med kandidateksamen.

De, der har bestået discipeleksamen, får ret til at fungere som apotekassistenter (se nedenfor), men disse får ikke så store beføjelser med hensyn til apoteksarbejde som de nuværende medhjælpere har. Dog kan de tjene til livets ophold, hvorfor man stadig må forvente, at adskillige kvindelige studerende afbryder studiet her.

II. Apoteksassistenteksamen.

I henhold til lov nr. 209 af 11. juni 1954 om apotekervæsenet skal der oprettes en ny klasse farmaceuter, kaldet apoteksassistenter. Hvilke beføjelser, de skal have med hensyn til apoteksarbejde, er endnu ikke fastlagt af sundhedsstyrelsen. Beføjelserne må blive mindre end de nuværende examiners og formentlig noget større end de nuværende apoteksdefektricers, af hvilke der ikke kræves nogen eksamen, men kun læretid på apotek.

Fordannelsen til apoteksassistent behøver formentlig kun at være mellemskoleeksamen eller realeksamen. Studiet til apoteksassistent skal foregå udelukkende på apotek i form af en læretid på henholdsvis 4 og 3 år. Læretiden afsluttes med apoteksassistenteksamen, der skal afholdes af en officiel eksamenskommission.

Da rammerne for studiet til apoteksassistenteksamen endnu ikke er fastlagt, og da studiet muligvis vil komme til at sortere under sundhedsstyrelsen, vil apoteksassistenteksamen ikke blive berørt i det følgende.

Til de af kommissionen under punkterne 1—4 stillede spørgsmål bemærkes:

ad 1. Tallene for henholdsvis antagne disciple og studerende optagne på højskolen har været følgende:

Disciple antagne i tiden 1. november til 31. oktober.

1945—46.	140 + 17 norske
1946—47.	156
1947—48.	126
1948—49.	92
1949—50.	81
1950—51.	76
1951—52.	91
1952—53.	98
1953—54.	97
1954—55.	84

Optagelser på højskolen pr. 1. november.

Uddannelsen afsluttet 31. oktbr. 2 år senere.

1946—48.	86 (heraf 3 islændinge)
1947—49.	84 (- 1)
1948—50.	115 (3 + 17 norske)
1949—51.	103 (2 islændinge + 1 norsk)
1950—52.	105 (- 2 islændinge)
1951—53.	79 (- 4)
1952—54.	94 (- 5)
1953—55.	66 (- 3)
1954 - -56.....	73 (- 5)
1955—57.	66 (- 0 -)

ad 2. Antallet af disciple bestemmes hvert år af Danmarks Apotekerforening og Dansk Farmaceutforening i henhold til en mellem dem oprettet overenskomst, d. v. s. højskolen har intet her at sige. Dog kan indenrigs- og boligministeren i henhold til apotekerlovens § 15 „efter forhandling med undervisningsministeren bestemme antallet af apotekernes årlige antagelser af elever, der ønsker at forberede sig til farmaceutisk kandidateksamen”.

Det bemærkes i øvrigt i denne forbindelse, at farmaceutiske kandidater ikke udelukkende finder beskæftigelse på apotek, men mange går over i medicinalindustri og -handel eller anden industri- og handelsvirksomhed.

ad 3. a. Da der i Danmark er ca. 350 apoteker, er der mulighed for indenfor de givne rammer at forøge antallet af apoteksdisciple, men om mulighederne ønskes udnyttet afhænger af indenrigs- og boligministeren, sundhedsstyrelsen, Danmarks Apotekerforening og Dansk Farmaceutforening, jfr. nævnte citat fra apotekerlovens § 15 samt følgende citat fra apotekerlovens § 24, hvorefter det påhviler apotekerens „at sørge for at elevens antagelse og uddannelse sker efter de derom fastsatte regler”.

b. Hvad angår studiet ved selve højskolen **kan** det oplyses, at højskolen er bygget til at modtage 75 nye studerende hvert år, og det selvom studiet forøges fra 2 til 3 år som ovenfor nævnt.

Af det under *ad 1* anførte ser man imidlertid, at højskolen undertiden har modtaget langt flere nye studerende end 75, i 1948 således hen ved 120, hvorved højskolens kapacitet var udnyttet til det yderste, og hvorved de studerende selvsagt ikke havde så gode — men dog forsvarlige — arbejdsvilkår. Men denne ca. 50-procentige forøgelse af kapaciteten var kun mulig ved, at der skete en tilsvarende forøgelse af såvel annum som personale (amanuenser, laboratoriebetjente, rengøringspersonale og lign., men dengang ingen forøgelse af professorer).

Selvom højskolestudiet forøges til 3 år, må der under de lige nævnte betingelser være mulighed for i en *overgangsperiode* at forøge højskolens kapacitet ca. 50 pct.

I denne forbindelse skal bemærkes, at man for tiden søger at rationalisere apotekarbejdet, således at antallet af kandidater formindskes noget, idet noget af det hidtidige kandidatarbejde skal overtages af apoteksassistenter.

ad 4. Højskolen har ingen planer udover de allerede anførte med hensyn til at forøge antallet af studerende. Da højskolens bygninger er temmelig nye, og da andre af de øvrige højere læreanstalter i lange tider har trængt til nybygninger, kan nærværende højskole ikke i øjeblikket gøre sig håb om nybygninger — i alt fald kun til minimale udvidelser.

København 0., den 24. november 1955,

Arbejdsmarkedskonimissionen, Sekretariatet, Ny Kongensgade 15, K.

Ved skrivelse af 22. d. m. (j. nr. 2509) har arbejdsmarkedskonimissionen anmodet tandlægehøjskolen om en udtalelse angående forskellige spørgsmål, der har rejst sig i forbindelse med overvejelserne af problemerne i forbindelse med det forøgede antal unge, der i de kommende år vil søge ud på arbejdsmarkedet.

I den anledning skal man besvare de stillede spørgsmål således:

ad 1. I årene siden 1940 er der på højskolen årlig optaget ca. 100 nye studerende.

ad 2. Der bliver hvert år optaget så mange studerende, som pladsforholdene tillader. Pladsforholdene på de kliniske afdelinger, hvor de tandlægestuderende under de tre sidste år af studiet skal arbejde med patientbehandling, tillader ikke, at der er mere end 300 studerende. Blot en enkelt studerende over dette tal bevirker, at en studerende ikke kan få anvist en bestemt arbejdsplads, men må søge en sådan, hvor en medstuderende er blevet syg eller iøvrigt fraværende.

ad 3. Som det vil fremgå af det under punkt 2 anførte, er der ingen mulighed for at foretage nogen udvidelse af studentertallet på højskolen i de nuværende lokaler.

ad 4. Højskolen har siden 1945 påpeget nødvendigheden af at udvide de nuværende lokaler af hensyn til undervisningen og forskningen. Samtidig har man stillet forslag om udvidelse af antallet af tandlægestuderende fra 100 til 125 årlig. På foranledning af disse planer fra højskolens side blev der af indenrigsministeriet nedsat en kommission til undersøgelse af det fremtidige behov for tandlæger. I betænkningen af 1949 nåede kommissionen til følgende konklusion:

„... Det vil af det foranstående fremgå, at afgørelsen af, hvormange tandlæger der

skal uddannes, må afhænge af, hvilket tandlægebehov der tænkes dækket, og under hvilke økonomiske former den tilstedeværende tandlægehjælp tænkes udnyttet, herunder om tandplejen for nydende sygekassemedlemmer over 19 år i økonomisk henseende fortsat skal hvile på en vis form for hjælp til selvhjælp, eller om den skal ydes vederlagsfrit.

Udvalget, der har fået den opgave at foretage en „undersøgelse af det fremtidige behov for tandlæger, idet der herunder ville være at tage hensyn til en eventuel udvidelse af befolkningens tandpleje gennem forøget børnetandpleje og sygekassetandpleje m. v.“, vil på grundlag af den stedfundne undersøgelse og uanset, at der på nærværende tidspunkt ikke har fundet en nærmere præcisering af den nævnte eventuelle udvidelse af befolkningens tandpleje sted, finde det forsvarligt, om man udvidede mulighederne for uddannelse således, at der fremtidig kunne uddannes ca. 150 tandlæger om året.

Udvalget skal pege på, at det under alle omstændigheder vil være ønskeligt, at nye lokaler til brug ved en udvidet uddannelse af tandlæger, hvad enten de tilvejebringes ved en udvidelse af den bestående tandlægehøjskole eller opførelse af en ny, projekteres på en sådan måde, at det vil være muligt på en relativ nem måde at foretage en udvidelse. Erfaringen har nemlig vist, at tandlægeundervisningen her i landet altid har lidt af pladsmangel, idet de skøn, der i tidens løb har været foretaget over behovet for tandlæger, har vist sig at være for lave. Udvalget anser det for at være i høj grad ønskeligt, at der tages hensyn hertil ved projekteringen af nye lokaler, således at kapaciteten kan forøges, såfremt det med tiden skulle vise sig, at også det skøn, der måtte blive foretaget på grundlag af nærværende undersøgelse, ligger under det behov, der opstår i fremtiden."

Under udvalgsbehandling i undervisningsministeriet af spørgsmålet om oprettelse af en ny tandlægeskole i Aarhus er Danmarks Tandlægehøjskoles repræsentanter gået stærkt ind for, at der fremtidig skal uddannes 200 tandlæger årlig i Danmark (125 i København og 75 i Aarhus).

Højskolen har gentagne gange anmodet undervisningsministeriet om snarest at søge fremskaffet de fornødne bevillinger, således at arbejdet kunne blive påbegyndt i så god tid, at det om et år bliver muligt at optage studerende med henblik på uddannelse af 200 tandlæger om året.

P. O. Pedersen.

Kai Storm.

DET KONGELIGE AKADEMI
FOR DE SKØNNE KUNSTER

Arkitektskolen

Bilag 33 e,

15. december 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen. Sekretariatet.

Vedrører: Deres journal nr. 2509.

Som svar på Deres skrivelse af 23. november 1955 kan oplyses:

Ad 1: Der optages årligt 40 matematisk-naturvidenskabelige studenter i forsikolen og 40 bygningskonstruktører i hovedskolen.

Ad 2: Ved optagelsen er det de givne pladsforhold og bevillinger, der er bestemmende for antallet, der optages. Da der søger flere til studiet, end der kan optages på skolen, foranstalles der for aspiranter til hovedskolen en prøve. På grundlag af resultaterne

her og selvstændige arbejder m. m. foretages udvælgelsen.

Ad 3: Nej.

Ad 4: Med henblik på planer om at forøge antallet af studerende henvises til Arkitektuddannelses - Kommissionens betænkning af 1952 (s. 69—73), som med udgangspunkt i en beregning (s. 171—179) foreslår en forøgelse på ca. 300 studerende årligt. Denne beregning og en række andre i øjeblikket uafklarede forhold både i uddannelsen og erhvervet er for tiden under debat.

For *Palle Suenson*

Niels Rue.

DEN KONGELIGE VETERINÆR-
OG LANDBOHØJSKOLE

København, d. 2. december 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Sekretariatet.

I skrivelse af 22. november d. å. (j. nr. 2509) har arbejdsmarkedskommissionen til brug ved en betænkning vedrørende de store fødselsårganges uddannelsesproblemer — anmodet Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole om følgende oplysninger vedrørende studierne på højskolen:

1. Hvor stort et antal studerende er der i de sidste år optaget på højskolen til de enkelte studier?

2. Ud fra hvilke kriterier er dette antal fastlagt?

3. Foreligger der muligheder for inden for de givne rammer, det vil sige, med hensyntagen til givne pladsforhold og lærerkræfter etc., at forøge dette antal?

4. Hvilke planer har højskolen om inden for de kommende ti år at forøge antallet af studerende inden for de enkelte fag?

Således foranlediget skal man oplyse følgende:

ad 1. Der er i årene 1951—55 optaget følgende antal studerende:

	1951	1952	1953	1954	1955
Veterinærstuderende	70	73	71	74	69
Landbrugsstuderende	100	75	68	74	100
Skovbrugsstuderende	10	7	12	12	14
Landinspektørstude- rende	17	18	15	15	15
Havebrugsstuderende	15	5	16	19	18

	1951	1952	1953	1954	1955
Mejeribrugsstuderende	7	7	12	13	14
Ekstraordinære del- tagere	6	8	6	6	10
Specialstuderende	6	6	9	2	1
Ialt	231	199	209	215	241

ad 2. På grund af højskolens pladsforhold er der adgangs begrænsning for følgende studier: Veterinærstudium, skovbrugsstudium, landinspektørstudium og mejeribrugsstudium. Begrænsningen foretages på grundlag af karaktererne ved de adgangsgivende eksaminer. For havebrugs- og landbrugsstudiet er der ikke adgangs begrænsning.

ad 3. Der vil ikke indenfor de givne rammer kunne optages væsentlig flere studerende.

ad 4. Højskolen projekterer for tiden betydelige bygningsudvidelser, der formentlig vil kunne medføre, at adgangsbegrænsningen vil kunne bortfalde. Det vides dog ikke, hvornår disse bygningsudvidelser vil blive gennemført.

Det tilføjes, at det ikke vil være muligt at give noget nogenlunde sikkert skøn over det mulige antal studerende i de kommende år. Det kan blot siges, at antallet af studerende set over længere perioder har været i stigning lige siden højskolens oprettelse.

Thorkild Jensen.

A. Palvdan.

København, den 30. november 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen.

1 skrivelse af 11. d. ni. (j. nr. 2509) har arbejdsmarkedskommissionen stillet en række spørgsmål til højskolen, hvilken man herved skal besvare.

1. Hvor stort et antal studerende er der i de sidste år blevet optaget på højskolen?

Siden 1948 har højskolen optaget 385 nye studerende hvert år. Dette antal forøgedes i år med 15, således at det samlede antal nu er 400 årlig.

2. Ud fra hvilke kriterier er antallet af studerende, der optages hvert år, fastlagt?

Højskolen optager så mange studerende, som man har studiepladser til. Undervisningen af polytekniske studerende sker ved forelæsninger og især ved øvelser, og man er af den grund nødt til at begrænse antallet. Højskolen må kunne anvise hver studerende en daglig arbejdsplads på tegne- og konstruktionsstuer samt ved de forskellige øvelser i laboratorierne. Det tilstræbes såvidt muligt at tilrettelægge undervisningen såvel på teoretisk som på eksperimentel basis. For kemi- og elektroingeniørstuderende er dette i det store og hele gennemført, medens der endnu er en del mangler for maskiningeniørerne.

3. Foreligger der muligheder for indenfor de givne rammer, d. v. s. med hensyntagen til givne pladsforhold og lærerkræfter etc., at forøge dette antal?

I øjeblikket er højskolens kapacitet både

med hensyn til lokaler, studiepladser og lærerkræfter fuldt udnyttet. Det må endda hævdes, at disse muligheder er udnyttede til bristepunktet. Den nybygning til ca. 1 mill. kr., hvortil bevilling nu er givet, og til hvilken byggegrund er fremskaffet, vil forbedre studieforholdene, men ikke mærkbart forøge højskolens undervisningskapacitet.

4. Hvilke planer har højskolen om, indenfor de kommende 10—15 år, at forøge antallet af studerende?

Højskolen har byggeplaner (for de kommende 30—40 år). Disse vil medføre sådanne udvidelser, at kapaciteten med hensyn til nyoptagne kan forøges meget væsentligt. For de første 10 år skønner man det rimeligt at tilsigte en forøgelse til 500, altså en forøgelse med 100, idet man samtidig må tilstræbe at mindske „overfyldningen“, således at effektiviteten kan øges. En af forudsætningerne herfor er opnået ved Ungdommens uddannelsesfond, der skulle bewirke, at erhvervsarbejde under studiet kan undgås. En anden forudsætning er forøgelse af lokaler, personel m. v. Man skønner, at der til udvidelse med 100 flere studerende pr. år og afhjælpning af den nuværende overfyldning vil udfordres en anlægsudgift -- omfattende auditorier, tegnestuer og laboratorier — på 5 mill. kr. og en forøgelse af driftsmidlerne (til personale, lys, varme, vedligeholdelse m. v.) med ca. 400 000 kr. pr. år.

Anker Engelund.

G. Ulrich.

Folkeskolens struktur samt beregninger af afgangen fra skolen ved indførelse af et 8. skoleår.

1. Folkeskolens nuværende struktur.

I henhold til lov nr. 160 af 18. maj 1937 om folkeskolen er folkeskolen i byerne og større landkommuner med bymæssig bebyggelse i almindelighed ordnet som en 4-årig grundskole, en 4-årig eksamensfri mellem-skole og en 4-årig eksamensmellem-skole med en 1-årig realklasse eller som en 5-årig grundskole, en 3- eller 4-årig eksamensfri mellem-skole og en 4-årig eksamensmellem-skole med en 1-årig realklasse.

På landet er opbygningen anderledes, idet folkeskolen her består af en 3-årig forskole og en 4-årig hovedskole.

2. Undervisningsministerens forslag til ændring af skolens struktur.

I det af undervisningsministeren fremsatte lovforslag om ændring af folkeskoleloven foreslås den gældende ordning af folkeskolen ændret derhen, at der i alle kommuner, også landkommunerne, indføres en 5-årig grundskole efterfulgt af en 3-årig hovedskole. Hovedskolen deles i een eller flere praktiske linier og en boglig (teoretisk) linie. Det er hensigten, at hovedskolens undervisning for de praktiske liniers vedkommende skal tilrettelægges i nøje kontakt med de faglige skoler (tekniske skoler, handelsskoler, landbrugsfaglige ungdomsskoler m. v.) uden dog at blive en faglig undervisning. Formålet med undervisningen i hovedskolens boglige linie er at give eleverne adgang til fortsat uddannelse i en 2-årig realafdeling eller et 4-årigt gymnasium. Det er en forudsætning for gennemførelsen af det omtalte forslag om ændring af folkeskoleloven, at den undervisningspligtige alder udvides med 1 år, således at de unge, der efter den nugældende ordning er undergivet undervisningspligt til deres fyldte 14.

år, først vil kunne udskrives af folkeskolen efter deres fyldte 15. år.

3. Beregninger af nytilgangen til arbejdsmarkedet med og uden indførelse af et 8. skoleår.

I omstående tabel 34 a er nytilgangen til arbejdsmarkedet af unge (14—15-årige), der får ud af den eksamensfri folkeskole og af eksamensmellem-skolen uden eksamen beregnet for 1951—70 dels under forudsætning af, at skolestrukturen ikke ændres, dels under forudsætning af indførelse af et 8. skoleår henholdsvis i 1961—62 og 1965—66.

Beregningerne er foretaget på grundlag af den i bilag 11, a, b og c gengivne befolkningsprognose. Man har forudsat, at den nuværende andel af de enkelte årgange, der fuldfører skolegangen i eksamensmellem-skolen, holder sig konstant fremover. Da denne andel sandsynligvis vil vise fortsat stigning, er de beregnede tal som følge heraf sandsynligvis for lave.

I tabel 34 a er der i de år, det 8. skoleår forudsættes gennemført, alligevel anført en vis nytilgang til arbejdsmarkedet. Det skyldes, at der allerede efter den nugældende skoleordning er et mindre antal børn, der fortsætter i den eksamensfri folkeskole efter den undervisningspligtige alder, eller som efter denne alder forlader eksamensmellem-skolen uden at tage eksamen.

Der vil herudover være en nytilgang til arbejdsmarkedet af unge med mellem- og realskoleksamen m. v. For tiden andrager denne tilgang ca. 6 000 drenge og ca. 7 000 piger. Da denne nytilgang ikke har betydning for det ufaglærte arbejdsmarked, har man iøvrigt set bort fra denne tilgang.

Da efterspørgslen efter ung arbejdskraft ikke specielt er rettet mod 14-årige, har man

forsøgt at beregne det samlede udbud af ung arbejdskraft.

I tabel 34 b er dette udbud opgjort som en summation af 4 års udskrivninger fra folkeskolen uden eksamen (jfr. ovenfor). Efter indførelse af et 8. skoleår forudsættes det således, at der ikke alene sker en forskydning af efterspørgslen fra 14-årige over mod 15-årige og ældre, men også en forskydning fra 17-årige til 18-årige og eventuelt endnu ældre. Da mulighederne for denne sidste overgang i visse tilfælde kan være begræn-

sede, og da der også i adskillige tilfælde i lovgivningen findes særbestemmelser for de unge under 18 år, har man endelig i tabel 34 c beregnet det samlede udbud af *unge under 18 år* udgået fra i folkeskolen uden eksamen. Da et mindre antal af denne kategori fortsætter skolen et stykke tid efter undervisningspligtens ophør, er det samlede udbud af unge i tabel 34 c også forud for den forudsatte indførelse af et 8. skoleår lidt mindre end opgjort efter den i tabel 34 b anvendte fremgangsmåde.

Tabel 34 a. Beregnet nytildgang til arbejdsmarkedet fra folkeskolen uden eksamen (i tusinder), uden indførelse af et 8. skoleår og ved indførelse af et 8. skoleår, henholdsvis i skoleåret 1961—62 og 1965—66.

	Drenge		Piger			Drenge og piger			
	uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i 1962	ved indførelse af et 8. skoleår i 1966	uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i 1962	ved indførelse af et 8. skoleår i 1966	uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i 1962	ved indførelse af et 8. skoleår i 1966
1970.	27	27	—	24	24		51	51	51
1969	27	27	27	24	24	24	51	51	51
1968.	27	27	27	24	25	25	51	52	52
1967.	27	27	27	25	25	25	52	52	52
1966.	27	27	2	25	25	2	52	52	4
1965.	27	27	27	25	26	25	52	53	52
1964.	27	29	27	26	27	20	53	56	53
1963.	29	31	29	27	29	27	50	60	56
1962.	31	2	31	2!)	2	2!)	60	4	60
1961.	32	32	32	30	30	30	02	02	62
1960.	32	32	32	29	29	29	61	01	01
1959.	30	30	30	28	28	28	58	58	58
1958.	28	28	28	20	26	20	54	54	54
1957.	26	26	26	24	24	24	50	50	50
1956.	24	24	24	22	22	22	46	40	46
1955.	23	23	23	22	22	22	45	45	45
1954.	25	25	25	23	23	23	48	48	48
1953.	23	23	23	21	21	21	44	44	44
1952.	23	23	23	21	21	21	44	44	44
1951.	23	23	23	22	22	22	45	45	45

Tabel 34 b. Beregnet udbud af unge udgået fra folkeskolen uden eksamen, opgjort som 4 års skoleudskrivninger (i tusinder).

	Drengene			Piger			Drengene og piger		
	uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i		uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i		uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i	
		1962	1966		1962	1966		1962	1966
1970.....	—	108	108	—	98	98	—	206	206
1969.....	108	108	83	98	99	76	206	207	159
1968.....	108	108	83	99	101	77	207	209	150
1967.....	108	110	83	101	103	78	209	213	161
1966.....	110	114	85	103	107	80	213	221	165
1965.....	114	89	114	107	84	107	221	173	221
1964.....	119	94	119	112	88	112	231	182	231
1963.....	124	97	124	115	90	115	239	187	239
1962.....	125	96	125	116	89	116	241	185	241
1961.....	122	122	122	113	113	113	235	235	235
1960.....	116	116	116	107	107	107	223	223	223
1959.....	108	108	108	100	100	100	208	208	208
1958.....	101	101	101	94	94	94	195	195	195
1957.....	98	98	98	91	91	91	189	189	189
1956.....	95	95	95	88	88	88	183	183	183
1955.....	94	94	94	87	87	87	181	181	181
1954.....	94	94	94	87	87	87	181	181	181

Tabel 34 c. Beregnet udbud af unge under 18 år udgået fra folkeskolen uden eksamen (i tusinder).

	Dreng			Piger			Dreng og piger		
	uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i		uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i		uden indførelse af et 8. skoleår	ved indførelse af et 8. skoleår i	
		1962	1966		1962	1966		1962	1966
1970	—	80	80	—	73	73	—	153	153
1969	105	80	80	96	73	73	201	153	153
1968	105	80	80	97	74	74	202	154	154
1967	106	81	81	98	75	75	204	156	156
1966	108	83	83	101	78	78	209	161	161
1965	112	87	112	105	81	105	217	168	217
1964	117	91	117	109	85	109	226	176	226
1963	121	94	121	113	87	113	234	181	234
1962	123	94	123	113	87	113	236	181	236
1961	120	120	120	111	111	111	231	231	231
1960	115	115	115	106	106	106	221	221	221
1959	107	107	107	99	99	99	206	206	206
1958	100	100	100	93	93	93	193	193	193
1957	96	96	96	89	89	89	185	185	185
1956	93	93	93	86	86	86	179	179	179
1955	92	92	92	85	85	85	177	177	177
1954	91	91	91	85	85	85	176	176	176

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

*Den 6. september 1955.**Statskonsulenten for ungdomsundervisningen,
Frederiksholms Kanal 26, K.*

Arbejdsmarkedskommissionen har efter regeringens anmodning gennem nogen tid foretaget forskellige undersøgelser og overvejelser vedrørende de problemer, der melder sig i forbindelse med den stigende tilgang af unge til arbejdsmarkedet, som kan forventes i de kommende år.

Kommissionen har til regeringen afgivet en foreløbig indstilling specielt vedrørende de store årganges uddannelsesmæssige problemer, jfr. vedlagte eksemplar heraf, og skal i nær fremtid afgive en endelig betænkning herom.

Man vil i denne forbindelse komme ind på spørgsmålet om det øgede behov for skoling af unge ufaglærte under 18 år, jfr. p. 14 i den nævnte foreløbige indstilling.

I denne anledning skal man herved anmode hr. statskonsulenten om en udtalelse om, hvorvidt ungdomsskolens kapacitet kan

øges i overensstemmelse med den ret kraftige stigning i det foran nævnte behov, og om forberedelser hertil måtte være truffet af vedkommende lokale myndigheder.

Det vil dernæst være af betydning at få oplyst, om og i hvilket omfang ungdomsskolen vil være i stand til at tilrettelægge fagligt betonet undervisning, være sig som forberedelse til senere læreforhold eller som supplement til tillæring på arbejdsfelter, hvor lærekontrakt ikke oprettes, ligesom man ville være taknemmelig for orientering om, hvilke foranstaltninger der efter Deres skøn måtte anses for hensigtsmæssige til at øge tilgangen til ungdomsskolen.

Under hensyn til den knappe tid, der er til rådighed for betænkningens udarbejdelse, vil man være taknemmelig for at modtage den nævnte udtalelse efter omstændighederne snarest belejligt.

P. S. V.

Per **Kirstein**.

TILSYNET MED UNGDOMSSKOLERNE

Esbjerg, den 28. september 1955.

**Besvarelsen af spørgsmål stillet statskonsulenten
af arbejdsmarkedskommissionen i tilslutning til en af denne udarbejdet foreløbig
indstilling vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer.**

Spørgsmål 1:

Kan ungdomsskolens kapacitet øges i overensstemmelse med den ret kraftige stigning i behovet for skoling af unge ufaglærte, og er forberedelser truffet hertil?

Svar:

Først må siges, at ungdomsskolen hidtil i hovedsagen har været en aftenskole med fra 90—150 timers undervisning fordelt på ca. 20—22 uger, og at ca. halvdelen af timerne har haft erhvervs- og samfundsorienterende karakter. Den har hidtil væsentlig bestået i købstæder og købstadsmæssig bebyggelse, hvor den på frivillig basis har samlet ca. 25 pct. af de unge — heraf $\frac{1}{3}$ drenge og $\frac{2}{3}$ piger. — Det samlede elevtal sidste vinter kan løseligt anslås til ca. 9 000.

Denne aftenundervisning vil formentlig forholdsvis let kunne udvides til at modtage et langt større kontingent af unge, idet der overalt fra autoriteternes side regnes med, at man skal medtage dem, der melder sig.

Helt anderledes vil det stille sig, hvis man skulle etablere dagklasser med f. eks. et ugentligt timetal på ca. 30 i 40 uger (1 år), altså 1200 timer. Lov om ungdomsundervisning m. v. lægger ganske vist stor vægt på dagundervisning, men forudsætter et langt lavere timetal (minimum er 120 timer årligt), men loven nævner på den anden side ikke noget bestemt maksimum. Kun findes der i § 2 en bestemmelse, der siger, at den godkendende myndighed (kommunens ungdomsnævn, kommunalbestyrelsen og amtsungdomsnævnet) kan fastsætte maksimum for det timetal, i forhold til hvilket der kan ydes tilskud.

Teoretisk skulle der altså være mulighed for i alle kommuner i givet fald og med kort varsel at etablere en sådan dagskole. Der er da også et eksempel herpå, idet Aarhus tekniske skole i det kommende efterår forsøgsvis vil etablere dagundervisning hovedsagelig i form af værkstedsundervisning for ufaglærte, som går og venter på læreplads. — Denne undervisning er af undervisningsministeriet godkendt som forsøg i henhold til lov om ungdomsundervisning § 51, og at det med hensyn til denne undervisning forudsættes, at man finder frem til den rette afgrænsning af undervisningen i forhold til den egentlige håndværkerundervisnings område, med hensyn til hvilken afgrænsning der er opstået nogen tvivl.

Det må dog tilføjes, at der, hvis en sådan undervisning skal omfatte et større antal unge, vil opstå et lærerproblem. Lokaleproblemet løses måske bl. a. ved at benytte iden tekniske skole. De bevilgende myndigheder vil måske også nære betænkeligheder med hensyn til økonomien, selvom tilskudet udefra til dagundervisning efter denne lov udgør 75 pct.

Spørgsmål 2:

I hvilket omfang vil ungdomsskolen være i stand til at tilrettelægge fagligt betonet undervisning, være sig som forberedelse til senere læreforhold eller som supplement til tillæring på arbejdsfelter, hvor lærekontrakt ikke oprettes.

Svar:

Ungdomsskolen startede i nogle byer allerede i 1939 og 1940. Starten skyldtes en opfor-

dring fra daværende folketingsmand Jul. Bomholt og var begrundet i en stor ledighed blandt de helt unge. Hovedfaget kaldtes arbejdskundskab og tog direkte sigte på de unges sandsynlige fremtid som arbejdsmænd.

Så længe arbejdssituationen var vanskelig, var der kun tilfredshed med dette fag (som i Esbjerg var baseret på værkstedsundervisning), men da ledigheden blandt de unge forsvandt, blev faget upopulært. — Ingen ville så langere „studere til arbejdsmand“.

Jeg ville skønne, at en dagskole af denne art, der rummede klasser med betegnelsen: Forskole til teknisk skole eller specialarbejds-skole etc. etc. i en akut situation ville have gode chancer for at samle de unge, idet jeg dog må tilføje, at en mere fagligt præget undervisning indenfor ungdomsskolen end den, der gives i dag, sandsynligvis må forudsætte samarbejde med de interesserede erhvervsorganisationer. At der så til en sådan undervisning iflg. loven om ungdoms-undervisning naturligt ville blive knyttet noget alment oplysende samt måske endda en klub for de unge, ville sikkert ikke gøre den mindre populær. Den nærmere tilrettelæggelse af en undervisnings- og fagplan kan jeg ikke give her, den kræver grundig drøftelse med fagfolk. Men om alle gode kræfter samarbejdede, ville jeg tro, at man kunne svare: / *tilstrækkeligt omfang*.

Spørgsmål 3:

En orientering om, hvilke foranstaltninger der måtte anses for hensigtsmæssige til at øge tilgangen til ungdomsskolen.

Svar:

Ungdomsnævnet modtager hvert år fra folkeregistret en fortegnelse over de 14—18-årige i kommunen; der er endvidere lovhjemmel for, at såvel eksamensskolerne som lærlingskolerne skal slette deres elever af

denne liste — man når derved frem til det tal, som er det aktuelle i denne situation.

Såfremt det var administrativt muligt, at det centrale organ, som omtales i den tilsendte indstilling, udfra sine egne forudsætninger og med basis i det nævnte tal, gik i samarbejde med de lokale ungdomsnævner hver sommer om oprettelse af det antal dagklasser, som skønnes nødvendigt, og om denne undervisning blev af den ovenfor nævnte karakter, så skulle der efter min mening være mulighed for god tilslutning selv på frivillig basis — tilbage er blot det økonomiske afsavn, som hjemmet lider ved, at en 14—16-årig søn eller datter ikke tjener til sin egen føde og klæder — dette sidste moment må tillægges meget stor betydning ved vurderingen af en frivillig tilslutning.

Til slut blot dette:

Ungdomsskolen har efterhånden udviklet sig til i vid udstrækning at blive de 14—16-åriges skole. Det sted, hvor man venter på noget andet — det sted, hvor man indstiller sig på de voksnes verden. Jeg ser det som en mulighed, at loven om ungdomsundervisning kan fortolkes også derhen, at ungdomsskolen i akutte situationer gennem dagklasser med værkstedsundervisning, husholdningsundervisning etc. kan blive det sted, hvor de unge spares for unødige lediggang. Ydermere vil en sådan udvikling ikke få det præg af „særlige foranstaltninger“, som kan være så trist.

Hvad angår igangsættelse og administration af denne særlige undervisning, så finder jeg, at ungdomsnævnet med dets tal fra folkeregistret, dets ansvarlighed for de unges skole og fritidsliv og dets nære kontakt med de kommunale myndigheder er det ideelle lokale organ i denne sag; om en udbygning af arbejdet i ønsket omfang vil kræve yderligere lovgivning, kan jeg ikke skønne sikkert på det nu foreliggende grund-

E. B.

Arne Jørgensen.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

Sekretariatet

6. september 1955.

Arbejdsteknisk Skole.

Arbejdsmarkedskommissionen har efter regeringens anmodning gennem nogen tid foretaget forskellige undersøgelser og overvejelser vedrørende de problemer, der melder sig i forbindelse med den stigende tilgang af unge til arbejdsmarkedet, som kan forventes i de kommende år.

Kommissionen har til regeringen afgivet en foreløbig indstilling specielt vedrørende de store årganges uddannelsesmæssige problemer, jfr. vedlagte eksemplar, og skal i løbet af et par måneder afgive en endelig betænkning herom.

Man vil i denne forbindelse komme ind på spørgsmålet om det øgede behov for skolingmuligheder, som kan forventes at opstå som følge af, at der i årene fra 1960 vil tilgå arbejdsmarkedet et stærkt stigende antal voksne (d. v. s. over 18-årige) ufaglærte, som ikke inden dette tidspunkt har fundet et blivende arbejdsfelt, jfr. den foreløbige indstilling p. 14.

I denne anledning skal man herved anmode skolen om at ville fremkomme med en udtalelse om, hvorvidt skolens kapacitet

kan øges i overensstemmelse med den forventede ret kraftige stigning i det foran nævnte behov for skoling, og om forberedelser hertil — hvis sådanne måtte være fornødne — allerede er truffet eller eventuelt er under overvejelse. Det ville herunder være af interesse at få oplyst, om skolen som middel til at afhjælpe behovet — og udover den normale uddannelsesvirksomhed — vil kunne etablere kortere kurser i et større antal specialer.

Endvidere vil man være taknemmelig for underretning om, hvilke foranstaltninger der iøvrigt efter skolens skøn vil være egnede til at forøge antallet af skoler og klasser, være sig ved øget propaganda, etablering af skoleforbund etc. — idet der herved også tænkes på midler til at stimulere lysten — ikke mindst hos de 18—25-årige — til at tilmelde sig som kursussøgende.

Under hensyn til den knappe tid, der er til rådighed for betænkningens udarbejdelse, vil man være taknemmelig for at modtage de nævnte oplysninger efter omstændighederne snarest belejligt.

P. S. V.

Per Kirstein.

ARBEJDSSTEKNISK SKOLE

Den 2. december 1955.

Til Arbejdsmarkedskommissionen.

Forretningsudvalget for Arbejdsteknisk Skole sætter stor pris på, at arbejdsmarkedskommissionen har ønsket en nøjere orientering og drøftelse vedrørende skolens syn på og stilling til nogle af de beskæftigelses- og undervisningsspørgsmål, som melder sig i forbindelse med de store fødselsårsgange.

Det er naturligt, at skolen omfatter dette område med stor interesse, og man ønsker gerne at give tilsagn om medarbejderskab, både ved at stille erfaringer til rådighed og ved aktivt at medvirke gennem skolen.

Forretningsudvalget er af den formening, at skolen mest effektivt kan medvirke ved som hidtil at give modne, erfarne arbejdsmænd en 3-årig undervisning vedrørende deres arbejdsplads. Det er en almindelig erfaring, at eleverne samtidig med erhvervelsen af kundskaber opnår en personlig udvikling, og at mange arbejdsgivere derfor betror vore afgangselever, der alle får et diplom, et mere selvstændigt ansvar, idet de interesserer sig stærkt for arbejdets gode kvalitet og er ivrige for at efterspore muligheder for fejl, spild o. s. v.

Elevernes positive og negative erfaringer fra arbejdspladserne bidrager på afgørende måde til, at dette resultat er blevet muligt — man udveksler erfaringer under lærerens vejledning og trænes i at gennemtænke enkelthederne i arbejdet.

Efterhånden som arbejdsgiverne ser deres fordel i at flytte vore afgangselever over til mere indsigtskrævende funktioner, vil det være naturligt for dem at sætte unge ukyndige folk ind på de derved ledigblevne poster, der ikke er så krævende, naturligvis

i et omfang, der først og fremmest afhænger af de økonomiske konjunkturer.

Skolens kapacitet kan forøges, men set på langt sigt er skolen nærmere ved at nå sit endelige og naturlige omfang, end man vil formode ved første øjekast.

Idet Dansk Arbejdsmands Forbund var med til at oprette skolen, kunne man rent teoretisk ud fra dette forbunds medlemsantal på ca. 260 000 tænke sig at hverve elever i titusindvis. Derved ville man have bygget et vældigt og kostbart apparat op, blot for at afvikle det få år senere.

Skolen må imidlertid ikke dimensioneres ud fra antallet af ufaglærte, men ud fra den årlige tilgang af disse til arbejdsmarkedet, og med en gennemsnitlig arbejdsdygtighed gennem 40 år beregnes eksempelvis den årlige tilgang af arbejdsmænd til 6 500.

Tilgangen af nye elever til skolen var i 1954—55 1500 elever. I det lange løb vil behovet ikke blive meget større med en skole på frivilligt grundlag.

Forretningsudvalget ser gerne, at ufaglærte arbejdere fra mange områder — også ud over Dansk Arbejdsmands Forbund — deltager i undervisningen i højere grad end hidtil.

Skolen bestræber sig for ekspansion — en sådan er efter vore erfaringer blot et spørgsmål om den fornødne indsats. Økonomi- og arbejdsministeriet yder os en forstående og udmærket hjælp, således at vi ikke over for kommissionen behøver at fremføre detaljerede ønsker i forbindelse med ekspansionen.

Forretningsudvalget ser det som sin pligt både over for arbejdsmændene og

over for arbejdsgiverne at udvikle sin skoleform for de erfarne arbejdsmænd mest muligt under hensyn til behovet, både indholdsmæssigt og i omfang, og vi ønsker derfor at tilråde, at man ved eventuel oprettelse af undervisning for unge drager

omsorg for, at de forskellige skoleformer for ufaglært ungdom og ufaglærte arbejdere koordineres.

Elevernes alder fremgår af følgende statistik:

Alder	Under 22 år	22—25 år	26—30 år	31—35 år	36—40 år	Over 40 år
1951—52	25 %			50 %		25 %
1954—55 (1. klasse)	4,2 %	9,1 %	18,1 %	19,6 %	18,0 %	31,0 %
	(31,4 %)			(37,6 %)		(31,0 %)

Det ses, at udviklingen går i den retning, at de yngre årgange repræsenteres i stigende grad. Forretningsudvalget ser gerne, at denne udvikling fortsættes og vil rette opfordring til, at man ved propagandaarbejdet tager hensyn dertil.

Skolen er af den opfattelse, at mange funktioner på arbejdspladserne kan udføres af unge uden særlige uddannelse. En sådan beskæftigelse af de unge vil virke som en „læretid“, hvorunder de modnes og høster erfaringer, og da er de bedre kvalificerede til at få det fulde udbytte af undervisningen.

Hvis der imidlertid på forskellige områder af arbejdsmarkedet viser sig et behov

for at give de ganske unge en særlig undervisning, giver forretningsudvalget tilsagn om, at skolen gerne vil medvirke hertil ved at etablere en særlig for disse unge afpasset undervisning i form af kortere kurser. Skolen har i en årrække gennemført 24- og 48-timers kurser i specielle emner under betegnelsen „4. års kursus“, idet disse kurser er forbeholdt de elever, som tidligere har gennemgået den 3-årige undervisning.

På tilsvarende måde kunne man måske — hvor forholdene taler derfor — oprette kortere kurser som en forskole for de ganske unge.

Ærbødigst

på forretningsudvalgets vegne

Chr. Larsen.

Formand.

15—19 årige kvinder beskæftiget ved husgerning i 1940 og 1950.

(På grundlag af materiale fra folketællingerne 1940 og 1950).

	1950 ¹⁾			1940			1950 ¹⁾ pct. af alle kvinder			1940 pct. af alle kvinder		
	15—17 år	18—19 år	15—19 år	15—17 år	18—19 år	15—19 år	15—17 år	18—19 år	15—19 år	15—17 år	18—19 år	15—19 år
Døtre ved husgerning i landbrug m. v.	5 150	2 090	7 240	7 944	3 884	11 828	5,9	3,7	5,0	8,2	5,8	7,2
Døtre ved husgerning udenfor landbrug m. v.	7 300	2 130	9 430	14 390	5 489	19 879	8,3	3,8	6,5	14,8	8,3	12,2
Husassistenter i land- brug m. v.	11 130	5 090	16 220	14 001	7 776	21 777	12,7	9,0	11,3	14,4	11,7	13,3
Husassistenter udenfor landbrug m. v.	9 040	6 300	15 340	8 948	8 656	17 604	10,3	11,1	10,6	9,2	13,0	10,8
Ialt	32 620	15 610	48 230	45 283	25 805	71 088	37,2	27,6	33,5	46,7	38,8	43,5
Kvinder tilsammen . . .	87 600	56 530	144 130	97 065	66 491	163 556						

¹⁾ Foreløbige tal på grundlag af 10 pct. af tællingsmaterialet.

SUNDHEDSSTYRELSEN

København, den 9. september 1965.

*Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat,
Ny Kongensgade 15.*

Under henvisning til den i betænkning nr. 100 om uddannelse af sygeplejersker m. m., side 221, anførte beregning af den forventede tilgang af elever og nyautoriserede sygeplejersker i årene 1951—65, skal man meddele, at den faktiske tilgang i årene 1951—54 stort set har svaret til beregningen.

Udviklingen i tiden efter afgivelsen af betænkningen har heller ikke i andre hen-

seender medført en ændret opfattelse af den fremtidige udvikling og i hvert fald ikke i retning af et mindre behov. Man er således fortsat af den formening, at *den andel af kvinder (gifte og ugifte) i 20 års alderen, som sygeplejen vil aftage, må antage at udgøre 5½ (evt. 6) pct. af det samlede antal også i de år, hvor de store fødselsårsgange vil gøre sig gældende.*

P. D. V.

Maja Foget.

DANSKE KVINDERS NATIONALRÅD

3. september 1955.

Til Arbejdsmarkedskommissionen.

Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat har i en skrivelse af 2. august 1955 opfordret Danske Kvinders Nationalråd til at fremkomme med en udtalelse angående unge pigers uddannelsesforhold, specielt med henblik på de store årgange. I det følgende skal der dels gøres rede for D.K.N.s principielle synspunkter, dels henvises til en række fag, hvor kvinder kunne gøre fyldest på lige fod med mænd, ligesom enkelte nye uddannelsesmuligheder vil blive omtalt.

I en redegørelse om de store fødselsårgange, udarbejdet af arbejdsmarkedskommissionens sekretariat, er der givet en oversigt over omfanget af de uddannelsesmæssige problemer for pigerne fra de store årgange. Det forventede antal unge piger, der ikke vil få en systematisk uddannelse, virker stærkt foruroligende, og D.K.N. håber derfor, at man fra arbejdsmarkedskommissionens side vil gøre en speciel indsats for, at de store årganges unge piger kan få en sådan placering på arbejdsmarkedet, at kvindernes stilling fremover ikke vil blive forringet, ligesom det er vort håb, at tidspunktet er velegnet til et fremstød for en større tilgang af kvindelig arbejdskraft indenfor visse fag.

Håndværk og industri beskæftiger en stor del af de erhvervsarbejdende kvinder, men kun en ringe del af disse har gennemgået en egentlig faglig uddannelse. Der er mange reale og traditionelle hindringer for en egentlig faglig uddannelse af kvinder til disse erhverv, og problemet, der findes overalt i industrialiserede lande, har da også været taget op på international basis, idet FN.s økonomiske og sociale råd har udgivet en rapport herom „The position of Women and Girls as regards Apprenticeship" E/CN. 6/264 af 7. januar 1955.

Af de forhold, der almindeligvis anføres som værende årsag til, at kvinder i ringe grad får en faglig uddannelse, skal vi anføre følgende:

Lærlingeuddannelsen er kostbar og bør derfor specielt forbeholdes unge, der med sandsynlighed vil blive ved faget en længere årrække. Da kvinder ofte forlader arbejdsmarkedet efter indgåelse af ægteskab, benyttes dette argument ofte både af arbejdsgivere og forældre, og derved reduceres pigernes chancer for opnåelse af lærlingeuddannelse betydeligt.

Herimod må det imidlertid anføres, at gifte kvinder i stigende grad beholder deres erhvervsarbejde ved indgåelse af ægteskab, og at de efter en vis „barnefødselsperiode“ søger tilbage til erhvervet, en udvikling, der fremskyndes af de tekniske hjælpemidlers stigende anvendelse i husholdningerne.

I mange lande og også i Danmark er der en række fag, som, selvom de ikke er lukkede for kvinder, alligevel betragtes som mandlige fag. Dette kan skyldes, at fagene kræver fysisk kraft, at der til fagets udøvelse kræves mekanisk snille, eller udelukkende en ikke nærmere defineret traditionel hindring, der nærmest giver sig udtryk i en „det kan piger ikke“-indstilling.

Efter de mange tekniske fremskridt og mekaniseringen af mange fag vil arbejdet her ikke mere kunne betegnes som hårdt, og der skulle derfor ikke være nogen årsag til ikke at uddanne og beskæftige kvinder i disse. Samtidig med, at visse fag anses for at være maskuline fag, idet kvinder antages at være uegnede til teknisk arbejde, fremhæves i andre fag kvinders særlige anlæg for arbejde, der kræver fingerfærdighed og nøjagtighed, hvilket kunne tyde på, at det, der

udelukker kvinderne fra de pågældende fag, er traditionelle hindringer og manglende muligheder for at erhverve de nødvendige tekniske færdigheder. løvrigt gjorde man i England og andre lande under krigen gode erfaringer med anvendelse af kvinder til højtkvalificeret arbejde af teknisk art.

Når der er mangel på lærepladser, forbeholdes disse ofte drengene. Vi mener, at det er vigtigt, at der ud fra princippet om kønnenes ligeberettigelse også til uddannelse — hvis der ikke kan skaffes det tilstrækkelige antal lærepladser for de store årgange — søges udveje for en ændret form for lærlingeuddannelse. (Se senere).

Som sidste argument skal vi anføre, at mange piger selv kun ønsker at blive lærlinge i anerkendt kvindelige erhverv, eller vælger erhverv, hvor ingen lærlingeuddannelse er nødvendig.

Vi er klar over, at det er urealistisk at påvirke unge piger til at gennemgå en uddannelse på områder, hvor de efter uddannelsen på grund af de herskende traditioner vil have ringe chance for beskæftigelse. Hvis derfor flere fag, som vi mener egnede for kvinder såvel som for mænd, skal få tilgang af kvinder, må der fra fagenes organisationer og fra arbejdsgivernes side skabes sådanne forhold, at der er mening i at opfordre pigerne til at uddanne sig. Man kan ikke forvente, at unge piger af interesse for principiel ligestilling skal optræde som pionerer på nogle arbejdsområder, før der gives tilsagn om arbejdsmuligheder for dem senere.

Under hensyntagen til ovenstående ønsker D.K.N. at henstille, at følgende forslag tages op til kommissionens overvejelser:

De store årgange af både drenge og piger burde efter vor mening føre til, at spørgsmålet om mesterlærens betimelighed blev taget op til nøjere overvejelse. Så vidt vi kan se, har andre lande med held forsøgt en kombination af praktisk arbejde hos mestrene med værksteds-, industri- eller andre fagskoler med det resultat, at flere kan få en faglig uddannelse.

Desuden mener vi, at den 4-årige lærlingeuddannelse, hvis forudsætning var, at lærlingen forlod skolen efter det fyldte 14. år, burde gøres kortere, da mange fag

nu først tager lærlinge som 15- eller 16-årige, og de unge derfor må formodes at være mere modne.

Vi tror, at den lave lærlingeløn er medvirkende til, at mange familier af økonomiske grunde ikke har råd til at give deres døtre en lærlingeuddannelse, da de unges ret høje løn for mindre kvalificeret arbejde i fabrikker og butikker aflaster familiernes stramme økonomi. Flere piger ville sandsynligvis tage en uddannelse, hvis en forhøjelse af lærlingelønnen var mulig.

I lighed med understøttelse til studerende ungdom burde unge også kunne få støtte i deres lærlingetid — dette ville ikke mindst hjælpe flere piger til at gå ind som lærlinge.

Mange piger arbejder på specialkontrakt. Imidlertid er der for mange fags vedkommende ingen kontrol med, at de unge under specialkontrakt modtager en systematisk uddannelse, og D.K.N. foreslår derfor, at der føres kontrol med, at specialkontrakterne dækker en systematisk uddannelse, og at denne effektueres.

En fyldigere erhvervsoplysning og erhvervsvejledning, der forlod de traditionelle baner og gjorde opmærksom på de arbejdsmæssige og økonomiske forhold på længere sigt af en lærlinge- eller anden uddannelse, ville ikke mindst for de unge piger være af største betydning. Ved en udbygget erhvervsvejledning burde der gøres opmærksom på adskillige fag, der må betegnes som velegnede for piger, men som sædvanemæssigt kun søges af drenge. Der kan f. eks. nævnes følgende fag:

bogbindere
malere
skræddere (tilskærere)
bundtmagere
urmagere
optikere
gravører
finmekanikere
instrumentmagere
radiomekanikere
skotøj stilskæring
typografer, herunder specielt:
håndsættere
maskinsættere
monotype-sættere
litografer
konditorer.

Flere af ovennævnte fag er mindre fag, der naturligvis kun kunne tænkes at tage ganske få lærlinge, men for de store fag som f. eks. typograffagene, ville det tal-mæssigt betyde en del, dersom de unge kvinder fik lyst og mulighed for at søge til faget.

D.K.N. skal henstille til arbejdsmarkeds-kommissionen, at de pågældende fagorganisa-tioner og mestre gøres interesserede i at beskæftige kvindelige lærlinge, ligesom det skal henstilles, at der ved erhvervsvej-ledning i skoler og ved foredrag gives de unge piger oplysning om mulighederne for uddannelse i ovennævnte fag og ikke alene om de under disse fag hørende specialud-dannelser.

T tilslutning til foranstående om de unge pigers uddannelse i forskellige tekniske fag skal man tillade sig at henlede opmærk-somheden på en artikel i Dansk Ingeniør-forenings blad „Ingeniøren“ af 7. juni 1955, hvor der peges på manglen på tekniske tegnere og tekniske assistenter. Såfremt handelsministeriet eventuelt undervisnings-ministeriet vil tage ingeniørforeningens op-fordring til følge og oprette kursus eller tekniske skoler med en sådan uddannelse for øje, skal man henstille, at uddannelsen lægges sådan til rette, at den kan søges af både piger og drenge. Man skal endvidere henstille, at de praktiske forkundskaber, der eventuelt vil blive krævet for en sådan uddannelse, kan erhverves indenfor de fag-grupper, der er velegnede for kvinder, f. eks. finmekanik o. lign.

Kontorfagene er traditionsmæssigt stærkt søgt af kvinder. Imidlertid forekommer det urimeligt, når denne søgning tages i betragt-ning, at en så ringe del af de unge kvinder ansættes som kontorlærlinge på kontrakt. De kontorlærlinge, der oplæres på de enkelte arbejdssteder, og som modtager en syste-matisk uddannelse, vil efter endt læretid have langt større avancémentsmuligheder og dermed indtægtsmuligheder, end det personale, der ikke ansættes på lærekontrakt.

Man skal derfor henstille, at der arbejdes for, at en større del af de unge kvinder på de private kontorer ansættes på lærekontrakt.

Samtidig skal man henstille til kommis-sionen at undersøge muligheden for en snarlig gennemførelse af den af forvaltnings-kommissionen af 1946 foreslåede ordning,

hvorefter alt ikke-akademisk kontorperso-nale modtager en uddannelse afpasset efter de enkelte styrelsesgrenes forhold i aspirant-tiden. Det må nemlig antages, at de unge kvinder fra de store årgange, der søger ind ved den offentlige administration, som hid-til fortrinsvis ansættes i de underordnede kontoristklasser, hvor avancémentsmulig-hederne er små, ligesom dette kontorperso-nales anvendelighed for andet end netop det begrænsede felt, de sættes til, er meget tvivlsom. Uddannelse i aspiranttiden vil bøde på disse forhold og være til gavn ikke alene for de pågældende unge, men også for de offentlige kontorer.

I denne forbindelse vil man også gerne påpege det ubillige i, at der gennem lovgiv-ningen pålægges det private erhvervsliv at sørge for de unges uddannelse, medens staten selv ikke har bragt dette spørgsmål i orden for sit eget kontorpersonele.

Indenfor *en gros-handel og mægler- og redervirksomhed* skulle der være gode mulig-heder for at beskæftige kvinder, idet disse fag ikke i nævneværdig grad kræver specielt maskuline egenskaber. Når så få kvinder søger disse erhverv, er det sandsynligvis traditionelle forhold, der ligger til grund.

Det under afsnittet om håndværk og industri nævnte angående erhvervsvejled-ning og agitation overfor fagenes arbejds-givere mener vi også har gyldighed for disse fags vedkommende.

I visse lande anvendes kvinder f. eks. som *konduktører ved sporvogne, busser og tog*, og noget lignende skulle også kunne lade sig gøre her i landet.

Klinikassistenter hos tandlæger og sekre-tærer hos læger er yndede beskæftigelser for unge kvinder. Bortset fra en fornylig op-rettet lægesekretærskole findes imidlertid ingen uddannelse til de pågældende erhverv, hvad der i høj grad formindsker de unges anvendelighed, idet kun længere tids op-læring giver de fornødne kundskaber.

Man skal derfor foreslå, at der oprettes kurser eller skoler, hvor de unge kan få den fornødne viden om disse fag enten før eller samtidig med, at de passer deres praktiske arbejde.

D.K.N. beklager, at det ikke har været muligt på indeværende tidspunkt at ind-hente udtalelser og forslag fra husholdnings-organisationerne angående de huslige ud-

dannelser, hvorfor nedenstående står alene for D.K.N.s styrelses og Dansk Kvindesamfunds regning.

Husassistentfaget har i de senere år været i tilbagegang. Af hensyn til de unge kvinder, der dog stadig søger til dette erhverv, et antal unge kvinder, der antagelig ikke vil blive mindre, når de store årganges piger skal placeres på arbejdsmarkedet, foreslås det, at arbejdsmarkedskommissionen undersøger mulighederne for gennemførelse af en faglig uddannelse, der kan søges af unge kvinder samtidig med, at de arbejder i private hjem i byerne eller på landet. En uddannelse på dette område ville skabe mulighed for ordnede forhold indenfor et erhverv, der har været stærkt forsømt.

På en række andre beskæftigelsesområder, der er særligt egnede for kvinder, savnes en faglig videregående uddannelse. Følgende områder kan eksempelvis nævnes:

køkkenledere ved private og offentlige institutioner (ved feriekolonier, ungdoms- og højskoler, kollegier, kollektivhuse, markettenderier, middags- og større viktualiekøkkener),

arbejdsledere i mad- og konserverindustrien, hoteller og restauranter,

ledere af rengøringsarbejder på offentlige kontorer, i stormagasiner, rengøringskompagnier og lignende større virksomheder,

arbejdsledere i tøjrenserier, i erhvervs- og kollektive vaskerier og i de nyoprettede vaskeforretninger.

De nævnte stillinger bestrides nu af kvinder eller mænd uden uddannelse indenfor faget eller af teoretisk kvalificerede

mennesker, hvis uddannelse ikke er tilrettelagt med henblik på disse arbejdsområder, og som ofte først under arbejdet må erhverve sig de praktiske forudsætninger for at kunne udfylde stillingerne tilfredsstillende. Da det for en stor del er ret nye arbejdsområder, som er vokset stærkt under den økonomiske og industrielle udvikling, er det forståeligt, at man hidtil ikke har anset en uddannelse for nødvendig. Udfra såvel økonomiske, sundhedsmæssige som sociale synspunkter må man imidlertid anse det for at være af største betydning, at spørgsmålet om en fyldestgørende uddannelse tages op. Om uddannelsens tilrettelæggelse og omfang kan vi endnu intet sige, da husholdningsorganisationerne først skal drøfte disse spørgsmål i slutningen af september.

Lærlingeuddannelse indenfor *landbrug* forekommer f. eks. i England og Tjekslovakiet, og en langvarig og grundig kombineret praktisk og teoretisk uddannelse i *hjemmets arbejde* findes i Finland og Tyskland. Om en lærlingeuddannelse på disse områder vil være ønskelig i Danmark, kan vi på indværende tidspunkt ikke tage stilling til.

Yderligere kan vi gøre opmærksom på, at landøkonomisk ungdomsarbejde er forbeholdt mænd, og at en lignende uddannelse mangler for kvinder.

Det er vort håb, at arbejdsmarkedskommissionen under de forhandlinger, der nu skal føres med de forskellige fag, samt i sine overvejelser vil lægge vægt på, at også de store årganges unge piger får deres chance, således at de kan opnå en placering på arbejdsmarkedet, der fremover vil være til gavn ikke alene for dem selv og deres hjem, men også for hele det danske samfund.

DANSK KVINDESAMFUND

Rita Knudsen.
Næstformand.

DANSKE KVINDERS NATIONALRÅD

Else-Merete Ross.
Formand.

FAGBEVÆGELSENS
KVINDESEKRETARIAT

5. September 1955.

*Til Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat
ved hr. Per Kirstein.*

I anledning af Deres skrivelse af 3. august 1955 med anmodning om en udtalelse om behovet for indførelse af faglig uddannelse af kvindelig arbejdskraft evt. på nye områder, kan vi oplyse, at vi den 29. august har afholdt et møde med repræsentanter for de forbund, der har kvindelige medlemmer.

På dette møde redegjorde de for forholdene indenfor deres fag.

Det oplystes, at der indenfor 5 fag er mulighed for at beskæftige flere kvinder.

I. *Faglært Køkkenpersonales Forbund* kan gå ind for, at der uddannes flere unge kvinder i faget i den kommende tid. Dog frarådes det at uddanne så mange, at det dækker efterspørgslen i højsæsonen, der varer 3 måneder. Resultatet ville da blive et stort antal arbejdsløse de 9 måneder om året.

II. *Dansk Hatte- og Buntmagerforbund* oplyste, at de havde 10 buntmagere gående ledige på grund af mangel på kvindelig arbejdskraft. Der er ingen læretid for buntmagersyersker, men man søger at få en 3-årig læretid indført.

III. *Dansk Sygeplejeråd* ønsker tilgang til faget. Der er et stigende behov for sygeplejersker. Uddannelsen kan tidligst begynde i 18 års alderen. Den største tilgang er af 19—21-årige. Uddannelsen er 3-årig + 1 års supplerende uddannelse. Man arbejder hen til en mere effektiv uddannelse, der kan afsluttes på 3 år.

IV. *Dansk Gartnerforbund* har brug for flere kvindelige gartnere. Af 3 å 400 lærlinge er kun ganske få kvinder. Læretiden er 4 eller 5 år. En nedsættelse af læretiden vil

sikkert forøge antallet af kvindelige lærlinge. En nedsættelse af læretiden menes, at være forsvarlig ved handelsgartnerier og andre specielle arbejder, f. eks. dyrkning af orchidéer.

V. *Husligt Arbejder Forbund* ønsker gennemført en fast uddannelse for husassistenter. Forventer en stigende efterspørgsel efter kvalificeret arbejdskraft igennem husmoder-afløsning- og hjemmehjælpsordningen. Ligeledes vil unge kvinder, der senere vil uddanne sig til sygeplejersker, have brug for en huslig uddannelse.

Disse 5 organisationer vil altså kunne beskæftige nogle af de mange unge.

Der blev på mødet fremsat den tanke, at man kunne indføre *huslig uddannelse for alle kvinder, evt. ved et ekstra skoleår*. Det ville ikke alene lette trykket på arbejdsmarkedet, det ville også have nationaløkonomisk betydning, hvis kommende husmødre blev uddannet i husførelse.

Tanken vakte *ikke genklang i forsamlingen*, selv om man kunne se den samfundsmæssige værdi, en uddannelse kunne give. Men skal en uddannelse gennemføres, må den gælde for begge køn.

Udover foranstående kunne ikke påvises områder, der kunne medvirke til løsningen af problemet om beskæftigelsen af de store årgange som helhed. Men man var enige om, at der kunne beskæftiges et langt større antal kvinder i fagene, hvis kvinderne var mere villige til at tage en faglig uddannelse. *Det må erkendes, at kvinder i meget høj grad søger til fag, der ikke kræver uddannelse — eller kun kortvarig læretid.*

For eks. er de fleste kvinder i Bogbinder-Forbundet beskæftiget som bogbinderjomfruer, der har 1 års læretid. Kun 13 kvinder er bogbindersvende, hvor læretiden er 4 eller 5 år. Ligeledes oplystes, at der kun findes 6 kvindelige guldsmede. En række andre fag med lang uddannelse søges kun undtagelsesvis af kvinder, selv om arbejdet er udmærket egnet for kvinder.

En ændring af kvindernes og hjemmenes indstilling er ønskelig af tiere grunde. Mange kvinder må regne med at blive forsørgere. En uddannelse giver højere løn og større mulighed for beskæftigelse. Det vil også medvirke til at fjerne fordomme om, at kvinders arbejdskraft er mindre værdifuld. Det vil gavne arbejdet for at gennemføre ligeløn.

Spørgsmålet om en nedsættelse af læretiden drøftedes indgående. Noget generelt svar kan ikke gives, udover at man var enige om, at læretiden må være ens for mænd og kvinder. I nogle fag har den tekniske udvikling medført, at dele af det tidligere håndværksmæssige arbejde udføres på maskiner. Der er delte meninger om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at bibeholde samme

uddannelse under de ændrede produktionsformer, eller man burde gå over til kortere uddannelse i specielle begrænsede dele af produktionen.

Tilhængere af en begrænset uddannelse fremhæver det meningsløse i at stå 4 eller 5 år i lære, når der ikke er megen chance for at blive beskæftiget udover i en enkelt lille del af produktionen.

Modstandere af en begrænset uddannelse hævder, at det altid vil være en fordel at lære hele sit fag; frygter, at en specialisering vil sænke standarden i faget.

Dette spørgsmål må drøftes i de enkelte fag, hvor fordele og skavanker må vejes op mod hinanden.

Angående spørgsmålet om nye uddannelsesområder svarer Kvindeligt Arbejderforbund, at der indenfor deres område i det store og hele ikke menes at være behov for at indføre uddannelse. *Kun indenfor radiobranchen og muligvis vaskeribranchen* vil man mene, at man bør drøfte en uddannelsestid.

Hermed har vi givet de oplysninger, der fremkom på mødet den 29. august. Vi håber, det kan være til støtte ved udarbejdelsen af betænkningen.

Med venlig hilsen

p. s. v.

Helyett Simonsen.

Ella Olsen

KVINDELIGT ARBEJDERFORBUND
I DANMARK

København, den 7. september 1955.

Arbejdsmarkedskommissionen, Ny Kongensgade 15, K.

Deres journal nr. 2.513.

I henhold til Arbejdsmarkedskommissionens skrivelse af 3. august 1955 om vor udtalelse angående de store pigeårganges indtræden på arbejdsmarkedet, kan det meddeles, at forbundets forretningsudvalg på et møde den 5. september d. å. har drøftet problemet.

Forretningsudvalgets medlemmer var enige med mig i den udtalelse jeg fremkom med på kommissionens møde den 22. juni 1955, og som gik ud på, at *vi ikke indenfor vort område kunne påpege nogen branche, hvor det skulle være nødvendigt med en oplæringstid.*

Med højtelse

KVINDELIGT ARBEJDERFORBUND

Edith Olsen.

J. Olsen

Pigernes andel af de i 1954 godkendte lærekontrakter.¹⁾1. Lærefag, i hvilke *mindst 65 pct.* af de indgåede læreforhold vedrørte piger:

	antal lærlinge ialt	heraf kvindelige lærlinge	
		abs. tal	pct.
modistfaget	100	93	93
skrædderfaget	213	188	88
skotøjsfaget	134	109	81
frisørfaget	1 226	995	81
kontorfaget	2 703	1 808	67

2. Lærefag, i hvilke *35—64 pct.* af de indgåede læreforhold vedrørte piger:

	antal lærlinge ialt	heraf kvindelige lærlinge	
		abs. tal	pct.
fotograffaget	105	66	63
tobaksfaget	76	37	49
butikshandelsfagene	5 466	2 282	42

3. Lærefag, i hvilke *mindre end 35 pct.* af de indgåede læreforhold vedrørte piger:

	antal lærlinge ialt	heraf kvindelige lærlinge	
		abs. tal	pct.
keramisk industri	15	3	20
gartnerfaget	245	23	9
guld/sølv/elektropletarbejderfaget	71	5	7
slagterfaget	547	34	6
kokkefaget	78	2	3
bagerfaget	448	9	2
bogbinderfaget	59	1	2
lito/kemigrafaffaget	118	2	2
typograffaget	462	7	2
malerfaget	585	4	1
snedkerfaget	660	5	1
sadelmagerfaget	170	1	1
murerfaget	787	1	0
tømmerfaget	1 002	3	0
urmagerfaget	62	—	0
smede/maskinarbejderfaget	4 493	6	0
elektrikerfaget	897	—	0
blikkenslagerfaget	419	—	0
skibstømmerfaget	72	—	0
tjenerfaget	67	—	0

¹⁾ Iflg. Det statistiske Departements foreløbige opgørelse af godkendte lærekontrakter, jfr. bilag 21. Lærefag, der i 1954 havde en lærlingetilgang på mindst 50 lærlinge. Disse lærefag omfattede 98 pct. af den samlede lærlingetilgang i 1954.

HANDELS- OG KONTORFUNKTIONÆRERNES
 FORBUND I DANMARK
 HANDELS- OG KONTORFUNKTIONÆRERNES
 ARBEJDSLØSHEDSKASSE I DANMARK

København V, 25. juni 1955.

*Herr statsminister H. C. Hansen,
 Slotsholmsgade 10, K.*

Forbundets hovedledelse har på sit møde den 24. ds. behandlet spørgsmålet om de store årganges indflydelse på beskæftigelsesforholdene indenfor handels- og kontor-faget og vedtaget at rette følgende henven-delse til regeringen:

Da hovedledelsen er af den opfattelse, at den store tilgang af unge til arbejdsmarkedet i den kommende tid kan få alvorlige følger for de ældre handels- og kontorfunktionærer, idet man frygter for, at mange unge vil opnå arbejde på de ældre kollegers bekostning og

derved skabe et alvorligt beskæftigelses-problem for disse, opfordrer forbundet rege-ringen til gennem arbejdsmarkedskommissi-onen at foretage en undersøgelse af disse problemer med det formål at sikre stabile beskæftigelsesforhold også for de ældre funktionærer, som er særlig vanskeligt stillede, såfremt de kommer ud for arbejds-løshed.

Vi udtaler ønsket om en velvillig og posi-tiv behandling af denne henvendelse.

Med højagtelse

P. f. v.

Erling Dineren.

TILSYNSRÅDET FOR HANDELSHØJSKOLERNE

København, den 30. november 1955.

Under 19. d. m. har arbejdsmarkedskommissionen tilskrevet tilsynsrådet for handelshøjskolerne således:

„Arbejdsmarkedskommissionen er i færd med at afslutte udarbejdelsen af en betænkning om de store årganges uddannelsesproblemer. Til brug herved skal man anmode tilsynsrådet om at besvare følgende spørgsmål vedrørende uddannelsen på handelshøjskolerne:

1. Er handelshøjskolerne i dag i stand til at optage alle de unge, der ønsker at gennemgå en af deres uddannelser?

2. Hvilken tilgang til handelshøjskolerne forventer tilsynsrådet i de kommende ti år? Det kan oplyses, at antallet af 20—24 årige fra 1955 til 1969, hvor det kulminerer, vil vokse med 48 pct. Man vil lægge vægt på

tilsynsrådets bedømmelse af, om stigningen i handelshøjskolernes elevantal vil blive større eller mindre end denne stigning i de pågældende aldersklasser.

3. Vil handelshøjskolerne med deres nuværende kapacitet være i stand til at udforme dette forøgede antal?

4. Hvilke konkrete planer om udvidelse af handelshøjskolernes kapacitet foreligger der?

Man vil være taknemmelig for at modtage tilsynsrådets svar snarest belejligt og såvidt muligt inden 14 dage."

Til brug ved besvarelsen af de fremsatte spørgsmål udbeder tilsynsrådet sig herved en udtalelse fra skolen efter omstændighederne snarest belejligt.

P. T. V.

P. Villadsen.

FORENINGEN TIL UNGE HANDELSMÆNDS
 UDDANNELSE
 HANDELSHØJSKOLEN I KØBENHAVN

Bilag 45 a.

København V, den 21. december 1955.

*Tilsynsrådet for Handelshøjskolerne,
 Holbergsgade 3, K.*

I anledning af tilsynsrådets skrivelse af 30. november skal man herved udtale følgende:

ad 1. Handelshøjskolen i København har hidtil kunnet optage alle de unge, der har ønsket at gennemgå et af dens studier.

ad 2. Det er overordentligt vanskeligt at bedømme, hvor stor en del af det stigende antal 20—24 årige, der vil søge uddannelse på Handelshøjskolen. Der er for os ingen tvivl om, at tilgangen vil stige stærkt, og vi er mest tilbøjelige til at tro, at Handelshøjskolen, når tilgangen kulminerer, vil have omkring 50 pct. flere studerende end i øjeblikket.

ad 3. Handelshøjskolens lokaler er på visse tidspunkter (kl. 17,30—19) fuldt udnyttet. Derimod er der en betydelig lokale-reserve i dagtimerne, således at man ved en øget tilgang til dagstudierne og en stærkt

forøget benyttelse af morgentimerne ville kunne tage betydelig flere studerende end nu.

Endvidere regner vi selv med, at konkurrencen om ledige stillinger vil medføre større tilgang til dagstudierne og en tilsvarende aflastning af lokalerne på andre tider. Endelig kan vi forhøje klassekvotienterne, hvilket naturligvis er pædagogisk betænkeligt, men dog ikke uforsvarligt i en vanskelig situation. Ved de nævnte foranstaltninger, muligvis ved tillige at leje enkelte lokaler udenfor Handelshøjskolens bygning, håber vi at kunne klare den forøgede tilgang. Den udvidelse af lærerstaben, der også vil blive en følge af stigningen i elevantallet, mener vi at kunne gennemføre uden større vanskeligheder.

ad 4. Handelshøjskolen har ingen konkrete planer, ud over hvad der fremgår af bemærkningerne under punkt 3.

P. H. V.

Chr. Møller.

H. Almdal.

HANDELSHØJSKOLEN I ÅRHUS

Aarhus, den 5. december 1955.

*Tilsynsrådet for handelshøjskolerne,
Handelsministeriet, Slotsholmsgade 10, København K.*

Handelshøjskolen kan besvare de i cirkulære af 30. f. m. stillede spørgsmål som følger:

ad 1. I dag ja. Dog har vi netop i år nået maksimum, dels på grund af pladsmangel, dels af mangel på kvalificerede lærerkræfter.

ad 2. Vi venter en stigning svarende til den opgivne procentsats, men må sikkert med henvisning til svaret ad 1 gå til en

stærk adgangs begrænsning, lige bortset fra H. A. studiet, hvor vi ved udelukkelse af norske studerende kan forøge antallet af danske med ca. 40 pct.

ad 3. Som følge af punkt 1: nej.

ad 4. Der foreligger for øjeblikket ikke konkrete planer med hensyn til udvidelse af skolens kapacitet, men bestyrelsen er indstillet på at tage dette spørgsmål op til grundig overvejelse.

Med Højagtelse

HANDELSHØJSKOLEN I ÅRHUS

Eiler Bendtsen.

Odense, den 9. december 1955.

*Tilsynsrådet for Handelshøjskolerne,
Slotsholmsgade 10, København K.*

Refererende til Tilsynsrådets skrivelse af 30. f. m., der henviser til skrivelse fra arbejdsmarkedskommissionen af 19. f. m., skal Tietgenskolen herved tillade sig at besvare de deri omhandlede spørgsmål.

1. Er handelshøjskolerne i dag i stand til at optage alle de unge, der ønsker at gennemgå en af deres uddannelser?

Tietgenskolen kan i skoleåret 1955—56 og formentlig også 1956—57 modtage de studerende, som måtte melde sig til uddannelse.

2. Hvilken tilgang til handelshøjskolerne forventer tilsynsrådet i de kommende ti år?

I det kommende tiår må det forventes, at tilgangen til handelshøjskolerne vil vokse med mere end de 48 pct., hvormed antallet af 20—24 årige vil stige.

Dette begrundes med, at konkurrencen mellem de unge om gode stillinger sikkert vil skærpes.

3. Vil handelshøjskolerne med deres nuværende kapacitet være i stand til at uddanne dette forøgede antal?

Tietgenskolen vil ikke være i stand til med sin nuværende kapacitet at uddanne dette forøgede tal.

4. Hvilke konkrete planer om udvidelse af handelshøjskolernes kapacitet foreligger der?

Tietgenskolen har planer om en udvidelse, så snart fornøden kapital kan tilvejebringes, og den disponerer over en passende grund til dette byggeri.

P. S. V.

Erik Nielsen.

SVENDBORG HANDELSHØJSKOLE

Svendborg, den 7. december 1955.

*Formanden for Tilsynsrådet for Handelshøjskolerne, hr. afdelingschef P. Villadsen,
Ministeriet for handel, industri og søfart, Slotholmsgade 10, København K.*

Som svar på tilsynsrådets skrivelse af 30. november meddeler vi Dem herved:

ad 1. Svendborg Handelshøjskole er i dag i stand til at optage alle, der ønsker at gennemgå H.D.-studiet i regnskabsvæsen i Svendborg.

ad 2. Der forventes forøget tilgang til H.D.-studiet på grund af det stigende antal 20—24 årige. Stigningen vil næppe nå samme højde som stigningen i disse alders-

klasser, da erhvervene vanskeligt vil kunne udnytte så megen højt kvalificeret arbejdskraft, men en del unge vil søge at gennemføre studiet for at stå bedre rustet i den øgede konkurrence om stillingerne.

ad 3. Skolen vil være i stand til at ud-danne det forøgede antal studerende.

ad 4. Da skolens kapacitet ikke er fuldt udnyttet, foreligger der på nuværende tidspunkt ingen planer om udvidelse.

Ærbødigst

Chr. Eskild Jensen.

JUSTITSRAAD MØLLERS HANDELSHØJSKOLE

Aalborg, den 2. december 1955.

*Tilsynsrådet for handelshøjskolerne, Ministeriet for handel, industri og søfart.
Slotsholmsgade 10, København K.*

Som svar på tilsynsrådets rundskrivelse af 30. f. m. vedrørende de store årganges uddannelsesproblemer kan skolen fremsætte følgende synspunkter:

ad 1. Ja, indenfor de rammer undervisningen i dag drives.

ad 2. Da fødselsårgangene i årene efter krigen har været ca. 80 pct. større end før krigen for Stor-Aalborgs vedkommende og det må antages, at en procentvis større del

af de unge vil søge beskæftigelse indenfor handel og dermed beslægtede erhverv, regner skolen med en fordobling af antallet af studerende i løbet af 10—15 år.

ad 3. Nej.

ad 4. Skolens ejer, Aalborg Handelsstandsforening, er i færd med at udarbejde projekt til en ny skolebygning, der vil være i stand til at dække behovet 15 år frem i tiden.

Ærbødigst

Jens J. Lund.

KOLDING KØBMANDSSKOLE
 Sydjyllands Handelshøjskole

Bilag 45 f.

Kolding, den 16. december 1955.

H.D.-undervisningen.

*Tilsynsrådet for Handelshøjskolerne,
 Ministeriet for handel, industri og søfart.*

Som svar på tilsynsrådets skrivelse af 30. november d. å. skal man oplyse følgende:

ad 1. Ja.

ad 2. På basis af skolens forholdsvis kortvarige erfaringer vedrørende H.D.-undervisningen er det vanskeligt at besvare spørgsmålet. Eleverne er hidtil rekrutteret fra et meget betydeligt område fra en linie ca. Horsens—Esbjerg til grænsen, og såfremt dette „opland“ fremover kan forven-

tes fastholdt, hvilket bl. a. i høj grad vil afhænge af, om der etableres tilsvarende undervisning andetsteds i området, må man sikkert forvente en tilgang, der formentlig mindst vil svare til den relative vækst i de relevante aldersgruppers folketal.

ad 3. Lokalemæssigt: Ja. Med hensyn til lærerkræfter: Formentlig, dog eventuelt i samarbejde med andre handelshøjskoler.

ad 4. Ingen.

Med hilsen

B. Nellemaim.

